

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

**MONITORING
STRATEGII ROZWOJU
WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO DO ROKU 2020
RAPORT**

Warszawa 2010

Wydawca
Mazowieckim Biurze Planowania Regionalnego w Warszawie

Dyrektor Biura
prof. dr. hab. Zbigniew Strzelecki

Zastępcy Dyrektora
Bartłomiej Kolipiński, dr arch. Tomasz Sławiński, Elżbieta Sielicka

---

Monitoring Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego - Raport opracowano pod kierunkiem
prof. dr. hab. Zbigniewa Strzeleckiego i Bartłomieja Kolipińskiego

Koordinacja prac
Monika Kordek, dr Dariusz Piotrowski

Autorzy opracowania
Zespół Rozwoju Regionalnego w Warszawie: Krzysztof Kacperski, Monika Kordek, Anna Nitka, dr Dariusz Piotrowski, Izabela Siekierska-Rosiak, Paulina Sikorska, Maciej Sulmicki, Roman Szablowski, Malwina Wysocka.

przy współpracy:

Oddział Terenowy w Ciechanowie: Monika Brzeszkiewicz-Kowalska – Dyrektor; Katarzyna Farska, Elżbieta Goryszewska, Elżbieta Jaglak, Jolanta Kołakowska, Anna Słonecka, Michał Sugajski, Elżbieta Ulanicka

Oddział Terenowy w Ostrołęce: Antoni Holcel – Dyrektor; Honorata Dębek, Piotr Gocłowski, Łukasz Kowalski, Andrzej Leśniewski, Marta Ogniewska Teresa Lewandowska, Bożena Szymańska, Ewa Szymczyk, Bronisław Trzaska,

Oddział Terenowy w Płocku: Piotr Brzeski – Dyrektor; Ewa Baranowska, Marta Bober, Elżbieta Dominiak, Grażyna Gapińska, Barbara Kopańska, Renata Ryciak, Grażyna Szubska, Iwona Szymańska, Magdalena Wojda, Alina Ziółkowska

Oddział Terenowy w Radomiu: dr Maciej Trzaskowski – Dyrektor; Małgorzata Dąbrowska, Bartłomiej Drag, Urszula Konopacka, Małgorzata Mordak, Sebastian Pawłowski, Bogusława Sobczyk, Łukasz Zaborowski

Oddział Terenowy w Siedlcach: Urszula Gadomska – Dyrektor; Monika Aftanasiuk, Dariusz Dyl, Krystyna Mazur, Elżbieta Polak, Zbigniew Cieszkowski

Opracowanie graficzne:

Danuta Aleksandrowicz, Elżbieta Daciek, Elżbieta Dmowska, Barbara Firasiewicz, Bożena Gawinowska, Krystyna Klimkiewicz, Jolanta Kołakowska, Elżbieta Pikus, Michał Kubera, Barbara Laskowska; Andrzej Leśniewski, Weronika Makowska, Krystyna Paprocka, Roman Szablowski, Małgorzata Rogowiec, Kinga Stanek (projekt okładki), Grażyna Zaciura.

Warszawa, marzec, 2011

Spis treści

Wprowadzenie	4
I. Monitoring – pojęcie i uwarunkowania	4
Czym jest monitoring.....	6
Prawne uwarunkowania monitoringu	8
Organizacja i metodyka prac.....	8
Źródła danych dla monitoringu.....	8
II. Ocena realizacji Strategii - założenia	9
Ocena realizacji kierunków działań Strategii.....	14
Ocena realizacji celów pośrednich Strategii	282
1. Cel pośredni - Rozwój kapitału społecznego.....	282
2. Cel pośredni - Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu	284
3. Cel pośredni - Stymulowanie rozwoju funkcji metropolitalnych Warszawy	286
4. Cel pośredni – Aktywizacja i modernizacja obszarów pozametropolitalnych	288
5. Cel pośredni – Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu	289
Ocena realizacji celów strategicznych Strategii	291
1. Cel strategiczny - Budowa społeczeństwa informacyjnego i poprawa jakości życia mieszkańców województwa.....	291
2. Cel strategiczny - Zwiększenie konkurencyjności regionu w układzie międzynarodowym.....	292
3. Cel strategiczny - Poprawa spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej regionu w warunkach zrównoważonego rozwoju	294
Ocena realizacji celu nadrzędnego Strategii.....	297
Wnioski z monitoringu i rekomendacje	299
Tabelaryczne zestawienie mierników celów operacyjnych Strategii.....	306
Ilustracja graficzna wybranych cech społeczno-gospodarczych regionu	354
Źródła informacji	378
Spis map	392
Spis wykresów.....	393

Załączniki:

- I. Zestawienie zadań planowanych do realizacji w ramach Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego**
- II. Zestawienie szczegółowe wskaźników monitorowania**

Wprowadzenie

Zaktualizowana *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020*, stanowiąca spójną koncepcję rozwoju Mazowsza w perspektywie długookresowej to programowo najważniejszy dokument regionalny, który określił wizję rozwoju województwa. Wypracowana w drodze konsensusu stała się dokumentem rzeczywistych dążeń, poprzez przyjęte i realizowane zamierzenia strategiczne. Były one wdrażane sukcesywnie na wiele sposobów, z inspiracji bądź przy wsparciu i udziale Samorządu Województwa, w klimacie współpracy i akceptacji partnerów społecznych. Konstrukcja *Strategii* pozwoliła też na wpisanie się w warstwie wykonawczej bezpośrednio lub pośrednio innym podmiotom działającym w regionie. Cele i kierunki zostały bowiem określone w *Strategii* przedmiotowo, tak aby realizował je nie tylko Samorząd Województwa, ale także wszystkie podmioty działające na obszarze województwa. Jednakże to władze regionalne są odpowiedzialne za prowadzenie polityki rozwoju, poprzez wdrażanie zapisów *Strategii*, co zostało określone w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju¹.

W strukturze dokumentu *Strategii* poza charakterystyką województwa i na tej podstawie przygotowanym bilansem strategicznym, najważniejszą część stanowią opracowane scenariusze rozwoju wraz ze skonkretyzowaną wizją, a także cele strategiczne, cele pośrednie i kierunki działań. To właśnie cele i kierunki działań obejmujące różne obszary tematyczne, istotne z punktu widzenia rozwoju regionu - konkurencyjnego, spójnego, zrównoważonego, o optymalnych warunkach dla życia mieszkańców, stały się punktem odniesienia dla podejmowanych przedsięwzięć.

Skuteczną realizację zapisów *Strategii* warunkuje jej system monitorowania, którego wymogi zostały określone w rozdziale szóstym dokumentu. Zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami w zakresie metodyki raportowania, efektem finalnym monitoringu jest niniejsze opracowanie, które zawiera elementy oceny procesu i postępu z wdrażania zamierzeń strategicznych na Mazowszu.

Od momentu uchwalenia zaktualizowanej *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020* minęły cztery lata. Okres ten uprawnia do przeglądu zmian w sytuacji społeczno-gospodarczej województwa, stanowiącej ważny kontekst realizowanych w regionie zadań i przedsięwzięć. Pozwala jednocześnie na dokonanie oceny obowiązującej *Strategii*, co umożliwia także weryfikację ustaleń strategicznych, w zmieniających się uwarunkowaniach makroekonomicznych, prawnych i programowych.

Przyjęta Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego oraz tworzone nowe zasady zarządzania rozwojem, w istotny sposób będą warunkowały planowanie rozwoju w regionach, w tym układ dokumentów strategicznych i programowych. W tym kontekście strategię rozwoju województw, które z założenia mają być koherentne ze średniookresową strategią rozwoju kraju, będą wymagały przemodelowania.

Jakiegokolwiek zmiany w układzie i treści strategii rozwoju powinny zostać poprzedzone analizą wyników prowadzonego w sposób permanentny monitoringu. Dlatego też, bazując na doświadczeniach zdobytych podczas oceny poprzedniej *Strategii Województwa z 2001 r.*, opracowanej wstępnej wersji *Bilansu Otwarcia Strategii* oraz wymogów systemu

---

¹ Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (tekst jednolity), Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712.

monitorowania, sporządzono niniejszy dokument pn. *Monitoring Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego - Raport*. Jego przygotowanie, we współpracy z departamentami urzędu marszałkowskiego i jednostkami organizacyjnymi samorządu województwa, zrealizowało Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego.

Funkcją niniejszego Raportu jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy strategia rozwoju jest realizowana w województwie i czy skutkuje pozytywnymi zmianami w wielu płaszczyznach. Raport powinien także uzmysłowić, czy w celu jej wdrożenia dokonano właściwego doboru działań. Bowiem strategia rozwoju to najważniejszy programowy punkt odniesienia dla inwestycji i przedsięwzięć, podejmowanych przez władze samorządowe, a pośrednio także przez inne podmioty funkcjonujące w przestrzeni publicznej.

W treści *Raportu* wyróżnić można dwie zasadnicze części - pierwszą zawierającą wyjaśnienie pojęcia i uwarunkowań procesu monitorowania oraz drugą – poświęconą stricte ocenie realizacji *Strategii*. Ich dopełnieniem są załączniki ze szczegółowymi informacjami, stanowiącymi przedmiot analiz.

Raport ma generalnie charakter opisowy, ilustruje ogół zidentyfikowanych przedsięwzięć, realizowanych na Mazowszu od czasu uchwalenia Strategii Rozwoju wraz z projekcją działań na lata następne. W treści niniejszego *Raportu* starano się zamieścić informacje o działaniach wszystkich aktorów kreujących rzeczywistość regionu, w miarę dostępności danych. Dlatego też w *Raporcie* odnaleźć można nie tylko przedsięwzięcia własne jednostek samorządu województwa, ale także innych podmiotów, jak samorządów gminnych i powiatowych, instytucji rządowych, podmiotów ze sfery nauki, gospodarki i biznesu, czy organizacji pozarządowych. Dzięki czemu opracowany *Raport* ilustruje kondycję województwa, a nie tylko diagnozuje sprawność działania samorządu województwa.

Poszczególne kierunki działań strategicznych zostały scharakteryzowane pod względem ilościowo-jakościowym, tj. w formie skwantyfikowanych mierników oraz operacyjnym - podejmowanych lub planowanych z tego zakresu przedsięwzięć/inwestycji, z udziałem środków pochodzących z różnych źródeł, m.in. środków własnych oraz funduszy UE.

Podsumowaniem opisu kierunków *Strategii*, sporządzonego w tej konwencji, stanowi tabela z oceną stopnia ich realizacji. Zawarte w niej wyniki posłużyły do oceny celów pośrednich *Strategii*, a także do sformułowania rekomendacji końcowych w zakresie programowania rozwoju. Sporządzony opis kierunków strategicznych został oparty na wykazie mierników statystycznych, których wartości zestawiono w formie tabelarycznej, a zobrazowano graficznie na mapach.

Integralną częścią *Raportu* są załączniki, w których zawarto zestawienie zadań planowanych i realizowanych przez jednostki samorządu województwa mazowieckiego oraz szczegółowe wskaźniki monitorowania *Strategii* w przyjętym układzie podziału i agregacji, zgodnie z określoną metodyką monitorowania.

Raport po aprobacie Zespołu do spraw wdrażania i monitorowania realizacji *Strategii*, a następnie akceptacji Zarządu Województwa, stanie się merytoryczną przesłanką do debaty nad dalszymi działaniami w zakresie polityki rozwoju Mazowsza.

I. Monitoring – pojęcie i uwarunkowania

Czym jest monitoring

W ogólnym rozumieniu monitoring sprowadza się do śledzenia ilościowych i jakościowych zmian analizowanych wielkości. Przyjmuje on jednak specyficzny charakter w zależności od dziedziny, na potrzeby której jest stosowany. W literaturze z zakresu rozwoju regionalnego istnieje wiele definicji tego terminu. Niektóre z ujęć akcentują organizacyjne aspekty procesu monitorowania, inne zaś podejście funkcyjne (czemu służy monitorowanie).

Wprowadzenie do dorobku aktów prawnych Unii Europejskiej Rozporządzenia Rady Unii Europejskiej 1260/99 z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego przepisy ogólne w sprawie funduszy strukturalnych i konieczności przeprowadzania ewaluacji środków UE, przygotowało grunt do wdrożenia działań z zakresu monitoringu w sferze projektów i programów współfinansowanych przez UE. W ten sposób monitoring stał się obowiązkowym narzędziem operacyjnym umożliwiającym efektywne i skuteczne zarządzanie programami funduszy strukturalnych. Na obecny okres programowania 2007-2013 w Rozporządzeniu Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającym przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności określono nowe zasady inżynierii monitorowania i sprawozdawczości strategicznej państw członkowskich UE.

Monitoring prowadzony na użytek projektów lub programów realizowanych ze środków funduszy unijnych postrzega się przede wszystkim jako podstawowe źródło informacji dla różnych rodzajów ewaluacji (ex-ante, on-going, mid-term, ex-post). Funkcjonalne powiązanie monitoringu z ewaluacją ma znaczenie praktyczne, monitoring stanowi bowiem fundament działań ewaluacyjnych. Poza samym warunkowaniem ewaluacji, monitoring determinuje także jej wartość, zważywszy na jakość (wiarygodność) danych wyjściowych, stosowanych w procesie monitorowania. Mimo występujących różnic metodologicznych pomiędzy monitoringiem a ewaluacją, teoretycy problematyki dostrzegają podobieństwa w zakresie wspólnej dla obu działań matrycy logicznej. W tym kontekście monitoring, a raczej wyodrębniony organizacyjnie system monitoringu powiązany został ściśle z wdrażaniem i podejmowaniem strategicznych decyzji odnośnie programów funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności.

W metodyce opracowywania programów strategicznych monitoring, wraz z kontrolą finansową, definiowany jest jako niezbędny element każdego programu strategicznego, stanowiący jedno z ogniw systemu ewaluacji. Warunkiem jego sprawnego przebiegu jest wyłoniona struktura organizacyjna i określone reguły funkcjonowania. Monitoring może być prowadzony według formuły podstawowej lub rozszerzonej. Dla rozszerzonej formy monitoringu, co definiuje metodyka tworzenia programów strategicznych, charakterystyczne jest:

- sporządzanie raportu z monitoringu przez odrębną jednostkę wydzieloną ze struktury organizacyjnej programu strategicznego;
- okresowe opracowywanie sprawozdań (z wykorzystaniem ustalonych wskaźników) z realizacji poszczególnych elementów programu/strategii;

- przyjęty podział odpowiedzialności za realizację zadań oraz terminarz ich realizacji i planowane wydatki;
- zamieszczenie analizy zebranych danych wraz z propozycjami sposobów przewyżczenia ewentualnych trudności;
- sformułowanie wniosków i rekomendacji dotyczących realizacji poszczególnych zadań (w raportach obejmujących dłuższe okresy).

Ze względów praktycznych dla potrzeb niniejszego opracowania – *Monitoring Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego – Raport* – przyjęto następujące założenie definicyjne: **„monitoring to proces systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji, dotyczących postępów i efektów wdrażania Strategii Rozwoju Województwa.** Proces ten opiera się głównie na monitoringu rzeczowym (badaniu postępu realizacji ustaleń *Strategii poprzez pryzmat realizowanych projektów*) i monitoringu statystycznym (śledzeniu tendencji i zmiany wskaźników). Celem monitoringu jest zapewnienie zgodności realizowanej w województwie polityki rozwoju (podejmowanych działań i inwestycji) z celami strategicznymi rozwoju województwa.

Prawne uwarunkowania monitoringu

Podstawę formalno-proceduralną monitoringu zaktualizowanej *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego* stanowią **zapisy Zarządzenia Nr 383/06 Marszałka Województwa Mazowieckiego z dnia 26 lipca 2006 r.** o powołaniu Zespołu do spraw wdrażania i monitorowania realizacji *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego*, nowelizowane w 2007, 2008, 2009 i 2010 r¹.

Merytoryczne podstawy procesu monitorowania *Strategii* zostały określone w dokumencie *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020* (aktualizacja), przyjętej uchwałą nr 78/06 w dniu 29 maja 2006 r. przez Sejmik Województwa. W rozdziale 6. zaktualizowanej *Strategii* zawarto propozycje metodyczno-organizacyjne systemu monitorowania, zgodnie z którymi opracowano niniejszy dokument.

Organizacja i metodyka prac

Funkcjonowanie Zespołu do spraw wdrażania i monitorowania realizacji *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego* opiera się na współdziałaniu wszystkich jednostek organizacyjnych samorządu województwa, zaangażowanych uprzednio w aktualizację *Strategii Rozwoju*.

Organizacja pracy jednostek urzędu marszałkowskiego w formie zespołu zadaniowego znacznie ułatwia przepływ informacji, stanowi także formalną gwarancję ciągłości procesu monitorowania i programowania regionalnego.

Określenie specjalnej procedury i reguł funkcjonowania Zespołu, warunkuje właściwy przebieg procesu monitorowania. Jest jednocześnie spełnieniem zaleceń metodycznych odnośnie wymogów opracowywania dokumentów strategicznych.

Przygotowany *Raport* zawiera wyniki cyklicznie prowadzonego monitoringu zaktualizowanej *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego*. Jest syntetyczną ilustracją kondycji regionu ukazaną poprzez opis statystyczno-problemowy, sporządzony w oparciu o przyjęty zestaw mierników monitorowania. Obejmuje także skatalogowany zestaw działań, służących bezpośredniej realizacji ustaleń strategicznych.

Niniejszy *Raport* podsumowuje proces monitorowania *Strategii*, stanowiąc punkt wyjścia dla późniejszej weryfikacji jej treści, a być może aktualizacji.

Ze względu na przyjęty zakres i organizację raportowania, monitoring prowadzony jest w formule rozszerzonej, z uwzględnieniem następujących elementów:

- określonej procedury;
- czteroletniego okresu raportowania;
- analizy wskaźnikowej sytuacji społeczno-gospodarczej regionu;
- zestawienia zadań jednostek samorządu województwa mazowieckiego (załącznik 1) oraz zidentyfikowanych działań podejmowanych przez inne podmioty na obszarze województwa, w tym jednostki samorządu terytorialnego, placówki oświatowe, instytucje kultury, placówki ochrony zdrowia, organizacje sektora ekonomii społecznej, podmioty prywatne.

Zgodnie z przyjętą w zaktualizowanej *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego* metodyką monitorowania w opracowanym *Raporcie* zawarto:

- opis i analizę poszczególnych kierunków działań strategicznych w oparciu o mierniki statystyczne dla lat 2004-2009², a także w miarę dostępności dla roku 2010 (I i II kwartał) w przypadku analizy zmian na regionalnym rynku pracy;
- opis i analizę kierunków działań strategicznych w oparciu o zidentyfikowane zadania i przedsięwzięcia realizowane przez różne podmioty działające na obszarze województwa - przy czym sposób opisu kierunków działań, ich konkretyzacja poprzez przedsięwzięcia inwestycyjne jest różna i zależy od specyfiki kierunku, arbitralnych rozstrzygnięć zespołu autorskiego oraz możliwości dotarcia do informacji. Konkretnie zadania ujęte w ramach kierunków różnią się w opisie stopniem szczegółowości, co podyktowane jest możliwością dotarcia do informacji źródłowej. Mogą także przenikać się w ramach kilku kierunków działań, co wynika ze specyfiki konstrukcji dokumentu *Strategii*;
- graficzną ilustrację rozkładu wybranych cech w województwie na podstawie wykreślonych kartogramów;
- zaktualizowany katalog działań podejmowanych w perspektywie 2007 - 2013 oraz 2014 - 2020 na poziomie regionalnym, przez wszystkie odpowiedzialne za wdrożenie *Strategii* jednostki Samorządu Województwa - załącznik 1. (na podstawie informacji przekazanych do dnia 10 lutego 2010 r.). Wyboru tych zadań dokonał Zespół do spraw wdrażania i monitorowania realizacji *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego*. Katalog ten obejmuje zadania planowane do realizacji, zrealizowane lub będące w trakcie realizacji, nie uwzględnia zaś zadań z różnych przyczyn nie wdrożonych;
- charakterystykę sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, w oparciu o rozszerzony zestaw wskaźników statystycznych, uwzględniający zróżnicowania przestrzenne w układzie podregionów NUTS 3 (załącznik 2).

Źródła danych dla monitoringu

Zgodnie z metodyką monitoringu określoną w rozdziale 6. *Strategii* przygotowano niniejszy *Raport*, wykorzystując dostępne źródła danych. Za podstawę przeprowadzonych analiz w ujęciu statyczno-dynamicznym przyjęto dane liczbowe za okres 2004-2009, a także w miarę dostępności dla roku 2010 (dane za II kwartał).

Dane liczbowe do *Raportu* zostały pozyskane z systemu statystyki publicznej. Ich źródłem był Bank Danych Regionalnych oraz publikacje Głównego Urzędu Statystycznego i Urzędu Statystycznego w Warszawie. Dopełnieniem tych statystyk były dane branżowe, znajdujące się w posiadaniu instytucji, realizujących różne funkcje publiczne:

- Izba Celna,
- Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie,
- Mazowieckie Centrum Zdrowia Publicznego w Warszawie,
- Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze,
- Zarząd Transportu Miejskiego m.st. Warszawy,
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Warszawie,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie,
- Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad,
- PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.,
- Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Warszawie,

- Urząd Lotnictwa Cywilnego,
- Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie.

W opracowaniu, zgodnie z założeniami metodycznymi monitoringu, wykorzystano dane ilościowe, według przyjętego w *Strategii* wykazu wskaźników/mierników monitorowania. Ich horyzont czasowy obejmuje głównie lata 2004-2008, także następne 2009 oraz I i II kwartał 2010 roku, jednakże w niektórych przypadkach ze względu na ograniczenia statystyki, zamieszczono dane wcześniejsze, pochodzące z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r., bądź uwarunkowane 2-letnim okresem publikacji³.

Zamieszczone dane obrazują sytuację w województwie na poziomie NUTS 2, a niekiedy NUTS 3 – podregionu, co wynika ze specyfiki monitorowania poszczególnych kierunków działań. Informacje statystyczne zdezagregowane do poziomu powiatu – NUTS 4, zgodnie z przyjętym stopniem szczegółowości monitorowania, zostały zawarte na sporządzonych mapach oraz ujęte w elektronicznej bazie danych.

Informacje statystyczne zebrano dla wszystkich 28 kierunków działań ujętych w *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego*, z wykorzystaniem źródeł danych, tj.: BDR, roczniki, biuletyny i inne publikacje statystyczne, a także informacje ogólnodostępne na stronach internetowych oraz informacje instytucji i urzędów. Ponadto przygotowano poszerzone zestawienie wskaźników monitorowania w układzie gospodarka – społeczeństwo – terytorium (załącznik 2). Sporządzona tabela jest dopełnieniem wskaźników ujętych według kierunków strategicznych, stanowiących w zasadzie odwzorowanie matrycy ze *Strategii*.

W trakcie kompletowania danych ilościowych, służących monitorowaniu napotkano na problemy związane z uzyskaniem pełnych informacji w wielu przekrojach. Spowodowane było to ograniczonymi zasobami statystyki publicznej w ujęciu regionalnym oraz brakiem pełnej funkcjonalności regionalnej bazy danych SIP – jak dotychczas system obejmuje zagadnienia ogólno-organizacyjne związane z budową elektronicznej platformy wymiany i udostępniania danych, co w znacznej mierze determinowało możliwości monitorowania zjawisk społeczno-gospodarczych w województwie.

Podczas przygotowania *Raportu* wystąpiły problemy rzutujące na jakość monitorowania, a zarazem kompletność sporządzonego opracowania:

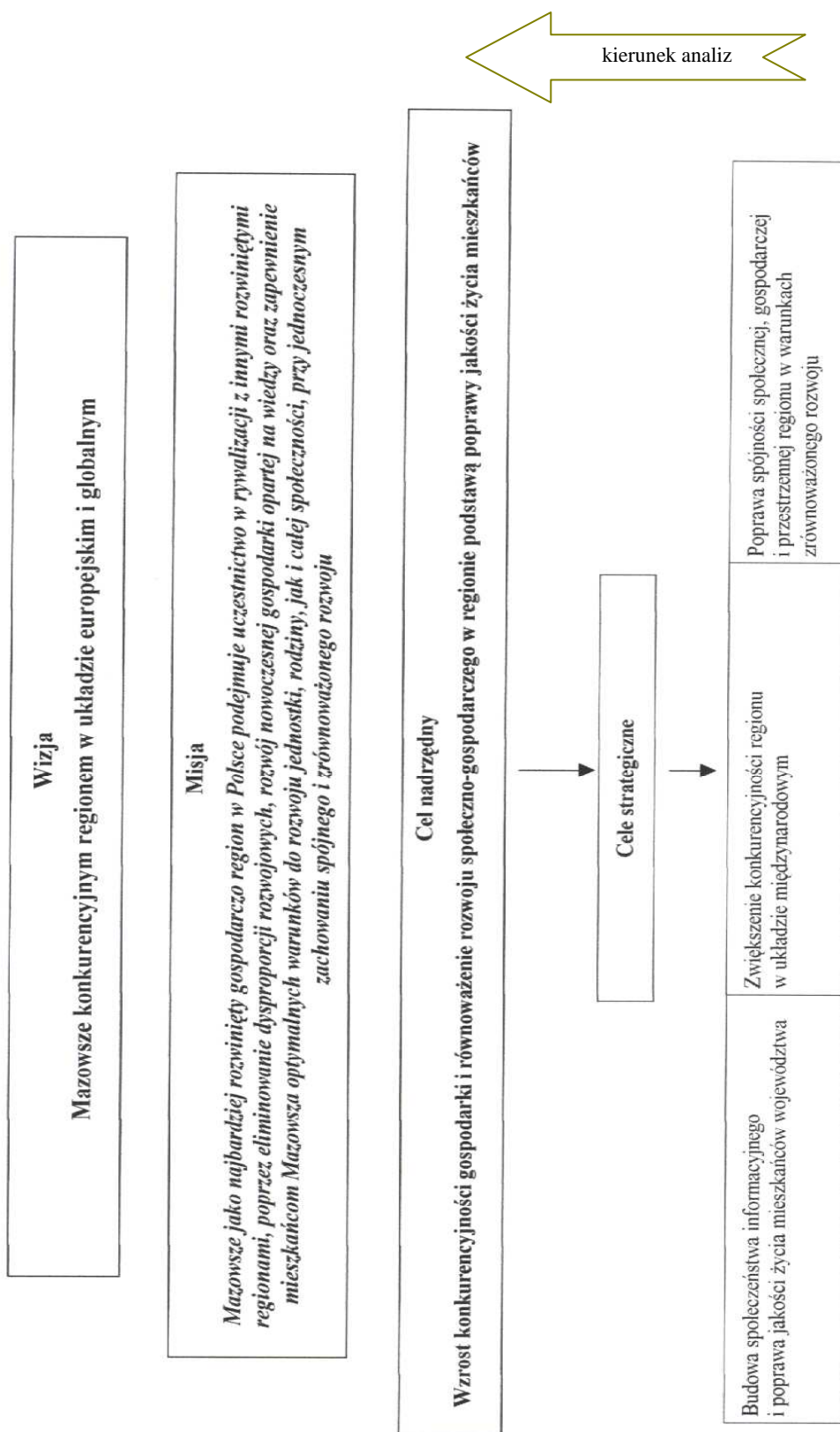
- Dane w niektórych przekrojach ze względu na zmiany w systemie ich gromadzenia GUS/US nie mają ciągłości czasowej. Dotyczy to np. produkcji sprzedanej przemysłu high-tech na terenie Warszawy, pracowników samorządowych na stanowiskach komputerowych, długości tras tramwajowych i autobusowych na terenie miast województwa.
- Podobny problem wystąpił w przypadku danych gromadzonych według dwóch różnych systemów – rejestrów Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w zakresie liczby osób uzależnionych (dla lat 2005-2006) i badań ankietowych Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej.
- Informacje dotyczące rynku pracy pochodzą z dwóch źródeł: statystyk GUS oraz rejestrów Wojewódzkiego Urzędu Pracy, dlatego też mogą wystąpić pewne nieścisłości w zakresie danych za ostatnie kwartały 2010 r.
- Napotkano na trudność w zmierzeniu zjawisk, zachodzących na obszarach wiejskich województwa w zakresie struktury pracujących, gdyż dane te dostępne są tylko dla całego województwa. Natomiast informacja na temat liczby osób dla których głównym źródłem utrzymania jest rolnictwo jest kategorią pozyskiwaną z Powszechnego Spisu Ludności, dlatego też nie ma w tym zakresie danych dla lat, które obejmuje monitoring *Strategii*.

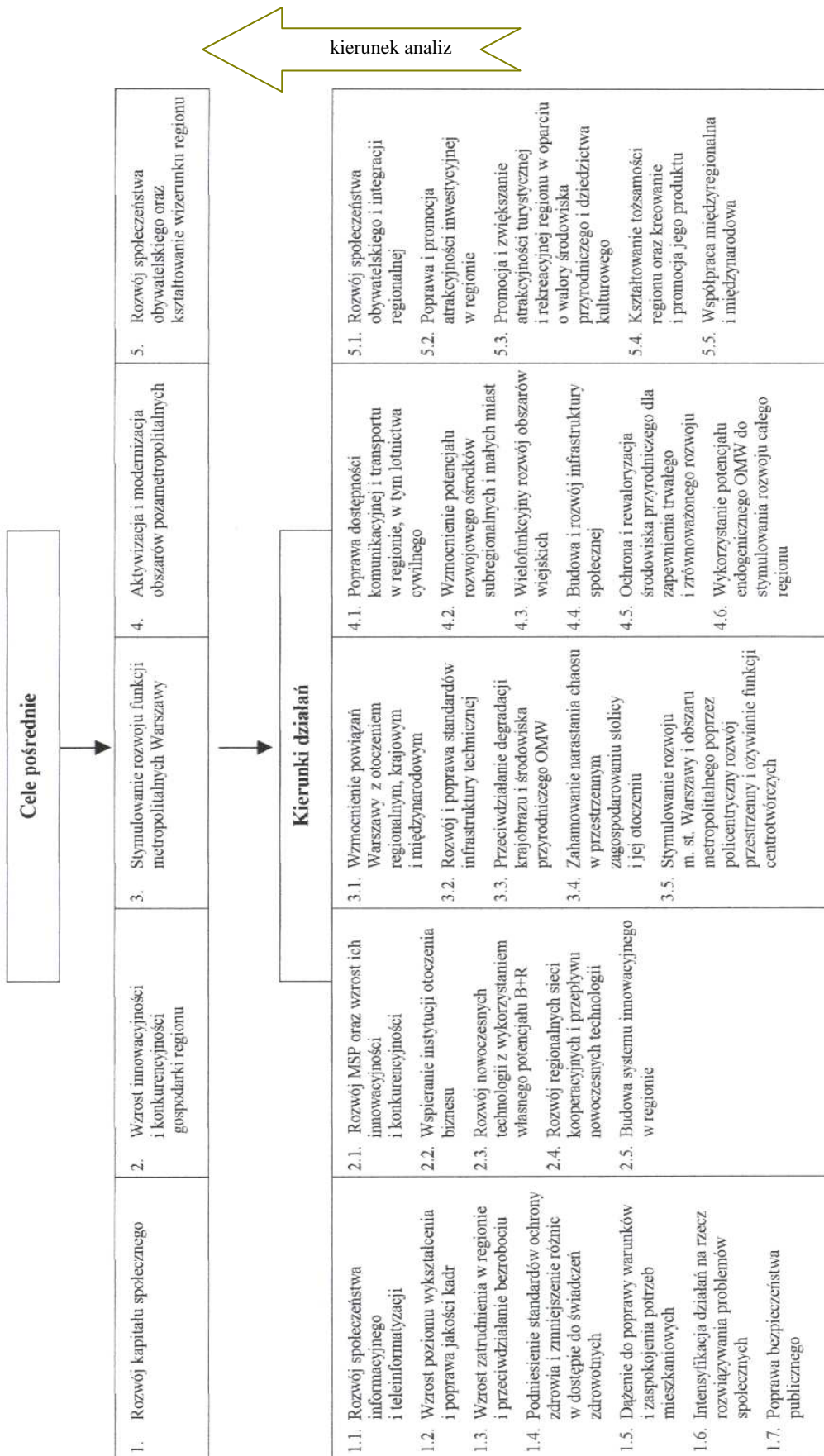
- Kolejnym problemem okazała się zmiana granic podregionów (radomskiego, warszawskiego wschodniego i zachodniego), która spowodowała brak możliwości przeliczenia niektórych wskaźników (dotyczy odsetka niektórych kategorii osób bezrobotnych).
- Wystąpiły trudności w uzyskaniu danych, zarówno w ramach statystyki publicznej, jak i od konkretnych instytucji⁴.
- Uwzględnienie w procesie monitorowania danych za rok 2008 i 2009 miało wpływ na czas sporządzenia *Raportu*. Jego wykonanie wydłużył fakt opóźnienia publikacji danych GUS – dane w BDR były sukcesywnie kompletowane aż do 2010 r., natomiast rocznik z danymi za rok 2008 został opublikowany w styczniu 2010 r. Aktualizacja danych w ramach monitoringu rzeczowego, tzn. ważniejszych zadań i przedsięwzięć samorządu województwa (załącznik 1.), została zakończona w miesiącu październiku 2010 r.

II. Ocena realizacji Strategii - założenia

Zgodnie z metodyką, określoną w rozdziale 6. *Strategii - System i wskaźniki monitorowania*, monitoring prowadzono na czterech poziomach: na poziomie celu nadrzędnego, celów strategicznych, pośrednich oraz kierunków działań. Jako że do sformułowania konkluzji bardziej ogólnych potrzebne są dane szczegółowe, zebrane informacje i wnioski zostały przedstawione w kolejności od najbardziej szczegółowych, dotyczących wszystkich kierunków działań, po ogólne w zakresie realizacji celu nadrzędnego *Strategii*. Ten sposób podejścia określić można, jako „bottom-up”, co wskazuje na kolejność sekwencji analiz, który jest odwrotny aniżeli w układzie drzewa celów *Strategii*, co obrazuje poniższy diagram.

Podsumowanie monitoringu i wynikające z niego rekomendacje kończą etap oceny *Strategii*.

Ocena realizacji kierunków działań Strategii

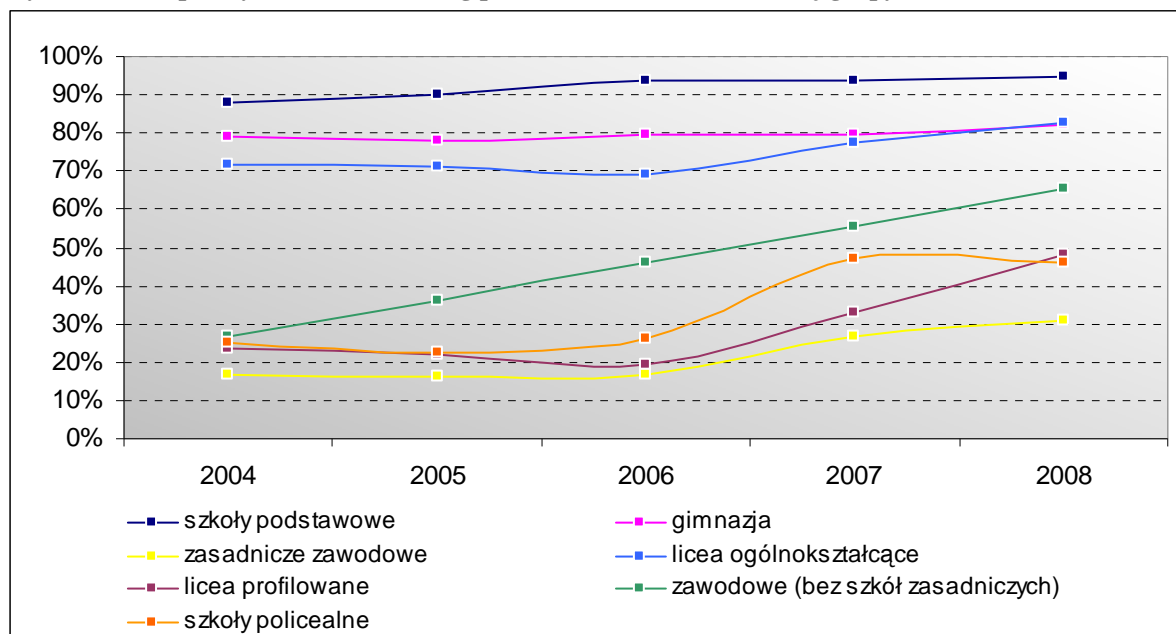
CEL POŚREDNI 1. ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO

Kierunek działań 1.1. ROZWÓJ SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO I TELEINFORMATYZACJI

Podstawą rozwoju społeczeństwa informacyjnego jest gospodarka oparta na wiedzy, a czynnikiem, który ma na to wpływ, jest zasób informacji i dostęp do nich. Bogatym źródłem informacji jest Internet, który pozwala je pozyskiwać i przysyłać na duże odległości w krótkim czasie. Umiejętność posługiwania się narzędziami informatycznymi i odpowiedniego wybierania użytecznych informacji publikowanych w Internecie powinna być upowszechniana wśród społeczeństwa – tak dzieci i młodzieży w szkołach, jak i kształcących się dorosłych.

Stopień komputeryzacji szkół w województwie systematycznie się zwiększał, co ilustruje wykres 1. Sytuacja pod tym względem przedstawiała się najlepiej na poziomie nauczania podstawowego. Spośród szkół podstawowych i gimnazjów w 2008 r. w komputery było wyposażonych odpowiednio 95% i 82,3% placówek, zaś liceów ogólnokształcących 82,5% (brak danych dla lat następnych). Nadal w niewielkim stopniu skomputeryzowane były zasadnicze szkoły zawodowe, licea profilowane i szkoły policealne. Wśród liceów profilowanych w 2008 r. w porównaniu do roku poprzedniego odnotowano widoczny wzrost odsetka skomputeryzowanych szkół – z 33,1% do 48%. Natomiast udział szkół policealnych posiadających komputery nieznacznie zmalał w tym okresie. Najniższym poziomem skomputeryzowania charakteryzowały się szkoły zasadnicze zawodowe. Mimo iż od 2006 r. poziom komputeryzacji szkół zasadniczych zawodowych wykazuje tendencję wzrostową, to i tak pozostaje on niższy niż wśród innych rodzajach szkół na Mazowszu.

Wykres 1. Komputery w szkołach według poziomu kształcenia (% danej grupy szkół) w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Liczba komputerów z dostępem do Internetu była także największa w szkołach podstawowych. Od 2004 r. zwiększyła się ona znacznie w porównaniu do liczby komputerów z dostępem do Internetu w gimnazjach, która rosła znacznie wolniej. Licea profilowane i szkoły zasadnicze zawodowe miały najmniej komputerów z dostępem do Internetu, jednak dla obu kategorii szkół liczba ta systematycznie wzrastała. Średnia liczba komputerów z dostępem do Internetu była największa w liceach ogólnokształcących i szkołach zawodowych (bez zasadniczych) – odpowiednio po 28 i 26 komputerów w szkole. W szkołach udział komputerów z dostępem do Internetu wśród komputerów przeznaczonych do użytku uczniów systematycznie wzrastał, przekraczając poziom 90%, z wyjątkiem szkół podstawowych, gdzie udział ten wyniósł w 2008 r. 85,7%. Największy udział komputerów z dostępem do Internetu wśród komputerów w użytkowaniu uczniów posiadały szkoły zasadnicze zawodowe (97,9%), licea profilowane (97,7%) oraz licea ogólnokształcące (97,3%).

Liczba pracowni komputerowych we wszystkich rodzajach szkół na Mazowszu wzrastała systematycznie od 2006 r.. Wyjątkiem są licea profilowane, w których liczba pracowni wzrosła tylko raz w 2007 r., by ponownie obniżyć się o prawie 11% w roku 2008.

Odnotowano systematyczny wzrost wskaźnika wyposażenia gospodarstw domowych w komputery. W 2008 r. (brak danych dla lat następnych) ponad połowa (59,7%), mazowieckich gospodarstw domowych posiadała komputer a wskaźnik ten wzrastał rokrocznie z poziomu 35,8% w 2004 r. Podobnie przedstawiało się wyposażenie gospodarstw domowych w komputery z dostępem do Internetu. Ich odsetek wzrósł w ciągu pięciu lat z 20,2% do 49,4%.

Działania dotyczące rozwoju społeczeństwa informacyjnego i teleinformatyzacji realizowane były na obszarze całego województwa i podejmowane były zarówno przez podmioty publiczne jak i prywatne. Informacje dotyczące przedsięwzięć realizujących kierunek 1.1 Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego zaczerpnięto z Krajowego Systemu Informatycznego Monitoringu i Kontroli Funduszy UE (2007-2013), Portalu funduszy strukturalnych, ogólnodostępnych stron internetowych instytucji zarządzających programami operacyjnymi oraz uchwał Sejmiku i Zarządu Województwa Mazowieckiego.

Realizacja działań odbywała się poprzez budowę i rozbudowę systemów informatycznych, wdrażanie projektów szkoleniowych, informacyjnych, e-usług, zakup sprzętu komputerowego oraz rozwój infrastruktury teleinformatycznej. Grupowanie projektów w poniższym zestawieniu dotyczy tych samych typów inwestycji. Należy również zaznaczyć, że poza tym zestawieniem, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego - Priorytetu II *Przyspieszenie e-Rozwoju Mazowsza* - wyłoniono 70 projektów, których wnioskodawcy nie podpisali jeszcze umów z Mazowiecką Jednostką Wdrażania Programów Unijnych.

⇒ *Zapewnienie mieszkańcom województwa powszechnego dostępu do usług on-line na całym obszarze regionu, w tym zwłaszcza świadczonych przez administrację publiczną i regionalną oraz inne podmioty realizujące zadania publiczne*

- Budowa Mazowieckiego Systemu Informacji Bibliotecznej poprzez rozbudowę systemu funkcjonującego w Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego (Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy - Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego);
- Cyfrowa Biblioteka Publikacji Naukowych ACADEMICA (Biblioteka Narodowa);
- Katalog centralny polskich bibliotek naukowych i akademickich NUKAT - Autostrada Informacji Cyfrowej (Uniwersytet Warszawski);

- Rozwój infrastruktury teleinformatycznej i e-usług w policji mazowieckiej (RPO, umowa podpisana);
- Budowa nowoczesnych systemów teleinformatycznych oraz łączności przewodowej i bezprzewodowej w jednostkach organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej województwa mazowieckiego (Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej Województwa Mazowieckiego);
- Projekty *I Teraz Mazowsze, I Teraz Mazowsze II* (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Agencja Rozwoju Mazowsza S.A.);
- Rozwój e-usług i ich dostępu dla obywateli w ramach Mazowieckiej Sieci Społeczeństwa Informacyjnego *M@zowszanie* (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Agencja Rozwoju Mazowsza S.A.);
- Rozwój elektronicznej administracji w samorządach województwa mazowieckiego wspomagającej niwelowanie dwudzielności potencjału województwa. (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Przyspieszenie wzrostu konkurencyjności województwa mazowieckiego przez budowanie społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy poprzez utworzenie zintegrowanych baz wiedzy o Mazowszu (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Mazowiecki System Informacji Przestrzennej Gmin i Powiatów współdziałających w ramach województwa (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Wypracowanie i wdrożenie innowacyjnych metod integracji danych katastralnych, mapy zasadniczej i bazy danych topograficznych oraz modernizacja usług publicznych świadczonych przez służbę geodezyjną i kartograficzną (Samorząd Województwa Mazowieckiego/ Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Zakup sprzętu komputerowego, wyposażenia biurowego i prowadzenie audytu zewnętrznego w celu wsparcia efektywnego zarządzania projektami SPOT (PKP Przewozy Regionalne Sp. z o.o.);
- Budowa zintegrowanej platformy usługowej Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej - Portal e-Norma w Polskim Komitecie Normalizacyjnym - część I (Polski Komitet Normalizacyjny);
- System interaktywnej elektronicznej obsługi informatyczno-statystycznej dla uczestników rynku energii (Urząd Regulacji Energetyki);
- Rozwój usług elektronicznych w administracji publicznej w: powiecie makowskim, Ciechanowie, Otwocku, Węgrowie, Płońsku, Zwoleń;
- Wyposażenie multimedialnych pracowni językowych w Zespołach Szkół Podstawowych w Baranowie, Goworowie, Kadzidle, Łysych i Myszyńcu (pow. ostrołęcki);
- Realizacja na terenie województwa projektów Ministerstwa Edukacji Narodowej⁵ (współfinansowanie z EFS) *Pracownie komputerowe dla szkół i Internetowe centra informacji multimedialnej, biblioteki szkolne i pedagogiczne*;
- Stworzenie Portalu Samorządowego NaszSamorząd.pl (LGC Guział Sp. k.);
- Tworzenie Publicznych Punktów Dostępu do Internetu w Płońsku i w gminie Błędów;
- Projekt E-Socjetywa w gminie Przesmyki ;
- Internet na etapie ostatniej mili w obszarach wiejskich i podmiejskich;
- Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu, budowa infrastruktury teleinformatycznej - Internet dla mieszkańców gminy: Dobrze, Brwinów, Żabia Wola, Błonie, Długosiodło, Karczew, Brańszczyk, Opinogóra Górna, Siennica, Rzańnik, Halinów, Legionowo, Grodzisk Mazowiecki;
- Informatyzacja, budowa cyfrowego systemu zarządzania jakością, utworzenie

cyfrowego systemu informacji telemedycznej, gromadzenia, przetwarzania, archiwizacji danych szpitali: Szpitala Wolskiego SP ZOZ w Warszawie, SP DSK w Warszawie Samodzielnego Publicznego Dziecięcego Szpitala Klinicznego, Samodzielnego Publicznego Zespołu Zakładów Opieki Zdrowotnej w Wyszku, Samodzielnego Publicznego Zespołu Zakładów Opieki Zdrowotnej w Pionkach, Szpitala Powiatowego w Kozienicach, Samodzielnego Zespołu Publicznych Zakładów Lecznictwa Otwartego Warszawa-Bemowo;

- Projekt E-learning dla NGO (Fundacja Instytut Innowacji);
- Projekt @IterCamp (Polski Czerwony Krzyż);
- mProfil - wizytownik internetowy służący gromadzeniu i przekazywaniu profili wirtualnych;
- Projekt e-trans-rozwoj rynku TSL;
- Wdrożenie nowoczesnej technologii tworzenia informatycznych aplikacji sieciowych;
- Nowoczesne technologie informatyczne dla menadżerów;
- Pakiet narzędzi informatycznych zwiększających sprzedaż oraz profesjonalne zarządzania aukcjami internetowymi;
- Informatyczne wsparcie projektów kreatywnych, warsztat kreatywny online;
- Projekt i budowa prototypu rozwiązania informatycznego dla jednostek budżetowych;
- Wykorzystanie technologii informatycznych w oparciu o Internet i urządzenia mobilne w Polskiej Platformie Aukcyjnej Sp. z o.o.;
- Koncepcja wykorzystania technologii informatycznych ICT ze szczególnym uwzględnieniem internetu - internetowe biuro obsługi klienta;
- Komputeryzacja, wyposażenie w sprzęt biurowy i oprogramowanie komputerowe oraz utworzenie Lokalnego Systemu Informatycznego (Ministerstwo Gospodarki);
- Utworzenie serwisów internetowych: serwisu samorządowego wraz z usługą e-radny oraz katalogami firm i produktów o profilu samorządowym, serwisu finansowego Maxmoney.pl, serwisu automatycznej rezerwacji mieszkań dla studentów, serwisu tworzenia i automatyzacji Biznes Planów eFinika.pl, serwisu E-broker, serwisu e-Szkoła, serwisu gastronomicznego, serwisu edukacyjnego służącego do wspomagania nauki pamięciowej, serwisu automatycznych rezerwacji usług turystycznych z wirtualnym doradcą, serwisu biznesowo-turystycznego dla klientów zagranicznych, serwisu zautomatyzowanej analizy finansowej przedsiębiorstwa z uwzględnieniem postaci ratingu, serwisu dla branży edukacyjno-oświatowej w Polsce, serwisu Fotografia Kolekcjonerska, serwisu automatycznego rozstrzygania przetargów - Przetarg, serwisu obsługi klientów *Web Poligraf*;
- Uruchomienie agregatorów blogowo-informacyjnych na platformie Media Obywatelskie (Mediaobywatelskie sp z o o);
- Utworzenie portali społecznościowych: o wydarzeniach i miejscach pozwalających efektywnie zorganizować czas wolny, promujących rozwój sportu (hungry4sport), fryzjersko – kosmetycznego, żeglarskiego, edukacyjno-społecznościowego Qlturka, sprzedaży produktów turystycznych na rynku wtórnym, innowacyjnego portalu turystycznego Rapatui.eu;
- Utworzenie innowacyjnych e-usług w ramach: specjalistycznego portalu rezerwacyjnego www.bilety.aero, teleinformatycznego systemu doradztwa farmaceutycznego, e-usługi w modelu SaaS dla uczelni i szkół, videoprezentacji jako innowacyjnej metody pośrednictwa na rynku pracy, zarządzania projektami i ryzykiem w środowisku wieloprojektowym, udostępniania baz danych biznesowych do celów marketingowych, optymalizacji zużycia wszystkich mediów, płatności za pomocą cyfrowych bonów towarowych, stworzenia Ogólnopolskiej Giełdy Rezerwacji Hotelowych oraz Wyszukiwarki, dostępu do standaryzowanej bazy danych

produktów, E-Doładowania biletów komunikacji miejskiej na kartach elektronicznych, mobilnej usługi informacji lokalnych Tu i Teraz, organizacji spotkań lokalnych grup zainteresowań, e-usługi dla sektora nieruchomości, kursu e-learningowego języka polskiego jako obcego, elektronicznego raportu z technicznej analizy wyników badań użyteczności stron internetowych, udostępniania zasobów informacji branżowych z dziedziny wystroju wnętrz, zdalnego zarządzania projektami EFS, produktów cyfrowych w oparciu o platformę lifestylową;

- Uruchomienie wyszukiwarek: wycieczek, produktów dla polskich sklepów internetowych, systemu tworzenia rankingów firm, zawodowych fotografów i profesjonalnych zdjęć, biur architektonicznych zintegrowanej z automatycznym systemem zapytań ofertowych;
- Utworzenie internetowych platform: społecznościowo - aukcyjnej, doradczej dla uczestników rynku ubezpieczeń na życie, telemedycznej, ekspozycji i wyszukiwania produktów ekologicznych, budowy zintegrowanych systemów zapewnienia bezpieczeństwa, baz danych dla efektywnego wykorzystania wyników prac badawczych, branży modelingu, kupujących i sprzedających internetowe powierzchnie reklamowe z systemem optymalizacji reklam, prowadzenia działalności przez MSP przy wykorzystaniu najnowocześniejszych rozwiązań technologicznych, do nauki Business English, prezentującej informacje o produktach w polskich sklepach internetowych w kategorii, pomocy psychologicznej dla młodzieży, zarządzania projektami architektoniczno-budowlanymi, zintegrowanego i kompleksowego systemu planowania i zarządzania reklamą mobilną, e-przetargowej wspierającej procesy zakupowe w przedsiębiorstwach, produkcji i dystrybucji filmów fabularnych i dokumentalnych w internecie z zachowaniem ochrony praw autorskich, zarządzania procesem organizacji i promocji wydarzeń, rejestracji uczestników i automatycznej sprzedaży e-biletów, komunikacji z młodym odbiorcą, kredytowej, budowania i optymalizacji mediaplanów reklamowych, porównywania wyników operacyjnych przedsiębiorstw branży hotelarskiej w Polsce (hotel benchmarking), wymiany dokumentów księgowych z wykorzystaniem WORK FLOW, audytu serwerów i pozycjonowania, wdrożenie Platformy Informacji Gospodarczej, udostępniania on-line przedsiębiorcom usług rejestru zakładów opieki zdrowotnej, E-warsztat - dla posiadaczy samochodów i właścicieli warsztatów samochodowych, interaktywnej platformy przekazu medialnego *AdLive*;
- Tworzenie systemów: zintegrowanego systemu teleinformatycznego CallCenter/ContactCenter, tworzenie i zarządzanie badaniami (zewnętrznymi i wewnętrznymi rynku), zarządzania spółką działającą na wspólnym rynku UE, Systemu Integracji Informatycznej ELMEGA, organizacyjno-informatycznego dla wsparcia przedsiębiorczości i ekonomiki prywatnych przychodni, raportowania sprzedaży i rozliczeń ubezpieczeń komunikacyjnych flot pojazdów samochodowych, dla obiektów hotelarsko-gastronomicznych, przeprowadzania ankiet za pośrednictwem Internetu, Internetowego Systemu Informacji Ofert Przetargowych, mobilnych płatności mPay, zarządzania parkingami rowerowymi e-bike, systemu dystrybucji wydawnictw;
- Utworzenie regionalnego systemu gromadzenia, przetwarzania i udostępniania wiedzy na temat wykorzystania rozwiązań innowacyjnych ICT - Innowacyjne Mazowsze;
- Uruchomienie internetowego portalu edukacyjnego dla miasta Radomia i regionu – projekt w trakcie realizacji.

⇒ **Poprawa wyposażenia szkół i placówek oświatowych oraz urzędów administracji publicznej w sprzęt komputerowy i łącza internetowe**

- Dostosowanie infrastruktury informatycznej Starostwa Powiatu Grodziskiego do potrzeb lokalnej społeczności;
- Budowa infrastruktury teleinformatycznej gminy Żabia Wola;
- System wraz z biblioteką modułów dla zaawansowanej analizy i interaktywnej syntezy ruchu postaci ludzkiej (Polsko-Japońska Wyższa Szkoła Technik Komputerowych);
- Internet oknem na świat edukacji (Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych SIL Simlicite In Lex);
- Komputeryzacja i wyposażenie w sprzęt biurowy, oprogramowanie komputerowe, oraz utworzenie Lokalnego Systemu Informatycznego, Ministerstwo Gospodarki;
- Rozwój Potencjału Informatycznego NIZP-PZH (Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego - Państwowy Zakład Higieny);
- Współpraca Samorządu Województwa Mazowieckiego i Ośrodka Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów w Warszawie z firmą Microsoft Ireland Operations Limited umożliwiającą zakup oprogramowania w ramach programu Microsoft School Agreement. Projekt dla publicznych i niepublicznych placówek oświatowych (ich grup i zespołów) oraz lokalnych i centralnych władz oświatowych;
- Wyposażenie multimedialnych pracowni językowych w Zespołach Szkół Podstawowych w Baranowie, Goworowie, Kadzidle, Łysych i Myszyńcu;
- Realizacja na terenie województwa projektów Ministerstwa Edukacji Narodowej⁶ (współfinansowanie z EFS) *Pracownie komputerowe dla szkół i Internetowe centra informacji multimedialnej dla bibliotek szkolnych i pedagogicznych*;
- Komputeryzacja oraz wprowadzenie nowych rozwiązań informatycznych w Bibliotekach Pedagogicznych: w Ciechanowie, Ostrołęce, Płocku, Siedlcach i Radomiu;
- Poprawa wyposażenia szkół i placówek oświatowych w sprzęt komputerowy i łącza internetowe oraz modernizacja i wymiana sprzętu komputerowego (jednostki oświatowe prowadzone przez Samorząd Województwa, Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli);
- Wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez finansowanie dodatkowych zajęć z informatyki, języków obcych oraz przedmiotów zawodowych i ogólnych (Szkoly i placówki o znaczeniu regionalnym);
- organizacja i prowadzenie szkoleń w systemie on-line dla nauczycieli różnych przedmiotów, rozbudowa portalu internetowego (Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli);
- Modernizacja sprzętu komputerowego, doposażenie pracowni informatycznych, zakup sprzętu komputerowego i łączy internetowych w Medycznych Szkołach Policealnych w: Mińsku Mazowieckim, Sokołowie Podlaskim, Pruszkowie, Warszawie i Płocku;
- Organizacja i prowadzenie szkoleń komputerowych dla nauczycieli w ramach grantów Mazowieckiego Kuratora Oświaty,
- Komputeryzacja biblioteki szkolnej, modernizacja istniejącego sprzętu komputerowego, zakup oprogramowania, szkolenie nauczycieli w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych i Słabo Widzących w Radomiu;
- Wyposażenie stanowisk pracy nauczycieli i wychowawców w komputery i dostęp do Internetu oraz szkolenie w zakresie technologii informacyjnej i komunikacyjnej dla osób zagrożonych wykluczeniem informacyjnym (Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Czarni);

- Rozbudowa istniejącej sieci komputerowej, utrzymanie łącza internetowego i stron WWW. Wyposażenie internatu w sprzęt komputerowy i łącza internetowe w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Gołotczyźnie;
- Komputeryzacja poszczególnych sal lekcyjnych - Zespół Szkół Specjalnych w Mazowieckim Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży w Zagórzcu.

⇒ *Szerokie upowszechnianie umiejętności korzystania z technik teleinformatycznych w regionie, w tym przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu zagrożonych grup społecznych i mieszkańców obszarów wiejskich*

- Projekt Komputer przyj@zny urzędnikowi (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie);
- Szkolenie komputerowe-szansą rozwoju pracowników administracji samorządowej (powiat makowski);
- projekt n@utobus (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Agencja Rozwoju Mazowsza S.A.);
- Współorganizacja konferencji pn. *Innowacyjność i e-Rozwój Województwa Mazowieckiego* jako kluczowe czynniki wdrażania polityki strukturalnej w latach 2007-2013 (Samorząd Województwa Mazowieckiego);
- Międzynarodowy projekt *Innowacyjna i wielokulturowa edukacja europejska z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnej* w ramach programu Comenius (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli);
- ZN@CZEK PP - Zintegrowany Nowoczesny Cykl Zawodowej Edukacji Kadr Poczty Polskiej;
- E-starostwo. Wdrażanie usprawnień zarządczych oraz szkolenia kadr Starostwa Powiatowego w Wołominie;
- Projekt *E-Urzędnik administracji publicznej* (Centrum Edukacji Informatycznej);
- Europejski Certyfikat Umiejętności Komputerowych (Miasto Stołeczne Warszawa);
- Aktywność w Sieci – szkolenia dla kobiet z terenu Gminy Radzanów i Odrzywół,
- Podniesienie umiejętności komputerowych, e-learning w gminach: Wieczfnia Kościelna, Regimin, Glinojcek, Wyszogród, Siedlce, Sońsk, Błonie, Dobre, Kołbiel, Siennica, Jakubów;
- Internet szansą wszechstronnego rozwoju mieszkańców gmin: Błonie, Długosiodło, Karczew, Brańszczyk, Rząśnik, Zabrodzie, Opinogóra Górna, Siennica, Halinów;
- Kursy komputerowe jako rozwój kwalifikacji zawodowych w Przasnyszu, w gminie Grodzisk Mazowiecki, w gminie Jakubów, w gminie Mrozy;
- Projekt *@ktywna Wieś - Praca dla Aktywnych Stowarzyszenie Oświatowe SYCYNA*;
- Internetowy portal społecznościowy dla gmin: Brańszczyk, Długosiodło, Rząśnik, Somianka i Zabrodzie, Dąbrówka, Jadów, Klembów, Poświętne i Strachówka, Halinów, Dębe Wielkie, Stanisławów, Dobre i Jakubów, Grębków, Korytnica, Liw, Miedzna, Sadowne, Stoczek i Wierzbno, Jabłonna, Nieporęt, Serock, Wieliszew;
- Kursy komputerowe prowadzone przez Wyższą Szkołę Biznesu im bp. J. Chrapka, Szkołę Wyższą im. P. Włodkowica w Płocku i Akademię Podlaską;
- Program Rozwoju Kluczowych Kompetencji Informatycznych;
- E-Obywatel – podnoszenie umiejętności mieszkańców województwa mazowieckiego do funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym (CTC Polska Sp. z o.o.);
- ITeraz Mazowieckie - rozwój certyfikowanych specjalistów IT szansą dla regionu

- (Unizeto Technologies Spółka Akcyjna);
- Projekt *Sz@nsa dla młodych: specjaliści e-biznesu* (Stowarzyszenie B-4);
- W drodze do Lizbony-podwyższanie kwalifikacji zawodowych w zakresie wykorzystania technik ICT (Prywatna Placówka Oświatowo-Wychowawcza Ośrodek Szkolenia Komputerowego);
- Projekt Wykorzystaj szansę jaką stwarza e-learning (Centrum Edukacji Sp. z o.o.)
- *Internet krok po kroku, W świat z Internetem, Internet oknem na świat* (Stowarzyszenie Aktywnie Wspierających Rozwój Okuniewa);
- Aktywność z komputerem - aktywizacja społeczno-zawodowa osób niepełnosprawnych (WYG International Sp. z o.o.)
- Projekt *e-nauka, e-technika, e-społeczeństwo* (Fundacja Gospodarcza im. Karola Marcinkowskiego, Ciechanów);
- Innowacj@ i nowe kwalifikacje w zawodach związanych z obsługą klienta
- TRAININGBOT System Zarządzania Szkoleniami - @narzędzie dla firm szkoleniowych i menedżerów szkoleń w firmach;
- Wyposażenie stanowisk pracy nauczycieli i wychowawców w komputery i dostęp do Internetu oraz szkolenie w zakresie technologii informacyjnej i komunikacyjnej dla osób zagrożonych wykluczeniem informacyjnym Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Czarni.

⇒ **Rozbudowa infrastruktury upowszechniania wiedzy z wykorzystaniem rozwiązań ICT, w tym utworzenie Mazowieckiej Biblioteki Cyfrowej**

- Budowa Mazowieckiego Systemu Informacji Bibliotecznej poprzez rozbudowę systemu funkcjonującego w Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego;
- Cyfrowa Biblioteka Publikacji Naukowych ACADEMICA (Biblioteka Narodowa);
- Stworzenie powszechnie dostępnej biblioteki internetowej wypożyczającej zabezpieczone i niezabezpieczone książki w postaci cyfrowej (Libranova Sp. z o.o.);
- Utworzenie Internetowego Systemu Analizy, Wsparcia i Wiedzy dla budowy nowoczesnej branży Doradztwa Finansowego (Capitales sp. z o.o.);
- Projekt SIRMA – Sieć dla Innowacyjnego e-Rozwoju Mazowsza (Stowarzyszenie *Miasta w Internecie*);
- Realizacja programu pn. *Wdrażanie systemu przekazywania danych medycznych (telekardiologicznych), w tym doposażenie w sprzęt umożliwiający przesyłanie danych z karetek reanimacyjnych do ośrodków kardiologicznych*;
- Podpisane w 2005 r. porozumienia pomiędzy Województwem Mazowieckim, a Instytutem Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej im. M. Mossakowskiego, Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, na finansowanie projektu badawczo – rozwojowego dotyczącego pilotażowego projektu telemedycyny dla 7 szpitali, dla których organem założycielskim jest Samorząd Województwa Mazowieckiego. W roku 2006 decyzją Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Instytut Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej PAN otrzymał środki na sfinansowanie projektu badawczo – rozwojowego pt. *Opracowanie systemu regionalnego wielospecjalistycznej opieki nad pacjentem w oparciu o sieć telemedyczną*. Celem projektu było zbadanie funkcjonowania regionalnego systemu wielospecjalistycznej opieki nad pacjentem w oparciu o konsultacyjną sieć telemedyczną łączącą Instytut Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej PAN z Szpitalami, dla których organem założycielskim jest Samorząd Województwa Mazowieckiego. Do projektu przystąpiły szpitale: Wojewódzki Szpital Zespolony w Płocku, Wojewódzki Szpital Specjalistyczny w Siedlcach, Szpital Kolejowy w Pruszkowie SPZOZ. Wdrożono

- system przekazywania danych medycznych (telekardiologicznych) - WSPRiTS „Meditrans” Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Warszawie;
- System Archiwum Teleradiologicznego do archiwizacji obrazów diagnostycznych pacjentów wraz z oprogramowaniem PACS oraz interfejsem do systemów RIS (TeleArchiwum) (ATM S.A.);
  - Rozbudowa i modernizacja infrastruktury telekomunikacyjnej ATM S.A. na terenie Warszawy oraz rozbudowa Centrum Kolokacyjnego w Warszawie;
  - Budowa zintegrowanych platform: wspomagająca prowadzenie badań oraz prac rozwojowych i upowszechniających w zakresie bezpieczeństwa pracy i ergonomii (Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy), usługowej Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej, TeleMedNet - medycznej platformy naukowo-diagnostycznej (Wojskowy Instytut Medyczny), Platformy Informacji Gospodarczej 48Poland.com, Monitoringu Rynku Hotelarskiego (e-platforma porównywania wyników operacyjnych przedsiębiorstw branży hotelarskiej w Polsce), platformy zarządzania procesem organizacji i promocji wydarzeń, rejestracji uczestników i automatycznej sprzedaży e-biletów, platformy pomocy psychologicznej dla młodzieży, platformy prezentującej informacje o produktach w polskich sklepach internetowych;
  - projekt e-Learning sposobem na problemy kształcenia ustawicznego (Miasto Siedlce);
  - projekt E-edukacja w Zabrodziu (Cech Rzemiosł Różnych i Przedsiębiorczości w Wyszku);
  - E-learning dla NGOs (Instytut Innowacji);
  - Utworzenie serwisu interaktywnych głosowych wiadomości dla elektronicznych urzędów przenośnych (Interactive Voice News sp z o.o.);
  - Katalog centralny polskich bibliotek naukowych i akademickich NUKAT - Autostrada Informacji Cyfrowej (Uniwersytet Warszawski);
  - Projekt Stworzenie - Wspólna sprawa. GreenGem.org - charytatywność on-line;
  - mLekarz - system wspomagający pracę lekarza;
  - Mazowieckie Forum Geoinformacji,
  - Utworzenie Mazowieckiej Pedagogicznej Biblioteki Cyfrowej;
  - Utworzenie regionalnego systemu gromadzenia, przetwarzania i udostępniania wiedzy na temat wykorzystania rozwiązań innowacyjnych ICT. Projekt Innowacyjne Mazowsze.

⇒ ***Informatyzacja województwa mazowieckiego, zapewniająca e-rozwoj regionu, zgodnie z opracowaną Strategią e-Rozwoju województwa mazowieckiego w latach 2007-2013***

- Teraz Mazowsze I, Teraz Mazowsze II (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Agencja Rozwoju Mazowsza S.A.);
- „Internet dla Mazowsza” (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Agencja Rozwoju Mazowsza S.A.);
- Rozwój e-usług i ich dostępu dla obywateli w ramach Mazowieckiej Sieci Społeczeństwa Informacyjnego „M@zowszanie” (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Agencja Rozwoju Mazowsza S.A.)
- Rozwój elektronicznej administracji w samorządach województwa mazowieckiego wspomagającej niwelowanie dwudzielnosci potencjału województwa (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Przyspieszenie wzrostu konkurencyjności województwa mazowieckiego przez budowanie społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy poprzez utworzenie zintegrowanych baz wiedzy o Mazowszu (Samorząd Województwa

- Mazowieckiego/Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Mazowiecki System Informacji Przestrzennej Gmin i Powiatów współdziałających w ramach województwa, w tym zapewnienie mieszkańcom regionu dostępu do usług społeczeństwa informacyjnego – www.wrotamazowska.pl (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Wypracowanie i wdrożenie innowacyjnych metod integracji danych katastralnych, mapy zasadniczej i bazy danych topograficznych oraz modernizacja usług publicznych świadczonych przez służbę geodezyjną i kartograficzną (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Budowa infrastruktury użytkowej systemu pozycjonowania satelitarnego w województwie mazowieckim (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Centra kompetencji dla społeczeństwa wiedzy - MAZOVIA 2015;
- Wspieranie inwestycji w szerokopasmowy dostęp do Internetu dla mieszkańców i przedsiębiorców z regionu – MEGANET;
- Lokalizacja w pasach drogowych dróg wojewódzkich kanałów technologicznych umożliwiających umieszczenie światłowodów dla potrzeb Internetu.

⇒ *Utworzenie i wdrożenie infrastruktury informacji przestrzennej działającej na poziomie lokalnym i regionalnym, zasilającej infrastrukturę krajową i europejską, powiązaną z pokrewnymi strukturami: e-government, administracją publiczną i sektorem badań*

- Mazowiecki System Informacji Przestrzennej Gmin i Powiatów współdziałających w ramach województwa (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Rozwój elektronicznej administracji w samorządach województwa mazowieckiego wspomagającej niwelowanie dwudzielnosci potencjału województwa (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Przyspieszenie wzrostu konkurencyjności województwa mazowieckiego przez budowanie społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy poprzez utworzenie zintegrowanych baz wiedzy o Mazowszu (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Wypracowanie i wdrożenie innowacyjnych metod integracji danych katastralnych, mapy zasadniczej i bazy danych topograficznych oraz modernizacja usług publicznych świadczonych przez służbę geodezyjną i kartograficzną (Samorząd Województwa Mazowieckiego/ Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego);
- Rozwój infrastruktury teleinformatycznej i e-usług w policji mazowieckiej;
- Budowa nowoczesnych systemów teleinformatycznych oraz łączności przewodowej i bezprzewodowej w jednostkach organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej województwa mazowieckiego (Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej Województwa Mazowieckiego);
- Wielofunkcyjny system precyzyjnego pozycjonowania satelitarnego ASG/EUPOS;
- Projekt infrastruktury węzłów Krajowej Infrastruktury Informacji Przestrzennych GEOPORTAL.GOV.PL (Główny Geodeta Kraju);
- Rozwój Potencjału Informatycznego NIZP-PZH (Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego - Państwowy Zakład Higieny);
- Portal e-Norma w Polskim Komitecie Normalizacyjnym - część I (Polski Komitet Normalizacyjny);
- Budowa zintegrowanych platform: usługowej Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej, platformy wspomagającej prowadzenie badań oraz prac rozwojowych

w zakresie bezpieczeństwa pracy i ergonomii (Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy), TeleMedNet - medycznej platformy naukowo-diagnostycznej (Wojskowy Instytut Medyczny), e-RZYZ platformy udostępniania on-line przedsiębiorcom usług rejestru zakładów opieki zdrowotnej (Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia), platformy internetowej udostępniającej użytkownikom symulatorów lotów cyfrowe dane przestrzenne Polski (VFRPOLAND Sp. z o.o.), e-GIODO - Elektronicznej platformy komunikacji z Generalnym Inspektorem Ochrony Danych Osobowych (Samorząd Województwa Mazowieckiego/Agencja Rozwoju Mazowsza S.A.), platformy informatycznej przetwarzania wyników badań przesiewowych zmysłów opartej na otwartym standardzie wymiany e-danych, platformy technologicznej dla usług mobilnych nowej generacji (mobilny VOD, kanały tematyczne, wzbogacone metody interakcji z użytkownikiem) (ATM S.A.), Studenckiej Europejskiej Platformy Internetowej (SEPI) dla osób zainteresowanych nauką za granicą;

- System interaktywnej elektronicznej obsługi informatyczno-statystycznej dla uczestników rynku energii (Urząd Regulacji Energetyki);
- Sieć współpracy w zakresie rozwoju szerokopasmowych technik dostępowych dla regionu mazowieckiego (Instytut Łączności);
- Projekt E-Sołectwa w gminie Przesmyki (Gmina Przesmyki);
- Centrum Informatyczne w Świerku: infrastruktura i usługi dla energetyki;
- Stworzenie Portalu Samorządowego NaszSamorząd.pl (LGC Guział.);
- Utworzenie serwisu samorządowego wraz z usługą e-radny oraz katalogami firm i produktów o profilu samorządowym (Regio Group Spółka z o.o.);
- Projekt @IterCamp (Polski Czerwony Krzyż).

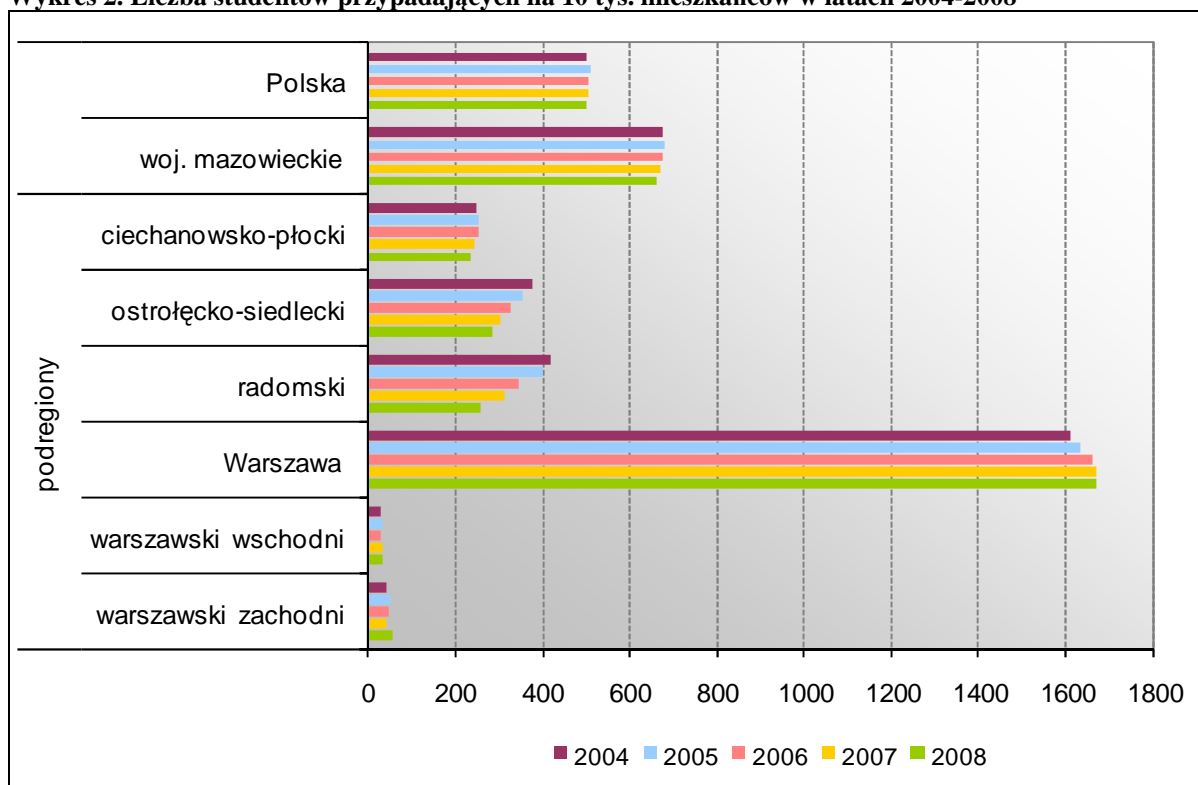
Kierunek działań 1.2. WZROST POZIOMU WYKSZTAŁCENIA I POPRAWA JAKOŚCI KADR

Utrzymanie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego województwa w przyszłości warunkowane jest w coraz większym stopniu poziomem wykształcenia ludności oraz jakością dostępnych dla pracodawców kadr. Pracownicy dysponujący odpowiednią wiedzą posiadający wysokie kwalifikacje zawodowe, mogą w sposób znaczący przyczynić się do poprawy efektywności jednostek gospodarczych i administracji publicznej funkcjonujących w regionie. Coraz wyższa efektywność pracowników prowadzić będzie do zwiększonych zysków ekonomicznych i organizacyjnych jednostek, w których są zatrudnieni, a finalnie do wzrostu wartości regionalnego produktu krajowego brutto.

Mazowiecki rynek pracy charakteryzuje się systematycznym wzrostem osób z wyższym wykształceniem. Jednocześnie od 2004 r. zauważalny jest powolny spadek liczby uczniów i studentów w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, co jest częściowo spowodowane niską i systematycznie malejącą liczbą urodzeń, obserwowaną w latach 1993-2002, jak również rozpoczęciem pracy zawodowej osób z wyżu demograficznego pierwszej połowy lat 80-tych (Wykres 2).

Wskaźnik studentów otrzymujących stypendia systematycznie wzrasta, co wynika w całości ze wzrostu liczby studentów otrzymujących stypendia socjalne.

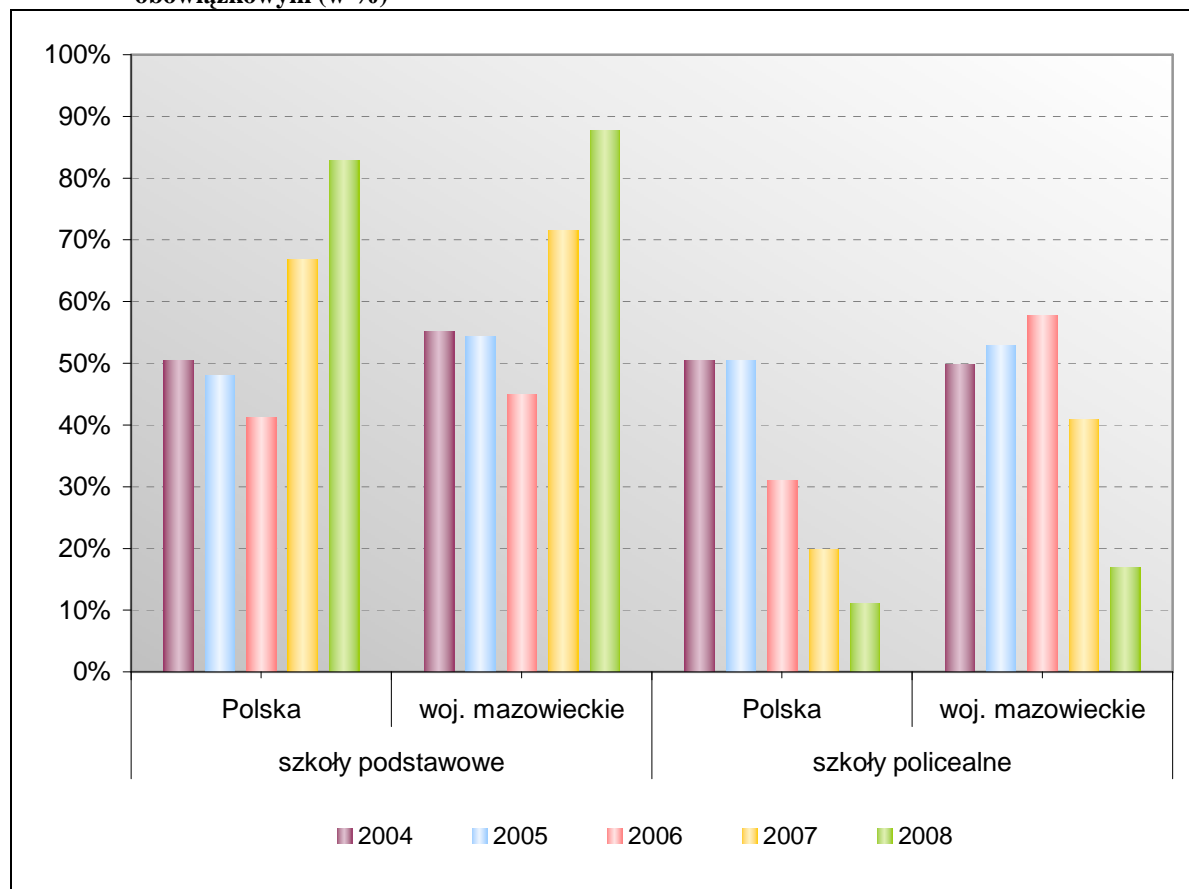

Wykres 2. Liczba studentów przypadających na 10 tys. mieszkańców w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

W latach 2004-2008 zauważalny był wzrost całkowitej liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (o ponad 17%). Wysoki dodatni przyrost był szczególnie widoczny w miastach województwa mazowieckiego, podczas gdy wskaźnik liczby dzieci wiejskich objętych wychowaniem przedszkolnym nie uległ znaczącej poprawie. Tym samym w strukturze dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym wzrósł udział dzieci zamieszkałych w miastach z 74,6% w 2004 r. do 76% w 2008 r. Niski udział dzieci wiejskich objętych wychowaniem przedszkolnym (w 2008 r. objętych było zaledwie 24% dzieci) wskazuje na potrzebę uruchomienia dodatkowych programów wsparcia rozwoju przedszkoli na tych terenach.

W latach 2004-2008 widoczny był powolny, lecz systematyczny wzrost liczby uczniów uczących się języka angielskiego. Szczególnie widoczny był on wśród uczniów szkół podstawowych (wzrost z 76% w 2004 r. do 97% w 2008 r.), Przy czym coraz więcej uczniów uczestniczy w nauce języka angielskiego w ramach nauczania obowiązkowego (wzrost z 65,4% w 2004 r. do 87,8% w 2008 r.) (Wykres 3).

Wykres 3. Uczniowie szkół podstawowych i szkół policealnych uczących się jęz. angielskiego w nauczaniu obowiązkowym (w %)

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Jednym z istotnych warunków trwałego wzrostu gospodarczego jest systematyczne doskonalenie jakości kadr i nabywanie przez pracowników nowych umiejętności. Udział osób uczących się i doksztalających w grupie wiekowej 24-64 lata wzrósł w regionie z 5,5% w 2004 r. do 7,6% w 2008 r. Jednak dość wyraźna tendencja likwidacji szkół zawodowych (spadek z 216 do 118) na rzecz nowych liceów ogólnokształcących (wzrost z 205 do 285), wpłynie na strukturę wykształcenia i kwalifikacje zawodowe osób wchodzących na rynek pracy.

Realizacja zadań w sferze edukacji i wychowania ma wpływ na podniesienie jakości kształcenia. W jednostkach edukacyjnych na Mazowszu, zwiększenie liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, jak również poprawę dostępu do edukacji dla osób uzdolnionych, znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej.

Monitoring realizacji tego kierunku działań został przeprowadzony w oparciu o stan realizacji inwestycji i projektów polegających na budowie i modernizacji oraz poprawie wyposażenia placówek infrastruktury edukacyjnej, dotyczących upowszechniania technik komputerowych i nauki języków obcych, wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży pochodzących z obszarów wiejskich oraz wspierania uczniów poprzez programy stypendialne.

W ramach kierunku działań 1.2. realizowano inwestycje ze środków finansowych

pochodzących z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, dotacji celowych pochodzących z budżetu województwa mazowieckiego oraz środków jednostek samorządu terytorialnego. Generalizację inwestycji przeprowadzono poprzez grupowanie wg rodzajów inwestycji, typów placówek oświatowych w układzie podregionów (ilościowo), w niektórych przypadkach w ujęciu powiatowym.

⇒ **Tworzenie lepszych warunków kształcenia poprzez inwestowanie w bazę oświatową oraz wspieranie instytucji i ośrodków edukacyjnych, w tym bibliotek**

Inwestycje pogrupowano wg poszczególnych typów placówek oświatowych i rodzaju inwestycji:

- **Inwestycje polegające na tworzeniu, rozbudowie, remontach i modernizacji oraz wyposażeniu placówek prowadzone były:**
  - **w zakładach kształcenia nauczycieli i szkołach policealnych:**
    - Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie
    - Wydział w Radomiu;
    - Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Płocku;
    - Nauczycielskim Kolegium Języków Obcych w Siedlcach;
    - Kolegium Nauczycielskim w Ciechanowie;
    - Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Ciechanowie;
    - Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Przasnyszu;
    - Ośrodku Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów w Warszawie;
    - Medycznej Szkoły Policealnej Nr 4 w Warszawie;
    - Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Płocku (placówka powstała z połączenia Medycznej Szkoły Policealnej dla Dorosłych z Medyczną Szkołą Policealną w Płocku);
    - Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Radomiu (utworzenie szkoły);
    - Centrum Kształcenia Praktycznego w Szydłowcu;
    - Centrum Kształcenia Praktycznego w Małkini Górnej (pow. ostrowski);
    - Medycznej Szkoły Policealnej Nr 2 w Warszawie;
    - Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Siedlcach;
    - Centrum Kształcenia Ustawicznego w Wyszkanie;
    - Medycznej Szkole Policealnej w Mińsku Mazowieckim;
  - **w szkołach podstawowych:**
    - 49 placówkach w podregionie ciechanowsko – płockim;
    - 93 placówkach w podregionie ostrołęcko – siedleckim;
    - 49 placówkach w podregionie radomskim;
    - 20 placówkach w podregionie m. Warszawa;
    - 42 placówkach w podregionie warszawsko – wschodnim;
    - 31 placówkach w podregionie warszawsko – zachodnim;
  - **w gimnazjach:**
    - 8 placówkach w podregionie ciechanowsko – płockim;
    - 10 placówkach w podregionie ostrołęcko – siedleckim;
    - 16 placówkach w podregionie radomskim;
    - 9 placówkach w podregionie m. Warszawa;
    - 6 placówkach w podregionie warszawsko – wschodnim;
    - 6 placówkach w podregionie warszawsko – zachodnim;
  - **w zespołach szkół:**
    - 14 placówkach w podregionie ciechanowsko – płockim;
    - 28 placówkach w podregionie ostrołęcko – siedleckim;
    - 7 placówkach w podregionie radomskim;

- 12 placówkach w podregionie m. Warszawa;
- 49 placówkach w podregionie warszawsko – wschodnim;
- 11 placówkach w podregionie warszawsko – zachodnim;
- **w szkołach ponadgimnazjalnych:**
  - 8 placówkach w podregionie ciechanowsko – plockim;
  - 4 placówkach w podregionie ostrołęcko – siedleckim;
  - 7 placówkach w podregionie radomskim;
  - 5 placówkach w podregionie m. Warszawa;
  - 3 placówkach w podregionie warszawsko – wschodnim;
  - 3 placówkach w podregionie warszawsko – zachodnim;
- **w przedszkolach**
  - 8 placówkach w podregionie ciechanowsko – plockim;
  - 22 placówkach w podregionie ostrołęcko – siedleckim;
  - 8 placówkach w podregionie radomskim;
  - 27 placówkach w podregionie m. Warszawa;
  - 14 placówkach w podregionie warszawsko – wschodnim;
  - 16 placówkach w podregionie warszawsko – zachodnim;
- **w specjalnych ośrodkach szkolno – wychowawczych w:**
  - Nowym Mieście nad Pilicą (pow. grójecki);
  - Stoku Lackim (pow. siedlecki);
  - Lesznie (pow. warszawsko – zachodni);
  - Opactwie (pow. kozienicki);
  - Makowie Mazowieckim (makowski);
  - Czarni k/Myszyńca;
  - Radomiu;
- **w szkołach specjalnych:**
  - Zespole Szkół Specjalnych Nr 2 przy Mazowieckim Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży w Garwolinie (budowa nowej siedziby);
  - Zespole Szkół Specjalnych w Mazowieckim Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży w Zagórz (budowa nowej siedziby),
  - Szkole Specjalnej Przystosowanej do Pracy osoby niesłyszące w Radomiu (powołanie);
  - Szkole Podstawowej Specjalnej w Mocarzewie (pow. gostyński);
  - Zespole Szkół Specjalnych: w Pawłowicach, w Pęcherach-Łbiskach (pow. piaseczyński), w Erminowie (pow. sochaczewski), w Ignacowie (pow. miński), w Brańszczyku (pow. wyszkowski), w Żurominie, w Wołominie;
- **w zakresie bazy sportowej (hale sportowe, sale gimnastyczne, boiska sportowe) w szkołach podstawowych, gimnazjach, zespołach szkół i szkołach ponadgimnazjalnych:**

w Ciechanowie; w Przasnyszu; w Warszawie (49);; w Baranowie (pow. grodziski), w Rzekuniu (pow. ostrołęcki), w Myszyńcu (pow. ostrołęcki), w Nasielsku (pow. nowodworski), w Radzanowie, w Szreńsku, w Mławie (pow. mławski), w Przysusze (pow. przysuski), w Teresinie (pow. sochaczewski), w Sokołowie Podlaskim, w Kosowie Lackim (pow. sokołowski), w Skrzyszewie (pow. sokołowski), w Latowiczu, Siennicy (pow. miński), w Miętnej, (pow. garwoliński), w Płońsku, w Krajowie (pow. płoński), w Wyszkowie, w Dzierżanowie, w Orszymowie (pow. plocki), w Łosicach (pow. łosicki), w Chorzeli, w Krasnosielcach (pow. makowski), w Zielonej, w Leszczycach Nowinach (pow. wyszkowski), w Goździe (pow. radomski), w Anielowie (pow. garwoliński), w Lisewie, w Polesiu (pow. płoński), w Żurominie (pow. żuromiński), w Stoku Lackim, w Mordach (pow. siedlecki); w Starej Błotnicy (pow. białobrzegi), w Lewiczynie, Bikówku (pow.

grójecki), w Gójsku (pow. sierpecki), w miejscowości Miąse (pow. wołomiński), w Lutocinie (pow. żuromiński), w Błoniu (pow. warszawsko – zachodni), w Cerekwi (pow. radomski); w Różanie – Filia w Załuziu; w Mocarzewie (pow. gostyniński), w Serocku (pow. legionowski), w Bikówku (pow. grójecki),

– **w bibliotekach:**

- Biblioteczki Pedagogicznej w Siedlcach i Radomiu;
- Biblioteczki Publicznej m.st. Warszawy - Biblioteczki Głównej Województwa Mazowieckiego;
- Filii Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Otwocku;
- Wojewódzkiej Biblioteczki Pedagogicznej w Ostrołęce;
- Filii Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Wołominie;
- Biblioteczki Pedagogicznej im. Heleny Radlińskiej w Siedlcach filii w Mińsku Mazowieckim;
- Biblioteczki w Liceum Ogólnokształcącym w Węgrowie;
- Biblioteczki Szkolnej w Piaskach (pow. ostrołęcki);
- Biblioteczki Szkolnej w Publicznej Szkole Podstawowej w Czerwonce (pow. makowski);
- Bibliotekach w gminach: Kałuszyn, Raszyn, Miedzna, Bulkowo, Kozienice, Gzy, Rusinów Słubice, Grębków, Dębe Wielkie, Ceglów, Piski;
- Filii Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Piasecznie, Błoniu, Grodzisku Mazowieckim, Sochaczewie i Wyszowie;

– **W zakresie zakupu autobusów do dowozu uczniów:**

- na terenie gminy Różan (pow. makowski);
- na potrzeby Zespołu Szkół Nr 1 w Goworowie (pow. ostrołęcki);
- dla Gimnazjum Publicznego w Zakrzewie (pow. radomski);
- dla Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Pomiechówku (pow. nowodworski);
- dla Szkoły Podstawowej w Troszynie (pow. ostrołęcki);
- dla Gimnazjum w Adamowie (pow. białobrzegi);

– **W zakresie wyposażenia pracowni szkolnych:**

- wyposażenie pracowni fizyko-chemicznej oraz pracowni multimedialnych w Zespole Szkół nr 1 w Milanówku (pow. grodziski);
- wyposażenie multimedialnych pracowni językowych w Zespołach Szkół Powiatowych w Baranowie, Goworowie, Kadzidle, Łysych i Myszyńcu (pow. ostrołęcki);
- informatyzację Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Wieniawie i zakup wyposażenia (pow. przysuski);
- zakup wyposażenia sali komputerowej w Publicznym Gimnazjum w Nurze (pow. ostrowski);
- wyposażenie pracowni analiz mikrobiologicznych, chemicznych i fizycznych w Zespole Szkół Powiatowych w Kadzidle (pow. ostrołęcki);
- remont i wyposażenie pracowni do nauki przedmiotów gastronomicznych, informatycznych, chemicznej i geograficznej w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych w Białobrzegach (pow. białobrzegi).

⇒ **Upowszechnianie umiejętności obsługi komputerów i znajomości języków obcych (w systemie szkolnym i pozaszkolnym oraz uczelniach wyższych)**

Działanie realizowane było poprzez programy i projekty:

- Program *Mazowieckie talenty* – w ramach programu Ośrodka Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów realizującego projekt *Informatyka specjalnością młodych Polaków*;

- Projekty: *Podnoszenie kwalifikacji zawodowych poprzez naukę języków obcych (SGGW), Zajęcia pozalekcyjne z języków obcych i warsztatów technologicznych uzupełnieniem wykształcenia i kwalifikacji uczniów szkół zawodowych z Powiatu Ostrołęckiego, Znajomość Języka obcego ważnym atutem zawodowym (Zespół Szkół Ekonomiczno – Gastronomicznych im. St. Staszica w Otwocku), I Ty możesz tworzyć- cykl zajęć edukacyjnych z grafiki komputerowej i technik artystycznych wyrównujących szanse uczniów (Zespół Oświatowy w Pruszyńcu) (pow. siedlecki), Zajęcia dydaktyczno - wyrównawcze z zakresu języka angielskiego i matematyki w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych w Wierzbicy (pow. radomski);*
- Organizacja dodatkowych zajęć z języka angielskiego oraz obsługi komputera dla dzieci i młodzieży.

⇒ **Wdrażanie innowacyjnych rozwiązań i metod nauczania (nowatorskie programy, e-kształcenie, ICT), kształcenie na odległość w różnych formach, w tym w ramach europejskich wirtualnych kampusów**

Realizowane było poprzez kursy, szkolenia, badania i programy:

- Warszawa: *Innowacyjne Mazowsze; E-learning dla NGO; Iteraz Mazowsze I i II; SIRMA – Sieć dla Innowacyjnego e-Rozwoju Mazowsza; e-Edukacja – nowoczesna możliwość nauki ICT; TeleMedNet - medyczna platforma naukowo-diagnostyczna; Stworzenie szkolenia e-learningowego dla administratorów komputerowych sieci rozległych z wykorzystaniem; Multimedialne kursy oprogramowania oraz technik komputerowych przez Internet; Moje pierwsze e-szkolenie;*
- Głinojeck: *N@uka to lepsza przyszłość;*
- Regimin: *Eduk@cja- lepsze perspektywy;*
- Radom: *Internet oknem na świat edukacji;*
- Ostrow Mazowiecka: *Objazdowe Centrum Szkoleń Komputerowych.*

⇒ **Wspieranie rozwoju szkolnictwa wyższego w ośrodkach subregionalnych**

Polegało m.in. na następujących działaniach:

W Ciechanowie:

- Rozbudowa bazy dydaktycznej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Ciechanowie;
- Otwarcie XVI Oddziału Głównej Biblioteki Lekarskiej w Warszawie z siedzibą w Instytucie Ochrony Zdrowia w PWSZ w Ciechanowie;
- Nadanie Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Ciechanowie uprawnień do prowadzenia studiów I stopnia na kierunkach – ekonomia i kulturoznawstwo w systemie studiów stacjonarnych i niestacjonarnych;
- Uzyskanie akredytacji na okres 5 lat dla kierunku kształcenia pielęgniarstwo w Instytucie Ochrony Zdrowia w Wyższej Szkole Zawodowej w Ciechanowie;
- Uruchomienie (zamiast dotychczasowych Instytutów) Wydziałów: Zamiejscowego Wydziału Humanistycznego w Mławie, Zamiejscowego Wydziału Elektroniki w Mławie, Wydziału Ekonomii, Wydziału Inżynierii, Wydziału Kulturoznawstwa, Wydziału Ochrony Zdrowia;
- Utworzenie na Wydziale Inżynierii kierunków zamawianych dla studentów studiów stacjonarnych;
- Nadanie Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Ciechanowie uprawnień do prowadzenia studiów pierwszego stopnia na kierunku Informatyka.

W Płocku:

- Budowa pawilonu dydaktycznego oraz windy dla niepełnosprawnych w Domu

Studenta Nr 1 (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku);

- Rozwój szkolnictwa wyższego w zakresie nowych kierunków kształcenia kadry naukowej: powstanie Międzynarodowego Centrum Szkoleniowego ONZ dla Władz Lokalnych z Europy Środkowej i Wschodniej (CIFAL), utworzenie Szkoły Języków Obcych Centrum Edukacji Grupy ORLEN w Płocku;
- Rozbudowa i przebudowa Instytutu Pedagogiki Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej oraz kompleksu budynków PWSZ w Płocku;
- Podpisanie listu intencyjnego pomiędzy Marszałkiem Województwa Mazowieckiego a Rektorem PWSZ w Płocku w sprawie możliwości kształcenia wyższego zawodowego na kierunkach medycznych;
- Utworzenie w Płocku zamiejscowego punktu dydaktycznego Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych w Łodzi;
- Otwarcie nowej auli audytoryjnej w Instytucie Nauk Ekonomicznych w Trzepowie Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku;
- Uruchomienie na Wydziale Budownictwa Mechaniki i Petrochemii w Płocku Stacjonarnych Studiów Doktoranckich w dwóch dyscyplinach budownictwo oraz budowa i eksploatacja maszyn;
- Uruchomienie kierunków studiów podyplomowych 5 uczelni wyższych w Płocku: Szkoły Głównej Handlowej, Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Łódzkiego, Politechniki Krakowskiej;
- Powołanie Akademickiego Liceum Ogólnokształcącego przy Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Płocku.

W Radomiu:

- Utworzenie Wydziału Sztuki na Politechnice Radomskiej;
- Modernizacja budynku hali sportowej Politechniki Radomskiej przy ulicy Chrobrego 27 w Radomiu;
- Podpisanie listu intencyjnego pomiędzy Samorządem Województwa Mazowieckiego a Politechniką Radomską im. Kazimierza Pułaskiego w sprawie podjęcia działań na rzecz uruchomienia na Politechnice Radomskiej studiów pierwszego stopnia na bazie Kolegium Nauczycielskiego i Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Radomiu;
- Utworzenie Wyższej Szkoły Nauk Społecznych i Technicznych w Radomiu.

W Ostrołęce:

- Poparcie inicjatywy utworzenia publicznej uczelni zawodowej w Ostrołęce;
- Utworzenie przez Uniwersytet Warmińsko - Mazurski w Olsztynie Zamiejscowego Ośrodka Dydaktycznego w Ostrołęce;
- Budowa nowego obiektu administracyjno – dydaktycznego Wyższej Szkoły Administracji Publicznej w Ostrołęce.

W Siedlcach:

- Budowa budynku Wydziału Humanistycznego z Pracownią Rzeźby dla Akademii Podlaskiej w Siedlcach;
- Rewaloryzacja Pałacu Ogińskich w Siedlcach - Rozwój Instytutu Informatyki Akademii Podlaskiej;
- Poparcie przez Sejmik województwa inicjatywy przekształcenia Akademii Podlaskiej w Uniwersytet Przyrodniczo – Humanistyczny w Siedlcach;
- Oddanie do użytku przebudowanej Hali Sportowej w Akademii Podlaskiej w Siedlcach;
- Rozbudowa Budynku Wydziału Nauk Ścisłych w Akademii Podlaskiej w Siedlcach;
- Oddano do użytku sali naukowo-dydaktycznej na Wydziale Zarządzania w Akademii Podlaskiej w Siedlcach.

⇒ ***Zapewnienie równego startu edukacyjnego dzieciom ze wsi, przez wsparcie sieci placówek przedszkolnych zlokalizowanych na obszarach wiejskich***

Działanie realizowane poprzez remonty i modernizację przedszkoli, adaptację pomieszczeń na oddziały przedszkolne i remonty placów zabaw we wszystkich podregionach województwa:

- ciechanowsko – płocki (8);
- ostrołęcko – siedlecki (22);
- radomski (8);
- m.st. Warszawa (27);
- warszawsko – wschodni (14);
- warszawsko – zachodni (16).

Ponadto zrealizowano projekt finansowany z Europejskiego Funduszu Społecznego pt.

Klucz do uczenia się.

⇒ ***Likwidacja ograniczeń w dostępie do edukacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w celu poprawy ich zdolności adaptacyjnych, poprzez dostosowanie istniejących i utworzenie nowych placówek szkolno-wychowawczych, rehabilitacyjno-wychowawczych i integracyjnych odpowiednio przystosowanych do różnych rodzajów niepełnosprawności***

- ***Tworzenie nowych placówek szkół specjalnych w:***

- Zespole Szkół Specjalnych Nr 2 przy Mazowieckim Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży w Garwolinie i Zespole Szkół Specjalnych w Mazowieckim Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży w Zagórz (budowa nowych siedzib);
- Szkole Specjalnej Przysposabiającej do Pracy osoby niesłyszące w Radomiu (powołanie szkoły);

- ***Rozbudowa i modernizacja, dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych, wyposażenie baz dydaktycznych i rehabilitacyjnych w:***

- Pracowni Wczesnego Wspomagania Rozwoju Dzieci z Dysfunkcją Wzroku;
- Szkole w Laskach Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi;
- Ośrodka Integracji i Rehabilitacji Niepełnosprawnych przy Szkole Podstawowej w Baboszewie;
- Zespole Szkół Specjalnych: w Brańszczyku (pow. wyszkowski), w Pęcherach-Łbiskach (pow. piaseczyński), w Ignacowie (pow. miński); w Wołominie, w Pawłowicach w Erminowie (pow. sochaczewski), w Żurominie;
- Szkole Podstawowej Specjalnej w Mocarzewie (powiat gostyniński);

- ***Remonty, wyposażenie budynków szkolnych oraz sal dydaktycznych, internatów w specjalnych ośrodkach szkolno – wychowawczych w:***

- Specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych: w Nowym Mieście nad Pilicą (pow. grójecki), w Stoku Lackim (pow. siedlecki), w Czarni k/Myszyńca, w Lesznie (warszawski zachodni), w Opactwie (pow. kozienicki), w Makowie Mazowieckim (makowski), dla Dzieci Niewidomych i Słabo Widzących w Radomiu, dla Dzieci Niesłyszących w Radomiu.

⇒ ***Doskonalenie systemu poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego, szczególnie w dziedzinie doradztwa zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych***

Odbывало się poprzez projekty:

- *Kompleksowa usługa na rynku edukacji* - Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna Małgorzata Żero (powiat piaseczyński);
- *Twoje wykształcenie szansą na lepszą przyszłość* - Program szkoleniowo-doradczy dla gimnazjalistów z terenu gminy Solec nad Wisłą;
- *Twoja wiedza - Twoje okno na świat* - program szkoleniowo-doradczy dla gimnazjalistów z terenu gminy Radzanów;
- *Pomoc w wyborze dalszej ścieżki rozwoju* - szkolenia i doradztwo dla gimnazjalistów z terenu gminy Rzecznów.

⇒ ***Opracowanie programu wspierania uzdolnień wśród uczniów, słuchaczy i studentów***

- *Regionalny program wspierania uzdolnionych uczniów i słuchaczy – Mazowieckie Talenty*. W roku szkolnym 2008/2009 wsparcia udzielono 503 stypendystom, w roku szkolnym 2009/2010 stypendia otrzymało 417 uczniów, natomiast w trzeciej edycji programu planuje się przyznanie 500 stypendiów;
- *Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego - działanie 2.2. Wyrównanie szans edukacyjnych poprzez programy stypendialne*. Z programów stypendialnych skorzystały wszystkie powiaty ziemskie i miasta na prawach powiatu województwa mazowieckiego;
- *Regionalny program stypendialny dla uczniów szczególnie uzdolnionych*.

⇒ ***Dokształcanie kadr poprzez różne formy samokształcenia, kursy, szkolenia, stypendia, staże, seminaria, konferencje, studia podyplomowe i doktoranckie***

Działania w ramach projektów ZPORR, POKL, RPO WM jak również bez udziału środków zewnętrznych przez firmy i instytucje szkoleniowe, samorządy, uczelnie i ośrodki badawcze zrealizowano w:

Warszawie (87 kursów, szkoleń itp.), Płocku (5), Radomiu (5), Siedlcach (1), Ostrołęce (1), Ciechanowie (2), Powiatach: łosickim (2), makowskim (3), ostrołęckim (4), pułuskim (3), sokołowskim (1), lipskim (2), przysuskim (1), radomskim (3), legionowskim (1), mińskim (2), otwockim (1), wołomińskim (2), grodziskim (1), grójeckim (2), piaseczyńskim (2), pruszkowskim (1), sochaczewskim (2), warszawskim zachodnim (1), żyrardowskim (1).

⇒ ***Przeciwdziałanie marginalizacji oświaty dorosłych w małych miastach i na wsi***

Działanie realizowane było poprzez utworzenie Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz organizację kursów i szkoleń w:

- Grodzisku Mazowieckim, Lesznowoli, Podkowie Leśnej, gdzie powstały Uniwersytety Trzeciego Wieku;
- Powiecie radomskim – projekt *CKU szansą dla dorosłych*;
- Powiecie grodziskim – projekt *Na naukę nigdy nie jest za późno*.

⇒ ***Dostosowanie kierunków kształcenia zawodowego do potrzeb regionalnych i lokalnych rynków pracy, zwłaszcza w rejonach, w których następuje restrukturyzacja dużych przedsiębiorstw, a działania takie wymagać będą opracowania lokalnych, a na ich podstawie regionalnych strategii rozwoju kształcenia zawodowego***

Działanie realizowano:

- W Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Przasnyszu poprzez uruchomienie kształcenia w zawodzie Opiekun Medyczny.

⇒ *Utworzenie szeroko dostępnego systemu informacji o kształceniu ustawicznym, w tym obejmującym potrzeby osób niepełnosprawnych, który jest niezbędny w warunkach trudnej i mało stabilnej sytuacji na rynku pracy*

Realizacja projektów:

- Rozwój szkolnictwa zawodowego w Siedlcach w dostosowaniu do potrzeb rynku pracy;
- *Niepełnosprawni równi na lokalnym rynku pracy* – niwelowanie dysproporcji w kształceniu zawodowym uczniów Zasadniczej Szkoły Zawodowej nr 6 Specjalnej w Płocku;
- Centrum Karier Osób Niepełnosprawnych (CKON). Integracja na otwartym rynku pracy;
- Centrum Doradztwa Zawodowego i Wspierania Osób Niepełnosprawnych Intelktualnie (Centrum Dzwon);
- Centra Aktywizacji Zawodowej Osób Niepełnosprawnych;
- Punkt Wsparcia Zawodowego Osób Niepełnosprawnych (Polska Organizacja Pracodawców Osób Niepełnosprawnych);
- Centrum Doradztwa i Wspierania osób niepełnosprawnych intelektualnie;
- Centrum Karier Osób Niepełnosprawnych.

⇒ *Objęcie systemem kształcenia ustawicznego nauczycieli, w tym nauczycieli kształcących dorosłych*

- **Rozbudowa, modernizacja (w tym dostosowanie dla osób niepełnosprawnych), zakup wyposażenia w:** Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie Wydział w Radomiu; Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Płocku; Nauczycielskim Kolegium Języków Obcych w Siedlcach; Kolegium Nauczycielskim w Ciechanowie, Medycznej Szkole Policealnej Nr 4 w Warszawie;
- **Modernizacja budynków wraz z budową hal sportowych, sal gimnastycznych, auli wykładowych w placówkach kształcenia nauczycieli i w szkołach policealnych w:** Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Ciechanowie; Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Przasnyszu; Ośrodku Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów w Warszawie; Centrum Kształcenia Praktycznego w Szydłowcu (pow. szydlowiecki); Centrum Kształcenia Praktycznego w Małkini Górnej;
- **Utworzenie placówek:** Zespołu Medycznych Szkół Policealnych w Płocku (połączenie Medycznej Szkoły Policealnej dla Dorosłych z Medyczną Szkołą Policealną w Płocku); Zespołu Medycznych Szkół Policealnych w Radomiu;
- **Projektów:** *Nauczyciel poszukujący* - podnoszenie kwalifikacji osób pracujących z młodzieżą trudną - Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli Signum w Warszawie; *Współczesny pedagog II* – szkolenia dla nauczycieli - Prymus Sp. z o.o. w Warszawie; *Wykwalifikowani i dobrzy nauczyciele – to podstawa przyszłości gminy Łosice* - Urząd Miasta i Gminy Łosice; *Nauczyciel bliżej przedsiębiorstwa* - Wojewódzki Zakład Doskonalenia Zawodowego w Warszawie; *Nauczyciel - terapeuta przyszłości - podwyższanie kwalifikacji pracowników szkolnictwa specjalnego w Płocku* - Specjalny Ośrodek Szkolno Wychowawczy Nr 2 w Płocku;
- **Powołanie nowych form kształcenia:** Organizacja i prowadzenie Studium Podyplomowego Informatyki dla Nauczycieli I i II stopnia na Wydziale Matematyki, Informatyki i Mechaniki Uniwersytetu Warszawskiego.

⇒ *Aktywizowanie osób starszych w środowisku lokalnym, głównie w placówkach dydaktyczno-kulturalnych, w celu poprawy sprawności fizycznej i intelektualnej seniorów oraz integracji międzypokoleniowej*

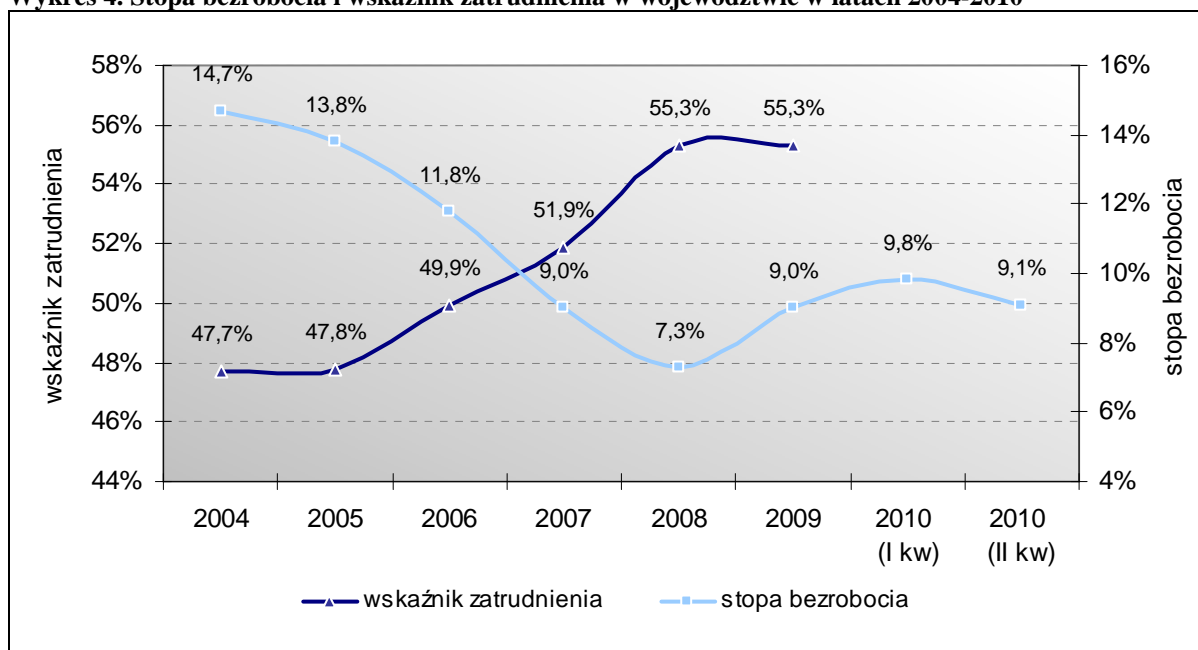
Aktywizacja osób starszych poprzez Uniwersytetów Trzeciego Wieku:

- Uniwersytet Trzeciego Wieku w Grodzisku Mazowieckim;
- Uniwersytet Trzeciego Wieku w Lesznowoli;
- Uniwersytet Otwarty *Pokolenia* w Podkowie Leśnej;
- Uniwersytet Trzeciego Wieku Szkoły Głównej Handlowej;
- Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wyższej Szkole Menedżerskiej w Warszawie.

Kierunek działań 1.3. WZROST ZATRUDNIENIA W REGIONIE I PRZECIWDZIAŁANIE BEZROBOCIU

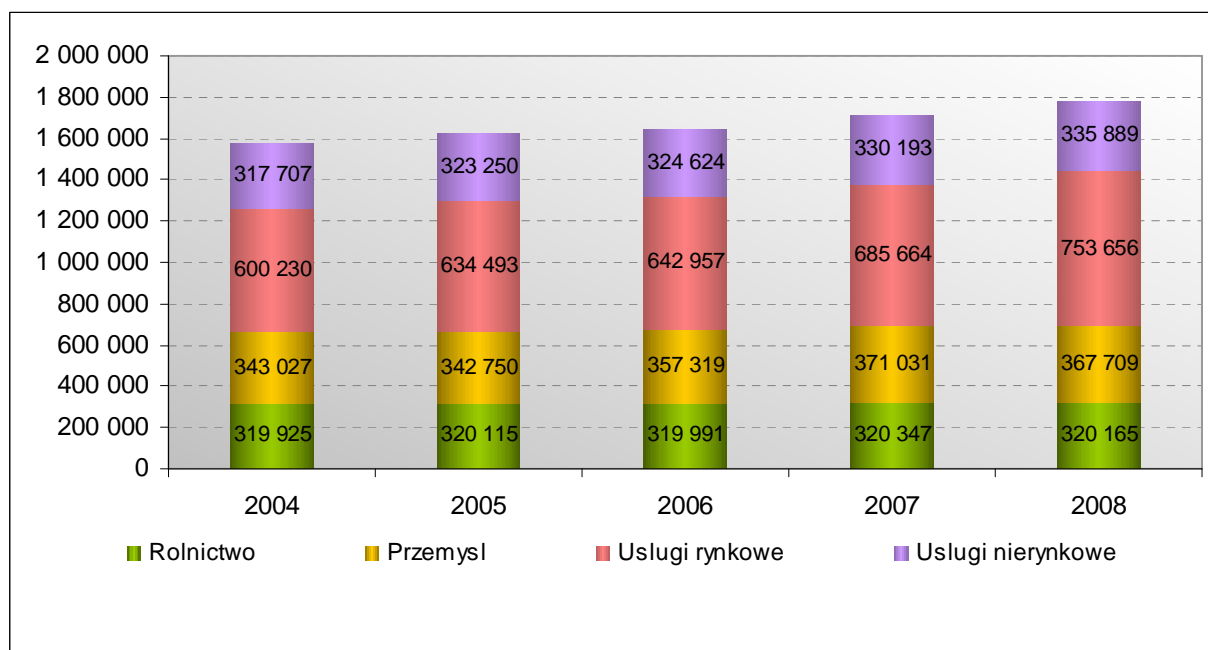
Stopa bezrobocia i poziom zatrudnienia są jednymi z najważniejszych wskaźników obrazujących stopień rozwoju sfery społecznej. Ich poziom zależy w dużej mierze od koniunktury gospodarczej oraz zmian cyklicznych. Wskaźniki monitorujące postęp realizacji celu pierwszego wskazują na ciągłą poprawę i stabilny rozwój naszego regionu mimo zmieniającej się sytuacji gospodarczej na świecie.

Mazowiecki rynek pracy charakteryzuje się systematycznym wzrostem liczby pracujących i relatywnie wysokim wskaźnikiem zatrudnienia. W województwie mazowieckim w 2008 r. w gospodarce narodowej pracowało 2,25 mln osób, czyli o ponad 30 tys. więcej niż w roku poprzednim (brak danych dla lat następnych). Wzrost zatrudnienia następował regularnie (rocznie) od 2004 r. do 2008 r. w 2009 r. pomimo ogólnie pogarszającej się sytuacji na świecie nie uległ on dużemu spadkowi. Relatywnie wysoki wskaźnik zatrudnienia dla całego województwa (55,3% w 2009 r. w porównaniu z 47,7% w 2004 r. – wykres 4.), charakteryzował się dużym zróżnicowaniem w poszczególnych grupach wiekowych oraz ze względu na płeć. Wskaźnik zatrudnienia dla kobiet i mężczyzn był coraz wyższy i w 2009 r. wynosił odpowiednio 48,7% i 62,7%.

Wykres 4. Stopa bezrobocia i wskaźnik zatrudnienia w województwie w latach 2004-2010

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Obserwuje się korzystną strukturę pracujących wg głównego miejsca pracy wg sektorów ekonomicznych. Wśród pracujących dominują osoby z sektora usług. Ich liczba wzrosła z 917,9 tys. w 2004 r. do 1,09 mln w 2008 r. (brak danych dla lat następnych), zwiększając tym samym swój udział w ogólnej liczbie pracujących z 85,6% do 86,6%. Nieznacznie wzrosła liczba osób pracujących w rolnictwie (z 319 925 w 2004 r. do 320 165 w 2008 r.), jednakże procentowy udział pracujących w sektorze rolnictwa zmalał z 20,2% w 2004 r. do 18,0% w 2008 r. Strukturę pracujących obrazuje wykres 5.

Wykres 5. Pracujący w województwie w gospodarce narodowej wg głównego miejsca pracy i sektorów ekonomicznych w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Analiza struktury pracujących według głównego miejsca pracy ukazuje niekorzystną sytuację w podregionach pozametropolitalnych województwa mazowieckiego. Odsetek pracujących w rolnictwie jest tam bardzo wysoki (47,6% w podregionie ostrołęcko-siedleckim, 40,5% w radomskim i 35,4% w ciechanowsko-płockim). Pozytywnym sygnałem może być fakt, iż we wszystkich tych podregionach odsetek pracujących w rolnictwie malał od 2004 r., w największym stopniu w podregionie ostrołęcko-siedleckim (o 4,0 pkt. proc.).

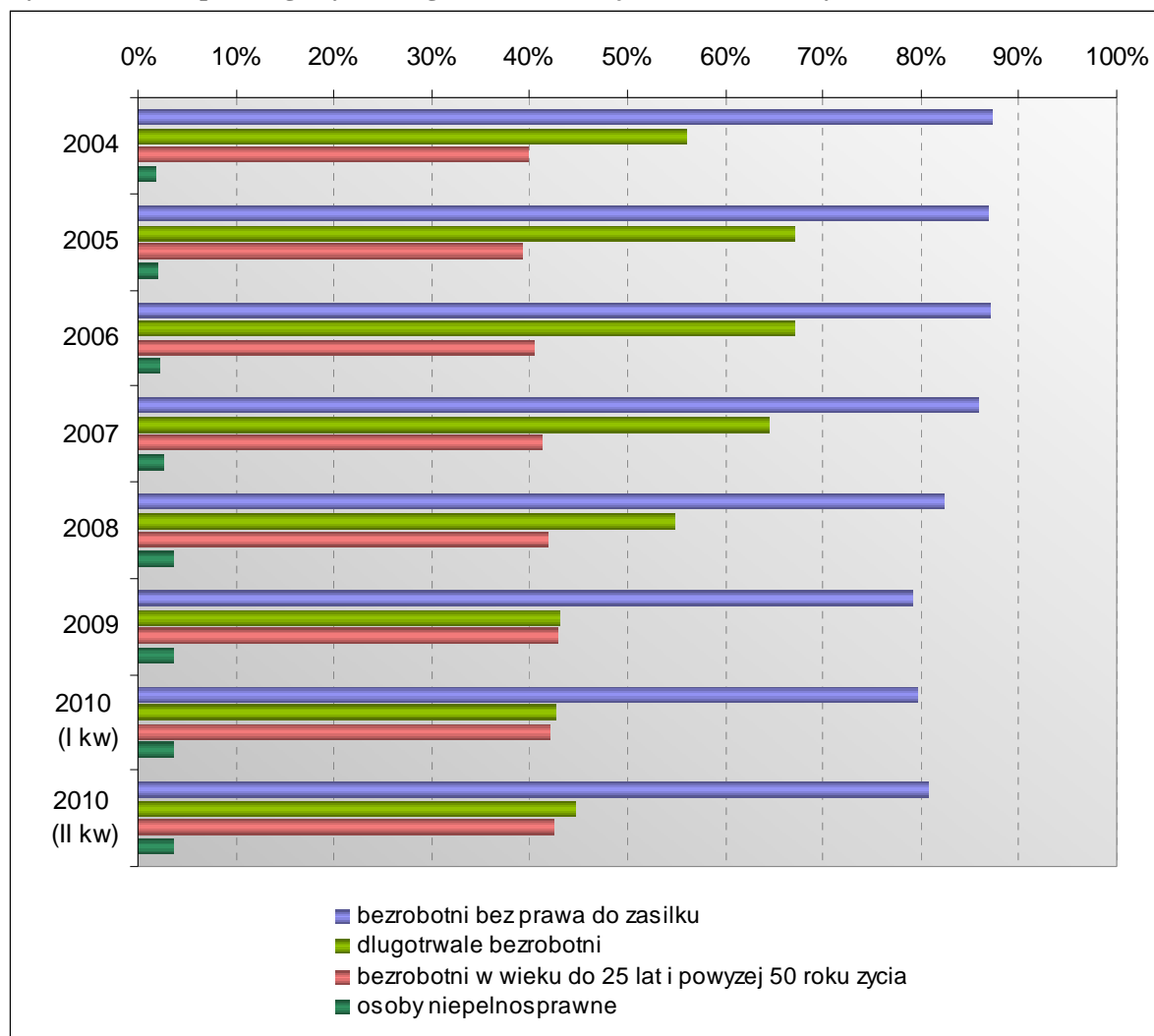
W latach 2004-2008 liczba osób bezrobotnych spadła o ponad połowę, jednak w roku 2009 liczba bezrobotnych wzrosła i na koniec II-go kwartału 2010 r. stanowiła 65% stanu z 2004 r. Stopa bezrobocia zmniejszyła się z 14,7% w 2004 r. do 7,3% w 2008 r., w 2009 r. przekroczyła 9% osiągając poziom 9,8% pod koniec I kw. 2010 r., po czym zmniejszyła się do 9,1 % w II kw. 2010 r., co widoczne jest na wykresie 4. Mazowsze miało najniższy wskaźnik bezrobocia wśród wszystkich polskich województw, jednocześnie region charakteryzują największe przestrzenne różnice w poziomie stopy bezrobocia: na koniec II kwartału 2010 r. w Warszawie stopa bezrobocia wyniosła 3,5%, zaś w podregionie radomskim 21,2%. Przestrzenne zróżnicowania stopy bezrobocia w powiatach ilustruje kartogram (Mapa 10).

W stosunku do roku bazowego, po wzrostach w latach 2005-2006, od 2007 r. do I kw. 2010 r. malała liczba osób długotrwale bezrobotnych w województwie (z 64,5% do 42,8% na koniec I kwartału 2010 r.), po czym nastąpił znaczny wzrost (44,7% na koniec II kwartału 2010 r.). Jednak wciąż niekorzystna struktura bezrobotnych wyraża się wysokim udziałem osób bez prawa do zasiłku oraz dużym zróżnicowaniem przestrzennym stopy bezrobocia rejestrowanego. W trudnej sytuacji były szczególnie osoby bez pracy poniżej 25 roku życia zamieszkujące na terenach wiejskich, bezrobotni powyżej 50 roku życia oraz osoby niepełnosprawne. Poszczególne kategorie bezrobotnych zilustrowano na wykresie 6 i kartogramie (Mapa 10).

W II kwartale roku 2010 najwyższy odsetek osób bezrobotnych bez prawa do zasiłku odnotowano w podregionie ostrołęcko-siedleckim (85,3% ogółu bezrobotnych). W porównaniu do roku 2004 udział ten zmniejszył się o 3,1 pkt. proc., jednak największy spadek udziału bezrobotnych bez prawa do zasiłku w monitorowanym okresie miał miejsce w m.st. Warszawie – o 10,2 pkt. proc. do poziomu 79,7% na koniec II kwartału 2010 r. Obok podregionu ciechanowsko-płockiego jest to obecnie najniższa wartość spośród podregionów Mazowsza. Ponadto w 2010 r. po raz pierwszy w okresie od 2004 r. odsetek tej kategorii bezrobotnych wzrósł – w porównaniu do danych na koniec 2009 r. o 0,7 pkt. proc.

Odsetek osób długotrwale bezrobotnych w 2010 r. był najwyższy w regionie radomskim i wyniósł 56,9% (od 2004 r. spadek o 1,7 pkt. proc.). Najniższy udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie osób bez pracy zarejestrowano w m.st. Warszawie (31,8%). W stolicy od roku 2004 r. udział ten zmalał w największym stopniu w całym regionie, tj. o 19,2 pkt. proc.

Wykres 6. Udział poszczególnych kategorii w całkowitej liczbie bezrobotnych w latach 2004-2010

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS oraz Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie

Realizacja kierunku działań następowała w wyniku prac podejmowanych przez różne podmioty, w tym organy administracji rządowej, samorządowej, organizacje pozarządowe, instytucje i urzędy publiczne i podmioty prywatne. Prace te polegały głównie na realizacji programów operacyjnych (SPO RZL, ZPORR, PO KL), programów aktywizacji zawodowej dla różnych grup, reorientacji zawodowej (w tym dla osób wychodzących z rolnictwa), promocję samozatrudnienia oraz alternatywnych i elastycznych form zatrudnienia. Niektóre spośród przedstawionych w opracowaniu projektów przyczyniły się do realizacji więcej niż jednego działania w ramach danego kierunku.

⇒ **Zwiększenie poziomu zatrudnienia w regionie poprzez:**

- **tworzenie nowych miejsc pracy,**
- **doskonalenie zasobów pracy²,**
- **aktywizację społeczno-zawodową osób bezrobotnych, w tym niepełnosprawnych,**
- **dopływ i przepływ kapitału,**
- **poprawę warunków infrastrukturalnych, zwiększających mobilność społeczną.**

² inaczej zasobów siły roboczej

Realizacja działania miała na celu zwiększenie mobilności mieszkańców, doskonalenie zasobów pracy, promocję zatrudnienia, łagodzenie skutków bezrobocia, aktywizację zawodową oraz wzrost zatrudnienia w wyniku działań podjętych przez organy administracji rządowej, samorządowej, instytucje i urzędy, m.in. Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie i powiatowe urzędy pracy.

- Tworzenie nowych miejsc pracy

Realizacja poprzez:

- Utworzenie w latach 2006-2009 r. - w oparciu o środki Funduszu Pracy - 181,5 tys. nowych miejsc pracy (w tym: w 2006 r. - 39 161, w 2007 r. – 44 902, w 2008 r. - 46 333, w 2009 r. - 51 085);

- Doskonalenie zasobów pracy

Realizacja działania m.in. poprzez:

- W okresie 2006-2009 zorganizowano szkolenia w ramach limitowanych wydatków FP (powiatowych i miejskich urzędów pracy) dla ponad 67 tys. osób (w tym: ok. 65,9 tys., dla osób bezrobotnych oraz ponad 1,3 tys dla osób bez statusu bezrobotnego);
- Prowadzenie nauczania indywidualnego dla uczniów ze szczególnymi problemami zdrowotnymi, m.in. w Zespole Szkół Nr 3 w Wyszkowie (finansowane z budżetu województwa);
- Przeszkolenie w ramach studiów podyplomowych dla Nauczycieli Drugiego Przedmiotu (informatyka) – w latach 2007 i 2008 - 417 nauczycieli (finansowane przez EFS i MEN, dla osób posiadających dyplom ukończenia studiów wyższych magisterskich na kierunkach pokrewnych do przedmiotu studiów);
- Podniesienie kwalifikacji kadry pedagogicznej w obszarach doradztwa i poradnictwa zawodowego oraz kadry pedagogicznej pracującej z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym – Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli;
- Zrealizowanie projektu *Planowanie regionalne w krajach europejskich – wymiana doświadczeń kluczem do podnoszenia jakości kadr* w ramach programu Leonardo da Vinci;
- Podnoszenie i dostosowywanie do wymogów gospodarki opartej na wiedzy, kwalifikacji pracowników i przedsiębiorców, co zostało zrealizowane za pomocą 124 projektów, których całkowita wartość wyniosła 60,3 mln zł, zaś wartość wkładu Unii Europejskiej 34,3 mln zł (PO KL);
- Podnoszenie i dostosowywanie kwalifikacji i umiejętności osób pracujących do potrzeb regionalnej gospodarki, w ramach 104 projektów o wartości całkowitej 105,5 mln zł i wkładzie Unii Europejskiej 87,7 mln zł (PO KL);

- Aktywizacja społeczno-zawodowa osób bezrobotnych, w tym niepełnosprawnych

Realizacja działania m.in. poprzez:

- Zaktywizowanie w latach 2006-2009 w oparciu o środki Funduszu Pracy (w ramach wydatków limitowanych i nie objętych limitem) – ok. 305,7 tys. bezrobotnych, którzy rozpoczęli udział w programach lub działaniach w ramach promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej oraz 236 rolników, którzy nabyli prawo do refundacji składek na ubezpieczenie społeczne;

W tym:

- zaktywizowanie 265,8 tys. bezrobotnych z limitowanych wydatków FP poprzez szkolenia (66,4 tys. osób), prace interwencyjne (26,1 tys.), roboty publiczne (17,4 tys.), staże u pracodawców (78,5 tys.), przygotowanie zawodowe (20,8 tys.), prace społecznie użyteczne (19,5 tys.) oraz tytułem udzielenia: dofinansowania na

- podjęcie działalności gospodarczej (23,2 tys.), refundacji na wyposażenie/doposażenie stanowiska pracy (7,9 tys.), refundacji kosztów studiów podyplomowych (372), refundacji kosztów dojazdu (4,2 tys.), refundacji kosztów opieki (105), skierowania na badania lekarskie (1,0 tys.), refundacji składek na ubezpieczenie społeczne rolników (236);
- zaktywizowanie 40,1 tys. bezrobotnych w ramach wydatków nie objętych limitem, tytułem uzyskania: dodatku aktywizacyjnego (39,7 tys. osób), stypendium na kontynuowanie nauki (331 osób);
  - Pozyskanie oraz rozpowszechnianie w przyjętym okresie przez miejskie i powiatowe urzędy pracy 455 985 ofert pracy⁷ (w tym: oferty pracy niesubsydiowanej - ok. 278,4 tys., oferty pracy subsydiowanej - ok. 177,6 tys., oferty pracy z sektora prywatnego - ok. 346,1 tys., oferty pracy z sektora publicznego - ok. 109,9 tys., oferty pracy dla niepełnosprawnych - ok. 9,3 tys.);
  - Pozyskanie w ramach EURES⁸ przez Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie 2 245 tys. ofert pracy, wg szacunków pracę podjęło nieco ponad tysiąc osób (w latach 2006-I pół. 2010);
  - Coroczne współorganizowanie przedsięwzięć o charakterze Międzynarodowych Targów Pracy, w których uczestniczyli wystawcy krajowi i zagraniczni (corocznie ok. 20-30 wystawców). Targi odwiedzało każdorazowo 2-6 tys. osób (współorganizatorami byli m.in.: WUP w Warszawie, COAZ, UW, Urząd m.st. Warszawy, Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, Fundacja TUS, ZDZ, Ambasada Danii). W poszczególnych latach gośćmi honorowymi były następujące kraje: 2006 – Wielka Brytania, 2007 – Dania i Finlandia, 2008 – Holandia, Belgia i Luksemburg, 2010 – Niemcy, Szwajcaria. Ponadto w 2006 zorganizowano przedsięwzięcie pod nazwą European Mobility Roadshow – Mobilny Autobus;
  - Organizowanie przez kadrę EURES spotkań/warsztatów z osobami poszukującymi pracy za granicą, w tym w ramach akcji *Bezpieczny wyjazd – bezpieczny powrót*: w 2008 r. 9 spotkań z udziałem 187 osób; w 2009 r. 24 spotkania z udziałem 207 osób, w 2010 5 spotkań dla 240 osób. W spotkaniach informacyjnych uczestniczyli m.in. studenci i absolwenci szkół wyższych: UW, SGGW, SGH, Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, WSEIZ, WSHiP, Akademii Leona Koźmińskiego, PWSZ w Ciechanowie i PWSZ w Mławie;
  - Coroczne organizowanie w Warszawie seminarium poświęconego problematyce migracji zarobkowych, w którym udział brało każdorazowo ok. 80 osób z kraju i zagranicy;
  - Coroczny udział doradców EURES w 10-20 innych przedsięwzięciach, tj. debatach, dniach kariery, seminariach, spotkaniach, dyskusjach oraz promowaniu zatrudnienia za granicą w środkach masowego przekazu;
  - Współorganizowanie i uczestniczenie w ok. 100 (ok. 25 rocznie) targach o zasięgu międzynarodowym, wojewódzkim i lokalnym, w latach 2007-2009 (WUP w Warszawie);
  - Zorganizowanie przez filie WUP 62 Giełd Pracy (2008, 2009) i 29 Mini Giełd Pracy (2007), które miały na celu pomoc pracodawcom w doborze kandydatów do pracy;
  - Współorganizowanie przez WUP w Warszawie co roku (od 2000 r.) wakacyjnych giełd pracy skierowanych do młodych ludzi - *Wakacyjna Giełda Pracy dla Młodzieży – Lato wspólnie* z następującymi partnerami: Fundacją „Bez Względu Na Niepogodę”, Młodzieżową Agencją Pracy, Młodzieżowym Biurem Pracy OHP Komendy Mazowieckiej OHP, Stowarzyszeniem „Otwarte Drzwi”, Urzędem Pracy m.st. Warszawy. Corocznie w ramach Giełdy zatrudnienie znajduje około 1000-1500 młodych ludzi;
  - Realizowanie przez WUP w Warszawie oraz filie WUP zadań wynikających

z koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego państw członkowskich UE w zakresie świadczeń dla bezrobotnych, tj. wydawanie zaświadczeń potwierdzających okres zatrudnienia i ubezpieczenia w Polsce, wydawanie decyzji orzekających o przyznaniu prawa do zasiłku, wydawanie zaświadczeń dotyczących członków rodziny osoby bezrobotnej uwzględnianych przy naliczaniu świadczeń;

- Objęcie w latach 2006-2009 poradnictwem zawodowym, w formie porady indywidualnej – 147,8 tys. osób (139,8 tys. bezrobotnych), w tym poprzez usługi świadczone przez doradców zawodowych w PUP – 141,3 tys. oraz poprzez usługi świadczone przez Centra Informacji i Planowania Kariery Zawodowej WUP w Warszawie – 6,5 tys.

Z porady indywidualnej skorzystało m.in.: 75,6 tys. bezrobotnych kobiet, 47,7 tys. bezrobotnych poniżej 25 roku życia, 60,1 tys. bezrobotnych zamieszkałych na wsi, 42,4 tys. bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 12 m-cy, 19,9 tys. bezrobotnych powyżej 50 roku życia, 4,3 tys. bezrobotnych niepełnosprawnych.

Z porad w formie grupowej skorzystało 43,5 tys. osób, w tym: 36,8 tys. bezrobotnych;

- Świadczenie w ramach informacji zawodowej w PUP, Centrach Informacji i Planowania Kariery Zawodowej WUP z wizyt indywidualnych skorzystało w analizowanym okresie 210,9 tys. osób, a w spotkaniach grupowych uczestniczyło 95,5 tys. osób, w tym 82,8 tys. bezrobotnych i 572 osoby poszukujące pracy;

Z informacji zawodowej skorzystało m.in.: 38,1 tys. osób do 25 roku życia, 41,1 tys. mieszkańców wsi, 17,3 tys. osoby pozostające bez pracy powyżej 12 m-cy, 8,3 tys. bezrobotnych powyżej 50 roku życia, 1,7 tys. niepełnosprawnych;

- Udzielono pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy przez powiatowe urzędy pracy w ramach klubów pracy oraz przez Centra Informacji i Planowania Kariery Zawodowej WUP. W 2009 roku w województwie funkcjonowało 111 klubów pracy (2008 - 97, 2007 – 53, 2006 – 51), w tym 103 utworzone i usytuowane w strukturze PUP (odpowiednio w latach ubiegłych: 73, 31, 28) oraz 8 zorganizowanych przez instytucje i organizacje współpracujące z pup (odpowiednio w latach ubiegłych: 24, 22, 23);

- Organizowanie szkoleń w klubach pracy w zakresie umiejętności poszukiwania pracy, w których uczestniczyło 4,2 tys. osób, w tym 3,6 tys. bezrobotnych oraz 585 poszukujących pracy.

W zajęciach aktywizacyjnych realizowanych w województwie w ramach pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy uczestniczyło 27,6 tys. osób, z tego w zajęciach organizowanych przez Centra Informacji i Planowania Kariery Zawodowej WUP 3,7 tys. osób;

- Rozwój usług (w tym usprawnienie samoobsługi) a w *Sklepie z pracą* prowadzonym przez WUP w Warszawie i jego filie poprzez bieżące przygotowywanie, aktualizację i eksponowanie przydatnych informacji;
- Opracowywanie, wydawanie i rozpowszechnianie materiałów informacyjnych nt. świadczonych usług w zakresie pośrednictwa pracy (ulotki, plakaty, publikacje) (WUP);
- Wdrożenie i realizowanie usługi internetowej bazy ofert pracy i CV kandydatów do pracy oraz pracodawców (WUP);
- W 2007 roku do oferty Centrum Informacji i Planowania Kariery Zawodowej WUP w Warszawie wprowadzono zajęcia informacyjne dla osób planujących rozpoczęcie działalności gospodarczej pt. *Pierwsze kroki we własnym biznesie*. Spotkania takie odbywają się cyklicznie do chwili obecnej. W kolejnym roku stworzona i wydana została broszura *Pierwsze kroki we własnym biznesie. Przewodnik początkującego przedsiębiorcy*, której trzecie zaktualizowane wydanie planowane jest na czwarty kwartał 2010 roku. Publikacja ta skierowana jest do wszystkich osób, które rozważają możliwość rozpoczęcia pracy na własny rachunek, ale brakuje im podstawowej wiedzy z zakresu zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej. Z broszury dowiedzieć

się można m.in. jakie predyspozycje i cechy osobowości są pomocne w prowadzeniu własnej firmy, gdzie i jak poszukiwać pomysłów na biznes, w jakich formach organizacyjno-prawnych można prowadzić działalność gospodarczą w Polsce, jakie są obowiązujące formy opodatkowania działalności oraz źródła jej finansowania;

- Prowadzenie aktywizacji społeczno-zawodowej oraz integracji osób bezrobotnych i niepełnosprawnych poprzez organizowanie corocznie Targów Pracy i Przedsiębiorczości dla Osób Niepełnosprawnych przez Filie WUP w Warszawie;
- Prowadzenie aktywizacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych - pierwsze zatrudnienie celem rehabilitacji socjopsychiatrycznej oraz szkolenia zawodowe - Zespół Szkół Specjalnych w Zagórzu (Program unijny EQUAL);
- Oferowanie mieszkańcom usługi w celu ich osobistego, społecznego i gospodarczego rozwoju w ramach Gminnych Centrów Informacji (GCI), udostępnienie społeczności lokalnej nowoczesnych technologii przekazu informacji, mających wpływ na rozwój inicjatyw lokalnych oraz promocję przedsiębiorstw działających w regionie.
- Zrealizowanie następujących programów aktywizujących bezrobotnych, a także pracujących:
  - *Praca i środowisko* – program realizowany od 2005 roku w ramach współpracy pomiędzy Urzędem Marszałkowskim Województwa Mazowieckiego, Wojewódzkim Urzędem Pracy, Wojewódzkim Zarządem Melioracji i Urzędów Wodnych oraz Starostami Powiatów województwa mazowieckiego. Celem programu jest wprowadzenie na rynek pracy osób bezrobotnych poprzez zatrudnienie ich przy pracach konserwacyjnych wód i urządzeń melioracyjnych. Program realizuje też działania na rzecz środowiska poprzez poprawę funkcjonowania istniejących urządzeń melioracji wodnych podstawowych oraz utrzymanie wód służących rolnictwu. Ogólnym założeniem programu było zmniejszenie oddziaływania negatywnych skutków bezrobocia na Mazowszu oraz osiągnięcie odpowiedniego stanu bezpieczeństwa dla terenów zagrożonych powodzią i lokalnymi podtopieniami. W latach 2008-2009 dzięki realizacji programu w ramach prac interwencyjnych zatrudniono 933 osoby bezrobotne;
  - *Praca dla Młodych - Dobry start* - program miał umożliwiać bezrobotnej młodzieży zdobycie pierwszego doświadczenia zawodowego, rozszerzenie posiadanych już kwalifikacji zawodowych, zdobycie zatrudnienia oraz pomoc w podejmowaniu działalności gospodarczej. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej przeznaczyło z rezerwy Funduszu Pracy dla woj. mazowieckiego 7,0 mln zł. Do programu przystąpiło 7 powiatów: Radom, Sochaczew, Sierpc, Łosice, Ciechanów, Koźmin i Otwock. Czas realizacji ustalany indywidualnie przez powiaty obejmował okres od czerwca do grudnia 2007 r.;
  - *Inwestycje w kwalifikacje deficytowe na rynku pracy – Ikd* - celem Programu była aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych oraz pomoc pracodawcom w pozyskiwaniu pracowników o odpowiednich kwalifikacjach. W ramach Programu przeprowadzono szkolenia, przygotowanie zawodowe, ale także przyznano refundację wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej przeznaczyło z rezerwy Funduszu Pracy dla woj. mazowieckiego 14,1 mln zł. Do Programu przystąpiło 14 powiatów - Ciechanów, Sochaczew, Radom, Otwock, Łosice, Żuromin, Zwoleń, m. st. Warszawa, Przysucha, Piaseczno i Mińsk Mazowiecki;
  - *Aktywna Kobieta* – Program miał na celu zwiększenie wskaźnika zatrudnienia kobiet powyżej 50 roku życia, umożliwienie im udziału w przedsięwzięciach, które zwiększają szanse na podjęcie pracy, jej utrzymanie bądź uruchomienie własnej działalności gospodarczej. Udział w przedsięwzięciu zadeklarowały 2 powiaty -

Zwoleń oraz Ciechanów. Termin realizacji obejmował okres od września do końca grudnia 2007 r. Na podstawie złożonych wniosków przyznano kwotę 159,9 tys. zł, Programem objęto 63 osoby;

- Program działań na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej osób w wieku niemobilnym - *PROGRAM 45 / 50 PLUS*.

Program miał na celu objęcie działaniami aktywizującymi oraz umożliwienie podjęcia i utrzymania zatrudnienia przez osoby w wieku niemobilnym, powyżej 45 roku życia, głównie bezrobotne powyżej 50 roku życia, które zgodnie z art. 49 pkt. 3 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy są uznani za osoby znajdujące się w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Na realizację Programu przyznano środki Funduszu Pracy w wysokości 217,5 tys. zł, do programu przystąpiły 2 powiaty, obejmując nim 55 osób bezrobotnych. Program realizowany był do 31.12.2008 r. W wyniku realizacji programu 4 osoby podjęły zatrudnienie, 39 osób skierowano na szkolenie zawodowe, 6 osobom bezrobotnym przyznano jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej, a refundację kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy przyznano jednemu przedsiębiorcy. Jednocześnie kompleksowość zastosowanego wsparcia pozwoliła na przełamywanie wśród pracodawców negatywnych stereotypów dotyczących zatrudniania osób powyżej 45 roku życia;

- Program - *Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych „Mazowsze 2007”* – założono podniesienie kwalifikacji zawodowych, zwiększenie zatrudnienia bezrobotnych, a także przygotowanie pracowników pod zgłoszone potrzeby przez pracodawców, głównie z branży budowlanej i elektronicznej. Udział wzięło 36 powiatów, które zaktywizowały łącznie ok. 4,7 tys. osób bezrobotnych, na co przyznano środki w wysokości ok. 21,3 mln zł.
- Program - *Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych „Mazowsze 2008”* – realizowało 38 powiatowych urzędów pracy, do realizacji nie przystąpił PUP dla powiatu warszawskiego zachodniego w Błoniu. Wykorzystano środki na kwotę ponad 95,8 mln zł. W wyniku realizacji Programu zatrudnienie uzyskało ponad 2,5 tys. osób;
- Zwiększanie stopnia przygotowania zawodowego i poprawę zdolności do uzyskania zatrudnienia przez osoby niepełnosprawne. Budowanie potencjału oraz tworzenie nowych i doskonalenie istniejących instrumentów zwiększających możliwości osób niepełnosprawnych na rynku pracy za pomocą 31 projektów o całkowitej wartości 40,9 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 28,4 mln zł (SPO RZL);
- Wdrażanie i promocję ogólnopolskich i ponadregionalnych rozwiązań z zakresu aktywizacji zawodowej i integracji społecznej grup znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy oraz młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, osób pozbawionych wolności, osób niepełnosprawnych oraz członków społeczności romskiej. Upowszechniano rozwiązania na rzecz godzenia życia zawodowego i rodzinnego oraz wyrównywanie szans kobiet i mężczyzn w dostępie do zatrudnienia. Działania te były przedmiotem 3 projektów. Całkowita wartość 3 projektów wynosiła 2,8 mln zł, zaś wartość wkładu Unii Europejskiej 2,3 mln zł (SPO RZL);
- Podniesienie poziomu aktywności zawodowej i zdolności do zatrudnienia osób pozostających bez zatrudnienia oraz tworzenie warunków dla rozwoju aktywności zawodowej w regionie, co było przedmiotem 211 projektów. Całkowita wartość projektów wynosiła 324,6 mln zł, przy wkładzie Unii Europejskiej 275,2 mln zł (SPO RZL);
- Miejskie i powiatowe urzędy pracy pozyskały 455 985 ofert pracy⁹ (w tym: ofert pracy niesubsydiowanej - ok. 278,4 tys., ofert pracy subsydiowanej - ok. 177,6 tys., ofert pracy z sektora prywatnego - ok. 346,1 tys., oferty pracy z sektora publicznego - ok. 109,9 tys. oraz ok. 9,3 tys. ofert pracy dla niepełnosprawnych);.

- Dopyływ i przepływ kapitału

Realizowano działania poprzez:

- Utworzony przez Samorząd Województwa Mazowieckiego Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy, służący wspieraniu przedsiębiorczości i ograniczaniu bezrobocia w województwie. Pożyczki¹⁰ udzielane są mikro i małym przedsiębiorcom oraz osobom rozpoczynającym działalność gospodarczą, a także bezrobotnym i absolwentom, którzy rozpoczynają działalność gospodarczą;
- Mazowiecki Fundusz Poręczeń Kredytowych utworzony z inicjatywy Samorządu Województwa Mazowieckiego przez samorządy terytorialne i gospodarcze oraz Skarb Państwa. Celem działania Funduszu¹¹ jest realizacja zadań publicznych, które należą do jst a dotyczą przeciwdziałania bezrobociu, aktywizacji rynku pracy, wspierania działalności gospodarczej.

- Poprawę warunków infrastrukturalnych zwiększających mobilność społeczną

Realizowano poprzez:

- Wdrażanie i promocję ogólnopolskich i ponadregionalnych rozwiązań z zakresu aktywizacji zawodowej i integracji społecznej, skierowanych do grup znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, w tym: młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, osób pozbawionych wolności, osób niepełnosprawnych oraz członków społeczności romskiej, a także upowszechnianie rozwiązań na rzecz godzenia życia zawodowego i rodzinnego oraz wyrównywania szans kobiet i mężczyzn w dostępie do zatrudnienia, co było przedmiotem 3 projektów. Całkowita wartość projektów wynosiła 2,8 mln zł, przy współudziale Unii Europejskiej 2,3 mln zł (PO KL).

⇒ **Wzmocnienie i poszerzenie stosowania aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu oraz nowych alternatywnych i elastycznych form zatrudnienia**

Realizacja działania ma na celu wzmocnienie i poszerzenie stosowania aktywnych oraz alternatywnych i elastycznych form przeciwdziałania bezrobociu w wyniku podjętych działań m.in. poprzez programy operacyjne, kampanie społeczne, szkolenia, konferencje i publikacje.

Działania realizowano poprzez:

- Organizowanie od września 2008 roku Kampanii społecznej Programu AlterPraca.pl przez Przedsiębiorstwo Wydawnicze *Rzeczpospolita* S.A. Celem kampanii było propagowanie wiedzy na temat elastycznych i alternatywnych¹² form zatrudnienia, takich jak: telepraca, praca tymczasowa, praca na zlecenie, work-sharing, job-sharing i inne. Kampania skierowana była do mieszkańców Mazowsza, głównie poszukujących pracy, takich jak młodzi rodzice, osoby starsze, niepełnosprawni, studenci i mieszkańcy małych miejscowości, ale także do pracodawców i podmiotów działających na rzecz rozwoju zasobów ludzkich. Został utworzony wortal AlterPraca.pl. Odbyło się 10 spotkań (szkoleń i konferencji), w których wzięło udział ok. 800 osób. Kampania reklamowa została przeprowadzona w sześciu miastach Mazowsza: w Warszawie, Radomiu, Płocku, Ostrołęce, Ciechanowie i Siedlcach. Reklama zewnętrzna obejmowała bilbordy, plakaty, mobile, ulotki, telebim i reklamę w kinie. Wyemitowano 908 spotów radiowych, które zachęcały do korzystania ze strony alterpraca.pl oraz wzięcia udziału w projekcie. Organizatorzy wydali ok. 330 tys. insertów do gazet o alternatywnych formach zatrudnienia. W wyniku działań media relations ukazało się 15 wywiadów telewizyjnych z organizatorami kampanii alterpraca.pl, 21 radiowych, ponad 30 artykułów w prasie i ok. 170 informacji w Internecie. Uruchomiono infolinię, wydano 15 000 broszur i zrealizowano film informacyjny.

Patronat honorowy nad projektem objęły: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Marszałek Województwa Mazowieckiego a wraz z nim Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie i Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych LEWIATAN.

Partnerami merytorycznymi projektu były: Wydział Ekonomii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Statystyki i Demografii Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Centrum Analiz Ekonomiczno-Społecznych i Instytut Badań Strukturalnych;

- Przeprowadzenie ankietowego badania jakości usług świadczonych przez Centrum Informacji i Planowania Kariery Zawodowej Wojewódzkiego Urzędu Pracy w celu poprawy jakości świadczonych usług;
- Integrację usług poradnictwa zawodowego oraz pośrednictwa pracy w celu zwiększenia indywidualizacji działań skierowanych do osób bezrobotnych - bieżącą wymianę informacji pomiędzy doradcami zawodowymi i pośrednikami pracy zatrudnionymi w WUP;
- Promowanie i świadczenie usług poradnictwa na odległość, np.: przez Internet (ulotki promujące usługę oraz zamieszczenie informacji na stronie WUP w Warszawie);
- Opracowano w 2007 roku i wydane po raz pierwszy przez Centrum WUP w Warszawie broszura pt. *Elastyczne formy zatrudnienia*, zawierającej podstawowe informacje o różnych nietradycyjnych formach zatrudnienia, które coraz powszechniej występują na polskim rynku pracy. Publikacja zawiera opracowanie takich form jak zatrudnienie terminowe (czasowe), zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy, leasing pracowniczy, telepraca, Job-sharing (dzielenie pracy), job-rotation (praca rotacyjna), samozatrudnienie oraz zatrudnienie niepracownicze czyli umowy cywilno-prawne. Broszura powstała z myślą o wszystkich osobach, które zainteresowane są poszerzaniem wiedzy w zakresie alternatywnych względem tradycyjnej umowy o pracę form zatrudnienia;
- Lepsze dostosowanie oferty usługowej instytucji rynku pracy oraz organizacji pozarządowych do rosnących potrzeb w zakresie aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych i poszukujących pracy, co było przedmiotem 21 projektów o całkowitej wartości 28,1 mln zł, w tym 23,8 mln zł z Unii Europejskiej (SPO RZL);
- Podnoszenie i dostosowywanie do wymogów gospodarki opartej na wiedzy kwalifikacji pracowników i przedsiębiorców oraz podniesienie i dostosowanie kwalifikacji i umiejętności osób pracujących do potrzeb regionalnej gospodarki, co było przedmiotem 124 projektów, których całkowita wartość wynosiła 60,3 mln zł, przy wkładzie Unii Europejskiej 34,3 mln zł (PO KL).

⇒ *Inicjowanie programów aktywizacji zawodowej dla osób bezrobotnych z obszarów pozametropolitalnych oraz trudnych segmentów rynku pracy (długotrwale bezrobotni, młodzież, osoby w wieku 50+), co wymagać będzie nowych rozwiązań programowo instytucjonalnych w prywatnych i publicznych służbach zatrudnienia, instytucjach szkoleniowych oraz ośrodkach pomocy społecznej*

Realizacja działania miała na celu inicjowanie programów aktywizacji zawodowej głównie w trudnych segmentach rynku pracy poprzez programy operacyjne, programy aktywizacji, szkolenia, poradnictwo i informację zawodową, w tym szczególnie poprzez:

- Skorzystanie w latach 2006-2009 przez 139,8 tys. bezrobotnych z poradnictwa zawodowego, z porad indywidualnych świadczonych przez doradców zawodowych powiatowych urzędów pracy oraz Centrum Informacji i Planowania Kariery Zawodowej WUP, m.in. bezrobotnych poniżej 25 roku życia (47,7 tys. osób, tj. 34,1% korzystających), bezrobotnych zamieszkałych na wsi (60,1 tys., tj. 43,0%

korzystających), bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy (42,4 tys., tj. 30,4% korzystających), bezrobotnych powyżej 50 roku życia (19,9 tys., tj. 14,3% korzystających), niepełnosprawnych bezrobotnych (4,3 tys., tj. 3,0% korzystających);

- Skorzystanie z informacji zawodowej świadczonej w PUP i Centrach Informacji i Planowania Kariery Zawodowej WUP m.in. przez osoby do 25 roku życia (38,1 tys.), mieszkańców wsi (41,1 tys.), osoby pozostające bez pracy powyżej 12 miesięcy (17,3 tys.), bezrobotnych powyżej 50 roku życia (8,3 tys.), niepełnosprawnych (1,7 tys.);
- Udział 3,6 tys. bezrobotnych w szkoleniach w zakresie umiejętności poszukiwania pracy zorganizowanych przez kluby pracy, w tym dla 2,2 tys. bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy, 806 bezrobotnych poniżej 25 roku życia, 743 tys. bezrobotnych powyżej 50 roku życia.

W zajęciach tych najczęściej uczestniczyli bezrobotni pozostający bez pracy powyżej 12 miesięcy;

- Program *Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych „Mazowsze 2007”*, którego odbiorcami byli długotrwale bezrobotni, bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych, bezrobotni do 25 roku życia, bezrobotni powyżej 50 roku życia oraz bezrobotni zamieszkali na wsi. W programie udział wzięło 36 powiatów, które zaktywizowały łącznie ok. 4,7 tys. osób bezrobotnych poprzez przyznanie środków w wysokości ok. 21,3 mln zł;
- Program *Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych Mazowsze 2008*, w ramach którego zostały skierowane środki do osób długotrwale bezrobotnych, bez kwalifikacji zawodowych, bezrobotnych do 25 roku życia, powyżej 50 roku życia, samotnie wychowujących co najmniej jedno dziecko do 18 lat życia oraz bezrobotnych niepełnosprawnych. Faktycznie wykorzystane środki to ponad 95,8 mln zł. W wyniku realizacji Programu zatrudnienie uzyskało ponad 2,5 tys. osób, w tym ponad 1,1 tys. osób po zakończeniu szkolenia, 191 osób po pracach interwencyjnych, 436 osób po robotach publicznych, 439 osób po zakończeniu staży, 331 osób po przygotowaniu zawodowym;
- Program działań na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej osób w wieku niemobilnym - *PROGRAM 45 / 50 PLUS*. Program miał na celu objęcie działaniami aktywizującymi oraz umożliwienie podjęcia i utrzymania zatrudnienia przez osoby w wieku niemobilnym, powyżej 45 roku życia, głównie bezrobotne powyżej 50 roku życia, które zgodnie z art. 49 pkt. 3 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy są uznani za osoby znajdujące się w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Na realizację Programu przyznano środki Funduszu Pracy w wysokości 217,5 tys. zł, do programu przystąpiły 2 powiaty, obejmując nim 55 osób bezrobotnych. Program realizowany był do 31.12.2008 r. W wyniku realizacji programu 4 osoby podjęły zatrudnienie, 39 osób skierowano na szkolenie zawodowe, 6 osobom bezrobotnym przyznano jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej, a refundację kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy przyznano jednemu przedsiębiorcy. Jednocześnie kompleksowość zastosowanego wsparcia pozwoliła na przełamywanie wśród pracodawców negatywnych stereotypów dotyczących zatrudniania osób powyżej 45 roku życia;
- Program *Praca dla młodych - Dobry start*, którego celem było umożliwienie bezrobotnej młodzieży zdobycia pierwszego doświadczenia zawodowego, rozszerzenie posiadanych już kwalifikacji zawodowych, zdobycie zatrudnienia oraz pomoc w podejmowaniu działalności gospodarczej. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej przeznaczyło z rezerwy Funduszu Pracy dla woj. mazowieckiego 7,0 mln zł. Do programu przystąpiło 7 powiatów: Radom, Sochaczew, Sierpc, Łosice, Ciechanów, Koźienice i Otwock. Czas realizacji ustalany był indywidualnie przez powiaty i obejmował okres od czerwca do grudnia 2007 r.;

- Lepsze dostosowanie oferty usługowej instytucji rynku pracy oraz organizacji pozarządowych do rosnących potrzeb w zakresie aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych i poszukujących pracy, co było przedmiotem 21 projektów o całkowitej wartości 28,1 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 23,8 mln zł (SPO RZL);
- Udzielenie możliwie pełnego wsparcia poprzez działania wspierające i promujące zatrudnienie oraz samozatrudnienie młodzieży, w tym absolwentom wszystkich typów szkół, tak aby nie stawali się i nie pozostawali bezrobotnymi, co było przedmiotem 93 projektów o całkowitej wartości 128,6 mln zł i wkładzie Unii Europejskiej 92,0 mln zł (SPO RZL);
- Ograniczenie zjawiska długotrwałego bezrobocia i jego przyczyn poprzez wsparcie dla osób bezrobotnych i długotrwale bezrobotnych w zakresie reintegracji zawodowej, co było przedmiotem 86 projektów o całkowitej wartości 125,9 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 90,4 mln zł (SPO RZL);
- Wdrażanie i promocję ogólnopolskich i ponadregionalnych rozwiązań z zakresu aktywizacji zawodowej i integracji społecznej grup znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, w tym młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, osób pozbawionych wolności, osób niepełnosprawnych oraz członków społeczności romskiej, a także upowszechnianie rozwiązań na rzecz godzenia życia zawodowego i rodzinnego oraz wyrównywania szans kobiet i mężczyzn w dostępie do zatrudnienia, co było przedmiotem 3 projektów o całkowitej wartości 2,8 mln zł i wkładzie Unii Europejskiej 2,3 mln zł (PO KL);
- Podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia osób pozostających bez zatrudnienia oraz tworzenie warunków dla rozwoju aktywności zawodowej w regionie, co było przedmiotem 211 projektów o całkowitej wartości 324,6 mln zł, przy wkładzie Unii Europejskiej 275,2 mln zł (PO KL);
- Rozwijanie aktywnych form integracji społecznej i umożliwianie dostępu do nich osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym oraz poprawę skuteczności funkcjonowania instytucji pomocy społecznej w regionie, co było przedmiotem 285 projektów o wartości 120,5 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 102,4 mln zł (PO KL);
- Poprawę dostępu do zatrudnienia osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym i rozwijanie sektora ekonomii społecznej, co było przedmiotem 70 projektów o całkowitej wartości 58,9 mln zł i wkładzie Unii Europejskiej 45,8 mln zł (PO KL);
- Wsparcie dla rozwoju inicjatyw na rzecz aktywizacji i integracji społeczności lokalnych, przyczyniające się do realizacji strategii rozwoju kapitału ludzkiego na terenach wiejskich, co było przedmiotem 58 projektów o całkowitej wartości 2,8 mln zł i wkładzie Unii Europejskiej 2,4 mln zł (PO KL).

⇒ ***Łagodzenie społecznych skutków długotrwałego bezrobocia, powodującego pauperyzację oraz marginalizację jednostek i rodzin oraz wspieranie działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji tych osób na rynku pracy***

Realizacja działania miała na celu łagodzenie społecznych skutków długotrwałego bezrobocia poprzez zadania podejmowane przez instytucje i urzędy, głównie poprzez programy operacyjne, programy aktywizacji, szkolenia, w tym m.in. poprzez:

- Zaktywizowanie w latach 2006-2009 w oparciu o środki Funduszu Pracy (w ramach wydatków limitowanych i nie objętych limitem) ok. 305,7 tys. bezrobotnych, którzy rozpoczęli udział w programach lub działaniach w ramach promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej, z tego ponad 108,2 tys. , 35,4% ogółu rozpoczynających stanowili długotrwale bezrobotni;
- Popularyzowanie informacji o programach, projektach, przedsięwzięciach i inicjatywach mających na celu ograniczenie rozmiarów bezrobocia i ożywienie

- gospodarcze (WUP – Budżet WM);
- Ograniczenie zjawiska długotrwałego bezrobocia i jego przyczyn poprzez wsparcie dla osób bezrobotnych i długotrwale bezrobotnych w zakresie reintegracji zawodowej, co było przedmiotem 86 projektów o całkowitej wartości 125,9 mln zł i wkładzie Unii Europejskiej 90,4 mln zł (SPO RZL);
  - Ograniczanie zjawiska marginalizacji społecznej i przygotowanie osób narażonych na wykluczenie społeczne do wejścia na rynek pracy, utrzymania zatrudnienia lub powrotu do czynnego życia zawodowego, co było przedmiotem 21 projektów o całkowitej wartości 28,1 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 23,8 mln zł (SPO RZL);
  - Wdrażanie i promocja ogólnopolskich i ponadregionalnych rozwiązań z zakresu aktywizacji zawodowej i integracji społecznej, skierowanych do grup znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, w tym młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, osób pozbawionych wolności, osób niepełnosprawnych oraz członków społeczności romskiej, a także upowszechnianie rozwiązań na rzecz godzenia życia zawodowego i rodzinnego oraz wyrównywania szans kobiet i mężczyzn w dostępie do zatrudnienia, co było przedmiotem 3 projektów o całkowitej wartości 2,8 mln zł i wkładzie Unii Europejskiej 2,3 mln zł (PO KL);
  - Rozwijanie aktywnych form integracji społecznej i umożliwianie dostępu do nich osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym oraz poprawa skuteczności funkcjonowania instytucji pomocy społecznej w regionie, co była przedmiotem 285 projektów o całkowitej wartości 120,5 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 102,4 mln zł (PO KL);
  - Poprawę dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i rozwijanie sektora ekonomii społecznej, co było przedmiotem 70 projektów o całkowitej wartości 58,9 mln zł, przy wkładzie Unii Europejskiej 45,8 mln zł (PO KL);
  - Wsparcie dla rozwoju inicjatyw na rzecz aktywizacji i integracji społeczności lokalnych, przyczyniających się do realizacji strategii rozwoju kapitału ludzkiego na terenach wiejskich, co było przedmiotem 58 projektów o całkowitej wartości 2,8 mln zł, w tym 2,4, mln zł środków Unii Europejskiej (PO KL).

⇒ **Obejmowanie programami reorientacji zawodowej osób poszukujących pracy, wychodzących z sektora rolnego oraz zagrożonych dotychczasową restrukturyzacją miejsc pracy**

Realizacja działania ma na celu stworzenie odpowiednich warunków dla osób wychodzących z rolnictwa dla zdobycia nowego zatrudnienia oraz zmianę kwalifikacji zawodowych poprzez programy operacyjne, programy aktywizacji, szkolenia.

Realizowano działania m.in. poprzez:

- Zaktywizowanie w analizowanym okresie w oparciu o środki Funduszu Pracy (w ramach wydatków limitowanych i nie objętych limitem) ok. 305,7 tys. bezrobotnych, którzy rozpoczęli udział w programach lub działaniach w ramach promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej, z tego 141,9 tys. stanowili mieszkańcy wsi (46,4% ogółu rozpoczynających);
- Tworzenie warunków ułatwiających osobom zatrudnionym w rolnictwie znalezienie zatrudnienia poza sektorem rolnym, a także nabycie kwalifikacji, które umożliwią zdobycie innego zatrudnienia i wykonywanie nowego zawodu z uwagi na proces restrukturyzacji polskiego rolnictwa. Ze ZPORR realizowano projekty w ramach działania 2.3 *Reorientacja zawodowa osób odchodzących z rolnictwa*. W sumie zrealizowano jako spójnych z kierunkiem 18 projektów o wartości 15,8 mln zł z dofinansowaniem z funduszy strukturalnych w kwocie 11,8 mln zł;
- Poszerzenie umiejętności zawodowych pracowników przemysłów i sektorów

podlegających restrukturyzacji oraz osób zagrożonych pozbawieniem pracy w efekcie procesów restrukturyzacyjnych o niezbędne do wykonywania nowych zawodów przez te osoby. Projekty były finansowane ze ZPORR w ramach działania 2.4 *Reorientacja zawodowa osób zagrożonych procesami restrukturyzacyjnymi*. Spójne z kierunkiem działań były 3 projekty o wartości 11,3 mln zł, z dofinansowaniem z Unii Europejskiej w kwocie 8,4 mln zł.

- Podniesienie poziomu aktywności zawodowej i zdolności do zatrudnienia osób pozostających bez pracy oraz stworzenie warunków dla rozwoju aktywności zawodowej w regionie, co było przedmiotem 211 projektów. Całkowita wartość tych projektów wynosiła 324,6 mln zł, a wartość wkładu Unii Europejskiej 275,2 mln zł (PO KL);
- Podniesienie zdolności do zatrudnienia oraz mobilności przestrzennej i zawodowej osób zamieszkujących na obszarach wiejskich poprzez przygotowanie ich do podjęcia pracy w zawodach pozarolniczych oraz wykorzystanie szans związanych z powstawaniem nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich, co było przedmiotem 72 projektów o całkowitej wartości 3,5 mln zł i wkładzie Unii Europejskiej 2,9 mln zł (PO KL);
- Wsparcie dla rozwoju inicjatyw na rzecz aktywizacji i integracji społeczności lokalnych, przyczyniające się do realizacji strategii rozwoju kapitału ludzkiego na terenach wiejskich, co było przedmiotem 58 projektów o całkowitej wartości 2,8 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 2,4 mln zł (PO KL);
- Pobudzenie aktywności mieszkańców obszarów wiejskich na rzecz samoorganizacji i tworzenia lokalnych inicjatyw ukierunkowanych na rozwój edukacji i wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich, co było przedmiotem 214 projektów o całkowitej wartości 10,2 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 8,7 mln zł (PO KL).

⇒ ***Dążenie do pełniejszego powiązania rynku pracy z systemem edukacji, mającego na celu lepsze dostosowanie podaży i popytu do lokalnych rynków pracy, z uwzględnieniem regionalnych prognoz popytu na pracę***

Realizacja działania miała za zadanie stworzenie warunków do podnoszenia kwalifikacji w celu pełniejszego dostosowania umiejętności i kwalifikacji do potrzeb rynku pracy poprzez programy operacyjne, programy aktywizacji i szkolenia.

Przebiegała ona, m.in. poprzez:

- Aktywizację finansowaną z limitowanych wydatków FP – udział bezrobotnych w programach lub działaniach w ramach promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej. Działanie realizowano w województwie mazowieckim, m.in. poprzez szkolenia (66,4 tys. osób), staże u pracodawców (78,5 tys.), przygotowanie zawodowe (20,8 tys.) oraz udzielanie refundacji kosztów studiów podyplomowych (372);
- Aktywizację 331 osób bezrobotnych (z wydatków nie objętych limitem) tytułem uzyskania stypendium na kontynuowanie nauki (w latach 2006-2009);
- Sporządzanie opracowań *Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie mazowieckim* (zgodnie z *Zaleceniami Metodycznymi* Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej) w celu obserwacji zjawisk zachodzących na rynku pracy pod względem kształtowania popytu na pracę i podaży zasobów pracy w przekroju terytorialno - zawodowym oraz określenia odpowiednich kierunków kształcenia zawodowego i szkolenia bezrobotnych;
- Otwieranie nowych kierunków kształcenia w zależności od potrzeb rynku pracy. W Wyszkowie w 2008 roku otwarto Trzyletnie Liceum Ogólnokształcące (na podbudowie gimnazjum) oraz 2 nowe kierunki w szkole Policealnej – technik budownictwa oraz technik spedytor; w Płocku w Medycznej Szkole Policealnej, a także

w Warszawie w Zespole Medycznych Szkół Policealnych poszerzono kształcenie dorosłych, uwzględniając potrzeby pracodawców (na podstawie prowadzonych badań przez PUP oraz na zamówienia zakładów pracy);

- Dostosowanie umiejętności i kwalifikacji zawodowych mieszkańców do wymogów lokalnych rynków pracy - zwiększenie mobilności zawodowej mieszkańców. W ramach ZPORR wdrożono w ramach działania 2.1 *Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie* 5 projektów o łącznej wartości 4,9 mln zł przy dofinansowaniu z funduszy strukturalnych w kwocie 3,6 mln zł;
- Promocję kształcenia przez całe życie poprzez zwiększenie dostępu do edukacji na wszystkich poziomach kształcenia - od edukacji przedszkolnej do kształcenia ustawicznego osób dorosłych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich. Zrealizowano 7 projektów o całkowitej wartości 23,2 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 17,4 mln zł (SPO RZL);
- Budowę potencjału rozwojowego uczelni, umożliwienie rozszerzenia i wzbogacenia oferty edukacyjnej. Zapewnienie efektywnego zarządzania systemem szkolnictwa wyższego oraz dostosowanie struktury podaży absolwentów do potrzeb gospodarki była przedmiotem realizacji 2 projektów. Beneficjentami projektów o całkowitej wartości 94,8 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 80,6 mln zł były Politechnika Warszawska oraz Warszawski Uniwersytet Medyczny (PO KL);
- Tworzenie równych szans edukacyjnych poprzez udzielanie wsparcia na rzecz instytucji systemu oświaty oraz osób napotykających na bariery o charakterze środowiskowym, ekonomicznym, geograficznym i zdrowotnym utrudniające lub uniemożliwiające dostęp do usług edukacyjnych oraz wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej instytucji systemu oświaty realizujących kształcenie w formach szkolnych (z wyłączeniem kształcenia osób dorosłych) ukierunkowane na rozwój kluczowych kompetencji oraz wzmocnienie zdolności uczniów do przyszłego zatrudnienia, co było przedmiotem 73 projektów o wartości całkowitej 59,5 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 50,4 mln zł (PO KL);
- Wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej szkół i placówek oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe (z wyłączeniem kształcenia osób dorosłych) służące podniesieniu zdolności uczniów do przyszłego zatrudnienia było przedmiotem 51 projektów o całkowitej wartości 54,4 mln zł przy zaangażowaniu środków Unii Europejskiej w kwocie 45,9 mln zł (PO KL);
- Zwiększenie uczestnictwa osób dorosłych w kształceniu ustawicznym w formach szkolnych poprzez podniesienie jego jakości i dostępności oraz zwiększenie znaczenia kształcenia ustawicznego, jako czynnika oddziałującego na sytuację na rynku pracy, co było przedmiotem 18 projektów o całkowitej wartości 13,3 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 11,3 mln zł (PO KL).

⇒ *Promowanie programów i instrumentów wspierających formy samozatrudnienia*

Realizacja działania miała miejsce poprzez programy i instrumenty promujące zakładanie i prowadzenie własnej działalności gospodarczej jako sposób na przeciwdziałanie bezrobociu oraz na wzrost zatrudnienia. Obejmowała m.in.:

- Aktywizację osób bezrobotnych (w latach 2006-2009) z limitowanych wydatków FP – udział w programach lub działaniach w ramach promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej realizowanych w województwie mazowieckim - tytułem udzielenia skorzystało 23,3 tys. os, którzy otrzymali dofinansowanie na podjęcie działalności gospodarczej;
- Wsparcie rozwoju małej przedsiębiorczości poprzez gromadzenie i udostępnianie

- informacji dotyczących podejmowania działalności na własny rachunek – zorganizowano 13 spotkań, w których udział wzięło 408 osób;
- Promocję przedsiębiorczości wśród osób chcących założyć własną działalność gospodarczą, m.in. przez: uczestnictwo w Targach Pracy, konferencjach oraz seminariach dotyczących przedsiębiorczości. Opracowano publikację nt. zakładania i finansowania własnej firmy (zaktualizowano publikację *Jak założyć własną działalność gospodarczą*, wydano *Zostań przedsiębiorcą – tworzenie biznesplanu* oraz opracowano i wydano broszurę *Pierwsze kroki we własnym biznesie*) – WUP;
  - Organizację kursu *Jak rozpocząć działalność gospodarczą* dla słuchaczy szkoły dla dorosłych (CKU w Wyszku) oraz w miarę potrzeb prowadzenie innych kursów przeszkalających;
  - Wspomaganie osób zamierzających założyć działalność gospodarczą poprzez projekty szkoleniowo-doradcze. Ze ZPORR zrealizowano projekty w ramach działania 2.5 *Promocja przedsiębiorczości*, zidentyfikowano 12 projektów spójnych z kierunkiem działań 1.3 o wartości 10,1 mln zł, z dofinansowaniem z funduszy strukturalnych w kwocie 4,6 mln zł. W ich rezultacie nastąpił wzrost zatrudnienia (utworzono 95 miejsc pracy, które zwiększyły się o dodatkowe 20 po rozpoczęciu działalności gospodarczej). Nastąpił rozwój przedsiębiorczości, sfinansowano granty dofinansowane w formie wsparcia pomostowego i jednorazowej dotacji inwestycyjnej. W ten sposób przeciwdziałano problemom społecznym – aktywnie przeciwdziałając bezrobociu poprzez wsparcie nowych mikroprzedsiębiorstw;
  - Zwiększenie konkurencyjności mikroprzedsiębiorstw poprzez dostęp do specjalistycznego doradztwa oraz zwiększenie zdolności inwestycyjnej w początkowym okresie funkcjonowania przedsiębiorstw. Ze ZPORR w ramach działania 2.5 *Mikroprzedsiębiorstwa* zrealizowano 98 projektów o wartości 27,6 mln zł, z dofinansowaniem z funduszy strukturalnych w kwocie 8,9 mln zł;
  - Umożliwienie pełnego wsparcia i promocję zatrudnienia oraz samozatrudnienia młodzieży, w tym absolwentom wszystkich typów szkół, tak aby nie stawali się i nie pozostawali bezrobotnymi, co było przedmiotem 93 projektów o całkowitej wartości 128,6 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 92,0 mln zł (SPO RZL);
  - Promocję oraz inicjatywy i rozwiązania zmierzające do tworzenia nowych miejsc pracy oraz budowy postaw kreatywnych, służących rozwojowi przedsiębiorczości i samozatrudnienia. Zrealizowano 18 projektów o całkowitej wartości 28,4 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 24,2 mln zł (PO KL).

⇒ **Promowanie rozwiązań umożliwiających łączenie pracy zawodowej z życiem rodzinnym**

Realizacja działania miała na celu promocję rozwiązań, które umożliwiają łączenie pracy zawodowej z życiem rodzinnym w wyniku działań podjętych przez organy administracji rządowej, samorządowej, organizacje pozarządowe, instytucje i urzędy publiczne i prywatne (m.in. Przedsiębiorstwo Wydawnicze Rzeczpospolita Spółka Akcyjna), głównie poprzez programy operacyjne, kampanie społeczne, szkolenia, konferencje i publikacje.

Zrealizowano:

- Kampanię społeczną Programu AlterPraca.pl przez Przedsiębiorstwo Wydawnicze Rzeczpospolita S.A, która realizowana była od września 2008 roku na Mazowszu. Propagowano wiedzę na temat elastycznych i alternatywnych form zatrudnienia, takich jak telepraca, praca tymczasowa, praca na zlecenie, work-sharing, job-sharing i inne. Kampania była skierowana do mieszkańców Mazowsza, głównie osób poszukujących pracy takich jak młodzi rodzice, osoby starsze, niepełnosprawni, studenci, mieszkańcy małych miejscowości, ale także do pracodawców i podmiotów działających na rzecz rozwoju zasobów ludzkich. Utworzony został portal AlterPraca.pl. W ramach

inicjatywy przeprowadzono kampanię reklamową w sześciu miastach Mazowsza, Warszawie, Radomiu, Płocku, Ostrołęce, Ciechanowie i Siedlcach. AlterPraca była użyteczna głównie dla osób niepełnosprawnych, młodych rodziców, studentów i osób po 50 roku życia.

Patronat honorowy nad projektem objęło Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Marszałek Województwa Mazowieckiego, a wraz z nim Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie i Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych LEWIATAN;

- Wydanie publikacji m.in. *Elastyczne formy zatrudnienia, czyli jak pogodzić aktywność zawodową z obowiązkami macierzyńskim* B. Piotrowskiego, zrealizowaną w ramach projektu *Elastyczne formy zatrudnienia – łączenie życia zawodowego z rodzicielstwem* współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (działanie 1.6b SPO RZL);
- Wielostronne wsparcie dla kobiet na rynku pracy prowadzące do wzrostu stopy zatrudnienia kobiet i podniesienia ich statusu zawodowego i społecznego poprzez promocję jednakowego dostępu przedstawicieli obu płci do zatrudnienia, promocję kształcenia ustawicznego, działań na rzecz wzrostu zatrudnialności oraz upowszechnianie elastycznych form zatrudnienia pozwalających na godzenie życia zawodowego i rodzinnego, co było przedmiotem 50 projektów o całkowitej wartości 46,0 mln zł i wartości wkładu Unii Europejskiej 34,6 mln zł (SPO RZL);
- Ogólnopolskie i ponadregionalne rozwiązania z zakresu aktywizacji zawodowej i integracji społecznej skierowane do grup znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, w tym młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, osób pozbawionych wolności, osób niepełnosprawnych oraz członków społeczności romskiej. Upowszechniano też rozwiązania na rzecz godzenia życia zawodowego i rodzinnego oraz wyrównywania szans kobiet i mężczyzn w dostępie do zatrudnienia. Całkowita wartość 3 projektów wyniosła 2,8 mln zł, przy wkładzie Unii Europejskiej 2,3 mln zł (PO KL).

⇒ **Monitorowanie mazowieckiego rynku pracy oraz utworzenie mechanizmów i barier instytucjonalnych przeciwdziałających zjawisku drenażu kwalifikacyjno-zawodowego zasobów ludzkich Mazowsza przez unijne rynki pracy**

Realizacja działania miała na celu utworzenie stałego systemu monitorowania i prognozowania mazowieckiego rynku pracy, niezbędnego dla kształtowania skutecznej polityki lokalnego rynku pracy, przez właściwe instytucje i urzędy (m.in. Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie) głównie poprzez tworzenie odpowiednich firm i instytucji:

- W strukturach Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie utworzono Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy¹³ do regularnego monitorowania sytuacji na rynku pracy, poprzez badanie prowadzone dwa razy w roku w powiatach województwa mazowieckiego. Monitoring oparty został na powtarzalnych badaniach m.in. w grupach pracodawców, osób zatrudnionych i osób bezrobotnych, publicznych służb zatrudnienia, agencji doradztwa personalnego, agencji pośrednictwa pracy, firm szkoleniowych, placówek pomocy społecznej, organizacji pozarządowych;
- Opracowywano bieżące informacje dotyczące poziomu i struktury bezrobocia – raporty półroczne i roczne oraz analizy wybranych segmentów wojewódzkiego rynku pracy dostępne na stronie internetowej obserwatorium.mazowsze.pl oraz wup.mazowsze.pl;
- W wyniku zrealizowanego w ramach Działania 6.1.1 POKL projektu pn. *Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy* opracowano metodologię badań dla MORP, która ma posłużyć jako narzędzie diagnostyczne oraz prognostyczne sytuacji na lokalnym rynku pracy. W wyniku realizacji projektu wypracowano rekomendacje i wytyczne do

- dalszych badań MORP;
- Jako kontynuacja działań MORP rozpoczęto realizację kolejnych projektów badawczych mających na celu diagnozowanie sytuacji na lokalnym rynku pracy. W ramach Działania 6.1.1 POKL realizowany jest projekt *Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy II*, z kolei w ramach Działania 9.2 i 9.3 POKL rozpoczęto realizację projektów *Szkolnictwo zawodowe. Kondycja – Potencjał – Potrzeby* oraz *Kształcenie ustawiczne jako kształcenie powszechne*. Wszystkie projekty realizowane są zgodnie z wcześniej wypracowaną metodologią;
  - W ramach projektu *Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy II* przewidziano moduły badawcze: Moduł I Monitoring oparty na danych dostępnych, Moduł II Monitoring danych wywołanych na poziomie powiatów, Moduł III Badanie ilościowe wśród pracodawców dotyczące popytu na pracę i jej determinantów;
  - Projekt *Kształcenie ustawiczne jako kształcenie powszechne* przewiduje realizację 4 modułów badawczych. Moduł I dotyczy badania zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności wśród osób pracujących z perspektywy pracodawców. Moduł II ma na celu przeprowadzenie audytu kompetencji i kwalifikacji oraz zapotrzebowania na kształcenie ustawiczne wśród osób pracujących. W ramach Modułu III zostanie zbadana efektywność kształcenia ustawicznego oraz zapotrzebowania na kształcenie ustawiczne. Badanie prowadzone będzie w jednostkach kształcenia ustawicznego. Moduł IV to badanie mające na celu zdiagnozowanie efektywności kształcenia ustawicznego i zapotrzebowanie na nie wśród słuchaczy jednostek kształcenia ustawicznego;
  - Równolegle realizowany jest projekt z zakresu szkolnictwa zawodowego i jego powiązań z lokalnym rynkiem pracy pn. *Szkolnictwo zawodowe. Kondycja – Potencjał – Potrzeby*. Projekt obejmuje realizację modułów badawczych, które mają stworzyć podstawy diagnostyczne do sformułowania programu rozwojowego dla szkolnictwa zawodowego na terenie województwa mazowieckiego. Przewidziano realizację 3 modułów badawczych: Moduł I: Formy nauki zawodu – celem badania jest utworzenie modelu współpracy między szkołą a innymi podmiotami rynku pracy. Moduł II: Badanie mające na celu pozyskanie informacji o zakresie kwalifikacji i kompetencji absolwentów szkół zawodowych z perspektywy pracodawców. Moduł III: Młodzież wchodząca na rynek pracy: aspiracje – szanse – praktyka – ma za zadanie utworzenie modelu absolwenta szkoły zawodowej;
  - Rozszerzając działalność badawczą MORP, zrealizowano także badanie finansowane ze źródeł Funduszy Pracy. Projekt Badanie specyfiki bezrobocia w wybranych powiatach województwa mazowieckiego w zakresie stanu obecnego, perspektyw rozwoju sytuacji na lokalnych rynkach pracy oraz wniosków dla polityki rynku pracy został przeprowadzony w okresie październik – grudzień 2009 r. w 10 powiatach województwa mazowieckiego zróżnicowanych według struktury bezrobocia. Celem badania było uzyskanie kompleksowej i prognostycznej informacji o specyfice bezrobocia na lokalnych rynkach pracy w województwie mazowieckim, wypracowanie propozycji narzędzi, które po dalszym opracowaniu i wdrożeniu przyczynią się do rozwiązywania problemów rynku pracy, z uwzględnieniem specyficznych cech powiatu;
  - Kontynuacją badania z 2009 r. jest badanie przeprowadzane w okresie październik – grudzień 2010 r. dotyczące: weryfikacji wypracowanych narzędzi pozwalających na rozwiązywanie problemów rynku pracy, ewaluacji efektywności działań aktywizacyjnych programów obejmujących dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

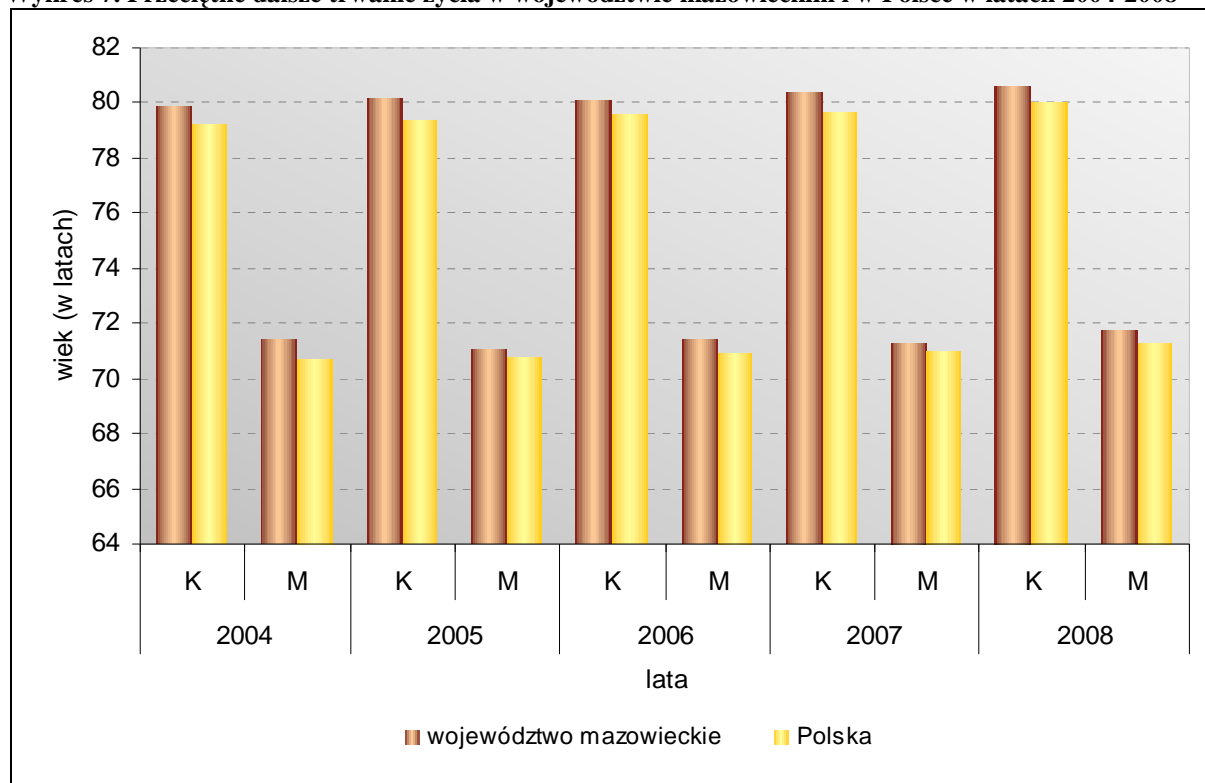
Kierunek działań 1.4. **PODNIESIENIE STANDARDÓW OCHRONY ZDROWIA I ZMNIEJSZENIE RÓŻNIC W DOSTĘPIE DO ŚWIADCZEŃ ZDROWOTNYCH**

Podniesienie standardów ochrony zdrowia i zmniejszenie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych jest jednym z priorytetów strategicznych. Jego realizację można zmierzyć szerokim wachlarzem wskaźników, które jednak nie w pełni ukazują całkowity obraz zmian zachodzących w ochronie zdrowia.

Poza wskaźnikami w bezpośredni sposób przekładającymi się na standardy ochrony zdrowia (infrastruktura związana z ochroną zdrowia) istotne są te, które obrazują zmiany w zakresie potrzeb udzielania świadczeń zdrowotnych oraz wpływ podejmowanych działań na zmiany w zakresie wskaźników, tj. śmiertelność niemowląt, długość życia, a przede wszystkim wskaźnik obciążenia ekonomicznego ludności.

W województwie mazowieckim w 2008 r. przeciętna długość życia kobiet wynosiła 80,6 lat (od 2004 r. wzrost o 0,68 roku) zaś mężczyzn 71,7 (wzrost o 0,67 roku) (Wykres 7). Wskaźnik umieralności niemowląt w tym samym okresie spadł z 6,02 do 4,86 na 1000 mieszkańców.

Wykres 7. Przeciętne dalsze trwanie życia w województwie mazowieckim i w Polsce w latach 2004-2008

Zródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

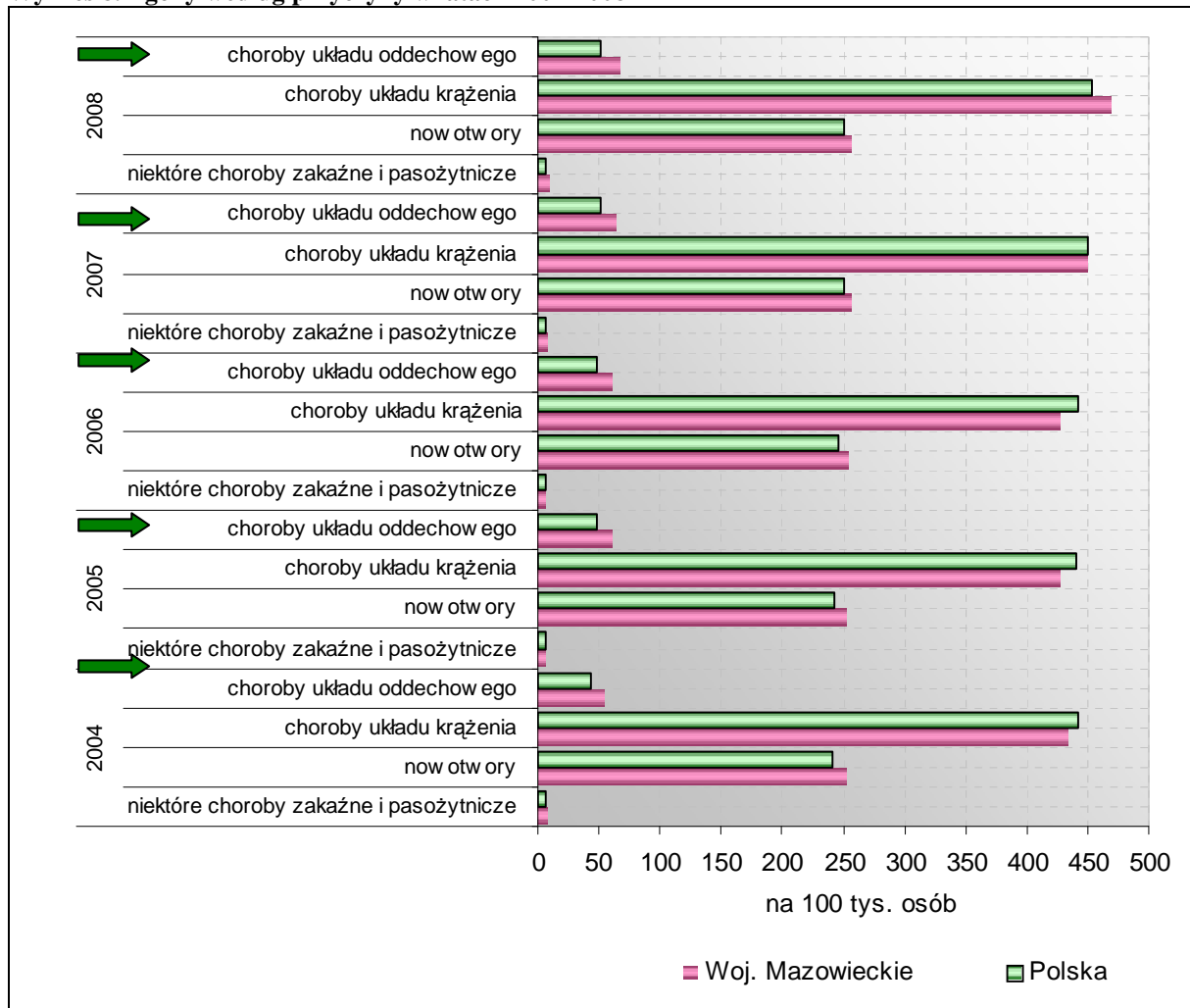
Liczba zgonów ogółem na 1000 mieszkańców na Mazowszu nieznacznie wzrosła, co jednak nie jest prostą implikacją negatywnych tendencji demograficznych.

Niewielkim wahaniom, aczkolwiek z zarysowującą się tendencją wzrostową, ulegały wskaźniki umieralności spowodowane chorobami zakaźnymi i pasożytniczymi, nowotworowymi, chorobami układu krążenia i oddechowego, natomiast niewielki spadek odnotowano we wskaźnikach umieralności spowodowanych chorobami układu trawiennego

oraz urazów i zatruc. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać w stylu życia ludności, narażeniu na ciągły stres, małej aktywności fizycznej i złej diecie (Wykres 8).

Wykres 8. Zgony według przyczyny w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Od 2004 r. w województwie widoczny jest spadek liczby szpitali publicznych, przy jednoczesnym wzroście liczby placówek prywatnych, co uwarunkowane jest złą kondycją publicznej służby zdrowia. Liczba łóżek w szpitalach wzrosła z 23,5 tys. w 2004 r. do 24,2 tys. w 2008 roku (o ponad 700). Wskaźnik liczby łóżek na 10 tys. mieszkańców wzrósł w podanym okresie z 45,7 do 46,6 (Mapa 14). W podanych latach wzrosła także liczba zakładów ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (o 189) oraz utworzono 4 nowe hospicja. Jednocześnie w związku ze zmianą ustawy *O państwowym ratownictwie medycznym* z 2006 r. odnotowano wzrost liczby szpitalnych oddziałów ratunkowych (o 6).

W analizowanym okresie w województwie wzrastała systematycznie liczba aptek w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (do poziomu 2,3 w 2008 r.).

Zmniejszeniu uległa liczba lekarzy (o 1092), co w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców skutkowało zmianą wskaźnika z 25,2 w 2004 r. do 22,9 w 2008 r. Podobnie liczba stomatologów ulegała niewielkim fluktuacjom – w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wartość wskaźnika wahała się od 2,6 w 2005 r. do 3,1 w 2007 r., a w 2008 r. wyniosła 2,9. Równocześnie wzrosła liczba pozostałego personelu medycznego, w tym pielęgniarek (o 1096) i położnych (o 221).

Realizacja kierunku następowała poprzez działania organów administracji rządowej i samorządowej, organizacji pozarządowych, społeczności lokalnych, osób prywatnych. Skutkowało to podniesieniem poziomu zdrowotności mieszkańców regionu, wyrównywaniem dostępu do świadczeń w podstawowej opiece zdrowotnej oraz zwiększeniem dostępności do specjalistycznych usług medycznych.

Przy ustaleniu listy przedsięwzięć wzięto pod uwagę zadania realizowane w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego 2004-2006, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013, Samorządowego Instrumentu Wsparcia Rozwoju Mazowsza – Komponent G Mazowiecki Instrument Wsparcia Ochrony Zdrowia I Pomocy Społecznej, 2007r., Wieloletniego Programu Inwestycyjnego Samorządu Województwa Mazowieckiego w latach 2006 – 2009, Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013.

⇒ *Wspieranie inwestycji w zakresie stacjonarnej i ambulatoryjnej infrastruktury ochrony zdrowia oraz nowych form opieki medycznej, a także wdrożenia i rozwoju nowych rozwiązań w zakresie świadczenia usług medycznych- telemedycyny*

- Realizacja działania odbywała się poprzez: rozbudowę, przebudowę, adaptację, lub modernizację placówek opieki zdrowotnej, w tym dostosowanie zakładów opieki zdrowotnej do wymogów określonych w obowiązujących przepisach prawa, budowę nowych zakładów opieki zdrowotnej, zakup sprzętu oraz aparatury medycznej w publicznych i niepublicznych zakładach opieki zdrowotnej, działania służące zwiększeniu dostępności i jakości świadczeń zdrowotnych w niepublicznych zakładach opieki zdrowotnej oraz rozwój usług medycznych, tworzenie nowych placówek świadczących usługi medyczne, informatyzację zakładów opieki zdrowotnej, budowę sieci telemedycznej i rozwój telemedycyny.

W ramach programów dofinansowano realizację projektów, dzięki którym:

- Przeprowadzono remonty i modernizacje: zaplecza technicznego i laboratoryjnego Wojewódzkiego Szpitala Zakaźnego w Warszawie; oddziału chorób dziecięcych i noworodkowych w centrum alergologii i dermatologii dziecięcej centralnego szpitala klinicznego MSWiA; budynku Nr 1 szpitala Wojskowego Instytutu Medycyny Lotniczej, sal operacyjnych w Instytucie Gruźlicy i Chorób Płuc, klinik Instytutu Reumatologii im. prof. dr. hab. med. Eleonory Reicher w Warszawie; centralnej sterylizatorni i pracowni rentgenodiagnostyki Szpitala Klinicznego im. Ks. Anny Mazowieckiej; oddziału intensywnej opieki medycznej Międzyzleskiego Szpitala Specjalistycznego w Warszawie; szpitali powiatowych w Garbatce Letnisko, Nasielsku, Lipsku, Łosicach, Przysusze i Płońsku; bloku operacyjnego Szpitala Powiatowego w Siedlcach; pomieszczeń pod pracownię gastrokopii szpitala SZPZOZ w Nowym Dworze Mazowieckim; bazy diagnostyczno-terapeutycznej SP ZOZ w Nowym Mieście nad Pilicą; pomieszczenia dla tomografu komputerowego w Szpitalu Powiatowym w Grójcu; pracowni rentgenowskiej w Szpitalu Powiatowym w Sokołowie Podlaskim; pomieszczeń SPSZOZ w Białobrzegach; budynku Całodobowego Centrum Stomatologii w Warszawie; Przychodni Zdrowia w Górze Kalwarii; termomodernizację budynków: SP Miejsko-Gminnego ZOZ w Bieżuniu, Gminnego Centrum Zdrowia w Żabiej Woli, SPZOZ-MOZ w Zielonce;
- Rozbudowano: oddziały szpitalne wraz z blokiem operacyjnym SP ZOZ w Mławie, oddział chirurgii i sale operacyjno-zabiegowe w Szpitalu Powiatowym w Wyszku; Szpital Powiatowy ZOZ w Mławie i w Płońsku Klinikę Anestezjologii i Intensywnej Terapii w Instytucie „Pomnik Centrum Zdrowia Dziecka” (Blok Operacyjny, OIT I, OIT II i OIT III) w Warszawie; Szpital Specjalistyczny MSWiA w Otwocku; pomieszczenia SZPZOZ im. prof. dr Jana Bogdanowicza w Warszawie; blok

- operacyjny w Szpitalu Powiatowym w Wołominie; szpital WSZ w Płocku;
- Zbudowano nowe obiekty: Wojewódzki Szpital Specjalistyczny SZPZOZ w Ostrołęce, szpital powiatowy w Pułtuskach oraz budynek Wiejskiego Ośrodka Zdrowia w Bierwcach (gmina Jedlińsk);
  - Zakupiono sprzęt oraz aparaturę medyczną - dla placówek w Warszawie: Instytutu Gruźlicy i Chorób Płuc; SP Centralnego Szpitala Klinicznego (tomograf komputerowy i aparat RTG); Wojskowego Instytutu Medycznego CSK MSWiA (aparat do angiografii); Kliniki Chirurgii Gastroenterologicznej i Transplantologii w CSK MSWiA; w zakresie chirurgii małoinwazyjnej dla CSK MSWiA; Instytutu Matki i Dziecka; Instytutu Reumatologii im. prof. dr. hab. med. Eleonory Reicher, Szpitala Klinicznego Dzieciątka Jezus – Centrum Leczenia Obrażeń - stworzenie Centrum Diagnostyki i Leczenia Żylnej Choroby Zakrzepowo Zatorowej, dla Szpitala Klinicznego im. prof. W. Orłowskiego (aparat RTG); Międzyzleskiego Szpitala Specjalistycznego w Warszawie (aparat do angiografii); Wojewódzkiego Szpitala Chirurgii Urazowej św. Anny SP ZOZ; dla Wojewódzkiego Szpitala Bródnowskiego (oprogramowanie do operacji prowadzonych obrazem w zakresie centralnego układu nerwowego); Szpitala Ginekologiczno-Położniczego im. Świętej Rodziny SP ZOZ; Szpitala Dziecięcego im. prof. dr. med. Jana Bogdanowicza SP ZOZ; Zakładu Diagnostyki Laboratoryjnej i Immunologii Klinicznej Wieku Rozwojowego SPD Szpitala Klinicznego; Szpitala Klinicznego im. Ks. Anny Mazowieckiej (aparat RTG); Szpitala Bielańskiego im. Ks. Jerzego Popiełuszki SP ZOZ; Wojewódzkiego Szpitala Zakaźnego; SZPZOZ im. Dzieci Warszawy w Dziekanowie Leśnym; SZPZLO Warszawa-Mokotów (stacjonarny aparaty RTG z torem wizyjnym); poradni ginekologicznej SP ZOZ "Lecznica Centrum"; specjalistyczny sprzęt do procesu przygotowania i przechowywania preparatów Polski Bank Komórek Macierzystych; Mazowieckiego Centrum Leczenia Chorób Płuc i Gruźlicy w Otwocku (aparat RTG wraz z ucyfrowieniem); dla Specjalistycznego Szpitala Wojewódzkiego w Ciechanowie; Wojewódzkiego Szpitala w Siedlcach; szpitala SPZZOZ w Gostyninie; Oddziału Kardiologicznego Wojewódzkiego Szpitala Zespólnego i Zakładu Diagnostyki Obrazowej w Płocku (tomograf komputerowy); Szpitala Kolejowego (tomograf komputerowy) SP ZOZ w Pruszkowie; sprzętu i urządzeń medycznych dla szpitala i Oddziału Anestezjologii i Intensywnej Terapii RSs Radomskiego Szpitala Specjalistycznego w Radomiu; Szpitala Zachodniego w Grodzisku Mazowieckim;
  - Zakup sprzętu i aparatury dla Szpitali Powiatowych w: Białobrzegach, Mińsku Mazowieckim, Mławie, Pionkach, Płońsku, Pułtuskach, Przasnyszu, Sochaczewie, Szydłowcu, Sokołowie Podlaskim, Węgrowie, Wołominie, Wyszku, Zwoleń; Szpitala Powiatowego ZOZ w Lipsku (stacjonarny aparat RTG, aparat RTG - ramię "C" mobilny); Szpitala Powiatowego w Łosicach i Płońsku (tomograf komputerowy); SZPZOZ w Nowym Dworze Mazowieckim (laparoskop, gastrokop i kolonoskop); SPZ ZOZ w Sierpcu (przewoźny aparat RTG); Szpitala Powiatowego w Ostrowi Mazowieckiej (cyfrowy aparat RTG z cyfrową archiwizacją i przesyłem danych); Szpitala Powiatowego w Grójcu (tomograf komputerowy); Szpitala Powiatowego w Garwolinie (laparoskop i kolonoskop); GSPZLO w Ożarowie Mazowieckim (aparatów USG i RTG wraz z wywoływarką); dla Miejskiego Samodzielnego Publicznego Zakładu Lecznictwa Otwartego w Piastowie (aparat RTG z generatorem o wysokiej częstotliwości); Szpitala Powiatowego w Przysusze (aparat RTG); SP ZOZ w Pułtuskach (kolonoskop); SPZZOZ w Żurominie (przewoźny aparat RTG z ramieniem C oraz aparat USG); dla Oddziałów, Poradni i Pracowni Diagnostycznych ZOZ w Żyrardowie; Przychodni Rejonowej w Łochowie (sprzęt radiodiagnostyczny i mammograf z kamerą identyfikacyjną); dla przychodni SGPZOZ w Błoniu (aparat

- RTG); sprzęt dla ośrodka SPZOZ- MOZ w Zielonce;
- Zrealizowane następujące projekty w zakresie rozwoju usług medycznych:
    - usługi stomatologiczne w Warszawie: innowacyjne inwestycje NZOZ Centrum Stomatologiczno – Implantologiczne; innowacyjny gabinet laserowych technik endodontycznych - Klinika Stomatologiczna Imari Sp. j.; stworzenie nowoczesnej Przychodni Lekarzy Specjalistów LLMED - Prywatna Praktyka Lekarska; otwarcie wysokospecjalistycznej kliniki stomatologicznej - Centrum Stomatologii MAXDENT; klinika implantologiczno-chirurgiczna z profesjonalnym centrum szkoleniowym dla lekarzy stomatologów - Dental Excellence Sp. z o.o.; innowacyjny gabinet stomatologiczny przyjazny dla dzieci - NOVA DENTAL Sp. j.; modernizacja całodobowego centrum stomatologii w celu poprawy infrastruktury technicznej, Całodobowe Centrum Stomatologii Spółka Cywilna; utworzenie nowoczesnej lecznicy stomatologicznej poprzez adaptację lokalu usługowego i wyposażenie go w nowoczesny sprzęt stomatologiczny - Dentalux Sp. z o.o. Warszawa; budowa kliniki chirurgii ortognatycznej szansą na szybki dostęp do wysokospecjalizowanych usług medycznych na Mazowszu - Prywatna Praktyka Stomatologiczna; modernizacja sprzętu oraz wdrożenie nowoczesnych technologii w zakresie ochrony zdrowia - Gabinet Stomatologiczno-Protetyczny Sp. j.; zakup innowacyjnego sprzętu diagnostyczno-stomatologicznego Sp. j.; nowoczesny gabinet stomatologiczny - Gabinet Stomatologiczny STOMAD; zakup sprzętu medycznego do świadczenia usług z zakresu stomatologii zachowawczej, chirurgii i protetyki z uwzględnieniem leczenia implantologicznego - Prywatny Gabinet Stomatologiczny w Radomiu; rozbudowa gabinetu stomatologicznego o nowe pomieszczenia usługowe oraz zakup sprzętu medycznego do świadczenia usług z zakresu stomatologii zachowawczej, chirurgii i protetyki z uwzględnieniem leczenia implantologicznego - Prywatny Gabinet Stomatologiczny w Radomiu; uruchomienie w istniejącej przychodni stomatologicznej gabinetu protetyczno-estetycznego oraz doinwestowanie istniejących gabinetów - Przychodnia Stomatologiczna DENTICA L. Sp. j. w Siedlcach; zakup wyspecjalizowanego sprzętu stomatologicznego i informatyzacja praktyki - Gabinet Stomatologiczny w Łosicach; innowacje produktowe i procesowe w stomatologii - Prywatna praktyka stomatologiczna w Legionowie; zakup nowych urządzeń i wyposażenia stomatologicznego oraz rozbudowa kliniki stomatologicznej NZOZ Smile center Sp. c. w Łomiankach; wyposażenie gabinetu stomatologiczno – protetycznego - Klodent w Makowie Mazowieckim; budowa gabinetu stomatologicznego w Sierpcu; wyposażenie i uruchomienie gabinetu stomatologicznego - Prywatny Gabinet Stomatologiczny Dental-Bor w Sochaczewie;
    - usługi okulistyczne: zakup urządzeń nowoczesnej technologii diagnostycznej i operacyjnej - ACL-VISION Specjalistyczne Ambulatorium Okulistyczne NZOZ w Warszawie; zakup nowoczesnego ultrasonografu okulistycznego - Centrum Okulistyczne Laser w Warszawie; wprowadzenie innowacyjnych usług – NZOZ Aster Dental w Siedlcach; modernizacja sprzętu diagnostyczno-terapeutycznego w NZOZ Okulistyka – Optyka w Ostrołęce; unowocześnienie wyposażenia niezbędnego do rozszerzenia oferty o specjalistyczne badania okulistyczne oraz zabiegów chirurgicznych - VILLA OPTICA Spółka z o.o. w Grodzisku Mazowieckim;
    - inne usługi medyczne: Teleradiologiczne Centrum Diagnostyczne w WIM; profilaktyka i rehabilitacja układu krążenia w ramach infrastruktury wellnessowej w Warszawie; szeroki profil pracowni diagnostycznej Medical Office; utworzenie w NZOZ Carolina Medical Center Centrum Diagnostyki Obrazowej i Funkcjonalnej (CDOiF) o profilu urazowo-ortopedycznym jako wiodącego, referencyjnego ośrodka diagnostycznego w kraju - Sport Medica S.A.;

- Międzynarodowe Centrum Badań i Leczenia Częściowej Głuchoty - Instytut Fizjologii i Patologii Słuchu; nowoczesny aparat USG dla praktyki lekarskiej Prywatna Praktyka Lekarska - Gabinet Ginekologiczny; wzrost konkurencyjności Laboratorium Protetycznego Techdent poprzez zakup innowacyjnego Centrum Frezowania Lava - Techdent Demo Studio, Centrum Frezowania T-Cam; zakup, adaptacja oraz wyposażenie lokalu na niepubliczny zakład opieki zdrowotnej - Medycyna Urody; zakup nowoczesnego aparatu USG do gabinetu w Ostrowi Mazowieckiej - Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska w Miejscu Wezwania; Polski lek innowacyjny w terapii cukrzycy typu II oparty na mechanizmie oddziaływania poprzez receptor PPAR gamma - badania przedkliniczne - Adamed Sp. z o.o., Czosnów; przekształcenie indywidualnej praktyki lekarskiej w NZOZ w Radomiu; uruchomienie profesjonalnej sali operacyjnej wyposażonej w najnowocześniejszy sprzęt - Prywatna praktyka lekarska w Radzyminie;
- informatyzacja zakładów opieki zdrowotnej – dotyczyła głównie działań związanych z zakupem systemów informatycznych poprawiających zarządzanie, w tym sprzętu komputerowego. Przykładowe zrealizowane projekty: E-szpital - stworzenie cyfrowego systemu informacji telemedycznej, gromadzenia, przetwarzania, archiwizacji danych dla szpitala Wolskiego SP ZOZ w Warszawie; budowa cyfrowego systemu zarządzania jakością i archiwizacją SP DSK w Warszawie; informatyzacja SP ZOZ w Pionkach i w Wyszku; zintegrowany System Informacyjny Zarządzania Usługami Medycznymi w SZPZLO w Warszawie - Bemowo; rozwój IPiN poprzez zintegrowany, komputerowy system zarządzania - Warszawa; e-RZOZ Platforma udostępniania on-line przedsiębiorcom usług rejestru zakładów opieki zdrowotnej - Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia; stworzenie dedykowanego oprogramowania informatycznego - Polski Bank Komórek Macierzystych Spółka Akcyjna; dostawa kompleksowego systemu informatycznego do zarządzania Szpitalem Powiatowym w Kozienicach; tworzenie portalu internetowego e-diagnostyka chorób - I-easY w Siedlcach; stworzenie platformy konsultacyjnej zapewniającej specjalistyczne internetowe konsultacje medyczne - Specjalistyczna Praktyka Lekarska w Warszawie.
  - Rozbudowano sieci telemedycznej i rozwój telemedycyny
    - W 2005 roku podpisano porozumienie, pomiędzy Województwem Mazowieckim a Instytutem Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej im. M. Mossakowskiego Polskiej Akademii Nauk w Warszawie na finansowanie projektu badawczo-rozwojowego dotyczącego pilotażowego projektu telemedycyny dla 7 szpitali, dla których organem założycielskim jest Samorząd Województwa Mazowieckiego;
    - W 2006 r. decyzją Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego Instytut Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej PAN otrzymał środki na sfinansowanie projektu badawczo – rozwojowego pt. Opracowanie systemu regionalnego wielospecjalistycznej opieki nad pacjentem w oparciu o sieć telemedyczną. Celem projektu było zbadanie funkcjonowania regionalnego systemu wielospecjalistycznej opieki nad pacjentem w oparciu o konsultacyjną sieć telemedyczną łączącą Instytut Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej PAN z Szpitalami, dla których organem założycielskim jest Samorząd Województwa Mazowieckiego. Do projektu przystąpiły szpitale: Wojewódzki Szpital Zespolony w Płocku, Wojewódzki Szpital Specjalistyczny w Siedlcach, Szpital Kolejowy w Pruszkowie SPZOZ;
    - Dofinansowano zakup systemu transmisji danych zapisu EKG w zespołach ratownictwa medycznego - wdrażanie systemu przekazywania danych medycznych

(telekardiologicznych) w WSPRiTŚ MEDITRANS w Warszawie.

Samorząd Województwa Mazowieckiego w latach 2007 – 2013 przeznaczył na realizację działań prowadzonych w tym zakresie w sposób ciągły (zadania jednoroczne bądź wieloletnie) kwotę 1,9 mld zł.

⇒ *Dalsze rozwijanie systemu pomocy doraźnej, w tym kardiologicznej, wypadkowej i ratownictwa medycznego wraz z unowocześnianiem istniejącej bazy medyczno-technicznej*

Realizacja działania następowała poprzez projekty, które miały na celu dalsze rozwijanie systemu pomocy doraźnej, w tym kardiologicznej, wypadkowej i ratownictwa medycznego wraz z unowocześnianiem istniejącej bazy medyczno-technicznej. Dofinansowano realizację projektów dotyczących zakupu środków transportu sanitarnego dla ratownictwa medycznego, wyposażenia medycznego (sprzętu i aparatury); rozbudowy, modernizacji i doposażenia szpitalnych oddziałów ratunkowych; budowy i modernizacji lądowisk dla śmigłowców sanitarnych:

- Zakup środków transportu sanitarnego: dla Szpitalnego Oddziału Ratunkowego Wojskowego Instytutu Medycznego w Warszawie; Szpitala Powiatowego SP ZOZ w Sochaczewie; zakup karetek reanimacyjnych typu R, 7 ambulansów wraz z wyposażeniem dla Wojewódzkiej Stacji Pogotowia Ratunkowego i Transportu Sanitarnego MEDITRANS w Warszawie; specjalistycznych ambulansów medycznych do obsługi rejonu Ostrołęki SP ZOZ "MEDITRANS OSTROŁĘKA"; środków transportu sanitarnego wraz z wyposażeniem dla SP ZOZ RM-MEDITRANS w Siedlcach; ambulansu dla SPZZOZ w Pionkach; 2 ambulansów sanitarnych z wyposażeniem na potrzeby specjalistycznego oraz podstawowego Zespołu Ratownictwa Medycznego SP ZOZ w Garwolinie; 3 ambulansów - SPZ ZOZ w Przasnyszu; ambulansu ratunkowego z wyposażeniem medycznym dla ZR M SP ZOZ w Mławie; ambulansu dla Radomskiej Stacji Pogotowia Ratunkowego; ambulansu typu „R” z wyposażeniem oraz karetki transportowej z wyposażeniem dla SPZOZ w Nasielsku; ambulansów do powiatu warszawskiego zachodniego; 2 ambulansów sanitarnych wraz z wyposażeniem - WSPR i TS w Płocku; środków transportu sanitarnego do Szpitala Powiatowego w Wołominie; karetki „R” dla ZOZ Szpitala Powiatowego w Sochaczewie;
- Zakup wyposażenia medycznego (sprzętu i aparatury): cyfrowa aparatura RTG z torem wizyjnym dla Oddziału Ratunkowego Wojewódzkiego Szpitala Chirurgii Urazowej św. Anny SPZOZ w Warszawie; wyposażenia Szpitalnego Oddziału Ratunkowego w Szpitalu Wolskim im. Dr Anny Gostyńskiej w Warszawie; wyposażenia medycznego dla SOR w SZPZPZ im. prof. dr Jana Bogdanowicza w Warszawie; sprzętu dla ratownictwa medycznego - SOR WIM Szaserów - Wojskowy Instytut Medyczny; Europejski standard usług ratowniczych Wojewódzka Stacja Pogotowia Ratunkowego i Transportu Sanitarnego w Płocku; wyposażenia medycznego - Radomska Stacja Pogotowia Ratunkowego; modernizacja i uzupełnienie aparatury medycznej w SOR w SZPZOZ w Nowym Dworze Mazowieckim; sprzętu i urządzeń medycznych do Szpitala Powiatowego w Wołominie; aparatury medycznej ZOZ Szpitala Powiatowego w Sochaczewie; nowoczesnej aparatury medycznej - Szpitalny Oddział Ratunkowy WSS w Siedlcach; wyposażenia oddziału ratunkowego i zakładu diagnostyki obrazowej na potrzeby ratownictwa medycznego - Zespół Opieki Zdrowotnej Szpital Powiatowy w Sochaczewie;
- Rozbudowa i modernizacja Szpitalnych Oddziałów Ratunkowych: rozbudowa o Szpitalny Oddział Ratunkowy Szpitala SPZOZ w Mławie; budowa Szpitalnego

Oddziału Ratunkowego Szpitala Powiatowego w Mińsku Mazowieckim; rozbudowa oddziału ratunkowego - Zespół Opieki Zdrowotnej Szpital Powiatowy w Sochaczewie; przebudowa i wyposażenie Szpitalnego Oddziału Ratunkowego w Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Płocku; modernizacja i doposażenie SOR SPZ ZOZ w Przasnyszu; budowa SOR w Szpitalu Klinicznym Dzieciątka Jezus w Warszawie; modernizacja i doposażenie Szpitalnego Oddziału Ratunkowego - Specjalistyczny Szpital Wojewódzki w Ciechanowie;

- Przystosowanie lądowisk dla śmigłowców sanitarnych: przystosowanie do lądowania w warunkach nocnych - Instytut Pomnik – Centrum Zdrowia Dziecka w Warszawie; remont całodobowego lądowiska w SPZ ZOZ w Przasnyszu;
- Uruchomienie Płockiej Stacji Pogotowia Lotniczego skutkujące włączeniem w ogólnopolski system helikopterowy medycyny ratunkowej - HEMS.

⇒ *Stymulowanie rozwoju jednostek wczesnej interwencji kardiologicznej i specjalistycznego leczenia kardiologicznego, placówek onkologicznych oraz zwiększania dostępności do leczenia odwykowego i psychiatrycznego, w tym psychiatrii środowiskowej*

Realizowane projekty miały na celu pobudzanie do rozwoju jednostek wczesnej interwencji kardiologicznej i specjalistycznego leczenia kardiologicznego oraz placówek onkologicznych. Realizacja zadania następowała poprzez działania związane z rozbudową i modernizacją placówek oraz wyposażeniem w wysokospecjalistyczny sprzęt i aparaturę, a także uruchomienie nowych placówek:

- Rozbudowa i modernizacja placówek oraz wyposażenie w wysokospecjalistyczny sprzęt i aparaturę: rozbudowa Instytutu Kardiologii o nowy Oddział Intensywnej Terapii Kardiologicznej wraz z przebudową Klinik i doposażeniem Instytutu o wysokospecjalistyczny aparat hemodynamiczny przystosowany do pracy hybrydowej - Instytut Kardiologii im. Prymasa Tysiąclecia Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie; modernizacja oddziałów neurologii przez Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie; wyposażenie w wysokospecjalistyczny sprzęt i aparaturę dla Instytutu Gruźlicy i Chorób Płuc w Warszawie; zakup sprzętu medycznego dla poradni kardiologicznej Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Lecznica Centrum w Warszawie; zakup sprzętu dla Oddziału Kardiologicznego - utworzenie Pracowni Hemodynamicznej Wojewódzki Szpital Zespolony w Płocku; zakup aparatury medycznej dla Oddziału Kardiologii Szpitala Wolskiego SP ZOZ w Warszawie; doposażenie Centrum Profilaktyki Nowotworów w zakresie diagnostyki i terapii izotopowej i doposażenie ZMNiEO w Centrum Onkologii w Warszawie; diagnostyka predyspozycji genetycznych do chorób nowotworowych - NUCLEAGENA Sp. z o.o. w Warszawie; zakup sprzętu medycznego przez IPIN w Warszawie; dostosowanie pomieszczeń dla potrzeb Oddziału Psychiatrycznego i Oddziału Wewnętrzny SPZZOZ w Przasnyszu;
- uruchomienie nowych placówek - uruchomienie Centrum Onkologii i Kardiologii doświadczalnej w Otwocku - Europejskie Centrum Zdrowia Otwock Sp. z o.o.

⇒ *Prowadzenie działań profilaktycznych i promocji zdrowia, które obejmują ograniczanie występowania chorób cywilizacyjnych, społecznych i zakaźnych, niepełnosprawności, przedwczesnej umieralności i upowszechniania edukacji prozdrowotnej*

Promocja zdrowia i edukacja zdrowotna są ważnymi narzędziami w podnoszeniu świadomości zdrowotnej i poprawie stanu zdrowia mieszkańców województwa. Wspierane były inicjatywy służące promocji zdrowia i proekologicznemu stylowi życia.

Realizatorami działania były: jednostki samorządu terytorialnego, zakłady opieki zdrowotnej realizujące funkcje publiczne i inne podmioty. W ramach kierunku podejmowano działania w zakresie:

- profilaktyka chorób układu krążenia;
- zapobiegania i wczesnego wykrywania chorób nowotworowych;
- zapobiegania, wczesnego wykrywania i przeciwdziałania negatywnym skutkom chorób metabolicznych ze szczególnym uwzględnieniem cukrzycy, nadwagi i otyłości,
- ograniczania rozpowszechniania palenia tytoniu poprzez upowszechnianie wiedzy nt. jego zdrowotnych następstw;
- wzrostu wiedzy i kształtowania wśród mieszkańców Mazowsza postawy odpowiedzialności za własne zdrowie i życie;
- promocji i ochrony zdrowia psychicznego;
- usprawnienia systemu opieki nad osobami z problemami alkoholowymi oraz inwestycji służących realizacji ww. działań.

W celu wsparcia lokalnych inicjatyw realizowany jest *Program przeciwdziałania wybranym problemom zdrowotnym w województwie mazowieckim na lata 2006 – 2011*, w ramach którego Samorząd Województwa Mazowieckiego wspiera działania związane z profilaktyką zdrowotną. Samorząd sukcesywnie przygotowywał i wdrażał do realizacji cząstkowe programy odnoszące się do celów określonych w ww. dokumencie.

W latach 2006-2008 program promocji zdrowia *Zdrowi mieszkańcy to zdrowe Mazowsze* realizowany był w 9 szpitalach, dla których organem założycielskim jest samorząd województwa. Przeznaczono na ten cel środki finansowe w wysokości 3,96 mln zł. W 84 akcjach wzięło udział ok. 19 800 mieszkańców regionu. W ok. 85 akcjach promocyjnych skierowanych do młodzieży szkolnej uczestniczyło 12 400 uczniów. W ciągu trzech lat realizacji Programu wykonano 184,6 tys. bezpłatnych badań diagnostycznych dla mieszkańców gmin.

Program *Szkoła Promocji Zdrowia* przybliży młodzieży wiedzę z zakresu promocji zdrowia, upowszechnia wiedzę na temat prozdrowotnego stylu życia, kształtuje odpowiedzialność za własne zdrowie oraz odpowiedzialność za własne postępowanie wobec środowiska oraz innych ludzi. W chwili obecnej na terenie województwa istnieje siedem Szkół Promocji Zdrowia, funkcjonujących przy zakładach opieki zdrowotnej, dla których organem założycielskim jest Samorząd Województwa Mazowieckiego tj. przy: Specjalistycznym Szpitalu Wojewódzkim w Ciechanowie, Samodzielnym Zespole Publicznych ZOZ im. J. Psarskiego w Ostrołęce, Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Płocku, Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym w Radomiu, Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym w Siedlcach, Wojewódzkim Szpitalu Chirurgii Urazowej św. Anny SPZOZ w Warszawie, Międzyleskim Szpitalu Specjalistycznym w Warszawie. W roku szkolnym 2009/2010 program swoim zasięgiem objął 730 uczniów.

W zakresie zapobiegania niepełnosprawności wśród dzieci i młodzieży, wykrywania wad i zaburzeń, realizowane są zarówno programy profilaktyczne, jak również programy promocji zdrowia, takie jak:

- *Program zdrowotny „Zdrowy uczeń”* – program edukacyjny w zakresie zdrowego stylu życia;
- *Program profilaktyczny „Ocena sprawności i wydolności fizycznej oraz predyspozycji do uprawiania sportu warszawskiej populacji dzieci i młodzieży do ukończenia 21 roku życia”* – program zapewnia wykonanie badań dostosowanych do wieku dzieci i młodzieży i uprawianej dyscypliny sportu. Program gwarantuje cykliczność badań co 6 miesięcy, co rok i co 2 lata;

- Program szczepień przeciwko WZW typu A dla siedmiolatków;
- Program profilaktyki stomatologicznej dla uczniów klas I, III, V szkół podstawowych;
- Pilotażowy program badań przesiewowych słuchu u dzieci klas VI szkół podstawowych na terenie m.st. Warszawy – program realizowany był w IV kwartale 2007 r. wśród przebadanej populacji – u 24% uczniów wykryto zaburzenia słuchu i skierowano ich do dalszej diagnozy;
- Pilotażowy program profilaktyki wad postawy dla uczniów klas IV, V, i VI szkół podstawowych m.st. Warszawy. Wśród przebadanej populacji (1 389 uczniów) u 71% stwierdzono występowanie wad postawy;
- Pilotażowy program profilaktyki zdrowotnej w zakresie poprawy stanu zdrowia jamy ustnej dla uczniów klas I szkół podstawowych m.st. Warszawy. Programem zostało objętych 1 473 uczniów klas I szkół podstawowych. Wśród przebadanych uczniów 1 089 (74%) zostało zakwalifikowanych do leczenia zachowawczego, a 52% ortodontycznego.
- Program Wzmocnienie i rozszerzenie świadczeń w sferze diagnostyki i rehabilitacji zaburzeń narządu ruchu u dzieci z mózgowym porażeniem dziecięcym (MPDZ) - etap V realizowany od czterech lat w Mazowieckim Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży w Zagórz.

⇒ ***Tworzenie warunków do aktywności ruchowej, uprawiania sportu i turystyki***

Analiza projektów zatwierdzonych do realizacji i zrealizowanych w województwie mazowieckim skutkowała podniesieniem jakości i zwiększeniem bazy infrastruktury sportowej i turystycznej. Pozytywne oddziaływanie odnotowano w odniesieniu do tworzenia warunków do aktywności ruchowej mieszkańców i uprawiania sportu. Realizacja projektów umożliwiła organizację programowych zajęć wychowania fizycznego, prowadzenie pozalekcyjnych zajęć sportowych, organizację sekcji rehabilitacyjno – korekcyjnej dla młodzieży z wadami postawy, a także zajęć dydaktycznych z dziećmi niepełnosprawnymi. Przyczynia się również do popularyzacji i zwiększenia zainteresowania sportem i kulturą fizyczną. Realizacja działania skutkowała wybudowaniem oraz modernizacją hal sportowych i sal gimnastycznych, rozbudową kompleksów sportowych, baz i boisk sportowych, basenów kąpielowych i pływalni, w tym:

- hale sportowe wybudowano w: Teresinie, Latowiczu, Przysusze, Nasielsku, Radzanowie, Baranowie, Sokołowie Podlaskim, Dzierżanowie, Drobinie, Pokrzywnicy, Woli Łaskarszewskiej (gm. Łaskarzew), Wszobodach (gm. Dąbrówka);
- zmodernizowano budynki hal sportowych: Politechniki Radomskiej w Radomiu, w Dzierżenie (gm. Pokrzywnica), w Siennicy (gm. Siennica), Mokrej Wsi (gm. Tłuszcz), w Józefowie (gm. Dąbrówka), w Guzowate (gm. Dąbrówka);
- wybudowano sale gimnastyczne przy: Zespole Szkół Zawodowych w Nasielsku, Zespole Szkół Nr 2 w Płońsku, Zespole Szkół Powiatowych w Goworowie (pow. ostrołęcki);
- kompleksy sportowe - W związku z realizacją rządowego programu *Moje Boisko – Orlik 2012*, zrealizowano 118 inwestycji polegających na budowie nowoczesnych kompleksów sportowych udostępnianych w każdej gminie bezpłatnie. Zarząd Województwa Mazowieckiego udzielił wsparcia finansowego w wysokości 33% kosztów inwestycji.
- rozbudowano bazy sportowe w: Miętne (pow. garwoliński), Radomyśli (gm. Wiśniew), Winnicy (gm. Winnica); rozpoczęto realizację centrum sportowego w Sulejówku.
- dofinansowano realizację projektów: kompleksu sportowego w Goszczynie,

kompleksu sportowo-rekreacyjnego we wsi Nowe Miszewo (gm. Bodzanów), obiektów sportowych w miejscowości Myszyniec (gm. Myszyniec), Gminnego Centrum Rekreacyjnego dla Dzieci i Młodzieży w Ceranowie (pow. sokołowski); rozbudowa i wyposażenie Gminnego Centrum Rekreacji i Sportu w Rybnie oraz wyposażenie gminnego boiska sportowego (pow. sochaczewski);

- wybudowano boiska sportowe w: Bartoszewie (gm. Żabia Wola), Starym Lubiejewie (gm. Ostrów Mazowiecka); Rzućwie (gm. Borkowice); Niedźborzu (gm. Strzegowo); Postoliskach (gm. Tłuszcz); Krysiaki i Wydmusy (gm. Myszyniec); wybudowano boisko sportowe oraz bieżnię sześciotorową w miejscowości Wolkowe (gm. Myszyniec); Smagowie (gm. Borkowice), Skórzec i Dąbrówka Ług (gm. Skórzec); Wilczonka (gm. Kotuń), Skrzyszew (gm. Repki) oraz wyremontowano boisko sportowe dla potrzeb Gminnego Centrum Kultury i Sportu w Stomcu (gm. Stomiec);
- zainwestowano w kompleks basenowy z wykorzystaniem źródeł termalnych w Mszczonowie. Wybudowano kryte pływalnie w Mławie, Ostrowi Mazowieckiej, Mińsku Mazowieckim i Puławach.

Ponadto dofinansowano realizację projektów:

- budowa pawilonu sportowego dla Ludowego Klubu Sportowego ZRYW w Bielsku (gm. Bielsk); Drużyna Piłkarska Wąsewo (gm. Wąsewo), budowa bieżni sportowej z infrastrukturą w Policznie (gm. Policzna); modernizacja i wyposażenie obiektu pełniącego funkcje sportowe, rekreacyjne i kulturalne w Stoczku (gm. Stoczek); zagospodarowanie terenu sportowego we Wręczy (gm. Mszczonów); zagospodarowanie plaży i budowa mola z przystanią wodną w Serocku; modernizacja i wyposażenie obiektu w celu świadczenia usług sportowych - Fitness Klub STEP; terenowy obiekt sportowy Gralewo (gm. Raciąż); rozbudowa i modernizacja bazy sportowej ZSR-CKP w Miętnej - etap I (powiat garwoliński); obiekty sportowe Wieliszew (gm. Wieliszew); budowa terenu rekreacyjno-sportowego w Olszewnicy Starej (gm. Wieliszew); remont i rozbudowa terenów sportowo-rekreacyjnych w Szydłowie, centra wypoczynku i zabaw w Żelechowie i Kalinowie (gm. Żelechów); rozbudowa centrum rekreacyjno-rozrywkowego w Pionkach.

⇒ *Objęcie opieką medyczną w szerszym niż dotychczas zakresie: kobiet ciężarnych, matek z dziećmi, dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym, młodzieży, osób uzależnionych, niepełnosprawnych i starszych*

W ramach opieki medycznej w szerszym stopniu niż dotychczas opieką objęto kobiety ciężarne (wzrost liczby badań cytologicznych) i matki z dziećmi. Na Mazowszu funkcjonuje model opieki perinatalnej dzielący się na III poziomy:

- I poziom - opieka nad fizjologicznie przebiegającą ciążą, porodem i położeniem oraz zdrowym noworodkiem, a także zapewnienie krótkotrwałej opieki nad niespodziewanie występującą patologią;
- II poziom - opieka nad patologią ciąży i patologią noworodka - średniego stopnia;
- III poziom (kliniki neonatologiczne) - leczenie najcięższej patologii ciąży, intensywna terapia i opieka nad noworodkami o wadze <1000g.

W zatwierdzonym przez Radę Ministrów w dniu 15 maja 2007 r. *Narodowym Programie Zdrowia na lata 2007-2015*, wyodrębniony został cel operacyjny dotyczący *Poprawy opieki zdrowotnej nad matką, noworodkiem i małym dzieckiem*. Jako nadrzędny cel opieki zdrowotnej nad kobietą ciężarną i dzieckiem uznano zapewnienie prawidłowego przebiegu ciąży oraz jak najwcześniejszą identyfikację czynników ryzyka, umożliwiającą wczesne objęcie kobiet opieką odpowiednią do występujących potrzeb zdrowotnych. Zadania tego

programu obejmują między innymi unowocześnienie systemu trójstopniowej opieki perinatalnej, a także stworzenie trwałego systemu monitorowania realizacji działań związanych ze zdrowiem matek i małych dzieci.

Specyfika potrzeb zdrowotnych dzieci i młodzieży skoncentrowana była na działaniach profilaktycznych, obejmujących zapobieganie chorobom poprzez szerzenie oświaty zdrowotnej i promocję zdrowia, przeprowadzanie profilaktycznych badań lekarskich, testów przesiewowych oraz szczepień ochronnych.

Bardzo ważny jest aktualnie realizowany rządowy program „*Profilaktyczna opieka zdrowotna nad dziećmi i młodzieżą w środowisku nauczania i wychowania*”. Rozwiązania systemowe, przyjęte w tym programie, zmierzają do poprawy dotychczas nierównomiernej dostępności i jakości świadczeń zdrowotnych udzielanych uczniom oraz uruchomienia we wszystkich szkołach gabinetów profilaktyki i pomocy przedlekarskiej. Zadania w zakresie opieki nad osobami uzależnionymi realizowano poprzez:

- *Wojewódzki program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na lata 2007-2010* (uchwała Nr 10/08 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 stycznia 2008 roku);
- *Wojewódzki program przeciwdziałania narkomanii na lata 2007 – 2010* (uchwała Nr 9/08 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 stycznia 2008 roku).

Zadania w zakresie opieki na osobami niepełnosprawnymi i starszymi realizowano poprzez:

- *Wojewódzki program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim na lata 2004 – 2008* (uchwała nr 123/2004 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 października 2004);
- *Wojewódzki program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim na lata 2009 – 2013* (uchwała Nr 134/09 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 września 2009 roku).

Profilaktyczna opieka zdrowotna w szkołach województwa ma charakter profilaktyki kompleksowej, uwzględniającej wykonywanie badań przesiewowych, profilaktycznych badań lekarskich, edukacji zdrowotnej i obejmuje uczniów wszystkich rodzajów szkół (publicznych i niepublicznych): podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

⇒ ***Wdrożenie programu zapobiegania niepełnosprawności wśród dzieci i dorosłych, wczesnego wykrywania wad i zaburzeń oraz wspomagania rozwoju osób niepełnosprawnych, zwłaszcza wymagających stałej opieki***

Wspomaganie rozwoju osób niepełnosprawnych odbywało się poprzez działania różnych beneficjentów i było dofinansowywane z funduszy strukturalnych UE. Realizowane projekty dotyczyły, m.in.: wyrównywania szans edukacyjnych uczniów i studentów, wychowywania społeczeństwa w duchu integracji z niepełnosprawnymi, wspomagania osób niepełnosprawnych.

- Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów i studentów: projekt *Równe Szanse* realizowany przez Mazowieckie Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży w Zagórz, Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych

w Garbatce-Letnisku; *Równe szanse w drodze po maturę* - Gostynin 2005/2006, 2006/2007 (powiat gostyniński); *Szkoła równych szans rok szkolny 2006/2007* - powiat sokołowski; *Studia równych szans - rok akademicki 2006/2007* - powiat sokołowski; *Szansa na lepsze jutro w powiecie łosickim* - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Łosicach; *Szansa na sukces* - Powiat Zwoleński/Powiatowy Urząd Pracy w Zwoleniu; *Wyrównywanie szans edukacyjnych dla studentów w roku akademickim 2005/2006, 2006/2007* w powiecie szydłowieckim; *wyrównywanie szans edukacyjnych dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości w roku szkolnym 2006/2007* w powiecie szydłowieckim; *wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów technikum i zasadniczych szkół zawodowych powiatu lipskiego poprzez organizację działań edukacyjnych* - Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Lipsku; *wyrównywanie szans edukacyjnych studentów powiatu lipskiego*; *wyrównywanie szans edukacyjnych w roku szkolnym 2005/2006 dla uczniów* - w powiecie pruszkowskim; *wyrównywanie szans edukacyjnych w roku akademickim 2006/2007 dla studentów*, w powiecie pruszkowskim; *wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów szkół ponadgimnazjalnych* w powiecie pułuskim;

- Wychowywanie społeczeństwa w duchu integracji z niepełnosprawnymi: *Żyjmy nie tylko dla siebie* - powiat białobrzeski Liceum Ogólnokształcące im. Armii Krajowej w Białobrzegach; *Nauczyć się pomagać* - Caritas Diecezji Warszawsko-Praskiej;
- Wspomaganie rozwoju osób niepełnosprawnych: *Profilaktyka od dziś* - Krajowe Stowarzyszenie Inicjatyw; *Twoja przyszłość w Twoich rękach* - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Ostrowi Mazowieckiej; *Twoja przyszłość w Twoich rękach*, powiat szydłowiecki; *Przeciw wykluczeniu społecznemu młodzieży* - Mazowieckie Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji dla Dzieci i Młodzieży w Zagórz; *Co po terapii?*- Fundacja Civis Polonus w Warszawie; projekty realizowane przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych: *Ewaluacja zdolności absorpcyjnych systemu integracji zawodowej osób niepełnosprawnych*; *Ewaluacja projektów podnoszących jakość obsługi osób niepełnosprawnych poszukujących pracy*; *Ewaluacja projektów budujących potencjał organizacji wspierających osoby niepełnosprawne poszukujące pracy*; *Ewaluacja projektów - kampanii informacyjno - promocyjnych przełamujących negatywne stereotypy osób niepełnosprawnych*.

W ramach Programu współpracy Samorządu Województwa Mazowieckiego z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2009 podejmowano następujące działania na rzecz wyrównywania szans osób niepełnosprawnych:

- Opracowanie i realizacja programu edukacyjnego dla dzieci i młodzieży kształtującego pozytywny wizerunek osoby niepełnosprawnej (organizacje, które podjęły szereg działań zmierzających do osiągnięcia celów ujętych w ww. Programie to m. in.: Chorągiew Mazowiecka Związku Harcerstwa Polskiego Hufiec ZHP Płock, Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Zarząd Główny);
- Promowanie osiągnięć osób niepełnosprawnych w różnych dziedzinach życia (dofinansowanie otrzymały m.in. Stowarzyszenie Pomocna Dłoń im. Św. Brata Alberta, Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Zarząd Główny, Stowarzyszenie NADZIEJA);
- Organizowanie imprez kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych o charakterze integracyjnym umożliwiających osobom niepełnosprawnym pełne uczestnictwo w życiu społecznym m.in.: biwak integracyjny na terenie Stanicy Harcerskiej Przystań w Soczewce, Polskie Towarzystwo Stwardnienia Rozsianego było realizatorem kampanii informacyjno-edukacyjnej pn. *Jesienna SyMfonia Serc*;
- Wspieranie działań zapewniających osobom niepełnosprawnym, ich rodzinom

i opiekunom dostęp do informacji i poradnictwa, np. dzięki dofinansowaniu Polskiego Stowarzyszenia na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, które opracowało poradnik dla rodziców i osób niepełnosprawnych pt. *O rozmawianiu z drugim człowiekiem* oraz *Instrukcję do przeprowadzenia zajęć warsztatowych dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin*;

- *Wspieranie i promowanie aktywnego stylu życia osób niepełnosprawnych* - rehabilitacja poprzez sport, aktywną rekreację i turystykę (dofinansowano dwutygodniowe obozy rekreacyjno-sportowe (Liga Kobiet Polskich), wyjazdy rehabilitacyjno-sportowo-turystyczne (Polski Związek Niewidomych, Okręg Mazowiecki, Zarząd Koła Nowy Dwór Mazowiecki); imprezy integracyjno-turystycznej z elementami rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych; imprezy integracyjno-rekreacyjnej w Puszczy Kozienickiej (Oratoryjne Stowarzyszenie RADOŚĆ).

⇒ ***Umożliwienie osobom niepełnosprawnym (dzieciom i dorosłym) korzystania, w szerszym zakresie z profilaktyki i specjalistycznej opieki medycznej i pielęgnacyjnej oraz rehabilitacji***

Realizacja działania odbywała się poprzez:

- budowę, adaptację i rozbudowę obiektów służących rehabilitacji: adaptacja budynku AWF w Warszawie na Ośrodek Rehabilitacji Kompleksowej - Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie; adaptacja i modernizacja pomieszczeń przeznaczonych pod potrzeby oddziału rehabilitacyjnego w Szpitalu Powiatowym w Lipsku; budowa budynku usługowego - Pracownia Wczesnego Wspomagania Rozwoju Dzieci z Dysfunkcją Wzroku w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych i Słabo Widzących w Radomiu;
- poprawę i rozszerzenie zakresu świadczeń rehabilitacji ambulatoryjnej poprzez: zakup sprzętu rehabilitacyjnego dla Przychodni Rehabilitacyjnej dla Dzieci i Młodzieży w SZ PZOZ Warszawa – Targówek; zakup nowoczesnych urządzeń medycznych - Centrum Rehabilitacji im. prof. M. Weissa STOCER SP ZOZ w Konstancinie-Jeziornie; zakup sprzętu medycznego oraz środka transportu sanitarnego Centrum Leczniczo-Rehabilitacyjne i Medycyny Pracy ATTIS; rehabilitacja medyczna szansą na lepsze jutro - Indywidualna Praktyka Lekarska w Miejscu Wezwania; wyposażenie firmy w dodatkowy sprzęt do rehabilitacji i odnowy biologicznej - AFRODYTA SPA FLIS, - Radziejowice; zakup sprzętu medycznego na Oddział Rehabilitacji Medycznej w Szpitalu Specjalistycznym MSWiA w Otwocku; uruchomienie bloku operacyjnego dla wykonywania endoskopowych operacji kręgosłupa i kolana oraz innych zabiegów chirurgii jednego dnia - Centrum Kształcenia i Rehabilitacji Sp. z o.o. Konstancin.

⇒ ***Zwiększenie dostępności dla osób starszych do całodobowej opieki w miejscu zamieszkania oraz opieki długoterminowej i paliatywnej***

Realizowane projekty miały na celu upowszechnienie dostępu do całodobowej opieki oraz ulepszenia jakości świadczeń, wychodząc naprzeciw potrzebom starzejącego się społeczeństwa. Wsparcie infrastrukturalne pozwoliło na poprawę standardów jakości usług, związanych z opieką nad osobami starszymi i przewlekle chorymi.

Podejmowane działania miały na celu:

- budowę, modernizację i rozbudowę obiektów, w tym poprawę jakości wyposażenia domów opieki społecznej oraz obiektów stacjonarnej opieki paliatywnej/hospicyjnej;
- budowa Domu Opiekuńczo-Leczniczego z rehabilitacją dla osób starszych i niepełnosprawnych we wsi Osieczek (gmina Pniewy); Internatu nr 1 – Hostel Domu

Pomocy Społecznej (powiat wyszkowski); Domu Pomocy Społecznej w Niedabyli (powiat białobrzegi); modernizacja wyposażenia DPS w Gródku (powiat zwoleński); zespołu budynków DPS „Dom Kombatanta” w Łaziskach (gmina Orłowski); Samorządowy DPS Pogodna Starość w Ostrówku (gmina Łochów); ośrodka opieki Caritas Archidiecezji Warszawskiej w Warszawie; przebudowa, rozbudowa ze zmianą sposobu użytkowania istniejącego budynku szkoły z przeznaczeniem na Zakład Opiekuńczo-Leczniczy z częścią rehabilitacyjną wraz z wyposażeniem oraz infrastrukturą zewnętrzną w miejscowości Sawice - Wieś (pow. sokołowski);

- tworzenie nowych ośrodków i rozszerzanie usług m.in.: ośrodka opiekuńczego dla ludzi starszych i chorych - Fundacja św. Brata Alberta; budowa domu dla ludzi bezdomnych, starszych i samotnych - Fundacja św. Brata Alberta; wszechstronna opieka domowa nad osobami dotkniętymi chorobą nowotworową - Ośrodek Hospicjum Domowe Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Zgromadzenia Księży Marianów w Warszawie; Trzeci wiek - trzecia młodość - Caritas Diecezji Łowickiej.

⇒ *Utworzenie systemu interdyscyplinarnej opieki geriatrycznej*

System interdyscyplinarnej opieki geriatrycznej w Polsce tworzą:

- całodobowe oddziały geriatryczne,
- geriatryczne oddziały dzienne,
- ambulatoryjnie, w tym w ramach opieki domowej.

Obecnie w szpitalach psychiatrycznych na terenie województwa znajdują się 4 całodobowe oddziały psychogeriatryczne. Powstające w województwie i w Polsce formy geriatrycznej opieki ambulatoryjnej i domowej będą zapewniać holistyczną opiekę medyczną nie tylko pacjentowi, ale również jego rodzinie lub opiekunom. Zespół opieki domowej obejmuje stałą multidyscyplinarną opiekę nad chorymi w starszym wieku, których stan zdrowia i warunki mieszkaniowe nie pozwalają na wyjście z domu.

⇒ *Profesjonalne przygotowanie kadr średniego personelu medycznego i pracowników socjalnych (m.in. poprzez powołanie wyższej medycznej szkoły zawodowej i kolegium pracowników służb społecznych)*

W ramach kierunku podjęto działania mające na celu:

- utworzenie kierunków kształcenia: opiekunka środowiskowa, opiekun w domu pomocy społecznej, asystent osoby niepełnosprawnej oraz projektowany w 2010 r. kierunek „opiekunka dziecięca” w Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Ciechanowie; opiekun w domu pomocy społecznej i asystent osoby niepełnosprawnej w Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Pruszkowie;
- realizację projektu *Kształcenie zawodowe pielęgniarek i położnych w ramach studiów pomostowych* przez Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego w Warszawie;
- zapewnienie utrzymania lub uzyskania zatrudnienia przez pielęgniarki/położne poprzez podnoszenie kwalifikacji zawodowych w zakresie zgodnym z potrzebami rynku świadczeń zdrowotnych i obowiązującym prawem - Zespół Oświatowo Konsultacyjny - *Profesjonalna Pielęgniarka* - Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku;
- kształcenie podyplomowe dla pielęgniarek i położnych - Agencja Rozwoju Regionalnego Spółka z o.o. w Warszawie;
- szkolenia, m.in.: *Zawód opiekuna szansą na lepsze jutro* - Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Pułtusku; *Pracownik służby zdrowia z klasą* - program kształcenia ustawicznego - Stowarzyszenie na Rzecz Rozbudowy Szpitala Powiatowego w Makowie Mazowieckim.

⇒ ***Przeprowadzenie gruntownej restrukturyzacji funkcjonowania systemu publicznych zakładów opieki zdrowotnej w celu uzyskania wyższych standardów ochrony zdrowia i dostosowania do potrzeb zdrowotnych***

Restrukturyzacja publicznych zakładów opieki zdrowotnej realizowana była w oparciu o ustawę z dnia 15 kwietnia 2005 r. o pomocy publicznej i restrukturyzacji publicznych zakładów opieki zdrowotnej, co doprowadziło do spadku ich zobowiązań wymagalnych. Suma dotacji przyznanych na terenie województwa mazowieckiego to ok. 25% sumy, o którą ubiegali się wnioskodawcy.

Mazowieckie Centrum Zdrowia Publicznego w postępowaniu restrukturyzacyjnym wydało 68 decyzji o zakończeniu postępowania restrukturyzacyjnego. W ich wyniku trzy zakłady opieki zdrowotnej zostały zlikwidowane po jego zakończeniu.

⇒ ***Wdrożenie przedsięwzięć zmniejszających koszty unieszkodliwiania odpadów medycznych, poprzez zastosowanie nowoczesnych technologii alternatywnych do spalania***

Zrealizowano projekty współfinansowane ze *Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego 2004 - 2006*. Dotyczyły one budowy spalarni odpadów medycznych w Wojewódzkim Szpitalu Bródnowskim SPZOZ w Warszawie oraz modernizacji spalarni odpadów medycznych w Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Płocku.

Kierunek działań 1.5. DAŻENIE DO POPRAWY WARUNKÓW I ZASPOKOJENIA POTRZEB MIESZKANIOWYCH

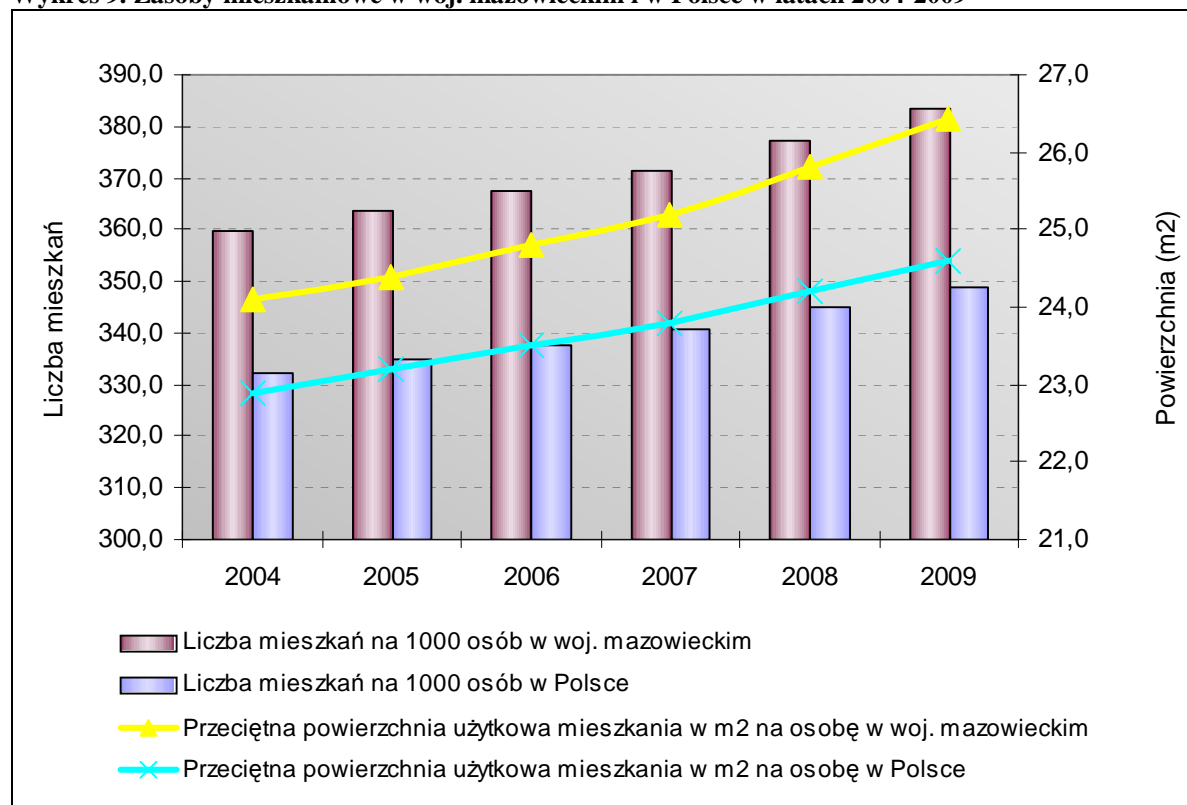
Przestrzeń mieszkalna oraz jej wyposażenie decydują w dużej mierze o jakości życia. Podaż mieszkań wpływa też na mobilność społeczeństwa. W województwie mazowieckim występuje zróżnicowanie potrzeb mieszkaniowych. W Warszawie, w której znajduje się największy rynek nieruchomości w kraju, wskutek silnej imigracji oraz wzrostu zamożności, istnieje wysokie zapotrzebowanie na nowe mieszkania sprzedawane na zasadach rynkowych, podczas gdy w biedniejszych podregionach województwa bardziej wyraźne jest zapotrzebowanie na mieszkania komunalne.

Liczba mieszkań w województwie mazowieckim systematycznie rosła – z poziomu 1,9 mln w 2004 r. do ponad 2 mln w 2009 r. Był to przyrost nieco szybszy od przyrostu ludności, dzięki czemu liczba mieszkań na 1000 mieszkańców wzrosła z 360 do 383 (Wykres 9), powodując spadek liczby osób przypadających na jedno mieszkanie z 2,78 do 2,61. Liczba mieszkań oddawanych do użytku konsekwentnie rosła, z wyjątkiem roku 2006, osiągając najwyższy poziom w 2009 r., gdy do użytku oddano 39 tys. mieszkań, tj. o ponad 60% więcej niż w 2004 r. Był to przyrost plasujący region na 1. miejscu wśród wszystkich województw w kraju. Pomimo, iż od 2005 r. połowa nowych mieszkań w województwie budowana była w Warszawie, a jedna trzecia w podregionach warszawskim wschodnim i zachodnim, również w pozostałych częściach województwa budowano coraz więcej mieszkań. Choć dane z pierwszego kwartału 2010 r. wskazują na wyraźny spadek w liczbie mieszkań oddawanych do użytku w porównaniu z 1 kw. 2009 r., sytuacja mieszkaniowa w województwie powinna się ciągle poprawiać, jako że mieszkań nadal przybywa szybciej niż mieszkańców. Pozytywnym sygnałem jest też fakt, że dane ogólnokrajowe wskazują na wyraźny wzrost

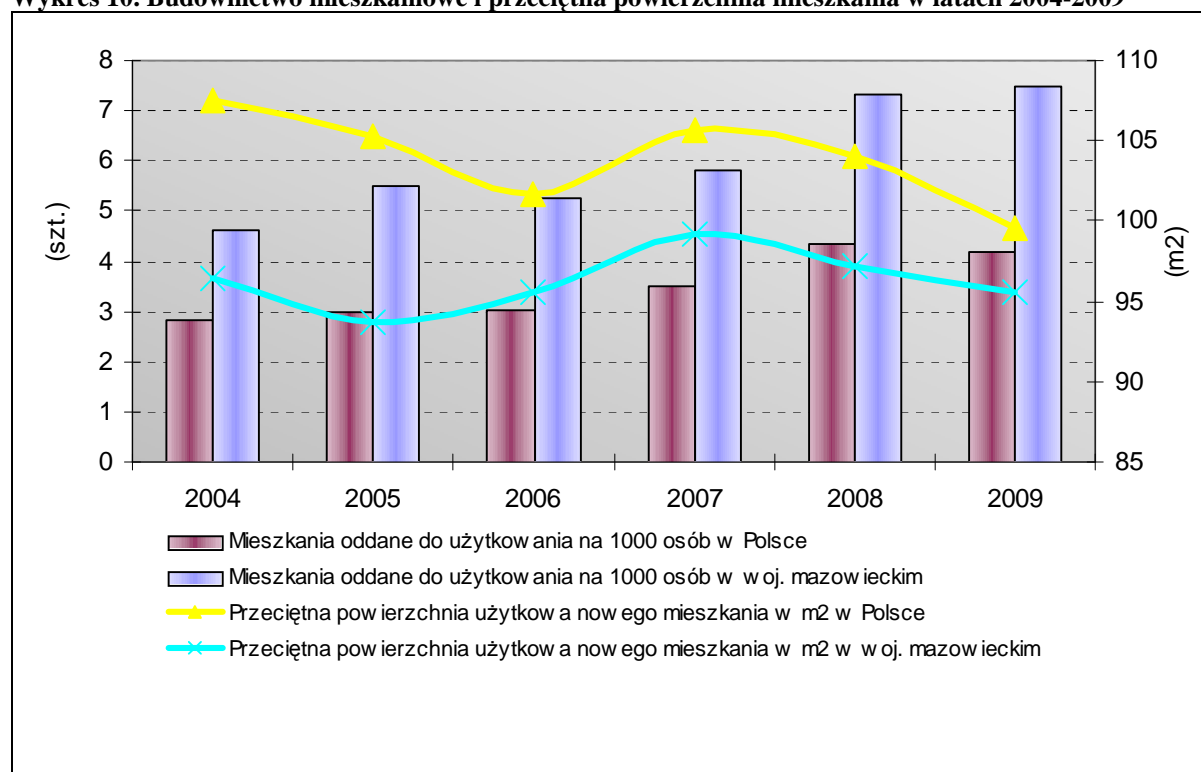
liczby rozpoczętych budów nowych mieszkań w tym okresie.

Wykres 9. Zasoby mieszkaniowe w woj. mazowieckim i w Polsce w latach 2004-2009

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

W latach 2004-2009 zwiększyła się w województwie przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania – z 66,9 do 69 m², co daje wzrost z 24,1 m² do 26,4 m² w przeliczeniu na jedną osobę (Wykres 9). Należy jednak zauważyć, że podobnie jak w kraju, od 2008 r. widoczny jest spadek powierzchni nowych mieszkań, co można zaobserwować na wykresie 10. Wzrósł także standard mieszkań: na koniec 2008 r. 93,7% mieszkań wyposażonych było w wodociąg (dla porównania, w 2004 r., 92,4%), w łazienkę 86,9% (w 2004 r. 85,3%), a w gazociąg 59,5% (w 2004 r. 59,3%).

Wykres 10. Budownictwo mieszkaniowe i przeciętna powierzchnia mieszkania w latach 2004-2009

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS oraz „Informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej województw nr 4/2009”

Aby uniknąć negatywnych efektów ubocznych szybkiego przyrostu liczby mieszkań, konieczne jest jednak przyspieszenie tempa uchwalania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (mpzp), bowiem ich brak prowadzi do chaosu w zagospodarowaniu przestrzennym. Przykładowo, Warszawa w 2008 r. pokryta była mpzp w 19,2%, przez co na nie objętych planami miejscowymi terenach budowa domów i osiedli odbywa się na podstawie decyzji o warunkach zabudowy. Rodzi to konflikty przestrzenne (np. niewyposażanie nowych osiedli mieszkaniowych w infrastrukturę towarzyszącą - place zabaw dla dzieci, przedszkola itp.), ale i zagrożenia (np. możliwość lokalizacji inwestycji uciążliwych dla nowych osiedli mieszkaniowych). Problemem jest także potrzeba uzbrojenia nowopowstającej zabudowy w infrastrukturę komunalną oraz transportową.

W analizowanym okresie na skutek szybkiego wzrostu gospodarczego poprawie uległa oferta mieszkaniowa województwa. Inwestycje gmin doprowadziły do zwiększenia się liczby i powierzchni mieszkań komunalnych na terenie województwa o 1% w latach 2004-2007, z czego największy przyrost widoczny był w podregionie radomskim (38% więcej mieszkań, o 49% większa łączna powierzchnia) oraz warszawskim wschodnim (odpowiednio 22% i 27%) i zachodnim (odpowiednio po 16%). Spadek mieszkań komunalnych (liczby, powierzchni) widoczny był jedynie w Warszawie (o 6% i 7%) i podregionie ostrołęcko-siedleckim (o 4% i 2%), zaś w podregionie ciechanowsko-płockim nie odnotowano znaczących zmian. Pozytywnym sygnałem była odnotowana malejąca liczba mieszkań komunalnych zalegających z opłatami przez okres powyżej trzech miesięcy, w latach 2005-2007 spadła ona o jedną trzecią, przy czym pozytywne tendencje w tym zakresie były widoczne w niemal wszystkich podregionach województwa (z wyjątkiem radomskiego i warszawskiego zachodniego).

W okresie objętym monitoringiem w województwie mazowieckim podjęto wiele działań zmierzających do poprawy warunków i zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych.

⇒ *Wspierano działania prawno-organizacyjne na rzecz tworzenia różnych form budownictwa ukierunkowanych na ludzi młodych oraz o niskim poziomie dochodów*

Samorząd Województwa Mazowieckiego brał w tym czynny udział poprzez:

- opiniowanie projektów ustaw o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz nowelizujących prawo budowlane,
- formułowanie i przedkładanie do dokumentów planistycznych gmin (studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów), wniosków sprzyjających rozwojowi budownictwa mieszkaniowego, a także uzgadnianie projektów rzeczowych dokumentów oraz decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu.

⇒ *Wspierano inicjatywy związane z poprawą standardów zamieszkania poprzez modernizację i rewitalizację starej zabudowy i osiedli wielkopłytowych (m.in. wyposażenie w wodociąg, kanalizację, zmianę sposobu ogrzewania, termoizolację)*

Mając na uwadze poprawę standardów zamieszkania ludności, w działaniu 5.2 RPO WM *Rewitalizacja miast* przewidziano wspieranie inicjatyw samorządów lokalnych w zakresie modernizacji i rewitalizacji starej zabudowy i osiedli, w tym budowanych z wielkiej płyty. Z tego kierunku działań mogą być wspierane m.in. projekty z zakresu mieszkalnictwa dotyczące renowacji wielorodzinnych budynków mieszkalnych, w tym zmiana sposobu ogrzewania oraz termomodernizacja. Możliwe jest także udzielenie pomocy przeznaczonej na przedsięwzięcia adaptacyjne budynków stanowiących własność publiczną lub podmiotów prowadzących działalność non-profit na cele mieszkaniowe. Część jednostek samorządu terytorialnego sporządziła już Lokalne Programy Rewitalizacji stanowiące podstawę do ubiegania się o środki w ramach działania 5.2. Do maja 2010 r. nie uruchomiono jeszcze naboru wniosków o dofinansowanie projektów dotyczących infrastruktury mieszkaniowej w ramach tego działania.

Warto podkreślić, że gminy we własnym zakresie realizują inwestycje zmierzające do poprawy standardów zamieszkania. Pod względem przedsięwzięć dotyczących rewaloryzacji starej zabudowy wyróżnia się miasto Radom, które realizuje projekt rewitalizacji Miasta Kazimierzowskiego, jednej z najstarszych dzielnic Radomia, oraz terenów obejmujących śródmieście miasta. W latach 2006-2009 zmodernizowano 7 kamienic oraz zespół zabudowy mieszkalno-usługowej wraz z infrastrukturą w kwartale Miasta Kazimierzowskiego obejmującym 4 budynki mieszkalne. Działania w tym zakresie podjęto także w Płocku, gdzie w ramach realizacji Strategii Rewitalizacji Starówki funkcjonuje powołana przez miasto spółka celowa, która przeprowadza remonty i modernizacje budynków oraz buduje nowe obiekty w miejscu nie nadających się do dalszego użytkowania. Od 2006 roku zrealizowano około 10 inwestycji związanych z procesem rewaloryzacji starych kamienic na płockiej starówce.

W celu poprawy standardów zamieszkania, w ramach działania 4.1 RPO WM *Gospodarka wodno-ściekowa* przewidziano dofinansowywanie projektów dotyczących m.in. budowy, rozbudowy i modernizacji sieci wodociągowych, ujęć wody, sieci kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków. W ramach tego kierunku działań uruchomiono dwa nabory wniosków, oraz dokonano wstępnego wyboru 33 projektów do dofinansowania na łączną kwotę ponad 380 mln zł. Wsparcie finansowe inwestycji z zakresu gospodarki wodno-ściekowej Samorząd Województwa Mazowieckiego przewidział również w Samorządowym Instrumencie Wsparcia Rozwoju Mazowsza, w ramach którego w latach 2006-2009 zrealizowano ponad 630 projektów dofinansowanych kwotą ponad 65 mln zł.

Ponadto Samorząd Województwa wspierał przedsięwzięcia związane z poprawą standardów zamieszkania dotyczące zmiany systemu ogrzewania budynków oraz ich termomodernizacji. Wsparcie udzielane było ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW) w formie dotacji, niskooprocentowanych pożyczek, dopłat do oprocentowania kredytów bankowych oraz częściowego umarzania udzielonych pożyczek. W latach 2006-2009 ze środków WFOŚiGW dofinansowano około 70 zadań modernizacyjnych związanych z likwidacją starych kotłowni węglowych i ich wymianą na kotłownie opalane gazem lub olejem oraz na odnawialne źródła energii (kolektory słoneczne, kotły na biomase), a także przedsięwzięcia związane z termomodernizacją budynków mieszkalnych. Łączna wartość środków wydatkowanych z WFOŚiGW na te przedsięwzięcia wyniosła ponad 18 mln zł. Największą grupę pożyczkobiorców stanowiły jednostki samorządu terytorialnego oraz spółdzielnie mieszkaniowe. W latach 2006-2009 ze środków WFOŚiGW przyznano także dopłaty do oprocentowania kredytów, udzielanych przez Bank Ochrony Środowiska na 160 przedsięwzięć związanych ze zmianą systemu ogrzewania i termomodernizację budynków mieszkalnych. Kwota dopłat przewidziana do wydatkowania z WFOŚiGW w okresie trwania umów kredytowych zawartych w powyższych latach wyniosła prawie 4 mln zł. Głównymi beneficjentami dopłat do kredytów są wspólnoty mieszkaniowe. W poprzedniej perspektywie finansowej w ramach ZPORR 2004-2006, z działania 3.3 *Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojkowe*, przeprowadzono kompleksową renowację dwóch kamienic o znaczeniu historycznym na warszawskiej Pradze. Projekt, który zakończono w 2008 r., otrzymał dofinansowanie blisko 800 tys. zł i stanowił część Lokalnego Programu Rewitalizacji m.st. Warszawy.

⇒ ***Działania na rzecz zwiększenia podaży uzbrojonych terenów pod zorganizowane formy budownictwa mieszkaniowego***

Wspierane były przez Samorząd Województwa Mazowieckiego w ramach RPO WM 2007-2013 oraz Samorządowego Instrumentu Wsparcia Rozwoju Mazowsza, które przewidują dofinansowanie budowy infrastruktury technicznej, m.in. wodno-ściekowej, w tym na terenach przeznaczonych pod realizację budownictwa mieszkaniowego, co opisano powyżej.

⇒ ***Działania w zakresie uruchomienia systemu budowy tanich mieszkań pod wynajem, zwiększającego mobilność przestrzenną ludności***

oraz

⇒ ***Wsparcia rozwoju nowych form budownictwa, w tym społecznego, habitatu (systemu pomocy osobom niezdolnym w uzyskaniu własnego mieszkania) oraz ukierunkowanego na szczególne potrzeby osób niepełnosprawnych***

Działania te wdrażane są przy udziale samorządów gmin. Równolegle z działaniami dotyczącymi budowy mieszkań o charakterze komunalnym (co opisano powyżej), realizowane są przedsięwzięcia zmierzające do zwiększenia oferty tanich mieszkań pod wynajem. Tego typu budownictwo realizują jednostki zorganizowane przez gminy funkcjonujące w formie Towarzystw Budownictwa Społecznego (TBS – działające w oparciu o przepisy ustawy z dnia 26 października 1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego). W 2010 roku na terenie województwa mazowieckiego funkcjonuje 54 TBS, które tworzą szkielet systemu społecznego budownictwa czynszowego. Społeczne budownictwo czynszowe dynamicznie rozwija się w 23

powiatach województwa mazowieckiego, o czym świadczy wzrastająca liczba mieszkań znajdujących się w zasobach TBS. W latach 2004-2007 zasoby mieszkań TBS zwiększyły się o 60% do poziomu 10,6 tys. sztuk¹⁴, zdecydowanie szybciej niż w kraju (o 34%). Największe w tym okresie przyrosty liczby mieszkań TBS uzyskano w Warszawie – o ponad 2 tys. szt. (przy 2,5-krotnej dynamice), w Płocku – o 513 sztuk oraz w Pruszkowie (o 296 szt.) i Wołominie (222 szt.) – przy 2-krotnej dynamice.

Zarówno statystyki, jak i wymienione działania wskazują, że sytuacja mieszkaniowa w województwie mazowieckim ulega ciągłej poprawie. Dotyczy to zarówno osób bogatych, zdolnych kupić nowe mieszkanie w warunkach rynkowych, jak też osób wymagających wsparcia w tym zakresie. Mieszkań jest nie tylko coraz więcej, lecz również są coraz lepiej wyposażone. Tendencja ta powinna się utrzymać w przyszłych latach. Słabą stroną obecnej sytuacji jest względnie niewielka ilość nowego budownictwa poza Warszawą i oboma podregionami warszawskimi.

Kierunek działań 1.6. INTENSYFIKACJA DZIAŁAŃ NA RZECZ ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH

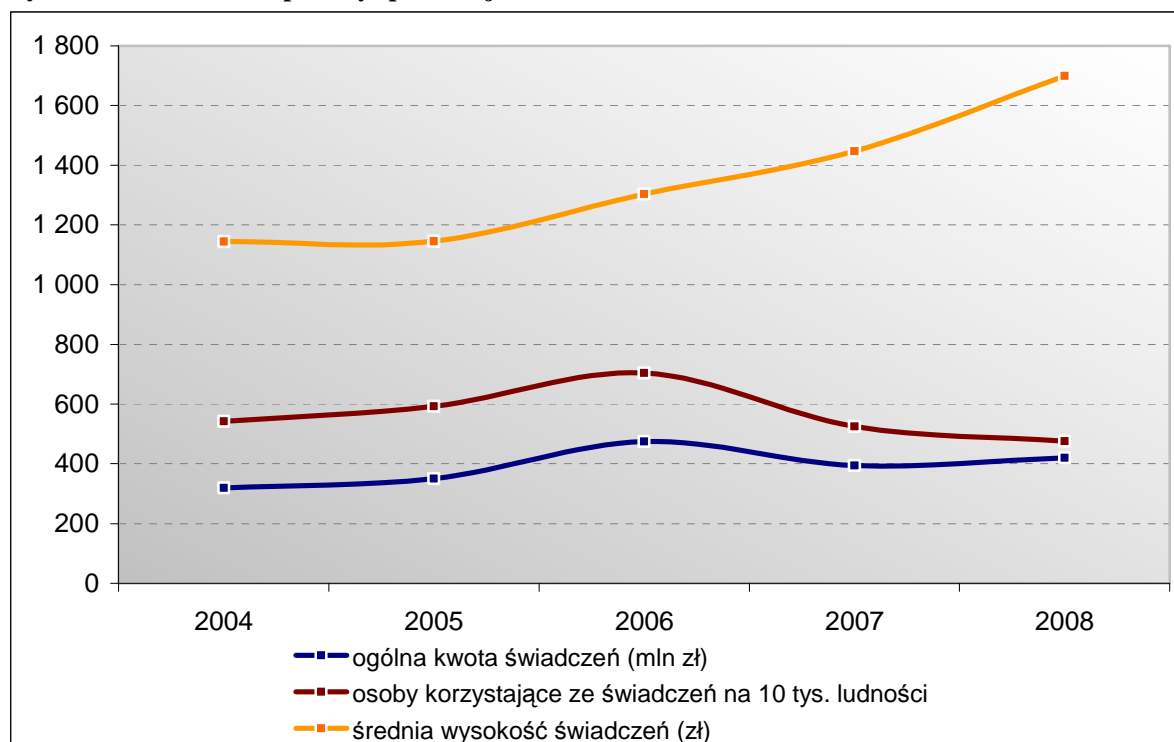
Zapobieganie wykluczeniu społecznemu oraz dążenie do integracji osób i grup znajdujących się w trudnej sytuacji na skutek ubóstwa, długotrwałego bezrobocia, bezdomności, nałogów lub niepełnosprawności stanowi istotny element realizacji społecznego wymiaru polityki spójności. Działania w tym zakresie prowadzone są na różnych płaszczyznach, od dostosowywania infrastruktury do potrzeb osób niepełnosprawnych (przejść dla pieszych, przystanków) w ramach inwestycji związanych z infrastrukturą transportową po szkolenia, leczenie i programy profilaktyczno-zapobiegawcze.

Na skalę problemów społecznych mają wpływ bardziej ogólne czynniki, takie jak dochody gospodarstw domowych. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwach domowych na obszarze województwa mazowieckiego konsekwentnie wzrastał – by osiągnąć poziom 1336,5 zł w 2008 r. Oznacza to ponad dziesięcioprocentowy wzrost względem roku poprzedniego, a o ponad 42% względem roku 2004.

Odsetek ludności korzystającej ze świadczeń pomocy społecznej w województwie od dwóch lat wyraźnie maleje. W 2004 r. na 10 tysięcy osób, 543 korzystały z pomocy społecznej, w 2007 r. liczba ta wynosiła 525, zaś w 2008 r. spadła do 475. Tym samym na przestrzeni czterech lat odsetek osób otrzymujących zasiłki spadł o 12,5%. Środki przeznaczone na pomoc społeczną były zwiększane szybciej niż wzrastała liczba osób wymagających pomocy, zaś gdy liczba ta malała, były one zmniejszane wolniej niż tempo spadku ich liczby. Dzięki temu znacząco wzrosła średnia wysokość świadczeń (Wykres 11). W konsekwencji spadku zatrudnienia, który ma miejsce od 2009 r. – liczba bezrobotnych wzrosła o 46,5 tys. osób (o 26%), a w I kw. 2010 r. o kolejne 21,7 tys. osób – prawdopodobnie wzrastać będzie również liczba świadczeniobiorców pomocy społecznej.

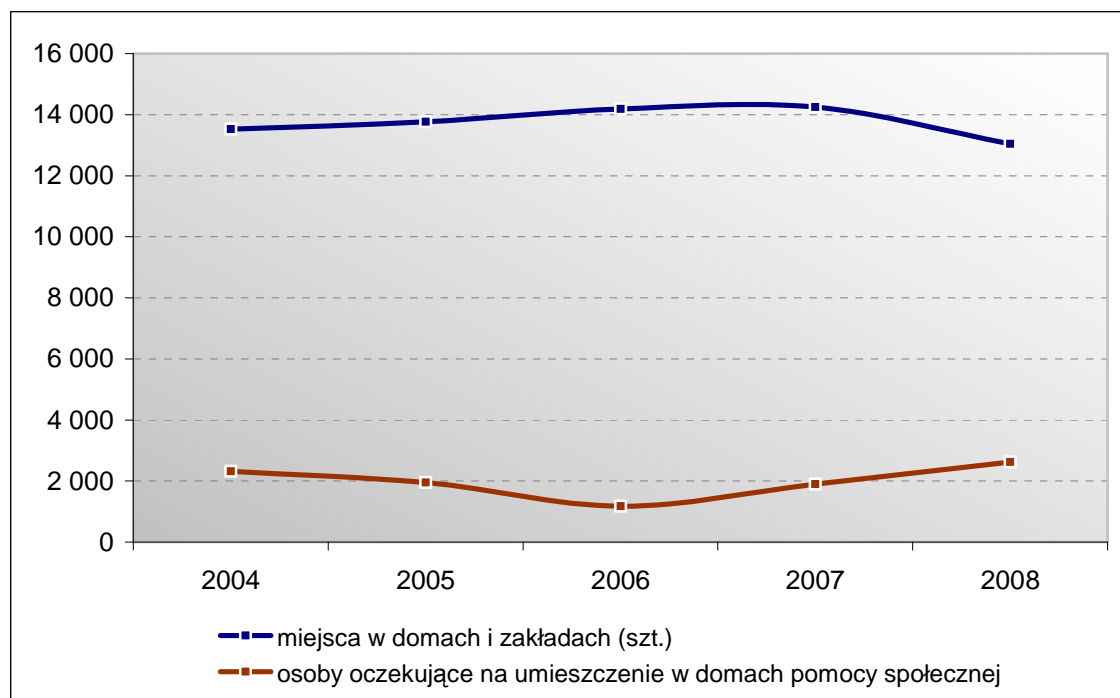

Wykres 11. Świadczenia pomocy społecznej w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS oraz Rocznika Statystycznego Województwa Mazowieckiego

Liczba domów i zakładów pomocy społecznej w województwie utrzymywała się na stabilnym poziomie ok. 180, przy czym liczba oferowanych przez nie miejsc systematycznie rosła do 2007 r. Niestety w 2008 r. nastąpił gwałtowny spadek liczby miejsc – o 1,2 tys. – czyli poniżej poziomu z 2004 r. Tym samym wzrosła też liczba osób oczekujących na miejsce w domach pomocy społecznej, z 2,3 tys. w 2004 roku do 2,6 tys. w roku 2008 (Wykres 12). Głównym problemem wydaje się być niewystarczająca liczba schronisk dla bezdomnych, która w początkowym okresie analizy wzrastała, a od 2007 zaczęła maleć, osiągając w 2008 r. stan z 2004 r. Zlikwidowany został też jeden dom opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie oraz 4 domy opieki dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie.

Wykres 12. Miejsca w domach i zakładach pomocy społecznej oraz liczba osób oczekujących w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS oraz Rocznika Statystycznego Województwa Mazowieckiego

Do problemów społecznych, niekoniecznie skorelowanych z sytuacją materialną należą uzależnienia, w tym od alkoholu i narkotyków. Liczba osób objętych leczeniem stacjonarnym z powodów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych powoli spada i w 2007 r. kształtowała się na poziomie 2,4 tys., tj. była niższa o 4% aniżeli w 2004 r. W 2008 r. leczonych w poradniach i oddziałach terapii z powodu uzależnienia od narkotyków było 6,3 tys. osób, czyli o 5% mniej niż dwa lata wcześniej. Liczba alkoholików rosła przez niemal cały badany okres, przy czym porównywalne dane dostępne są jedynie za lata 2006-2008. W tym okresie odnotowano wzrost z 30,9 do 32,6 tys. osób, czyli średnio o 2% rocznie. Nadzieję na poprawę sytuacji tej części populacji daje przyrost liczby poradni leczących uzależnienia począwszy od 2006 r., czyli od czasu kiedy odnotowano największy przyrost liczby osób uzależnionych. Za wyjątkiem poradni leczących uzależnienia od alkoholu, liczba poradni ogółem spadła z poziomu 163 do 142 w 2006 r., aby od tego czasu systematycznie wzrastać do poziomu 155 w 2008 r.

Realizacją zadań Samorządu Województwa Mazowieckiego w zakresie polityki społecznej, a w szczególności pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, narkomanii, przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych, przeciwdziałania przemocy oraz koordynacji świadczeń rodzinnych, a także zadań powierzonych do realizacji na podstawie odrębnych przepisów, porozumień i umów zajmuje się Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

Przy realizacji swych zadań Centrum współpracuje z organami administracji rządowej i samorządowej, organizacjami pozarządowymi, osobami prawnymi i jednostkami organizacyjnymi nie posiadającymi osobowości prawnej działającymi na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancji wolności

sumienia i wyznania.

Misją wojewódzkiej strategii w zakresie polityki społecznej jest osiągnięcie odczuwalnych społecznie pozytywnych efektów w zakresie priorytetowych obszarów polityki społecznej, jakie stanowią ubóstwo, uzależnienia, starość, bezrobocie i niepełnosprawność.

W stosunku do wszystkich grup zagrożonych wykluczeniem społecznym podejmowane były działania mające na celu ich integrację poprzez szkolenia, organizację imprez integracyjnych oraz współpracę z organizacjami pozarządowymi. Ponadto prowadzona była strona internetowa z przydatnymi informacjami, wskazująca m.in. jak uzyskać pomoc. Działano też w zakresie profilaktyki, w celu zwiększenia świadomości zagrożeń związanych z nadużywaniem alkoholu i narkotyków, w tym nie tylko uzależnień, lecz również zagrożenia zarażeniem wirusem HIV. Aby zwiększyć skuteczność tych działań, część środków przeznaczona była na monitorowanie problemów, zbieranie danych, organizację konferencji, seminariów oraz współpracę z partnerami zagranicznymi. Kompleksowe podejście do problemów oznacza otoczenie opieką osób w trudnej sytuacji, od dzieci z rodzin patologicznych po osoby starsze oraz podejmowanie działań, w przypadku uzależnień – od profilaktyki i badań, przez terapię, po programy porehabilitacyjne dla osób kończących terapię.

Kierunek działań 1.6 „Intensyfikacja działań na rzecz rozwiązywania problemów społecznych” obejmuje szereg działań polegających na przeciwdziałaniu marginalizacji grup społecznych znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, a także działań zmierzających do usamodzielnienia takich osób i rodzin oraz zwiększenia stopnia ich integracji ze środowiskiem. W celu oceny realizacji działań z zakresu kierunku 1.6 przeprowadzono analizę dostępnych danych dotyczących projektów współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz dofinansowanych przez Samorząd Województwa Mazowieckiego.

Realizacja kierunku 1.6 obejmowała działania mające na celu:

⇒ ***Zapobieganie wykluczeniu społecznemu, poprzez eliminowanie przyczyn i skutków ubóstwa, bezrobocia, bezdomności, alkoholizmu i narkomanii oraz niepełnosprawności (osób i rodzin oraz sprawujących nad nimi opiekę)***

Działanie to było realizowane poprzez następujące programy i projekty:

- programy i kampanie realizowane przez Samorząd Województwa Mazowieckiego:
  - Wojewódzki program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim na lata 2009 – 2013;
  - Wojewódzki program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim na lata 2004 – 2008;
  - Wojewódzki program przeciwdziałania narkomanii na lata 2007 – 2010;
  - Wojewódzki program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na lata 2007-2010;
  - Kampania *Mazowieckie Dni Trzeźwości*;
  - Kampania *Bliżej siebie - dalej od narkotyków*;

- 280 projektów realizowanych na terenie całego województwa, w tym:
  - w Warszawie – 75,
  - w miastach subregionalnych: Ostrołęce (5), Płocku (9), Radomiu (11), Siedlcach (2),
  - oraz na terenie poszczególnych powiatów:
    - ostrołęckiego (14);
    - wołomińskiego (11);
    - płońskiego (10);
    - ciechanowskiego (9), mińskiego (9), mławskiego (9);
    - grójeckiego (8), sokołowskiego (8);
    - lipskiego (7), pułtuskiego (7);
    - garwolińskiego (6), łosickiego (6), makowskiego (6), płockiego (6), przasnyskiego (6);
    - siedleckiego (5);
    - białobrzzeskiego (4), radomskiego (4), sierpeckiego (4), sochaczewskiego (4);
    - kozienickiego (3), nowodworskiego (3), piaseczyńskiego (3), warszawskiego zachodniego (3), zwolenńskiego (3), żuromińskiego (3), żyrardowskiego (3);
    - grodziskiego (2), otwockiego (2), pruszkowskiego (2), węgrowskiego (2);
    - gostynińskiego (1), legionowskiego (1), ostrowskiego (1), przysuskiego (1), wyszkowskiego (1), szydłowieckiego (1).
- w tym programy aktywizacji zawodowej realizowane przez WUP w Warszawie:
  - *Praca i Środowisko* – program realizowany od 2005 roku,
  - *Praca dla Młodych – Dobry Start*;
  - *Aktywna Kobieta*;
  - *Program 45/50 PLUS*;
  - Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych *Mazowsze 2007*;
  - Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych *Mazowsze 2008*;
  - Inwestycje w kwalifikacje deficytowe na rynku pracy;
  - Współpraca w zakresie profilaktyki uzależnień z następującymi Landami w Niemczech: Sachsem-Anhalt i Brandenburgią;
  - Monitorowanie problemów alkoholowych na Mazowszu - Przeprowadzenie badania i opracowanie raportu na temat "Rozpowszechnianie picia napojów alkoholowych oraz używania narkotyków wśród mieszkańców województwa mazowieckiego";
  - Podejmowanie działań zmierzających do zwiększenia dostępności usług rehabilitacyjnych - Dokonano tłumaczenia z jęz. niemieckiego tekstu „Poprawianie informacji wizualnej otaczającej przestrzeni” Podręcznik dla projektantów i wykonawców;
  - Szkolenia opiekunów osób niepełnosprawnych i osób pracujących z niepełnosprawnymi;
  - Szkolenia dla pracowników jednostek pomocy społecznej;
  - Modernizacja funkcjonalna i społeczna obszarów śródmiejskich: Wsparcie organizacyjno – finansowe rozwoju sieci nowych świetlic i klubów dla dzieci i młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych. Tworzenie centrów i sieci klubów integracji społecznej dla wzmocnienia systemu bezpieczeństwa socjalnego, przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.
- oraz realizację przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej zadań wynikających z przyjętych w strategii województwa celów w zakresie profilaktyki i wdrażania

programów społecznych. Działania te skupiały się na trzech głównych obszarach problemowych:

1. Profilaktyka i rozwiązywanie problemów alkoholowych

Zadania związane z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych realizowane były poprzez:

- zwiększenie świadomości mieszkańców Mazowsza w zakresie szkód spowodowanych używaniem alkoholu i innych substancji psychoaktywnych, kształtowanie postaw prozdrowotnych;
- wspieranie rozwoju osobistego dzieci i młodzieży, pobudzanie zainteresowań, nauka umiejętności społecznych;
- zmniejszenie rozmiarów przemocy w rodzinach i środowisku rówieśniczym;
- zwiększenie odsetka osób korzystających z programów pomocy terapeutycznej w zakresie leczenia uzależnienia.

W tym zakresie dofinansowano w 2009 roku 85 projektów na łączną kwotę 3,2 mln zł, w tym takie programy jak:

- *Na wakacje po uśmiech* – program profilaktyczno-terapeutyczny dla dzieci i młodzieży z rodzin niewydolnych wychowawczo dotkniętych skutkami alkoholizmu realizowany w trakcie wakacji;
- *Pogodne Lato* – program profilaktyczno-terapeutyczny dla dzieci i młodzieży z rodzin niewydolnych wychowawczo dotkniętych skutkami alkoholizmu realizowany w trakcie wakacji.
- Program pod hasłem *Alkohol – Pomoc – Praca*, który zakładał aktualizację lub zdobycie nowych kwalifikacji zawodowych, prowadzących do usamodzielnienia i wyjścia na otwarty rynek pracy oraz reintegrację społeczno-interpersonalną czyli odbudowywanie zniszczonych więzi rodzinnych i społecznych osób uzależnionych od alkoholu.

Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej pośród wielu swoich zadań propaguje także zdrowy styl życia, organizując i uczestnicząc w ogólnopolskich kampaniach społeczno-informacyjnych:

- W 2009 roku kontynuowało rozpoczętą w 2007 roku własną kampanię edukacyjno-informacyjną, promującą trzeźwość na Mazowszu pod nazwą *Porozumienie dla trzeźwości*, Na kampanię *Porozumienie dla trzeźwości* wydatkowano środki w kwocie: 182 tys. zł. Partnerami byli: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, Gminne Komisje Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, organizacje pozarządowe, policja, szkoły i wyższe uczelnie. Kampanie realizowano poprzez organizację spotkań plenerowych, happeningów, koncertów i spotkań warsztatowych, publikację wydawnictw książkowych, plakatów i ulotek, opracowano merytorycznie i graficznie stronę internetową: www.porozumienie-dla-trzeźwości.pl, mającą za zadanie wesprzeć promocję kampanii i stworzyć możliwość pozyskania niezbędnych informacji o uzależnieniach.
- MCPS uczestniczyło w kampaniach: realizowanych przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych *Sprawdź czy Twoje picie jest bezpieczne?*

2. Przeciwdziałanie narkomanii

Zadania związane z przeciwdziałaniem narkomanii były realizowane poprzez:

- ograniczanie popytu na nielegalne substancje psychoaktywne;
- podniesienie poziomu wiedzy w określonych grupach wiekowych i środowiskach społecznych na temat zagrożeń i problemów związanych z narkotykami, narkomanią, HIV/AIDS oraz zmienianie stereotypów odnoszących się do tych zjawisk;
- wspieranie rozwoju osobistego dzieci i młodzieży, pobudzanie zainteresowań, nauka umiejętności społecznych;
- zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w działania zapobiegające używaniu środków psychoaktywnych;
- zwiększenie liczby profesjonalnie przygotowanych realizatorów programów i działań profilaktycznych.

W tym zakresie dofinansowano w 2009 roku 30 projektów na łączną kwotę 450 tys. zł. Dzięki tym projektom młodzi ludzie uświadamiali sobie zagrożenia związane z używaniem substancji psychoaktywnych, kształcili umiejętności psychologiczne i społeczne, które chronią przed uzależnieniami; nabywali rzetelną wiedzę na temat narkotyków i uzależnienia. Ponadto przeszkolono rodziców, nauczycieli, wychowawców a także młodzież, zwiększając motywację do prowadzenia różnorodnych działań na rzecz profilaktyki narkotykowej na własnym terenie, w tym uwzględniając profilaktykę rówieśniczą – wolontariat młodzieżowy. Zorganizowano szereg akcji, konkursów plastycznych, literackich, przedstawień teatralnych, koncertów, spotkań z ciekawymi ludźmi, wyjazdów, debat i quizów, zajęć sportowych, festynów i innych działań, którym towarzyszyły hasła życia wolnego od narkotyków i innych używek. Objęto szczególną pomocą i profesjonalnym wsparciem młodzież eksperymentującą z narkotykami, a także ich rodziny i wychowawców. Prowadzono dyżury w specjalistycznych poradniach, punktach konsultacyjnych oraz punktach redukcji szkód. Prace streetworkerów zapozały młodych ludzi z zagrożeniami związanymi z zarażeniem wirusem HIV oraz chorobą AIDS.

Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej włączyło się także poprzez dystrybucję materiałów (ulotki i plakaty) do ogólnopolskiej kampanii antynarkotykowej pod hasłem *Brateś ? Nie jedź! Po narkotykach rozum wysiada*, przygotowanej przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

3. Pomoc społeczna, ze szczególnym uwzględnieniem zapobiegania wykluczeniu społecznemu.

Działania w tym obszarze realizowano poprzez: podniesienie jakości życia osób starych - poprawę ich sprawności i aktywności życiowej, pomoc w integracji społecznej, utrzymaniu kontaktów ze środowiskiem, zaspokajanie potrzeb, zmniejszanie czynników sprzyjających izolacji, marginalizacji społecznej i stosowania przemocy wobec najstarszego pokolenia, aktywizowanie środowiska lokalnego w zakresie inicjowania i promowania wspólnotowych i samopomocowych form wspierania rodziny, podnoszenie aktywności społeczno-zawodowej osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym w celu zahamowania zjawiska marginalizacji, podejmowanie selektywnych działań na rzecz osób i rodzin znajdujących się w stanie ubóstwa, ze szczególnym uwzględnieniem przedsięwzięć ograniczających skutki życia w biedzie, wspieranie rodzin z dziećmi oraz zapobieganie patologiom w rodzinie a także niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród młodzieży.

W tym zakresie w 2009 roku dofinansowano 28 projektów na łączną kwotę 485 tys. zł.

Inne działania MCPS z zakresu profilaktyki uzależnień, pomocy i integracji społecznej (zapobieganie przemocy w rodzinie, ubóstwu) obejmowały:

- przygotowanie, we współpracy z powiatowymi centrami pomocy rodzinie oraz miejskimi ośrodkami pomocy społecznej, placówkami opiekuńczo-wychowawczymi województwa mazowieckiego oraz firmą informatyczną, internetowej bazy zawierającej szczegółowe informacje o całodobowych placówkach opiekuńczo-wychowawczych działających na terenie województwa mazowieckiego wraz z wyszukiwarką wolnych miejsc w tych placówkach. Koszt wykonania: 4 tys. zł;
- opracowanie projektu wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie (w związku z planowaną nowelizacją ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie);
- przygotowanie sprawozdania z realizacji Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007-2015;
- otwarcie bilansu otwarcia oraz aktualizacja informacji na temat stanu wdrożenia poszczególnych zadań Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego;
- udział w konferencjach, seminariach i szkoleniach organizowanych przez Centrum oraz inne podmioty realizujące zadania w obszarze polityki społecznej;
- opracowanie harmonogramu Realizacji Programu Zwalczenia AIDS i Zapobiegania Zakażeniom HIV na lata 2009-2011 na terenie województwa;
- przejęcie od Wojewody Mazowieckiego zadań dotyczących wydawania zezwoleń na prowadzenie działalności w zakresie skupu maku oraz konopi włóknistych oraz ustaleń ogólnej powierzchni upraw maku niskomorficznego i konopi włóknistych;
- opracowanie nowych narzędzi badawczych do opracowania tzw. bilansu potrzeb w zakresie pomocy społecznej.

4. Ograniczanie skutków bezrobocia (POKL).

W ramach realizacji celów operacyjnych związanych z ograniczaniem skutków bezrobocia Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej podobnie jak inne jednostki samorządowe aplikowało w roku 2009 o środki z EFS na realizację projektu systemowego *Razem dla Mazowsza – Edukacja w działaniu*, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki - w ramach poddziałania 7.1.3 - *Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej*. Łącznie w roku 2009 wydano na realizację zadań PO KL 5,1 mln zł. W ramach realizacji tych zadań :

- zostały zrealizowane 34 tematy szkoleniowe w których uczestniczyło 2487 pracowników jednostek pomocy i integracji społecznej, organizacji pozarządowych oraz innych służb społecznych z terenu województwa mazowieckiego;
- zostały zorganizowane wizyty studyjno-szkoleniowe: krajowa na terenie województwa małopolskiego dla przedstawicieli ośrodków pomocy społecznej (OPS) i zagraniczne w Hiszpanii, Włoszech, Niemczech dla przedstawicieli OPS i w Austrii dla przedstawicieli PCPR. W wizytach brało udział 107 osób.

W ramach realizowanych zadań przygotowano i wydano 2 publikacje: *Strategie w polityce społecznej* oraz *Ekonomia społeczna*. Przygotowano do druku publikację pt. *Ewaluacja w pomocy społecznej*, którą MCPS planuje wydać w roku 2010. Przygotowano i wydano również biuletyn *Wolontariat w pomocy społecznej*. Przygotowano do druku 3 biuletyny, które MCPS planuje wydać w jednej publikacji w roku 2010. Przeprowadzono badania i przygotowano raport z prac analityczno-badawczych dotyczących wielosektorowości w systemie pomocy społecznej.

5. Szkolenia z zakresu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień oraz

prowadzenia i organizacji regionalnych ośrodków polityki społecznej.

W 2009 roku MCPS prowadziło szkolenia w trzech zakresach tematycznych:

- regionalne ośrodki polityki społecznej;
- zwalczanie narkomanii;
- przeciwdziałanie alkoholizmowi.

Organizowano szkolenia i konferencje dla przedstawicieli różnych grup zawodowych z terenu województwa mazowieckiego, m.in. dla jednostek organizacyjnych pomocy społecznej i partnerów wspomagających realizację zadań samorządu województwa wynikających z ustaw: o pomocy społecznej, o wychowaniu w trzeźwości, o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, o przeciwdziałaniu narkomanii oraz wojewódzkich programów rozwiązywania problemu uzależnień. W 2009 roku dział szkoleń zrealizował 24 tematy szkoleniowe w różnych terminach i ośrodkach na terenie województwa mazowieckiego. Ogółem w poszczególnych szkoleniach i konferencjach wzięło udział 2655 uczestników, w tym 218 policjantów, 158 kuratorów sądowych, 212 pracowników ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie, 843 pracowników oświaty, 30 pracowników służby zdrowia, 376 pracowników domów pomocy społecznej oraz 815 osób z urzędów i organizacji pozarządowych. W ramach szkoleń prowadzonych przez MCPS zrealizowano między innymi następujące tematy:

- *Profilaktyka alkoholowa w działaniach wychowawczo- edukacyjnych;*
- *Kierunki zmian prawnych w kontekście standardów w domach pomocy społecznej;*
- *Rola i zadania zespołu interdyscyplinarnego;*
- *Przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci;*
- *Przemoc domowa z uwzględnieniem przemocy seksualnej wobec dzieci;*
- *Wychowanie do Abstynencji - profilaktyka ryzykownych zachowań i uzależnień;*
- *Zachowania problemowe dzieci i młodzieży - profilaktyka alkoholowa i radzenie sobie z przemocą w szkole;*
- *Relacje w rodzinie z problemem uzależnień;*
- *Monitoring problemu narkotyków i narkomanii na poziomie lokalnym dla przedstawicieli Gminnych i Miejskich Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych;*
- *Dobrze, że jesteś - szkolenie dla kandydatów na zawodowe rodziny zastępcze,*
- *Zamówienia publiczne.*

⇒ **Aktywizowanie środowisk lokalnych w zakresie inicjowania i promowania środowiskowych form wspierania jednostek i rodzin w wypełnianiu przez nie funkcji wychowawczej i opiekuńczej**

Samorząd Województwa Mazowieckiego w ramach ww. działania realizował:

- Wojewódzką kampanię społeczną na rzecz przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci w województwie mazowieckim.

Ponadto w ramach tego działania, na terenie województwa, realizowanych było 75 projektów w następujących miastach i powiatach:

- w Warszawie (17);
- w powiecie wołomińskim (8);
- w powiatach płońskim (6) i lipskim (6);
- w powiecie ciechanowskim (5);
- w powiecie ostrołęckim (4), w Radomiu (4);
- w powiecie radomskim (3);
- w powiatach: węgrowskim (2), przysuskim (2), otwockim (2), legionowskim (2),

- grodziskim (2) oraz w Płocku (2);
- w powiatach: wyszkowskim (1), szydlowieckim (1), sochaczewskim (1), siedleckim (1), pruszkowskim (1), płońskim (1), piaseczyńskim (1), ostrowskim (1), garwolińskim (1) oraz w Ostrołęce (1).

⇒ *Wspieranie inicjatyw związanych z rozwiązywaniem problemu bezdomności i jej zapobieganiem*

oraz

⇒ *Wspomaganie nowatorskich lokalnych rozwiązań w zakresie wychodzenia z bezdomności*

W ramach ww. działań zrealizowano następujące projekty:

- *Musi się udać - z bezdomności na rynek pracy* – Beneficjent: Agencja Rozwoju Regionalnego Spółka z o.o. w Ostrołęce;
- *Bezdomność na Mazowszu* – Beneficjent: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych;
- Budowa domu dla ludzi bezdomnych, starszych i samotnych – Beneficjent: Fundacja Braci Św. Alberta.

⇒ *Wspieranie działań prowadzących do likwidacji barier (architektonicznych, komunikacyjnych, społecznych i innych), utrudniających osobom niepełnosprawnym możliwość równoprawnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym*

W ramach ww. działania zrealizowano 54 projekty w następujących miastach i powiatach:

- w Warszawie (18);
- w powiatach: wołomińskim (3), mińskim (3), grójecki (3);
- w powiatach: żyrardowskim (2), wyszkowskim (2), radomskim (2), kozienickim (2), grodziskim (2), gostynińskim (2), w Siedlcach (2), w Płocku (2) oraz w Radomiu (2);
- w powiatach: węgrowskim (1), szydlowieckim (1), sokołowskim (1), siedleckim (1), pruszkowskim (1), płońskim (1), płockim (1), piaseczyńskim (1), ostrowskim (1).

Do rodzajów projektów w tym zakresie należały:

1. Kontynuacja projektów związanych z dofinansowywaniem robót budowlanych dotyczących obiektów służących rehabilitacji, w związku z potrzebami osób niepełnosprawnych, z wyjątkiem rozbiórki tych obiektów.

W ramach realizacji tego zadania Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej w 2009 roku dofinansowało 8 wniosków na kwotę 3,5 mln zł, oraz kontynuowano 1 projekt z dofinansowaniem w kwocie 462 tys. zł. Dofinansowanie objęło projekty w: DPS (Ciechanów, Sadowa, Bramki pow. Warszawski-Zachodni, Przasnysz, Żyrardów), Domu Ufnej Starości Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w Konstancinie-Jeziornej (pow. piaseczyński), Mazowieckim Stowarzyszeniu na Rzecz Dzieci i Młodzieży z Mózgowym Porażeniem Dziecięcym w Mińsku Mazowieckim.

2. Dofinansowanie tworzenia i działalności zakładów aktywności zawodowej.

W 2009 roku w ramach dofinansowania tworzenia i działalności zakładów aktywności zawodowej Samorząd Województwa Mazowieckiego dofinansował cztery ośrodki na

łącną kwotę 2,9 mln zł. Współpraca w tym zakresie była prowadzona z: Galerią „Apteka Sztuki” Zakładem Aktywności Zawodowej Osób Niepełnosprawnych w Warszawie, Zakładem Aktywności Zawodowej „Pracownia Rzeczy Różnych SYNAPSIS” w Wilczej Górze (pow. piaseczyński), Zakładem Aktywności Zawodowej działającym w Siedlcach, Rolniczym Zakładem Aktywności Zawodowej dla Osób Niewidomych w Stanisławowie k/Drobinia (pow. plocki).

⇒ *Nawiązywanie współpracy z organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz przełamywania barier i ograniczeń osób niepełnosprawnych oraz rozwiązywania innych ważnych problemów społecznych*

W zakresie ww. działania Samorząd Województwa mazowieckiego realizował następujące działania:

1. Program współpracy Samorządu Województwa Mazowieckiego z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego.
2. Wojewódzki Program Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałaniu ich Wykluczeniu Społecznemu.

Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej w 2009 r. w ramach *Programu współpracy Samorządu Województwa Mazowieckiego z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2009* podejmowało działania na rzecz wyrównywania szans osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim poprzez:

- opracowanie i realizację programu edukacyjnego dla dzieci i młodzieży kształtującego pozytywny wizerunek osoby niepełnosprawnej;
- promowanie osiągnięć osób niepełnosprawnych w różnych dziedzinach życia;
- organizowanie imprez kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych o charakterze integracyjnym;
- wspieranie działań zapewniających osobom niepełnosprawnym, ich rodzinom i opiekunom dostęp do informacji i poradnictwa;
- wspieranie i promowanie aktywnego stylu życia osób niepełnosprawnych rehabilitacja poprzez sport, aktywną rekreację i turystykę.

W tym zakresie MCPS współpracowało m.in. ze: Związkiem Harcerstwa Polskiego Hufcem ZHP Płock, Zarządem Głównym Polskiego Stowarzyszenia na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, Stowarzyszeniem „Nadzieja”, Stowarzyszeniem „Pomocna Dłoń” im. Św. Brata Alberta i innymi. W sumie na różne projekty dofinansowanie otrzymało 15 organizacji na łączną kwotę 300 tys. zł.

3. Współpraca z organizacjami pozarządowymi i fundacjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych poprzez zlecanie zadań.

W ramach realizacji tego zadania prowadzono następujące działania:

- rehabilitacja osób niepełnosprawnych;
- organizowanie i prowadzenie szkoleń, kursów, warsztatów, grup środowiskowego wsparcia oraz zespołów aktywności społecznej dla osób niepełnosprawnych - aktywizujących zawodowo i społecznie te osoby;
- organizowanie i prowadzenie szkoleń, kursów i warsztatów dla członków rodzin osób niepełnosprawnych, opiekunów, kadry i wolontariuszy bezpośrednio zaangażowanych w proces rehabilitacji zawodowej lub społecznej osób niepełnosprawnych, ze

- szczególnym uwzględnieniem zagadnień dotyczących procesu integracji osób niepełnosprawnych w najbliższym środowisku i społeczności lokalnej, zwiększania ich aktywności życiowej i zaradności osobistej oraz niezależności ekonomicznej;
- prowadzenie poradnictwa psychologicznego, społeczno-prawnego oraz udzielanie informacji na temat przysługujących uprawnień, dostępnych usług, sprzętu rehabilitacyjnego i pomocy technicznej dla osób niepełnosprawnych;
  - organizowanie lokalnych, regionalnych i ogólnopolskich imprez kulturalnych, sportowych, turystycznych i rekreacyjnych dla osób niepełnosprawnych wspierających ich aktywność w tych dziedzinach;
  - prowadzenie kampanii informacyjnych na rzecz integracji osób niepełnosprawnych i przeciwdziałaniu ich dyskryminacji;
  - opracowanie i wydawanie publikacji dotyczących problematyki związanej z niepełnosprawnością.

Na realizację zadań zleconych w ramach ogłoszonego otwartego konkursu ofert ze środków PFRON MCPS dofinansowało 24 projekty na łączną kwotę 504 tys. zł . Dofinansowanie objęło m.in. projekty: Fundacji „Hippoland” na program rehabilitacji poprzez hipoterapię, Warszawskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem na program zapewnienia dostępu do informacji osobom niepełnosprawnym, Stowarzyszenia Rodzin i Przyjaciół Osób z Zespołem Downa „Nasze Dzieci” na program *Sprawne Dziecko*, Stowarzyszenia „Radość Rozwoju” w Makowie Mazowieckim na *Imprezę turystyczno-kulturalną, integracyjną dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie*.

W 2009 roku MCPS realizowało także w ramach zadań na rzecz osób niepełnosprawnych następujące działania:

- prowadzenie spraw związanych z udzielaniem pomocy zakładom pracy chronionej;
- opiniowanie wniosków o wpis do rejestru ośrodków przyjmujących grupy turnusowe;
- obsługę wojewódzkiej społecznej rady do spraw osób niepełnosprawnych;
- przeprowadzenie konferencji poświęconych problematyce osób niepełnosprawnych.

MCPS we współpracy ze Specjalnym Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych i Słabowidzących im. Ks. Prymasa Stefana Kardynała Wyszyńskiego zorganizowało w kwietniu 2009 r. w Radomiu Międzynarodową konferencję dotyczącą wczesnego wspomagania rozwoju dziecka oraz wsparcia jego rodziny. W konferencji wzięło udział 140 osób z Polski, Niemiec, Czech, Ukrainy i Litwy. Podczas konferencji wygłoszono 6 referatów i przeprowadzono 14 grupowych spotkań o charakterze warsztatowym dla przedstawicieli organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych.

4. Inne działania MCPS z zakresu współpracy z organizacjami pozarządowymi:

- przygotowanie sprawozdania z realizacji *Programu współpracy Samorządu Województwa Mazowieckiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami określonymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* za rok 2008;
- Opracowanie projektu *Programu Współpracy Samorządu Województwa Mazowieckiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami na lata 2010-2011* wraz z harmonogramem działań na rok 2010;
- Bieżąca współpraca z organizacjami oraz instytucjami lokalnymi.

⇒ **Wzmocnienie świadomości obywatelskiej i promocja postaw prospołecznych w celu tworzenia lepszych warunków dla szerszego uczestnictwa mieszkańców w życiu publicznym**

W ramach ww. działania zrealizowano:

- spotkania promocyjno-informacyjne "Nowy okres programowania, Program Operacyjny Kapitał Ludzki" - Odbyło się 11 szkoleń. W zajęciach wzięło udział 892 osoby. Została wydana publikacja „Aktywizacja, partnerstwo, partycypacja – o odpowiedzialnej polityce społecznej”. Centrum wydało tę książkę korzystając z przygotowanych przez wykładowców materiałów do publikacji;
- szkolenia dla kadry instytucji pomocy i integracji społecznej w ramach PO KL - Priorytet VII *Promocja integracji społecznej*.- Odbyły się 4 szkolenia, w których uczestniczyło 148 pracowników. Zakupiono kserokoparkę i projektor multimedialny.

Realizacja 50 projektów w ramach ww. działania miała miejsce:

- w Warszawie (14);
- w Płocku (10);
- w powiatach: płońskim (3), siedleckim (3), warszawskim zachodnim (3);
- w powiatach: garwolińskim (2), radomskim (2), szydłowieckim (2);
- w powiatach: ciechanowskim (1), grodziskim (1), kozienickim (1), mińskim (1), nowodworskim (1), ostrowskim (1), otwockim (1), przasnyskim (1), pułtuskim (1), sochaczewskim (1) oraz w Radomiu (1).

Jak wskazują powyższe dane, działania na rzecz rozwiązywanie problemów społecznych podejmowane były w szerokim zakresie, zarówno pod kątem ilościowym, tematycznym, jak i przestrzennym. Realizacja projektów powinna pozwolić na integrację wszystkich części społeczeństwa, przyczyniając się do stworzenia spójnego i sprawnego społeczeństwa obywatelskiego.

Kierunek działań 1.7. POPRAWA BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

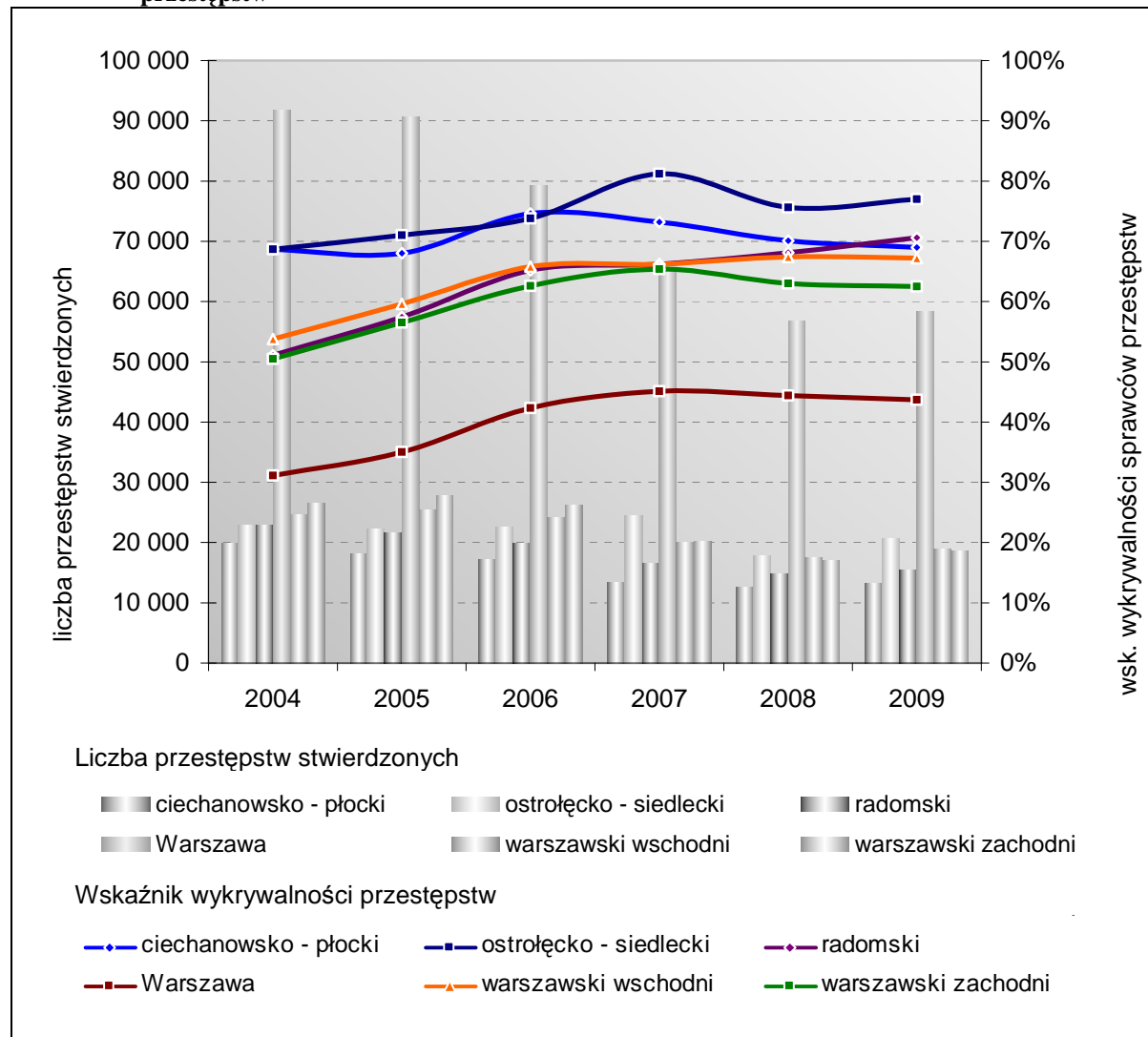
Zapewnienie poczucia bezpieczeństwa w województwie jest kluczowe dla właściwego funkcjonowania społeczności, jak również podmiotów gospodarczych. Niski poziom przestępczości warunkuje bowiem możliwości prawidłowego obrotu towarowego, który jest wyznacznikiem poziomu rozwoju gospodarczego.

W okresie 2004-2009 liczba zgłaszanych przestępstw w województwie mazowieckim znacząco zmalała (o ok. 30%). W 2004 r. całkowita liczba zgłoszonych przestępstw wyniosła ponad 208 tys., podczas gdy w 2009 r. już tylko 145,3 tys. (Wykres 13). W przypadku kontynuacji tego trendu można przewidywać, że nastąpi zmniejszenie liczby przestępstw również w kolejnych latach. Największy spadek zanotowano wśród przestępstw przeciwko mieniu: z 136,5 tys. w 2004 r. do 76,2 tys. w 2008 r. (tj. o 45%), zaś najmniejszy spadek wystąpił w grupie przestępstw przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i bezpieczeństwu w komunikacji: z 23,8 tys. w 2004 r. do 22,1 tys. w 2008 r. (tj. o 7%).

Pozytywne zmiany widoczne były również w zakresie wykrywalności sprawców przestępstw. Wskaźnik ten dla województwa wzrósł w latach 2004-2009 z 46,2% do 59,1%, przy czym w 2007 r. zanotowano najwyższą jego wartość, tj. 60,4%. W kolejnych latach nastąpił jednak spadek wskaźnika wykrywalności sprawców przestępstw, co może wskazywać na pewną

stabilizację w tym zakresie (Wykres 13). Dlatego też, w celu zwiększenia poczucia bezpieczeństwa obywateli, należy w dalszym ciągu podejmować kroki zmierzające do poprawy skuteczności i efektywności funkcjonowania organów ścigania.

Wykres 13. Dynamika liczby przestępstw stwierdzonych oraz wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw

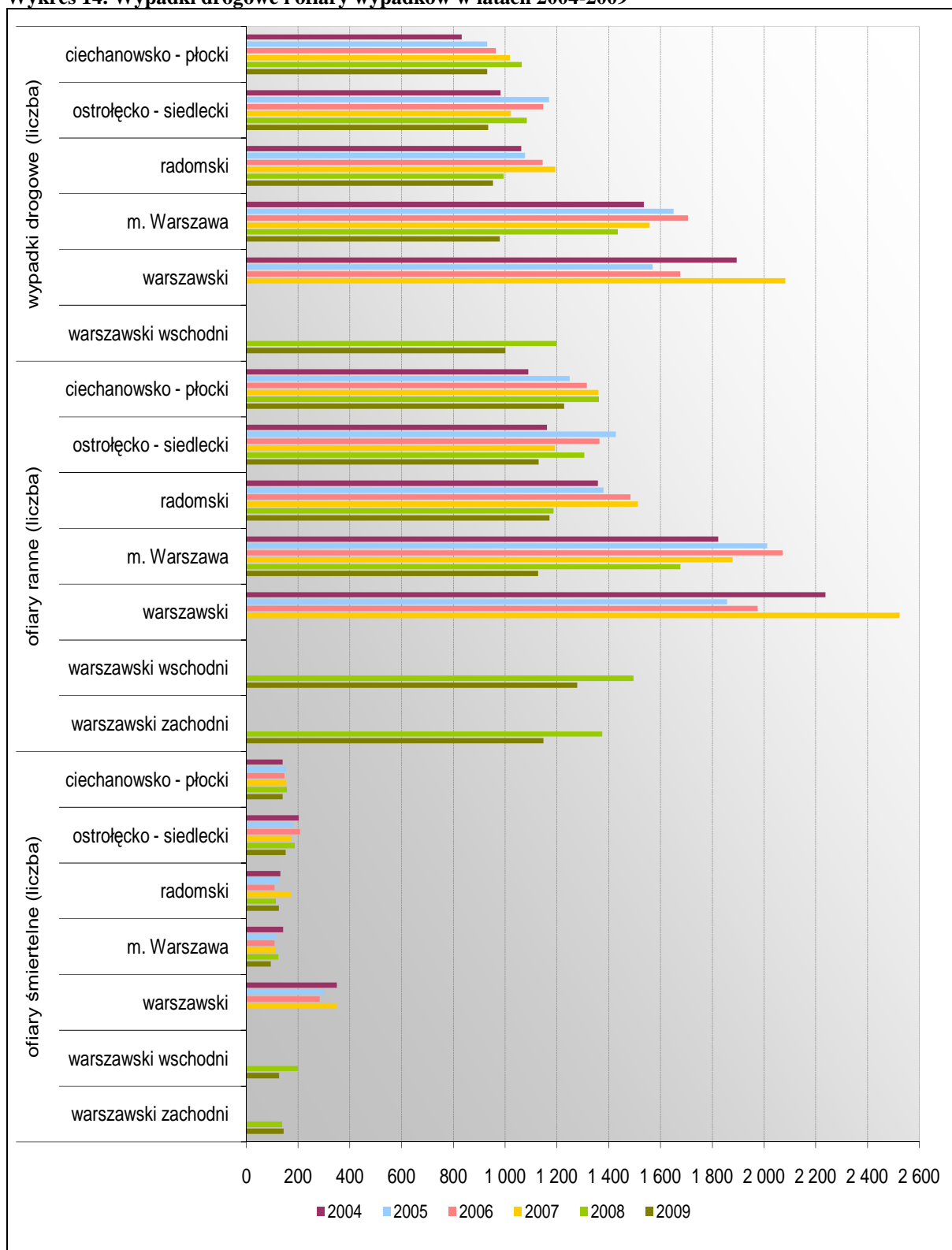
Zródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS i „Rocznika Statystycznego Województwa Mazowieckiego 2005-2008”

Jednym z aspektów poczucia bezpieczeństwa publicznego jest bezpieczeństwo komunikacyjne. W badanym okresie mierniki obrazujące bezpieczeństwo ruchu drogowego w województwie mazowieckim uległy poprawie. W latach 2004-2009 zmniejszyła się całkowita liczba wypadków drogowych z 6,3 tys. do 5,7 tys., z tym, że do 2008 r. liczba wypadków drogowych rosła, do 6,9 tys., a wyraźny spadek wystąpił dopiero w 2009 r. Wraz ze spadkiem liczby wypadków zmniejszyła się również liczba ofiar rannych w wypadkach z 7,6 tys. w 2004 r. do 7,1 tys. w 2009 r. (o ok. 8%). Wyraźnie zmalała również liczba ofiar śmiertelnych z 967 do 784 (o ok. 19%) (Wykres 14).

Według Strategii województwa cel związany z poprawą stanu bezpieczeństwa publicznego miał być realizowany poprzez ograniczenie przestępczości, poprawę bezpieczeństwa na drogach i nad wodą oraz zmniejszenie ryzyka wystąpienia klęsk żywiołowych powodowanych zagrożeniami zewnętrznymi. Podjęto zatem szereg inicjatyw mających na celu poprawę stanu bezpieczeństwa publicznego. Wdrożono programy modernizacyjne straży

pożarnej i policji. Zrealizowano również programy edukacyjno-profilaktyczne skierowane do dzieci i młodzieży, mające nauczyć jak zapobiegać występowaniu zjawisk niepożądanych i tym samym zwiększyć ich bezpieczeństwo. Efektem prowadzonych projektów jest znaczne zmniejszenie się liczby przestępstw dokonanych w województwie, jak również podniesienie poziomu ich wykrywalności.

Wykres 14. Wypadki drogowe i ofiary wypadków w latach 2004-2009

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie „Rocznika Statystycznego Województwa Mazowieckiego 2005-2008”

W województwie mazowieckim od roku 2006 podjęto wiele działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa publicznego. Polegały one na inwestycjach z zakresu infrastruktury społecznej, drogowej, wprowadzeniu systemu monitorowania miejsc szczególnie zagrożonych przestępczością i dewastacją oraz wdrażaniu programów edukacyjno-

prewencyjnych.

Działania związane poprawą bezpieczeństwa publicznego obejmowały przede wszystkim:

⇒ *Wsparcie materialne podmiotów działających na rzecz poprawy bezpieczeństwa i ratownictwa w regionie, w tym doposażenie sprzętowe, poprawę infrastruktury lokalowej oraz uzupełnienie sieci tych podmiotów*

W ramach poprawy infrastruktury lokalowej, zrealizowano II etap budowy Ośrodka Szkolenia Państwowej Straży Pożarnej w Pionkach. Wartość inwestycji wyniosła ok. 3 mln zł, z czego połowa została sfinansowana ze środków unijnych.

Dzięki projektowi *Bezpieczna Droga – modernizacja transgranicznego systemu ratownictwa techniczno-komunikacyjnego* wyposażono jednostki Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej w Sokołowie Podlaskim, Makowie Mazowieckim, Siedlcach, Łosicach, Ostrołęce, Węgrowie, Pułtusk, w siedem samochodów ratownictwa technicznego (wartość projektu ok. 3,2 mln zł, w tym środki unijne ok. 2,4 mln zł).

Projekt *Bezpieczne Centrum - doposażenie jednostek organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej w ciężkie pojazdy i sprzęt specjalistyczny do ratownictwa technicznego na drogach* będzie realizowany w partnerstwie pięciu podmiotów wykonujących zadania z zakresu ochrony pożarowej i ratownictwa. Obszarem realizacji i oddziaływania projektu będą województwo kujawsko-pomorskie, łódzkie, mazowieckie, świętokrzyskie oraz wielkopolskie. W województwie mazowieckim projekt obejmuje zakup 4 specjalistycznych pojazdów, które zostaną przekazane w użytkowanie jednostkom w Płocku, Radomiu, Siedlcach i Pruszkowie (wartość części projektu realizowanej w województwie mazowieckim to ok. 8,2 ml zł).

Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej w Warszawie realizuje projekt pod tytułem *Ograniczanie i usuwanie skutków zagrożeń naturalnych oraz przeciwdziałanie poważnym awariom poprzez zakup specjalistycznego sprzętu dla jednostek PSP woj. mazowieckiego* współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007–2013. Przedmiotowy projekt polega na zakupie 4 specjalistycznych samochodów służących do prowadzenia działań ratowniczo-gaśniczych związanych z wystąpieniem nagłych zagrożeń życia i zdrowia ludzi oraz środowiska naturalnego, w tym przede wszystkim klęsk żywiołowych i poważnych awarii przemysłowych oraz umożliwiających przeprowadzenie ewakuacji. Samochody zostaną przekazane do użytkowania jednostkom Państwowej Straży Pożarnej w Radomiu, Siedlcach, Płońsku, Gostyninie. Umowę na realizację projektu o wartości całkowitej ok. 3,9 mln zł (w tym 85% - ok. 3,3 mln zł ze środków unijnych) podpisano w styczniu 2010 roku.

Projekt *Budowa nowoczesnych systemów teleinformatycznych oraz łączności przewodowej i bezprzewodowej w Jednostkach Organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej województwa mazowieckiego* obejmował budowę informatycznej sieci korporacyjnej łączącej 38 Komend Powiatowych/Miejskich PSP z Komendą Wojewódzką Państwowej Straży Pożarnej w Warszawie oraz sieci radioprzemienników w czterech lokalizacjach na terenie województwa. Koszt całej inwestycji opiewał na kwotę ok. 1,5 mln zł, dofinansowanie unijne to połowa, ok. 750 tys. zł.

Z Budżetu Województwa Mazowieckiego¹⁵ sfinansowano zakup sprzętu i samochodów

dla Komend Powiatowych PSP podległych Mazowieckiemu Komendantowi Wojewódzkiemu PSP. Na ten cel kwota w roku 2007 wyniosła 3,4 mln zł, w roku 2008 ok. 3,4 mln, natomiast na rok 2009 wielkość nakładów wyniosła 1 mln zł.

W latach 2007-2009 dofinansowanie otrzymało 1758 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej z terenu województwa. W roku 2007 przeznaczono na ten cel 15,2 mln zł, w roku 2008 - 15 mln zł, a w roku 2009 nakłady finansowe wynosiły 14 mln zł.

Zakupiono sprzęt i samochody dla Komend Powiatowych Policji podległych Komendantowi Wojewódzkiemu Policji z siedzibą w Radomiu oraz dla Komend Powiatowych Policji podległych Komendantowi Stołecznemu Policji. W latach 2007-2009 przeznaczono na ten cel ok. 3,5 mln zł, z czego w roku 2007 wydano 1,5 mln zł, w roku 2008 ok. 1 mln zł, a wielkość nakładów na rok 2009 wyniosła 1 mln zł.

Oprócz środków z budżetu państwa, Komenda Stołeczna Policji pozyskuje i wykorzystuje pomoc finansową ze środków Unii Europejskiej, do których przede wszystkim należą fundusze strukturalne i programy wspólnotowe. W ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego 2004-2006, w części dotyczącej infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, Komenda Stołeczna Policji przygotowała projekt budowy szerokopasmowego dostępu teleinformacyjnego do jednostek podległych KSP. W części dotyczącej rewitalizacji obszarów miejskich przygotowano projekt związany z powstaniem w Warszawie miasteczka bezpiecznego ruchu drogowego oraz renowacją budynków KSP znajdujących się na obszarach rewitalizowanych. Ponadto wdrażanie projektu Komendy Stołecznej Policji w części ZPORR dotyczącej rozwoju turystyki i kultury umożliwiło rozpoczęcie prac remontowych siedziby Komendy Stołecznej Policji na potrzeby funkcjonowania Muzeum. Trzy wymienione projekty zrealizowano w ramach ZPORR na ogólną wartość około 23 mln zł.

W zakresie ratownictwa medycznego zakupiono specjalistyczne środki transportu sanitarnego, tj. ambulanse medyczne wraz z wyposażeniem oraz karetki reanimacyjne typu „R” dla Wojewódzkiej Stacji Pogotowia Ratunkowego i Transportu Sanitarnego MEDITRANS oraz Stacji Pogotowia Ratunkowego w Warszawie, Radomiu, Płocku, Ostrołęce i Pionkach. Inwestycje te pochłonęły kwotę ok. 14,7 mln zł, z czego ok. 10 mln zostało sfinansowanych ze środków unijnych. Podniesiono również do poziomu europejskiego standard usług ratowniczych w Płocku. Całkowita wartość projektu wyniosła 1,2 mln zł, przyczym środki UE to kwota ponad 800 tys. zł.

⇒ ***Ograniczenie przestępczości, podniesienie stanu bezpieczeństwa na drogach i nad wodą, a także na usprawnieniu systemu interwencji w sytuacjach kryzysowych***

Działanie zostało dofinansowane z budżetu województwa mazowieckiego. Doposażono ratowników Legionowskiego Wodnego Pogotowia Ratunkowego w specjalną zimową odzież, co pozwoli na prowadzenie działań ratowniczych w warunkach niesprzyjającej pogody i niskich temperatur. Zakupu dokonano w 2007 roku, a koszt inwestycji wyniósł 30 tys. zł.

⇒ ***Utworzenie w oparciu o policję, straż miejską, ochotniczą i państwową straż pożarną oraz służby medyczne, zintegrowanego systemu ratownictwa w ramach Krajowego Systemu Ratowniczego, działającego permanentnie i skutecznie w przypadku wszystkich zdarzeń, a także klęsk żywiołowych i katastrof, których źródłem jest niszcząca siła przyrody lub człowieka (ataki terrorystyczne)***

W ramach tego kierunku działań zrealizowano transgraniczny system ratownictwa chemiczno-ekologicznego w Sokołowie Podlaskim i powiecie otwockim. Inwestycje te zostały wsparte środkami unijnymi. Całkowita wartość projektu z Sokołowa Podlaskiego była oszacowana na prawie 4,8 mln zł, wydatki kwalifikowane – 3,8 mln zł, z tego połowa (1,9 mln zł) została pokryta ze środków unijnych, natomiast powiat otwocki zrealizował projekt o całkowitej wartości ok. 3,7 mln zł, z uzyskanym dofinansowaniem unijnym w wysokości 3,2 mln zł.

⇒ ***Budowanie kapitału społecznego zaufania do organów ścigania i strzegących bezpieczeństwa, między innymi policji i straży pożarnej***

Na poprawę bezpieczeństwa publicznego wpływa również jakość kadr organów takich jak policja i straż pożarna (PSP i OSP), które poprzez doksztalcanie i szkolenia specjalistyczne mogą szybciej i skuteczniej reagować na pojawiające się zagrożenia. Przykładem może być realizowany przez Komendę Główną Policji projekt: Doskonalenie językowe służb mundurowych w świetle przygotowań do EURO 2012 oraz szkolenie dla strażaków Ochotniczej Straży Pożarnej z gminy Halinów. Oba te projekty były współfinansowane ze środków Unii Europejskiej. Projekt poświęcony szkoleniu służb mundurowych pod kątem Euro 2012 o wartości ok. 5,9 mln zł, został wsparty środkami unijnymi w wysokości ok. 5 mln zł. Inwestycja w szkolenie strażaków OSP to koszt 50 tys. zł, przy współfinansowaniu unijnym w wysokości 42 tys. zł.

Ponadto Wojewódzki Ośrodek Ruchu Drogowego realizuje od 2010 r. następujące działania:

- *Akademia Policjanta* – projekt szkoleniowy skierowany do 620 funkcjonariuszy policji z terenu województwa mazowieckiego zatrudnionych w pionie prewencji (ruch drogowy, oddziały prewencji, AT, wydział konwojowy). Wsparciem objęto 305 funkcjonariuszy Komendy Wojewódzkiej Policji w Radomiu oraz 315 funkcjonariuszy z Komendy Stołecznej Policji w Warszawie;
- *Akademia Strażaka* – projekt skierowany do strażaków z województwa mazowieckiego mający na celu wsparcie w postaci szkoleń i kursów z zakresu ratownictwa medycznego i kwalifikowanej pierwszej pomocy (270 osób) oraz kierowania ruchem drogowym (600 osób).

Na terenie Warszawy, a w szczególności w centrum miasta, walka z najbardziej dokuczliwymi dla społeczeństwa zagrożeniami jest jednym z ważniejszych wyzwań dla policjantów. Wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród obywateli to nieodzowny element długoletniej strategii stołecznej Policji. W odpowiedzi na liczne przejawy przestępczości kryminalnej pojawił się projekt pt. *Bezpieczne stolice – metody zwalczania przestępczości kryminalnej w europejskich aglomeracjach* w ramach Programu Leonardo da Vinci. W realizacji projektu uczestniczyło 70 funkcjonariuszy Komendy Stołecznej Policji. Projekt odpowiadał na potrzeby poznania sposobów zwalczania przestępczości wielkomiejskiej w europejskich stolicach, aby w skuteczny sposób wdrażać w polskie realia zdobytą podczas wizyt wiedzę. W roku 2006 w ramach programu Daphne II, Komenda Stołeczna Policji zrealizowała projekt *Przerwać złą milczenie! Policjant pierwszego kontaktu sprzymierzeńcem ofiar przestępstw „czterech ścian”*. W ramach programu Daphne III w roku 2009 kontynuowano też projekt pt. *W służbie dzieciom – współpraca Policji i organizacji pozarządowych na rzecz przeciwdziałania przemocy wobec dzieci*.

⇒ ***Polepszenie stanu technicznego dróg, wprowadzenie nowoczesnych środków zarządzania ruchem drogowym i kolejowym, a także budowę bezkolizyjnych skrzyżowań sieci drogowej z kolejową***

W ramach kierunku działania wdrożono I etap zintegrowanego systemu zarządzania ruchem w Warszawie. Koszt inwestycji wyniósł prawie 38 mln zł, ze wsparciem ze strony Unii kwotą 17,4 mln zł. W trakcie realizacji jest projekt *Modernizacji wiaduktu nad torami kolejowymi w ciągu ulicy Powązkowskiej* w Warszawie. Całkowita wartość tej inwestycji wynosi ok. 32,3 mln zł, z czego ok. 26 mln pochodzi ze środków unijnych. Przewidywany termin zakończenia prac to koniec roku 2010.

⇒ ***Rozszerzenie systemu monitoringu wizyjnego miejsc szczególnie zagrożonych***

W ramach powyższego działania rozszerzono system monitoringu wizyjnego miejsc szczególnie zagrożonych w Żyrardowie i Radomiu. Wartość całkowita obu projektów wynosi ok. 417 tys. zł, z czego środki unijne stanowią 288 tys. zł.

⇒ ***Zapobieganie poważnym awariom przemysłowym, w tym ograniczenie lokalizacji na obszarach aglomeracji zakładów dużego i wysokiego ryzyka powstania awarii oraz przeciwdziałanie zagrożeniom spowodowanym transportem substancji niebezpiecznych, w tym monitorowanie ich przewozu, wydzielanie tras przewozu oraz utworzenie specjalnych parkingów***

Na działania prowadzące do poprawy stanu środowiska na obszarze województwa mazowieckiego przeznaczono znaczną kwotę pieniędzy, z czego cel *Programu Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2010, z uwzględnieniem perspektywy do 2014 r.*, „poprawa bezpieczeństwa ekologicznego”, a rodzaj działania „poprawa stanu ochrony przeciwpożarowej, zmniejszenie zagrożenia w przypadku wystąpienia awarii oraz zapewnienie bezpiecznego transportu substancji niebezpiecznych” jest zgodny z kierunkiem działania Strategii 1.7 *Poprawa bezpieczeństwa publicznego*. Na realizację wymienionych kierunków działań, poniesiono nakłady wysokości ok. 2,0 mld zł.

⇒ ***Zaprojektowanie rozwiązań i realizacja inwestycji techniczno-infrastrukturalnych na wypadek sytuacji kryzysowych (tunele kryzysowe)***

W zakresie inwestycji techniczno-infrastrukturalnych o charakterze hydrotechnicznym, w trakcie realizacji są trzy projekty, które dofinansowuje Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie:

- Modernizacja obwałowania Wisły o dł. 5220 mb - Wał Rajszewski - etap I o długości 2300 mb i etap II - 2920 mb, dzielnica Białoleka m.st. Warszawy, dofinansowany w kwocie ok. 6,7 mln zł. Całkowita wartość inwestycji: 13.1 mln zł.
- Kanał Bożęcki – remont przepustów z piętrzeniem i zastawki, gm. Stromiec. Kwota dofinansowania wynosi ok. 32 tys. zł. Całkowita wartość inwestycji ok. 64 tys. zł.
- Przebudowa koryta Cieku Bagienice – etap I, gm. Krasnosielc, pow. makowski. Dofinansowanie w kwocie 150 tys. zł, całkowita wartość inwestycji – ok. 300 tys. zł. Przedsięwzięcie obejmuje przebudowę rolniczych budowli komunikacyjnych, tj. mostów leżajowych – szt. 5, przepustów – szt. 4 oraz remont zastawek – szt. 2, a także odcinkowe odtworzenie koryta cieku wodnego na długości – 0,53 km. Zakres oddziaływania przedsięwzięcia to ok. 80 ha. Osiągnięcie efektu ekologicznego od 30.07.2010 r.

W 2005 r. władze miasta Warszawy rozpoczęły rozmowy na temat konieczności utworzenia podziemnej drogi ewakuacyjnej (tunelu kryzysowego) ze wschodu na zachód miasta, przy wykorzystaniu już istniejących tuneli podziemnych, również kolejowych, od Dworca Wschodniego do Zachodniego. Rozpoczęto diagnozę problemu i analizę projektu, wskazując na konieczność wymiany doświadczeń z miastami europejskimi, które takie tunele posiadają.

⇒ **Ograniczenie lokalizacji zabudowy mieszkaniowej i użyteczności publicznej na terenach zalewowych i polderach rzecznych**

W latach 2005-2006 Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie opracował Studium dla potrzeb planów ochrony przeciwpowodziowej, etap II i III, w którym określono granice zasięgu wód powodziowych, uwzględniając częstotliwość występowania powodzi, sposób zagospodarowania terenu, ukształtowania tarasów zalewowych, tereny depresyjne i bezodpływowe oraz tereny zagrożone osuwiskami skarp lub zboczy.

Na zlecenie Marszałka Województwa Mazowieckiego w 2008 roku Przedsiębiorstwo Geologiczne POLGEOL S.A. opracowało *Program małej retencji dla Województwa Mazowieckiego*. W opracowaniu tym podjęto analizy w celu wyznaczenia stref zagrożenia powodziowego i zdefiniowania potencjalnych szkód powodziowych w zasięgu zalewu. Dla przeprowadzenia takiej oceny analizowano zasięg przestrzenny zagrożenia powodziowego wodą stuletnią, zarówno dla obszarów bezpośredniego, jak i potencjalnego zagrożenia, opracowany przez RZGW w Warszawie. Dodatkowo sporządzono mapę zasięgów zalewów oraz podtopień o innej genezie w oparciu o wyniki przeprowadzonego ankietowania gmin. Rzekami, w których dolinach znalazły się największe powierzchniowo obszary zagrożone powodzią okazały się: Narew powyżej Pułtusza, Orzyc, Bug, Liwiec, Pilica oraz dolny odcinek Bzury.

Do obszarów intensywnie wykorzystywanych gospodarczo zaliczono tereny zurbanizowane, jak również powierzchnie zajęte pod uprawy sadownicze i warzywnicze w zasięgu zalewu wody stuletniej. Najwięcej obszarów cennych i zagrożonych zalaniem – powyżej 1000 ha znajduje się w powiatach pułtuskim i wyszkowskim w dolinie Narwi, grójeckim nad Pilicą oraz w Płocku nad Wisłą i Siedlcach nad Liwcem. Powiaty o dużej powierzchni (500-1000 ha) obszarów intensywnie zagospodarowanych znajdujących się w strefie zalewów, to również: garwoliński, kozienicki, lipski, makowski, miński, nowodworski, otwocki, ostrołęcki, ostrowski, sochaczewski, siedlecki, wołomiński oraz m.st. Warszawa.

W *Programie Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy do 2014 roku*, zabezpieczono środki finansowe na właściwe zagospodarowanie terenów zagrożonych powodzią oraz suszą hydrologiczną – 11,8 mln zł oraz na zwiększanie retencyjności, poprawę stanu przeciwpowodziowego i modernizację urządzeń technicznych – 2,5 mld zł.

Działania prewencyjno-edukacyjne na terenie województwa mazowieckiego obejmowały swoim zakresem następujące kierunki:

⇒ **Prowadzenie akcji prewencyjnych (edukacyjnych), doraźno-interwencyjnych w zakresie bezpieczeństwa na drogach, przeciwdziałanie uzależnieniom i przemocy w rodzinie**

Działania w tym zakresie zostały w dużej mierze sfinansowane ze środków unijnych i obejmowały m.in. program przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie gminy Jabłonna (wartość całkowita projektu ok. 220 tys. zł, środki unijne ok. 180 tys. zł), program współpracy na rzecz zintegrowanego modelu wsparcia aktywizacji zawodowej osób uzależnionych w Warszawie (ok. 613 tys. zł - całkowita wartość projektu, w tym ok. 457 tys. zł wkładu unijnego) czy też program wspieranie reintegracji zawodowej osób opuszczających ośrodki Monar i Markot. Z budżetu Województwa Mazowieckiego sfinansowano imprezy skierowane do dzieci i młodzieży szkolnej, (dzieci różnych szkół podstawowych i gimnazjów z terenu Mazowsza), a dotyczące bezpieczeństwa w drodze do szkoły oraz bezpieczeństwa na kąpieliskach i niebezpieczeństw związanych z wodą. Na ten cel w roku 2007 wydano 260 tys. zł, w 2008 roku 375 tys. zł, a na rok 2009 zarezerwowano 444 tys. zł. W roku 2007 zorganizowano 7 imprez, w których udział wzięło 1901 dzieci, w roku 2008 - 10 takich imprez, w których uczestniczyło 1849 dzieci, do 25 września 2009 r. 7 imprez dla 1064 dzieci. Dzieci otrzymały gadżety związane z bezpieczeństwem, a szkoły płyty z filmami instruktażowymi (pierwsza pomoc, bezpieczna kąpiel). Oznakowano również czarnymi punktami wodnymi 40 miejsc niebezpiecznych nad wodą na terenie Mazowsza. W oparciu o porozumienie Mazowieckiego Komendanta Wojewódzkiej Policji i Ministra Rozwoju Regionalnego, zrealizowano projekt edukacyjny pn. *Fundusze Europejskie w drodze do szkoły*. Był on skierowany do uczniów szkół podstawowych i miał uświadomić dzieciom, że inwestycje współfinansowane ze środków Unii Europejskiej mogą pomóc w poprawie bezpieczeństwa w ruchu drogowym. W ramach projektu policjanci razem z przedstawicielami Ministerstwa Rozwoju Regionalnego przeprowadzili w pięciu szkołach na Mazowszu: Kołozębnie k. Płońska, Wiśniewie k. Mławy, Mniszku k. Radomia, Puszczy Mariańskiej k. Żyrardowa i w Belsku Dużym k. Grójca cykl spotkań edukacyjnych. Akcja trwała od października do listopada 2009 roku i zakończyła się zajęciami edukacyjnymi w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego, w których uczestniczyły zaproszone dzieci z gminy Klwów. Od lutego 2010 roku ruszył projekt *Mazowiecka Drogówka dzieciom* skierowany do dzieci z klas 4-6 szkół podstawowych, znajdujących się na terenach wiejskich. Wydział Ruchu Drogowego KWP wspólnie z Caritas Polska i WORD Radom przeprowadzi cykl spotkań edukacyjnych na temat znajomości przepisów i zagrożeń związanych z poruszaniem się po drodze. Projekt pt. *Wymiana doświadczeń z zakresu profilaktyki uzależnień – narkomania i alkoholizm wśród młodzieży* w ramach Programu Leonardo da Vinci trwał od września 2007 r. do maja 2008 r. i zakładał realizację głównego celu – wypracowanie najskuteczniejszych metod prewencyjnych w celu ograniczenia zjawiska zażywania przez dzieci i młodzież środków psychoaktywnych. Poprzez wdrożenie dobrych praktyk oraz zdobytą wiedzę możliwe będzie rozszerzenie dotychczasowego systemu realizacji zadań w obszarze przeciwdziałania uzależnieniom.

⇒ *Objęcie programami profilaktyki, terapii, interwencji, samopomocy i poradnictwa prawnego osób lub rodzin z grupy wysokiego ryzyka, w sytuacji nasilającego się zjawiska przemocy w rodzinie, agresji wśród rówieśników w szkole i miejscu zamieszkania*

Środkami Unii Europejskiej zostały dofinansowane projekty: *Wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, aktywne formy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu pełnoletnich wychowanków rodzin zastępczych z terenu powiatu makowskiego oraz Program reintegracji zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z dzielnicy Włochy*. Całkowita wartość projektu dotyczącego powiatu makowskiego wynosiła ok. 123 tys. zł przy ok. 85% wsparciu ze

środków unijnych (104 tys. zł). Natomiast na program dla dzielnic Włochy wydano ok. 420 tys. zł, z czego ok. 321 tys. zł pochodziło z funduszy unijnych.

⇒ *Współdziałanie z partnerami społecznymi na rzecz rozwiązywania problemów osób i rodzin patologicznych, wkraczających w konflikt z prawem*

Środki unijne przyczyniły się również do wdrożenia w życie szkolenia podnoszącego kwalifikacje zawodowe pracowników Stowarzyszenia Monar - Europejski standard (projekt o całkowitej wartości ok. 578 tys. zł.), programu podnoszenia kwalifikacji osób pracujących z młodzieżą trudną - *Nauczyciel poszukujący* (wartość projektu ok. 277 tys. zł, w tym ok. 219 tys. zł to środki unijne) czy też podnoszenia kwalifikacji zawodowych osób pracujących z uchodźcami (całkowita wartość projektu ok. 81 tys. zł, w tym ok. 64 tys. zł to środki unijne).

⇒ *Objęcie szczególną ochroną prawną oraz działaniami terapeutycznymi małoletnich ofiar przestępstw i ich rodzin, zwłaszcza na tle seksualnym*

Pozyskanie środków unijnych o wartości ok. 1,3 mln zł, wpłynęło na wcielenie w życie programów typu *Iskierka nadziei* - program dla trudnej młodzieży (projekt o wartości całkowitej ok. 360 tys. zł, w tym ok. 284 tys. zł środków z funduszy Unii Europejskiej) czy też *Nadzieja na jutro* - cykl szkoleń aktywizujących wychowanków placówek opiekuńczo – wychowawczych (wartość całkowita ok. 1,8 mln zł, w tym ok. 1,0 mln zł to środki UE).

⇒ *Inicjowanie programów edukacyjnych celem uświadomienia i przeciwdziałania zagrożeniom przyrodniczym, technologicznym i cywilizacyjnym, w tym terroryzmem*

Komenda Stołeczna Policji w Warszawie realizowała program *Terroryzm – zagrożenie dla ludzi, wyzwanie dla społeczeństw. Kształtowanie świadomości i gotowości w warunkach wielkomiejskich*. Program ten realizowany był w ramach *Projektu pilotażowego dla ofiar ataków terrorystycznych 2005*. Realizacja projektu rozpoczęła się w grudniu 2005 roku. Celem projektu było poszerzenie wiedzy na temat zjawiska terroryzmu oraz zwiększenie świadomości, jak się zachować w przypadku zagrożenia terrorystycznego. Projekt ten skierowany był przede wszystkim do młodzieży akademickiej i był realizowany w partnerstwie z Urzędem m.st. Warszawy, Interpolem, Policją w Madrycie, Policją w Berlinie, Szkołą Główną Służby Pożarniczej, Międzyresortowym Centrum ds. Zwalczania Przestępczości Zorganizowanej i Międzynarodowego Terroryzmu, Katedrą Medycyny Ratunkowej i Katastrof AM w Poznaniu oraz Centrum im. Adama Smitha (całkowity koszt projektu wyniósł 58,9 tys. euro).

W ramach programu AGIS 2006 w 2007 roku zrealizowano projekt szkoleniowy pt. *Państwo pod presją – rola sił policyjnych w zwalczaniu terroryzmu w Europie*. W projekcie uczestniczyli funkcjonariusze z Wydziału do walki z Terrorem Kryminalnym i Zabójstw wspólnie z Wydziałem Realizacyjnym i Komisariatem Specjalistycznym – Metro Warszawskie. Celem projektu była wymiana informacji i doświadczeń oraz wypracowanie najlepszych praktyk na bazie doświadczeń państw – partnerów w projekcie.

W 2008 roku Komenda Stołeczna Policji realizowała projekt pt. *Bezpieczne porty lotnicze wobec zagrożenia terroryzmem we współczesnej Europie* współfinansowany ze środków

Unii Europejskiej w ramach Programu Ramowego „Bezpieczeństwo i ochrona wolności”. W projekcie uczestniczyli funkcjonariusze ze Stołecznego Stanowiska Kierowania wspólnie z Komisarzatem Policji Portu Lotniczego Warszawa-Okęcie. Celem projektu była wymiana informacji i doświadczeń związanych z atakami terrorystycznymi oraz wypracowanie najlepszych praktyk na bazie doświadczeń państw - partnerów w projekcie.

W czerwcu 2008 roku w Niemieckiej Wyższej Szkole Policji w Münster wdrożono I etap projektu Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie pt. *Podnoszenie kompetencji Policji w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa imprez masowych – EURO 2012* realizowanego w ramach Programu Leonardo da Vinci. W szkoleniu tym uczestniczyli także funkcjonariusze z Komendy Stołecznej Policji. Od marca do września 2008 roku odbył się cykl wymian funkcjonariuszy i pracowników Komendy Stołecznej Policji w ramach projektu *Euro 2012 – rola sił policyjnych w zabezpieczaniu imprez masowych* realizowanego ze środków unijnych w ramach Programu Leonardo da Vinci. Stołeczni policjanci odbyli robocze wizyty w Austrii, Niemczech, Francji, Anglii i Grecji.

Na przełomie roku 2008 i 2009 w ramach programu Unii Europejskiej Leonardo da Vinci zrealizowano również projekt *Nowe oblicze bezpieczeństwa – opracowanie europejskiego standardu w systemie zarządzania kryzysowego*. Celem projektu było porównanie wiedzy i praktycznych doświadczeń podczas zdarzeń kryzysowych w wybranych krajach UE. Uczestnikami projektu była grupa kadry kierowniczej Stołecznego Stanowiska Kierowania Komendy Stołecznej Policji, odpowiadająca za szkolenia w zakresie zapobiegania i eliminacji sytuacji kryzysowych.

⇒ **Zmniejszenie przestępczości na skutek działania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości oraz lepszą współpracę samorządów lokalnych ze strażą miejską i policją**

Na skutek współpracy straży miejskiej z samorządami lokalnymi i Komendą Stołeczną Policji w Warszawie, przeprowadzono szereg działań informacyjno-edukacyjnych adresowanych do szerokiego grona odbiorców: dzieci i młodzieży, rodziców, kadry pedagogicznej i seniorów. W roku szkolnym 2008/2009 zrealizowano zajęcia informacyjno-edukacyjne w 589 placówkach oświatowych na terenie stolicy (w tym w 113 przedszkolach, 213 szkołach podstawowych, 130 gimnazjach, 133 szkołach średnich). Koordynatorzy ds. profilaktyki przeprowadzili 31 spotkań z rodzicami uczniów w zakresie tematyki omawianej uprzednio z uczniami. Podstawowe zagadnienia dotyczyły roli i zadań straży miejskiej, odpowiedzialności prawnej nieletnich oraz problematyki nikotynizmu i alkoholizmu wśród dzieci i młodzieży. Dodatkowo, koordynatorzy ds. profilaktyki prowadzą indywidualne konsultacje dla nauczycieli, którzy chcą aktywnie włączyć się we wspólną realizację działań profilaktycznych na rzecz poprawy bezpieczeństwa uczniów. W roku szkolnym 2008/2009 odbyło się w sumie 60 spotkań z kadrą pedagogiczną z warszawskich placówek oświatowych. W roku szkolnym 2009/2010 Straż Miejska m.st. Warszawy prowadzi szeroko zakrojoną akcję propagowania bezpieczeństwa na drodze wśród dzieci i młodzieży.

Straż Miejska m.st. Warszawy zorganizowała Miasteczko Ruchu Drogowego. Strażnicy we współpracy z nauczycielami i dyrektorami szkół zapoznają uczniów z zasadami bezpiecznego poruszania się po drogach. Poza zajęciami w roku szkolnym, zespół Miasteczka Ruchu Drogowego brał udział w akcji *Zima w mieście*. Zajęcia odbyły się w 10 szkołach. Wzięło w nich udział 133 osoby. W ramach akcji *Lato w mieście* przeprowadzono działania w 26 szkołach, w których wzięło udział 1215 uczniów. Ponadto

zespół Miasteczka Ruchu Drogowego brał udział w sześciu festynach szkolnych oraz w dwóch festynach zorganizowanych przez urzędy dzielnicowe m.st. Warszawy. W czerwcu na zaproszenie burmistrza Ożarowa Mazowieckiego zespół Miasteczka Ruchu Drogowego wziął udział w festynie organizowanym przez władze tego miasta.

Straż Miejska w Radomiu przeprowadziła szereg projektów we współpracy z Policją i samorządami lokalnymi oraz innymi partnerami. Jednym z nich była akcja pod nazwą *Jednoręki bandyta*, która miała na celu kontrolę salonów gier oraz punktów z maszynami do gry (działania prowadzone wspólnie z Urzędem Celnym w Radomiu oraz Policją).

Rowerem do szkoły to cykl szkoleń, które zostaną przeprowadzone wspólnie przez Komendę Wojewódzką Policji, Straż Miejską oraz Wydział Ochrony Środowiska i Rolnictwa Urzędu Miejskiego w Radomiu w roku 2010. W ramach zajęć rowerzyści będą oglądać film edukacyjny oraz słuchać pogadanki prowadzonej przez funkcjonariuszy. Szkolenia n/t bezpiecznej jazdy na rowerze odbędą się w szkołach, w których w ubiegłym roku zamontowane zostały stojaki rowerowe. Szkolenia skierowane są szczególnie do tych uczniów, którzy faktycznie korzystają z roweru jako środka transportu w drodze do szkoły.

Współpraca ze szkołami polegała między innymi na prezentacji dla klas trzecich ponadgimnazjalnych filmu pt. *Masz jedno życie*. Inne zadania realizowane przez straż miejską prowadzone są we współpracy z Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych czy z Żandarmerią Wojskową.

Od dnia 20 maja 2010 r. Straż Miejska w Radomiu podjęła współpracę ze Stowarzyszeniem Projekt Polska z Wrocławia w ramach którego przystąpiła do realizacji projektu *Przestrzeń miasta*. Projekt ten jest obecnie realizowany przez kilkanaście straży miejskich w Polsce, m.in. w Warszawie. Projekt uzyskał wsparcie finansowe Fundacji Batorego, której jednym z celów jest kształtowanie postaw otwartości wobec różnic rasowych, etnicznych i religijnych oraz przeciwdziałanie nietolerancji i dyskryminacji.

CEL POŚREDNI 2. WZROST INNOWACYJNOŚCI I KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARKI REGIONU

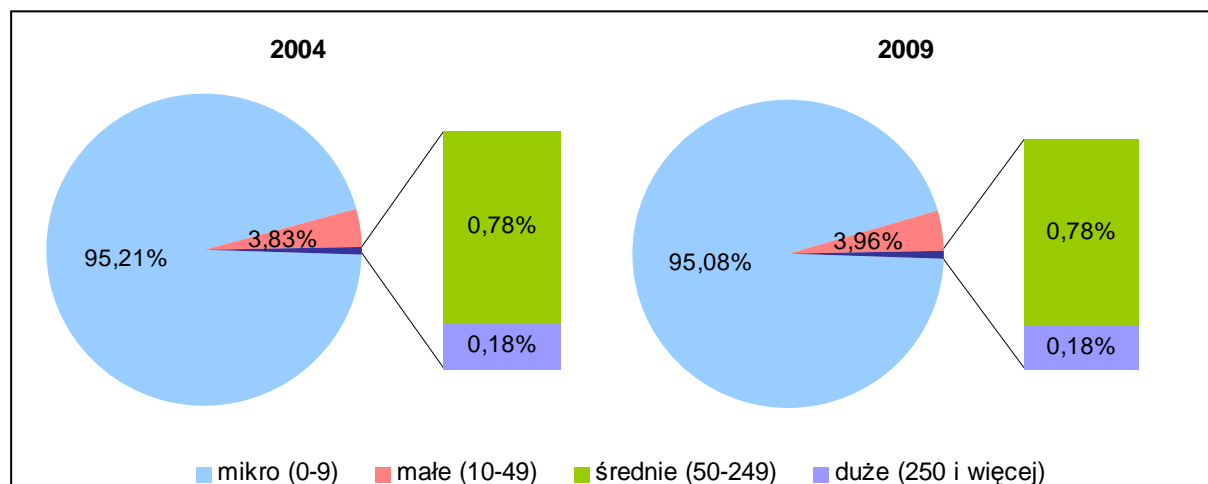
Kierunek działań 2.1. ROZWÓJ MSP ORAZ WZROST ICH INNOWACYJNOŚCI I KONKURENCYJNOŚCI

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) jest kluczowym elementem rozwoju gospodarczego województwa, gdyż generuje najwięcej miejsc pracy, jako pierwszy reaguje na zmieniające się warunki, dostosowując się do zmian zachodzących w gospodarce. Rozwój sektora MSP determinowany jest zarówno przez czynniki mikro, jak i makroekonomiczne. W dużej mierze zależy on również od dostępności zewnętrznych źródeł finansowania, w tym kredytów i funduszy strukturalnych oraz od współpracy z placówkami naukowo – badawczymi.

W 2009 r. w województwie mazowieckim małe i średnie przedsiębiorstwa stanowiły 99,8% wszystkich firm zarejestrowanych w rejestrze REGON, co ilustruje wykres 15. Udział ten był bardzo zbliżony we wszystkich latach objętych monitoringiem (2004-2009). W analizowanym okresie ogólna liczba podmiotów wzrosła o około 61,2 tys., czyli 10,4% (w MSP o około 61,1 tys., tj. o 10,5%). W 2009 r. odwrócił się dotychczasowy trend wzrostowy, bowiem liczba podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON, zarówno

w przypadku podmiotów ogółem, jak i MSP, zmalała w stosunku do roku poprzedniego o 0,4%.

Wykres 15. Struktura wielkościowa podmiotów gospodarki narodowej wg klas wielkości w latach 2004 i 2009

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

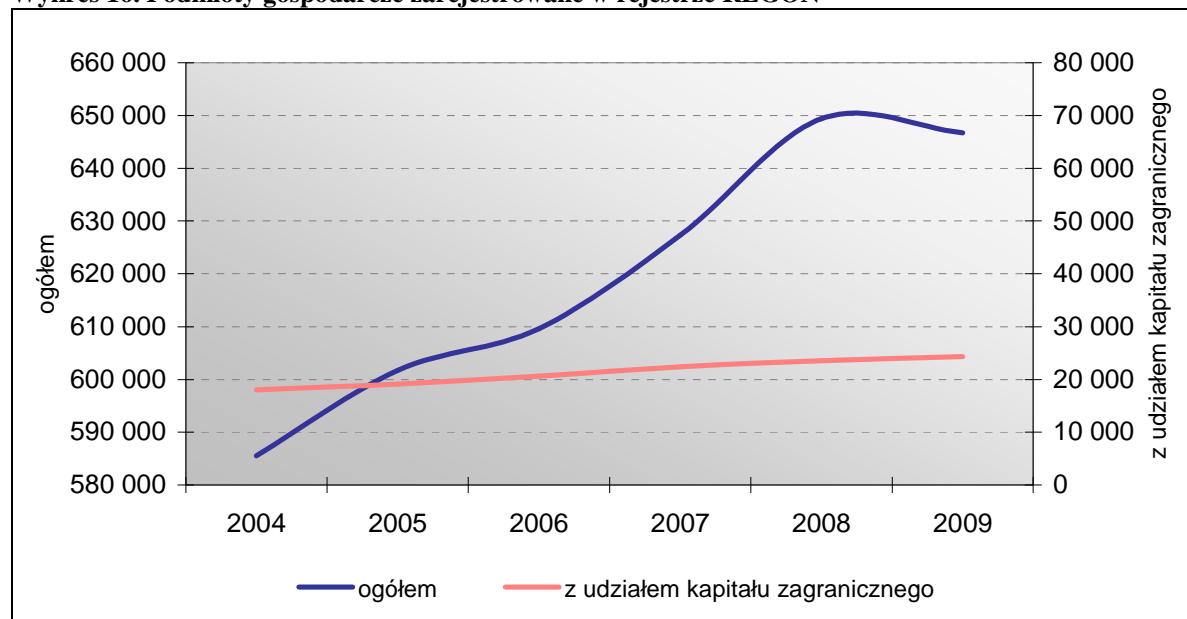
W województwie mazowieckim ogólna liczba podmiotów w przeliczeniu na 1000 ludności na koniec 2009 roku kształtowała się na poziomie 123,8. Zróżnicowanie tego wskaźnika w przekroju powiatów było bardzo duże. Poza Warszawą najwyższe wskaźniki (powyżej 100) posiadały powiaty położone w aglomeracji warszawskiej - pruszkowski, piaseczyński, warszawski zachodni, legionowski, grodziski, otwocki, żyrardowski i wołomiński oraz ośrodki subregionalne - Radom, Ostrołęka i Siedlce. Najniższymi wskaźnikami (poniżej 60) charakteryzowały się powiaty - ostrołęcki, zwoleński, płocki, sierpecki, siedlecki i przysuski.

Sektor MSP dominuje w następujących branżach gospodarki: transport, edukacja oraz obsługa nieruchomości i firm. Zróżnicowanie przestrzenne liczby podmiotów gospodarczych w powiatach zostało zilustrowane na kartogramie (Mapa nr 3), przy czym znamieną jest koncentracja podmiotów gospodarczych w stolicy i obszarze metropolitalnym. Stosunkowo dużą liczbą podmiotów gospodarczych na mieszkańca charakteryzują się ośrodki subregionalne województwa i niektóre powiaty pozametropolitalne, jak ostrowski i makowski.

Ciągłemu wzrostowi liczby podmiotów gospodarczych w województwie mazowieckim towarzyszył wzrost liczby podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego. Ich liczba wzrastała rokrocznie i w 2009 r. była większa o 35% w porównaniu z 2004 r., podczas gdy liczba podmiotów gospodarczych ogółem wzrastała do 2008 r. (wzrost wyniósł 11%), zaś w 2009 r. spadła o 0,5% w porównaniu do roku poprzedniego. Liczbę podmiotów gospodarczych ogółem i z udziałem kapitału zagranicznego ilustruje wykres 16.

Wykres 16. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w rejestrze REGON

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych GUS

W 2007 r. wskaźnik PKB na 1 mieszkańca kształtował się na poziomie 30,9 tys. zł. Najwyższą wartość miał on w Warszawie (94 185 zł), a najniższą w podregionach: radomskim (22,3 tys. zł) i ostrołęcko-siedleckim (23,1 tys. zł). Zagadnienia dotyczące PKB przedstawia mapa 1.

Wartość dodana brutto (w cenach bieżących) dla całego województwa wyniosła w 2007 r. ponad 100 tys. zł na 1 pracującego, co stanowiło o ponad 25% więcej aniżeli w roku 2004 (brak danych dla lat następnych). Największą część WDB (75,2%) została wytworzona przez sektor usług. Wartość i strukturę WDB zilustrowano na kartogramie (Mapa 2). Analiza przestrzenna wartości dodanej brutto w podregionach województwa wskazuje na wyraźną dominację Warszawy oraz wysoką względną wartość WDB na mieszkańca w podregionie warszawskim zachodnim i ciechanowsko-płockim.

Eksport województwa mazowieckiego osiągnął w 2008 r. wartość blisko 62 mld zł. Wśród dóbr eksportowych największy udział stanowiły maszyny i urządzenia elektryczne (ponad 9,3 mld zł). W porównaniu do 2007 r. wartość eksportu tego sektora zmalała o około 1 mld zł. Do sektorów, które charakteryzują się równie dużym udziałem w eksporcie województwa, należą: maszyny i urządzenia mechaniczne, pojazdy nieszynowe oraz ich części i akcesoria, tworzywa sztuczne i artykuły z nich wytworzone, produkty mleczarskie oraz owoce i warzywa i ich przetwory. Wartość i strukturę eksportu w ujęciu przestrzennym w roku 2008 przedstawia kartogram (Mapa 5), z której wynika, iż relatywnie wysoką wartością eksportu charakteryzują się m.st. Warszawa i m. Płock oraz powiaty mławski, pruszkowski, nowodworski i piaseczyński.

W 2008 r. nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca kształtowały się na poziomie przekraczającym 9 tys. zł (brak danych dla lat następnych). Ich wartość od 2004 r. stale rokrocznie wzrastała, do poziomu 171% wartości z roku 2004, przy czym największy wzrost, o 24,5% odnotowano w 2007 r. W latach 2004-2008 nakłady na mieszkańca ponoszone w sektorze prywatnym wzrosły o 64%, zaś w przedsiębiorstwach o 66%.

W strukturze nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach (wg sekcji PKD 2004) w 2008 r. najwyższym udziałem charakteryzował się sektor usług rynkowych – 64%, najmniejszym zaś rolnictwo – 0,3%. Od 2004 r. wzrósł nieznacznie odsetek nakładów ponoszonych w sektorze usług nierynkowych z 2% do 3,2% w 2008 r.

Nakłady inwestycyjne na mieszkańca w znacznym stopniu wzrosły w sekcjach: ochrona zdrowia i opieka społeczna (w 2008 r. wzrost o 248% w porównaniu z rokiem 2004), budownictwo (wzrost o 225%) oraz administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i zdrowotne (wzrost o 109%). W 2008 r. w porównaniu do roku poprzedniego zaobserwowano spadek wartości nakładów inwestycyjnych w sektorach: hotele i restauracje (86% wartości nakładów na mieszkańca z roku poprzedniego), pośrednictwo finansowe (90% wolumenu nakładu z 2007 r.) oraz obsługa nieruchomości i firm (88% nakładów z roku 2007).

W latach 2006-2010 w ramach kierunku strategicznego 2.1. podjęto wiele działań mających na celu wspieranie szeroko rozumianej przedsiębiorczości. Działania te obejmowały między innymi:

⇒ ***Tworzenie dogodnych warunków prawno-organizacyjnych do prowadzenia działalności gospodarczej, w tym ograniczenie barier administracyjnych***

Do najistotniejszych zmian w tym zakresie należy opracowanie przez międzyresortowy zespół *Pakietu na rzecz rozwoju przedsiębiorczości*. W ramach pakietu istotne zmiany wniosły między innymi:

- nowelizacja *ustawy o swobodzie działalności gospodarczej*, zgodnie z którą w jednostkach samorządu terytorialnego w 2009 r. utworzono tzw. *jedno okienko*, gdzie można dokonać wszelkich formalności związanych z rozpoczęciem działalności gospodarczej. Zgodnie z nowelizacją tej ustawy przedsiębiorcy nie muszą osobiście informować każdego z urzędów (Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Urząd Statystyczny, Urząd Skarbowy) o utworzeniu firmy. Ustawa wprowadziła również możliwość zawieszenia działalności podmiotu na okres od miesiąca do dwóch lat oraz nakaz przyjmowania przez urzędników niekompletnych wniosków i zakaz żądania dokumentów nieprzewidzianych prawem;
- *Ustawa o zmianie ustawy o rachunkowości*, która podniosła próg przychodów, powyżej którego istnieje obowiązek prowadzenia pełnej księgowości w małej firmie z 800 tys. euro do 1 200 tys. euro, poprzez co ułatwiła MSP rozliczenia z fiskusem;
- *Ustawa o zmianie ustawy Ordynacja podatkowa*, poprzez wprowadzenie nowej instytucji - *domniemanie uczciwości* podatnika, zgodnie z którą w przypadku podejrzenia naruszenia prawa przez przedsiębiorcę, nie będzie on zobowiązany do zapłacenia podatku na podstawie decyzji pierwszej instancji, a dopiero wówczas gdy zapadnie decyzja ostateczna, bądź też orzeczenie sądu;
- *Ustawa o zmianie ustawy Prawo dewizowe i Kodeks cywilny* wprowadziła możliwość rozliczania się przedsiębiorców w walutach wymienialnych, innych niż polski złoty, bez obowiązku uzyskania zezwolenia prezesa NBP. Ułatwia to rozliczenia bez konieczności przeliczania walut obcych na złoty oraz ma wpływ na ograniczenie ryzyka finansowego firmy.

⇒ ***Kreowanie i wspieranie doradztwa prawno-finansowego podmiotów gospodarczych***

Do jednostek świadczących usługi z zakresu doradztwa należy między innymi Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP). Realizuje ona projekt *Akademia PARP* –

portal edukacyjny dla małych i średnich przedsiębiorstw umożliwiający dostęp do bezpłatnych szkoleń internetowych. Przedsiębiorcy mogą zasięgnąć pomocy i porad dotyczących swojej działalności, m.in. zagadnień: zakładania oraz rozwijania firmy, negocjacji handlowych, podatku VAT, zamówień publicznych, windykacji należności pieniężnych i zarządzania płynnością oraz przepisów BHP. Doradztwem dla przedsiębiorstw zajmuje się również Agencja Rozwoju Mazowska oraz inne instytucje otoczenia biznesu. Działalność tych jednostek została szerzej omówiona w kierunku działań 2.2. *Wspieranie instytucji otoczenia biznesu.*

⇒ *Zwiększenie dostępu do zewnętrznych źródeł finansowych*

Dużą szansą dla rozwoju przedsiębiorczości, w tym również dla mieszkańców województwa mazowieckiego, było zwiększenie dostępu do zewnętrznych źródeł finansowania - funduszy unijnych. Z funduszy tych można było finansować oprócz utworzenia, rozbudowy i modernizacji firmy, działalność innowacyjną oraz badawczo-rozwojową, dostęp do specjalistycznych usług doradczych, doskonalenie kwalifikacji kadr oraz dostosowywanie firm do standardów UE. Do przedsiębiorców adresowane były następujące programy:

- *Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004-2006 (ZPORR),*
- *Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw 2004-2006 (SPO WKP),*
- *Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006 (SPO RZL),*
- *Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013 (RPO WM),*
- *Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013 (PO IG),*
- *Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013 (PO KL).*

MSP mogły również uzyskać na dogodnych warunkach wsparcie finansowe z Mazowieckiego Regionalnego Funduszu Pożyczkowego (MRFP), który oferował między innymi: *Pożyczkę Pierwszy Krok* - do kwoty 30 tys. zł dla uprawnionych podmiotów działających krócej niż 6 miesięcy, *Pożyczkę Rozwój* - do kwoty 120 tys. zł dla uprawnionych podmiotów działających dłużej niż 6 miesięcy oraz *Pożyczkę PROGRES* - do kwoty 300 tys. zł dla podmiotów o stabilnej pozycji rynkowej. Istotną rolę w finansowaniu przedsiębiorczości odegrał Mazowiecki Fundusz Poręczeń Kredytowych (MFPK) oraz Fundusze Kapitału Załączkowego (FKZ). Szerszą informację dotyczącą działalności funduszy zawarto w kierunku działań 2.2.

⇒ *Stymulowanie powstawania i rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw poprzez wspieranie postaw pro-innowacyjnych, nowoczesnych rozwiązań technologicznych, sprawnych metod organizacji, zarządzania oraz nowych form dystrybucji towarów i usług*

Instrumentem realizacji tego działania było przyznawanie punktów za innowacyjność projektów ubiegających się o dofinansowanie z RPO WM, w ramach oceny:

- merytorycznej horyzontalnej - za innowacyjność produktów/usług/procesów (max 6 pkt. na 50 możliwych),
- strategicznej - za wprowadzenie nowoczesnych i nowatorskich rozwiązań technicznych i technologicznych nie stosowanych dotychczas przez beneficjenta lub też inne podmioty na rynku (innowacyjność techniczna i technologiczna) oraz wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań organizacyjnych i zarządczych (innowacyjność organizacyjna i zarządcza). Premiowana była również zgodność z kierunkami rozwoju województwa, określonymi w Regionalnej Strategii Innowacji

dla Mazowsza 2007-2015 (RSI). RSI jest dokumentem określającym politykę województwa w zakresie wspierania innowacji i innowacyjności. Strategia ta i jej realizacja zostały szerzej opisane w kierunku działań 2.5. *Budowa systemu innowacyjnego w regionie*.

Przedsiębiorcy z województwa mazowieckiego uzyskali wsparcie finansowe na rozwój przedsiębiorczości, w tym również innowacyjnej. W ramach ZPORR - *Działanie 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa* - dofinansowano około 200 projektów, natomiast w ramach RPO WM - *Działanie 1.5. Rozwój przedsiębiorczości* do połowy lutego 2010 roku podpisano umowy z około 230 beneficjentami (z pierwszego naboru). Innowacyjne projekty wspierane były również z SPO WKP i PO IG. W ramach SPO WKP - *Działanie 2.2. Wsparcie konkurencyjności produktowej i technologicznej przedsiębiorstw* dofinansowanie otrzymało około 2200 beneficjentów, natomiast w ramach PO IG - *Działanie 4.4. Nowe inwestycje o wysokim potencjale innowacyjnym* dofinansowanie otrzymały 34 firmy (stan na koniec 2009 r.).

⇒ *Wsparcie działalności eksportowej przedsiębiorstw służącej pozyskiwaniu nowych rynków zbytu*

Zadaniami z zakresu wspierania działalności eksportowej zajmowała się między innymi Agencja Rozwoju Mazowsza S.A., a w szczególności działające w Agencji, Centrum Obsługi Inwestora (COI). COI wspomaga rozwój eksportu poprzez propagowanie mazowieckich produktów, marek i przedsiębiorstw, organizowanie kontaktów przedsiębiorstw krajowych i zagranicznych, tworzenie bazy danych o regionalnych podmiotach gospodarczych szukających inwestora oraz prezentację informacji o eksporterach i ich produktach. W celu promocji mazowieckich produktów otwarto bazę ofert *Made in Mazovia*, gdzie wszystkie mazowieckie firmy mogą bezpłatnie zamieszczać oferty swoich produktów. Na rozwój działalności eksportowej przedsiębiorstwa mogły pozyskiwać fundusze w ramach: PO IG – *Działanie 6.1. Paszport do eksportu*. Dotychczas z tego działania wsparcie otrzymało ok. 100 przedsiębiorców z terenu województwa mazowieckiego.

⇒ *Zwiększanie potencjału rozwojowego i eksportowego przedsiębiorstw, ułatwiającego dostęp do kapitału, szkoleń, usług doradczych i promocyjnych w kraju i za granicą*

Powyższe działania wpływają na zwiększanie potencjału rozwojowego i eksportowego przedsiębiorstw, a tym samym ułatwiają dostęp do kapitału, szkoleń, usług doradczych i promocyjnych w kraju i za granicą. W ramach RPO WM – *Działanie 1.7. Promocja gospodarcza* przewidziane są środki na uczestnictwo w targach, imprezach targowo-wystawienniczych w charakterze wystawcy oraz na udział w branżowych misjach gospodarczych mających na celu wyszukiwanie i dobór partnerów na rynkach docelowych.

W monitorowanym okresie podejmowane były działania mające na celu dostosowanie przedsiębiorstw do wymogów UE, związane z bezpieczeństwem pracy, normami jakościowymi i ekologicznymi. Dotyczyły one między innymi zaprojektowania i wdrożenia systemu zarządzania jakością wg normy ISO 9001:2000 w przedsiębiorstwach. Środki na realizację tych projektów pochodziły przede wszystkim z SPO WKP *Działanie 2.1. Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez doradztwo*. Wsparciem objęto około 200 przedsiębiorstw.

⇒ **Wspieranie inwestycji w infrastrukturę ułatwiającą prowadzenie działalności gospodarczej i sprzyjających rozwojowi przedsiębiorstw**

Na przygotowanie terenów do lokalizacji działalności biznesowej, badawczo-rozwojowej i pochodnych (kompleksowe uzbrojenie terenu, budowę lub modernizację istniejących obiektów, przystosowanie oraz budowę nowych obiektów do pełnienia funkcji inkubatorów przedsiębiorczości oraz działania studyjno-koncepcyjne, prace analityczne dotyczące tworzenia terenów inwestycyjnych), wsparcie z RPO WM – Działanie 1.3. *Kompleksowe przygotowanie terenów pod działalność gospodarczą* uzyskało 7 projektów:

- *Poprawa dostępności Przasnyskiej Strefy Gospodarczej poprzez budowę drogi Myszyniec - Bartniki* - Powiat Przasnyski;
- *Kompleksowe przygotowanie terenów pod działalność inwestycyjną w Gminie Teresin - etap I* - Gmina Teresin;
- *Utworzenie strefy aktywności gospodarczej poprzez przebudowę placu targowego w Przysusze* - Gmina i Miasto Przysucha;
- *Poprawa infrastruktury technicznej terenów inwestycyjnych w Przasnyskiej Strefie Gospodarczej* - Powiat Przasnyski;
- *Wykonanie infrastruktury technicznej dla obsługi terenów przemysłowych w osiedlu Woźniki w Radomiu - budowa drogi dojazdowej wraz z infrastrukturą od ul. Hodowlanej do terenów inwestycyjnych* - Gmina Miasto Radom;
- *Wykonanie infrastruktury technicznej dla obsługi terenów przemysłowych w osiedlu Woźniki w Radomiu – budowa ulicy Hodowlanej wraz z infrastrukturą* - Gmina Miasto Radom;
- *Budowa infrastruktury terenów przemysłowych w Łochowie* - Gmina Łochów.

W latach 2007 i 2008 jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty) uzyskały wsparcie z Samorządowego Instrumentu Wsparcia Rozwoju Mazowsza - *Komponent J Mazowiecki Instrument Wsparcia Potencjału Rozwojowego* na poprawę atrakcyjności terenów inwestycyjnych oraz uzbrojenie terenów inwestycyjnych. W 2007 roku środki finansowe skierowano na realizację 23 zadań inwestycyjnych. Największą kwotę dotacji otrzymały powiaty:

- mławski - na przebudowę drogi dojazdowej do strefy zaawansowanych technologii w Mławie;
- m. Radom - na wykonanie infrastruktury technicznej dla obsługi terenów przemysłowych w os. Woźniki w Radomiu – Budowa ul. Hodowlanej wraz z infrastrukturą.

W 2008 roku wspartych zostało 69 zadań inwestycyjnych. Największe wsparcie otrzymały powiaty:

- m. Radom - na budowę drogi dojazdowej od ul. Hodowlanej do Centrum Przetwarzania Danych Ministerstwa Finansów wraz z infrastrukturą;
- białobrzegi - na poprawę warunków inwestycyjnych i bezpieczeństwa w powiecie białobrzegim poprzez modernizację drogi powiatowej Nr 1121 Białobrzegi-Sucha-Branica oraz powiat sochaczewski na budowę dwóch obiektów mostowych w ciągu ulicy Młynarskiej w Sochaczewie.

⇒ **Przygotowywanie terenów do lokalizacji działalności biznesowej, badawczo-rozwojowej i pochodnych**

Wsparciem dla przedsiębiorców z województwa mazowieckiego jest włączenie terenów

do Specjalnych Stref Ekonomicznych. SSE to miejsce, gdzie przedsiębiorca może rozpocząć działalność gospodarczą na preferencyjnych warunkach: zwolnienia z podatku od nieruchomości (w zależności od nakładów inwestycyjnych oraz utworzonych miejsc pracy), częściowy zwrot kosztów związanych z wyposażeniem nowych miejsc pracy oraz ograniczony zwrot składek na ubezpieczenie zdrowotne, pomoc prawna, zwolnienie z podatku CIT lub PIT oraz możliwość wsparcia finansowego.

W latach 2006-2010 Zarząd Województwa Mazowieckiego pozytywnie zaopiniował wnioski o objęcie:

- Warmińsko-Mazurską Specjalną Strefą Ekonomiczną terenów w gminie Ciechanów i mieście Mława;
- Tarnobrzeską Specjalną Strefą Ekonomiczną obszarów w gminach: Gliniojeck, Nowe Miasto nad Pilicą, Płońsk, Przasnysz, Siedlce (Żelków Kolonia) oraz w miastach: Pionki, Radom i Węgrów;
- Łódzką Specjalną Strefą Ekonomiczną terenów w miastach: Raciąż, Warszawa i gminie Płock.

Duże znaczenie dla rozwoju przedsiębiorczości poprzez zwiększenie dostępności terenów inwestycyjnych ma tworzenie przez jednostki samorządu terytorialnego (wspólnie z ARM S.A.) bazy ofert inwestycyjnych. Baza zawiera zarówno oferty nieruchomości niezabudowanych (*GREENFIELDS*), jak i zabudowanych (*BROWNFIELDS*). Każda oferta posiada informacje dotyczące wymagań zawartych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, istniejącej infrastruktury oraz wiele innych danych.

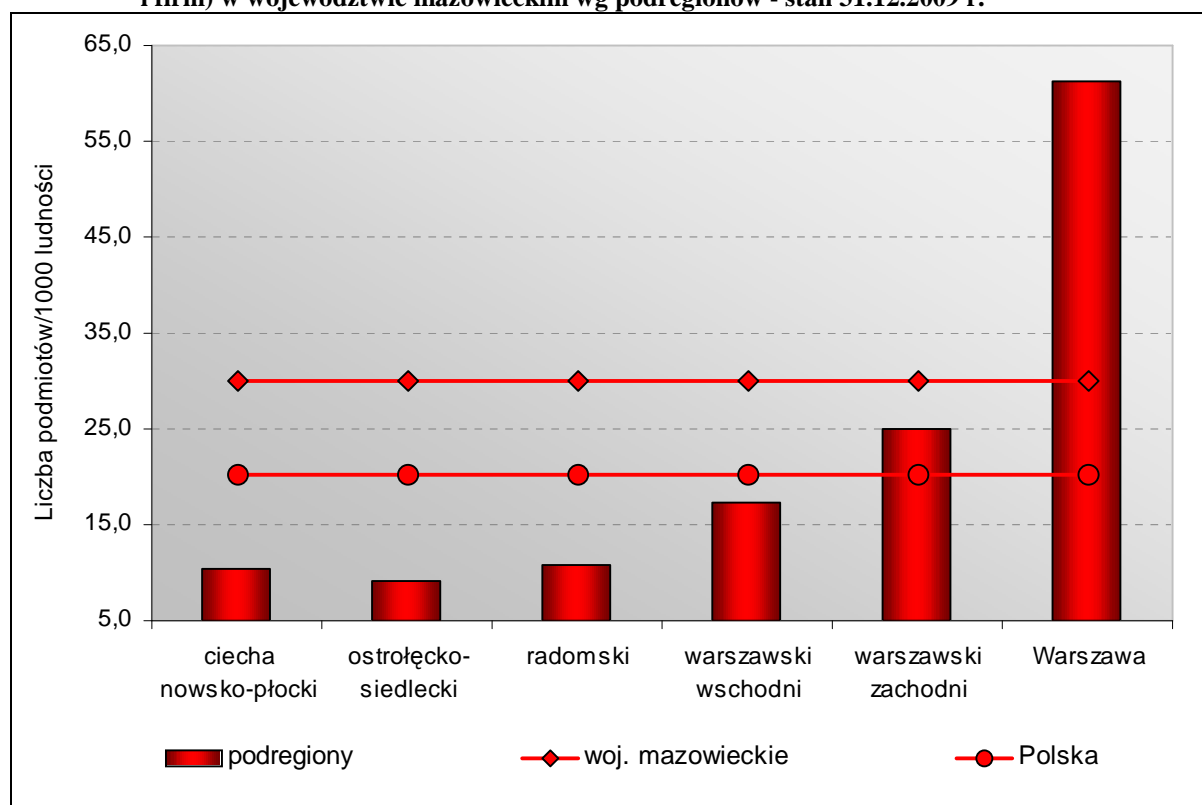
Kierunek działań 2.2. WSPIERANIE INSTYTUCJI OTOCZENIA BIZNESU

Instytucje otoczenia biznesu, oferujące profesjonalną wiedzę i doradztwo, są niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania przedsiębiorstw, gdyż ułatwiają ich rozwój i profesjonalizację działania. Szczególnie istotne są działania wspierające instytucje otoczenia biznesu na obszarach wiejskich i w mniejszych ośrodkach miejskich, gdzie w sposób naturalny brakuje tego typu usług. Wzmocnienie tej sfery gospodarki, w szczególności poprawa dostępności świadczonych usług oraz ich jakości sprzyjać będzie rozwojowi przedsiębiorstw, a tym samym rozwojowi społeczno-gospodarczemu całego województwa. W procesie monitorowania realizacji tego kierunku – oprócz analizy podejmowanych działań – posłużono się także dostępnymi danymi dotyczącymi liczby podmiotów gospodarczych z systemu REGON (wg klasyfikacji PKD 2004) zajmującymi się pośrednictwem finansowym oraz obsługą nieruchomości i firm.

Na koniec 2009 roku w województwie mazowieckim zarejestrowanych było 22,8 tys. podmiotów gospodarczych oferujących usługi pośrednictwa finansowego. W porównaniu do roku 2004 odnotowano wzrost ich liczby o ok. 2,1 tys. (tj. ok. 10%). W przekroju podregionów przyrost liczby podmiotów nastąpił w podregionach centralnych województwa (o ok. 16-18%), ubytek natomiast w podregionach peryferyjnych: w ostrołęcko - siedleckim o ok. 15%, ciechanowsko-płockim o ok. 13%, i radomskim o ok. 4%. Na Mazowszu na koniec 2009 r. działalność prowadziło 134,4 tys. podmiotów zajmujących się obsługą nieruchomości i firm, o 32,5 tys. więcej niż w 2004 r. (tj. o około 32%). Największy wzrost liczby tych podmiotów odnotowano również w podregionach centralnych województwa, w granicach od 31% w m.st. Warszawa do 45% w podregionie warszawskim zachodnim, zaś najniższy w podregionach regionach peryferyjnych, rzędu 5 - 6%.

Największą koncentracją instytucji otoczenia biznesu odznaczało się m. st. Warszawa, co wynika z dużego skupienia potencjału ludnościowego i gospodarczego. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców w województwie mazowieckim zarejestrowanych było 30 podmiotów gospodarczych z zakresu pośrednictwa finansowego oraz obsługi nieruchomości i firm. Wskaźnik ten dla podregionu m. st. Warszawa był ponad dwukrotnie wyższy niż przeciętny dla województwa, około trzykrotnie wyższy niż w podregionach warszawskim wschodnim i warszawskim zachodnim i około sześciokrotnie wyższy niż w podregionach peryferyjnych. Świadczy to o małym nasyceniu obszarów peryferyjnych tego typu placówkami (Wykres 17). W związku z tym, samorząd województwa podejmuje inicjatywy mające na celu wspieranie rozwoju tego typu podmiotów na obszarach mniej atrakcyjnych gospodarczo.

Wykres 17. Podmioty gospodarcze otoczenia biznesu (pośrednictwo finansowe i obsługa nieruchomości i firm) w województwie mazowieckim wg podregionów - stan 31.12.2009 r.

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych GUS

W województwie mazowieckim od czasu uchwalenia SRWM w 2006 r. podjęto wiele inicjatyw mających na celu wspieranie instytucji otoczenia biznesu, do których należą:

⇒ *Wspieranie działań Agencji Rozwoju Mazowsza oraz organizacji samorządu gospodarczego, stowarzyszeń oraz innych instytucji okołobiznesowych*

Agencja Rozwoju Mazowsza S.A. (ARM S.A.) została powołana przez Samorząd Województwa Mazowieckiego. Osobowość prawną nabyła w 2006 roku, a jej jedynym akcjonariuszem zostało Województwo Mazowieckie. Zadaniem Agencji jest aktywizacja rozwoju społeczno-ekonomicznego Mazowsza, poprzez wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw oraz jednostek samorządu terytorialnego, pozyskiwanie i obsługa inwestorów zewnętrznych, a także promocja gospodarcza województwa mazowieckiego i jego potencjału inwestycyjnego. Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego ściśle

współpracował z ARM S.A. w zakresie współorganizowania konferencji, wspólnych przedsięwzięć promujących potencjał gospodarczy regionu, a także w zakresie programów krajowych i europejskich na rzecz rozwoju województwa. Oprócz wsparcia merytorycznego Samorząd Województwa Mazowieckiego partycypował w kosztach ww. działalności. W 2007 r. ARM S.A. przeprowadziła kilkanaście szkoleń, przede wszystkim dla kadr samorządowych oraz małych i średnich przedsiębiorstw. Szkolenia dotyczyły między innymi prawa zamówień publicznych, rozliczania projektów współfinansowanych z EFS, kwalifikowalności kosztów, realizacji wsparcia w ramach PO KL. Łącznie przeszkolono około 650 osób. W latach 2008-2009 ARM S.A. zrealizowała takie projekty jak: *Akademia Unijna, ITeraz Mazowsze, Akademia Unijna II, Podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników JST na terenie województwa mazowieckiego poprzez udział w szkoleniach z zakresu przygotowania prezentacji oraz budowania pozytywnego wizerunku urzędów, Innowacyjne Mazowsze, Mazowieckie Dni Technik Satelitarnych*. Aktualnie realizowane projekty przez Agencję to: *Rolnik w Systemie Ratownictwa, Internet dla Mazowsza, M@zowszanie, ITeraz Mazowsze II, Budowa i rozwój partnerstwa na rzecz przeciwdziałania kryzysowi gospodarczemu w województwie mazowieckim dzięki inwestycjom w nowoczesne rozwiązania teleinformatyczne (SIRMA+)*. Agencja jest również partnerem w projekcie *n@utobus* realizowanym na terenie województwa mazowieckiego. Wsparciem dla działalności ARM S.A. było udzielenie przez Województwo Mazowieckie poręczenia zobowiązań wynikających z emisji obligacji przez Agencję Rozwoju Mazowsza S.A, podlegających wykupowi do 31 grudnia 2029 roku, o łącznej wartości nominalnej do wysokości 250.000.000 złotych. Wpływy z emisji obligacji zostaną przeznaczone na realizację i wykonanie przez Agencję Rozwoju Mazowsza S.A. *Samorządowego Programu Rozwoju Infrastruktury Mazowsza na bazie Agencji Rozwoju Mazowsza S.A.*. Od 2007 roku w Agencji działa Centrum Obsługi Inwestora. Główne zadania COI to: obsługa inwestorów krajowych i zagranicznych, promocja Mazowsza oraz rozwój eksportu.

⇒ **Rozwój instrumentów finansowania działalności gospodarczej i inwestycyjnej (wspieranie i tworzenie funduszy pożyczkowych, poręczeniowych, gwarancyjnych, wysokiego ryzyka, itp.);**

W latach 2006-2010 następowało rozszerzanie działalności funduszy pożyczkowych oraz poręczeniowych skierowanych do mieszkańców województwa mazowieckiego. Swoją działalność kontynuował utworzony przez Samorząd Województwa Mazowieckiego w 2004 r. Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy (MRFP). Celem jego działalności jest wspieranie przedsiębiorczości i ograniczanie bezrobocia na terenie Mazowsza. Uzyskał on dofinansowanie w ramach SPO WKP w wysokości 8 000 000 zł na rozszerzenie swojej działalności. Od 1 lipca 2008 r. oprocentowanie pożyczek udzielanych przez Fundusz ustalane jest (zgodnie z wytycznymi Komisji Europejskiej) indywidualnie dla każdej pożyczki według zasady - *wysokość stopy bazowej + indywidualna marża*.

Mazowiecki Fundusz Poręczeń Kredytowych (MFPK) powołany w 2003 r. przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego świadczy pomoc przedsiębiorcom z segmentu MSP w zakresie zwiększania dostępności do zewnętrznych źródeł finansowania. Na rozwój działalności poręczeniowej MFPK uzyskał dotację z UE w wysokości 15 000 000 zł. W 2006 r. MFPK otrzymał tytuł "Lidera Przedsiębiorczości 2006" za szczególne osiągnięcia w dziedzinie przedsiębiorczości, innowacyjności i dostosowania firmy na zintegrowanym rynku europejskim, natomiast w 2007 i 2008 r. – nagrody lidera Programu Promocji Rozwoju Przedsiębiorczości. Projekt MFPK – *Rozwój instrumentów finansowania Mazowieckiego Funduszu Poręczeń Kredytowych poprzez*

dokapitalizowanie Funduszu znalazł się na liście rankingowej działania 1.4. Wzmocnienie instytucji otoczenia biznesu (fundusze poręczeniowe) RPO WM. Na tej liście znalazł się również projekt wnioskodawcy Poręczenia kredytowe Sp. z o.o. w Warszawie – Tworzenie warunków dla rozwoju potencjału innowacyjnego i przedsiębiorczości na Mazowszu poprzez zwiększenie możliwości poręczeniowej funduszu „Poręczenia kredytowe” Sp. z o.o. w Warszawie.

Szansą na zdobycie kapitału na rozwój spółek, posiadających innowacyjne projekty, które ze względu na brak zabezpieczeń i brak historii kredytowej nie są w stanie uzyskać kredytu bankowego są Fundusze Kapitału Załączkowego, czyli fundusze kapitału podwyższonego ryzyka. Do takich funduszy powstałych w ostatnich latach, mających siedzibę w Warszawie należą: BBI SEED FUND FUNDUSZ KAPITAŁOWY SK, AIP SEED CAPITAL i BUSINESS ANGEL SEEDFUND. Spółka Business Angel Seedfund uzyskała wsparcie finansowe ze środków unijnych na realizację projektu *Business Angel Seedfund Fundusz Kapitału Załączkowego*.

⇒ **Wykorzystanie nowoczesnych technologii w procesach biznesowych, projektowanie i wdrażanie systemów specjalistycznego doradztwa personalnego i inwestycyjnego, a także zarządzanie jakością, certyfikacja i komercjalizacja usług**

oraz

⇒ **Zwiększenie potencjału instytucjonalnego obsługi biznesu oraz zakresu i jakości usług**

Jednostki otoczenia biznesu działające na terenie województwa mazowieckiego, permanentnie zwiększały zakres i jakość świadczonych usług. Programy realizowane przez te jednostki skierowane były do osób zamierzających podjąć własną działalność. Obejmowały one oprócz wsparcia finansowego ze środków unijnych, szkolenia z zakresu formalno-prawnych aspektów zakładania firmy, funkcjonowania firmy oraz tworzenia biznes planów.

Fundacja Małych i Średnich Przedsiębiorstw (FMiŚP), która jest od 2001 r. Regionalną Instytucją Finansującą na Mazowszu, a jednocześnie regionalnym partnerem Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP) współpracowała przy wdrażaniu programów adresowanych do małych i średnich przedsiębiorstw: SPO WKP, SPO RZL i PO IG. Działalność w zakresie wdrażania funduszy unijnych prowadziła również Mazowiecka Izba Rzemiosła i Przedsiębiorczości. W latach 2007- 2008 realizowała ona projekt w ramach ZPORR *Własna firma – sukces bez tajemnic*, którego celem był rozwój przedsiębiorczości w województwie mazowieckim. W ramach projektu zorganizowano: bezpłatne szkolenia pomagające przygotować się do prowadzenia własnej firmy oraz indywidualne doradztwo i opiekę mentora nad opracowywanymi przez uczestników szkolenia projektami działalności gospodarczej. W ramach projektu na realizację najlepszych biznes planów przyznano pomoc finansową jednorazową w wysokości 200 tys. zł oraz wsparcie pomostowe w formie comiesięcznych dotacji w wysokości 700 zł, przez okres 6 miesięcy. Finansowo nagrodzono 30 uczestników szkolenia.

Obecnie Mazowiecka Izba Rzemiosła i Przedsiębiorczości w ramach PO KL realizuje projekt *Własna firma – sukces bez tajemnic – BIS* (w partnerstwie z FMiŚP) oraz w ramach Projektu Norweskiego projekty *Młodość w rzemiośle. Obierz Właściwy Kierunek – Zostań Mistrzem* oraz *Młodość w rzemiośle – partnerstwo na rzecz rozwoju oświaty zawodowej*. Dwa ostatnie realizowane są we współpracy z Izbą Rzemiosła w Trondheim (Håndverkerforeningen i Trondheim). Celem ich jest nawiązanie i zacieśnienie współpracy pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w kształcenie zawodowe na poziomie regionu w Polsce i Norwegii oraz zwiększenie zainteresowania zawodami rzemieślniczymi.

Związek Pracodawców Warszawy i Mazowsza (ZPMiW) w ramach działania 2.5. ZPORR

realizował programy *Mazowiecka Kuźnia Przedsiębiorczości* i *Mazowiecka Kuźnia Przedsiębiorczości BIS*. Obejmowały one takie same zagadnienia jak program realizowany przez FMiŚP *Własna firma – sukces bez tajemnic*. Dofinansowaniem w wysokości 200 tys. zł wsparto realizację 25 biznes planów. W ramach projektu przewidziano również wsparcie pomostowe w formie comiesięcznych dotacji w wysokości 700 zł, przez okres 6 miesięcy.

Do instytucji otoczenia biznesu należą również ośrodki szkoleniowo-doradcze, centra transferu technologii, parki technologiczne, inkubatory technologiczne (opisane w ramach kierunku działań 2.4.) oraz akademickie inkubatory przedsiębiorczości. W okresie monitorowania Strategii w województwie mazowieckim działalność rozpoczęły:

- Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Płockim Parku Przemysłowo-Technologicznym;
- Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Szkole Głównej Handlowej;
- Inkubator Przedsiębiorczości przy Politechnice Warszawskiej;
- Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Wyższej Szkole Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego;
- Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Wyższej Szkole Informatyki Stosowanej i Zarządzania;
- Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Akademii Podlaskiej w Siedlcach.

⇒ *Wspieranie rozwoju instytucji otoczenia biznesu na obszarach pozametropolitalnych*

Poza instytucjami otoczenia biznesu obejmującymi zasięgiem całe województwo mazowieckie, działają także instytucje otoczenia biznesu o lokalnym zasięgu oddziaływania. Powstawanie oraz ich rozwój finansowany był ze środków unijnych. Samorząd Województwa Mazowieckiego szczególnym wsparciem objął projekty ubiegające się o dofinansowanie z RPO WM z obszarów pozametropolitalnych (w szczególności w obszarach problemowych wyznaczonych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego). W ramach oceny strategicznej mogły one uzyskać dodatkowy punkt za spójność ekonomiczną. Premiowane były również projekty z obszarów charakteryzujących się wysokim bezrobociem (przekraczającym 1,5 krotnie średnią wojewódzką), które mogły uzyskać dodatkowy punkt za spójność społeczną. Szczegółowe informacje dotyczące wsparcia instytucji otoczenia biznesu zawarto w opisie kierunku 2.1.

Kierunek działań 2.3. ROZWÓJ NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII Z WYKORZYSTANIEM WŁASNEGO POTENCJAŁU B+R

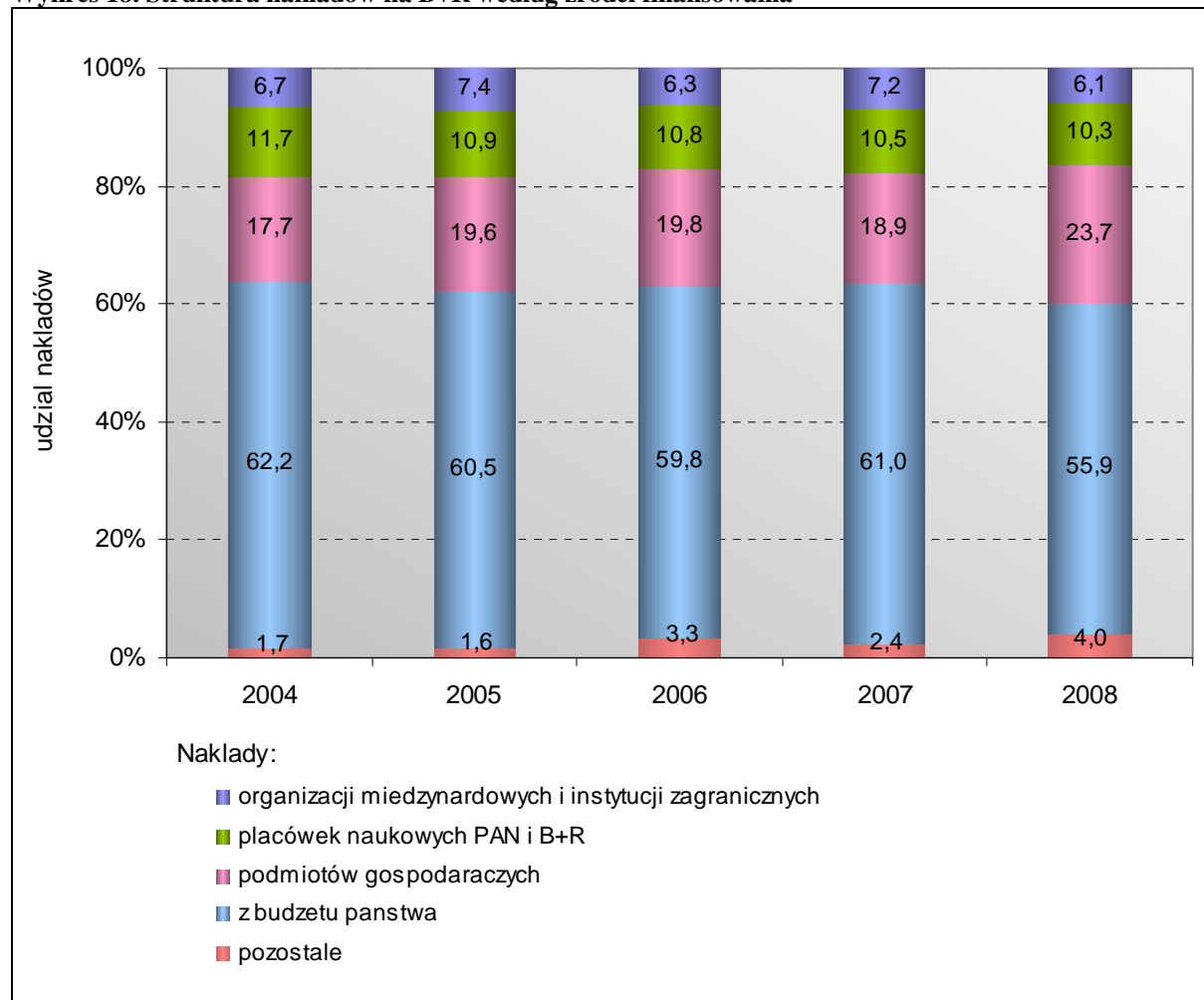
Nowoczesne technologie są jednym z zasadniczych elementów wpływających na rozwój gospodarczy regionu i kraju. Są motorem wzrostu gospodarczego i generatorem nowych miejsc pracy. Rozwój nowoczesnych technologii oraz ulepszanie procesów produkcyjnych w dużej mierze wpływa na wydajność gospodarki oraz konkurencyjność jej produktów.

W województwie mazowieckim nakłady ogółem (w cenach bieżących) na działalność badawczo-rozwojową rokrocznie wzrastały. W 2008 r. na ten rodzaj działalności wydawkowano ponad 3,3 mld zł. Była to kwota o ponad 1 mld zł większa aniżeli w roku 2004. W latach 2004-2008 nakłady te również w przeliczeniu na mieszkańca systematycznie wzrastały i w 2008 r. wyniosły 638 zł (wzrost o 198 zł). W relacji do PKB poziom nakładów uległ jednak obniżeniu, z 1,20 % w roku 2004 do 1,07% w roku 2007.

Struktura nakładów na działalność B+R według źródeł finansowania ulegała niewielkim zmianom. W latach 2004-2008 o ponad 6 pkt proc. zmniejszył się udział środków pochodzących z budżetu państwa, choć nie była to stała tendencja. Nieznacznym fluktuacjom ulegały udziały nakładów placówek naukowych PAN i B+R (spadek we wskazanym okresie z 11,7% do 10,3%) oraz podmiotów gospodarczych (wzrost z 17,7% do 23,7%) - wykres 18.

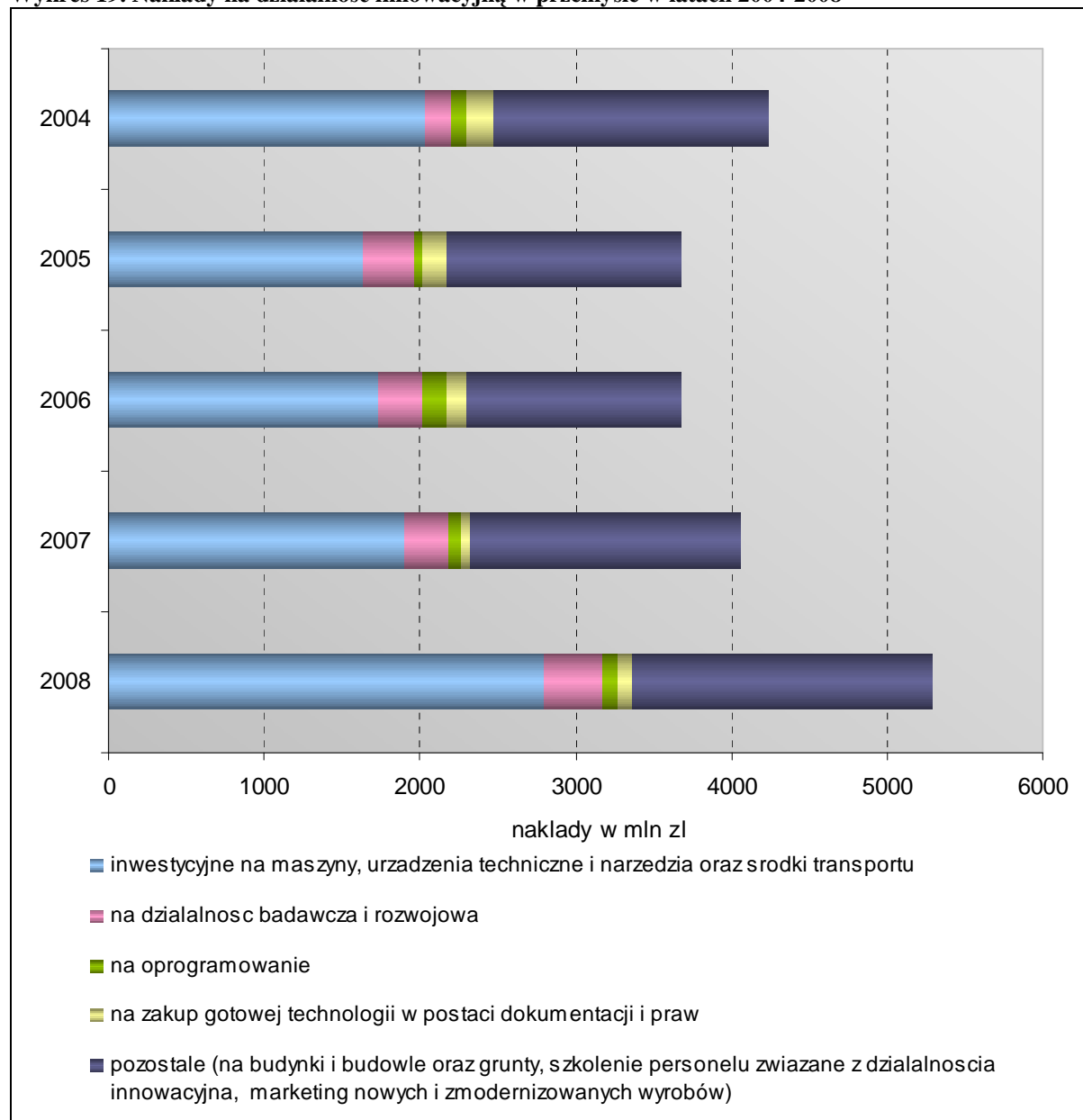
Wykres 18. Struktura nakładów na B+R według źródeł finansowania

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie „Rocznik Statystyczny Województw 2005-2009”

W latach 2004-2006 wartość nakładów na działalność innowacyjną w przemyśle uległa zmniejszeniu (z 4,2 do 3,7 mld zł), jednakże od roku 2007 nastąpił wzrost ich wartości. W okresie objętym analizą nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle były najwyższe w 2008 r., kiedy wyniosły 5,3 mld zł (Wykres 19). Zmiany nastąpiły w sposobie finansowania działalności innowacyjnej w przemyśle. Od 2004 r. wzrastało znaczenie środków własnych (z 83,7% do 88,8% w 2008 r.), zaś udział kredytów bankowych systematycznie malał od 2005 r. z 11,4% do 4,9% w 2008 r.

Wykres 19. Nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

W województwie mazowieckim liczba zatrudnionych w działalności B+R utrzymuje się na poziomie powyżej 33 tys. osób. Jednakże w przeliczeniu na 1000 osób aktywnych zawodowo liczba zatrudnionych w działalności B+R wykazywała tendencję malejącą (z 15,1 w 2004 r. do 12,8 w 2008 r.). Systematycznie malała liczba osób zatrudnionych w jednostkach naukowych i badawczo-rozwojowych z 18,8 tys. w 2004 r. do 16,5 tys. w 2008 r. oraz szkołach wyższych odpowiednio z 13,4 tys. do 13,1 tys. O ponad 1 tys. wzrosła natomiast liczba osób zatrudnionych w jednostkach rozwojowych i w 2008 r. wyniosła prawie 3,5 tys. osób. W latach 2004-2008 w województwie mazowieckim systematycznie wzrastała liczba osób z tytułem profesora, doktora habilitowanego i doktora, zatrudnionych w działalności B+R (z 13,9 tys. do 15,4 tys. osób). Wzrost zatrudnienia tej grupy osób odnotowano zarówno w grupie jednostek naukowych i badawczo-rozwojowych, szkół wyższych, jak i jednostek rozwojowych.

W okresie monitorowania udział produktów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej przemysłu ulegał wahaniom. W latach 2004-2008 udział tej grupy produktów wzrósł o 3,2 pkt proc. (z 14,6% do 17,8%). Najwyższy udział zanotowano w roku 2005 kiedy wyniósł on 27,1% produkcji sprzedanej przemysłu. O wzrastającej innowacyjności mazowieckiej gospodarki świadczy zwiększająca się liczba patentów. W województwie mazowieckim w 2008 r. udzielono 377 patentów na wynalazki (wzrost o 136 w porównaniu z 2004 r.).

W województwie mazowieckim podjęto wiele działań na rzecz rozwoju nowoczesnych technologii i generowania innowacji obejmujących m.in. wspieranie rozwoju sektora badawczo-rozwojowego Mazowsza, wykorzystywanie wyników badań naukowych, wdrażanie nowych produktów i technologii. Działania na rzecz budowy systemu innowacyjnego w regionie zostały omówiono w opisie realizacji Kierunku 2.5.

W analizowanym okresie na Mazowszu realizowano wiele projektów dotyczących rozwoju nowoczesnych technologii teleinformatycznych oraz budowy baz danych. Większość z nich uzyskała dofinansowanie z funduszy unijnych w ramach programów pomocowych.

Realizacja celu jakim jest rozwój nowoczesnych technologii z wykorzystaniem własnego potencjału B+R na obszarze województwa mazowieckiego odbywa się poprzez różnorodne działania, które opisano poniżej.

⇒ *Podniesienie efektywności wykorzystania znaczącego potencjału badawczo-rozwojowego Mazowsza, współpracy oraz wzmocnieniu powiązań nauki z gospodarką regionu i dostosowaniu oferty badawczej do potrzeb przedsiębiorstw*

oraz

⇒ *Racjonalizacja nakładów na naukę oraz rozwój badań i technologii w dziedzinach zapewniających dynamiczny rozwój mazowieckiej gospodarki*

Realizacja tych działań odbywała się poprzez wspieranie działalności badawczo-rozwojowej w ramach programów PO IG, RPO WM. Dofinansowanie otrzymały projekty dotyczące budowy, rozbudowy, modernizacji infrastruktury naukowo – badawczej, rozwoju infrastruktury specjalistycznych laboratoriów. W ramach programu PO IG - działanie 2.1. *Rozwój ośrodków o wysokim potencjale badawczym*, wsparcie otrzymało kilkanaście projektów m.in.:

- *Centrum Zaawansowanych Materiałów i Technologii* - Politechnika Warszawska;
- *Centrum Nauk Biologiczno-Chemicznych UW – Kampus Ochota (CENT III)*- Uniwersytet Warszawski;
- *OPTOLAB* - rozbudowa bazy laboratoryjnej Instytutu Optoelektroniki Wojskowej Akademii Technicznej - Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego;
- *Mikrosystemy i NanoTechnologie Elektroniczne dla Innowacyjnej Gospodarki „MINTE”* - Instytut Technologii Elektronowej.

W ramach RPO WM - działanie 1.1. *Wzmocnienie sektora badawczo-rozwojowego* pomocą finansową objęto działalność parków technologicznych, ośrodków naukowych i centrów badawczych. Zagadnienia te zostały szerzej opisane w kierunku działań 2.4.

⇒ *Inwestycje w rozbudowę infrastruktury naukowo-badawczej, wspieranie działalności*

badawczo-rozwojowej przedsiębiorstw i zakup wyników badań ze sfery nauki oraz pomoc przedsiębiorstwom we wdrażaniu i komercjalizacji nowych produktów i technologii

Instrumentem realizacji działania jest PO IG oraz RPO WM. Wsparciem finansowym objęto projekty dotyczące realizacji przedsięwzięć technicznych, technologicznych i organizacyjnych w zakresie prac B+R. W ramach programu PO IG - działanie 1.4. *Wsparcie projektów celowych* oraz działanie 4.1. - *Wsparcie wdrożeń prac B+R* pomoc finansową otrzymało około stu kilkudziesięciu projektów. W ramach RPO WM - działanie 1.2. *Budowa sieci współpracy nauka – gospodarka* przeznaczono znaczne środki na realizację powyższego działania.

Rozpoczęte inwestycje dotyczące rozbudowy bazy naukowo-badawczej i dydaktycznej, finansowanej z PO Innowacyjna Gospodarka obejmując m.in.:

- *Centrum Nowych Technologii „Ochota” Uniwersytetu Warszawskiego;*
- *Centrum naukowo-dydaktyczne Wydziału Inżynierii i Kształtowania Środowiska – „Centrum Wodne” – SGGW;*
- *Centrum zaawansowanych Technologii CEZAMAT;*
- *Centrum Badań Przedklinicznych i Technologii Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego;*
- *Centrum Nauki „Kopernik” (instytucja kultury - propagująca naukę).*

⇒ ***Wsparcie rozwoju sprawnych systemów teleinformatycznych i zapewnieniu dostępu do szerokopasmowego Internetu dla sfery publicznej i komercyjnej oraz rozwijaniu e-administracji publicznej, w tym budowy systemu informacji przestrzennej (SIP) dla województwa mazowieckiego, umożliwiającego powszechny dostęp do informacji i usług elektronicznych***

W ramach wsparcia rozwoju sprawnych systemów teleinformatycznych oraz rozwijania e-administracji, Samorząd Województwa przy współudziale samorządów powiatów: mińskiego, płockiego, radomskiego, miast: Mława i Ostrołęka oraz gmin: Mrozy i Jedlińsk, zrealizował projekt *Mazowiecki system informacji przestrzennej gmin i powiatów współdziałających w ramach województwa*. Celem projektu było wypracowanie mechanizmów przepływu informacji pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego różnego szczebla. W wyniku jego realizacji wdrożono system elektronicznego obiegu dokumentów (w 6 jednostkach publicznych), uruchomiono platformy GIS (w 9 jednostkach) oraz portal *Wrota Mazowsza* umożliwiający kontakt on-line obywatela z urzędem. System stanowi kluczowy element infrastruktury informacyjnej województwa, usprawniający procesy decyzyjne na różnych szczeblach administracji.

Planowany jest dalszy rozwój Mazowieckiego Systemu Informacji Przestrzennej (MSIP) - w tym celu samorząd podjął decyzję o realizacji projektów *Elektroniczna Administracja” i „Bazy Wiedzy* w ramach RPO 2007-2013. W dalszej perspektywie planowana jest realizacja zadania *Wypracowanie i wdrożenie innowacyjnych metod aktualizacji baz danych georeferencyjnych i tematycznych Mazowieckiego Systemu Informacji Przestrzennej na podstawie zewnętrznych źródeł danych*. W projekcie tym do aktualizacji danych MSIP zaangażowane zostaną zewnętrzne bazy danych, nie będące w dyspozycji służby geodezyjnej.

W Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Mazowieckiego 2007-2013 (RPO WM) przeznaczono znaczne środki finansowe na wsparcie projektów w ramach Priorytetu II – *Przyspieszenie e-rozwoju Mazowsza*. W ramach tego priorytetu zarezerwowano środki na realizację czterech projektów kluczowych, z których trzy pierwsze są projektami własnymi:

- *Internet dla Mazowsza* - za realizację projektu odpowiada Samorząd Województwa Mazowieckiego we współpracy z Agencją Rozwoju Mazowsza S.A (ARM S.A) jego celem jest budowa szerokopasmowego dostępu do Internetu oraz zapewnienie dostępu do usług teleinformatycznych świadczonych drogą elektroniczną 90% mieszkańców i 100% przedsiębiorstw oraz podmiotów publicznych na obszarze Mazowsza;
- *Rozwój e-usług i ich dostępu dla obywateli w ramach Mazowieckiej Sieci Społeczeństwa Informacyjnego M@zowszanie* - realizowany przez Samorząd Województwa Mazowieckiego we współpracy z ARM S.A, w ramach projektu na Mazowszu powstanie platforma internetowa oferująca dostęp do e-usług, w tym edukacji;
- *Rozwój elektronicznej administracji w samorządach województwa mazowieckiego wspomagającej niwelowanie dwudzielnosci potencjału województwa (Elektroniczna Administracja) oraz Przyspieszenie wzrostu konkurencyjności województwa mazowieckiego przez budowanie społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy poprzez stworzenie zintegrowanych baz wiedzy o Mazowszu* - projekty realizuje Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego (GWM). Ich celem jest poprawa funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego województwa mazowieckiego, poprzez standaryzację, jednolitość i harmonijność rozwiązań w zakresie e-administracji, umożliwienie społeczeństwu korzystania z usług świadczonych drogą elektroniczną (e-Government) oraz zapewnienie dostępu do danych zawartych w rejestrach publicznych. Ponadto ich realizacja umożliwi unowocześnienie stosowanych i wdrażanie nowych technologii w obszarze budowy, prowadzenia i udostępniania zbiorów danych zawierających informacje z zakresu przestrzennego zobrazowania terenu oraz cech określających walory gmin, powiatów i województwa. W trakcie realizacji projektów w kolejnych obszarach województwa mazowieckiego zostaną wykorzystane mechanizmy, technologie oraz e-usługi wypracowane w ramach wcześniejszych projektów: *Mazowiecki system informacji przestrzennej gmin i powiatów współdziałających w ramach województwa* oraz *Wypracowanie i wdrożenie innowacyjnych metod integracji danych katastralnych, mapy zasadniczej i bazy danych topograficznych oraz modernizacja usług publicznych świadczonych przez służbę geodezyjną i kartograficzną*;
- *Rozwój infrastruktury teleinformatycznej i e-usług w policji mazowieckiej* - realizowany jest przez Komendę Wojewódzką Policji w Radomiu. Projekt zakłada budowę centralnego systemu zarządzania centralami MATRA, a także modernizację i rozbudowę dostępu do sieci Internet dla jednostek policji mazowieckiej (28 Komend Policji).

⇒ ***Utworzenie infrastruktury wykorzystującej wielofunkcyjny system pozycjonowania ASG-PL, oparty o satelitarny system lokalizacyjny GPS***

W zakresie utworzenia infrastruktury technicznej systemu pozycjonowania ASG-PL opartego o satelitarny system lokalizacyjny GPS, w województwie mazowieckim zrealizowano projekt *Budowa infrastruktury użytkowej systemu pozycjonowania satelitarnego w województwie mazowieckim*. Celem projektu było zagęszczenie sieci stacji referencyjnych GPS na terenie i wokół aglomeracji warszawskiej oraz budowa systemu nawigacyjnego, wspierającego działania Centrum Dyspozytorskiego

Wojewódzkiej Stacji Pogotowia Ratunkowego i Transportu Sanitarnego Meditrans. Efektem realizacji tego projektu było zbudowanie jednej i modernizacja dwóch stacji referencyjnych GPS, opracowano mapę nawigacyjną województwa i wyposażono centrum dyspozytorskie. Projekt zrealizowało Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego.

⇒ *Wsparcie tworzenia baz danych o zasobach niezbędnych do zarządzania procesami rozwojowymi w województwie oraz zapewnienie możliwości dostępu do tego rodzaju baz informacyjnych*

W ramach działań na rzecz tworzenia baz danych o zasobach niezbędnych do zarządzania procesami rozwojowymi w województwie Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego realizuje projekt *Trendy rozwojowe Mazowsza* finansowany z komponentu regionalnego Programu Operacyjnego *Kapitał Ludzki 2007-2013*. Głównym celem projektu badawczego jest stworzenie spójnego systemu monitorowania, modelowania i prognozowania zmian społecznych i gospodarczych zachodzących w województwie mazowieckim. W punkt ten wpisują się również realizowane przez Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego projekty dotyczące standaryzacji i harmonizacji zbiorów danych przestrzennych oraz wdrażania e-usług na Mazowszu:

- Mazowiecki System Informacji Przestrzennej (ZPORR 2004-2006);
- Bazy Wiedzy (RPO WM 2007-2013);
- Wypracowanie i wdrożenie innowacyjnych metod integracji danych katastralnych, mapy zasadniczej i bazy danych topograficznych oraz modernizacja usług publicznych świadczonych przez służbę geodezyjną i kartograficzną (Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego 2007-2011).

⇒ *Wsparcie inwestycji obejmujących, zarówno rozwój usług i baz informatycznych administracji samorządowej województwa, jak i dofinansowanie inwestycji podmiotów prywatnych oraz rozwój komercyjnych sieci i usług na Mazowszu*

Przewidziano wsparcie finansowe dla projektów dotyczących rozwoju usług i baz informatycznych administracji samorządowej w oparciu o nowe technologie informacyjno-komunikacyjne ICT. W ramach RPO WM - działania 2.2. *Rozwój e-usług* powstała lista rankingowa, na której znalazło się 45 projektów.

Na szczeblu administracji rządowej zrealizowanych zostało wiele dużych projektów dotyczących rozwoju usług i baz informacyjnych. W ramach SPO WKP dofinansowanie otrzymały projekty:

- *Wielofunkcyjny system precyzyjnego pozycjonowania satelitarnego ASG/EUPOS*- Główny Geodeta Kraju;
- *GEOPORTAL.GOV.PL* - Główny Geodeta Kraju;
- *Budowa elektronicznej platformy usług administracji publicznej e-PUAP*- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji;
- *Centrum świadczenia usług rejestrowych Ministerstwa Sprawiedliwości* - Ministerstwo Sprawiedliwości.

W analizowanym okresie w województwie mazowieckim dynamicznie rozwijała się także telefonia komórkowa. Działający obecnie w regionie operatorzy wprowadzili na rynek i udostępnili zaawansowane technologie i usługi:

- Szybką pakietową transmisję danych GPRS (General Packet Radio Service) technologia stosowana w sieciach GSM do pakietowego przesyłania danych.
- Technologię UMTS (Universal Mobile Telecommunications System). Uniwersalny

System Komunikacji Ruchomej, umożliwiający w szczególności realizację transmisji nie tylko głosu, ale również przekazu multimedialnego, czyli jednoczesnej transmisji głosu, danych i obrazu przesyłanej z dużymi prędkościami w czasie rzeczywistym. Telefonii 3G rozszerza możliwości komunikacji. Dzięki możliwości komunikacji z internetem jaką daje nam technika UMTS, system będzie mógł korzystać zawartych w nim informacji i danych.

- Technologię HSDPA (*High Speed Downlink Packet Access*) umożliwiającą bezprzewodową szerokopasmową transmisję danych.

Równolegle do telefonii komórkowej rozbudowywana była sieć światłowodowa operatorów telekomunikacyjnych, technologia bezprzewodowa (np. wimax, cdma, radiolinia).

Realizowane na obszarze województwa zadania przyczyniają się do rozwoju infrastruktury informatycznej oraz kształtowania społeczeństwa informacyjnego. Stosowane rozwiązania usprawniają procesy zarządzania oraz przynoszą wymierne efekty w zakresie obsługi obywateli. Dotychczas zrealizowane zadania na poziomie samorządu województwa skierowane były na wdrażanie nowoczesnych systemów informatycznych, przede wszystkim w oparciu o współpracę z gminami i powiatami.

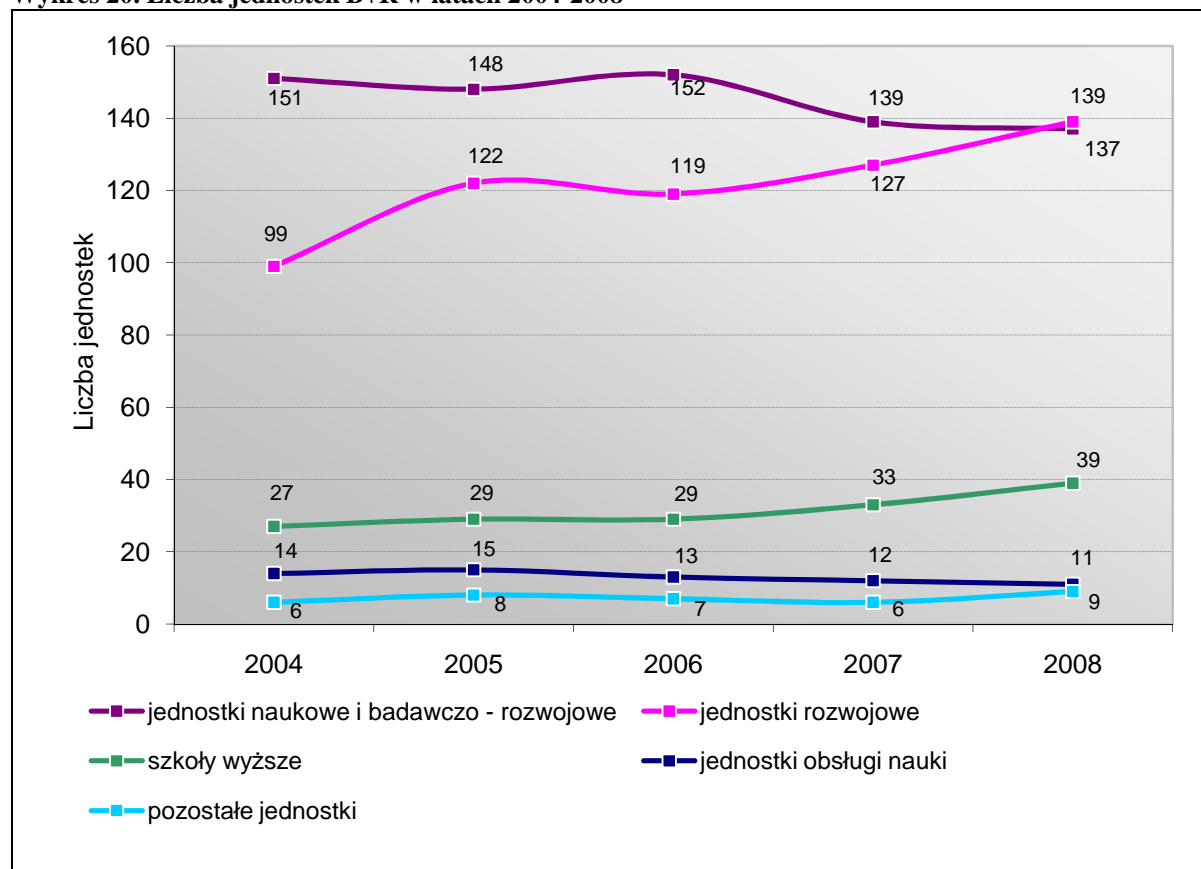
Kierunek działań 2.4. ROZWÓJ REGIONALNYCH SIECI KOOPERACYJNYCH I PRZEPLYWU NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII

Podnoszenie innowacyjności i konkurencyjności regionu jest możliwe dzięki zwiększaniu współpracy przedsiębiorstw zarówno z instytucjami otoczenia biznesu, szkołami wyższymi, ośrodkami badawczo-rozwojowymi, jak i władzami samorządowymi. Z tego względu kluczowe stają się działania na rzecz rozwoju regionalnych sieci kooperacyjnych i przepływu nowoczesnych technologii.

W województwie mazowieckim w latach 2004-2008 systematycznie wzrastała liczba jednostek prowadzących działalność badawczo-rozwojową (z 297 do 335). W przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców województwa od roku 2005 do 2008 liczba jednostek prowadzących działalność badawczo-rozwojową wzrosła z 5,77 do 6,44.

W rozróżnieniu na typy jednostek, tendencję wzrostową wykazywała liczba jednostek rozwojowych (wzrost z 99 w 2004 r. do 139 w 2008 r.) - Wykres 20. Nieznacznie wzrosła również liczba szkół wyższych (z 27 do 39). W porównaniu do roku 2004 zmniejszyła się jednak liczba jednostek naukowych i badawczo-rozwojowych (ze 151 w 2004 r. do 137 w 2008 r.). Liczba jednostek obsługi nauki, funkcjonujących w województwie mazowieckim, w latach 2005-2008 rokrocznie zmniejszała się o 1 jednostkę (spadek z 15 do 11).

Wykres 20. Liczba jednostek B+R w latach 2004-2008

Zródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

W województwie mazowieckim przeciętne nakłady na prace rozwojowe wykazują tendencję wzrostową. W roku 2008 przeciętne nakłady bieżące na prace rozwojowe (w przeliczeniu na jednostkę) ponoszone przez jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe były o około 50% wyższe niż w roku 2004 i wyniosły 4,3 mln zł. W latach 2004-2008 wzrosły przeciętne nakłady na prace rozwojowe prawie we wszystkich typach jednostek B+R. W jednostkach rozwojowych odnotowano wzrost o 80% natomiast badawczo-rozwojowych o 46%. W 2008 r. średnie nakłady na prace rozwojowe w tych jednostkach wyniosły odpowiednio 2,8 i 6,4 mln zł.

Równocześnie przeciętne nakłady na prace rozwojowe w szkołach wyższych w latach 2004-2006 systematycznie malały, jednak w latach 2007-2008 nakłady tej grupy jednostek wzrosły i w 2008 r. były wyższe o ok. 40% od kwot przeznaczonych na prace rozwojowe na początku analizowanego okresu. W 2008 r. szkoły wyższe wydatkowały na prace rozwojowe 1,9 mln zł. W jednostkach obsługi nauki, w roku 2005 w porównaniu do roku poprzedniego, nakłady na prace rozwojowe zmniejszyły się prawie 10-krotnie. Od roku 2006 następował jednak ich sukcesywny wzrost. W 2008 r. przeciętne nakłady na prace rozwojowe w jednostkach obsługi nauki przekroczyły wartość z 2004 r. i wyniosły 118,2 tys. zł.

Rozwój regionalnych sieci kooperacyjnych oraz przepływ nowoczesnych technologii realizowany był poprzez następujące działania:

⇒ *Wsparcie działalności badawczej, technologicznej i inwestycyjnej przedsiębiorstw*

Jednym z instrumentów wsparcia działalności badawczej, technologicznej i inwestycyjnej przedsiębiorstw jest PO IG, skierowany przede wszystkim do przedsiębiorców, którzy zamierzają realizować innowacyjne projekty, związane z badaniami i rozwojem, nowoczesnymi technologiami, inwestycjami o dużym znaczeniu dla gospodarki lub wdrażaniem i stosowaniem technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Do końca 2009 r. wsparcie finansowe przyznane zostało około 100 beneficjentom realizującym projekty wdrażające wyniki prac B+R prowadzonych, przez przedsiębiorstwa, sektor naukowy bądź będących wynikiem programu *Inicjatywa Technologiczna*.

Środki finansowe na działalność badawczo-rozwojową przewidziane są również w RPO WM w ramach działania 1.2. *Budowa sieci współpracy nauka-gospodarka*. Działanie to ma na celu podniesienie innowacyjności przedsiębiorstw dzięki wykorzystaniu rezultatów prac B+R zrealizowanych na ich potrzeby przez sferę nauki.

Wsparcie działalności badawczej, technologicznej i inwestycyjnej przedsiębiorstw realizowane było również w ramach SPO WKP oraz ZPORR. Dofinansowano około 100 projektów dotyczących współpracy pomiędzy sektorem badawczo-rozwojowym, przedsiębiorstwami i innymi podmiotami służącymi transferowi know-how i technologii.

⇒ *Zrealizowanie na Mazowszu przedsięwzięć sprzyjających rozwojowi nowoczesnych technologii, innowacyjnych projektów naukowo-badawczych i transferu wiedzy, a także zapewniających przedsiębiorstwom dogodne warunki prowadzenia działalności oraz zwiększenia innowacyjności i konkurencyjności produktów i usług dostosowanych do trendów rynkowych*

oraz

⇒ *Zintensyfikowanie działań na rzecz transferu wyników badań naukowych do przedsiębiorstw, utworzenie regionalnych instytucji pomostowych pomiędzy nauką i gospodarką*

W zakresie wspierania rozwoju działalności badawczej, w tym także transferu wiedzy i nowych technologii z SPO WKP i ZPORR dofinansowanie uzyskały m.in. projekty:

- *Transfer wiedzy – szansą na wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw w regionie Mazowsza* - realizowany w latach 2006-2008 przez Regionalne Centrum Integracji Europejskiej we Włocławku. Projekt polegał na stworzeniu Centrum Transferu Wiedzy wraz z Bazą Wiedzy. Zawierał pełną ofertę wsparcia dla przedstawicieli sektora MSP z terenu pięciu powiatów woj. mazowieckiego: płockiego (ziemski i grodzki), płońskiego, sochaczewskiego, sierpeckiego i gostyńskiego;
- *Kółka i Fora Technologiczne - instrumenty promowania innowacyjności i współpracy technologicznej firm* - realizowany przez Krajową Izbę Gospodarczą w okresie od 01.12.2006 r. do 27.02.2007 r. Projekt polegał na organizowaniu spotkań z przedstawicielami Izby Przemysłowo-Handlowej oraz przedsiębiorstwami z branży: ochrony środowiska, komponentów i technologii medycyny, a także organizowaniu seminariów z zakresu: transfer technologii, zarządzanie technologiami i projektami innowacyjnymi, finansowanie działalności;
- *Innowacyjne systemy wspomagania technicznego zrównoważonego rozwoju gospodarki* – projekt realizowany przez Instytut Technologii Eksploatacji - Państwowy Instytut Badawczy. Projekt polegający na opracowaniu zaawansowanych rozwiązań produktowych i procesowych przygotowanych do wdrożeń gospodarczych w obszarze wytwarzania i eksploatacji obiektów technicznych. Realizacja zadań

projektu umożliwia uzyskanie nowatorskich rozwiązań technologicznych, eksploatacyjnych i organizacyjnych oraz wpływa na zwiększenie wykorzystania wyników prac badawczych w gospodarce, co wpływa na wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw;

Od 2004 roku zaczęły powstawać Polskie Platformy Technologiczne (Siódmego Programu Ramowego Badań i Rozwoju Technologicznego Unii Europejskiej). Uczestnikami Polskich Platform Technologicznych są kluczowi partnerzy przemysłowi, przedsiębiorstwa, izby i agencje gospodarcze, instytuty naukowe oraz uczelnie. Partnerem wszystkich powstałych dotychczas Platform jest Krajowy Punkt Kontaktowy Programów Badawczych Unii Europejskiej. W województwie mazowieckim funkcjonuje 14 platform technologicznych.

⇒ *Wsparcie rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz utworzenie bezpiecznych sieci i systemów informatycznych w przedsiębiorstwach*

Wspieranie rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz bezpiecznych systemów informatycznych w przedsiębiorstwach odbywa się poprzez dofinansowanie projektów w ramach RPO WM - działanie 2.3. *Technologie informacyjne i komunikacyjne dla MSP*. Powstała lista rankingowa 64 pozytywnie rozpatrzonych wniosków.

⇒ *Utworzenie i rozwój parków naukowo-technologicznych, inkubatorów technologicznych oraz układów kooperacyjnych (klastrów, gron przemysłowych)*

oraz

⇒ *Zintensyfikowanie działań na rzecz tworzenia i rozwoju przestrzeni wysokiej technologii, w tym m. in. Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii w Płocku oraz Płockiego Parku Przemysłowo- Technologicznego, Centrum Zaawansowanych Technologii, Warszawskiego Parku Technologicznego, Południowo-mazowieckiego Okręgu Wiedzy, Nauki Wysokich Technik i Technologii w Radomiu w oparciu o potencjał naukowy Politechniki Radomskiej oraz Instytutu Technologii i Eksploatacji w Radomiu*

W celu rozwoju regionalnych sieci kooperacyjnych i lepszego przepływu nowoczesnych technologii, tworzono oraz rozwijano parki naukowo-technologiczne, inkubatory technologiczne, układy kooperacyjne, w tym m.in. klastry. Działania te wspierane były m.in. przez RPO WM oraz PO IG.

Na terenie województwa po roku 2006 powstały oraz rozwijały swoją działalność klastry, będące jedną z najbardziej rozwiniętych i zintegrowanych form współpracy:

- Mazowiecki Klaster Kosmiczny;
- Mazowiecki Klaster Lotniczy – Aviation Mazovia;
- Mazowiecki Klaster Innowacyjnych Technologii Fotonicznych Optoklaster;
- Mazowiecki Klaster Druku Reklam Kolorowa Dolina;
- Dolina Ekoprodukcji na Mazowszu;
- Mazowiecki Klaster Kultury i Turystyki;
- Mazowiecki Klaster Technologii Informacyjnych i Komunikacyjnych;
- Łódzko – Mazowiecki Klaster Przetwórstwa Warzyw i Owoców;
- Szydłowiecki Klaster Kamieniarstwa Dolina Piaskowa;
- Grono Ceramiczne Końskie – Opoczno (obejmuje również obszar Przysuchy);
- Mazowiecki Klaster Mikroelektroniczny;
- Klaster Budownictwo - Polska Centralna.

Wsparcie rozwoju klastrów realizowane było także przez udział Samorządu Województwa Mazowieckiego w projekcie *INNET* („Łączenie w sieci narodowych/regionalnych instytucji wspierających innowacyjność w celu włączania MSP w innowacyjne klastry technologiczne w Europie”) realizowanym w ramach 6 Programu Ramowego Komisji Europejskiej w latach 2006-2009. *INNET* był częścią nowej wspólnotowej inicjatywy „Pro Inno Europe” wspieranej przez Dyрекcję Generalną ds. Przedsiębiorstw i Przemysłu UE. Brało w nim udział 19 partnerów z Belgii, Francji, Grecji, Hiszpanii, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Polski i Szwecji. Jednym z założeń projektu była promocja i rozwój współpracy między krajowymi i regionalnymi instytucjami wspierającymi innowacyjność w celu wypracowania wspólnego programu pomocy dla klastrów, wymiany doświadczeń i dobrych praktyk oraz utworzenia instrumentów na poziomie krajowym i regionalnym, które stymulowałyby rozwój struktur klastrowych. Celem projektu była również promocja współpracy pomiędzy regionalnymi i ponadregionalnymi systemami innowacji. Projekt ten służył w szczególności tworzeniu przyjaznych warunków współpracy MSP w ramach struktur klastrowych. W ramach projektu współpracowano z blisko 30 klastrami technologicznymi i około 350 małymi i średnimi przedsiębiorstwami. Projekt koncentrował się głównie na identyfikacji dojrzałych struktur klastrowych. W ramach projektu realizowany był pilotażowy program *Innovation Express* (IE), udzielający wsparcia finansowego na realizację projektu dotyczącego rozwoju międzynarodowej współpracy klastra z partnerem zagranicznym w zakresie badań, rozwoju technologicznego lub innowacji. W ramach programu podpisano 7 umów z koordynatorami klastrów. W województwie mazowieckim funkcjonują również centra doskonałości i inkubatory przedsiębiorczości, z których znaczna część powstawała począwszy od 2004 r. najczęściej przy uczelniach wyższych.

W latach 2007-2008 województwo mazowieckie uczestniczyło również w realizacji projektu *Omninet* (*Sieć innowacyjna Opto-Mikro-Nano wykorzystująca różnorodne doświadczenia*), który obejmował konferencje i wizyty w innych regionach pozwalające na wymianę doświadczeń z zakresu tworzenia i rozwijania klastrów technologicznych. Zadanie to wpisane było w 6 Ramowy Program Unii Europejskiej. Uczestniczyło w nim 15 partnerów z 6 krajów UE: Niemiec, Szkocji, Finlandii, Francji, Rumunii i Polski. Rezultatem projektu było: zwiększenie innowacyjności Mazowsza przez transfer technologii high-tech z ośrodków badawczych do gospodarki, polepszenie dostępu do źródeł finansowania, umożliwienie spotkania potencjalnych partnerów na konferencjach, a także wzmocnienie powiązań z europejskimi sieciami i organizacjami w obszarze klastrów.

W analizowanym okresie tworzone i rozwijane były parki naukowo-technologiczne. W ramach SPO WKP, a konkretnie działania 1.3. *Tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju firm*, dofinansowanie uzyskały 3 projekty:

- *Pierwszy etap budowy infrastruktury technicznej, materialnej Parku Przemysłowego w Płocku* – Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny S.A.;
- *Rozwój Parku Przemysłowego Sokołów Podlaski poprzez usługi doradcze*
  - Przedsiębiorstwo Usług Inżynieryjno-Komunalnych Sp. z o.o.;
- *Opracowanie koncepcji Parku Przemysłowego w Radomiu*
  - Stowarzyszenie „Radomskie Centrum Przedsiębiorczości”.

Na liście rankingowej projektów pozytywnie zweryfikowanych w ramach działania 1.3. *Kompleksowe przygotowanie terenów pod działalność gospodarczą* RPO WM znalazł się również projekt miasta Sokołów Podlaski pt. *Park Przemysłowy Sokołów Podlaski* (6 pozycja na liście).

W ramach RPO WM powstała również lista indywidualnych projektów kluczowych, na której umieszczone są m.in. projekty dotyczące rozwoju parków naukowo-technologicznych, a także układów kooperacyjnych itp. Należą do nich:

- *Płocki Park Przemysłowo - Technologiczny II* - Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny S.A.;
- *Stworzenie powiązań kooperacyjnych między sferą badawczą a przedsiębiorstwami w celu poprawy konkurencyjności regionu i zwiększenia spójności gospodarczej i społecznej* – Politechnika Radomska;
- *Płocki Park Przemysłowo - Technologiczny I* – Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny S.A.;
- *Budowa Parku Naukowo Technologicznego wraz z modernizacją infrastruktury towarzyszącej ośrodka w Świerku* – Instytut Problemów Jądrowych im. Andrzeja Sołtana w Świerku.

W zakresie w/w projektów największy postęp odnotowano w Płockim Parku Przemysłowo-Technologicznym (PPPT). Otrzymał on pomoc finansową na remont i przebudowę zespołu obiektów po byłym zespole szkół ochrony środowiska oraz na budowę infrastruktury technicznej i budowę dróg wewnętrznych. Projekt Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego ma na celu pozyskanie inwestorów polskich i zagranicznych zdecydowanych do założenia firm i przedsiębiorstw w Płocku i okolicach oraz stworzenia im jak najlepszych warunków do rozpoczęcia i rozwijania działalności gospodarczej. PPPT ma być elementem szerszego programu budowy w Polsce Centralnego Okręgu Wiedzy, Nauki, Edukacji, Wysokich Technik i Technologii. W 2007 r. Park otrzymał pierwszą nagrodę w województwie mazowieckim w II Ogólnopolskim Konkursie „*Grunt na medal*” organizowanym przez Polską Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych. Od lutego 2008 r. przy PPPT istnieje biuro fundacji Akademickich Inkubatorów Przedsiębiorczości udzielające kompleksowej pomocy studentom i absolwentom wyższych uczelni przy rozpoczynaniu działalności gospodarczej.

Projekt *Budowa Parku Naukowo Technologicznego wraz z modernizacją infrastruktury towarzyszącej ośrodka w Świerku* ma na celu utworzenie nowoczesnego centrum naukowo-technologicznego, będącego miejscem spotkań nauki, nowych technologii i przemysłu. Jest to wspólny projekt instytutów atomistyki w Świerku, władz lokalnych oraz organizacji gospodarczych. Projekt planuje także utworzenie Mazowieckiej Akademii Technicznej w Świerku, przygotowującej kadry na potrzeby sektora technologii jądrowych w gospodarce.

Projekt *Stworzenie powiązań kooperacyjnych między sferą badawczą a przedsiębiorstwami w celu poprawy konkurencyjności regionu i zwiększenia spójności gospodarczej i społecznej* realizowany jest przez Politechnikę Radomską. Celem projektu jest stworzenie odpowiedniego zaplecza, które umożliwi zastosowanie najnowszej wiedzy w praktyce. Planowane jest powstanie hali technologicznej, wyposażonej w specjalistyczną aparaturę naukowo-badawczą. Działania te umożliwią wykorzystanie laboratoriów i aparatury badawczej do wdrożenia rozwiązań technologicznych i materiałowych oraz transfer najnowszych osiągnięć technicznych i ekonomicznych w celu wytwarzania nowych, innowacyjnych produktów. W marcu 2010 r. wykonane zostało studium wykonalności do tego projektu.

Wdrażaniem nowoczesnych technologii w przedsiębiorstwach zajmują się również

inkubatory technologiczne. W 2009 r. powstał Mazowiecki Inkubator Technologiczny Sp. z o.o. (MIT). Działalność Spółki polega na inkubowaniu oraz finansowaniu nowych przedsiębiorstw realizujących działalność innowacyjną w trzech obszarach: e-commerce, nowoczesne technologie, sprzedaż na odległość i rozwiązania w zakresie dystrybucji towarów i usług. MIT ubiega się o dofinansowanie swojej działalności z PO IG - działanie 3.1. *Inicjowanie działalności innowacyjnej*.

W ramach działania 3.1. PO IG dofinansowany został projekt firmy IQ Advisors Sp. z o.o. pt. *IQ Advisors – inkubator technologii informacyjnych i komunikacyjnych*. Środki przeznaczone będą wyłącznie na rozwój projektów typu start-up, szczególnie w przemyśle, usługach, medycynie i energetyce (technologie informacyjne i mobilne).

W analizowanym okresie podejmowano również działania na rzecz tworzenia i rozwoju przestrzeni wysokiej technologii:

- rozwijał się m.in. Centralny Okręg Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii w Płocku, który jest wspólną inicjatywą administracji publicznej, przemysłu i ośrodków akademickich. Jego celem jest wspieranie działań na rzecz rozwoju gospodarki opartej na wiedzy oraz pobudzenie innowacyjności i konkurencyjności. Najważniejszym elementem Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii jest Płocki Park Przemysłowo – Technologiczny;
- Zarząd Województwa Mazowieckiego pozytywnie zaopiniował projekt utworzenia w Radomiu Południowo-Mazowieckiego Okręgu Wiedzy, Nauki, Wysokich Technik i Technologii;
- Powołano Warszawską Przestrzeń Technologiczną – Centrum Przedsiębiorczości Smolna 6, która otrzyma z funduszy UE 8,4 mln zł - podpisano preumowę przez przedstawicieli m.st. Warszawy z Zarządem Województwa Mazowieckiego w dniu 23 marca 2010 r. Jego celem ma być zwiększenie konkurencyjności gospodarki Warszawy i Mazowsza poprzez stworzenie dogodnej infrastruktury do prowadzenia działalności gospodarczej, transfer nowych technologii oraz pomoc przedsiębiorstwom w ich rozwoju.

Kierunek działań 2.5. BUDOWA SYSTEMU INNOWACYJNEGO W REGIONIE

W *Strategii* założono stworzenie i rozwijanie systemu innowacyjnego w regionie mającego na celu racjonalne wykorzystanie potencjału gospodarczego i naukowego poprzez zbudowanie sieci powiązań między instytucjami nauki, gospodarki, administracji i otoczenia biznesu. Efektywna współpraca tych podmiotów będzie sprzyjać rozwojowi badań oraz dyfuzji innowacji wspierając rozwój gospodarczy regionu.

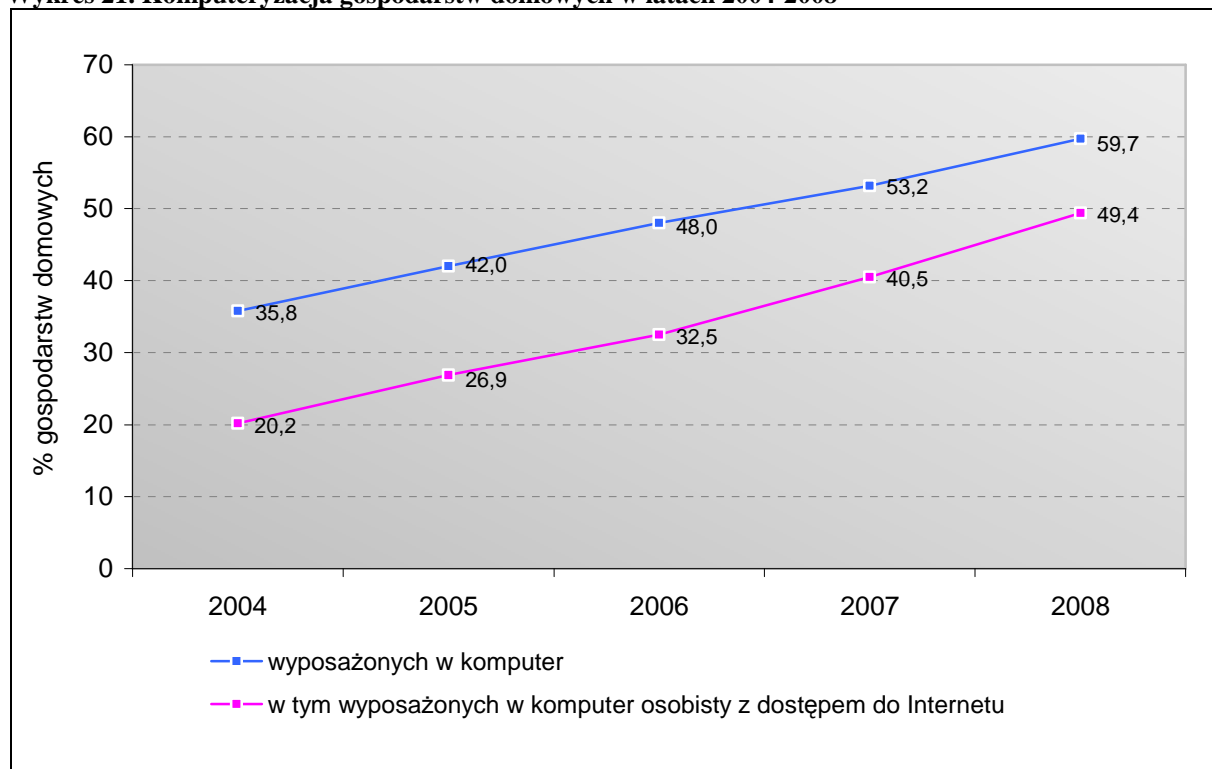
W województwie mazowieckim widoczny jest systematyczny wzrost wyposażenia wszystkich typów szkół w komputery. W 2008 r. największym poziomem komputeryzacji charakteryzowały się szkoły podstawowe – 95,0% szkół posiadało komputery (od 2004 r. wzrost o 7,2 pkt proc.), licea ogólnokształcące – 82,5% (wzrost o 10,9 pkt proc.) oraz gimnazja – 82,3% (wzrost o 3,1 pkt proc.). W gorszej sytuacji znajdowały się (mimo odnotowanego znacznego wzrostu) zasadnicze szkoły zawodowe - 31% (wzrost o 14 pkt proc), szkoły policealne - 46% (wzrost o 21 pkt proc.), a także licea profilowane - 48% (wzrost o 24 pkt proc.). Największy wzrost wyposażenia w komputery odnotowano w przypadku szkół zawodowych (bez zasadniczych), tj. o 39 pkt proc., na skutek czego w roku 2008 65% szkół tego typu było wyposażonych w komputery. W mazowieckich szkołach (bez szkół dla

dorosłych) rocznie wzrastała liczba komputerów z dostępem do Internetu. W 2008 r. 63 tys. komputerów stanowiących wyposażenie szkół posiadało łącza internetowe. Ta pozytywna tendencja występowała we wszystkich rodzajach szkół. Równocześnie, w szkołach województwa mazowieckiego zwiększyła się liczba pracowni komputerowych (wzrost z 3,2 tys. w 2004 r. do 3,9 w 2008 r.). Zestawienie liczby pracowni komputerowych z liczbą szkół ogółem pokazuje, że pracownie komputerowe posiada około 97% placówek.

Wzrost liczby komputerów w szkołach następował rocznie, nawet rzędu 45%. Około 80% komputerów, w które wyposażone były szkoły, użytkowali uczniowie. W 2008 r. w poszczególnych rodzajach szkół odsetek ten wynosił od 77,1% w liceach ogólnokształcących do 85,4% w liceach profilowanych. Systematycznie zwiększał się też odsetek komputerów z dostępem do Internetu przeznaczonych do użytku uczniów, osiągając w 2008 r. wartości od 85,7% w szkołach podstawowych do 97,9% w szkołach zasadniczych zawodowych.

Pozytywne zmiany zachodzą również w komputeryzacji gospodarstw domowych. Od 2004 r. stale wzrasta odsetek gospodarstw domowych posiadających komputer (wzrost z 36% do 60% w 2008 r.) oraz wyposażonych w komputer osobisty z dostępem do Internetu (wzrost z 20% w 2004 r. do 49% w roku 2008). Zachodzące zmiany przedstawia wykres 21.

Wykres 21. Komputeryzacja gospodarstw domowych w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Nakłady bieżące na działalność badawczą i rozwojową w jednostkach B+R są czynnikiem wpływającym na innowacyjność regionu. W analizowanym okresie wzrosły przeciętne nakłady w jednostkach B+R, zarówno na badania podstawowe, jak i na badania stosowane. Przeciętne nakłady na badania podstawowe w przeliczeniu na 1 jednostkę B+R wzrosły o ponad 20% (z 2,4 mln zł w 2004 r. do 2,9 mln zł w 2008 r.), zaś nakłady na badania stosowane o 15% (z 1,7 mln zł do 2,0 mln zł).

Większość odkryć i osiągnięć naukowych powstaje w nowoczesnych, dobrze wyposażonych

laboratoriach. W województwie mazowieckim dekapitalizacja aparatury naukowo-badawczej stanowi istotny problem. W latach 2004-2007 stopień zużycia aparatury naukowo-badawczej w działalności rozwojowej zmniejszał się jednak corocznie (z 78% w 2004 r. do 69,7% w 2007 r.), co wskazuje, iż w regionie następowało sukcesywne odtwarzanie stanu aparatury. W 2008 r., w porównaniu do roku poprzedniego, nastąpił jednak wzrost stopnia zużycia aparatury naukowo-badawczej (do 77,8%). Stopień zużycia aparatury zwiększył się we wszystkich typach jednostek B+R (wyjątek stanowiły placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk).

W badanym okresie pozytywne zmiany zachodziły także w zakresie automatyzacji procesów produkcyjnych. Corocznie wzrastała liczba automatycznych linii produkcyjnych (wzrost z 1679 w 2004 r. do 2554 w 2008 r.), linii produkcyjnych sterowanych komputerem (z 1503 do 2440), centrów obróbkowych (z 266 do 687), robotów i manipulatorów przemysłowych (z 699 do 914) oraz komputerów do sterowania i regulacji procesami (z 3408 do 5171).

Budowa systemu innowacyjnego w regionie odbywała się poprzez różnorodne działania opisane poniżej.

⇒ *Tworzenie warunków organizacyjnych i finansowych sprzyjających podejmowaniu przez wyższe uczelnie współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami, które umożliwiają transfer wiedzy i najnowszych rozwiązań technologicznych ze środowisk akademickich do biznesu*

oraz

⇒ *Powołanie, budowa i funkcjonowanie Regionalnego Centrum Innowacji*

W tworzeniu warunków organizacyjnych i finansowych sprzyjających budowie i umacnianiu systemu innowacyjnego regionu uczestniczyło wiele podmiotów. Szereg działań w tym zakresie podjął także Samorząd Województwa Mazowieckiego. Dokumentem wyznaczającym kierunki polityki innowacyjnej na Mazowszu jest *Regionalna Strategia Innowacji dla Mazowsza 2007-2015* (RSI) przyjęta przez Sejmik Województwa Mazowieckiego w 2008 roku. Realizacja RSI ma doprowadzić do stworzenia trwałych powiązań pomiędzy jednostkami naukowo-badawczymi, przemysłem, samorządem regionu i administracją rządową w celu budowania wzrostu gospodarczego regionu.

Koordynatorem prac związanych z wdrażaniem RSI jest utworzony w 2007 roku Wydział Innowacyjności w Departamencie Strategii i Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego. W ramach tego procesu prowadzone są działania ukierunkowane na wspieranie rozwoju innowacyjności i przedsiębiorczości oraz promocję postaw proinnowacyjnych wśród mieszkańców regionu, m.in. organizowany jest konkurs *Innowator Mazowsza* przeprowadzany w dwóch kategoriach: *Młoda innowacyjna firma* i *Innowacyjny młody naukowiec* (odbyły się już dwie edycje tego konkursu) oraz jest wydawana publikacja *Spacerkiem po Innowacjach* upowszechniająca wiedzę z dziedziny innowacyjności i przedsiębiorczości (także dwie edycje).

Projekty prowadzące do realizacji celów RSI uzyskują wsparcie z instrumentów pomocowych na lata 2007-2013 finansujących działalność innowacyjną na różnych poziomach, przede wszystkim z: *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego*, *Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki*, *Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka* oraz programów ramowych UE, w tym *7 Programu Ramowego w zakresie badań i rozwoju technologicznego* - największego mechanizmu finansowania

i kształtowania badań naukowych na poziomie europejskim.

W Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Mazowieckiego 2007-2013 (RPO WM) największe środki finansowe (ok. 24%) przeznaczono na wsparcie projektów w ramach Priorytetu I – *Tworzenie warunków dla rozwoju potencjału innowacyjnego i przedsiębiorczości na Mazowszu*, w tym dotyczących wzmocnienia sektora badawczo-rozwojowego oraz budowy sieci współpracy i powiązań kooperacyjnych pomiędzy przedsiębiorstwami i sferą badawczo-rozwojową. W ramach Priorytetu I zarezerwowano środki na realizację kilku projektów kluczowych istotnych w procesie tworzenia systemu innowacyjnego w regionie, dotyczących: rozwoju Parku Przemysłowo-Technologicznego w Płocku, wzmocnienia potencjału innowacyjnego Instytutu Problemów Jądrowych i utworzenia Parku Naukowo-Technologicznego w Świerku, budowy Centrum Badawczego PAN *Konwersja Energii i źródła odnawialne* i Centrum Przedsiębiorczości Warszawskiej Przestrzeni Technologicznej oraz realizacji projektu Politechniki Radomskiej dotyczącego stworzenia powiązań kooperacyjnych pomiędzy sferą badawczą a przedsiębiorstwami. Więcej informacji o niektórych z ww. projektów zawarto w opisie realizacji kierunków 2.3. i 2.4.

Procesowi budowy systemu innowacyjnego w regionie sprzyja także polityka państwa w zakresie przedsiębiorczości, innowacyjności i adaptacyjności kadr. Kluczową instytucją wdrażającą tę politykę jest Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP), realizująca działania dotyczące wykorzystania innowacyjnych rozwiązań przez przedsiębiorców, rozwoju zasobów ludzkich, ekspansji na rynki zagraniczne oraz rozwoju regionalnego. Agencja uczestniczy we wdrażaniu programów współfinansowanych przez UE, przede wszystkim: *Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007-2013* (PO IG) i komponentu krajowego *Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013* (PO KL) oraz instrumentów finansowanych wyłącznie ze środków budżetu państwa: *Pożyczka na innowacje* i *Bon na innowacje*. W ramach programu *Bon na innowacje* (obecnie trzecia edycja) wspierane są usługi dotyczące wdrożenia lub rozwoju produktów i technologii świadczone przedsiębiorstwom przez jednostki naukowe. PARP realizuje także własne projekty w zakresie budowy systemu innowacyjnego. W ramach projektu systemowego *Rozwój usług doradczych o charakterze proinnowacyjnym świadczonych przez ośrodki Krajowej Sieci Innowacji*, finansowanego z PO IG, wsparcie uzyskały m.in. 3 z 5 ośrodków tej sieci działających na Mazowszu: Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy w Radomiu oraz Fundacja Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości i Fundacja Poszanowania Energii w Warszawie.

⇒ *Budowa mechanizmów transferu technologii w oparciu o Regionalną Strategię Innowacji dla Mazowsza*

W ramach komponentu regionalnego *Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013* (PO KL) przeznaczono środki finansowe na rozpoczęte przez Samorząd Województwa 3 własne projekty związane z wdrażaniem *Regionalnej Strategii Innowacji dla Mazowsza* (RSI):

- budowa systemu monitoringu i podstaw ewaluacji wdrażania;
- opracowanie koncepcji funkcjonowania Mazowieckiej Sieci Ośrodków Doradzo – Informacyjnych w zakresie innowacji;
- podniesienie kompetencji kadr Urzędu Marszałkowskiego odpowiedzialnych za proces implementacji RSI - budowa profesjonalnych kadr regionu Mazowsza.

Głównym celem ostatniego z ww. projektów jest zwiększenie efektywności procesu

wdrażania RSI poprzez utworzenie wykwalifikowanego zespołu kadrowego, w tym Regionalnych Konsultantów ds. Innowacyjności. W marcu 2010 roku odbyło się pierwsze szkolenie.

W komponentie regionalnym PO KL zostały także zarezerwowane środki finansowe na wsparcie współpracy sfery nauki i przedsiębiorstw, które umożliwiają utworzenie systemu staży dla doktorantów, pracowników uczelni i jednostek badawczo-rozwojowych w przedsiębiorstwach oraz środki na podnoszenie jakości wykształcenia i kompetencji w regionie.

⇒ ***Działania na rzecz wzrostu uczestnictwa w programach badawczych UE i projektach międzynarodowych, w tym także w ramach międzynarodowej i międzyuczelnianej współpracy naukowej***

Województwo mazowieckie uczestniczyło i jest w trakcie realizacji projektów finansowanych z programów ramowych UE. W ramach 6 Programu Ramowego Badań i Rozwoju Technicznego 2002-2006 (6PR) we współpracy z 7 regionami UE realizowany był projekt *R4R Regiony dla Badań*. Celami projektu było: wypracowanie modeli do transferu wiedzy w dziedzinie zarządzania politykami w zakresie badań na szczeblu regionalnym, wymiana najlepszych praktyk, usprawnianie procesu transferu wiedzy i innowacji z sektora nauki do gospodarki, zbudowanie platformy współpracy z regionami europejskimi oraz promowanie innowacyjnych projektów naukowo-badawczych na Mazowszu. W realizacji przedsięwzięcia współdziałało z Warszawskim Parkiem Technologicznym, Agencją Rozwoju Mazowsza oraz Płockim Parkiem Przemysłowo-Technologicznym. W wyniku projektu województwo mazowieckie nawiązało bliższą współpracę z regionem sztokholmskim. Samorząd Województwa uczestniczył też w innych projektach realizowanych w ramach 6PR, dotyczących tworzenia i współpracy sieci innowacyjnych, które zostały omówione w opisie realizacji kierunku 2.4.

W 2008 roku Mazowsze jako jedyny polski region zdobyło środki finansowe na realizację działań z programu *Inteligentna Energia dla Europy* wdrażanego w ramach Programu Ramowego na rzecz Konkurencyjności i Innowacji 2007-2013. W związku z tym w 2009 roku została utworzona Mazowiecka Agencja Energetyczna, której działalność przez pierwsze trzy lata będzie finansowana ze środków unijnych. Głównym udziałowcem spółki jest Samorząd Województwa, pozostałymi: samorządy lokalne, podmioty ze sfery nauki i biznesu oraz organizacje pozarządowe. Celem działalności Agencji jest przede wszystkim promowanie wykorzystania odnawialnych źródeł energii i czystych paliw alternatywnych oraz poprawa efektywności wykorzystania energii. W tym celu Agencja prowadzi usługi doradcze, konsultacje i szkolenia, nawiązuje kontakty międzynarodowe dla wymiany doświadczeń oraz transferu wiedzy i innowacyjnych technologii.

⇒ ***Wspieranie obszarów i dziedzin nauki ukierunkowanych na rozwój innowacyjny regionu oraz podniesienie jego konkurencyjności***

Do realizacji zadań z zakresu polityki naukowej i innowacyjnej państwa w 2007 roku utworzone zostało Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBiR). Centrum wspiera komercjalizację i inne formy transferu wyników badań naukowych do gospodarki, stwarza warunki dla rozwoju kadry naukowej, w szczególności udziału młodych naukowców w programach badawczych oraz wykonuje zadania zlecone przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. NCBiR prowadzi także współpracę międzynarodową dotyczącą m.in. projektów ERA-NET finansowanych z 6 i 7 Programu Ramowego UE, w ramach

których organizowane są międzynarodowe konkursy na projekty badawcze.

Jednym z projektów krajowych realizowanych przez NCBiR jest przedsięwzięcie *IniTech (Inicjatywa Technologiczna)* mające na celu nawiązanie i pogłębienie współpracy naukowo-technicznej pomiędzy polskimi jednostkami naukowymi a przedsiębiorstwami. W ramach programu dofinansowywane są nowatorskie projekty dotyczące innowacyjnych technologii bądź produktów, które zostaną zastosowane w gospodarce oraz badania naukowe i czynności mające na celu przygotowanie ich wyników do wdrożenia.

Zadania zlecone przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego realizuje także Naczelna Organizacja Techniczna będąca Federacją 37 Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych (FSNT-NOT)). W 2006 roku organizacja zakończyła tworzenie Sieci Ośrodków Innowacji, w tym w województwie mazowieckim w: Warszawie, Płocku, Ciechanowie, Ostrołęce, Radomiu i Siedlcach, wspierających przedsiębiorstwa w nawiązywaniu kontaktów ze sferą B+R oraz w pozyskiwaniu wsparcia finansowego przedsięwzięć innowacyjnych. Centrum Innowacji NOT realizuje finansowany z budżetu państwa *Program FSNT-NOT projektów celowych dla MSP*, w ramach którego dofinansowuje badania stosowane i prace rozwojowe służące uruchomieniu nowych wyrobów lub wdrożeniu nowoczesnych technologii w małych i średnich przedsiębiorstwach.

Działalność innowacyjna na Mazowszu jest też wspierana przez europejską Sieć EEN (Enterprise European Network), utworzoną w 2008 roku w ramach *Programu Ramowego na rzecz Konkurencyjności i Innowacji 2007 – 2013*. Sieć działa na rzecz małych i średnich przedsiębiorstw świadcząc usługi w zakresie rozwijania ich potencjału oraz zdolności innowacyjnych. Na Mazowszu powstały dwa ośrodki sieci EEN zlokalizowane w Warszawie przy Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości oraz Instytucie Mechanizacji Budownictwa i Górnictwa Skalnego.

Oprócz wyżej wymienionych działań w województwie mazowieckim zostało zrealizowanych lub jest w trakcie realizacji szereg innych projektów, mających wkład w budowę systemu innowacyjnego regionu. Wdrażane są one przez różnych beneficjentów środków publicznych, otrzymujących finansowanie z programów pomocowych na różnych poziomach. Wiele projektów dofinansowanych zostało ze środków poprzedniego okresu programowania 2004-2006, w tym z *Sektorowego Programu Operacyjnego Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw* oraz *Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego*.

⇒ *Utworzenie instytucji inspirujących, promujących związki pomiędzy nauką i gospodarką oraz poprzez współpracę i wymianę doświadczeń, zapewnienie stypendiów doktoranckich, praktyk studenckich i staży absolwentom szkół wyższych w przedsiębiorstwach*

W procesie budowy powiązań pomiędzy nauką a gospodarką prowadzone były działania dotyczące tworzenia stypendiów doktoranckich, praktyk studenckich i staży dla absolwentów szkół wyższych oraz wsparcia międzyuczelnianej i międzynarodowej współpracy. W analizowanym okresie na Mazowszu z funduszy UE zostało wspartych szereg programów Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, która jest największym w Polsce pozabudżetowym źródłem finansowania nauki. Są to:

- *Program WSPÓŁPRACA KRAJOWA* - krajowe stypendia wyjazdowe;
- *Program NESTOR*- program stypendialny dla emerytowanych uczonych;
- *Program EURYI* - Europejska Nagroda dla Młodego Naukowca;

- *Program TEAM* - wsparcie projektów z udziałem studentów, doktorantów i uczestników staży podoktorskich realizowanych w najlepszych zespołach badawczych w Polsce;
- *Program Międzynarodowe projekty Doktoranckie* - wsparcie jednostek współpracujących z partnerem zagranicznym przy realizacji studiów doktoranckich;
- *Program Ventures* - wsparcie projektów aplikacyjnych mających zastosowanie w gospodarce, realizowanych przez studentów, absolwentów i doktorantów;
- *Program WELCOME* - wsparcie projektów realizowanych przez wybitnych uczonych z zagranicy tworzących zespoły badawcze w polskich jednostkach naukowych;
- *Program POMOST*- granty dla rodziców ułatwiające powrót do pracy naukowej oraz wspierające kobiety w ciąży pracujące naukowo;
- *Program MOMING PLUS* - subsydia dla młodych uczonych zachęcające do podjęcia pracy badawczej w Polsce.

Dofinansowanie uzyskały także projekty:

- *Staż dla Innowacji* - organizacja staży dla absolwentów kierunków matematyczno-przyrodniczych Uniwersytetu Warszawskiego w innowacyjnych firmach;
- *Mazowieckie Stypendium Doktoranckie* – stypendium przyznawane przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego na prace naukowe m.in. z zakresu zdrowia, nowoczesnych materiałów i technologii, technologii informacyjnych oraz transportu i energetyki.

⇒ *Wspieranie edukacji na rzecz innowacyjności i przedsiębiorczości*

oraz

⇒ *Podnoszenie standardów bazy badawczej, dydaktycznej i wdrożeniowej*

W zakresie wspierania rozwoju edukacji na rzecz zwiększania potencjału innowacyjnego regionu oraz podnoszenia standardów bazy badawczej i dydaktycznej zostały przyznane środki finansowe na realizację projektów (stan na koniec 2009 roku):

- *Foresight regionalny dla szkół wyższych Warszawy i Mazowsza* - *Akademickie Mazowsze 2030* (Politechnika Warszawska, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Polsko – Japońska Wyższa Szkoła Technik Komputerowych, Szkoła Główna Handlowa, Akademia im. Leona Koźmińskiego) - celem projektu jest określenie wizji przyszłych dziedzin kształcenia i modeli ewolucji szkół wyższych w perspektywie 2030 roku, która posłuży konstrukcji nowych programów kształcenia i programów badawczych;
- *Utworzenie Specjalistycznego Laboratorium Badań Materiałów Inżynierskich* (Politechnika Warszawska Wydział Inżynierii Materiałowej);
- *Rozbudowa laboratorium projektowania molekularnego oraz zastosowań genomiki i proteomiki w CD BioExploratorium* (Uniwersytet Warszawski w imieniu Centrum Doskonałości BioExploratorium);
- *Rozbudowa laboratorium badawczego kolektorów słonecznych jako elementu krajowego laboratorium energetyki odnawialnej w Europejskim Centrum Energii Odnawialnej przy Instytucie Budownictwa, Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa* (Europejskie Centrum Energii Odnawialnej);
- *Nowoczesne centrum naukowe w Warszawie* (Politechnika Warszawska) - największe w Polsce laboratorium w obszarze wysokich technologii;
- *Centrum Nauk Biologiczno-Chemicznych Uniwersytetu Warszawskiego (CENT III)*, (Uniwersytet Warszawski);
- *Utworzenie grupy innowacyjnych, komplementarnych laboratoriów badawczych*

- w obszarze mikro-, nano- i optoelektroniki (Politechnika Warszawska);
- Fizyka u podstaw nowych technologii – rozwój nowoczesnej infrastruktury badawczej na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego (Uniwersytet Warszawski);
  - OPTOLAB – rozbudowa bazy laboratoryjnej Instytutu Optoelektroniki Wojskowej Akademii Technicznej (Wojskowa Akademia Techniczna);
  - Laboratorium Projektowania Materiałów i Szybkiego Wytwarzania Wyrobów LAPROMAW (Wojskowa Akademia Techniczna);
  - Centrum Nowych Technologii Ochota (Uniwersytet Warszawski);
  - Centrum naukowo – dydaktyczne Wydziału Inżynierii i Kształtowania Środowiska – Centrum Wodne (SGGW);
  - Centrum zaawansowanych Technologii CEZAMAT;
  - Centrum Badań Przedklinicznych i Technologii (Warszawski Uniwersytet Medyczny);
  - Centrum Nauki „Kopernik” (instytucja kultury ale propagująca naukę).

Cel pośredni 3. STYMULOWANIE ROZWOJU FUNKCJI METROPOLITALNYCH WARSZAWY

Kierunek działań 3.1. WZMACNIANIE POWIĄZAŃ WARSZAWY Z OTOCZENIEM REGIONALNYM, KRAJOWYM I MIĘDZYNARODOWYM

Warszawa, ze względu na swoją wielkość oraz pełnione funkcje, jest ośrodkiem wymagającym silnych powiązań z otoczeniem regionalnym, krajowym i międzynarodowym. Powiązania te kształtowane są poprzez rozbudowaną infrastrukturę techniczną, m.in. drogową, kolejową i lotniczą, zapewniającą możliwość szybkiego, niezawodnego i bezpiecznego przepływu osób, towarów i informacji. Ponadto, rosnąca aktywność gospodarcza w regionie wpływa na zwiększenie skali obrotu towarowego i w konsekwencji powoduje intensyfikację ruchu transportowego. Transport drogowy jest obecnie najdogodniejszym środkiem transportu towarowego ze względu na rozbudowaną sieć infrastruktury drogowej, łatwość dojazdu do miejsca odbioru oraz możliwość podziału dużych partii towarów na mniejsze, w zależności od potrzeb klientów. Transport drogowy odgrywa również ważną rolę w przewozach pasażerskich, szczególnie w połączeniach regionalnych i krajowych. W połączeniach krajowych i międzynarodowych coraz większą rolę odgrywa również transport kolejowy i lotniczy, który ze względu na swoją szybkość, punktualność, ekonomiczność oraz wygodę podróżowania, zyskuje na popularności.

W celu zapewnienia większej spójności gospodarczej i przestrzennej metropolii warszawskiej z jej otoczeniem regionalnym i krajowym niezbędna jest rozbudowa sieci dróg najwyższej klasy, tj. dróg ekspresowych i autostrad. Drogi te zapewniają bowiem najwyższe prędkości eksploatacyjne przy wysokich parametrach bezpieczeństwa i przepustowości. Niestety, województwo mazowieckie nie posiada autostrad, a sieć dróg ekspresowych jest fragmentaryczna. W latach realizacji Strategii wzrosła jedynie nieznacznie długość dróg ekspresowych z 37,9 km w 2004 r. do 84,6 km w 2008 r. Nadzieję na diametralną poprawę sytuacji daje uchwalony przez Rząd RP program budowy sieci dróg ekspresowych i autostrad, który do 2014 roku na obszarze województwa mazowieckiego zakłada budowę ponad 212 km autostrad oraz ponad 600 km dróg ekspresowych. Wybudowanie założonych w planie sieci dróg spowodowałoby zwiększenie wskaźnika gęstości tej kategorii dróg z 0,23 km/100 km² do 2,51 km/100 km² powierzchni, co odpowiadałoby wskaźnikom gęstości autostrad w takich krajach jak Austria, Portugalia i Dania.

Widoczna jest również tendencja zwiększania długości dróg o nawierzchni twardej. W latach 2004-2008 długość dróg o nawierzchni twardej wzrosła z 28,8 tys. km do 31 tys. km. Przełożyło się to na poprawę wskaźnika gęstości tej kategorii dróg z 81 km/100km² do 87,2km/100km² powierzchni.

Najszybciej rozwijającą się gałęzią transportu jest transport lotniczy. W latach 2004-2009 liczba pasażerów odprawionych w porcie lotniczym im. Fryderyka Chopina w Warszawie wzrosła z 6,08 mln osób do 8,34 mln osób, osiągając najwyższą wartość w 2008 r., w którym to wyniosła 9,46 mln osób (Wykres 22).

Pozytywne tendencje w zakresie przewozu pasażerów oraz długości linii widoczne są również w transporcie kolejowym o znaczeniu regionalnym. Liczba pasażerów Kolei Mazowieckich Sp. z o.o. w latach 2005-2009 wzrastała systematycznie z 40 mln do 51,6 mln osób rocznie (Wykres 22). Choć w badanym okresie nieznacznie wzrosła długość sieci kolejowej, z 1,70 tys. km w 2004 r. do 1,74 tys. km w 2008 r., to jednocześnie spadła długość linii zelektryfikowanych z 1,42 tys. km do 1,38 tys. km. Ponadto, w okresie pięciu lat dokonano modernizacji 64 km torów kolejowych.

Wykres 22. Ruch pasażerski w transporcie kolejowym (Koleje Mazowieckie Sp. z o.o.) i lotniczym

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS i „Raportu rocznego 2008” Kolei Mazowieckich

⇒ *Poprawa jakości i bezpieczeństwa połączeń transportowych pomiędzy Warszawą, a metropoliami europejskimi, głównymi ośrodkami gospodarczymi w Polsce i pozostałymi obszarami województwa*

Działania podjęte w transeuropejskich korytarzach transportowych:

- Korytarz I: dokonano rehabilitacji nawierzchni drogi krajowej nr 8 na odcinku Ostrów Mazowiecka-granica województwa i na skrzyżowaniu w Jankach. Zakończono budowę ekspresowej obwodnicy Wyszkowa. Zakończono budowę drogi ekspresowej S8 na

odcinku Radzymin - Wyszaków. W budowie jest odcinek drogi ekspresowej S8 Adamowice – Radziejowice;

- Korytarz II: przebudowano odcinki drogi krajowej nr 2 stanowiącej ciąg alternatywny dla planowanej autostrady A2 i do chwili jej realizacji przenoszącej ruch na kierunku wschód-zachód. Rozpoczęto budowę obwodnicy Mińska Mazowieckiego w ciągu autostrady A2;
- Korytarz VI: kontynuowano przebudowę drogi krajowej nr 7 do parametrów drogi ekspresowej na odcinku Warszawa - Gdańsk (zakończono rozbudowę obwodnicy Płońska).

Działania podjęte w korytarzach ponadregionalnych:

- W paśmie Płock - Warszawa (droga nr 62) dokonano rehabilitacji nawierzchni na odcinkach: Płock - Słupno, Chylin - Wilczkowo i w miejscowości Nowy Duniów. Wybudowano nową przeprawę mostową przez rzekę Wisłę w Płocku, co stanowiło pierwszy bardzo ważny krok w usuwaniu „wąskiego gardła” dla udrożnienia ruchu w samym mieście, jak i dla tranzytu;
- W paśmie Warszawa – Radom - Kielce (droga nr 7) odnowiono nawierzchnię na odcinku Radom - Skarżysko Kamienna. Zakończono prace związane z dostosowaniem do parametrów drogi ekspresowej odcinków: Grójec - Białobrzegii, Białobrzegi-Jedlińsk. Wybudowano także ekspresową obwodnicę Grójca.

⇒ **Rozwoju infrastruktury lotniczej poprzez**

- Rozbudowę istniejącego Portu Lotniczego im. F. Chopina o nowy terminal oraz połączenia drogowo – kolejowe z centrum miasta i układem zewnętrznym

W 2008 roku oddano do użytku Terminal 2, który pozwolił na zwiększenie liczby przepustowości z 3,5 do 10 mln pasażerów rocznie. Obecnie trwają prace przy budowie pirsu centralnego Terminalu 2. Po zakończeniu inwestycji pasażerowie będą mieli do dyspozycji 27 bezpośrednich rękawów do samolotów i 45 bramek odpraw.

W ramach modernizacji odcinka linii kolejowej nr 8 Warszawa - Radom trwa budowa bocznic kolejowej Warszawa Służewiec - Lotnisko Okęcie. Projekt ubiega się o dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Koszt budowy wynosi 240 mln zł. Jednocześnie trwają prace przy budowie połączeń drogowych tj.: drogi ekspresowej S79 od węzła Marynarska do węzła Lotnisko oraz S2 od węzła Lotnisko do węzła Puławska. Ponadto wybudowany zostanie północny łącznik do ul. Gordona Bennetta umożliwiający połączenie ul. Wirazowej, MPL Okęcie i Trasy N-S. Koszt budowy wynosi 1,7 mld zł. Podobnie jak połączenie kolejowe inwestycja zostanie sfinansowana ze środków unijnych.

- Przystosowanie lotniska w Modlinie do przejęcia funkcji odciążających lotnisko w Warszawie (tanie loty, transport towarów, czarter, loty nocne)

W ramach projektu kluczowego RPO WM realizowane są prace mające na celu przystosowanie portu lotniczego w Modlinie do obsługi ruchu pasażerskiego (wartość projektu 305 mln zł). W ramach prac przewiduje się m.in. remont i przedłużenie pasa startowego, budowę terminali pasażerskich, budowę infrastruktury drogowej oraz parkingowej.

- Lokalizację na Mazowszu pomiędzy Warszawą a Łodzią, w drugim korytarzu transportowym nowego, centralnego, międzynarodowego lotniska spełniającego wymogi

dynamicznie wzrastającego ruchu pasażerskiego

Na zlecenie Urzędu Lotnictwa Cywilnego od roku 2005 trwa sporządzanie Studium wykonalności dla lokalizacji lotniska centralnego dla Polski.

⇒ Dostosowaniu sieci drogowo-kolejowej znaczenia międzynarodowego do standardów europejskich

- Przyspieszeniu budowy autostrady A2 i dróg ekspresowych

W dniu 28 września 2009 r. GDDKiA podpisała umowy na projekt i budowę odcinka Stryków – Konotopa z 4 konsorcjami. Do dnia 14 października 2010 r. Wojewoda Mazowiecki wydał pozwolenie na budowę pierwszego ze wszystkich odcinków trasy. Od sierpnia 2009 trwa także budowa autostrady A2 na odcinku obwodnicy Mińska Mazowieckiego.

- Budowie układów tras obwodowych usprawniających połączenia w Warszawie („Ekspresowa Obwodnica Okółowarszawska”, „Obwodnica Miejska”, „Obwodnica Śródmiejska”) i obszarze metropolitalnym („Duża Obwodnica Warszawy”)

- W zakresie kształtowania *Wielkiej Obwodnicy Mazowsza*, łączącej ośrodki subregionalne: Płock, Ciechanów, Siedlce, Radom (z postulowanym połączeniem przez Ostrołękę), wykonano prace poprawiające parametry techniczne i eksploatacyjne wielu odcinków dróg krajowych nr 60 i nr 12 oraz drogi wojewódzkiej nr 627. Rozpoczęto budowę obwodnicy Gostynina i Raciąża.
- Najliczniejsze zadania inwestycyjne zrealizowano na *Dużej Obwodnicy Warszawy*, stanowiącej połączenie dla prowadzenia ruchu tranzytowego (ciężkiego-towarowego). W ciągu drogi krajowej nr 50 przebudowano odcinek Sochaczew – Grójec - Mińsk Mazowiecki oraz wybudowano obwodnicę Słomczyna, Drwalewa/Chynowa i Arynowa. Kontynuowane jest wzmacnianie nawierzchni na odcinku Brok - Ostrów Mazowiecka. Wykonano szereg prac remontowych w ciągu drogi krajowej nr 62.
- W połączeniach obwodowych w Warszawie rozpoczęto i znacznie zaawansowano przygotowanie procesu inwestycyjnego dla odcinków *Ekspresowej Obwodnicy Okółowarszawskiej*. W ciągu Południowej Obwodnicy Warszawy, na odcinku Konotopa – Puławska budowana jest droga ekspresowa S2. Na odcinku planowanej Północnej Obwodnicy Warszawy droga ekspresowa S8, od węzła *Konotopa* do węzła *Prymasa Tysiąclecia*. Prowadzona jest także rozbudowa Trasy Toruńskiej na odcinku od węzła *Modlińska* do węzła *Piłsudskiego* w Markach. Zrealizowano południowy fragment *Obwodnicy Miejskiej* na odcinku Trasy Siekierkowskiej od skrzyżowania z ul. Czerniakowską do skrzyżowania z ul. Płowiecką wraz z mostem. Obecnie budowany jest węzeł drogowy na skrzyżowaniu Trasy Siekierkowskiej z ul. Płowiecką (węzeł *Marsa*). Na *Obwodnicy Śródmiejskiej* wybudowano (częściowo) brakujący odcinek jej wschodniego domknięcia (od Ronda Wiatraczna w kierunku północnym).
- dla usprawnienia całego systemu drogowego Warszawy przebudowano m.in. odcinki tras wlotowych: Al. Jerozolimskich (Rondo Zesłańców Syberyjskich do ul. Łopuszańskiej) wraz z wiaduktem nad torami kolejowymi. Wału Miedzeszyńskiego. ul. Górczewskiej (na odcinku Młynarska-granica miasta) z wiaduktem. Przebudowano ul. Modlińską na odcinkach: od ul. Aluzyjnej do granicy miasta. Wybudowano tunel drogowy na Wisłostradzie w rejonie Mostu Świętokrzyskiego, zmodernizowano wiadukty na ul. Żelaznej i Łowieckiej. Przebudowano Rondo Starzyńskiego. Obecnie modernizowana jest ul. Modlińska od mostu Grota-Roweckiego do Kanału Żerańskiego

i węzeł Łopuszańska na skrzyżowaniu Al. Jerozolimskich z ul. Łopuszańską.

- Modernizacji linii kolejowych, w pierwszej kolejności linii leżących w ustanowionych europejskich korytarzach transportowych: I, II i VI, a także pomiędzy głównymi węzłami kolejowymi kraju: Warszawa - Łódź, Warszawa - Lublin i Warszawa - Radom - Kraków

Opisano w punkcie 3.2.

- Wspieraniu budowy linii kolejowej dużych prędkości na odcinku Wrocław/Poznań – Łódź - Warszawa

Na zlecenie PKP PLK zostało sporządzone Wstępne Studium Wykonalności budowy linii dużych prędkości Wrocław/Poznań - Łódź - Warszawa, przedłożone Marszałkowi Województwa do zajęcia stanowiska. Zarząd Województwa, w odpowiedzi, wyraził pozytywną opinię i zarekomendował włączenie planowanej linii jak najbliżej Warszawy dla uzyskania wysokich prędkości na dłuższym odcinku planowanej trasy. Przedmiotowa opinia przedłożona została Ministrowi Transportu oraz Prezesowi PKP SA.

⇒ *Poprawie powiązań drogowo-kolejowych z ośrodkami subregionalnymi (Radomiem, Siedlcami, Płockiem, Ostrołką i Ciechanowem) oraz w obszarze metropolitalnym Warszawy, poprzez dostosowanie sieci drogowej i kolejowej do wymogów normatywnych (parametry, nośność, itp.)*

Opisano w innych tiretach oraz w punkcie 3.2.

⇒ *Uzupełnieniu pasm przyspieszonego rozwoju otaczających ciągi komunikacyjne o sieć powiązań z ośrodkami powiatowymi, opartą na regionalnych i lokalnych liniach kolejowych oraz drogach wojewódzkich i powiatowych, uzupełniających połączenia podstawowe*

Działania realizacyjne zostały skoncentrowane na utrzymaniu i przebudowie istniejących ciągów wojewódzkich:

- w połączeniach regionalnych, najliczniejsze zadania wykonano na ciągach drogowych w północnej (drogi nr 541, 544, 627) i południowej (drogi nr 727, 747, 744, 740, 733) części województwa.
- na drogach w rejonie Warszawy i innych większych ośrodków (w ciągach dróg nr: 632, 631, 630, 634, 636, 580, 720, 730, 731, 737, 559, 567, 562, 574).
- na odcinkach o dużej wypadkowości, dla poprawy bezpieczeństwa wybudowano i przebudowano: skrzyżowania, chodniki, sygnalizację świetlną, ścieżki rowerowe.
- w sprawie realizacji regionalnego, nowego połączenia Ostrołęka - Wyszaków podpisane zostało porozumienie pomiędzy Samorządem Województwa, a samorządami gmin i powiatów, przez które przebiega planowana droga, przy założeniu wykorzystania przebudowy odcinków istniejących – powiatowych i gminnych. Podobne poparcie samorządów lokalnych zyskuje zamierzenie usprawniające połączenie na kierunku Ciechanów - Nasielsk.

⇒ *Lokalizacji centrów logistycznych dla rozwoju intermodalnego transportu towarów poza granicami Warszawy w ścisłym powiązaniu z Wielką Obwodnicą Mazowsza i Dużą Obwodnicą Warszawy*

Nie zostały podjęte działania zmierzające do utworzenia strategicznego centrum logistycznego związanego z warszawskim węzłem transportowym.

Kierunek działań 3.2. ROZWÓJ I POPRAWA STANDARDÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

Standardy infrastruktury technicznej mają znaczący wpływ na potencjał rozwojowy Warszawy i jej otoczenia oraz warunki, którymi kierują się potencjalni przedsiębiorcy i mieszkańcy przy wyborze lokalizacji swojej działalności lub miejsca zamieszkania.

W analizowanym okresie liczba tras autobusowych w województwie ulegała znacznym wahaniom, przy czym największy wzrost zanotowano w 2006 r. W latach 2004-2007 liczba tras autobusowych zwiększyła się w podregionach m.st. warszawy (o 44%) i warszawskim wschodnim (o 18%), a spadła w pozostałych podregionach (brak danych dla podregionu radomskiego).

Liczba tras tramwajowych w Warszawie utrzymuje się na podobnym poziomie od kilku lat. W latach 2004-2008 liczba wagonów tramwajów warszawskich znajdujących się w ruchu wzrosła z 710 do 770, przy czym najwyższy wzrost nastąpił w 2008 r. Podobną tendencję zaobserwowano w taborze autobusów komunikacji miejskiej w Warszawie, gdzie liczba pojazdów znajdujących się w eksploatacji była największa w 2008 r.

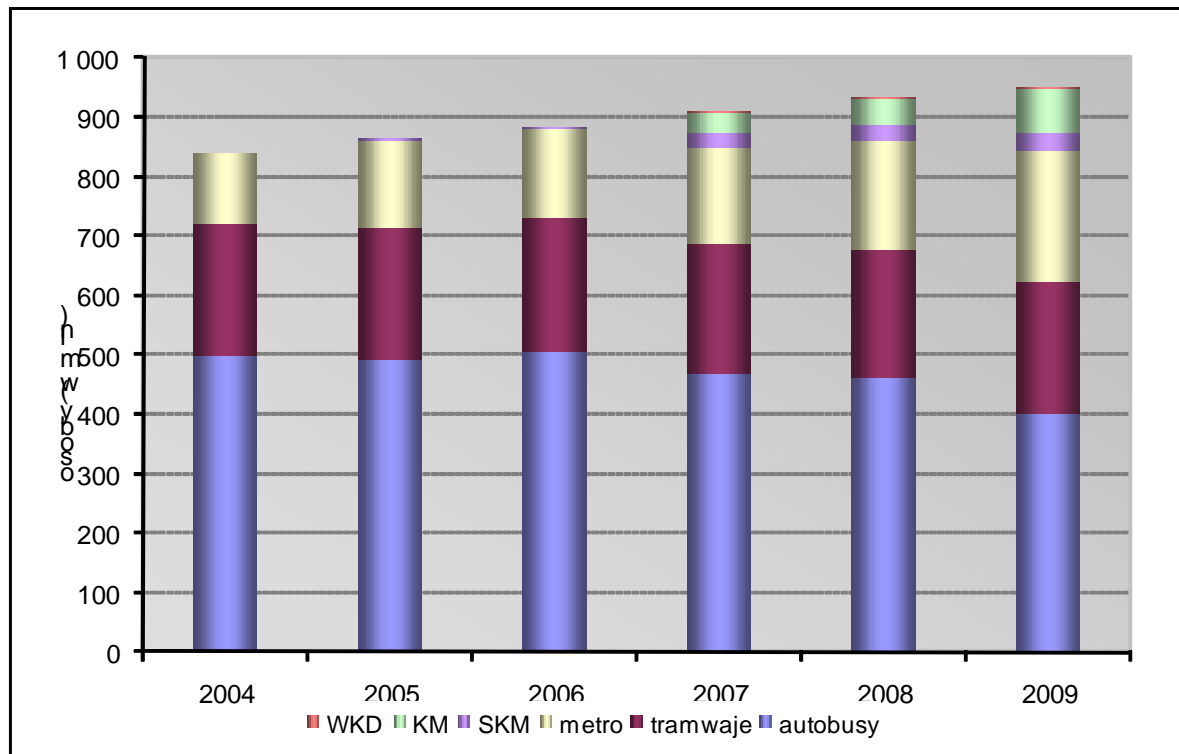
W tym samym okresie oddano do użytku ostatni fragment pierwszej linii metra. Równocześnie podjęto prace projektowe nad centralnym odcinkiem II linii metra i w 2009 r. podpisano umowę na jego budowę z międzynarodowym konsorcjum przedsiębiorstw, a w 2010 r. prace ruszyły.

Wraz ze zwiększającą się liczbą tras tramwajowych i autobusowych, a także dzięki zakupom nowego taboru, rośnie liczba pasażerów komunikacji miejskiej w Warszawie. W 2007 r. był to wzrost o 9%, w 2008 r. o kolejne 7%, zaś w 2009 o blisko 2%.

W przewozach komunikacją miejską dominował transport autobusowy. Od 2007 r. widoczny jest jednak spadek liczby korzystających z tej formy transportu na rzecz innych rodzajów komunikacji tj. metro oraz pociągów SKM i Kolei Mazowieckich. Rosnąca atrakcyjność transportu kolejowego wynikała z włączenia w warszawską strefę biletową długich odcinków linii kolejowych, a także z większej częstotliwości kursowania pociągów. Strukturę przewozów pasażerskich według środków transportu w Warszawie ilustruje wykres 23.

Wykres 23. Liczba pasażerów obsługiwanych przez komunikację miejską w Warszawie w ramach taryfy „Wspólny bilet ZTM-KM-WKD” według środków transportu w mln osób w latach 2004-2009

*Oferta „Wspólny bilet” dla spółek Koleje Mazowieckie i Warszawska Kolej Dojazdowa obowiązuje od 2007 r.

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych szacunkowych ZTM

W latach 2004-2008 długość linii kolejowych eksploatowanych w województwie wzrosła o 37 km i osiągnęła wartość 1746 km. Najszybciej wzrosła długość linii eksploatowanych przez spółkę Koleje Mazowieckie, od 904 km w 2005 r. (rok rozpoczęcia działalności KM) do 1266 km w 2008 r. Jednakże w 2009 r. nastąpił spadek do 1145 km. Dzięki zwiększającej się liczbie połączeń kolejowych, liczba pasażerów obsługiwanych przez spółkę Koleje Mazowieckie systematycznie wzrastała – w 2006 r. o 6%, w 2007 r. o 7%, w 2008 r. o 10,5%, a jedynie w 2009 r. o 3,4% (zmiany względem poprzedzającego roku).

W zakresie zaopatrzenia województwa w energię elektryczną występowały nieznaczne zmiany mocy zainstalowanej i osiągalnej w elektrowniach. W 2008 r. zainstalowana moc wynosiła 4918,5 MW. W stosunku do roku 2004 nastąpił jej wzrost o 44,2 MW (tj. o ok. 0,9%). Podobny wzrost nastąpił w przypadku mocy osiągalnej. W latach 2004-2008 ilość produkowanej energii elektrycznej wzrosła o 23 41,5 GWh tj. o ok. 12%. W analizowanym okresie nastąpiły wahania w produkcji energii elektrycznej. W okresie 2004-2006 odnotowano wzrost z 19 484,5 GWh do 22 704 GWh (tj. o ok. 16%), natomiast w latach 2007-2008 nastąpił spadek produkcji energii. W 2008 roku wyprodukowano 21 826 GWh energii elektrycznej, a więc o 3,9% mniej niż w roku 2006. Stosunkowo szybkie było roczne tempo wzrostu ilości energii produkowanej ze źródeł odnawialnych (dane dostępne od roku 2006). W 2007 r. w stosunku do roku poprzedniego nastąpił wzrost o 18%, a w 2008 r., w porównaniu do roku 2007 r. o 26,7%. Nadal był to jednak znikomy udział w całości produkcji energii – w 2007 r. zaledwie 0,6%, natomiast w roku 2008 – 0,8%. Rokrocznie wzrastała zarówno długość sieci gazowej i długość sieci ciepłej przesyłowej. W latach 2004-

2008 długość sieci gazowej wzrosła o prawie 7% natomiast ciepłej o 28%, przy czym największy jej wzrost nastąpił w 2008 r. (o 14,2%).

Na rzecz poprawy standardów infrastruktury technicznej w Obszarze Metropolitalnym Warszawy podjęto następujące działania polegające na wspieraniu rozwoju publicznych środków transportu:

⇒ *Modernizacja systemu kolejowego ze szczególnym uwzględnieniem powiązań priorytetowych: międzynarodowego, krajowego i regionalnego, w celu zwiększenia częstotliwości, prędkości, bezpieczeństwa i komfortu podróżowania*

Na sieci kolejowej leżącej na terenie województwa mazowieckiego były prowadzone lub zostały rozpoczęte następujące prace modernizacyjne:

- Linia kolejowa nr 1 – rozpoczęto modernizację na odcinku Warszawa - Łódź dla wdrożenia szybkiego połączenia na tym kierunku. Na terenie województwa mazowieckiego trwają prace przy II etapie modernizacji - odcinek Warszawa Zachodnia - Skierniewice. Orientacyjny koszt projektu - 1,8 mld zł, przewidywany czas zakończenia - rok 2012;
- Linia kolejowa nr 8 – modernizacja na odcinku Warszawa - Radom wraz z połączeniem tej linii z Portem Lotniczym im. F. Chopina. W 2008 r. zakończono I etap modernizacji na odcinku Warszawa Zachodnia - Warszawa Okęcie, koszt remontu 224 mln zł.
- W 2009 r. rozpoczęto prace przy budowie łącznicy do lotniska, przewidywane zakończenie prac - koniec 2011 r. Równocześnie trwają prace przygotowawcze do rozpoczęcia remontu na odcinku Warszawa Okęcie - Radom - Kielce. W 2010 r. Urząd Wojewódzki wydał decyzję o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej nr 8;
- Linia kolejowa nr 26 - w roku 2008 zakończono modernizację na odcinku Radom - Dęblin, koszt remontu 30 mln złotych;
- Linia kolejowa E20/CE20 – w roku 2007 zakończono modernizację na odcinku Siedlce - Łuków. W roku 2010 rozpoczęto prace przygotowawcze dla modernizacji linii Łowicz - Skierniewice - Łuków (CE 20 - towarowej obwodnicy Warszawy);
- Linia kolejowa E65 – realizowano modernizację linii na odcinku Grodzisk Mazowiecki-granica województwa mazowieckiego (CMK) i Warszawa - Gdynia na odcinku Warszawa-granica województwa;
- Linia kolejowa E75 – realizowano modernizację linii w kierunku Białegostoku na odcinku Warszawa Rembertów - Zielonka - Tłuszcz;
- Warszawski Węzeł Kolejowy - dokonano wymiany nawierzchni na liniach: nr 6, nr 21, nr 448, nr 447; modernizacji tunelu linii średnicowej w Warszawie na linii nr 448 (na odcinku Warszawa Zachodnia oraz Warszawa Śródmieście - Warszawa Powiśle); opracowana została dokumentacja przebudowy stacji PKP Warszawa Gdańska. Prowadzone są prace przygotowawcze dla realizacji kolejnych inwestycji, m.in. modernizacji układu torowego dla prowadzenia ruchu pasażerskiego w ciągu linii: nr 19 Warszawa Główna Towarowa - Józefinów, nr 507 Warszawa Główna Towarowa-Gołąbki, nr 509 Warszawa Główna Towarowa - Warszawa Gdańska i modernizacji linii kolejowej nr 20 w obrębie stacji Warszawa Gdańska w powiązaniu z linią E65 i stacją metra Dworzec Gdański;

Pozytywne zmiany zachodzą również w przewozach pasażerskich. Spółka Koleje Mazowieckie reaktywowała połączenia na trasach: z Warszawy do Tłuszcza przez Legionowo, Nieporęt i Radzymin; z Nasielska do Sierpca; z Radomia do Drzewicy;

z Płocka do Kutna i do Sierpca. Przywrócono bezpośrednie połączenie Ostrołęki i Płocka z Warszawą. Wprowadzono nowe połączenie Siedlce – Siemiatycze oraz na trasie Warszawa – Góra Kalwaria.

⇒ *Utworzenie systemu transportowego z udziałem kapitału prywatnego oraz rozwój przewozów pasażerskich w wyniku integracji systemów transportowych, poprawy bezpieczeństwa i jakości przewozów, które zapewnią atrakcyjną alternatywę dla użytkowników samochodów prywatnych*

W Warszawie podjęto działania zmierzające do integracji poszczególnych systemów transportu publicznego w celu bardziej efektywnego ich wykorzystania dla potrzeb usług przewozowych. Na podstawie umowy zawartej pomiędzy Kolejami Mazowieckimi, Zarządem Transportu Miejskiego oraz Warszawską Koleją Dojazdową sp. z o.o. uruchomiono tzw. wspólny bilet umożliwiający korzystanie z różnych środków transportu na podstawie jednego biletu. Ponadto w roku 2008 otworzono pierwszy w Warszawie węzeł komunikacyjny Młociny. Węzeł integruje pętle tramwajową, autobusową, stację metra oraz parking w systemie „Parkuj i Jedź”. Koszt budowy wniósł około 300 mln złotych.

W roku 2009 w ramach projektu kluczowego RPO WM Samorząd rozstrzygnął przetarg na dostawę 20 czteroczłonowych Elektrycznych Zespołów Trakcyjnych. Zwycięzcą postępowania zostało konsorcjum PESA S.A. i ZNTK Mińsk Mazowiecki S.A, które za swoje produkty zaproponowało cenę około 400 mln zł. Niestety ze względu na złą sytuację finansową województwa, spowodowaną rekordowo wysokim "janosikowym" oraz spadkiem o 30 procent dochodów podatkowych, nie będzie realizowany ten zakup.

Pod koniec 2009 roku w ramach projektu RPO WM Koleje Mazowieckie ogłosiły przetarg na naprawę taboru kolejowego, tj. wykonanie 113 napraw okresowych elektrycznych zespołów trakcyjnych (23 napraw głównych i 90 napraw rewizyjnych). Przetarg został rozstrzygnięty. 23 naprawy główne wykona spółka ZNTK Mińsk Mazowiecki, a 90 rewizyjnych NEWAG S.A.

Na początku 2010 roku w ramach projektu kluczowego Koleje Mazowieckie wybrały najkorzystniejszą ofertę w przetargu na dostawę 11 lokomotyw elektrycznych służących do prowadzenia składów złożonych z wagonów typu push-pull. Przetarg wygrała firma Bombardier sumą 40,5 mln euro tj. ok. 204 mln zł. W ramach kolejnego projektu kluczowego spółka podpisała z ZNTK Mińsk Mazowiecki umowę na naprawę 90 EZT. Koszt inwestycji to ok. 51 mln zł.

W ramach działań poprawy bezpieczeństwa i jakości przewozów zakupiono nowy tabor kolejowy, 37 wagonów piętrowych typu push-pull i 10 elektrycznych zespołów trakcyjnych typu Flirt. Dla zwiększenia liczby połączeń transportowych pomiędzy Warszawą, a pozostałymi obszarami województwa nabyto łącznie 184 elektryczne zespoły trakcyjne taboru używanego.

⇒ *Realizacja nowych inwestycji komunikacyjnych typu Park&Ride, kształtująca węzły przesiadkowe między różnymi systemami obsługi pasażerskiej. Przyczyni się to do powstrzymania i odwrócenia procesu przenoszenia się pasażerów ze środków komunikacji zbiorowej do samochodów osobowych (szczególnie w podróżach podmiejskich – dla osób dojeżdżających do pracy), a tym samym zmniejszy zatłoczenie istniejącej sieci drogowej i zlikwiduje wąskie gardła stanowiące dotkliwą barierę*

po między strefą miejską i podmiejską

Miasto Stołeczne Warszawa rozpoczęło realizację parkingów w systemie „Parkuj i Jedź” integrujących komunikację zbiorową z indywidualną zlokalizowanych w pobliżu stacji metra oraz przystanków kolejowych. W roku 2007 oddano pierwsze tego typu parking „Metro Marymont” i „Połczyńska”, w 2008 „Metro Wilanowska” oraz „Metro Młociny”, a w 2009 „Metro Ursynów”, „Metro Stokłosy”, „Anin”. W ramach drugiego etapu inwestycji przewidziano budowę 8 parkingów piętrowych oraz 10 jednopoziomowych. Przykładowe lokalizacje: PKP Falenica, PKP Rembertów, PKP Służewiec, Ursynów Metro, WKD Raków. Całkowity koszt budowy wyniesie około 90 mln zł.

Spółka Koleje Mazowieckie oddała w 2008 r. parking „Parkuj i Jedź” w Celestynowie, a w 2009 w Ożarowie Mazowieckim i Żyrardowie. Obecnie trwają prace przygotowawcze do budowy parkingów m.in. w Błoniu, Mińsku Mazowieckim, Mrozach, Nowym Dworze Mazowieckim, Ostrołęce, Radomiu, Teresinie, Wyszkanie oraz Zalesiu Górnym.

⇒ ***Rozwój nowoczesnego transportu publicznego (miejskiego i podmiejskiego), wspartego systemem centralnego sterowania ruchem oraz kontroli i monitoringu, który pozwoli zwiększyć jego efektywność ekonomiczną i organizacyjną, m.in. poprzez:***

- ***prowadzenie działań zapewniających uprzywilejowanie w ruchu, modernizację i rozbudowę transportu szynowego, z ewentualną możliwością wykorzystania kolejowej infrastruktury zakładowej do celów przewozowych;***
- ***rozwój systemu Szybkiej Kolei Miejskiej oraz budowę II i III linii metra w Warszawie;***
- ***modernizację i rozbudowę WKD;***
- ***modernizację regionalnych linii kolejowych województwa (Warszawa – Grodzisk Mazowiecki, Warszawa – Piława, Warszawa Wileńska – Zielonka, Legionowo – Wieliszew – Tłuszcz, Mszczonów – Góra Kalwaria – Piława);***
- ***modernizację dworców autobusowych***

W Warszawie w roku 2008 za kwotę 34 mln zł uruchomiono system sterowania ruchem obejmujący swym działaniem skrzyżowania na Wisłostradzie, w Al. Jerozolimskich i na Powiślu. Niestety przedstawiciele spółki Tramwaje Warszawskie przyznają, że sterowanie sygnalizacją nie przyspieszyło przejazdu ich pojazdów przez Aleje Jerozolimskie.

W 2008 r. zakończono budowę I linii metra, trasa liczy 23 km długości, pociągi zatrzymują się na 21 stacjach. W roku 2009 roku podpisano umowę na budowę centralnego odcinka II linii metra, który będzie liczył 6 kilometrów długości i będzie miał siedem stacji: Rondo Daszyńskiego, Rondo ONZ, Świętokrzyska, Nowy Świat, Powiśle, Stadion i Dworzec Wileński. W maju 2010 spółka Metro Warszawskie ogłosiła przetarg na dostawę 35 sześcioczłonowych pociągów, przewidywany koszt zakupu to miliard złotych.

W 2006 r. Spółka Tramwaje Warszawskie zakończyła realizację projektu finansowanego ze ZPORR pt. *Rozbudowa trasy tramwajowej Bemowo - Młociny*. W ramach tego przedsięwzięcia wybudowano dwutorową trasę tramwajową łączącą dwie dzielnice Bemowo i Bielany. Całkowita wartość projektu wyniosła 40 mln zł. W roku 2008 zakończono realizację kolejnego projektu pt. *Modernizacja trasy tramwajowej w Alejach Jerozolimskich na odcinku pętla Banacha – pętla Goławek*. Koszt inwestycji wyniósł 274 mln złotych i został dofinansowany ze środków ZPORR. Projekt oprócz modernizacji torowiska objął zakup 15 niskopodłogowych tramwajów. W 2009 r. Spółka ogłosiła

przetarg na dostawę 186 niskopodłogowych tramwajów, który za sumę 1,5 mld zł wygrała Bydgoska firma PESA S.A. Część zakupu została dofinansowana ze środków Unii Europejskiej.

W 2007 r. Spółka Szybka Kolej Miejska dokonała zakupu 2 sztuk elektrycznych zespołów trakcyjnych od firmy Newag S.A. za kwotę 18 mln zł, w 2009 wyleasingowała na okres 15 lat 4 sztuki EZT od konsorcjum spółek ING Lease/Newag za kwotę 106 mln zł. W 2010 r. zakupiła także 13 sztuk ETZ od spółki PESA za kwotę 364 mln zł – pojazdy będą przeznaczone do przewozów na linii łączącej lotnisko Okęcie z centrum Warszawy oraz Legionowem i Sulejówkiem.

W 2010 r. Spółka Warszawska Kolej Dojazdowa zakupiła 14 sztuk elektrycznych zespołów trakcyjnych od firmy PESA S.A. za kwotę 281 mln zł. Planuje się rozbudowę systemu m.in. poprzez wybudowanie linii do Janek czy wydłużenie trasy do ul. Marszałkowskiej w celu skomunikowania z metrem.

Modernizacja regionalnych linii kolejowych województwa była prowadzona jedynie na odcinku Warszawa Wileńska – Zielonka. W latach 2007-2008 dokonano naprawy toru, nawierzchni oraz zamontowano samoczynną blokadę liniową. Czas przejazdu z Warszawy Wileńskiej do Zielonki skrócił się z 17 minut do 9 minut. Ponadto w latach 2006 - 2007 za kwotę 50 mln zł wyremontowano podmiejską część tunelu średnicowego. Remont sfinansowano częściowo z funduszu spójności Unii Europejskiej.

⇒ *Wspieranie proekologicznych rozwiązań w transporcie publicznym oraz alternatywnych form transportu (w tym ścieżek dla ruchu rowerowego)*

W latach 2006-2010 Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w Radomiu zakupiło 29 sztuk autobusów zasilanych gazem CNG. Zakup w wysokości 31 mln zł został sfinansowany ze środków własnych spółki oraz z dotacji uzyskanych z EkoFunduszu.

W 2009 r. m.st. Warszawa Zarządzeniem prezydenta miasta nr 3618/2009 przyjęło *Standardy projektowe i wykonawcze dla systemu rowerowego w m. st. Warszawie* mające zapobiec powstawaniu infrastruktury rowerowej nie polepszającej warunków ruchu i wprowadzić jednolite standardy jakościowe dla całego miasta.

⇒ *Rozbudowę i modernizację elektroenergetycznych sieci przesyłowych najwyższych napięć 400 kV i 220 kV na terenie całego województwa, ze szczególnym uwzględnieniem Warszawskiego Węzła Elektroenergetycznego, który wymaga domknięcia południowego połączenia obwodowego stolicy – systemem linii o relacjach ustalonych w opracowaniach studialnych i planistycznych oraz planach rozwoju operatorów systemów przesyłowych*

W zakresie poprawy bezpieczeństwa elektroenergetycznego Obszaru Metropolitalnego Warszawy, w analizowanym okresie Polskie Sieci Elektroenergetyczne Operator S.A. (PSE OPERATOR S.A.) przeprowadziły modernizację kilku elementów systemu przesyłowego najwyższych napięć, którymi były: jeden tor linii 220 kV Kozienice – Piaseczno - Mory oraz stacje systemowe: Miłosna, Mościska, Warszawa Towarowa. W latach 2008-2009 PSE OPERATOR S.A. opracował nowy krajowy plan rozwoju systemu przesyłowego 400 kV i 220 kV na lata 2010-2015, który przewiduje istotną zmianę struktury sieci najwyższych napięć i kierunków zasilania województwa mazowieckiego w stosunku do przewidywanej w okresie tworzenia *Strategii* (w ww. planie nie został uwzględniony, zgłoszony w procesie opiniowania tego dokumentu,

wniosek Samorządu Województwa Mazowieckiego o zamknięcie pierścienia linii 400 kV wokół Warszawy od strony południowej).

Na liście inwestycji kluczowych w *Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko 2007-2013 (PO IS 2007-2013)*, (Priorytet X - *Bezpieczeństwo energetyczne, w tym dywersyfikacja źródeł energii*) umieszczono zadanie pt. *Połączenie elektroenergetyczne Polska - Litwa* obejmujące budowę sieci przesyłowych 400 kV również na terenie województwa mazowieckiego, aż do Warszawskiego Węzła Elektroenergetycznego.

⇒ *Stworzenie możliwości wykorzystania paliwa gazowego do produkcji energii elektrycznej i ciepłej poprzez zwiększenie przepustowości pierścienia gazowego wokół Warszawy oraz budowę gazociągów do elektrociepłowni i ciepłowni warszawskich*

W zakresie rozwoju systemu przesyłowego gazu ziemnego w rejonie Warszawy, operator systemu GAZ-SYSTEM S.A. wspólnie z firmą Vattenfall - właścicielem elektrociepłowni i ciepłowni warszawskich (Siekierki, Żerań, Kawęczyn, Pruszków) przygotował koncepcje realizacji inwestycji zmierzających do zapewnienia przyszłych dostaw gazu do ww. obiektów w celu produkcji energii ciepłej i elektrycznej.

⇒ *Rozwój alternatywnych, odnawialnych źródeł energii wraz z rozpoznaniem możliwości dywersyfikacji produkcji energii z różnych zasobów, ze szczególnym uwzględnieniem biomasy i wody, a także wód geotermalnych, energii wiatru i słońca*

W działaniach na rzecz rozwoju alternatywnych, odnawialnych źródeł energii (OZE) przełomowe znaczenie miało przyjęcie w roku 2006 przez Sejmik Województwa Mazowieckiego *Programu możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii dla Województwa Mazowieckiego*. W oparciu o ten dokument powstało wiele inwestycji, z których najważniejsze w Obszarze Metropolitalnym Warszawy to:

- pilotażowe instalacje współpalania biomasy przy produkcji ciepła i energii elektrycznej w elektrociepłowniach Żerań i Siekierki w Warszawie;
- elektrociepłownia opalana biomasą w Płońsku;
- ciepłownia częściowo opalaną biomasą w Sochaczewie (ciepłownia Chodaków);
- ujęcia wód geotermalnych w celu wykorzystania ich ciepła w miejskim systemie grzewczym w Mszczonowie;
- system kolektorów słonecznych do podgrzewania wody w miejskiej sieci ciepłej w Wołominie;
- systemy kolektorów słonecznych do celów grzewczych w Zespole Publicznych ZOZ-ów w Otwocku, Centrum Kształcenia i Rehabilitacji w Konstancinie-Jeziornej, Spółdzielni Mieszkaniowej *Mechanik* w Mińsku Mazowieckim, Specjalnego Ośrodka Wychowawczego w Ignacowie k. Mińska Mazowieckiego, budynku Instytutu Rozwoju Służb Społecznych w Białobrzegach, Domu Opieki dla osób starszych w Wyszowie, Domu Kapłana Seniora w Sochaczewie, Domu Opieki Społecznej w Mieni k. Mińska Mazowieckiego, hali sportowej przy Gimnazjum w Łochowie;
- pompy ciepła (instalacje geotermalne) i system kolektorów słonecznych do ogrzewania Mazowieckiego Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży w Zagórzcu;
- pompy ciepła do ogrzewania Szkoły Podstawowej Nr 3 w Łochowie;
- siłownia wiatrowa w Arynowie k. Mińska Mazowieckiego.

W roku 2009 rozpoczął się okres dynamicznego rozwoju wykorzystania instalacji solarnych do wspomagania ogrzewania obiektów usługowych i mieszkalnych (w tym

prywatnych), jednak w tej grupie inwestycji związanych z wykorzystaniem OZE brak jest jeszcze dostępnych danych statystycznych.

Większość z wymienionych inwestycji dotyczących wykorzystania ekologicznych źródeł energii współfinansowana była z funduszy Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie lub z EkoFunduszu. W obecnym okresie programowania szerokie wykorzystanie środków unijnych na rozwój energetyki przewidziane jest w *Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Mazowieckiego 2007-2013* (RPO WM) - Priorytet IV *Środowisko, zapobieganie zagrożeniom, energetyka* oraz w *Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko 2007-2013* (PO IS) - Priorytet IX *Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku, efektywność energetyczna*, Priorytet X *Bezpieczeństwo energetyczne, w tym dywersyfikacja źródeł energii*.

Kierunek działań 3.3. PRZECIWDZIAŁANIE DEGRADACJI KRAJOBRAZU I ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO OMW

Zarówno pod względem ekonomicznym jak i społecznym, najbardziej atrakcyjnym terenem Mazowsza jest Obszar Metropolitalny Warszawy. Charakteryzują go również wysokie walory przyrodnicze o znaczeniu krajowym (Kampinoski Park Narodowy, 3 parki krajobrazowe, liczne rezerваты przyrody) i europejskim (obszary Natura 2000). Pełnione funkcje oraz sposób zagospodarowania obszaru wpływają na koncentrację czynników degradujących środowisko przyrodnicze, do których należą: rozszerzająca się strefa suburbanizacji, nieład w przestrzennym zagospodarowaniu przedmieść i wsi podmiejskich wraz z niedostatecznie rozwiązana gospodarką wodno-ściekową i gospodarką odpadami oraz uciążliwości akustyczne związane ze wzrostem natężenia ruchu komunikacyjnego.

Powierzchnia terenów prawnie chronionych o wysokich walorach przyrodniczych w województwie mazowieckim wynosi 1 054 110,3 ha i nie ulega zasadniczym zmianom od 2004 roku. Podobne tendencje można zaobserwować w Obszarze Metropolitalnym Warszawy. W analizowanym okresie nie zmienił się zasięg przestrzenny wielkoobszarowych form ochrony przyrody (Kampinoski Park Narodowy, parki krajobrazowe: Mazowiecki, Chojnowski i Bolimowski, Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu) oraz rezerwatów przyrody. Wykazywane zmiany statystyczne w powierzchni obszarów prawnie chronionych dla podregionów (m.st. Warszawa, warszawski wschodni i warszawski zachodni), które wchodzi w skład zdelimitowanego Obszaru Metropolitalnego Warszawy, wynikają głównie z porządkowania ewidencji gruntów oraz dokumentacji przyrodniczych. Zmiany granic i powierzchni podregionów miały również wpływ na ogólny udział powierzchni chronionej i udział poszczególnych form ochrony prawnej w powierzchni województwa i podregionów. Udział obszarów objętych ochroną prawną w powierzchni ogółem analizowanych podregionów utrzymuje się na zbliżonym poziomie - 39,7% w 2004 roku i 39,6% w 2008 roku.

W latach 2004-2009 nastąpiła poprawa w gospodarce komunalnej regionu, w tym także na Obszarze Metropolitalnym Warszawy, zwłaszcza w zakresie dostępu do urządzeń sieciowych. Udział ludności korzystającej z wodociągów w województwie mazowieckim zwiększył się o 5 pkt. proc. (w 2009 r. korzystało 83,1% ludności). Wzrost nastąpił również we wszystkich podregionach OMW. Najlepsza pod tym względem sytuacja jest w stolicy, w której 95,1% ludności korzystało z wodociągów (stan w 2009 r.), największe braki w dostępie do wodociągów występują w podregionie warszawskim wschodnim, w którym z wodociągów korzystało 67,3% mieszkańców (Mapa 20).

Liczba ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w województwie mazowieckim uległa niewielkiemu wzrostowi - o 3 pkt. proc. – do 60,9% w 2009 r. Największy odsetek osób korzystających z kanalizacji na obszarze OMW, podobnie jak w przypadku sieci wodociągowej, odnotowano w m. st. Warszawa (w 2009 r. – 91,6%), zaś najniższy w podregionie warszawskim wschodnim (w 2009 – 42,9%). We wszystkich podregionach województwa obserwuje się tendencję wzrostową w tym zakresie, przy czym największy wzrost od 2004 r. zanotowano w podregionie warszawskim wschodnim (o 8,7 pkt. proc.) (Mapa 20).

Wraz z rozwojem sieci kanalizacyjnej i wzrostem liczby osób korzystających z kanalizacji, wzrasta liczba oczyszczalni stosujących metody powodujące większą redukcję związków biogenych. Równocześnie wzrasta odsetek osób obsługiwanych przez oczyszczalnie ścieków. Ogółem w województwie mazowieckim w okresie 2004-2009 nastąpił wzrost o 4 pkt. proc. (w 2009 obsługiwanych było 51,3 % ludności). Stosunkowo duże zmiany odnotowano w dwóch podregionach OMW tj. w warszawskim wschodnim (w 2009 r. obsługiwanych przez oczyszczalnie ścieków było 46,4% mieszkańców) oraz warszawskim zachodnim (w 2009 r. obsługiwanych było 58,9% mieszkańców). W Warszawie odsetek osób korzystających z oczyszczalni ścieków wzrastał do 2007 r. (52,4% mieszkańców), w 2008 r. nastąpił spadek zarówno w stosunku do roku poprzedniego (o 5,1 pkt. proc.) jak i do roku 2004 (o 2 pkt. proc.), w 2009 r. odnotowano ponowny wzrost do poziomu 50,9%.

W latach 2004-2009 wystąpił systematyczny spadek ilości ścieków emitowanych do wód powierzchniowych. Emisja ścieków wymagających oczyszczenia (komunalnych i powierzchniowych) zmniejszyła się z 247,6 hm³ w 2004 r. do 229,2 hm³ w 2009 r. Zmniejszył się także udział odprowadzanych ścieków nieoczyszczonych w całkowitej ilości ścieków wymagających oczyszczenia. W 2004 r. ilość ścieków nieoczyszczonych odprowadzanych z obszaru województwa wynosiła ok. 27%, podczas gdy w 2009 r. zmalała do 10,6%. W m.st. Warszawie wskaźniki te wynosiły odpowiednio 48,6% w 2004 r. i 23,3% w 2009 r.

W latach 2004-2008 w zakresie korzystania z sieci gazowej w województwie mazowieckim nie odnotowano znaczących zmian (w stosunku do roku 2004 wzrost o 0,2 pkt. proc.). Pewien niewielki spadek liczby korzystających z sieci gazowej w badanym okresie odnotowano w Warszawie (o 3,2 pkt. proc.), niewielki wzrost w podregionie warszawskim zachodnim (o 4 pkt. proc.) oraz minimalny w podregionie warszawskim wschodnim (o 0,2 pkt. proc.).

Na terenie OMW w 2008 r. znajdowało się 27 spośród 99 składowisk odpadów zlokalizowanych w województwie mazowieckim, w tym 22 z 85 składowisk komunalnych oraz 5 spośród 14 składowisk przemysłowych. Po 13 składowisk odpadów zlokalizowanych było w podregionach warszawskim wschodnim (w tym 12 komunalnych i 1 przemysłowe) oraz warszawskim zachodnim (w tym 10 komunalnych i 3 przemysłowe), zaś w m.st. Warszawie istniało 1 składowisko przemysłowe. Co istotne liczba składowisk począwszy od 2004 r. zmniejszyła się o 11 obiektów.

Ponad 77% ogółu odpadów zebranych w województwie mazowieckim zebrano w podregionach OMW i wielkość ta jest niezmienna od 2004 r. Wśród podregionów OMW najwięcej odpadów komunalnych przypadających na mieszkańca zebrano w Warszawie – 0,48 tony w roku 2008 (średnio na mieszkańca województwa przypada 0,3 tony odpadów zebranych).

Zakładając dalszy rozwój społeczno-gospodarczy OMW, przy jednoczesnym dynamicznym

rozwoju urbanizacji na tym obszarze, podjęto działania mające na celu przeciwdziałanie degradacji krajobrazu i środowiska.

⇒ **Porządkowania gospodarki ściekowej poprzez likwidację zrzutu ścieków nieoczyszczonych**

W ramach porządkowania gospodarki ściekowej kontynuowane były prace polegające na likwidacji zrzutów ścieków nieoczyszczonych lub niedostatecznie oczyszczonych. Duże znaczenie dla poprawy jakości wód rzeki Wisły miało oddanie do eksploatacji w lipcu 2006 r. oczyszczalni ścieków „Południe” o wielkości 381 125 RLM¹⁶, obsługującej dzielnicę lewobrzeżnej Warszawy tj. Powiśle, Wilanów, Mokotów i Ursynów. Budowa tego wysokosprawnego obiektu finansowana była ze środków miasta oraz współfinansowana kredytami z EBI oraz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Najważniejszym obecnie realizowanym zadaniem inwestycyjnym województwa jest modernizacja i rozbudowa oczyszczalni ścieków „Czajka”. Obejmuje ono rozbudowę obiektu, w tym: modernizację części ściekowej wraz z przygotowaniem osadów do utylizacji, budowę kolektorów przesyłowych łączących sieć kanalizacyjną lewobrzeżnej Warszawy z oczyszczalnią oraz budowę stacji termicznej utylizacji osadów ściekowych. Jest to część dużego projektu dofinansowanego z Funduszu Spójności pt. *Zaopatrzenie w wodę i oczyszczanie ścieków w Warszawie* zaplanowanego do realizacji w latach 2006-2010, którego strategicznym celem jest zapewnienie mieszkańcom Warszawy wody o odpowiedniej jakości oraz oczyszczanie 100% ścieków komunalnych przed odprowadzeniem ich do Wisły. W wyniku restrukturyzacji projektu (2009 r.) część zadań, w tym: modernizacja i rozbudowa oczyszczalni ścieków „Czajka”- Etap II, budowa układu przesyłowego ścieków z Warszawy lewobrzeżnej do oczyszczalni ścieków „Czajka” oraz budowa kanalizacji (ok. 30 km) i przepompowni ścieków na terenie dzielnicy Bielany, wykonana będzie do końca 2012 roku.

⇒ **Zwiększania pewności dostaw wody oraz poprawy jej jakości**

W ramach projektu *Zaopatrzenie w wodę i oczyszczanie ścieków w Warszawie* realizowane jest zadanie w zakresie poprawy jakości wody i jej dystrybucji w dwóch warszawskich wodociągach. Prowadzone obecnie prace obejmują budowę instalacji ozonowania pośredniego i filtracji na węglu aktywnym w Zakładzie Wodociągu Centralnego oraz wykorzystanie procesu flotacji ciśnieniowej do poprawy jakości spożywanej wody w Zakładzie Wodociągu Północnego w Wieliszewie, w którym uzdatniana jest woda z Zalewu Zegrzyńskiego. Realizacja tych przedsięwzięć, wraz z trwającą renowacją istniejącej sieci wodociągowej, wpłynie na poprawę cech organoleptycznych wody, jak smak i zapach.

W zakresie budowy i rozbudowy systemów zaopatrzenia w wodę, łączących stolicę z miejscowościami podwarszawskimi, wybudowano na terenie miasta Warszawy szereg magistral umożliwiających dostawę wody do Raszyńska, Żabek oraz rozbudowującego się Pasma Pruszkowskiego. Wykonana II nitka przewodu przesyłowego z Wodociągu Północnego do Stacji Strefowej Białoleka poprawia bezpieczeństwo dostaw wody do Legionowa.

Działania obejmujące budowę i rozbudowę systemów zaopatrzenia w wodę w małych miastach i na obszarach wiejskich OMW realizowane są przez samorządy lokalne. Na

realizację sieci wodociągowej, stacji uzdatniania i przepompowni wody z funduszy strukturalnych przyznane zostało łączne dofinansowanie w wysokości ponad 34 mln zł. Inwestycje te wykonane zostaną na terenie gmin: Jabłonna Lacka, Dąbrówka, Wyszogród, Serock, Zabrodzie, Jadów, Marki, Nieporęt, Józefów i Kołbiel.

Dla poprawy jakości wód istotne znaczenie ma kontynuacja budowy systemu kanalizacyjnego wokół Zalewu Zegrzyńskiego. Istniejący układ kanalizacyjny obejmujący tzw. Opaskę Zalewu Zegrzyńskiego w gminach Wieliszew, Nieporęt i Serock wymaga uzupełnienia sieci kanalizacyjnych na terenie gmin zlokalizowanych wokół Zalewu. W ostatnim okresie zakończona została rozbudowa oczyszczalni ścieków „Dębe” w Orzechowie (gmina Serock) – II etap. Poszczególne gminy ubiegają się o środki UE na realizację inwestycji. Najwięcej projektów z zakresu gospodarki ściekowej, w tym: budowa pompowni ścieków wraz z przewodami tłocznymi pod Kanałem Żerańskim, modernizacja oczyszczalni ścieków i budowa odcinka kanalizacji sanitarnej zlokalizowanych jest w gminie Nieporęt. W ramach ZPORR zrealizowano projekt o wartości 16,75 mln zł *Ochrona ekosystemu Zalewu Zegrzyńskiego przez budowę oczyszczalni ścieków i kanalizacji gminy Klembów*.

W ramach Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK) realizowanych jest wiele wysokosprawnych obiektów oraz systemów kanalizacji zbiorczej przy widocznym wsparciu funduszy unijnych. W ramach ZPORR z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego zrealizowanych zostało szereg inwestycji, z których ważne znaczenie, ze względu na zasięg przestrzennego oddziaływania i efekt ekologiczny, mają:

- budowa oczyszczalni wraz z siecią kanalizacyjną w gminie Stare Babice służąca ochronie i bezpieczeństwu ekologicznemu Kampinoskiego Parku Narodowego. Wybudowano łącznie 15,51 km sieci kanalizacji sanitarnej, 6 przepompowni ścieków i oczyszczalnię ścieków. Oddana do użytku w październiku 2006r. inwestycja o wartości ok. 25 mln zł dostała dofinansowanie na poziomie 17,5 mln zł.
- rozbudowa i modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej oraz mechaniczno-biologicznej oczyszczalni ścieków z osadem czynnym i tlenową stabilizacją osadu w Sochaczewie. Projekt o wartości ponad 120 mln zł zakończony został w 2007 roku.
- uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na terenie aglomeracji Wołomin-Kobyłka. W ramach zakończonego w 2009 r. projektu rozbudowano sieć kanalizacji sanitarnej i deszczowej, zlikwidowano odcinki sieci ogólnospławnej oraz rozbudowano i zmodernizowano oczyszczalnię ścieków.

Znowelizowany KPOŚK przewiduje w latach 2006-2010 realizację 29 zadań inwestycyjnych na Mazowszu dotyczących aglomeracji¹⁷ powyżej 15 000 RLM, w tym 15 na obszarze OMW: Wołomin, Mińsk Mazowiecki, Radzymin, Wyszaków, Grodzisk Mazowiecki, Sochaczew, Żyrardów, Mszczonów, Konstancin Jeziorna, Łomianki, Piaseczno, Piaseczno-Rumów, Piaseczno –Zalesie, Warszawa, Raszyn. Wykonana w 2007 roku ocena realizacji KPOŚK dla aglomeracji nie mniejszych niż 15 000 RLM¹⁸ wskazuje, że większość (11) zadań inwestycyjnych została rozpoczęta i jest na różnych etapach wykonania.

Istotne dla uporządkowania gospodarki ściekowej obszaru OMW będą projekty realizowane w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Są to m.in.: modernizacja oczyszczalni ścieków wraz z budową sieci kanalizacyjnej i wodociągowej w Nowym Dworze Mazowieckim, budowa kanalizacji sanitarnej na terenie gminy Zielonka, budowa i modernizacja systemu kanalizacji sanitarnej w Legionowie oraz uporządkowanie gospodarki ściekowej na terenie gminy Sulejówek i Halinów.

⇒ **Porządkowania i tworzenia spójnego systemu gospodarki odpadami**

Rozpoczęty proces porządkowania i tworzenia spójnego systemu gospodarki odpadami obejmował wiele zadań inwestycyjnych jak również działania zmierzające do zwiększenia świadomości ekologicznej. W efekcie nastąpił znaczący postęp w selektywnym zbieraniu odpadów, zarówno pod względem ilościowym, jak też jakościowym. W ostatnich latach rozszerzył się zakres zbieranych frakcji odpadów, a odsetek selektywnie zbieranych odpadów konsekwentnie wzrasta z 3,4% w 2006 r. do 9,7% w 2008 r. Zmienia się także infrastruktura służąca zagospodarowaniu odpadów komunalnych. Powstają takie instalacje jak zakłady mechaniczno-biologicznego przetwarzania odpadów komunalnych, kompostownie, sortownie, stacje demontażu i punkty zbierania pojazdów, instalacje do zbierania, odzysku i przetwarzania zużytego sprzętu elektronicznego i elektrycznego, a zamykane są wypełnione, niespełniające standardów ochrony środowiska składowiska. W latach 2007-2008 powstały nowe instalacje do segregacji odpadów (w Warszawie, Wołominie, Ożarowie Mazowieckim, Baniosze, Piasecznie) i do kompostowania (w gminie Ożarów Mazowiecki i Wołomin). Jednocześnie ograniczana jest ilość składowanych i magazynowanych odpadów przemysłowych, a nagromadzone odpady są wykorzystywane. Na terenie OMW zamknięto składowiska EC Żerań i Arcelor Mittal Warszawa.

Na koniec 2008 r. w regionie m.st. Warszawy wyznaczonym w *Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami dla Mazowsza na lata 2007-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015* (WPGO) funkcjonowały 3 zakłady mechaniczno-biologicznego przetwarzania odpadów komunalnych, 1 spalarnia odpadów komunalnych, 13 sortowni odpadów, 2 zakłady demontażu odpadów wielkogabarytowych, 5 kompostowni odpadów zielonych i organicznych oraz 10 składowisk odpadów komunalnych. Do roku 2014 planowane jest wyłączenie z eksploatacji i poddanie rekultywacji funkcjonujących składowisk, w taki sposób aby od 2015 r. na terenie całego województwa funkcjonowało 15, max 20 składowisk odpadów. Trudności w zagospodarowaniu odpadów doprowadziły do wznowienia eksploatacji zamkniętych już składowisk: w Pruszkowie (Góra Żbikowska), Baniosze (Łubna) czy Radiowie, gdzie przeprowadza się jednoczesną rekultywację obiektów. Na wytypowanych do pełnienia funkcji regionalnych składowiskach w: Otwocku – Świerku, Łubnej, Słabomierzu - Krzyżówce nie podjęto prac dostosowawczych. Nie ma również postępu w pracach nad budową planowego składowiska na terenie gminy Zielonka. Zuwagi na brak akceptacji ze strony mieszkańców i lokalnych organizacji nie realizowane są na tych terenach zaplanowane inwestycje. Trudną sytuację może poprawić szersze stosowanie metod termicznego unieszkodliwiania odpadów komunalnych. Prowadzone są prace przygotowawcze zmierzające do rozbudowy spalarni działającej w ramach istniejącego Zakładu Unieszkodliwiania Stałych Odpadów Komunalnych w Warszawie „Zabraniecka” (zwiększenia mocy przerobowych z 45 tys. ton/rok do 300 tysięcy ton rocznie) oraz budowa II instalacji do termicznego unieszkodliwiania odpadów w południowo-zachodniej części obszaru warszawskiego.

Działania zmierzające do poprawy świadomości i edukacji ekologicznej związane z gospodarką odpadami, polegały m.in. na: organizowaniu konkursów na zbiórkę makulatury, kampanii informacyjno-promocyjnej dotyczącej poprawnych metod

postępowania z odpadami, publikacji artykułów prasowych, materiałów informacyjnych, komiksów i kalendarzy propagujących zasady ograniczania ilości wytwarzania odpadów oraz prowadzenie selektywnej zbiórki, przeprowadzeniu szkoleń w zakresie prawidłowego zagospodarowania odpadów, a w szczególności odpadów niebezpiecznych, udziale w obchodach *Dnia Ziemi*. Współpraca Samorządu Województwa w zakresie porządkowania i tworzenia spójnego systemu gospodarki odpadami polega także na aktualizacji w cyklu czteroletnim Wojewódzkiego Planu Gospodarki Odpadami (ostatnia aktualizacja - październik 2007) oraz opiniowaniu gminnych i powiatowych planów gospodarki odpadami.

⇒ ***Rekultywacji terenów poeksploatacyjnych***

W ramach działań dotyczących rekultywacji terenów poeksploatacyjnych prowadzone prace dotyczą głównie terenów związanych z gospodarką odpadami. Wykonywane były na terenach przemysłowych w Warszawie (składowisko odpadów pchutniczych Arcelor Huta Warszawa i składowisko odpadów paleniskowych EC Siekierki) oraz w miejscowościach: Marki, Józefów, Radzymin, Emilianów, Jabłonna. Proces rekultywacji sprawnie przebiega także na terenach byłych składowisk odpadów komunalnych zlokalizowanych w miejscowościach: Łubna, Kludyn (składowisko Radiowo), Świder Wielki, Józefów, Sobienie Biskupie, Jabłonna, Brzozówka, Krępa, Zakroczym, Kłudnie Stare i Czerwińsk n/Wisłą. Rekultywację, ukształtowanie składowiska i selektywną zbiórkę odpadów w gminie Wołomin umożliwiło wykorzystanie funduszy strukturalnych. W ramach ZPORR na tę inwestycję o wartości 7,7 mln zł uzyskano dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na kwotę 5,2 mln zł. Trwa realizacja pozytywnie ocenionych projektów w ramach działania 4.2. Ochrona powierzchni ziemi RPO WM. Na liście dofinansowanych inwestycji z terenu OMW znalazł się projekt *Rekultywacja składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne w Mińsku Mazowieckim* z dotacją 7,5 mln zł.

⇒ ***Utworzenia zielonego pierścienia wokół stolicy w celu zachowania charakteru ochronno-przewencyjnego na obszarach cennych przyrodniczo***

Jednym z kierunków działań zmierzających do poprawy warunków zamieszkania oraz ograniczenia degradacji środowiska przyrodniczego OMW jest wdrażanie systemu ochrony ekologicznej stolicy. Koncepcja utworzenia zielonego pierścienia wokół stolicy ujęta została w przygotowywanym projekcie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Warszawy. Zgodnie z założeniami, zielony pierścień wokół Warszawy powinny tworzyć tereny charakteryzujące się znaczną otwartością, przydatnością do rekreacji i funkcji rolniczych oraz przydatnością do rozwoju funkcji przyrodniczej. Obszary predestynowane do pełnienia funkcji przyrodniczej tworzą zwarte pasma i obejmują elementy ekologicznego systemu obszarów chronionych: Kampinoski Park Narodowy, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe (Mazowiecki, Chojnowski, Bolimowski) oraz Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu. Przygotowana koncepcja układu terenów otwartych stanowi ważny element zmierzający do porządkowania struktury przestrzennej OMW.

W zakresie ochrony i zachowania najcenniejszych obszarów przyrodniczych, mających decydujące znaczenie dla utrzymania równowagi ekologicznej, realizowane zadania dotyczyły głównie rozpoznania stanu zasobów przyrodniczych i systematycznego obejmowania obiektów i obszarów o wysokich walorach przyrodniczych różnymi formami ochrony prawnej. W 2004 roku na obszarze OMW, niezależnie od krajowych

rozwiązań w zakresie ochrony przyrody, rozpoczęto proces wyznaczania obszarów Natura 2000, do których należą obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) oraz specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO). W granicach Obszaru Metropolitalnego Warszawy¹⁹ znajdują się obszary specjalnej ochrony ptaków: Puszcza Kampinoska, Dolina Środkowej Wisły, Dolina Dolnego Bugu wg. rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 roku (Dz. U. Nr 229, poz.2313) oraz Bagno Całowanie utworzone na mocy Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 października 2008 roku (Dz. U. Nr 198, poz. 1226). Do specjalnych obszarów ochrony siedlisk należą obszary zaakceptowane przez Komisję Europejską w latach 2007-2008: Puszcza Kampinoska, Ostoja Nadbużańska, Dolina Rawki, Bagno Całowanie, Wydmy Lucynowsko-Mostowieckie, Krogulec, Forty Modlińskie, Dąbrowa Radziejowska, Łęgi Czarnej Strugi oraz Dolina Wkry. Ponadto ekologiczne organizacje pozarządowe na przełomie 2008/2009 zgłosiły do Komisji Europejskiej obszary ochrony siedlisk: Łąki Ostrówieckie, Łąki Soleckie, Łąki Żukowskie, Poligon Rembertów, Świetliste Dąbrowy i Grądy w Jabłonnej, Dolina Środkowego Świdra, Łąki Wilanowskie, Bagna Celestynowskie, Kampinoska Dolina Wisły, Ostoja Nowodworska (Zgniotek w Nowym Dworze Mazowieckim), Białe Błota, Strzebla Błotna w Zielonce, Las Bielański, Las Jana III Sobieskiego, Las Natoliński, Stawy w Żabieńcu, Łąki Kazuńskie oraz Grabinka. Wyznaczanie tych obszarów ma duże znaczenie dla kształtowania systemu powiązań przyrodniczych, w którym najważniejszą rolę pełnią doliny rzeczne Wisły, Bugu i Narwi.

Kierunek działań 3.4. ZAHAMOWANIE NARASTANIA CHAOSU W PRZESTRZENNYM ZAGOSPODAROWANIU STOLICY I JEJ OTOCZENIU

Dynamiczny rozwój Obszaru Metropolitalnego Warszawy (OMW), połączony z niskim stopniem jego pokrycia planami zagospodarowania przestrzennego oraz brakiem spójnej polityki rozwoju, skutkuje od wielu lat chaotycznym rozrastaniem się zabudowy. Efektem takiego stanu rzeczy są problemy komunikacyjne, pogarszanie stanu środowiska oraz nieefektywne wykorzystanie przestrzeni, a pośrednio również problemy zdrowotne związane z hałasem, zanieczyszczeniem powietrza i wypadkami drogowymi. Aby zaprowadzić ład przestrzenny, konieczne jest spójne, systemowe podejście do zagospodarowania przestrzennego OMW, wyrażające się kompleksowym objęciem planami zagospodarowania przestrzennego całego obszaru.

Stopień pokrycia województwa mazowieckiego obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wzrastał z 22,4% w 2005 r. do 28,9% w 2008 r.²⁰. Przyrost ten był jednak coraz wolniejszy, w 2008 r. stanowił dwie trzecie wartości z 2006 r. W Warszawie w latach 2004-2008 stopień pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wzrastał średniorocznie zaledwie o 1,3% (osiągając poziom 19,2%). Jeżeli takie tempo uchwalania planów zostanie utrzymane, stolica będzie w pełni objęta miejscowymi planami dopiero w drugiej połowie XXI wieku.

W podregionie warszawskim zachodnim, podobnie jak w Warszawie, tempo uchwalania planów było powolne. W podregionie warszawskim wschodnim w latach 2006-2008 nie wzrósł odsetek obszarów objętych planami zagospodarowania przestrzennego. W celu zapobieżenia dalszej chaotycznej zabudowie województwa, w tym zwłaszcza OMW, konieczne jest zdecydowane przyspieszenie tempa uchwalania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W przypadku podregionów warszawskiego wschodniego i zachodniego jest to tym bardziej istotne, że odnotowują one ponad trzykrotnie szybszy przyrost gęstości

zaludnienia aniżeli w Warszawie, który nie odbiega znacząco od średniej dla województwa. W latach 2004-2009 gęstość zaludnienia Warszawy i województwa mazowieckiego wzrosła o 1%, zaś obu podregionów warszawskich o niemal 4%.

O dynamice rozwoju OMW świadczy także szybki przyrost liczby przewozów pasażerów komunikacją publiczną w Warszawie – z 858 mln w roku 2005²¹ do 950 mln w roku 2009. Tym samym widoczna jest konieczność nadania transportowi zbiorowemu priorytetu w celu zapewnienia najskuteczniejszego i najmniej uciążliwego rozwiązania problemu przemieszczania się ludności w granicach aglomeracji warszawskiej.

Strategia rozwoju województwa przewiduje szereg działań mających na celu zahamowanie narastania chaosu w przestrzennym zagospodarowaniu stolicy i jej otoczeniu. Ważne miejsca zajmują wśród nich:

⇒ *Ochrona różnorodności funkcjonalnej obszarów śródmiejskich i przeciwdziałanie ich degradacji*

oraz

⇒ *Kształtowanie i porządkowanie stref funkcjonalno-przestrzennych Warszawy oraz wzmocnienie współpracy pomiędzy JST przy planowaniu i programowaniu OMW*

oraz

⇒ *Uporządkowanie procesu suburbanizacji, ograniczające nadmierną eksploatację zasobów przestrzeni podmiejskiej*

W celu uwzględnienia ustaleń zawartych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego w dokumentach planistycznych gmin, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego wykonuje liczne zadania, które obejmują:

- opiniowanie i uzgadnianie projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i projektów studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin;
- uzgadnianie projektów decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz projektów decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego;
- opiniowanie wniosków o zmianę przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne;
- obsługę prac Wojewódzkiej Komisji Urbanistyczno – Architektonicznej.

Powierzone przez Zarząd Województwa Mazowieckiego i Marszałka Województwa zadania, dotyczą całego obszaru województwa, a więc także OMW. Szczególną rolę w porządkowaniu procesu suburbanizacji i ograniczaniu eksploatacji zasobów podmiejskich odgrywa Plan Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Warszawy. Prace nad Planem zapoczątkowała Uchwała nr 145/04 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 10 listopada 2004 roku. Głównym zadaniem Planu jest określenie polityki przestrzennej dla OMW, polegającej na ustaleniu zasad organizacji struktury przestrzennej. Opracowany projekt Planu zakłada, że rozwój OMW następować będzie wzdłuż pasm utworzonych wokół korytarzy komunikacyjnych, pomiędzy którymi znajdują się zielone przestrzenie ekstensywnie użytkowane, wchodzące zielonymi klinami do centrum Warszawy. Całość obszaru metropolitalnego zostanie otoczona strefą zielonego pierścienia o charakterze przyrodniczym, powiązanego z przestrzeniami ekstensywnie użytkowanymi. Projekt Planu zakłada wprowadzenie stref użytkowania wynikających z pełnionych przez nie funkcji, takich jak:

- strefa uzupełnienia zabudowy, w której preferuje się zagospodarowanie o wysokim stopniu intensywności, przeznaczona do zainwestowania w pierwszej kolejności;

- strefa rozwoju zabudowy, strefa o średnim stopniu intensywności, przeznaczona do zainwestowania w drugiej kolejności;
- strefa zachowania zabudowy, w której dopuszcza się adaptacje istniejącego zagospodarowania, a nowe zagospodarowanie podporządkowuje celom ochrony środowiska przyrodniczego. Strefa chroni przed zabudową i innymi inwestycjami tereny rolne i leśne;
- strefa wyłączona spod zabudowy, w której ogranicza się do niezbędnego minimum rozbudowę istniejącego zagospodarowania, a preferuje się formy użytkowania terenu podporządkowane funkcjom związanym z ochroną środowiska.

Zakończenie prac nad Planem Zagospodarowania Przestrzennego OMW uwarunkowane jest przesłankami natury formalnej. Przedmiotowe opracowanie zostanie opublikowane w formie *Studium Planu Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Warszawy* i pełnić będzie funkcje informacyjno-poznawcze.

⇒ ***Tworzenie systemu regulacji prawnych zapobiegających presji urbanistycznej na tereny cenne przyrodniczo, pełniące funkcje klimatyczne, biologiczne, regenerujące i zasilające wewnątrzmięskie zespoły, biocentryczne i hydrologiczne***

W systemie regulacji prawnych istotne znaczenie mają plany ochrony obszarów cennych przyrodniczo. Spośród trzech istniejących na obszarze OMW parków krajobrazowych dwa mają uchwalone plany ochrony Mazowiecki Park Krajobrazowy im. Czesława Łaszka oraz Bolimowski Park Krajobrazowy. W trakcie opracowywania są plany ochrony dla Chojnowskiego Parku Krajobrazowego i Brudzeńskiego Parku Krajobrazowego oraz Kampinoskiego Parku Narodowego wraz z planem zadań ochronnych. W Obszarze Metropolitalnym Warszawy znajduje się 85 rezerwatów przyrody, z czego większość nie posiada aktualnych planów ochrony. Do nielicznych rezerwatów przyrody, posiadających plany ochrony, należą rezerваты wiślane: Wyspy Świderskie, Wyspy Zawadowskie i Łachy Brzeskie. W 2008 r. ustanowiono plan ochrony dla rezerwatu leśnego Dębina. W trakcie sporządzania są plany ochrony dla rezerwatów Jeziorko Czerniakowskie i Morysin.

⇒ ***Modernizację techniczną, funkcjonalną i społeczną obszarów śródmiejskich o niższej atrakcyjności***

oraz

⇒ ***Rewitalizację zdegradowanych obszarów miejskich oraz zajmowanych przez funkcje schyłkowe (tereny przemysłowe i powojkowe)***

Działania obejmujące ww. priorytety w szerokim zakresie realizowane są na terenie Warszawy. Lokalny Program Rewitalizacji m.st. Warszawy na lata 2005–2013 zakłada rewitalizację ponad 11% powierzchni stolicy. Program składa się z 56 projektów dzielnicowych oraz 73 projektów beneficjentów zewnętrznych. Program wdrażany jest poprzez dzielnicowe Mikroprogramy Rewitalizacji, które zawierają diagnozę obszarów kryzysowych, jak również przewidywane działania w kierunku ich rewitalizacji. Nadrzędnym celem programu jest odnowa i ożywienie wybranych obszarów miasta. Cel ten ma zostać osiągnięty dzięki realizacji czterech celów szczegółowych:

- ożywieniu społeczno-gospodarczemu poprzez podniesienie jakości przestrzeni publicznej, zgodnie z zasadami ładu przestrzennego i estetyki oraz promowaniu przedsiębiorczości;
- rozwojowi turystyki i kultury w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego;
- zwiększeniu bezpieczeństwa mieszkańców oraz poprawie możliwości komunikacyjnych wewnątrz osiedli;

– integracji mieszkańców, zapobieganiu i przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu.

Lokalny Program Rewitalizacji jest podstawą do wyłonienia projektów, które mogą ubiegać się o dofinansowanie w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego. W ostatniej turze naboru wniosków z działania 3.3 ZPORR *Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojkowe* z terenu Warszawy zgłoszonych zostało sześć projektów. Dotyczyły one renowacji kamienic praskich o znaczeniu historycznym wraz z adaptacją pomieszczeń na cele społeczne, budowy Międzyszkolnego Bemowskiego Ośrodka Piłki Nożnej przy ul. Obrońców Tobruku, rekultywacji obiektów po- i przyfabrycznych na Osiedlu Kamionek, remontu i konserwacji murów obronnych Starego Miasta, rewitalizacji otoczenia fragmentów muru Getta Warszawskiego oraz rewitalizacji przestrzeni publicznej Osiedla Muranów. Wszystkie te projekty są aktualnie realizowane, a największym z nich jest budowa Międzyszkolnego Bemowskiego Ośrodka Piłki Nożnej w Warszawie. Przedmiotem projektu jest adaptacja i modernizacja istniejących terenów powojkowych na ośrodek piłki nożnej. Projektowane zagospodarowanie terenu związane jest z obsługą masowych imprez sportowych, treningami, rozgrywkami ligowymi. Przewiduje się rozwiązania funkcjonalne związane z bezpieczeństwem obsługi imprez sportowych. Realizacja projektu stanowi I etap rewitalizacji większego obszaru powojkowego przy ul. Powązkowskiej. Wartość projektu wynosi 13,5 mln zł, a wartość wkładu Unii Europejskiej 3 mln zł.

W ramach działania 3.3. ZPORR zrealizowanych zostało ponadto sześć projektów spoza Warszawy: rozbudowa monitoringu wizyjnego w Żyrardowie, remont ulicy POW w Żyrardowie, modernizacja systemu drogowego w dzielnicy przemysłowej w Nowym Dworze Mazowieckim, rewitalizacja centrum miasta Sochaczewa wraz z przywróceniem miejskiego placu Kościuszki, rewaloryzacja parku Dittricha w Żyrardowie, przebudowa ulicy Łukasieńskiego w Żyrardowie. Jeden z największych dotyczył rewaloryzacji parku Dittricha w Żyrardowie i obejmował zagospodarowanie parku o powierzchni 58 tys. m² wraz z elementami małej architektury i architektury krajobrazu, w tym m.in. mostków kamiennych, amfiteatru przy muzeum i placu zabaw dla dzieci. Realizacja projektu przyczyni się do rewitalizacji zdegradowanych obszarów miasta, ożywienia społecznego gminy, wzrostu atrakcyjności inwestycyjnej i poprawy wizerunku miasta. Całkowita wartość projektu wynosi 3,5 mln zł, a wartość wkładu Unii Europejskiej 2,3 mln zł.

W ramach działania 6.1. „Kultura” Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego, trzy projekty z Obszaru Metropolitalnego Warszawy znalazły się na liście rankingowej:

- zagospodarowanie Parku Zdrojowego i terenów przyległych oraz pasaży uzdrowiskowych w Konstancinie-Jeziornie - część A wraz z budową amfiteatru w Parku Zdrojowym;
- kompleksowa rewitalizacja parku w Młochowie - centrum kultury, rekreacji i sportu;
- adaptacja podziemi Katedry Polowej Wojska Polskiego na Muzeum Ordynariatu Polowego - Oddział Muzeum Historycznego m. st. Warszawy.

Na wstępnej liście rankingowej z działania 5.2. RPO „Rewitalizacja miast” znajduje się 19 projektów z OMW. Największy projekt (o wartości 27,1 mln zł, możliwość dofinansowania z UE w wysokości 19 mln zł) dotyczy poprawy warunków życia mieszkańców osiedli Targówek i Generalska, poprzez rewitalizację spółdzielczych zasobów. Równie wysokie dofinansowanie może uzyskać projekt *Rewitalizacja wybranych obszarów kryzysowych m.st. Warszawy* w aspekcie ochrony zabytków, poprawy jakości przestrzeni publicznej oraz społeczno-kulturowym (całkowity koszt projektu 25,1 mln zł).

Bardzo ważną inwestycją dla rozwoju województwa jest rewitalizacja obszaru

powojaskowego w Modlinie. W 2005 roku podjęto decyzję o modernizacji i otwarciu portu lotniczego w Modlinie dla samolotów tanich linii i czarterów. Udziałowcami spółki Mazowiecki Port Lotniczy Warszawa – Modlin są: Agencja Mienia Wojskowego (40,01%), Województwo Mazowieckie (30,60%), Przedsiębiorstwo Państwowe Porty Lotnicze (26,17%) i miasto Nowy Dwór Mazowiecki (3,22%).

Samorząd Województwa Mazowieckiego zabezpieczył w budżecie na tę inwestycję ponad 50 mln zł, a Unia Europejska przyznała dofinansowanie w wysokości około 76 mln zł. Kolejne 168 mln zł unijnej dotacji zostanie przeznaczone na zakup 16 elektrycznych zespołów trakcyjnych oraz modernizację bocznicy i budowę stacji kolejowej w Modlinie.

⇒ **Wspieranie koncentracji zabudowy w korytarzach transportu szynowego (kolej podmiejska i regionalna)**

Jest to jedno z działań realizujących strategiczny kierunek działań 3.4. Prowadzenie pasażerskiego transportu kolejowego o wysokim standardzie, jako elementu zintegrowanego transportu publicznego, gwarantuje dogodny dojazd do szkół i miejsc pracy dla mieszkańców Mazowsza. Realizacji tej misji podjęła się spółka Koleje Mazowieckie, która powstała w 2004 roku. Z jej pociągów w 2009 roku skorzystało prawie 52 mln podróżnych, tj. o 29% więcej niż w 2005 roku. Uruchomiono nowe połączenia kolejowe na odcinkach Siemiatycze – Czeremcha i Płock – Sierpc. W 2008 r. uruchomiono nowe kierunki przewozów pasażerskich: Skierniewice – Warszawa, Żyrardów – Warszawa, Łuków – Warszawa, Skarżysko Kamienna – Warszawa, Płock – Warszawa. Dzięki cyklicznemu rozkładowi jazdy możliwe jest poszerzanie oferty przewozowej Kolei Mazowieckich, dostosowując ją do występujących potrzeb. Dużym zainteresowaniem pasażerów cieszy się też oferta „Wspólny bilet ZTM-KM-WKD”, umożliwiająca osobom posiadającym bilet ZTM od dobowego wzwyż podróżować pociągami Kolei Mazowieckich na terenie aglomeracji warszawskiej bez konieczności zakupu dodatkowego biletu. W przypadku linii średnicowej pomiędzy stacjami Warszawa Wschodnia-Warszawa Zachodnia, wraz z zagęszczeniem rozkładu pociągami warszawskiej Szybkiej Kolei Miejskiej, umożliwiło to utworzenie w praktyce drugiej linii metra.

Nowe inwestycje, zwłaszcza na obszarach gęstej zabudowy, są często źródłem konfliktów. W celu ich rozwiązania podjęto działania w zakresie:

⇒ **Ograniczenia konfliktów funkcjonalno-przestrzennych wynikających z przebiegów tras komunikacyjnych i infrastrukturalnych, obsługujących tereny gęsto zurbanizowane**

Nowe inwestycje, zwłaszcza na obszarach gęstej zabudowy, są często źródłem konfliktów. W celu ich ograniczenia Samorząd Miasta Stołecznego Warszawy uchwalił w 2009 r. *Strategię Zrównoważonego Rozwoju Systemu Transportowego Warszawy do 2015 roku i na lata kolejne*. Strategia zakłada, że łagodzenie konfliktów wynikających z przebiegu tras komunikacyjnych odbywać się może dzięki integracji systemów transportowych, m.in. poprzez:

- rozwijanie systemu parkingów „Parkuj i Jedź” i „Parkuj rower i Jedź” stwarzających możliwość dogodniejszego odbywania podróży transportem publicznym i ograniczenia natężenia ruchu samochodowego na ulicach miasta,
- modernizację i przebudowę węzłów przesiadkowych pomiędzy różnymi rodzajami systemów transportu dla ograniczenia występujących uciążliwości, zwiększenia wygody i skrócenia czasu przesiadania się pasażerów.

Strategia przewiduje podjęcie szeregu działań łagodzących skutki oddziaływania systemu drogowego na otoczenie, jak: koordynowanie rozwoju układu drogowego

i zagospodarowania przestrzennego, stosowanie środków technicznych i inżynierii ruchu ograniczających emisję hałasu i zanieczyszczeń, uwzględnianie w projektach drogowych możliwości sadzenia drzew, weryfikowanie przestrzeni zajmowanych przez parkujące samochody pod kątem możliwości zwiększenia powierzchni terenów zielonych, wprowadzanie stref ruchu uspokojonego o dopuszczalnej prędkości pojazdów poniżej 30 km/h.

W celu łagodzenia konfliktów funkcjonalno-przestrzennych MBPR realizuje zadania, które obejmują:

- opracowywanie opinii do wniosków zarządców dróg o wydanie decyzji o ustaleniu lokalizacji drogi w trybie spec ustawy o szczegółowych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg;
- wydawanie opinii do wniosków o wydanie decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej w zakresie zadań samorządu województwa oraz w zakresie ochrony samorządowych obiektów infrastrukturalnych.

Pomimo przeszkód prawnych (w przypadku uchwalenia *Planu Zagospodarowania Przestrzennego OMW*) i praktycznych (w przypadku realizacji Strategii Transportowej Warszawy), wymienione wyżej działania pokazują, że podejmowane są próby zahamowania narastania chaosu w zagospodarowaniu przestrzennym aglomeracji warszawskiej. Wiele jednak pozostaje do zrobienia, w tym zwłaszcza w zakresie ilości i jakości planów zagospodarowania przestrzennego oraz skoordynowania działań z kierunkami wytyczanymi w dokumentach strategicznych od poziomu europejskiego przez regionalny po lokalny.

MBPR prowadzi na bieżąco monitoring, studia oraz analizy w zakresie sytuacji społeczno-gospodarczej i zagospodarowania przestrzennego województwa, a więc również obszaru metropolitalnego Warszawy. W latach 2007 – 2010 Biuro wykonało szereg opracowań związanych z zagospodarowaniem przestrzennym. Są to m.in.:

- Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego – analiza;
- Ocena Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego;
- Opracowanie ekofizjograficzne do PZP WM.

W celu wymiany doświadczeń związanych z planowaniem przestrzennym na Mazowszu, MBPR bierze udział w programach i projektach: program CIVITAS.NET realizowany w ramach programu URBACT – Rola regionów i jednostek metropolitalnych w rewitalizacji miast (2005-2007); program PLUREL; projekt NODUS – realizowany w ramach programu URBACT II (od 2008 roku).

Kierunek działań 3.5. STYMULOWANIE ROZWOJU M.ST. WARSZAWY I OBSZARU METROPOLITALNEGO POPRZECZ POLICENTRYCZNY ROZWÓJ PRZESTRZENNY I OŻYWIENIE FUNKCJI CENTROTWÓRCZYCH

Obszar Metropolitalny Warszawy stanowi 20 % powierzchni województwa i zamieszkuje blisko 60% ludności regionu. OMW odgrywa coraz większą rolę nie tylko wewnątrz regionu, ale także w układzie sieci metropolii europejskich i światowych. Policentryczny rozwój przestrzenny województwa umożliwia dyfuzję procesów rozwojowych Warszawy, tak na obszar całej metropolii, jak i województwa. O sile OMW świadczy m.in. poprawa jego dostępności pod względem komunikacyjnym, wzrost liczby zarejestrowanych firm międzynarodowych oraz obiektów wystawienniczych i sportowych.

W 2009 r. na terenie województwa mazowieckiego zarejestrowanych było blisko 647 tys. firm, z czego 1146 stanowiły podmioty duże, o liczbie zatrudnionych powyżej 250 pracowników, z których zdecydowana większość (1000 podmiotów) zlokalizowana była na OMW. Liczba firm z udziałem kapitału zagranicznego przekroczyła 24,3 tys., z czego ponad 96% zarejestrowanych było w OMW.

Na Obszarze Metropolitalnym Warszawy w sekcji obsługa nieruchomości i firm w 2009 r. zarejestrowanych było 134,4 tys. podmiotów – 88% wszystkich w województwie. Od 2004 r. ich liczba wzrosła o 32 tys. Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w sekcji pośrednictwo finansowe wzrosła w 2009 r. w porównaniu z rokiem 2004 o ponad 2 tys. i wyniosła 22,8 tys. Również w tej sekcji większość podmiotów, bo aż 80% było zarejestrowanych na obszarze OMW.

Do elementów, które znacząco ożywiają funkcje centrotwórcze zalicza się infrastrukturę transportową. I tak, w 2008 r. zakończono budowę I linii metra w Warszawie, której długość wynosi 23 km (w 2004 r. 15,7 km). Wzrost długości linii oraz liczby stacji spowodował zwiększenie liczby pasażerów korzystających z tego środka komunikacji publicznej. W 2008 r. metro przewiozło 120 mln osób, tj. o 1/3 więcej aniżeli w roku 2004.

W latach 2004-2009 znacząco wzrósł ruch pasażerów portu lotniczego im. Fryderyka Chopina (z 6,1 mln osób w 2004 r. do 9,4 mln osób w 2008 r.). Jednakże w roku 2009 ruch zmniejszył się do poziomu 8,3 mln pasażerów. Liczba pasażerów odprawionych do zagranicznych portów lotniczych w 2008 r. była o ponad 1,5 mln wyższa i wyniosła 4,2 mln osób. Podobnie przedstawiają się statystyki dla pasażerów przybywających z zagranicznych portów lotniczych (4,2 mln w 2008 r. wobec 2,6 mln w roku 2004). Mniejszym wzrostem w analogicznym okresie charakteryzował się krajowy ruch pasażerski. Liczba osób przybyłych wzrosła o 24 tys. wynosząc w 2008 r. 465 tys., a osób odprawionych wzrosła o 25 tys., osiągając poziom 469 tys. w 2008 r.

Pomimo wzrostu ruchu pasażerskiego w porcie im. Fryderyka Chopina w 2008 r. zmniejszeniu uległ (z ponad 60% do 45%) udział w strukturze pasażerów obsługiwanych we wszystkich portach lotniczych w kraju.

W latach 2004-2009 w województwie mazowieckim wzrosła liczba obiektów wystawienniczych (z 32 do 56). W znacznej mierze było to wynikiem zwiększenia się liczby takich placówek w Warszawie (wzrost z 27 do 45). W latach 2004-2009 wzrosła również liczba wystaw w obiektach działalności wystawienniczej (z 464 do 690), z czego około 78% wystaw odbyło się w Warszawie.

W ramach kierunku strategicznego 3.5. podjęto działania w zakresie lokalizacji nowych instytucji w tym budowa nowej siedziby samorządowej oraz otwarcie nowej siedziby jednej z agencji UE. Podjęto także działania w zakresie budowy obiektów sportowych, obiektów kultury, centów kongresowych i wystawienniczych, a także współfinansowano imprezy kulturalne o randze międzynarodowej.

⇒ *Instytucje przedstawicielskie Unii Europejskiej*

- W Warszawie zlokalizowana została siedziba Europejskiej Agencji Zarządzania Współpracą Operacyjną na Granicach Zewnętrznych Państw Członkowskich Unii Europejskiej (FRONTEx).
- Rozporządzeniem z dniem 15 lipca 2008 r. powołano Pełnomocnika Rządu ds.

Przygotowania Organów Administracji Rządowej do Sprawowania przez RP Przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej, która ma nastąpić od 1 lipca 2011 roku.

⇒ *Instytucje biznesu międzynarodowego*

- Następujące międzynarodowe instytucje finansowe zlokalizowały swoją siedzibę w Warszawie: Bank Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, CRIF Decision Solutions Poland, Diners Club International, European Bank for Reconstruction and Development, International Finance Corporation Resident Mission in Poland, International Monetary Fund Warszawa, Provident Polska S.A. World Bank.

⇒ *Centrum kongresowe, widowiskowe, etc.*

- We wrześniu 2009 r. zakończono budowę II etapu Centrum Targowo-Kongresowego MT Polska w Warszawie przy ul. Marsa 56. Jest to najnowocześniejszy, wielofunkcyjny obiekt dostosowany do organizacji targów, zjazdów, konferencji, bankietów, koncertów, produkcji filmowych czy zawodów sportowych. Następnym, III etapem realizacji kompleksu inwestycji będzie hotel wraz z salami konferencyjnymi.

⇒ *Obiekty sportowe o randze olimpijskiej*

- W ramach przygotowań do EURO 2012 trwa budowa Stadionu Narodowego w Warszawie. Obiekt został zaprojektowany i będzie wybudowany zgodnie ze wszystkimi normami i wymogami UEFA. Za budowę stadionu odpowiada Narodowe Centrum Sportu, spółka Skarbu Państwa, powołana przez Ministra Sportu i Turystyki.
- Ze środków m.st. Warszawy modernizowany jest stadion Klubu Piłkarskiego Legia. Obiekt będzie spełniał kryteria UEFA.
- W 2008 r. Polski Związek Kolarski wybudował Olimpijski Tor Kolarski "BGŻ Arena" w Pruszkowie, na którym odbyły się we wrześniu 2008 r. Mistrzostwa Europy, a w 2009 roku Mistrzostwa Świata w kolarstwie torowym.

⇒ *Obiekty kultury dla organizacji imprez o randze europejskiej*

- W październiku 2009 r. Samorząd Województwa Mazowieckiego przekazał do użytku Państwowemu Zespołowi Ludowemu Pieśni i Tańca „Mazowsze” im. Tadeusza Sygietyńskiego salę widowiskowo-edukacyjną z widownią na 580 osób w ramach projektu Europejskie Centrum Promocji Kultury Regionalnej i Narodowej „Matecznik Mazowsze” w Otrębusach. Obecnie realizowane są tam inwestycje towarzyszące, a w szczególności budowa zaplecza noclegowego wraz z adaptacją stajni na Karcznię Staropolską, a także rewitalizacja Pałacowo-Parkowego Zespołu Zabytkowego w Karolinie. Finansowe wsparcie wymienionych wyżej projektów przewidziano w RPO WM 2007-2013, w ramach projektów kluczowych.
- Samorząd Województwa Mazowieckiego zaangażował się w obchody 200 rocznicy urodzin Fryderyka Chopina. W ramach przygotowań do obchodów zrewaloryzowano miejsca związane z dzieciństwem i młodością Fryderyka Chopina takie jak: Żelazowa Wola, Sanniki.
- W Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie zmodernizowano i odnowiono zabytkowe wnętrza Pałacu Ostrogskich, wzniesiono nowoczesny gmach Centrum Chopinowskiego, zwiększono przestrzeń muzealną o 90% oraz wbudowano nową salę koncertową.
- Samorząd Województwa Mazowieckiego współfinansował multimedialną wystawę

biograficzną poświęconą życiu i twórczości Fryderyka Chopina.

- W Muzeum Niepodległości samorządowej jednostce kultury, zorganizowana została wystawa *Dni Fryderyka Chopina w Warszawie*.
- Przygotowany został *Mazowiecki szlak chopinowski* szlak zwiedzania przebiega przez miejscowości związane z Chopinem: Warszawa, Brochów, Karolin, Kowalewo, Milanówek, Pęcice, Płock, Rościszewo, Sanniki, Słubice, Sochaczew, Żelazowa Wola i Żychlin.

⇒ *Brakujące siedziby administracji rządowej i samorządowej o charakterze regionalnym*

- W styczniu 2008 r. oddano do użytku nową siedzibę Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego zlokalizowaną przy ulicy Jagiellońskiej 26.

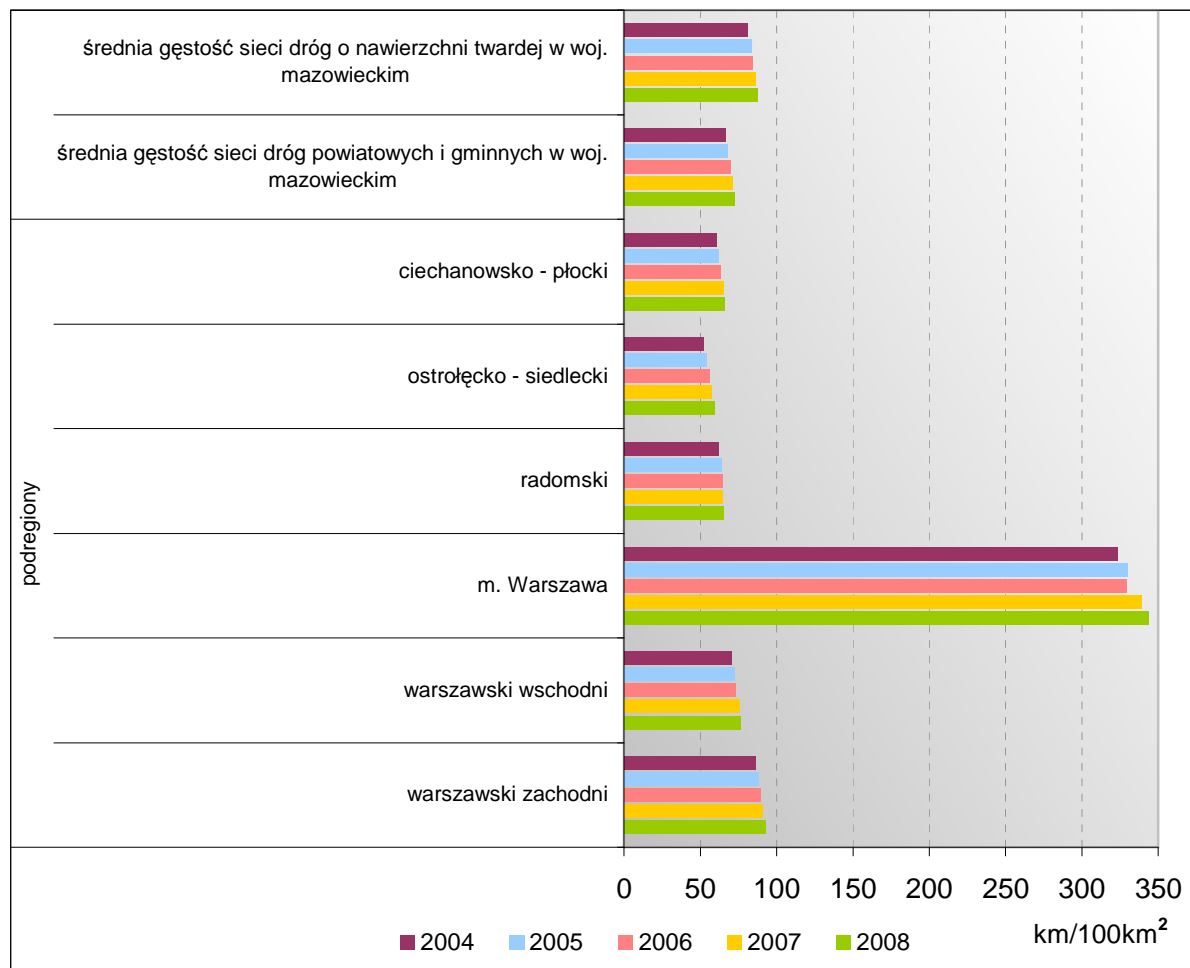
Cel pośredni 4. AKTYWIZACJA I MODERNIZACJA OBSZARÓW POZAMETROPOLITALNYCH

Kierunek działań 4.1. POPRAWA DOSTĘPNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ I TRANSPORTU W REGIONIE, W TYM LOTNICTWA CYWILNEGO

Obszary pozametropolitalne posiadają wysoki, niewykorzystany potencjał rozwojowy, który właściwie zagospodarowany przyczyniłby się do zwiększenia ich atrakcyjności, zarówno dla podmiotów gospodarczych, jak i lokalnej społeczności. Dlatego aktywizacja i modernizacja obszarów pozametropolitalnych jest strategicznie uzasadniona i stanowi wyzwanie dla samorządu regionalnego, zwłaszcza w zakresie poprawy dostępności komunikacyjnej.

W wyniku realizowanych inwestycji łączna długość dróg publicznych o nawierzchni twardej wzrosła z 28,8 tys. w 2004 r. do 31,0 tys. w 2008 r. Tym samym gęstość dróg w regionie wzrosła z 81,0 km na 100 km² w 2004 r. do 87,2 km na 100 km² w 2008 roku. Największym wzrostem gęstości sieci drogowej cechował się podregion ostrołęcko-siedlecki, a najmniejszym podregion radomski (Wykres 24). Najwyższy wzrost długości zanotowano w kategorii dróg gminnych z 10,5 tys. km do 12,3 tys. km (o ok. 1,8 tys. km), przy czym niemal 30% z nich powstało w podregionie ostrołęcko-siedleckim.

Wykres 24. Gęstość sieci dróg o nawierzchni twardej, w tym dróg powiatowych i gminnych

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

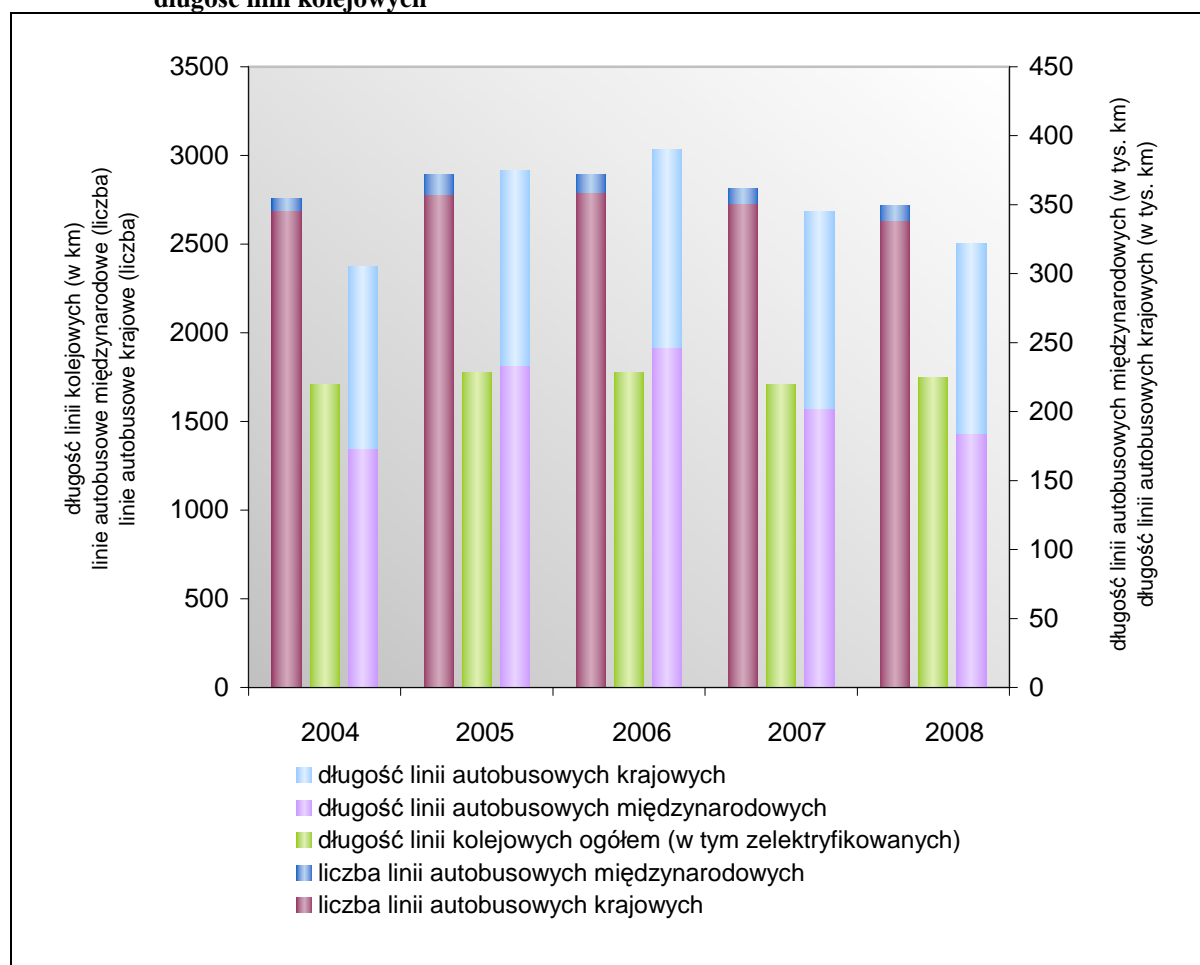
W latach 2004-2008 nieznacznie wzrosła długość linii kolejowych eksploatowanych (z 1709 km do 1746 km), co przełożyło się na zwiększenie wskaźnika gęstości sieci kolejowej z 4,8 km/100 km² do 4,9 km/100 km². Równocześnie zmalała długość linii kolejowych zelektryfikowanych z 1423 km do 1385 km (Wykres 25). Spółka Koleje Mazowieckie przyczyniła się do usprawnienia przewozów pasażerskich w regionie. Z danych spółki wynika, że liczba jej pasażerów w latach 2005-2009 dynamicznie rosła z 40,0 mln do 51,6 mln. Zdolności przewozowe spółki są jednak ograniczone ze względu na starzejący się tabor oraz niską jakość infrastruktury kolejowej.

Z punktu widzenia możliwości przemieszczania się mieszkańców województwa niezwykle istotną rolę pełni komunikacja autobusowa. Wiele miejscowości nie posiada bowiem bezpośredniego dostępu do infrastruktury kolejowej, a jedynym środkiem transportu publicznego jest autobus. W latach 2004-2008 liczba linii autobusowych w przewozach krajowych nieznacznie się zmniejszyła, z 2 687 do 2 636 (o 51), przy jednoczesnym zwiększeniu długości ich tras z 131,7 tys. km do 138,3 tys. km (o ponad 6,5 tys. km). Zwiększeniu zaś uległa liczba linii międzynarodowych (o 14) oraz długość ich tras (o ponad 10 tys. km) (Wykres 25). Ponadto coraz więcej miast jest obsługiwanych przez komunikację

miejską, wzrost z 21 do 25.

W transporcie pasażerskim o charakterze międzynarodowym (w szczególności biznesowym) coraz większą rolę odgrywa transport lotniczy. Na terenie województwa zlokalizowane jest najważniejsze cywilne lotnisko w kraju, obsługujące ruch międzynarodowy - port lotniczy im. F. Chopina w Warszawie. W 2009 r. obsłużyło ono 8,3 mln pasażerów. W celu poprawy dostępności do komunikacji lotniczej podjęto starania na rzecz uruchomienia nowego międzynarodowego lotniska cywilnego w Modlinie. Będzie ono przeznaczone do obsługi tanich linii lotniczych i przewozów cargo. Inwestycja ta z pewnością znacząco poprawi dostępność do transportu lotniczego wielu mieszkańcom województwa.

Wykres 25. Liczba i długość linii autobusowych w połączeniach krajowych i międzynarodowych obsługiwanych przez przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 9 os. i zarejestrowane na terenie woj. mazowieckiego, bez przedsiębiorstw komunikacji miejskiej, oraz całkowita długość linii kolejowych

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

W zakresie usprawnienia komunikacji w regionie, zwłaszcza autobusowej, podjęto rozbudowę sieci dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w ramach kompetencji poszczególnych poziomów samorządu terytorialnego. Ponadto, z budżetu województwa, zostały skierowane środki na regionalną infrastrukturę kolejową.

Widoczna luka w zakresie infrastruktury komunikacyjnej województwa mazowieckiego, wynikająca z wieloletniego niedoinwestowania w tej dziedzinie, jest jednym z głównych czynników ograniczających spójność i rozwój Mazowsza. W celu podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej obszarów pozametropolitalnych oraz zaspokojenia potrzeb przewozowych

społeczeństwa, konieczne jest powiązanie regionu sprawnym systemem komunikacyjnym, usprawnianie powiązań transportowych ważnych dla sąsiednich regionów i systemu krajowego.

W województwie mazowieckim od roku 2006 podjęto szereg działań w celu usunięcia niedrożności oraz niskiej przepustowości i jakości istniejącej sieci drogowej, modernizacji sieci kolejowej oraz rozwoju transportu lotniczego.

Cel ten będzie realizowany poprzez następujące działania:

⇒ *Podnoszenie standardów technicznych połączeń obwodowych w regionie:*

- *tzw. „Wielka Obwodnica Mazowska” w paśmie ośrodków subregionalnych Płock, Ciechanów, Ostrołęka, Siedlce, Radom tworzona przez drogi krajowe nr 60, nr 63, nr 12 oraz odcinki dróg wojewódzkich nr 627, nr 544, nr 617;*
- *tzw. „Duża Obwodnica Warszawy” w paśmie ośrodków miejskich Sochaczew, Grójec, Góra Kalwaria, Mińsk Mazowiecki, Wyszaków, Wyszogród, tworzona przez drogi krajowe nr 50 i nr 62;*
- *tzw. „Ekspresowa Obwodnica Okoławarszawska” w oparciu o planowane korytarze: Południowej Obwodnicy Warszawy, Trasy Armii Krajowej, Wschodniej Obwodnicy Warszawy wraz z pozostałymi elementami warszawskiego węzła drogowego*

Wielka Obwodnica Mazowska ma być drogą klasy głównej ruchu przyspieszonego z obwodnicami większych miast.

Zrealizowane w ostatnich latach, realizowane obecnie lub planowane inwestycje na ciągu tzw. "Wielkiej Obwodnicy Mazowska":

- Przebudowa drogi krajowej nr 60 odc. Raciąż - Głinojeck - Ciechanów - długości 22,6 km, zakończono w 2006 r.
- Budowa obwodnicy Gostynina na drodze Nr 60 - 8,3 km, realizacja w latach 2008-2010 (inwestycja zakończona w styczniu 2010).
- Budowa obwodnicy Raciąża w ciągu drogi krajowej nr 60 - długość 5,0 km, planowana realizacja w latach 2008 - 2010 (inwestycja zakończona w lutym 2010).
- Budowa drogi wojewódzkiej nr 627 relacji Ostrołęka - Ostrów Mazowiecka - Małkinia - Kosów Lacki - Sokołów Podlaski z nowym mostem na Bugu. Planowana realizacja w latach 2009-2011. Obecnie zadanie zrealizowane na odc. ok. 25,0 km (przebudowa).

W 2008 roku zrealizowana została rehabilitacja nawierzchni drogi krajowej nr 12 w miejscowościach Goździków, Zawada, Pomyków, Zbożenna, Skrzynno, Wieniawa o łącznej długości 21,6 km. W 2008 r. w ciągu DK12 otwarto w Puławach odcinek o długości 12,7 km obwodnicy z nowym mostem na Wiśle. Droga ta częściowo spełnia parametry drogi ekspresowej i jest elementem planowanej S12 Radom – Lublin.

Duża Obwodnica Warszawy, zwana też obwodnicą tranzytową, omija Warszawę średnio 20-30 km od granic miasta stołecznego. Ma za zadanie obsłużyć ruch tranzytowy w kierunku wschód - zachód, a także Via Baltica, zwłaszcza pojazdów ciężkich, których celem nie jest m.st. Warszawa. W latach 2003-2007 zmodernizowano DK nr 50, w dalszej kolejności planowana jest modernizacja drogi krajowej nr 62 pomiędzy Łochowem a Wyszogrodem. Wszystkie odcinki dróg na obwodnicy tranzytowej uzyskują klasę jednojezdniowych lub dwujezdniowych dróg głównych ruchu przyspieszonego z pasami

awaryjnymi i z ograniczoną dostępnością poprzez węzły i zjazdy. Poprawi to płynność ruchu i zwiększy przepustowość trasy, przy jednoczesnej poprawie bezpieczeństwa ruchu. Celem ograniczenia uciążliwości dla mieszkańców na całej obwodnicy powstaną obwodnice większych miast i miejscowości. Nawierzchnia na całym odcinku obwodnicy tranzytowej zostanie dostosowana do obciążenia 115 kN/oś. Planowana prędkość projektowa na obwodnicy będzie wynosić od 60 do 100 km/h, w zależności od odcinka.

Inwestycja została podzielona na kilka odcinków:

- Modernizacja odcinka Sochaczew - Mszczonów i Mszczonów - Grójec (51,7 km), w tym budowa obwodnic Sochaczewa, Żyrardowa i Mszczonowa²². Inwestycja zakończona w 2004 roku, poza obwodnicą Żyrardowa i II etapem obwodnicy Mszczonowa, będącymi w realizacji do I kwartału 2011 roku.
- Modernizacja odcinka Grójec - Góra Kalwaria (31,6 km), w tym budowa obwodnic Chynowa, Drwalewa i Słomczyna. Inwestycja zakończona w 2007 roku.
- Modernizacja odcinka Góra Kalwaria - Mińsk Mazowiecki (35,4 km), w tym budowa obwodnic Góry Kalwarii, Kołbieli i Stojadeł oraz dwupoziomowego skrzyżowania w Zamieniu. Inwestycja zakończona w 2007 roku, poza obwodnicą Góry Kalwarii i Kołbieli planowanymi na lata 2011-13.

Ekspresowa Obwodnica Okoławarszawska biegnąca skrajnymi dzielnicami miasta stołecznego i odciążająca centrum miasta z ruchu tranzytowego międzydzielnicowego i aglomeracyjnego. Jej długość wyniesie ok. 75 km. Koszt wykonania drogowego pierścienia - począwszy od sporządzenia projektów i wykupienia gruntów, a na budowie skończywszy - jest szacowany na 15 mld zł.

Północny odcinek obwodnicy Warszawy jest obecnie w trakcie budowy na odcinku od węzła Konotopa do węzła Powązkowska. Zakończenie prac w grudniu 2010 utworzy kompletną północną obwodnicę Warszawy. Od IX 2009 rozpoczęto również podnoszenie standardu istniejącego odcinka północnej obwodnicy pomiędzy węzłem Modlińska a węzłem Piłsudskiego w Markach. Przebudowa zakończy się w IV 2012. Ostatnim odcinkiem modernizowanym będzie odcinek Powązkowska - Modlińska z Mostem Grota Roweckiego, która się rozpocznie po wybudowaniu Mostu Północnego.

Obecnie trwa kończenie projektowania *wschodniej obwodnicy Warszawy*. Odcinek od Marek do Zakrętu posiada już prawomocną decyzję środowiskową a w przyszłym roku powinien mieć już ZnRiD (Zezwolenie na Realizację Inwestycji Drogowej) wraz z projektami wykonawczymi i budowlanymi.

W budowie znajduje się również *Południowa Obwodnica Warszawy*, od węzła Konotopa do węzła Puławska. Zgodnie z podpisaną umową oraz przyjętym harmonogramem prac, inwestycja przewidziana jest do zakończenia w sierpniu 2012 r.

⇒ ***Budowa autostrady A-2 oraz rozbudowę dróg krajowych (w celu zwiększenia ich przepustowości) do parametrów dróg ekspresowych (S7, S8, S10, S12, S17, S19)***

oraz

⇒ ***Przebudowa pozostałych dróg krajowych (w tym: nr 2, nr 9, nr 61, nr 62), która obejmować będzie m.in.:***

- ***wzmocnienia nawierzchni do nacisku 11,5 t/oś;***
- ***poszerzenia, dobudowę poboczy;***
- ***budowę obwodnic miast (m.in.: w ciągach dróg: nr 2 – Mińska Mazowieckiego. S7 – Płońska, Grójca, Radomia. nr 9 Iłży i Skaryszewa. nr 12 – Radomia i Zwoleń. nr 50 – Żyrardowa, Mszczonowa, Kołbieli. nr 60 – Raciąża, Ciechanowa. nr 61 – Jabłonna, Sierocka i Pułtusa. nr 79 i 50 – Góry Kalwarii)***

oraz

⇒ *Usprawnianie i uzupełnianie sieci dróg wojewódzkich, w szczególności w pasmach o największym natężeniu ruchu drogowego, obejmując między innymi przebudowę dróg:*

- *nr 719 z obwodnicami Grodziska Mazowieckiego i Milanówka;*
- *nr 579 z obwodnicami Błonia, Grodziska Mazowieckiego;*
- *przebudowę dróg nr 580, nr 621, nr 630, nr 633, nr 634, nr 636, nr 637, nr 721, nr 740, nr 801 i modernizację drogi nr 724 z obwodnicami uzdrowiska Konstancin-Jeziorna i Góry Kalwarii, drogi nr 544 z obwodnicą Mławy, nr 727, nr 747, nr 728, nr 730 i nr 737;*
- *budowę trasy „Paszkwianki” w południowo zachodnim paśmie OMW, stanowiącej fragment kształtowanego regionalnego połączenia obwodowego wokół Warszawy*

Budowa drogi S7

- Obwodnica Grójca, 8,3 km, lata realizacji 2006 - 2008, oddana do ruchu.
- Grójec – Białobrzegi, 17,8 km, lata realizacji 2007-2009, oddana do ruchu. Trwa okres usuwania wad (2010 - 2012).
- Białobrzegi – Jedlińsk, 15,7 km, lata realizacji 2006-2008, oddana do ruchu.
- Rozbudowa obwodnicy Płońsk 4,7 km, lata realizacji 2007 – 2009, oddana do ruchu.
- Wzmocnienie nawierzchni do nacisku 115 kN/oś. na odcinku: gr. woj. Mława, Rybitwy-Pawłowo, Płońsk (w. Załuski)-Ostrzykowitzna, Tarczyn-obwodnica Grójca – zrealizowano.
- Przebudowa (wzmocnienie nawierzchni, przebudowa skrzyżowań) na terenie Radomia, remont fragmentu drogi i skrzyżowania na odc. Janki-Sękocin i trzech skrzyżowań w Łomiankach - zadanie zrealizowane.
- W dniu 11 listopada 2009 r. ogłoszono przetarg na budowę nowej obwodnicy miasta Radomia – 25 km.
- W dniu 1 grudnia 2009 r. ogłoszono przetarg na budowę drogi od miasta Radom do granicy województwa – 22 km.

Budowa drogi S8

- Radzymin - Wyszaków z obwodnicą Wyszakowa 37,9 km, w tym: obwodnica Radzymina na odcinku 8,0 km, lata realizacji 2006-2008, oddana do ruchu.
- Radzymin - Wyszaków na odcinku 17,1 km, zadanie zrealizowane w latach 2007-2009. Oddana do ruchu.
- Obwodnica Wyszakowa, 12,8 km, zadanie zrealizowane w latach 2006-2008 oddana do ruchu.
- Konotopa - ul. Powązkowska w Warszawie - łącznie 12,6 km, w tym zrealizowano na odcinkach: 10,4 km (w. Konotopa - ul. Powązkowska) w latach 2008-2010 oraz ul. Piastowska 0,8 km w latach 2009-2010.
- Przebudowa drogi Powązkowska – Marki (ul. Piłsudskiego) - łącznie 11,6 km, w tym budowa na odcinku (w. Modlińska - w. Piłsudskiego) 7,0 km, lata realizacji 2009 – 2011.
- Trwa przebudowa na odcinku Radziejowice - granice województwa mazowieckiego – planowane zakończenie robót ma nastąpić w 2012 r. -18,3 km.
- W dniu 14 kwietnia 2010 r. rozpoczęto przetarg na trasę Salomea - Walica część miejska - 0,7 km.

Droga S12

- Wzmocnienie nawierzchni do nacisku 115 kN/oś, granicy państwa - Żary - Kalisz –

Sieradz - Piotrków Trybunalski - Przysucha - Radom - Zwoleń - Puławy - Kurów - Lublin - Chełm - Dorohusk - granice państwa (docelowo droga ekspresowa). Zrealizowane na odc. granice woj. - Gielniów-Pomyków, Przysucha-Zawady, Radom-Podgórze, Zwoleń - granice woj. lubelskiego.

- Budowa nowego odcinka w Radomiu (od ul. Maratońskiej do ul. Wolanowskiej) – zadanie zrealizowane.

Droga S17

- Budowa obwodnicy Garwolina wraz z węzłami i obiektami w układzie docelowym, 12,8 km, realizacja w latach 2005-2007, oddana do ruchu.

Droga S19

- Remont nawierzchni na fragmentach odcinka w granicach województwa mazowieckiego - granice państwa - Kuźnica Białostocka - Białystok - Lublin - Kraśnik - Rzeszów (docelowo droga ekspresowa), – zrealizowane.

Droga Nr 2/E 30

- Granice państwa - Świecko - Poznań - Konin - Warszawa - Siedlce - Terespol - granice państwa, w tym przebudowa drogi Siedlce - Terespol 97,7 km - lata realizacji 2005–2009, oddana do ruchu.
- Budowa jednojezdniowej obwodnicy Sochaczewa wraz z mostem przez rz. Bzurę i wiaduktem nad PKP oraz granice woj. łódzkiego - Kuznecin /Sochaczew/, remont nawierzchni na odc. Ołtarzew-gr.m.st. Warszawy – zrealizowane.

Droga Nr 48

- Przebudowa drogi Tomaszów Mazowiecki - Klwów - Białobrzegi, Kozienice - Nowe Słowiki – Dęblin -Kock - przebudowa na odcinku granice woj. - Białobrzegi, zadanie zrealizowane na odc. Potworów-Długie, przejście przez Potworów i Wyśmierzyce.

Droga Nr 50

- W budowie obwodnica Żyrardowa, 15,1 km, lata realizacji 2009 – 2011.
- Budowa obwodnic Mszczonowa, 6,3 km, lata realizacji 2009 – 2010, zrealizowano I etap oraz Młodzieszyn, Sochaczew, Stojadła, Słomczyn, Drwalew, Chynów, zrealizowano.
- Wzmocnienie drogi Grójec - Mińsk Mazowiecki 67,1 km, lata realizacji 2004 – 2007, oddana do ruchu.
- Przebudowa na odcinku Stare Koźminy - Płońsk – Wyszogród - Sochacz - zrealizowano.
- Remont fragmentów drogi na odc. Mińsk Maz. - Łochów - zrealizowano.

Budowa drogi Nr 60

- Przebudowa drogi – odc. Raciąż - Gliniojeck - Ciechanów - długości 22,6 km, zakończono w 2006 r.
- Budowa obwodnicy Raciąża - długość 4,6 km, planowana realizacja w latach 2008 - 2010 (inwestycja zakończona w lutym 2010).
- Budowa obwodnicy Gostynina 8,8 km, realizacja w latach 2008-2010 (inwestycja zakończona w styczniu 2010 r., otwarta 10 lutego).
- Budowa nowej przeprawy mostowej w Płocku przez rz. Wisłę wraz z dojazdami – zadanie zrealizowane.

Droga Nr 61

- W budowie obwodnica Serocka, 7,0 km, lata realizacji 2009 – 2011.
- Przebudowa drogi Zegrze – Serock, 2,7 km, lata realizacji 2007–2008, oddana do ruchu.
- Budowa wiaduktu w Legionowie (odcinek II) na drodze Nr 61 4,4 km lata, realizacji 2007 – 2009, oddano do ruchu.
- Budowa dwujezdniowej obwodnicy Jabłonnej (dopuszcza się w pierwszym etapie realizację jednej jezdni) – zadanie zrealizowane.
- Budowa drugiej jezdni w Legionowie i na odcinku Zegrze - Serock wraz z mostem przez rz. Narew oraz remont istniejącego mostu - zrealizowano.
- Odnowa nawierzchni na odc. Różan - Ostrołęka - zrealizowano.
- Przebudowa mostu przez rz. Róż w m. Młynarz - zrealizowano.

Droga Nr 62

- Płock - Słupno, Chylin - Wilczkowo i w m. Nowy Duniów - zrealizowano.
- Nowy Dwór Maz. - Pomiechówek-Czarnowo oraz na fragmentach odc. Serock - Wyszków - Węgrów - zrealizowano.
- Budowa śródmiejskiej trasy obwodowej Węgrowa - zrealizowano.

Droga Nr 76

- Budowa drogi Warszawa-Piaseczno wraz z połączeniem C.H. Auchan, Magnuszew-Ryczywół, Lipsko-Ciepielów – zrealizowano.

Droga Nr 79

- Przebudowa drogi Warszawa - Piaseczno (ul. Energetyczna) wraz z połączeniem CH Auchan 1,9 km, lata realizacji 2006 – 2008, oddano do ruchu.

Droga Nr 544

- Przebudowa drogi Granice woj. - Mława - Przasnysz - Ostrołęka (dł. 91,238 km);
- Realizacja przebudowy na odc. ok. 12,0 km
- Lata realizacji: 2008-2016

Droga Nr 559

- Przebudowa na odc. m.in. przejścia przez m. Maszewo Duże, Sanniki - zrealizowane na odc. ok. 9,6 km.

Droga Nr 567

- Przebudowa drogi wojewódzkiej relacji Płock-Góra
- Lata realizacji: 2006-2008

Droga Nr 577

- Przebudowa drogi Łąck – Ruszki
- Lata realizacji: 2007-2010

Droga Nr 579

- Przebudowa , zrealizowane na odc. ok. 30,0 km (koszt całkowity 373 000 000 zł, kwota z EFRR 70 852 600 zł).
- Lata realizacji: 2006-2011

Droga Nr 580

- Przebudowa drogi na odc. Warszawa - Leszno, etap II, kontynuacja robót drogowych z roku 2007 na odc. drogi od gr. W-wy do m. Stare Babice. Zlecono roboty dodatkowe (rozbudowa ronda, wykonanie niezbędnych robót elektroenergetycznych).
- Zrealizowane na odc. 41,0 km

Droga Nr 580

- Przebudowa drogi wojewódzkiej do przekroju dwujezdniowego na odc. od granic Warszawy
- Lata realizacji: 2008-2010

Droga Nr 615

- Przebudowa odcinka Ciechanów - skrzyżowanie z drogą nr 544
- Lata realizacji: 2008-2016

Droga Nr 618

- Przebudowa drogi Gołymień-Pułtusk-Wyszków (dł. 47,685 km) zrealizowana na odcinku ok. 14,0 km
- Lata realizacji: 2007-2017

Droga Nr 621 Nasielsk - Dębe - Legionowo

- Przebudowa drogi zrealizowana na odc. ok. 3,0 km.

Droga 627

- Przebudowa drogi Ostrołęka - Ostrów Mazowiecki - Małkinia - Kosów Lacki - Sokołów Podlaski, zrealizowane na odc. ok. 25 km (koszt całkowity 80 mln zł, kwota z EFRR 68 mln zł).
- Lata realizacji: 2005-2015

Droga Nr 630

- Przebudowa drogi. Nowy Dwór Maz /dr 85/-Jabłonna (dł. 16,648 km)
- Rozbudowa drogi wojewódzkiej relacji Nowy Dwór Mazowiecki – Zegrze – Nieporęt – Marki – Warszawa, na odcinku: od granicy węzła z projektowaną drogą ekspresową S-17 – tzw. „Węzeł Zielonka” – do granicy miasta stołecznego Warszawy, na terenie gminy Zielonka, powiatu wołomińskiego, województwo mazowieckie. Wartość kontraktu: 570 000 PLN
- Zrealizowano przebudowę na odc. ok. 12,5 km.
- Lata realizacji: 2005-2015

Droga Nr 633

- Budowa chodników i zatok autobusowych w m. Nieporęt, zrealizowana na odc. 2,4 km na drodze relacji Warszawa-Rembelszczyzna-Nieporęt (dł. 7,758 km)

Droga Nr 634 relacji Warszawa - Wólka Kozłowska

- Rozbudowa na odcinku: od skrzyżowania z drogą wojewódzką nr 631 (km ok. 21+066) do skrzyżowania z Al. Niepodległości w Wołominie (km ok. 31+822) na terenie gmin Zielonka, Kobyłka, Wołomin, powiatu wołomińskiego (koncepcja). Wartość 1,45 mln zł (netto).
- Przebudowa drogi na odcinku Zielonka - Tłuszcz – zrealizowana ok. 33,0 km.
- Lata realizacji: 2005-2016

Droga Nr 636 Wola Rasztowska – Jadów - Zawiszyn (dł. 29,192 km)

- Przebudowa drogi, budowa chodników zrealizowana na odc. ok. 6,1 km.

Droga Nr 637

- Rozbudowa drogi wojewódzkiej relacji Warszawa – Węgrów zrealizowano na odc. ok. 2,0 km - obwodnica Węgrowa.
- Okres realizacji: 2008 – 2009
- Rrealizator: Mazowiecki Zarząd Dróg Wojewódzkich

Droga Nr 677

- Przebudowa drogi na odcinku granica województwa - Ostrów Mazowiecka
- Okres realizacji: 2008-2015

Droga Nr 719 Warszawa - Pruszków - Żyrardów - Kamion (dł. 51,476 km)

- Rozbudowa odcinka w Pruszkowie-od ul. Partyzantów do ul. Bohaterów Warszawy do przekroju dwujezdniowego
- Przebudowa odcinka Pruszków-Milanówek
- Budowa południowej obwodnicy Milanówka i Grodziska Maz. w ciągu drogi wojewódzkiej nr 719
- Rozbudowa odcinka Warszawa-Pruszków do przekroju 2x3
- Zrealizowano na odc. ok. 2,5 km
- Okres realizacji: 2008-2020

Droga Nr 719

- Budowa odcinka tzw. Paszkowianki, nowego odcinka drogowego po zachodniej stronie Warszawy, od drogi wojewódzkiej Nr 719 do węzła autostradowego A2
- Okres realizacji: 2008-2014

Droga Nr 721 Nadarzyn-Piaseczno-Wiązowna-Duchnow (dł. 44,950 km)

- Rozbudowa odcinka w granicach miasta Piaseczno do przekroju dwujezdniowego
- Przebudowa odcinka od drogi krajowej 7 do drogi krajowej nr 8
- Realizacja przebudowy na odc. ok. 3,6 km.
- Okres realizacji: 2008-2018

Droga Nr 724 Warszawa-Góra Kalwaria

- Okres realizacji: 2006-2009
- Realizator: Mazowiecki Zarząd Dróg Wojewódzkich

Droga Nr 724 Warszawa-Góra Kalwaria

- Rozbudowa odcinka Warszawa - Konstancin
- Rozbudowa odcinka Konstancin Jeziorna - Góra Kalwaria
- Dostosowanie drogi do odpowiednich parametrów, zrealizowano na odc. ok. 12,7 km
- Lata realizacji: 2009-2013

Droga Nr 727 Klwów - Przysucha - Szydłowiec - Wierzbica (dł. 64,727 km)

- Realizacja przebudowy na odc. ok. 22,0 km.
- Lata realizacji: 2005-2015

Droga Nr 728

- Przebudowa drogi relacji Grójec - granica Gminy Nowe Miasto nad Pilicą
- Lata realizacji: 2006-2009

Droga Nr 728

- Dostosowanie drogi relacji Nowe Miasto nad Pilicą - granica województwa do odpowiednich parametrów
- Lata realizacji: 2006-2015

Droga Nr 728

- Rozbudowa drogi na odcinku Grójec - Nowe Miasto nad Pilicą
- Lata realizacji: 20010-2014

Droga Nr 730

- Przebudowa drogi Skurów - Jasieniec - Warka - Głowaczów (dł. 44,859 km)
- Realizacja przebudowy na odc. ok. 8,5 km.

Droga Nr 733

- Przebudowa drogi Zakrzew – Karszówka - zrealizowano na odcinku 1,4 km

Droga Nr 737

- Dostosowanie drogi Radom - Kozienice (dł. 29,005 km) do odpowiednich parametrów - zrealizowano na odc. ok. 7,7 km,
- Rozbudowa drogi wojewódzkiej Nr 740 relacji Radom - Zakrzew - Przytyk - Potworów, na odcinku od granicy miasta Radom do m. Zakrzew na terenie gminy Zakrzew, powiatu radomskiego (koncepcja) . Wartość kontraktu: 1,07 mln zł.
- Realizacja przebudowy na odc. Zakrzew - Przytyk i Wrzeszów - Wola Wrzeszowska - na odc. ok. 8,0 km.

Droga Nr 740

- Rozbudowa drogi wojewódzkiej relacji Radom – Zakrzew – Przytyk – Potworów, na odcinku od granicy miasta Radom do m. Zakrzew na terenie gminy Zakrzew, powiatu radomskiego. Realizacja przebudowy na odc. Zakrzew-Przytyk i Wrzeszczów-Wola Wrzeszczowska - na odc. ok. 8,0 km.
- Okres realizacji: 2008-2016
- Realizator: Mazowiecki Zarząd Dróg Wojewódzkich

Droga Nr 747

- Przebudowa drogi na odcinku od Iłży do granicy województwa wraz z dojazdami do obiektu mostowego na rzece Wisła.
- Przebudowa na odcinku Iłża – Solec n/Wisłą. Zrealizowano na odcinku 3,4 km
- Okres realizacji: 2008-2020

Droga Nr 801

- Rozbudowa drogi wojewódzkiej Nr 801 relacji Warszawa - Karczew - Wilga - Maciejowice - granica województwa mazowieckiego, na odcinku: od ul. Górczewskiej (droga powiatowa nr 2770W) do granicy powiatów otwockiego i garwolińskiego, tj. od km 18+675 do km 44+853, na terenie gmin Józefów, Otwock, Karczew i Sobienie Jeziory, powiatu otwockiego – odcinek długości ok. 26,2 km. Wartość kontraktu: 1,88 mln zł.

Droga Nr 802

- Przebudowa drogi relacji Mińsk Mazowiecki - Seroczyn na odcinku od km 9+740 do km 11+780 przejście przez m. Siennica i m. Stara Wieś
- Okres realizacji: 2009-2011

Szczegółowe informacje dotyczące realizacji inwestycji drogowych znajdują się w Załączniku 1 *Zstawienie zadań planowanych do realizacji przez jednostki organizacyjne samorządu województwa w ramach zaktualizowanej strategii rozwoju województwa mazowieckiego na lata 2007-2013 i 2014-2020* w części dotyczącej realizacji kierunku działań 4.1.

⇒ ***Usprawnienie powiązań ośrodków osadniczych w regionie: z Ostrołęką (na kierunku Ostrołęka-Wyszków) i na południu Mazowsza (poprzez odtworzenie tzw. „Traktu Królewskiego” od Grójca do Szydłowca) z wykorzystaniem dróg powiatowych wraz z ich przebudową***

Wyremontowany został grójecki odcinek drogi, tj. ok. 17 kilometrów, od Grójca przez Lewiczyn i Goszczyn. Droga została utwardzona, przebudowano nawierzchnię, poszerzono jezdnię, wybudowano pobocza, pogłębiono rowy przydrożne, wykonano przepusty nad rowami oraz zjazdy na inne drogi i do posesji.

Na 2010 r. zaplanowano zakończenie kolejnego białobrzeskiego odcinka traktu. Jego przebudowa rozpoczęła się w 2009 r. od strony Goszczyna, gdzie zmodernizowano 3,4 kilometra. Ułożone zostały krawężniki, od strony wschodniej drogi prowadzącej do Przybyszewa. W wielu miejscach zrobiono betonowe przepusty.

Koszt modernizacji drugiego etapu budowy traktu królewskiego ma wynieść około 1,26 mln zł. Dofinansowanie z budżetu centralnego wyniesie prawie 630 tys. zł. Starostwo Powiatowe w Grójcu przekazało niemal 430 tys. zł, a gmina Goszczyn 200 tys. zł. Samorząd Goszczyna wyłożył na pierwszy etap 100 tys. zł.

Trakt królewski liczy w sumie 21 kilometrów. Przebiega od Grójca, przez gminy Belsk Duży, Goszczyn (w powiecie grójeckim) do miejscowości Przybyszew (powiat białobrzeski).

W sprawie realizacji regionalnego, nowego połączenia Ostrołęka-Wyszków podpisane zostało porozumienie pomiędzy Samorządem Województwa, a samorządami gmin i powiatów, przez które przebiega planowana droga, przy założeniu wykorzystania przebudowy odcinków istniejących – powiatowych i gminnych.

⇒ ***Zmiany kategorii istniejących dróg wynikające z zachodzących zmian przestrzennych, ekonomicznych i społecznych, w porozumieniu z zarządcami dróg i samorządami***

W wyniku zachodzących zmian przestrzennych, ekonomicznych i społecznych nastąpiła zmiana kategorii istniejących dróg. Działania realizowano w porozumieniu z zarządcami dróg i zainteresowanymi samorządami. Ponadlokalne zmiany kategorii dotyczyły dróg krajowych oraz dróg powiatowych.

Od roku 2006 w województwie mazowieckim podjęto niżej wymienione regulacje wynikające z aktów prawnych:

- W sprawie pozbawienia kategorii dróg krajowych na terenie gminy Siedlce odcinek dawnej drogi wojewódzkiej Nr 804 — od granicy miasta Siedlce do skrzyżowania z

drogą krajową Nr 2, wydano Rozporządzenie Ministra Transportu z dnia 21 września 2007 r.

- Zmiany wynikające z Uchwały 99/07 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 25 czerwca 2007 r. dotyczyły pozbawienia kategorii dróg wojewódzkich i zaliczenia do tej kategorii niektórych ulic na obszarze miasta Węgrowa i Sochaczewa.
- Z uchwał Zarządu Województwa Mazowieckiego wynikały zmiany dotyczące zaliczenia do kategorii drogi powiatowej wiaduktu nad linią kolejową PKP Warszawa – Radom wraz z dojazdami w ciągu ulicy Poleczki na odcinku od ulicy Osmańskiej do ulicy Wirażowej, na terenie m. st. Warszawy (Uchwała Nr 2762/194/08 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 25 listopada 2008 r.), oraz pozbawienia kategorii drogi powiatowej Nr 3424W Obryte Kolonia - Sadykierz, położonej na terenie powiatu pułtuskiego (Uchwała Nr 2609/189/08 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 12 listopada 2008 r.).

⇒ **Zwiększenie niewystarczającej obecnie liczby przepraw mostowych, szczególnie przez Wisłę, Bug i Narew (w Warszawie, Płocku, Józefowie, Solcu n. Wisłą, Maciejowicach, Wyszkanie, Treblince k. Małkini Górnej i Kózkach k. Siemiatycz)**

Dla poprawy dostępności komunikacyjnej regionu realizowano na Mazowszu zadania dotyczące zwiększenia liczby przepraw mostowych. Wybudowano most (Solidarności) w Płocku przez rzekę Wisłę oraz rozpoczęto budowę Mostu Północnego w Warszawie (21 kwietnia 2009r. Wojewoda Mazowiecki wydał pozwolenie na budowę obiektu). Ważnym zadaniem była budowa mostu na rzece Bug w Wyszkanie. Kontrakt współfinansowany był ze środków unijnych, w ramach Funduszu Spójności i dotyczył obwodnicy Wyszkania (14 listopada 2008 roku oddano do użytku nową obwodnicę Wyszkania w ciągu drogi ekspresowej S8). Zmodernizowano przeprawy mostowe na drogach krajowych. Modernizacja dotyczyła następujących obiektów.

- Przebudowa mostu przez rz. Róż w m. Młynarz (Droga Nr 61 Warszawa - Jabłonna - Legionowo - Serock - Różan - Ostrołęka - Łomża - Augustów).
- Budowa drugiej jezdni w Legionowie i na odcinku Zegrze - Serock wraz z mostem przez rz. Narew oraz remont istniejącego mostu (Droga Nr 61 Warszawa - Jabłonna - Legionowo - Serock - Różan - Ostrołęka - Łomża - Augustów).

Na terenie województwa mazowieckiego realizowane są inwestycje mostowe, które dotyczą ciągów dróg wojewódzkich. Zakończenie budowy wymienionych poniżej przepraw mostowych usprawni układ komunikacyjny:

- Trwa budowa mostu na rzece Bug w miejscowości Treblinka k/Małkini Górnej. Planowany termin oddania mostu do użytku 30 października 2010 roku. Inwestycja dofinansowana RPO WM w ramach indywidualnych projektów kluczowych Samorządu Województwa Mazowieckiego,
- W trakcie przygotowania jest budowa mostu na Wiśle w m. Kamień wraz z budową dróg dojazdowych w ciągu drogi wojewódzkiej nr 747, którą zrealizuje i sfinansuje Samorząd Województwa Lubelskiego w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej. Samorząd Województwa Mazowieckiego dofinansuje tę inwestycję kwotą 50 mln zł. Środki zostaną przekazane województwu lubelskiemu w trzech transzach. W roku 2011 – 10 mln zł, w 2012 – 20 mln zł i w 2013 kolejne 20 mln zł.

Dla usprawnienia ruchu na drogach powiatowych w 2007 r. przekazano do eksploatacji przebudowywany most nad rzeką Radomką (1,9 mln zł dofinansowanie z Europejskiego

Funduszu Rozwoju Regionalnego, całkowita wartość projektu: 2,6 mln zł).

Nadal nie rozpoczęto prac przy części przedsięwzięć, na które czekają mieszkańcy oraz występują o to samorządy. Planowana jest budowa mostu w południowej części Warszawy, Na Zaporze, dla którego wykonano Studium wykonalności.

⇒ *Wspomaganie rozwoju regionalnego transportu kolejowego:*

- *zwiększenie liczby i atrakcyjności połączeń, zintegrowanie linii magistralnych i lokalnych oraz poprawę jakości przewozów;*
- *modernizację na obszarze województwa linii kolejowych: E20 Kunowice-Warszawa-Terespol, E28 Warszawa-Lublin, E65 Warszawa-Gdańsk, E75 Warszawa/Zielonka – Kuźnica Białostocka oraz odcinków: Warszawa-Radom (budowa drugiego toru na odcinku Warka-Radom), Kutno-Płock, Ostrołęka-Tłuszcz, Dęblin-Radom, Radom-Tomaszów Maz.);*
- *przedłużenie Centralnej Magistrali Kolejowej o odcinek Korytów-Sochaczew-Płock i dalej śladem istniejących linii w kierunku północnym do Trójmiasta, tak aby utworzyć nowe połączenie tranzytowe północ-południe, o dużych prędkościach, pozwalające na obejście węzła warszawskiego, a jednocześnie powiązanie Płocka z obszarem aglomeracji, zapewniające czas podróży w granicach 60 minut;*
- *włączenie transportu kolejowego w obsługę portów lotniczych, w tym rozbudowy CMK, do obsługi nowego lotniska zlokalizowanego pomiędzy Warszawą a Łodzią*

Zarząd Województwa Mazowieckiego przy współpracy z Mazowieckim Biurem Planowania Regionalnego podjął działania, dla rozwoju transportu poprzez;

- Opracowanie projektu *Studium Rozwoju i Modernizacji Technologicznej Transportu Szynowego na Mazowszu w kontekście polityki transportowej województwa* – część proceduralna;
- Wykonanie *Programu Rozwoju i Modernizacji Technologicznej Transportu Szynowego na Mazowszu w kontekście polityki transportowej województwa* - faza określenia sposobu i zasad opracowania programu w aspekcie ochrony środowiska;
- Opracowanie Studium wykonalności na zakup 10 Elektryczne Zespoły Trakcyjne (EZT);
- Przystąpienie do wykonania Studium wykonalności na zakup 20 EZT – dokument w opracowaniu

W zakresie rozwoju regionalnego transportu kolejowego kontynuowano prace na magistralnych liniach kolejowych, podnoszące ich parametry eksploatacyjne: E20 - ukończono modernizację na odcinku Warszawa - Siedlce i rozpoczęto prace w kierunku Terespolu. Rozpoczęto również prace przygotowawcze dla modernizacji linii E20 Łowicz - Skierniewice - Łuków (towarowej obwodnicy Warszawy). Realizowana jest modernizacja linii E65 na odcinku Grodzisk Mazowiecki - granica województwa mazowieckiego (Centralna Magistrala Kolejowa - CMK) i Warszawa - Gdynia na odcinku Warszawa - granica województwa oraz E75 w kierunku Białegostoku na odcinku Warszawa Rembertów - Zielonka - Tłuszcz. W celu usprawnienia regionalnych przewozów pasażerskich dokonano częściowej wymiany i modernizacji taboru kolejowego, a także reaktywowano połączenia na zawieszonych liniach (z Warszawy do Tłuszcza przez Legionowo, Nieporęt i Radzymin; z Nasielska do Sierpca; z Radomia do Drzewicy k. Łodzi; z Płocka do Kutna i do Sierpca). Przywrócono także bezpośrednie połączenie Ostrołęki i Płocka z Warszawą, a także wprowadzono nowe połączenie Siedlce – Siemiatyże.

W latach 2006-2010 realizowano w woj. mazowieckim następujące inwestycje dotyczące transportu kolejowego przy pomocy funduszy z Unii Europejskiej:

- Modernizacja linii kolejowej E20 na odcinku Mińsk Mazowiecki - Siedlce (PKP, Polskie Linie Kolejowe S.A.) – zakończona.
- Modernizacja linii kolejowej E20 na odc. Siedlce - Terespol, Faza I (PKP, Polskie Linie Kolejowe S.A.) – w toku.
- Modernizacja linii kolejowej nr 8. Etap I: odc. Warszawa Okęcie - Radom - Kielce. Faza 1: przygotowanie dokumentacji, (PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.) – w toku.
- Modernizacja linii kolejowej nr 8. Etap I: odc. Warszawa Zachodnia – Warszawa Okęcie i budowę łącznicy Warszawa Służewiec - Lotnisko Okęcie. Faza 2: roboty na odcinku Warszawa Zachodnia - Warszawa Okęcie - zakończona.
- Modernizacja linii kolejowej E65, na odcinku Warszawa - granica województwa (PKP, Polskie Linie Kolejowe S.A.) – w toku.

⇒ *Utworzenie mazowieckiej subregionalnej sieci lotnisk cywilnych, która stanie się ważnym elementem polityki transportowej Mazowsza (Płock, Sochaczew-Bielice, Radom-Sadków, Nowe Miasto n/Pilicą). Regionalne porty lotnicze zwiększą mobilność ludności, zaktywizują przyległe tereny gospodarczo i inwestycyjnie, w zasadniczy sposób wpłyną na rozwój turystyki. Ważne znaczenie dla obsługi krajowego i zagranicznego ruchu pasażerskiego i towarowego będzie mieć otwarcie portu lotniczego Modlin*

W zakresie rozwoju transportu lotniczego jest realizowane szereg inwestycji:

- Podjęto działania dla opracowania projektu *Programu rozwoju infrastruktury lotnictwa cywilnego na Mazowszu*. Samorząd Województwa wyraził swoje poparcie dla rozwoju lotnisk w regionie, z wykorzystaniem istniejącej infrastruktury lotniskowej. W Mazowieckim Biurze Planowania Regionalnego zakończono opracowanie dokumentu pt *Studium Rozwoju Lotnictwa Cywilnego na Mazowszu*. Trwają prace nad przystosowaniem lotniska wojskowego w Radomiu dla lotnictwa cywilnego i towarowego. W celu uruchomienia lotniska cywilnego w Radomiu podpisano w 2008 r. umowę operacyjną z gospodarzem obiektu- jednostką wojskową, przygotowano Master Plan z raportem oddziaływania na środowisko i podpisano umowę z Polską Agencją Żeglugi Powietrznej na przygotowanie koncepcji dostosowania lotniska do ruchu cywilnego.
- 24 stycznia 2007 r. podpisano porozumienie pomiędzy Ministerstwem Transportu i Ministerstwem Obrony Narodowej, a Portem Lotniczym Sochaczew wskazując spółkę jako podmiot zarządzający terenem lotniska w Sochaczewie.
- W trakcie przygotowywana jest realizacja przebudowy lotniska w Modlinie dla linii niskokosztowych, czarterów, cargo – jako wspomagającego Port Lotniczy im. F. Chopina w Warszawie.
- Rozbudowa centralnego portu lotniczego „Okęcie” w Warszawie polegała na budowie nowego terminala pasażerskiego. Trwają prace przy budowie Terminala II w Porcie Lotniczym im. F. Chopina w Warszawie (m.in. hala odlotów) i rozbudowie węzła komunikacyjnego wokół lotniska oraz nowego kolejowego połączenia z centrum miasta.

Poza wyżej wymienionymi inwestycjami Zarząd Województwa przy współpracy MBPR realizuje działania mające wpływ na europejską politykę transportową oraz aktywizację władz regionalnych i lokalnych w tym procesie poprzez;

- Uczestnictwo w ramach ARC (Airport Regions Conference) polegające na członkostwie w ARC, które opiera się na współpracy merytorycznej, mającej na celu

wymianę doświadczeń, informacji, organizowaniu szkoleń, wspomaganiu planowania regionalnego i programowania strategicznego.

- Współpracę w ramach QLAIR - współpracy regionów uczestniczących w stowarzyszeniu Airport Regions Conference, w celu podjęcia wyzwania spójności terytorialnej w Europie i promowaniu policentrycznych związków (powiązań) na poziomie metropolitalnym, skierowanym na tworzenie ram policentrycznej Europy i podejmowanie działań w tym kierunku.
- Przygotowanie konferencji AEROPOLIS pn. *Skutki przestrzenne funkcjonowania lotnisk oraz zarządzanie nimi na przykładzie Województwa Mazowieckiego, Brandenburgii oraz regionu Ile-de-France* wraz z publikacją materiałów pokonferencyjnych.

Kierunek działań 4.2. WZMOCNIENIE POTENCJAŁU ROZWOJOWEGO OŚRODKÓW SUBREGIONALNYCH I MAŁYCH MIAST

Problemy ośrodków subregionalnych i małych miast można zdiagnozować obserwując m.in. ich sytuację demograficzną, strukturę zatrudnienia oraz strukturę i stopę bezrobocia wśród mieszkańców.

Analiza zmian ludnościowych w ośrodkach subregionalnych i obszarach peryferyjnych województwa mazowieckiego wskazywała na ciągły spadek liczby ich mieszkańców, pomimo rocznego wzrostu liczby ludności województwa (o 1% w okresie 2004-2009). Jedynie liczba mieszkańców Siedlec w okresie 2004-2009 wzrosła – o 0,4%. Pozytywnym sygnałem może być jednak fakt, iż dynamika spadku liczby mieszkańców tych obszarów wyhamowywała z roku na rok. Sytuację ludnościową województwa w latach 2004-2008 ilustruje kartogram – mapa 8.

W całym województwie odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym rokrocznie malał – w latach 2004-2009 spadek wyniósł 1,1%. W podregionach pozametropolitalnych i miastach subregionalnych zjawisko to następowało z jeszcze większą intensywnością: średnio o 2,9% rocznie w porównaniu do niecałego 1% w województwie. Największy spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym zaobserwowano w mniejszych miastach subregionalnych: Ciechanowie (spadek z 5,2% w 2005 r. do 2,4% w 2009 r.) i Ostrołęce (odpowiednio z 3,8% do 2,3%) oraz w Radomiu (z 2,9% do 2,2%). W badanym okresie wzrastała liczba osób w wieku poprodukcyjnym. W podregionach peryferyjnych ich odsetek stanowił ok. 16% ludności. W miastach subregionalnych udział ten wzrastał rokrocznie od 2004 r., osiągając w 2009 r. poziom od 12,6% w Ostrołęce do 16,7% w Radomiu.

Mieszkańcy miast w podregionach pozametropolitalnych stanowili (w 2009 r.) od 38,2% ogółu ludności w podregionie ostrołęcko-siedleckim do 49,9% w podregionie radomskim. Spośród podregionów pozametropolitalnych tylko w podregionie ostrołęcko-siedleckim odsetek ten wzrósł w latach 2004-2009, zaś największy spadek nastąpił w podregionie radomskim z 50,4% do 49,9%.

W latach 2004-2008 saldo migracji wewnętrznych ludności w miastach subregionalnych województwa było ujemne (brak danych dla roku 2009), w przeciwieństwie do wskaźnika dla całego województwa, który wskazywał na wzrost liczby mieszkańców regionu spowodowany migracjami. Najwięcej ludności w przeliczeniu na 1000 ludności wyemigrowało na pobyt stały z Ostrołęki (od 6,8 w 2004 r. do 6,5 w 2008 r.), z Płocka (odpowiednio 4,9 i 3,9) i Radomia (4,7 i 4,1). W latach 2004-2008 saldo migracji na pobyt stały zagranicznych ludności w województwie wykazywało zmienne tendencje – do 2005 r. było dodatnie, w

latach 2006-2007 ujemne, zaś w 2008 r. ponownie dodatnie. Natomiast w miastach subregionalnych w badanych latach saldo migracji zagranicznych nie zawsze było ujemne, np.: w Płocku i Radomiu dodatnie saldo migracji zagranicznych wystąpiło w 2005 r., w Siedlcach w 2004 r. i 2008 r., w Ciechanowie w 2004 r. i 2005 r. W 2009 r. w Płocku, Radomiu, Siedlcach i Ostrołęce saldo migracji zagranicznych dodatnie w Ciechanowie „0”. Zróżnicowania przestrzenne salda migracji wewnętrznych i zagranicznych w gminach województwa mazowieckiego zilustrowano na mapie 9.

Struktura pracujących w podregionach peryferyjnych w 2008 r. była bardziej niekorzystna aniżeli w całym województwie (brak danych dla 2009 r.). Choć liczba pracujących wzrastała od 2005 r., na większości tych obszarów dominującym sektorem nadal było rolnictwo, w podregionie radomskim pracowało 40,5% wszystkich pracujących a w ostrołęcko-siedleckim 47,6%. Jednakże sektor rolniczy był coraz szybciej wypierany przez pozostałe sektory gospodarki – w latach 2004-2008 liczba pracujących w usługach wzrosła o 16,7% w podregionie ciechanowsko-płockim i o 13,3% w ostrołęcko-siedleckim, zaś w usługach rynkowych nastąpił wzrost o 27,4% w obu podregionach. W miastach subregionalnych w strukturze pracujących dominował sektor usług, znaczny odsetek stanowił także przemysł – od 31,3% w Radomiu do 42,2% w Płocku (w roku 2008).

Od 2004 r. do 2008 r. liczba osób bezrobotnych w podregionach pozametropolitalnych województwa obniżyła się, osiągając wartość prawie o połowę niższą aniżeli w roku bazowym. W 2009 r. widoczne stały się symptomy kryzysu gospodarczego, które dotknęły całą Europę, a w województwie mazowieckim doprowadziły do wzrostu liczby bezrobotnych o 26% w porównaniu z 2008 r. Tym samym odnotowano spadek stopy bezrobocia w latach 2004-2008 z 28,1% w podregionie radomskim, 24,9% w ciechanowsko-płockim i 21,4% w ostrołęcko-siedleckim do odpowiednio 20,0%, 13,1% i 11,9%, a od 2008 r. wzrost, na skutek czego stopa bezrobocia na koniec II kwartału 2010 r. w podregionach pozametropolitalnych osiągnęła poziom – 21,2% w podregionie radomskim, 14,8% w ciechanowsko-płockim i 13,6% w ostrołęcko-siedleckim.

Spośród miast subregionalnych największy spadek stopy bezrobocia, w latach 2004-2008, odnotowano w Ostrołęce (z 24,0% do 13,5%) oraz Płocku (z 19,6% do 9,6%). Największe bezrobocie utrzymywało się w tym okresie w mieście Radom, gdzie w 2008 r. bez pracy pozostawało 19,5% ludności. Jednakże w następstwie wzrostu bezrobocia na koniec I kwartału 2010 r. największe bezrobocie spośród miast subregionalnych utrzymywało się w Radomiu (22,1%) oraz Ostrołęce (16,5%). W tych miastach odnotowano również największy wzrost stopy bezrobocia w porównaniu z końcem 2007 r. (odpowiednio o 2,6 i 3,0 pkt. proc.). Wskaźniki stopy bezrobocia oraz jej dynamikę w powiatach województwa mazowieckiego zobrazowano przestrzennie na kartogramie (Mapie 10).

W całym województwie, jak i w podregionach peryferyjnych od 2007 r. malał udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie osób pozostających bez pracy (jedynie w podregionie radomskim w I kwartale 2010 r. odsetek ten nieznacznie wzrósł o 0,7 pkt. proc.). W miastach subregionalnych spadek ten widoczny jest już od 2006 r. Pomimo to problem długotrwałego bezrobocia dotyczył nadal prawie połowy osób bezrobotnych w regionie (42,8% na koniec I kwartału 2010 r.). W 2008 r. odwróceniu uległ trend spadkowy udziału osób pozostających bez pracy w okresie do 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki w ogólnej liczbie bezrobotnych, który to wzrósł do 7,1% w 2009 r. Jednakże od I kwartału 2010 r. ponownie zaczął spadać. Coraz większy udział wśród ogółu pozostających bez pracy stanowiły osoby niepełnosprawne (wzrost z 1,8% w 2004 r. do 3,6% w I kwartale 2010 r.). W podregionach pozametropolitalnych udział ten wynosił od 3,0% w podregionie ostrołęcko-

siedleckim do 3,7% w radomskim na koniec I kwartału 2010 r.

Istnieje konieczność stymulowania rozwoju byłych miast wojewódzkich, ze względu na zgromadzony w nich potencjał rozwojowy i pełnione funkcje w subregionie. Wsparciem powinny zostać objęte także małe ośrodki miejskie, z których część utraciła swój potencjał rozwojowy, na skutek likwidacji istniejących zakładów produkcyjnych. Dla realizacji tego celu podjętych będzie szereg działań:

⇒ *Pogłębiające się dysproporcje rozwojowe będą niwelowane działaniami rewitalizacyjnymi, zarówno ośrodków subregionalnych, jak i małych miast, które powinny zaowocować przekształceniem miast subregionalnych w ośrodki równoważenia rozwoju, a w przypadku małych miast w lokalne ośrodki aktywizacji społecznej, umożliwiające przenoszenie impulsów rozwojowych z metropolii na otaczające tereny, w tym tereny wiejskie*

W ramach działań wspierane są m.in. projekty z zakresu mieszkalnictwa dotyczące renowacji wielorodzinnych budynków mieszkalnych, obejmującej części wspólne tych domów, a także instalacje techniczne, w tym zmiana sposobu ogrzewania, oraz termomodernizacja. Możliwe jest także udzielenie pomocy przeznaczonej na przedsięwzięcia adaptacyjne budynków stanowiących własność publiczną lub podmiotów prowadzących działalność non profit na cele mieszkaniowe. Część jednostek samorządu terytorialnego sporządziła już *Lokalne Programy Rewitalizacji* stanowiące podstawę do ubiegania się o środki na rewitalizację w ramach działania 5.2. RPO WM. Do chwili obecnej nie uruchomiono jeszcze naboru wniosków o dofinansowanie projektów dotyczących wymienionej powyżej infrastruktury mieszkaniowej w ramach tego działania

W latach 2006-2007, z inicjatywy Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego, przy współudziale Delegatur Urzędu Marszałkowskiego, jednostek samorządu terytorialnego oraz grupy zainteresowanych instytucji i organizacji, wykonane zostały pogłębione diagnozy oceny sytuacji w obszarach problemowych woj. mazowieckiego: Ostrołęckim, Mławsko-Żuromińskim, Nadbużańskim, Radomskim i Płockim. W opracowaniach sformułowano priorytety rozwojowe i powiązane z nimi programy (kierunki) działań, uzupełnione w szeregu przypadków propozycjami konkretnych przedsięwzięć.

Samorząd Województwa Mazowieckiego realizuje projekt pt. *Mazowiecka sieć ośrodków doradczo – informacyjnych w zakresie innowacji*, który jest istotnym elementem wdrażania uchwalonej przez Sejmik Województwa Mazowieckiego *Regionalnej Strategii Innowacji dla Mazowsza na lata 2007-2015*. Projekt ma na celu utworzenie oraz rozwój potencjału regionalnych ośrodków działających w obszarze innowacji, których zadaniem będzie m.in. świadczenie usług doradczych i informacyjnych w zakresie utworzenia i zarządzania innowacyjną firmą, wdrażania innowacji, wsparcia działalności innowacyjnej od pomysłu do wdrożenia, jak również finansowania przedsięwzięć innowacyjnych. Ośrodki będą pełniły również funkcję promującą współpracę oraz postawy proinnowacyjne w regionie. Jednym z ważniejszych zadań ośrodków będzie też budowanie regionalnego partnerstwa wokół innowacji, w tym nawiązywanie współpracy z uczelniami wyższymi, firmami, izbami handlowymi i gospodarczymi, zrzeszeniami przedsiębiorstw oraz jednostkami samorządu terytorialnego. Celem nadrzędnym projektu jest budowanie potencjału i partnerstwa na poziomie regionu i podregionów. Założeniem projektu jest budowa sieci, opartej na Delegaturach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego, co pozwoli na skuteczną współpracę z subregionami oraz dotarcie do środowisk lokalnych. Projekt ten realizowany jest w ramach komponentu

regionalnego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Priorytet VIII *Regionalne kadry gospodarki*, Działanie 8.2. *Transfer wiedzy*, Poddziałanie 8.2.2. *Regionalne Strategie Innowacji*, którego budżet wynosi około 1 mln zł.

⇒ *Niezbędne będzie jak najszersze wykorzystanie endogenicznych czynników rozwoju ośrodków subregionalnych i mniejszych miast, w szczególności poprzez wspieranie i tworzenie nowych zakładów przemysłowych, małych i średnich przedsiębiorstw oraz instytucji otoczenia biznesu, wyższych uczelni (w ośrodkach subregionalnych), szkół policealnych i ponadgimnazjalnych, kolegiów, placówek leczenia specjalistycznego*

Rozbudowywano ośrodki lecznicze - Szpital w Płońsku, Mławie i Wojewódzki Szpital Zespolony w Płocku. Zmodernizowano i wyposażono w sprzęt diagnostyczny szpitale powiatowe i wojewódzkie. W wielu placówkach służby zdrowia uruchomiono nowe oddziały szpitalne, poprawiając warunki i standardy świadczonych usług specjalistycznych oraz prowadzono budowę Szpitala Specjalistycznego w Radomiu i Ostrołęce.

Samorząd Województwa Mazowieckiego wystąpił z inicjatywą do gmin i powiatów, społeczno-zawodowych organizacji rolników, Mazowieckiej Izby Rolniczej i inicjatorów tworzenia grup - o współdziałanie w ramach promocji powstawania i działalności grup producenckich.

Ciechanów (jak w 1.2.): *Rozbudowa bazy dydaktycznej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Ciechanowie* - Nadanie uprawnień do prowadzenia studiów I stopnia na kierunkach: ekonomia, kulturoznawstwo w systemie studiów stacjonarnych i niestacjonarnych, Uzyskanie akredytacji na okres 5 lat dla kierunku kształcenia: pielęgniarstwo w Instytucie Ochrony Zdrowia w Wyższej Szkole Zawodowej w Ciechanowie. Uruchomienie (zamiast dotychczasowych Instytutów) Wydziałów: Zamiejscowego Wydziału Humanistycznego w Mławie, Zamiejscowego Wydziału Elektroniki w Mławie, Wydziału Ekonomii, Wydziału Inżynierii, Wydziału Kulturoznawstwa, Wydziału Ochrony Zdrowia. Utworzenie na Wydziale Inżynierii kierunków zamawianych dla studentów studiów stacjonarnych. Nadanie Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Ciechanowie uprawnień do prowadzenia studiów pierwszego stopnia na kierunku – Informatyka.

Płock (jak w 1.2.) : Budowa pawilonu dydaktycznego oraz windy dla niepełnosprawnych w Domu Studenta Nr 1 - Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku. Rozwój szkolnictwa wyższego w zakresie nowych kierunków kształcenia kadry naukowej: powstanie Międzynarodowego Centrum Szkoleniowego ONZ dla Władz Lokalnych z Europy Środkowej i Wschodniej (CIFAL). Utworzenie Szkoły Języków Obcych Centrum Edukacji Grupa ORLEN w Płocku. Rozbudowa i przebudowa Instytutu Pedagogiki Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej oraz kompleksu budynków PWSZ w Płocku, Podpisanie listu intencyjnego pomiędzy Marszałkiem Województwa Mazowieckiego a Rektorem PWSZ w Płocku w sprawie możliwości kształcenia wyższego zawodowego na kierunkach medycznych. Utworzenie zamiejscowego punktu dydaktycznego Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych w Łodzi. Otwarcie nowej auli audytoryjnej w Instytucie Nauk Ekonomicznych w Trzepowie Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Uruchomienie na Wydziale Budownictwa Mechaniki i Petrochemii stacjonarnych studiów doktoranckich w dwóch dyscyplinach: budownictwo oraz budowa i eksploatacja maszyn. Uruchomienie 5 kierunków studiów podyplomowych uczelni wyższych w Płocku: Szkoły Głównej Handlowej, Wyższej Szkoły

Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Łódzkiego, Politechniki Krakowskiej. Powołanie Akademickiego Liceum Ogólnokształcącego przy Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Płocku.

Ostrołęka (jak w 1.2): Poparcie inicjatywy utworzenia publicznej uczelni zawodowej. Utworzenie przez Uniwersytet Warmiński - Mazurski w Olsztynie Zamiejskiego Ośrodka Dydaktycznego. Budowa nowego obiektu administracyjno - dydaktycznego Wyższej Szkoły Administracji Publicznej w Ostrołęce.

Radom: Utworzenie Wydziału Sztuki na Politechnice Radomskiej. Modernizacja budynku hali sportowej Politechniki Radomskiej przy ulicy Chrobrego 27 w Radomiu. Podpisanie listu intencyjnego pomiędzy Samorządem Województwa Mazowieckiego a Politechniką Radomską w sprawie podjęcia działań na rzecz uruchomienia na Politechnice Radomskiej studiów pierwszego stopnia na bazie Kolegium Nauczycielskiego i Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Radomiu. Utworzenie Wyższej Szkoły Nauk Społecznych i Technicznych w Radomiu.

Siedlce: Budowa budynku Wydziału Humanistycznego z Pracownią Rzeźby dla Akademii Podlaskiej w Siedlcach. Rewaloryzacja Pałacu Ogińskich w Siedlcach - Rozwój Instytutu Informatyki Akademii Podlaskiej. Poparcie przez Sejmik województwa inicjatywy przekształcenia Akademii Podlaskiej w Uniwersytet Przyrodniczo – Humanistyczny. Oddanie do użytku przebudowanej Hali Sportowej w Akademii Podlaskiej. Rozbudowa Budynku Wydziału Nauk Ścisłych w Akademii Podlaskiej w Siedlcach. Oddanie do użytku sali naukowo-dydaktycznej na Wydziale Zarządzania w Akademii Podlaskiej.

⇒ *Wspieranie procesów rozwojowych ośrodków subregionalnych poprzez zwiększanie ich atrakcyjności inwestycyjnej i szans w przestrzeni krajowej, przez usprawnienie powiązań infrastrukturalnych z otoczeniem (komunikacja i teleinformacja), poprawę warunków mieszkaniowych, oddziaływanie na ceny nieruchomości i mediów oraz promocję walorów środowiskowych*

W zakresie kształtowania „Wielkiej Obwodnicy Mazowsza”, łączącej ośrodki subregionalne: Płock, Ciechanów, Siedlce, Radom (z postulowanym połączeniem przez Ostrołękę), wykonano prace poprawiające parametry techniczne i eksploatacyjne wielu odcinków dróg krajowych nr 60 i nr 12 oraz drogi wojewódzkiej nr 627; rozpoczęto budowę obwodnicy Gostynina i Raciąża (więcej informacji w kierunku 4.1.).

⇒ *Poprawa poziomu usług publicznych i komunalnych, w tym wdrażanie efektywnych rozwiązań prawno-instytucjonalnych oraz rozbudowa lub modernizacja odpowiedniej infrastruktury usług publicznych, komunikacji (zwłaszcza komunikacji publicznej), gospodarki wodno-ściekowej, gospodarki odpadami, energetyki i łączności*

W zakresie gospodarki wodno-ściekowej prowadzona jest budowa i rozbudowa sieci wodociągowo-kanalizacyjnej. Ze środków unijnych finansowanych jest 19 takich projektów. Między innymi zrealizowano program *Modernizacja i rozbudowa systemu odbioru ścieków w Ostrołęce i gminie Olszewo-Borki*. W sferze gospodarki odpadami m.in. podjęto czynności formalno-prawne w ramach projektu *Budowa stacji segregacji odpadów komunalnych miasta Ostrołęki i gmin powiatu ostrołęckiego*. W elektrowni Ostrołęka planowana jest budowa nowego bloku energetycznego o mocy 1000 MW.

Następuje rozwój elektronicznych usług publicznych w gminach Przasnysz, Otwock, Wołomin, Ciechanów, Płońsk i Węgrów. W Płońsku i w gminie Błędów tworzone są Publiczne Punkty Dostępu do Internetu. W gminie Przesmyki wdrażany jest projekt *E-Sołectwa*. Na obszarach wiejskich i podmiejskich wdrażany jest projekt *Internet na etapie ostatniej mili*. Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu prowadzone jest także poprzez budowę infrastruktury teleinformatycznej - Internet dla mieszkańców gmin: Dobrze, Brwinów, Żabia Wola, Błonie, Długosiodło, Karczew, Brańszczyk, Opinogóra Górna, Siennica, Rząśnik, Halinów, Legionowo, Grodzisk Mazowiecki.

⇒ *Dla obszarów w najwyższym stopniu dotkniętych wysoką stopą bezrobocia przewiduje się wsparcie wszelkiego rodzaju inicjatyw ukierunkowanych na:*

- *ograniczanie bezrobocia i stymulowanie aktywności gospodarczej,*

W latach 2006-2009 zaktywizowanie w oparciu o środki Funduszu Pracy (w ramach wydatków limitowanych i nie objętych limitem) ok. 305,7 tys. bezrobotnych, którzy rozpoczęli udział w programach lub działaniach w ramach promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej oraz 236 rolników, którzy nabyli prawo do refundacji składek na ubezpieczenie społeczne.

Zorganizowanie przez Filie Wojewódzkiego Urzędu Pracy 62 Giełd Pracy (2008, 2009) i 29 Mini Giełd Pracy (2007), które miały pomóc pracodawcom w doborze kandydatów do pracy.

Urzędy gminy prowadzą ponad 70 Gminnych Centrów Informacji (GCI), które ściśle współpracują w kwestiach merytorycznych z urzędami pracy. Centra ukierunkowane są głównie na podejmowanie działań zapobiegających bezrobociu i łagodzeniu jego skutków, m.in. poprzez pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy, pisaniu dokumentów aplikacyjnych oraz informowaniu o aktualnie organizowanych kursach i szkoleniach. W Centrach można uzyskać informacje nie tylko o sytuacji na lokalnym rynku pracy, ale również o rynku regionalnym, w tym o ofertach pochodzących od pracodawców z obszaru metropolitalnego.

- *Doskonalenie zasobów ludzkich*

Realizacja Programu *Praca Dla Młodych - Dobry Start*. Merytoryczny nadzór nad Programem sprawował Departament Rynku Pracy MPiPS. Do programu przystąpiło 7 powiatów: Radom, Sochaczew, Sierpc, Łosice, Ciechanów, Kozienice, Otwock. Czas realizacji został ustalony indywidualnie przez powiaty i obejmował okres od czerwca do grudnia 2007 r.

- *Poprawę atrakcyjności lokalizacyjnej dla przedsiębiorstw*

W Przysusze utworzono strefę aktywności gospodarczej i przebudowano plac targowy. Samorząd Województwa Mazowieckiego utworzył Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy służący wspieraniu przedsiębiorczości i ograniczaniu bezrobocia w województwie. Pożyczki udzielane są małym i mikroprzedsiębiorcom oraz osobom rozpoczynającym działalność gospodarczą, w tym także bezrobotnym i absolwentom, którzy rozpoczynają działalność gospodarczą.

Z inicjatywy Zarządu Województwa Mazowieckiego samorządy terytorialne i gospodarcze oraz Skarb Państwa utworzyły Mazowiecki Fundusz Poręczeń Kredytowych. Celem

działania Funduszu jest realizacja zadań publicznych, które należą do jst w zakresie przeciwdziałania bezrobociu, aktywizacji rynku pracy, wspierania działalności gospodarczej.

W celu wykorzystania potencjału sadowniczego i warzywniczego oraz koncentracji przetwórstwa spożywczego, w 2008 r. powołano *Łódzko-Mazowiecki Klaster Przetwórstwa Warzyw i Owoców*. Teren województwa mazowieckiego objęty został również zasięgiem działania klastra *NUTRIBIOMED*, działającego w branży żywności, farmacji i biotechnologii. Tego typu klastry poprawiają atrakcyjność inwestycyjną terenów wiejskich, a poprzez zróżnicowanie produkcji pozwalają zmniejszyć ich zależność od rolnictwa.

- *Inicjowanie rozwoju specjalnych podstref ekonomicznych w obszarach problemowych, w tym: Radomskiej Podstrefy Tarnobrzelskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz wspieranie inicjatyw rozwojowych ukierunkowanych na badawcze i technologiczne przygotowanie nowoczesnej produkcji*

Opracowanie koncepcje Parku Przemysłowego w Radomiu. Wprowadzono usługi doradcze w Parku Przemysłowym Sokołów Podlaski. W Przasnyskiej Strefie Gospodarczej rozwinięto infrastrukturę techniczną terenów inwestycyjnych oraz poprawiono ich dostępność poprzez budowę dróg gminnych. Wybudowano drogę dojazdową do Strefy Przemysłowej w gminie Grodzisk Mazowiecki. Trwa również realizacja Płockiego Parku Przemysłowo Technologicznego.

- *Tworzenie parków technologicznych i inkubatorów przedsiębiorczości*

Zrealizowano pierwszy etap budowy infrastruktury technicznej i materialnej Parku Przemysłowego w Płocku.

- *Poprawę efektywności miejskich struktur przestrzennych w ramach działań rewitalizacyjnych, dotyczących w szczególności zdegradowanych obszarów miejskich (starej zabudowy i osiedli wielkopłytowych)*

Samorząd Województwa Mazowieckiego realizował działania prawno-organizacyjne na rzecz tworzenia różnych form budownictwa ukierunkowanych na ludzi młodych oraz o niskim poziomie dochodów poprzez:

- opiniowanie projektów ustaw o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz nowelizujących prawo budowlane,
- formułowanie i przedkładanie wniosków do dokumentów planistycznych gmin (studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów), sprzyjających m.in. rozwojowi budownictwa mieszkaniowego, a także uzgadnianie projektów rzeczonych dokumentów oraz decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu,
- opiniowanie założeń do planów, a następnie planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe.

- *Poprawę komunikowania ośrodków z ich otoczeniem*

Poprawa powiązań drogowo-kolejowych z ośrodkami subregionalnymi (Radomiem, Siedlcami, Płockiem, Ostrołęką i Ciechanowem) oraz w obszarze metropolitalnym Warszawy, poprzez dostosowanie sieci drogowej i kolejowej do wymogów normatywnych (parametry, nośność, itp.) - opisano w innych tiretach oraz w punkcie 3.2.

W sprawie realizacji regionalnego, nowego połączenia Ostrołęka - Wyszaków podpisane zostało porozumienie pomiędzy Samorządem Województwa, a samorządami gmin i powiatów, przez które przebiega planowana droga, przy założeniu wykorzystania przebudowy odcinków istniejących - powiatowych i gminnych. Podobne poparcie samorządów lokalnych zyskuje zamierzenie usprawniające połączenie na kierunku Ciechanów - Nasielsk.

- *Rozwój i (lub) restrukturyzację usług publicznych i komunalnych*

Pozytywne zmiany zachodzą również w przewozach pasażerskich. Spółka Koleje Mazowieckie reaktywowała połączenia na trasach: z Warszawy do Tłuszcza przez Legionowo, Nieporęt i Radzymin; z Nasielska do Sierpca; z Radomia do Drzewicy; z Płocka do Kutna i do Sierpca. Przywrócono bezpośrednie połączenie Ostrołęki i Płocka z Warszawą. Wprowadzono nowe połączenie Siedlce - Siemiatycze oraz na trasie Warszawa - Góra Kalwaria.

W latach 2006-2010 Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w Radomiu zakupiło 29 sztuk autobusów.

Kierunek działań 4.3. WIELOFUNKCYJNY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH

Polityka stymulowania rozwoju obszarów wiejskich jest elementem o kluczowym znaczeniu dla podnoszenia jakości życia mieszkańców regionu. Oznacza to konieczność wspierania wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, na których, oprócz działalności typowo rolniczej, powinien następować rozwój usług i produkcji pozarolniczej.

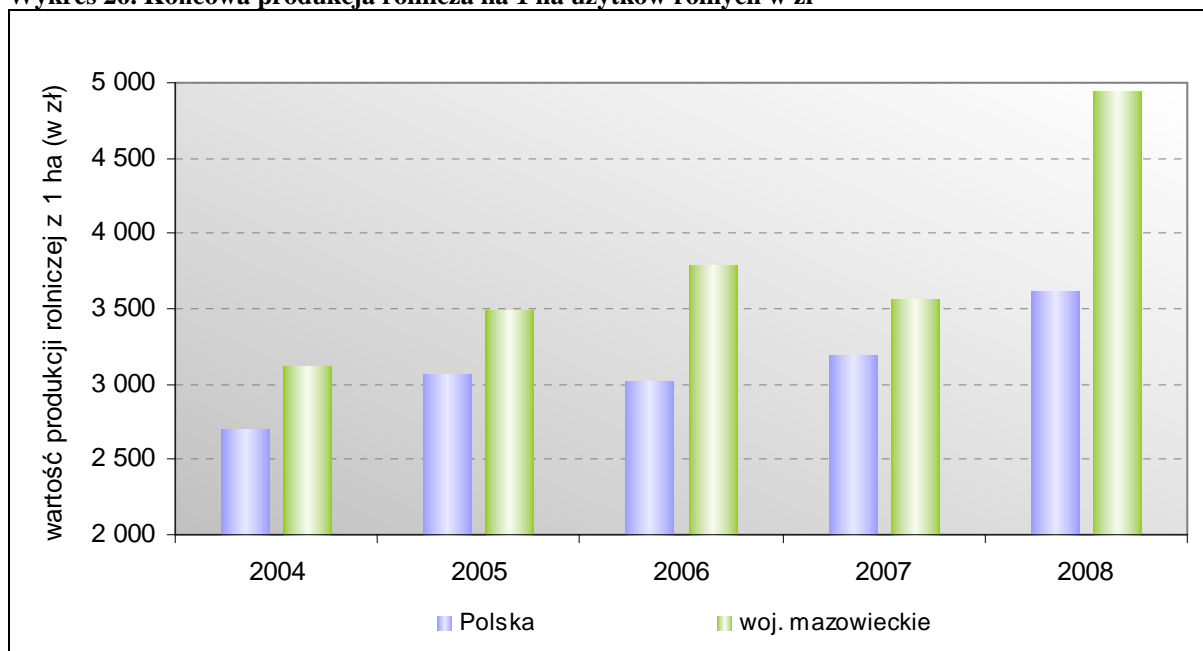
W latach 2004-2010 nastąpił znaczny spadek bezrobocia na terenach wiejskich województwa mazowieckiego. Liczba bezrobotnych zmniejszyła się w tym okresie o niemal 1/3 – osiągając na koniec II kwartału 2010 r. blisko 98 tys. Obserwowany we wszystkich podregionach województwa spadek stopy bezrobocia na terenach wiejskich następował jednak wolniej niż w miastach, w wyniku czego udział bezrobotnych z terenów wiejskich w liczbie bezrobotnych ogółem województwa wzrósł w badanym okresie z 42,4% do 42,9%.

W latach 2004-2008 liczba pracujących w sektorze rolniczym na Mazowszu wzrosła z 319,9 tys. do 320,2 tys., mimo to udział pracujących w tym sektorze systematycznie się zmniejsza (z 20,2 do 18%), co jest wynikiem szybszego rozwoju sektorów pozarolniczych. W kraju odsetek pracujących w rolnictwie jest nieco większy (20%), zaś w rozwiniętych krajach Wspólnoty Europejskiej wyrażany jest liczbą jednocyfrową. Należy zwrócić uwagę na utrzymujące się zróżnicowanie regionalne tego zjawiska – w podregionach pozametropolitalnych udział pracujących w tym sektorze ponad dwukrotnie przewyższa średnią dla województwa. Trzeba jednak zauważyć, że w peryferyjnych podregionach Mazowsza spadek odsetka pracujących w rolnictwie zanotowano w sposób nieco większym (o 3,4%) aniżeli średnio w województwie, co może świadczyć o stopniowym rozwoju funkcji pozarolniczej na tych obszarach.

W stopniu wyższym niż średnio w kraju na Mazowszu poprawiają się wyniki działalności rolniczej. W latach 2004-2008 wartość końcowej produkcji rolniczej z 1 ha użytków rolnych wzrosła w województwie o blisko 60%, niemal dwukrotnie więcej niż w kraju, przewyższając odpowiedni wskaźnik w Polsce o ponad 1/3 (Wykres 26). W tym okresie wzrósł również, podobnie jak w kraju, udział produkcji towarowej w końcowej produkcji rolniczej o ponad

2 pkt proc., do poziomu 88,4% (w Polsce do 86,7%).

Wykres 26. Końcowa produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych w zł

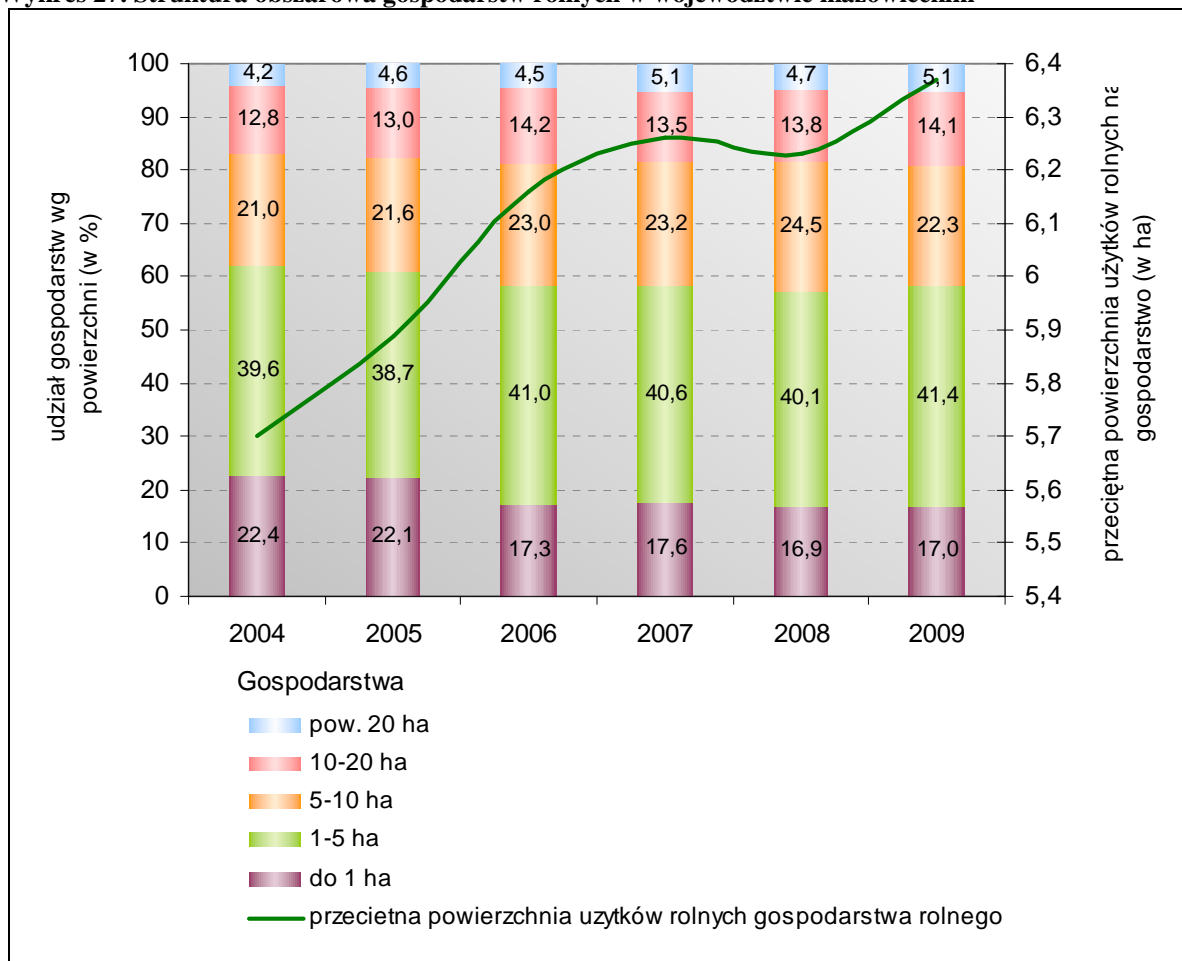

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

W latach 2004-2009 nieznacznie poprawiła się struktura obszarowa mazowieckich gospodarstw, co było następstwem redukcji ich ogólnej liczby (o blisko 9%, przy 12% w kraju). Największy spadek odnotowano w grupie gospodarstw najmniejszych, do 1 ha (o ponad 30%, w kraju 26%), natomiast wzrost, dwukrotnie większy niż średnio w kraju, zaobserwowano w liczbie gospodarstw powyżej 20 ha (o 12%). W roku 2009, w strukturze obszarowej gospodarstw Mazowsza, podobnie jak w kraju, największą grupę stanowiły nadal gospodarstwa małe (do 5 ha) – blisko 60% gospodarstw ogółem. W rezultacie tych przekształceń przeciętna powierzchnia użytków rolnych przypadająca na gospodarstwo wzrosła na Mazowszu z 5,7 ha w 2004 r. do 6,4 ha w 2009 r. (Wykres 27), zrównując się ze średnią krajową.

W latach 2004-2008 udział ludności wiejskiej korzystającej z sieci gazowniczej wzrósł z 13,6% do 15,7% (o 1 pkt proc. więcej niż średnio w Polsce), przy czym wskaźnik ten nadal był niższy od analogicznego w kraju o ponad 3 pkt proc. W rozpatrywanym okresie zanotowano również wzrost odsetka ludności wiejskiej korzystającej z sieci wodociągowej – o 7 pkt proc. do poziomu 68,6% (w kraju o 2 pkt proc. do 74,2%) oraz kanalizacyjnej o 5 pkt proc. do poziomu 15,2% (podobnie jak w Polsce – do 22,6%). Należy jednak zwrócić uwagę na pogłębiające się dysproporcje między tymi sieciami. W 2004 r. różnica w pkt proc. (podobnie jak w kraju) wynosiła 51,2, natomiast w 2008 r. wzrosła do 53,4, co w konsekwencji prowadzić może do problemów związanych z gospodarką ściekową na tych obszarach²³. Wskaźniki te, choć coraz lepsze, nadal wskazują na duże niedoinwestowanie obszarów wiejskich Mazowsza, w szczególności w porównaniu z obszarami miejskimi, a także w odniesieniu do przeciętnych wskaźników na terenach wiejskich w kraju.

Wykres 27. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych w województwie mazowieckim

Zródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS, „Rocznika Statystycznego Województwa Mazowieckiego” i rocznika „Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich w 2009 r.”

W celu realizacji wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich na obszarze województwa podejmowano szereg działań, tj.:

⇒ *Wykorzystanie przewag komparatywnych względem większości krajów Wspólnoty Europejskiej poprzez promowanie (marketing) i rozszerzanie produkcji zdrowej żywności (uprawa roślin niemodyfikowanych genetycznie, niska chemizacja i tradycyjne metody produkcji na znacznych obszarach Mazowsza), a także kierunków produkcji wymagających wysokich nakładów pracy i ziemi – jak np. owoce, warzywa, uprawy szklarniowe, nasiennictwo, w których województwo mazowieckie już wykształciło znaczną specjalizację*

Mając na celu wykorzystanie przewag komparatywnych mazowieckiego rolnictwa względem większości krajów WE, Samorząd Województwa Mazowieckiego realizował wiele przedsięwzięć promujących potencjał branży spożywczej regionu, wydając na nie w latach 2006-2009 z budżetu województwa ponad 6 mln zł.

W celu rozwoju rynku produktów tradycyjnych i regionalnych Samorząd Województwa

Mazowieckiego przystąpił do Europejskiej Sieci Kulinarnej Dziedzictwa, organizował również m.in. Konkurs o Laur Marszałka, Nasze Kulinarne Dziedzictwo – Smaki Regionów, Konkurs Inicjatywy Pozytywistycznej *Polski Producent Żywności*. Produkty mazowieckiego rolnictwa zaprezentowane były przez Samorząd Województwa na największych targach sektora spożywczego w Europie (SIAL, World Food Moscow, BioFach, Fruit Logistica, Agrotavel, Tutto Food) i w Polsce (Farma, Polagra Food, Targi Papryki w Przytyku). Samorząd Województwa Mazowieckiego organizował liczne konferencje (np. *Produkt Tradycyjny i Regionalny Szansą Promocji Regionu* 22.04.2010 w Lubiejewie Starym, *Mazowieckie przetwórstwo rolno-spożywcze atrakcyjnym i bezpiecznym partnerem* 08.09.2009 w Grójcu), wspierał również różne imprezy regionalne, w tym odbywające się corocznie Mazowieckie Targi Rolne i Przedsiębiorczości, Dożynki Województwa Mazowieckiego, Mazowieckie Dni Rolnictwa, Mazowiecki Festiwal Produktów Tradycyjnych, Regionalnych i Ekologicznych, Dni Papryki w Potworowie, czy Święto Papryki w Kłwowie. Wspólnie z Polską Izbą Produktu Regionalnego i Lokalnego Samorząd Województwa organizował również cykl imprez kulinarnych *Nowy Świat Smaków*.

Warto wskazać, że województwo mazowieckie (zwłaszcza centralna i południowa jego część) zajmuje stale pierwszą pozycję w kraju pod względem rozwiniętej produkcji owocowo-warzywnej, pogłębiając tą specjalizację, co także pozwala na wykreowanie przewagi względem innych regionów w kraju i za granicą (Mapa 6). Areał warzyw gruntowych województwa stanowił w 2008 r. ponad 14% zasobów krajowych i od roku 2004 nie zmieniał się znacząco (wzrost o 2%, w kraju spadek o 5%). Od 2004 r. w województwie obserwuje się ciągły rozwój upraw warzyw pod osłonami, których powierzchnia wzrosła w tym czasie o ponad 15%, przy spadku o blisko 5% średnio w kraju, czego wynikiem był wzrost udziału Mazowsza w krajowych uprawach tego rodzaju z 19 do ponad 23%. Na Mazowszu widoczny jest również rozwój produkcji owoców. W porównaniu do roku 2004 produkcja owoców z drzew (głównie jabłek) wzrosła o ponad 17%, podczas gdy średnio w kraju zanotowano wzrost blisko dwukrotnie mniejszy (o 9%), w wyniku czego udział województwa w produkcji krajowej sięgnął 44%. W latach 2004-2008 Mazowsze utrzymało również pierwszą pozycję w uprawie truskawek. O umacnianiu się tej specjalizacji w województwie świadczy zanotowany od 2004 roku wzrost powierzchni tych upraw (o 8%) w stopniu ponad dwukrotnie większym niż średnio w kraju (o 3,4%) i osiągnięcie 30-procentowego udziału w krajowej powierzchni truskawek w 2008 roku.

⇒ ***Tworzenie i rozwój klastrów wiejskich w celu poprawy konkurencyjności obszarów wiejskich poprzez zmniejszenie zależności obszarów wiejskich od rolnictwa oraz poprawę atrakcyjności i konkurencyjności różnorodności produkcji***

W celu wykorzystania potencjału sadowniczego i warzywniczego oraz koncentracji przetwórstwa spożywczego, w 2008 r. powołano *Łódzko-Mazowiecki Klaster Przetwórstwa Warzyw i Owoców*. Teren województwa mazowieckiego objęty został również zasięgiem działania klastra *NUTRIBIOMED*, działającego w branży żywności, farmacji i biotechnologii. Tego typu klastry związane z obszarami wiejskimi poprawiają ich atrakcyjność inwestycyjną, a poprzez zróżnicowanie produkcji pozwalają zmniejszyć ich zależność od rolnictwa.

Wsparcie powstawania i rozwoju klastrów a także powiązań kooperacyjnych między przedsiębiorstwami a sferą badawczo-rozwojową przewidziano w RPO WM 2007-2013. W ramach działania 1.6. *Wspieranie powiązań kooperacyjnych o znaczeniu regionalnym*

przeprowadzono procedurę konkursową, jednak w wyniku niewielkiego zainteresowania potencjalnych beneficjentów i słabej jakości wniosków, nie podpisano żadnej umowy o dofinansowanie.

⇒ *Rozwój ponadlokalnej i lokalnej infrastruktury transportowej oraz technicznej, a w szczególności: rozbudowę sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, modernizację i budowę lokalnych oczyszczalni ścieków, przydomowych oczyszczalni ścieków, modernizację i rozbudowę przesyłowych oraz dystrybucyjnych sieci elektroenergetycznych i gazowych*

Szczególne znaczenie dla wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich ma zapewnienie odpowiedniego poziomu wyposażenia w infrastrukturę techniczną, pozwalającą na stworzenie atrakcyjnych warunków zamieszkania i rozwój działalności gospodarczej. Wyjątkową rolę odgrywały w tym względzie realizowane od 2005 roku inicjatywy Samorządu Województwa Mazowieckiego, które ostatecznie w 2007 roku przyjęły nazwę Samorządowego Instrumentu Wsparcia Rozwoju Mazowsza (SIWRM). Działania te ukierunkowane były na pomoc gminom i powiatom Województwa Mazowieckiego, między innymi w zakresie rozwoju gminnej i powiatowej infrastruktury drogowej, budowy sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, budowy stacji uzdatniania wody, zbiorników małej retencji oraz oczyszczalni ścieków (pomoc ta obejmowała również budowę oraz modernizację i doposażenie bazy oświatowo-sportowej położonej na obszarach wiejskich Województwa). Do końca 2009 r. Samorząd Województwa przekazał na tego typu inwestycje wsparcie w kwocie ponad 663 mln zł. Efektem dofinansowania jst. w latach 2005-2009 było wybudowanie bądź zmodernizowanie ponad 1350 km dróg, wybudowanie ponad 350 km sieci wodociągowej i ponad 70 km sieci kanalizacyjnej, a także powstanie 16 stacji uzdatniania wody i znacznej ilości przydomowych oczyszczalni ścieków, (a także poprawienie warunków nauczania w ok. 800 placówkach oświatowych poprzez ich remont i doposażenie oraz polepszenie bazy sportowej na terenach wiejskich w ok. 500 obiektach sportowych). Przedsięwzięcie to zostało docenione na arenie międzynarodowej i otrzymało w 2008 roku nagrodę na międzynarodowym konkursie Kongresu Lokalnych i Regionalnych Władz Rady Europy „Promocja Społecznej Spójności poprzez Rozwój Gospodarczy” za istotny wpływ na rozwój gospodarczy regionu oraz wspieranie i wzmacnianie społecznej spójności. W roku 2010, w wyniku spowodowanych kryzysem trudności finansowych, przed którymi stało Województwo Mazowieckie (m.in. następstwo tzw. „janosikowego” sięgającego 70% dochodów podatkowych Województwa), działalność tego Instrumentu została zawieszona. W ramach SIWRM (oraz działań o podobnym zakresie) dofinansowano z budżetu Województwa ponad 4200 zadań własnych jst., szacując, że ogólna wartość wspartych inwestycji wynosi ok. 950 mln zł.

Zadania poprawiające stan infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich były także realizowane przy wsparciu środków wspólnotowych. W pierwszych latach od wstąpienia do UE szczególne znaczenie w tym względzie miał ZPORR, w ramach którego na obszarach wiejskich Mazowsza zrealizowano 159 projektów z zakresu lokalnej infrastruktury technicznej, o łącznej wartości około 208 mln zł, z czego 2/3 (141 mln zł) dotyczyło obszarów pozametropolitalnych. Ze ZPORR 2004-2006 finansowano również większe przedsięwzięcia. W ramach realizacji działania 1.1. *Modernizacja i rozbudowa układu transportowego* przeprowadzono w województwie 30 projektów o wartości 532 mln zł, w tym 16 projektów (69 mln zł) na wiejskich obszarach peryferyjnych, a w ramach działania 1.2 *Infrastruktura ochrony środowiska* dofinansowano 19 projektów (205 mln zł), z czego na wiejskich obszarach pozametropolitalnych województwa

dofinansowano 5 przedsięwzięć (35 mln zł).

W nowej perspektywie finansowej rozpoczęto realizację wdrażanego przez Samorząd Województwa działania PROW 2007-2013 *Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej*, w ramach którego podjęto decyzję o dofinansowaniu 190 inwestycji o wartości w sumie blisko 800 mln zł, głównie z zakresu zaopatrzenia w wodę, sieci kanalizacyjnych, przydomowych oczyszczalni ścieków. Rozwój infrastruktury technicznej na terenach wiejskich Mazowsza uwzględniony został również w RPO WM 2007-2013. W przeprowadzonych konkursach dotyczących działania 3.1. *Infrastruktura drogowa* pozytywnie zweryfikowano blisko 200 projektów dotyczących dróg gminnych i powiatowych o wartości w sumie ponad 955 mln zł, z czego blisko 60 projektów realizowanych na terenach wiejskich (o wartości ok. 500 mln zł) otrzymało już umowy o dofinansowanie (Stan na luty 2010). Rozpoczęta została również procedura konkursowa działania 4.1. *Gospodarka wodno-ściekowa*, w ramach której dokonano wstępnego wyboru 33 projektów z terenów wiejskich o wartości blisko 500 mln zł. Poprawa funkcjonowania sieci energetycznych przewidziana została natomiast w działaniu RPO WM 2007-2014 4.3. *Ochrona powietrza, energetyka*, z przewidzianą alokacją środków publicznych w kwocie 58,7 mln euro. Do końca maja 2010 r. procedura konkursowa w ramach tego działania nie została jednak przeprowadzona.

Przydomowe oczyszczalnie ścieków na obszarach wiejskich dofinansowywane były także z SPO Rolnictwo 2004-2006 – w ramach wdrażanego przez ARiMR działania *Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem* udzielono wsparcie blisko 100 tego typu projektom o wartości w ponad 6 mln zł realizowanym na obszarze województwa.

Poprawa stanu infrastruktury drogowej realizowana była również przez Wojewodę Mazowieckiego poprzez Narodowy Program Przebudowy Dróg Lokalnych 2008-2011, w ramach którego w latach 2009-2010 zatwierdzono 161 projektów dotyczących przebudowy bądź remontu dróg gminnych i powiatowych (257 km dróg gminnych, 291 km dróg powiatowych), w tym 130 projektów (210 km dróg gminnych i 264 km dróg powiatowych) dotyczyło obszarów pozametropolitalnych województwa.

⇒ ***Tworzenie warunków materialnych i organizacyjnych służących wyrównywaniu szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej oraz rozwojowi różnorodnych form kształcenia ustawicznego***

Innym aspektem wspierania wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich jest zapewnienie odpowiednich warunków w zakresie edukacji, w tym kształcenia ustawicznego. Działania mające na celu rozwój zasobów ludzkich na terenach wiejskich podejmowane były często we współpracy z różnego rodzaju instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi. Wyrównywaniu szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej służyła między innymi pomoc stypendialna dla uczniów znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, wdrażana przez Samorząd Województwa Mazowieckiego w ramach ZPORR 2004-2006, na którą przeznaczono ponad 78 mln zł dofinansowując blisko 300 projektów zrealizowanych w województwie mazowieckim przez JST (z czego 2/3 przypadała na obszary pozametropolitalne). Od 2008 r. Samorząd Województwa ze wsparciem środków wspólnotowych (PO Kapitał Ludzki 2007-2013) rozpoczął realizację *Regionalnego programu stypendialnego dla uczniów szczególnie uzdolnionych*. W latach szkolnych 2009/2010 i 2010/2011 stypendia (około 5 mln zł) przyznano blisko 1 tys. uczniom. W roku szkolnym 2010/2011 planuje się udzielenie wsparcia kolejnym 500

uczniom. Ze środków finansowych województwa zorganizowano również cztery edycje kursów on-line, w których udział wzięło ok. 100 uzdolnionych informatycznie uczniów z obszarów wiejskich. Do końca roku szkolnego 2009/2010 Samorząd Województwa finansował w szkołach i placówkach o znaczeniu regionalnym dodatkowe zajęcia z informatyki, języków obcych oraz przedmiotów zawodowych. Mając na celu rozwój zasobów ludzkich podejmowano na obszarach wiejskich współpracę z licznymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi, organizowano również spotkania informacyjne. Interesującą inicjatywą, która wpisuje się w działania Samorządu jest program stypendialny realizowany przez Fundację *Dzieło Nowego Tysiąclecia* wyrównujący szanse edukacyjne młodzieży pochodzącej z małych miejscowości.

Wdrażany obecnie PO Kapitał Ludzki wspiera również m.in. upowszechnianie formalnego kształcenia ustawicznego – do końca 2009 roku przeprowadzono w województwie 18 projektów o wartości 13 mln zł w tym zakresie. Do końca 2009 roku dofinansowano także 214 projektów o wartości ponad 10 mln zł, polegających na przeprowadzaniu oddolnych, lokalnych inicjatyw edukacyjnych na obszarach wiejskich. Szczególne miejsce w tworzeniu warunków materialnych dla edukacji na obszarach wiejskich ma wspieranie rozwoju edukacji przedszkolnej, co znalazło swoje miejsce w realizacji 5 projektów o wartości blisko 21 mln zł z Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006.

Istotną rolę w wyrównywaniu szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej odgrywało zapewnienie odpowiedniej jakości infrastruktury pozwalającej na rozwój edukacji na obszarach wiejskich. W ramach Samorządowego Instrumentu Wsparcia Rozwoju Mazowsza, w latach 2006-2009 dofinansowano kwotą blisko 108 mln zł ponad tysiąc zadań inwestycyjnych polegających na doposażeniu bądź remoncie placówek oświatowych i blisko 700 poprawiających funkcjonowanie obiektów sportowych na obszarach wiejskich. Upowszechnieniu kultury fizycznej służył wdrażany przez Samorząd Województwa Mazowieckiego rządowy program *Moje Boisko-Orlik 2012*, w ramach którego w latach 2008-2010 przyznano dofinansowanie do 180 projektów budowy kompleksów boisk, z czego ponad 100 projektów realizowanych było na obszarach peryferyjnych województwa.

Władze województwa mają również na uwadze poprawę funkcjonowania lokalnych bibliotek Mazowsza. W 2009 r. Samorząd Województwa Mazowieckiego, przystąpił do Regionalnego Partnerstwa na rzecz Rozwoju Bibliotek, podpisując trójstronne porozumienie z Wojewodą Mazowieckim i Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Tym samym województwo mazowieckie, jako pierwsze w kraju, zaangażowało się w realizację prowadzonego przez fundację Programu Rozwoju Bibliotek, skierowanego do publicznych bibliotek gminnych z obszarów wiejskich i małych miast. Podjęto również działania mające na celu poprawę dostępu do zbiorów bibliotek pedagogicznych, wzbogacano m.in. zasoby biblioteczne (w Bibliotece Pedagogicznej w Płocku zakupiono ponad 1500 woluminów). Poprzez różnego rodzaju działania informacyjne oraz ułatwianie wyszukiwania unikalnych pozycji książkowych rozszerzano również krąg zainteresowanych zbiorami bibliotek, głównie wśród młodzieży uczącej się.

Rozwojowi infrastruktury społecznej na obszarach wiejskich służyło również wsparcie wspólnotowe. Z wdrażanego przez Samorząd Województwa Mazowieckiego w ramach ZPORR 2004-2006 działania *Lokalna infrastruktura społeczna* sfinansowano 35 projektów w zakresie lokalnych szkół i przedszkoli, z czego większość (26 projektów)

przeprowadzona była na obszarach pozametropolitalnych Mazowsza. Kwestię wyrównywania szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej uwzględniono także w RPO WM 2007-2013, w działaniu *Infrastruktura służąca edukacji*, który preferuje projekty dotyczące placówek oświatowych o wysokim udziale uczniów z terenów wiejskich. Do końca kwietnia 2010 r. pozytywnie zweryfikowano ponad 200 wniosków, z których z uwagi na ograniczone fundusze (214 mln zł), wstępnie wybrano blisko 40 najlepszych projektów, głównie z obszarów pozametropolitalnych województwa.

Problematyka infrastruktury służącej edukacji znajduje się również w opisie kierunku działań 4.4.

⇒ *Wzmacnianie konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez wspieranie ich modernizacji (w tym działań dostosowawczych do wymagań wspólnotowych) i przekształceń strukturalnych, a także tworzenia różnorodnych form powiązań i kooperacji zarówno w układzie poziomym (grupy producenckie, spółki celowe itp.), jak i pionowym (pomiędzy producentami, odbiorcami, przetwórcami itp.)*

Mając na uwadze kluczowe znaczenie, jakie mają zorganizowane formy produkcji rolnej w poprawie opłacalności i zwiększeniu rozpoznawalności mazowieckiego rolnictwa na rynku krajowym i europejskim, Samorząd Województwa Mazowieckiego w swojej działalności na rzecz rozwoju mazowieckiego rolnictwa, wychodzi dalej niż obowiązki wynikające z ustaw dotyczących tworzenia rolniczych grup producenckich i regulacji rynków rolnych, występując z własną inicjatywą podjęcia działań informacyjno-upowszechnieniowych. W założeniach tworzy się forum wymiany doświadczeń dla już funkcjonujących grup producenckich oraz rolników zainteresowanych zrzeszeniem się w celu prowadzenia wspólnej działalności gospodarczej.

W wyniku realizacji zawartych porozumień w sprawie promocji powstawania i działalności rolniczych grup producenckich pomiędzy Województwem Mazowieckim a Mazowieckim Oddziałem Regionalnym Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa organizowane są spotkania informacyjno-szkoleniowe, konferencje, konsultacje informacyjne, stoiska informacyjno-promocyjne na lokalnych i wojewódzkich imprezach rolniczych, wydawany jest także „Poradnik dla Rolników - Rolnicze Grupy Producentów Szansą Rozwoju Mazowieckiego Rolnictwa” oraz broszura promująca korzyści wynikające z uczestnictwa w grupach producenckich itp. Głównym celem działań Samorządu Województwa Mazowieckiego jest upowszechnianie wśród rolników informacji o korzyściach wynikających z uczestnictwa we własnych organizacjach gospodarczych.

Od 1 stycznia 2006 r., kiedy obowiązek rejestracji rolniczych grup producenckich przejęła od służb Wojewody administracja Marszałka Województwa, na tego typu działania przeznaczono z budżetu województwa ponad 400 tys. zł. Zaznaczyć trzeba, że od tego czasu liczba grup producenckich funkcjonujących na obszarze Mazowsza wzrosła z 18 do 73, w tym 22 grupy producentów rolnych (6 grup producentów trzody chlewnej, 6 grupy producentów mleka krowiego, 6 grupy producentów drobiu, 2 grupy producentów ziemniaków, 1 grupa producentów zbóż, 1 grupa owoców i warzyw) i 51 wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw (23 grupy producentów owoców i warzyw, 17 grup producentów owoców, 7 grup producentów warzyw, 4 grupy producentów grzybów), a ponadto 4 uznane organizacje owoców i warzyw. Uznając czołową pozycję regionu w produkcji owocowo-warzywnej, Samorząd Województwa Mazowieckiego był również współorganizatorem I Krajowego Forum Grup Producentów Owoców i Warzyw.

Obecnie w ramach porozumienia zawartego pomiędzy Województwem Mazowieckim

a Mazowieckim Oddziałem Regionalnym Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa realizowany jest „Plan działania Samorządu Województwa Mazowieckiego na rzecz promocji tworzenia i działalności rolniczych grup producenckich na lata 2007-2013”.

Wzmocnieniu konkurencyjności mazowieckich gospodarstw rolnych służą również działania mające na celu poprawę warunków ich funkcjonowania w wymiarze infrastruktury służącej produkcji rolnej. W latach 2006-2009 Samorząd Województwa Mazowieckiego przeznaczył niemal 50 mln zł z Funduszu Ochrony Gruntów Rolnych (FOGR) wspierając ok. 1000 przedsięwzięć, polegających głównie na przebudowie dróg gminnych, dróg dojazdowych do gruntów rolnych, a także budowie i renowacji zbiorników małej retencji (10 projektów). Środki finansowe FOGR przekazywane były również na zakup sprzętu pomiarowego i informatycznego oraz oprogramowania niezbędnego do zakładania i aktualizowania operatów ewidencji gruntów oraz wykonywania zadań z zakresu ochrony gruntów (6 projektów dofinansowanych kwotą ok. 200 tys. zł). Poprawie warunków gospodarowania służyły także działania Samorządu w zakresie budowy i utrzymania urządzeń podstawowych melioracji wodnych, na co w latach 2006-2009 z budżetu województwa (środki własne, jak i dofinansowanie UE) przekazano ponad 160 mln zł.

Niezbędnym elementem rozwoju obszarów wiejskich jest restrukturyzacja rolnictwa regionu i wzmocnienie konkurencyjności mazowieckich gospodarstw rolnych, czemu służyły głównie przekazywane od 2004 r. przez ARiMR płatności z tytułu Wspólnej Polityki Rolnej (Mapa 6). Województwo mazowieckie otrzymało nominalnie najwięcej środków spośród wszystkich regionów Polski w ramach wdrażania obydwu podstawowych filarów WPR, tj. służącego poprawie sytuacji dochodowej rolników i ukierunkowanego na modernizację sektora rolnego oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. Do końca 2009 r. mazowieckim rolnikom przekazano w sumie ponad 9 mld zł (ok. 14% kwoty wypłaconej w całym kraju), z czego ponad połowa została wypłacona z tytułu wsparcia bezpośredniego. Szczególną rolę w pomocy dla rolnictwa na Mazowszu odgrywały działania bezpośrednio służące modernizacji i przekształceniom strukturalnym, realizowane w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006, Sektorowego Programu Operacyjnego „Rolnictwo” 2004-2006 oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013. Na dostosowanie gospodarstw do standardów UE, inwestycje w gospodarstwach rolnych, wsparcie gospodarstw niskotowarowych, renty strukturalne i ułatwianie startu młodym rolnikom do końca 2009 r. wypłacono na Mazowszu blisko 2,5 mld zł, co stanowiło ok. 17 % kwoty wypłaconej ogółem w kraju. Udział województwa w kwocie środków finansowych skierowanych na modernizację sektora rolnego przewyższa partycypację województwa we wspomnianej wyżej kwocie wypłaconej z tytułu WPR ogółem (14%) i jest wyższy niż wynikałoby z udziału w krajowej liczbie gospodarstw (15%)²⁴.

⇒ *Inicjowanie działań na rzecz wdrażania w rolnictwie nowoczesnych, innowacyjnych metod produkcji, wykorzystujących postęp biotechnologiczny oraz wspieranie na obszarach o cennych walorach przyrodniczo-krajobrazowych ekologiczacji rolnictwa i prośrodowiskowych metod produkcji rolnej*

Mając na uwadze wdrażanie w mazowieckim rolnictwie nowoczesnych metod produkcji, a jednocześnie zachowanie jego prośrodowiskowego charakteru, przeprowadzonych zostało szereg działań informacyjno-szkoleniowych oraz popularyzujących innowacyjne i zrównoważone metody produkcji rolniczej. Samorząd Województwa Mazowieckiego organizował, bądź dofinansowywał różnego rodzaju konkursy, akcje ekologiczne,

sympozja, seminaria i szkolenia z zakresu produkcji ekologicznej, takie jak konkurs *Smak Ekologicznej Żywności*, czy konkurs na najlepsze gospodarstwo ekologiczne. Na realizację tego typu przedsięwzięć oraz udział w Międzynarodowych Targach Produkcji Ekologicznej Biofach w latach 2006-2009 z budżetu województwa wydatkowano 3 mln zł.

Dążąc do upowszechnienia innowacyjnych metod produkcji rolniczej, Samorząd Województwa Mazowieckiego wspiera również postęp biotechnologiczny w produkcji roślinnej, współfinansując badania naukowe z Centralnym Ośrodkiem Badania Odmian Roślin Uprawnych w Słupi Wielkiej (woj. wielkopolskie) w ramach systemu *Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego*, przeznaczając na ten cel w latach 2006-2009 ponad 300 tys. zł.

Wspomnieć można, że w latach 2004-2008 liczba gospodarstw ekologicznych wzrosła na Mazowszu blisko 3,5-krotnie (w kraju zanotowano wzrost blisko 4-krotny) – z nieco ponad 400 do blisko 1,5 tys., osiągając 10-procentowy udział w liczbie gospodarstw ekologicznych w kraju (w 2004 udział ten był niewiele większy – 11,5%).

⇒ **Wdrażanie w wyznaczonych strefach priorytetowych programów rolno-środowiskowych**

Biorąc pod uwagę funkcje rolnictwa jako elementu biologicznie czynnej przestrzeni przyrodniczej, ważnym działaniem były realizowane w ramach PROW 2004-2006 i PROW 2007-2013 programy rolnośrodowiskowe, w ramach których do końca roku 2009 wypłacono ponad 163 mln zł ponad 8 tys. gospodarstw rolnych Mazowsza. Największe zainteresowanie programami rolnośrodowiskowymi zaobserwowano w powiatach północno-wschodniej części województwa mazowieckiego, zlokalizowanych we wskazanej w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego I strefie priorytetowej, gdzie zamieszkiwała blisko połowa beneficjentów tego działania. Szczególnie duża koncentracja beneficjentów wystąpiła w powiatach: siedleckim, makowskim i ostrowskim (Mapa 7). Powiaty z tej strefy priorytetowej otrzymały 1/3 środków przeznaczonych na programy rolnośrodowiskowe w województwie²⁵.

⇒ **Inicjowanie i wspieranie współpracy naukowych jednostek badawczych i wyższych uczelni z rolnikami (np. centra wystawienniczo-szkoleniowe) w celu wprowadzania innowacji w rolnictwie**

W celu wprowadzania innowacji w rolnictwie Mazowsza realizowane są działania łączące sferę naukową i produkcyjną rolnictwa. Współpracę naukowych jednostek badawczych i wyższych uczelni z rolnikami realizuje powstały pod patronatem Marszałków Województw Łódzkiego i Mazowieckiego *Łódzko-Mazowiecki Klaster Owocowo-Warzywny*, łączący w sobie producentów i przetwórców owoców i warzyw ze sferą naukowo-badawczą: Centrum Zaawansowanych Technologii „Agro-Tech”, Państwową Wyższą Szkołą Zawodową w Skierniewicach. Ważnym elementem funkcjonowania klastra jest współpraca z SGGW, Instytutem Sadownictwa i Kwiaciarstwa oraz Warzywnictwa. Współpracę ze szkołami wyższymi i ośrodkami badawczo-rozwojowymi w celu analizy potrzeb i kierunków rozwoju obszarów wiejskich realizuje również funkcjonujący w strukturach Urzędu Marszałkowskiego Sekretariat Regionalny Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich. W ramach tej współpracy Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie wykonał opracowania: *Możliwości wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w poprawie konkurencyjności obszarów wiejskich województwa mazowieckiego* oraz

*Szanse i ograniczenia rozwoju obszarów wiejskich województwa mazowieckiego wynikające z objęcia systemem Natura 2000, a Wydział Nauk Ekonomicznych SGGW opracował materiał informacyjny *Komunikowanie i doradztwo w rozwoju obszarów wiejskich*. Wspólnie z Akademią Podlaską w Siedlcach Samorząd Województwa Mazowieckiego organizował także Olimpiadę Wiedzy i Umiejętności Rolniczych.*

Współpraca badawcza realizowana jest przy pomocy wsparcia wspólnotowego. W ramach ZPORR 2004-2006 Samorząd Województwa Mazowieckiego wdrażał działanie 2.6 *Regionalne strategie innowacyjne i transfer wiedzy*, z tytułu którego konsorcja naukowo-przemysłowe otrzymały dofinansowanie projektów z zakresu tworzenia sieci współpracy i dyfuzji innowacji z sektora B+R do przedsiębiorstw sektora rolno-spożywczego. Można tutaj wymienić prowadzony przez SGGW projekt pt. *Wsparcie innowacji w sektorze rolno-spożywczym poprzez tworzenie sieci współpracy i rozwój Centrum Organizacji Badań i Szkoleń SGGW*, oraz *Uwarunkowania rozwoju gron przedsiębiorczości w agrobiznesie na terenie województwa mazowieckiego*.

Fundusze unijne wykorzystywane są również we współpracy jednostek badawczych i sektora produkcyjnego w zakresie opracowywania nowoczesnych metod produkcji rolniczej. Instytut Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN we współpracy z innymi jednostkami badawczymi i organizacjami producentów i przetwórców rolnych realizuje w tym zakresie w ramach PO Innowacyjna Gospodarka 2007-2013 projekt *Biożywność – innowacyjne, funkcjonalne produkty pochodzenia zwierzęcego*.

Poprzez szkolenia i usługi doradcze z zakresu poprawy produkcji rolnej współpraca ze sferą badawczą finansowana była również z funduszy Wspólnej Polityki Rolnej. W latach 2004-2008 na przeszkolenie 65 tys. osób oraz na usługi doradcze dla ok. 104 tys. osób z SPO Rolnictwo przeznaczono ponad 30 mln zł. Wspomnieć można tu między innymi prowadzony przez Instytut Sadownictwa i Kwiaciarnictwa Skierniewice projekt szkoleniowy *Integrowana produkcja owoców, warzyw i płodów rolnych w województwie mazowieckim*.

⇒ ***Wspieranie tworzenia nowych miejsc pracy, zwłaszcza samozatrudnienia poprzez rozwój działalności pozarolniczej na terenach wiejskich***

Mając na celu wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich inicjowano tworzenie nowych miejsc pracy poza rolnictwem i ułatwiano rolnikom zdobycie nowych kwalifikacji. W celu reorientacji zawodowej osób odchodzących z rolnictwa w ramach ZPORR 2004-2006 zrealizowano na Mazowszu 63 projekty o wartości ponad 60 mln zł. Powyższemu celowi służyły również projekty tego programu dotyczące promocji przedsiębiorczości, w których często priorytetowo traktowane były osoby odchodzące z rolnictwa. W województwie mazowieckim z tego programu zrealizowano 39 tego rodzaju projektów, w sumie na 30 mln zł.

Od roku 2007 rozpoczęto realizację Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, w którym wśród wielu działań promujących przedsiębiorczość wyróżnia się szczególnie działanie *Inicjatywy lokalne na rzecz podnoszenia poziomu aktywności zawodowej na obszarach wiejskich*, z którego do końca 2009 r. przyznano dotację 74 projektom o łącznej wartości blisko 3,5 mln zł. Osoby z terenów wiejskich mogły korzystać także z projektów realizowanych w ramach innych działań tego programu, m.in. wspierającego oraz promującego przedsiębiorczość i samozatrudnienie, w ramach którego do końca 2009 r. dofinansowano w województwie 18 projektów (w tym 6 realizowanych przez Samorząd

Województwa) na kwotę łącznie 28 mln zł. Osoby odchodzące z rolnictwa mogły skorzystać również z działania PO KL mającego na celu rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie, w którym wśród ponad 100 realizowanych projektów znajduje się 7 przedsięwzięć skierowanych bezpośrednio do rolników chcących zdobyć nowy zawód, takie jak realizowany przez gminę Kozienice projekt *Rolniku! Czas na nowy zawód – szkolenia i doradztwo dla osób odchodzących z rolnictwa*.

Wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich poprzez rozwijanie działalności pozarolniczej realizowane jest również w ramach SPO Rolnictwo i PROW 2007-2013. W celu różnicowania działalności w kierunku nierolniczym w latach 2004-2009 zrealizowano na Mazowszu 651 projektów o wartości blisko 50 mln zł, z czego większość (ponad 600, na kwotę ponad 45 mln zł) przeprowadzono na obszarach pozametropolitalnych województwa.

⇒ *Wykorzystanie walorów i usług turystycznych jako potencjalnego czynnika zrównoważonego rozwoju wsi i małych miast, poprzez wspieranie na obszarach wiejskich budowy różnorodnych elementów infrastruktury służącej jako baza dla rozwoju turystyki*

Samorząd Województwa Mazowieckiego podjął wiele działań zmierzających do wykorzystania walorów i usług turystycznych jako potencjalnego czynnika zrównoważonego rozwoju wsi i małych miast m.in. organizując wsparcie finansowe różnorodnych elementów infrastruktury. Wykorzystywane były w tym względzie m.in. fundusze wspólnotowe. W ramach ZPORR 2004-2006 dofinansowano budowę *Kompleksu Basenowego z wykorzystaniem źródeł termalnych w Mszczonowie*, a w ramach RPO WM 2007-2013, wsparto następujące przedsięwzięcia: *Termy Gostynińskie*, budowę zaplecza noclegowego Matecznik Mazowsze – Karczma Staropolska w Otrębusach, oraz budowę centrum kulturalno-rekreacyjnego w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu.

Oznakowane zostały szlaki kajakowe: rzeki Pilicy (200 kilometrowego odcinka od Maluszyna do Warki) wraz z budową stacji wodnej w Białobrzegach Radomskich, Wkry (ok. 110 km), Omulwi (ponad 60 km) i Orzyca (93 km). Podjęta została również decyzja o rewitalizacji zabytkowej linii Starachowickiej Kolei Dojazdowej Starachowice Wschodnie Wąskotorowe - Iłża na odcinku Lubienia - Marcule Nadleśnictwo.

Samorząd Województwa Mazowieckiego prowadził również działalność doradczą ukierunkowaną na rozwój gospodarstw agroturystycznych.

Przedsięwzięcia związane z rozwojem infrastruktury agroturystycznej dofinansowywane były również przez SPO Rolnictwo 2004-2006, w ramach którego do końca 2008 r. na obszarze województwa mazowieckiego zrealizowano 38 projektów o wartości w ponad 5 mln zł.

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich na obszarach pozametropolitalnych województwa był jednym z celów, któremu służyło przygotowanie przez Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, we współudziale z samorządami lokalnymi, opracowań *Założenia programu działań w Obszarach Problemowych: Obszar Płocki, Ostrołęcki, Nadbużański, Mławsko-Żuromiński, Radomski*.

Kierunek działań 4.4. BUDOWA I ROZWÓJ INFRASTRUKTURY SPOŁECZNEJ

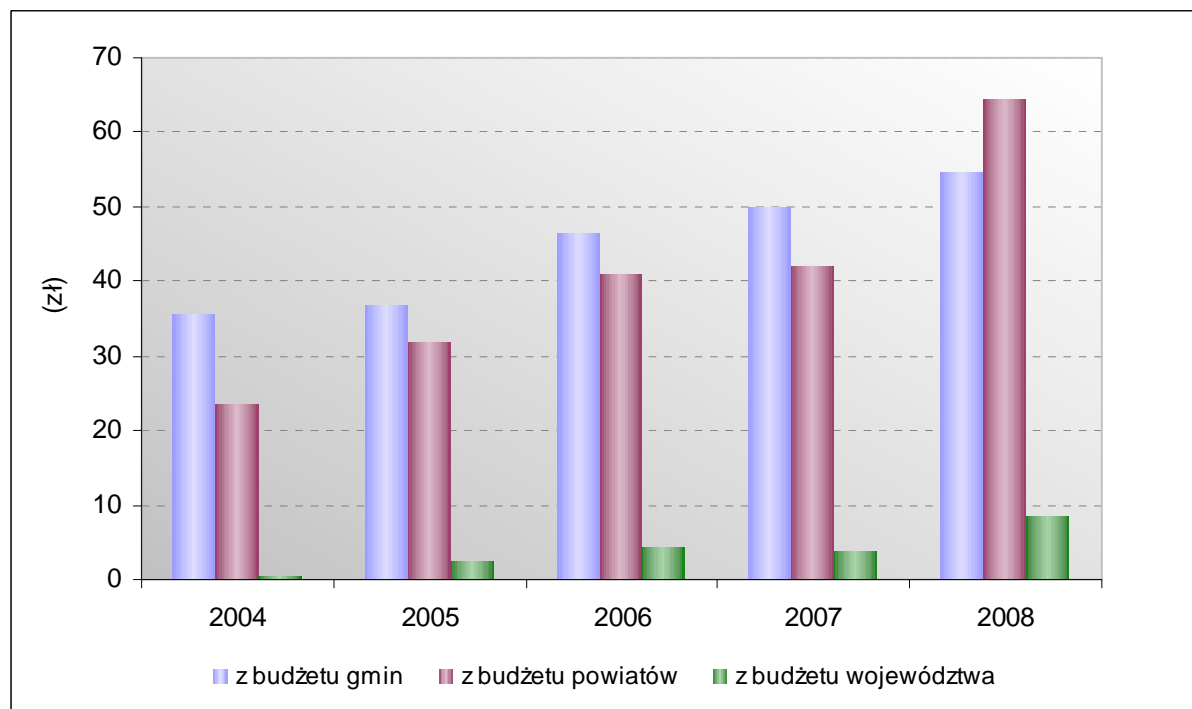
Dostępność i jakość infrastruktury społecznej jest jednym z podstawowych czynników stanowiących o jakości życia w regionie. Miejskowe szkoły, obiekty sportowe, placówki kulturalne, biblioteki i zakłady opieki zdrowotnej umożliwiają zaspokajanie potrzeb bez konieczności odbywania dłuższych podróży. Tym samym zachęcają do zamieszkiwania i prowadzenia działalności gospodarczej na danym obszarze, względnie zniechęcają do emigracji, przyczyniając się do bardziej zrównoważonego przestrzennie rozwoju. Ze względu na znaczące zróżnicowanie społeczno-gospodarcze województwa mazowieckiego, inwestycje w zakresie infrastruktury społecznej stanowią ważny element jego strategii rozwoju.

W związku z wchodzeniem do szkół pokolenia niżu demograficznego, zapotrzebowanie na nie maleje, bowiem liczba uczniów i studentów w województwie od 2004 r. spada o kilka procent rocznie. W 2008 r. liczba uczniów wynosiła 723 tys. i była o ponad 10% niższa aniżeli w 2004 r. Podobna tendencja była widoczna wśród studentów, choć ze względu na fakt, iż na studia uczęszczali dopiero roczniki z początku niżu, nie była ona równie wyraźna. Niemniej, od 2006 r. liczba studentów w regionie malała, w 2008 r. kształtując się na poziomie 344 tys. (o ponad 1% mniej aniżeli w 2004 r.). Jako że był to dość niewielki spadek, podaż szkół wyższych w województwie nadal rosła – do 105 w 2008 r., o 5 więcej niż w 2004 r. Sukcesywnie przybywało też szkół gimnazjalnych (954 w 2008 r., o 29 więcej niż w 2004 r.), przy jednoczesnym zmniejszaniu się liczby pozostałych rodzajów szkół. Wyjątkiem były szkoły policealne, których w 2008 r. funkcjonowało 344, o 43 więcej niż w 2004 r., jednak o 33 mniej niż w 2007 r., co wskazuje na początek tendencji spadkowej. Należy zauważyć, że spadek liczby szkół podstawowych, liceów ogólnokształcących i szkół zawodowych był i tak mniejszy od spadku liczby uczniów, wynosił bowiem od 2% do 8% w okresie 2004-2008.

Mimo spadku liczby szkół zwiększono nakłady inwestycyjne na oświatę i wychowanie podwyższając jakość funkcjonowania tych placówek. W 2008 r. wydatki majątkowe powiatów i miast na prawach powiatu na edukację wynosiły 335 mln zł były o ponad 177% wyższe niż w 2004 r. Należy przy tym zwrócić uwagę na intensyfikację działań na obszarach peryferyjnych – przykładowo w powiecie lipskim nakłady majątkowe na edukację były stale zwiększane, dzięki czemu w 2008 r. były ponad trzydziestosześciokrotnie wyższe niż w 2004 r. W przeliczeniu na 1 mieszkańca, wydatki majątkowe powiatów i miast na prawach powiatu w sferze edukacji wzrosły w okresie 2004-2008 niemal trzykrotnie, z poziomu 23,5 zł do 64,4 zł (Wykres 28). Wydatki majątkowe w dziedzinie edukacji z budżetów gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca również znacząco wzrosły, wynosząc w 2008 r. średnio 54,6 zł, czyli o 53% więcej niż w 2004 r. Należy przy tym zwrócić uwagę, że w przeliczeniu na 1 mieszkańca powiatu (zamiast prostego ilorazu całkowitych wydatków gminnych przez liczbę mieszkańców województwa) statystyka wygląda jeszcze korzystniej: odnotowano wzrost nakładów z 63,4 zł do 86,2 zł per capita. Z kolei wydatki majątkowe z budżetu województwa zwiększyły się z poziomu 0,56 zł na 1 mieszkańca w 2004 r. do poziomu 8,44 zł w 2008 r., czyli ponad piętnastokrotnie.

Wykres 28. Wydatki majątkowe na oświatę w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2004–2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Efektom tych inwestycji była m.in. postępująca komputeryzacja szkół. W niektórych kategoriach (szkoły policealne, zawodowe) udało się w ciągu czterech lat podwoić stopień komputeryzacji, dzięki czemu komputerami dysponuje już większość placówek. W przypadku szkół podstawowych, gimnazjów i liceów ogólnokształcących w komputery wyposażone jest ponad 80% placówek (odpowiednio 95%, 82% i 83% - wzrost o 7, 15 i 11 pkt. proc. względem 2004 r.). Intensywnie rośnie w szkołach liczba komputerów z dostępem do Internetu: w przypadku szkół podstawowych od roku 2004 do 2008 liczba ta wzrosła o 140%, a w przypadku szkół zasadniczych zawodowych potroiła się.

Liczba bardziej tradycyjnych źródeł informacji, jakimi są biblioteki, podobnie jak szkół, nieznacznie maleje. Rok 2008 był jednak pierwszym w badanym okresie, kiedy liczba ta utrzymała się na tym samym poziomie co w roku poprzednim (995 placówek, spadek o 3% względem 2004 r.). Liczba domów i ośrodków kultury oraz klubów i świetlic utrzymuje się na dość stabilnym poziomie ok. 250 placówek.

W sekcji „ochrona zdrowia i opieka społeczna” infrastruktury społecznej z roku na rok przybywa podmiotów działających w tej sferze. W latach 2004-2009 ich liczba wzrosła o 28% (z 21 do 27 tys.). Choć przyrost w tej dziedzinie jest największy w podregionach podwarszawskich i warszawskim, jest on również widoczny w pozostałych częściach województwa.

Tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi i poprawiających warunki życia poprzez zwiększanie dostępu do infrastruktury społecznej odbywało się poprzez modernizację, rozbudowę, a także powstawanie nowych obiektów. Inwestycje te są szczególnie istotne na obszarach pozametropolitalnych, które wymagają zintensyfikowania działań ze względu na znaczne niedoinwestowanie.

Realizacja przestrzenna inwestycji dotyczących „budowy i rozbudowy infrastruktury społecznej” została przedstawiona w ujęciu powiatowym, tylko dla szczególnych przypadków w ujęciu gminnym. Inwestycje te realizowane były m.in. z EFRR, budżetów jednostek

samorządów terytorialnych, którym podlegają poszczególne placówki oraz budżetu samorządu województwa.

⇒ *Doinwestowanie (a) placówek oświatowych, w tym (b) placówek szkolnictwa specjalnego, (c) ogólnodostępnych bibliotek oraz (d) szkół policealnych i (e) zakładów kształcenia nauczycieli*

a. Doinwestowanie placówek oświatowych dotyczyło: remontów, modernizacji, rozbudowy i adaptacji pomieszczeń w szkołach podstawowych, gimnazjach, szkołach ponadgimnazjalnych, zespołach szkół i przedszkolach.

- **Inwestycje w szkołach podstawowych** w powiatach: ostrołęckim (11)²⁶, mławskim (10), przysuskim (5), sochaczewskim (5) (w gminach leżących w obszarze poza metropolitalnym), radomskim (15), szydlowieckim (4), makowskim (9), garwolińskim (10), przasnyskim (5), pułuskim (6), węgrowskim (7), nowodworskim (3), płońskim (11), sokołowskim (3), ciechanowskim (11), żuromińskim (9), białobrzeskim (6), gostynińskim (3), siedleckim (9), sierpeckim (7), lipskim (1), łosickim (7), kozienickim (7), zwoleńskim (5), plockim (9), grodziskim (1), sokołowskim (1), przysuskim (6).
- **Inwestycje w zespołach szkół** w powiatach: mińskim (Cegłów, Latowicz) (2), ostrołęckim (3), sochaczewskim (1) (Rybno), garwolińskim (6), makowskim (2), węgrowskim (5), ostrowskim (1), płońskim (5), białobrzeskim (1), kozienickim (2), siedleckim (7), łosickim (4), plockim (4), lipskim (3), przysuskim (1), sokołowskim (5), pułuskim (1), ciechanowskim (3), mławskim (2).
- **Inwestycje w gimnazjach** w powiatach: sochaczewskim (1), radomskim (4), szydlowieckim (4), przasnyskim (2), węgrowskim (1), ostrowskim (1), ciechanowskim (1), białobrzeskim (1), gostynińskim (2), przysuskim (3), siedleckim (1), łosickim (1), zwoleńskim (3), plockim (3), ostrołęckim (1), garwolińskim (1), mławskim (1), makowskim (2), lipskim (1), żuromińskim (1).
- **Inwestycje w szkołach ponadgimnazjalnych** w: Mławie, Płocku, Siedlcach, Nasielsku, Raciążu, Żurominie, Zwoleńsku, Lipsku, Szydłowcu, Starym Lubiejewie (pow. ostrowski), w Wierzbicy (pow. radomski), w Siennie (pow. lipski), Małkini Górnej, Starym Lubiejewie (pow. ostrowski), w Wieniawie (pow. przysuski), w Żelechowie (pow. garwoliński), w Chorzeli (pow. przasnyski), w Rusinowie (pow. przysuski), w Studzieńcu (pow. sierpecki), w Pacynie i Moczarzewie (gostyniński), Gminy Garbatka – Letnisko (pow. kozienicki).
- **Inwestycje w przedszkolach** w powiatach: makowskim (4), przasnyskim, łosickim, sokołowskim, radomskim (3), przysuskim (2), plockim (5), siedleckim (4), gostynińskim, sokołowskim (2), żuromińskim, garwolińskim (4), płońskim, przasnyskim (3), lipskim (2), łosickim (3), węgrowskim (2), pułuskim, kozienickim, ostrołęckim, sochaczewskim (poza obszarem metropolitalnym w gm. Młodzieszyn);

b. Doinwestowanie placówek szkolnictwa specjalnego miało miejsce w: Zespole Szkół Specjalnych Nr 2 przy Mazowieckim Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży w Garwolinie, Zespole Szkół Specjalnych w Mazowieckim Centrum Neuropsychiatrii i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży w Zagórzu (budowa nowej siedziby), Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Czarnym Kłose, Pracowni Wczesnego Wspomagania Rozwoju Dzieci z Dysfunkcją Wzroku- Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych i Słabo Widzących w Radomiu, Szkole Podstawowej Specjalnej w Moczarzewie (pow. gostyniński), Zespole Szkół Specjalnych w Brańszczyku (pow. wyszkowski), Zespole Szkół Specjalnych w Żurominie;

c. Doinwestowanie ogólnodostępnych bibliotek dotyczyło gmin: Kałuszyn, Raszyn, Miedzna, Bulkowo, Kozienice, Gzy, Rusinów Słubice, Grębków, Dębe Wielkie, Ceglów, Piski;

Doinwestowywanie bibliotek odbywało się poprzez realizację Programu Rozwoju Bibliotek realizowanego przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego i jednoczesnym wsparciu władz Mazowsza. Program ten miał na celu pomoc bibliotekom w małych miejscowościach, aby przekształcić je w aktywne ośrodki życia lokalnego dzięki nowoczesnym narzędziom teleinformatycznym i szkoleniom dla bibliotekarzy.

d. Doinwestowanie szkół policealnych miało miejsce w: Medycznej Szkole Policealnej w Radomiu, Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Ciechanowie - budowa hali gimnastycznej, Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Przasnyszu- budowa hali sportowej oraz auli wykładowej wraz z zapleczem dydaktycznym, Płocku utworzenie Zespołu Medycznych Szkół Policealnych poprzez połączenie Medycznej Szkoły Policealnej dla Dorosłych z Medyczną Szkołą Policealną w Płocku; Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Siedlcach- doposażenie w sprzęt i modernizację siłowni.

e. Doinwestowanie zakładów kształcenia nauczycieli dotyczyło: budowy Kolegium Nauczycielskiego w Ciechanowie, rozbudowy Kolegium Języków Obcych w Siedlcach, modernizacji Mazowieckiego Samorządowego Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie Wydział w Radomiu, przebudowy wejścia głównego do budynku oraz budowy windy dla osób niepełnosprawnych w Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Płocku.

⇒ *Rozwijanie poprzez tworzenie nowych jednostek i podnoszenie jakości istniejącego zawodowego szkolnictwa wyższego, umożliwiającego zdobycie zawodu i wyższego wykształcenia młodzieży mieszkającej na obszarach pozametropolitalnych*

Zadanie to zostało zrealizowane poprzez:

- Rozbudowy bazy dydaktycznej i otwarcia filii zamiejscowej Biblioteki Głównej Lekarskiej w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Ciechanowie,
- Budowy pawilonu dydaktycznego oraz windy dla niepełnosprawnych w Domu Studenta w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Płocku.

⇒ *Odpowiednie doinwestowanie bibliotek pedagogicznych, będących ważnym elementem infrastruktury społecznej w województwie mazowieckim spowoduje, że będą służyć nie tylko nauczycielom i studentom, lecz także staną się dla swojego środowiska, miasta czy rejonu centralami informacyjno – kulturalnymi*

Doinwestowanie bibliotek pedagogicznych dotyczyło przede wszystkim ich modernizacji i remontów, i miało miejsce: w Ostrołęce, Radomiu i Siedlcach i Ciechanowie.

⇒ *Dalsze kształtowanie zaplecza instytucjonalnego i bazy materialnej dla rozwoju (a) kultury i (b) turystyki oraz (c) sportu i kultury fizycznej*

a. Kształtowanie zaplecza instytucjonalnego dla rozwoju kultury odbywało się poprzez inwestycje związane z adaptacjami, remontami, rozbudową i modernizacją w:

- muzeach i teatrze i dotyczyło:
  - Budowy i rewitalizacji dworu z funkcją muzealną wraz z ogrodzeniem terenu

- Zespołu Pałacowo-Parkowego Muzeum Romantyzmu w Opinogórze w ramach tworzenia Mazowieckiego Ośrodka Romantyzmu Polskiego,
- Stworzenia miejsca popularyzacji nadwodnego krajobrazu kulturowego z przełomu XIX i XX w. – Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu,
  - Rozbudowy i modernizacji: Zagrody Kurpiowskiej w Kadzidle oraz budynku gospodarczego, rekonstrukcje architektury drewnianej - Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce,
  - Restauracji XIX-wiecznej zabudowy Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu: rozbudowa i modernizacja budynku Muzeum,
  - Rekonstrukcji stodół, zakup powozów, remonty i konserwacje - Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu,
  - Budowy i modernizacji kompleksu muzealno-wystawienniczego na terenie Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu,
  - Budowy centrum kulturalno-rekreacyjnego w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu - projekt RPO,
  - Zakupu eksponatów muzealnych do Muzeum Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu,
  - Rozbudowy i adaptacji obiektów Muzeum Walki i Męczeństwa w Treblince, adaptację pomieszczenia wieży budynku Ratusza na cele wystawiennicze Muzeum Regionalne w Siedlcach,
  - Rozbudowy kamienicy przy ul. Tumskiej dla potrzeb Muzeum Mazowieckiego.- w trakcie realizacji Muzeum Mazowieckie w Płocku,
  - Modernizacji budynku ciepłowni Mazowieckie Centrum Sztuki Współczesnej Elektrownia w Radomiu - w trakcie realizacji,
  - Rewitalizacji Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie – Ośrodek Pogranicza Kultur - Muzeum szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie,
  - Zakupu działki i jej rekonstrukcja na centrum turystyki - przejęcie przez samorząd województwa Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie,
  - Modernizacji i remontu budynku Muzeum Małego Miasta w Bieżuniu,
  - Remontu, modernizacji i przebudowy Teatru Dramatycznego im. Szaniawskiego w Płocku,
  - Przebudowy Opactwa Pobenedyktyńskiego oraz Oficyny przy Domu Pod Trąbami na Wzgórzu Tumskim w Płocku - Diecezja Płocka,
  - pałacach, dworach oraz kościołach i dotyczyło:
    - Rewaloryzacji Zespołu Pałacowego Parkowego im. Fryderyka Chopina w Sannikach – w trakcie realizacji,
    - Rewaloryzacji Pałacu Ogińskich w Siedlcach - Rozwój Instytutu Informatyki Akademii Podlaskiej Akademia Podlaska,
    - Modernizacji i adaptacji na cele kulturalno-społeczne zabytkowego dworku przy ul. Długiej w Warce,
    - Zakupu, rekonstrukcji i kapitalnego remontu dworku Gombrowicza wraz z parkiem we Wsoli,
    - Remontu i konserwacji Kościoła Neogotyckiego w Pieczyskach - Rzymskokatolicka Parafia Narodzenia Najświętszej Maryi Panny,
    - Restauracji barokowego kościoła w parafii p.w. św. Rocha w miejscowości Jasieniec - Parafia Kościoła Rzymsko - Katolickiego p. w. św. Rocha w Jasieńcu,
  - domach i ośrodkach kultury w gminach:
    - Mszczonów, Różan, Młodzieszyn, Iłża, Grudusk, Siedlce, Zbuczyn, Sterdynia,

Stromecka Wola, Krasnosielec, Mokobody, Myszyniec, Lelisie, Liw, Sypniewo, Kosowie Lackim, Nur, Magnuszew, Sarnaki, Obryte, Baranowo, Kadzidło, Ciepeliów, Wiśniew, Borowie, Pniewy, Bielsk,

- świetlicach wiejskich w gminach:
  - Jedlińsk, Borkowice – (3) Bielany, Strzegowo, Bodzanów - (7), Grębków - (2), Stoczek - (2), Łochów, Mogielnica, Latowicz - (3), Promna, Orońsko, Ciechanów, Zaręby Kościelne – (2), Siedlce, Miastków Kościelny, Lipowiec Kościelny, Iłża, Gołymin, Górzno, Opinogóra Górna, Wiśniew, Ojrzeń, Ostrów Mazowiecka, Andrzejewo, Kadzidło, Obryte, Odrzywół – (2), Stara Kornica, Stoczek – (2), Mordy, Gielniów, Kotuń, Borkowice – (2), Łochów – (2), Stupsk, Gostynin, Zbuczyn, Klwów, Repki, Zbuczyn, Pokrzywnica, Zaręby Kościelne, Siedlce, Brańczyk, Jasieniec Iłżecki Górny, Płońsk, Ciechanów, Łochów, Turza Wielka, Dębe Wielkie, Gzy.
- b.** Kształtowanie zaplecza instytucjonalnego dla rozwoju turystyki odbywało się poprzez powstawanie nowych inwestycji, renowację obiektów na cele turystyczne oraz wyznaczanie szlaków turystycznych i dotyczyło:
  - Renowacji stawów w miejscowości Stupsk,
  - Urządzania i oznakowania trasy rowerowej *Szlak Perły* - wyposażenie wsi w tablice informacyjne w gm. Pułtusk,
  - Kompleksowej rewitalizacji parku - Centrum kultury, rekreacji i sportu - historyczny park w Młochowie - perełka Nadarzyna i Mazowska,
  - Powstania punktów/centrów informacji turystycznej w: Ciechanowie, Kozienicach, Ostrołęce, Ostrowi Mazowieckiej, Płocku, Pułtusku, Radomiu, Sannikach, Węgrowie,
  - Uruchomienia hotelu w Miejskim Centrum Sportu i Rekreacji w Płońsku,
  - Powstania stancji wodnej w Białobrzegach,
  - Powstania szlaku wodnego na Pilicy,
  - Oznakowania szlaku *Płock na szlaku gotyku ceglanego* - w ramach projektu *Europejski Szlak Gotyku Ceglanego*,
  - Wytyczenia części europejskiego Szlaku bursztynowego w rejonie Lipska i Solca nad Wisłą,
  - Powstania przystani żeglarskich na zbiorniku Włocławskim,
  - Urządzenia i wyposażenia centrum Gąbina w obiekty małej infrastruktury turystycznej,
  - Budowy przystani nad rzeką Bug (na 46 w km) z wykorzystaniem do celów turystyczno-rekreacyjnych wraz z budową placu widokowego i dróg dojazdowych do przystani w miejscowości Brańszczyk,
  - Budowy Term Gostynińskich – projekt RPO w trakcie realizacji.
- c.** Kształtowanie zaplecza dla rozwoju sportu i kultury fizycznej odbywało się poprzez
  - budowę i modernizację hal sportowych:
przy Zespole Medycznych Szkół Policealnych w Ciechanowie i Przasnyszu, oraz przy Zespołach Szkół: w Latowiczu, Siennicy, Przysusze, Nasielsku, Radzanowie, Baranowie, Płońsku, Goworowie, Drobinie i gimnazjach: Myszyńcu, Chorzeli, Różanie, Krasnosielcach, Anielowie, Dzierżenie, Pokrzywnicy, Wyszogrodzie, Wszebodach, Mokrej Wsi, Józefowie, a także w powiatach: siedleckim (Akademia Podlaska), ostrołęckim (6), ciechanowskim (2), ostrowskim (7), sierpeckim (2), węgrowskim (2), przasnyskim (3), makowskim (4), garwolińskim (6), kozienickim (2), mławskim (2), płockim (7), radomskim (3), siedleckim (3), sokołowskim, gostynińskim, płońskim, lipskim (3), żuromińskim, ciechanowski (2), mławskim (2)

garwolińskim (1) i modernizację budynku hali sportowej Politechniki Radomskiej w Radomiu;

- realizację programu *Moje Boisko* Orlik:
białobrzeskim (6), ciechanowskim (9), garwolińskim (14), gostynińskim (5), grójeckim poza obszarem OMW (8), kozienickim (7), lipskim (5), łosickim (6), makowskim(10), mińskim poza obszarem OMW (10), mławskim (10), nowodworskim (w obszarze pozamiejskim) (1), ostrołęckim (12), ostrowskim (11), piaseczyńskim (6), plockim (16), płońskim (11), przasnyskim (7), przysuskim (8), pułtuskim (7), radomskim (14), siedleckim (14), sierpeckim (7), sochaczewskim poza obszarem OMW (8), sokołowskim (9), szydlowieckim (7), węgrowskim (9), wołomińskim poza obszarem OMW (1), wyszkowskim (3), zwolenińskim (5), żuromińskim (6);
- budowę pływalni:
  - Budowa Kompleksu Basenowego z wykorzystaniem źródeł termalnych w Mszczonowie,
  - Budowa krytej pływalni gminnej w istniejącej w stanie surowym hali sportowej w Pułtusk,
  - Budowa Krytej Pływalni w Mławie,
  - Budowa pływalni w Ostrowi Mazowieckiej,
- rozbudowę terenów sportowo- rekreacyjnych:
  - Remont i rozbudowa terenów sportowo-rekreacyjnych w Szydłowie,
  - Utworzenie klubu fitness w Makowie Mazowieckim,
  - Centra wypoczynku, zabaw przy remizach strażackich w Żelechowie oraz Kalinowie,
  - Zagospodarowanie Ogródka Jordanowskiego - Rozbudowa Centrum Rekreacyjno-Rozrywkowego w Pionkach,
  - Rozbudowa Zespołu Oświatowego w Radomyśli wraz z utworzeniem bazy sportowo-dydaktycznej - gm. Wiśniew,
  - Przebudowa istniejącego stawu na staw widokowo-rekreacyjny w Ostrowi Mazowieckiej;
  - Rewitalizacja Zabytkowego Parku Miejskiego w Mławie,
  - Zagospodarowanie plaży i budowa mola z przystanią wodną w Serocku,
  - Rewitalizacja Centrum miasta Sochaczewa wraz z przywróceniem funkcji placu miejskiego placu Kościuszki,
  - Budowa kompleksu sportowo-oświatowego w Goszczynie,
  - Gminne Centrum Rekreacyjne dla Dzieci i Młodzieży w Ceranowie,
  - Remont i modernizacja pomieszczeń mieszkalnych na Klub Koła Gospodyń Wiejskich w Koszelówce gm. Stara Kornica,
  - Budowa pawilonu sportowego dla Ludowego Klubu Sportowego ZRYW w Bielsku,
  - Rozbudowa bazy sportowej w Winnicy,
  - Budowa obiektów sportowych w miejscowości Myszyniec,
  - Budowa kompleksu sportowo-rekreacyjnego *Kurpiowska Kraina nad zbiornikiem wodnym Wykrot i rzeką Rozogą na terenie gminy Myszyniec*,
  - Gminne Centrum Rekreacyjne dla Dzieci i Młodzieży w Ceranowie (pow. sokołowski);
  - Gminne Centrum Rekreacji i Sportu w Rybnie - rozbudowa i wyposażenie;
  - Rozbudowa Zespołu Oświatowego w Radomyśli wraz z utworzeniem bazy sportowo-dydaktycznej oraz w Olszewnicy Startej w gm. Wiśniew,

- Budowa kompleksu sportowo-rekreacyjnego we wsi Nowe Miszewo gm. Bodzanów;
- Zagospodarowanie terenu sportowego we Wręczy gm. Mszczonów,
- Strażnica Ochotniczej Straży Pożarnej w Brochowie jako centrum tradycji i życia kulturalnego lokalnej społeczności,
- Modernizacja i wyposażenie obiektu pełniącego funkcje sportowe, rekreacyjne i kulturalne w Stoczku,
- Rozwój infrastruktury społecznej i rekreacyjnej w miejscowości Radzanów,
- Budowa ciągów pieszych, zatok, parkingów i chodników oraz terenów zielonych w centrum wsi Jakubów,
- Budowa centrum wsi Cerekiew i wsi Zakrzewi Taczów - gm. Zakrzew,
- Modernizacja strażnicy ochotniczej Straży Pożarnej w Dylewie z adaptacją pod działalność kulturalną gm. Kadzidło,
- Urządzanie i oznakowanie trasy rowerowej Szlak Perły wyposażenie wsi w tablice informacyjne gm. Pułtusk,
- Kształtowanie centrum wsi w miejscowości Wieniawa, budowa placów, parkingów, chodników oraz odbudowa istniejących zbiorników wodnych w parku,
- Rozbudowa i modernizacja bazy sportowej ZSR-CKP w Miętnej - powiat garwoliński,
- Przebudowa Parku Plac Wolności w gm. Wiskitki,
- Modernizacja – zagospodarowanie rynku łącznie z parkiem - w Ciepeliowie,
- Dokończenie budowy Domu Ludowego w Wielkiej gm. Ciepeliów,
- Centrum kultury, rekreacji i sportu - historyczny park w Młochowie - perełka Nadarzyna i Mazowska - projekt kompleksowej rewitalizacji parku gm. Nadarzyn,
- Zagospodarowanie terenu z przeznaczeniem na wiejski park wypoczynkowy gm. Sobolew,
- Kształtowanie centrum Garbatki - Letniska poprzez zagospodarowanie placu wraz z wykonaniem oświetlenia ulicznego oraz budowę miejsc postojowych ogólnodostępnych,
- Zagospodarowanie centrum m. Sieciechów - urządzenie zieleni, miejsc postojowych, elementów małej architektury, placów zabaw,
- Budowa szkolnego kompleksu sportowego w Krajku - pow. Płoński.

⇒ *Usprawnienie systemu podstawowej opieki zdrowotnej, mającej wpływ na standard życia (optymalizacja sieci placówek poradni lekarskich – ogólnych i specjalistycznych – oraz lepsze wyposażenie obiektów szpitalnych)*

Realizacja odbywała się poprzez:

- rozbudowę, przebudowę, adaptację, lub modernizację placówek opieki zdrowotnej w: Płocku, Radomiu, Iłży, Lipsku, Mławie, Nasielsku, Garbatce Letnisko, Zbuczynie, Gostyninie, Ciechanowie, Siedlcach, Płońsku, Przysusze, Białobrzegach i miejscowości Sawice Wieś;
- informatyzację SPZZOZ: w Pionkach i Kozienicach;
- zakupu aparatury i sprzętu medycznego dla placówek opieki zdrowotnej w: Płocku, Radomiu, Białobrzegach, Ostrołęce, Lipsku, Mławie, Makowie Mazowieckim, Sierpcu, Łosicach, Puławach, Zwoleń, Garwolinie, Gostyninie, Siedlcach, Sokołowie Podlaskim, Ostrowi Mazowieckiej, Przasnyszu, Żurominie, Lipsku, Pionkach, Nowym Mieście nad Pilicą i Przysusze;
- zakup specjalistycznych środków transportu sanitarnego w Płocku, Radomiu,

Ostrołęce, Mławie, Garwolinie, Siedlcach, Przasnyszu, Pionkach;

- podniesienie jakości i dostępności usług systemu ratownictwa medycznego w Płocku i Sochaczewie;
- poprawę jakości i dostępności świadczeń medycznych w: Ciechanowie, Radomiu, Płońsku, Szydłowcu;
- przekształcenie indywidualnej praktyki lekarskiej w Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Radomiu;
- wdrożenie nowoczesnej diagnostyki gastroenterologicznej w Szpitalu Powiatowym w Sochaczewie, wdrożenie innowacyjnych technologii stomatologicznych celem specjalizacji endodontycznej w Ciechanowie, Rozwój NZOZ Aster Dental poprzez wprowadzenie innowacyjnych usług w Siedlcach.

⇒ ***Budowa nowych obiektów ochrony zdrowia na terenach, na których brak placówek zabezpieczających potrzeby zdrowotne mieszkańców***

Realizacja odbywała się poprzez:

- budowę Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego w Ostrołęce - w trakcie realizacji,
- budowę szpitala w Pułtusku – kontynuacja I etapu .

Realizacja działań dotyczących rozwoju infrastruktury społecznej na obszarze pozametropolitalnym miała na celu aktywizację oraz poprawę warunków życia społeczności tych obszarów. Działania koncentrowały się na budowie i rozbudowie obiektów sportowych i edukacyjnych (bibliotek, szkół, kolegiów, itp.), wyposażaniu ich w nowoczesny sprzęt oraz wspieraniu organizacji zajęć z zakresu kultury fizycznej. Projekty realizowane były m.in. przez samorządy terytorialne, biblioteki i instytucje edukacyjne przy wsparciu budżetu województwa, budżetu państwa, Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Wśród przykładowych projektów można wymienić doinwestowanie Biblioteki Pedagogicznej w Ciechanowie, aby mogła pełnić rolę centrum informacyjno-kulturalnego, a także kształtowanie zaplecza instytucjonalnego i bazy materialnej oraz kultury fizycznej i turystyki wśród podopiecznych Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych i Słabo Widzących w Radomiu.

**Kierunek działań 4.5. OCHRONA I REWALORYZACJA ŚRODOWISKA
PRZYRODNICZEGO DLA ZAPEWNIENIA TRWAŁEGO
I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU**

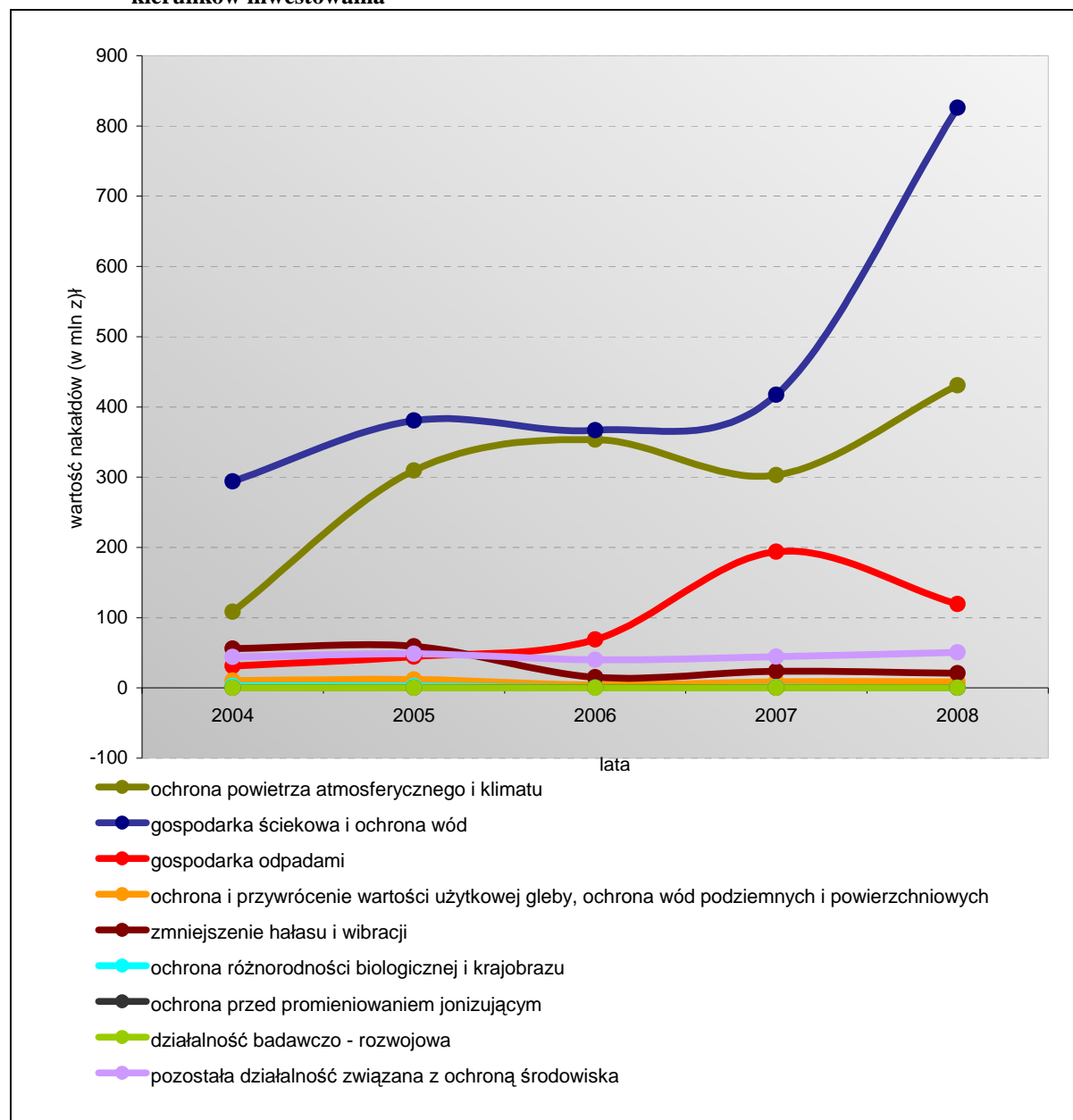
Podstawą kształtowania ładu przestrzennego województwa, w tym zachowania i wzbogacania unikalnej struktury ekologicznej jest odpowiednia ochrona i rewaloryzacja środowiska przyrodniczego, zapewniająca mu trwałą i zrównoważony rozwój. Szczególnie trudne jest to do osiągnięcia na obszarach pozametropolitalnych. Zajmują one ważną pozycję w systemie ekologicznym województwa, co jednak nie warunkuje zapewnienia odpowiednich środków na jego ochronę. Niemniej nakłady na ten cel są corocznie zwiększane. W latach 2004-2008 wzrosły o ok. 80%, a realizacja zadań w ramach kierunku działań 4.5 Strategii przynosi efekty w widocznej poprawie środowiska przyrodniczego.

Najwięcej środków przeznaczanych jest na gospodarkę ściekową i ochronę wód tj. ponad 50% wszystkich nakładów przeznaczonych na ochronę środowiska i gospodarkę wodną w województwie (w 2008 r. nakłady te wyniosły 826 mln zł). W tej kategorii nakładów zanotowano największą dynamikę wzrostu, której wskaźnik w przeciągu 5 lat wyniósł 180%.

Ponadto znaczące środki przeznaczone były na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu (ok. 34% wszystkich nakładów) oraz gospodarkę odpadami (ok. 10% nakładów ogółem) (Wykres 29).

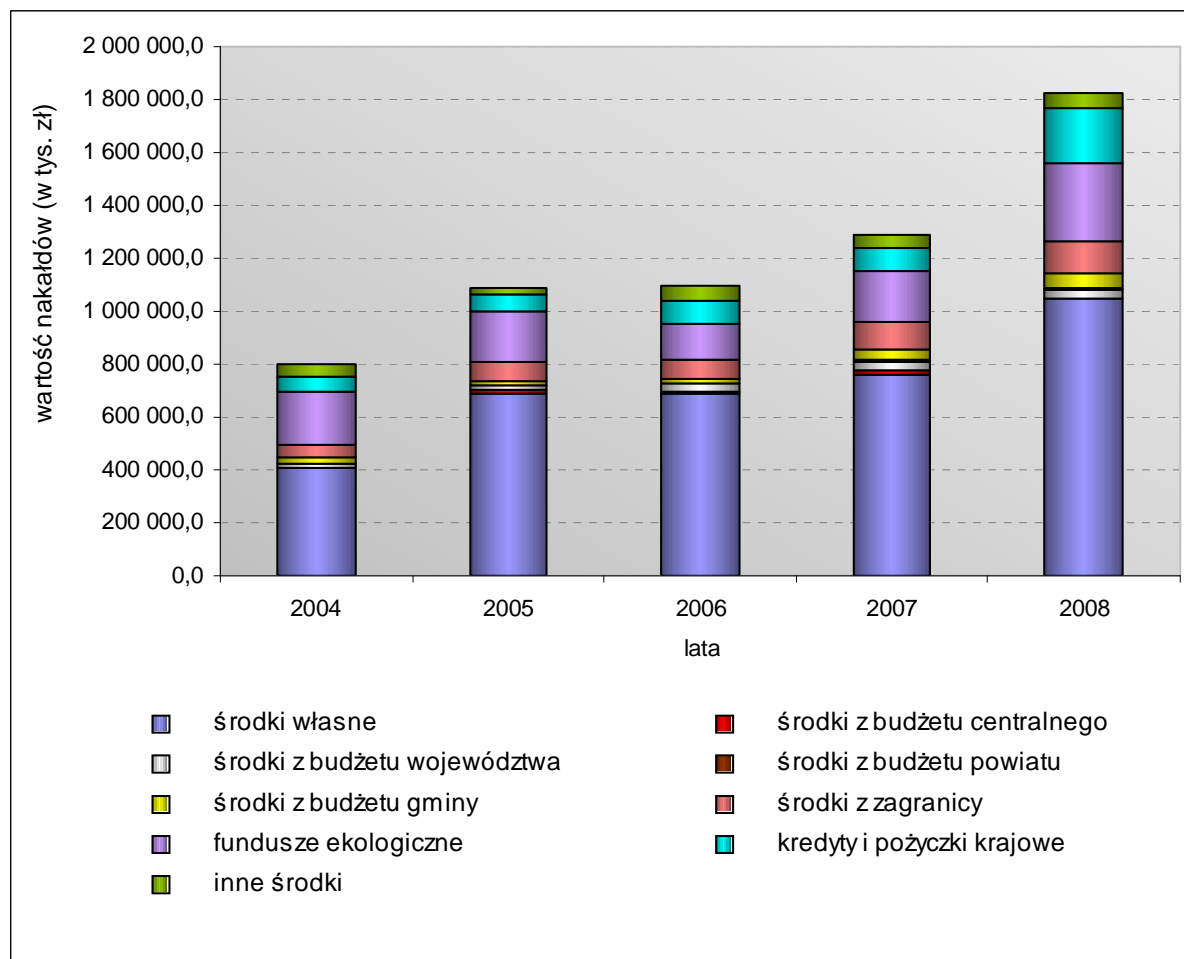
Spadek zanotowano w wielkości nakładów przeznaczanych na zmniejszanie hałasu i wibracji (w do roku 2005, w którym to nakłady były największe, spadek wyniósł 65%) oraz ochronę i przywrócenie wartości użytkowej gleb, ochronę wód podziemnych i powierzchniowych (w stosunku do 2005 r. spadek wyniósł 22%).

Wykres 29. Nakłady ogółem na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej według kierunków inwestowania

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej w latach 2004-2008 pochodziły głównie ze środków własnych (ponad 59%) oraz z funduszy ekologicznych (ponad 15%). Najmniejszy udział tych nakładów miały budżety powiatów (0,15%) i budżet centralny (0,76%) (Wykres 30).

Wykres 30. Nakłady ogółem na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej według źródeł finansowania w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Zwiększenie nakładów i realizacja zadań w ramach kierunku strategicznego 4.5. pozwoliły uzyskać wymierne efekty w ramach ochrony i waloryzacji środowiska przyrodniczego w regionie.

Spadkowi o 59% (7,4 Gg) uległa emisja zanieczyszczeń pyłowych w zakładach szczególnie uciążliwych. W 2004 r. wynosiła ona 12,5 Gg, natomiast w 2009 r. 5,1 Gg. W tym samym okresie emisja dwutlenku siarki z zakładów szczególnie uciążliwych również zmniejszyła się o 41 % w stosunku do wartości najwyższej zanotowanej w 2006 r. (154,9 Gg). Emisja tlenków azotu w analizowanym okresie jest zmienna (od 45,7 do 50,8 Gg) w analizowanym okresie i trudno zaobserwować trend spadkowy jej wartości. Jednocześnie wzrasta stopień redukcji zanieczyszczeń wytworzonych w procesach technologicznych i przy energetycznym spalaniu paliw - tj. zatrzymanych w odpowiednich filtrach zanieczyszczeń pyłowych (z 99,1 do 99,6 %) oraz zanieczyszczeń gazowych (z 17 do 40%).

W latach 2004-2009 odsetek ludności województwa korzystającej z wodociągów wzrósł z 79,2% do 83,1%, zaś z sieci kanalizacyjnej z 56,9% do 60,9%. Na obszarach pozametroplitalnych najwyższy odsetek ludności korzystającej z wodociągów odnotowano w podregionie ciechanowsko-płockim (86%), a najniższy w podregionie ostrołęcko-siedleckim (77%), pomimo największej dynamiki wzrostu wskaźnika (wzrost o 5,2 pkt. proc.)

(Mapa 20).

Liczba ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków, w analizowanym okresie zwiększyła się w całym województwie o ponad 249 tys. osób (tj. o 4 pkt. proc., a na obszarach wiejskich o ok. 8 pkt. proc.). W 2009 r. ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków stanowiła 51,3% ogółu mieszkańców województwa mazowieckiego, zaś na obszarach wiejskich 19,8%. Największy wzrost wskaźnika na obszarach pozametroplitalnych odnotowano w podregionie ostrołęcko-siedleckim – wzrost z 39,3% w 2004 r. do 45,3% w 2009 r. Niemniej nadal podregion ten cechował najsłabszy wskaźnik ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków (dla porównania dane za 2009 r. - radomski 56,6%, ciechanowsko-płocki 51,5%). Na obszarach wiejskich położonych w granicach podregionów pozametroplitalnych najwyższy wskaźnik odnotowano w podregionie radomskim – 19,1% (dane za 2009 r.), najniższy natomiast w podregionie ciechanowsko-płockim -14%. Należy jednak podkreślić, że we wszystkich podregionach w badanym okresie wystąpiła tendencja wzrostowa.

Udział oczyszczanych w ogóle ścieków ścieków przemysłowych i komunalnych w latach 2004-2009 zwiększył się o 16,9 pkt. proc. powodując, że w ostatnim roku oczyszczono 89,4% ścieków. We wszystkich podregionach położonych poza OMW odsetek oczyszczonych ścieków przemysłowych i komunalnych wyniósł ponad 99%.

W latach 2004-2008 roczna ilość zebranych odpadów komunalnych podlegała nieznacznym wahaniom, z zarysowującą się słabą tendencją wzrostową. W 2008 r. zebrano 1560,3 tys. Mg zmieszanych odpadów komunalnych, tj. o ok. 8 pkt. proc. więcej w stosunku do roku 2005, od którego rozpoczął się wzrost masy odpadowej.

W okresie 2004-2008 w przeliczeniu na 1 mieszkańca zebrano w województwie średnio 0,3 Mg odpadów komunalnych. Wskaźnik ten w podregionach poza obszarem metropolitalnym był niższy (nie przekraczał 0,2) i wynosił od 0,16 Mg w podregionie ostrołęcko-siedleckim do 0,19 w podregionie radomskim.

Odpady składowane na terenie podregionów pozametroplitalnych (ciechanowsko-płockiego, ostrołęcko-siedleckiego oraz radomskiego) stanowiły w latach 2004-2008 r. ok. 25% wszystkich odpadów gromadzonych w województwie.

W gospodarowaniu odpadami ważną rolę pełnią procesy odzysku i unieszkodliwiania. W ostatnich latach odnotować można korzystną tendencję ograniczenia funkcji składowania na korzyść innych form unieszkodliwiania i odzysku. W latach 2004-2008 udział odpadów poddanych odzyskowi w ogólnej ilości odpadów wytworzonych (poza komunalnymi) wzrósł o 10 pkt. proc. i na koniec 2008 r. wyniósł 60,2%. W podregionach poza obszarem metropolitalnym udział ten był jeszcze wyższy (od 61,3% w podregionie ciechanowsko-płockim do 86,4% w podregionie radomskim). Ze względu na zapełnienie lub brak możliwości dostosowania do nowych wymagań, zmniejszyła się liczba składowisk, które deponowały odpady komunalne (z 125 - w 2004 r. do 82 - w 2008 r.).

Powierzchnia gruntów leśnych w województwie w latach 2004-2008 zwiększyła się o prawie 13 tys. ha, co obrazuje wskaźnik lesistości, który w tym czasie wzrósł nieznacznie z 22,1% do 22,4% powierzchni województwa. Wzrost wskaźnika lesistości wystąpił we wszystkich podregionach województwa poza OMW, tj. w podregionie radomskim (wzrost o 0,6%), ciechanowsko-płockim (wzrost o 0,3%) oraz ostrołęcko-siedleckim (wzrost o 0,2%).

W 2007 został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego *Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy do 2014 roku* (uchwała nr 19/07). Program określa cele i kierunki działań w zakresie polityki ekologicznej województwa. Realizacja programu przyczyni się m.in. do: zmniejszenia zanieczyszczeń środowiska, zrównoważonego wykorzystania materiałów, wody i energii, rozwoju proekologicznych form działalności gospodarczej, a także ochrony przyrody i wzrostu wiedzy ekologicznej opisanych poniżej.

W województwie mazowieckim w latach 2006-2010 podjęto wiele działań zmierzających do poprawy i ochrony środowiska, w tym wymienione i uporządkowane poniżej według zagadnień uwzględnionych w Strategii.

⇒ ***Kontynuacja prac zmierzających do doskonalenia systemu monitoringu zanieczyszczeń środowiska, dostosowanego do standardów UE***

Systematycznie i w dostosowaniu do standardów UE doskonalony jest system monitoringu zanieczyszczeń środowiska, którego celem jest diagnoza stanu środowiska oraz wspomaganie działań na rzecz jego ochrony. Podstawą realizacji Państwowego Monitoringu Środowiska (PMS) na poziomie regionalnym, były wieloletnie programy monitoringu środowiska województwa mazowieckiego. W 2009 roku Główny Inspektor Ochrony Środowiska zatwierdził *Program Państwowego Monitoringu Środowiska woj. mazowieckiego na lata 2010-2012*. Dokument zawiera zadania ujęte w trzech blokach: presje na środowisko, stan środowiska, oceny i prognozy. Monitoring regionalny prowadzony jest w ramach funkcjonujących w Wojewódzkim Inspektoracie Ochrony Środowiska w Warszawie podsystemów: monitoringu wód powierzchniowych i podziemnych, monitoringu powietrza, monitoringu hałasu, monitoringu odpadów i monitoringu pól elektromagnetycznych.

⇒ ***Ochrona najcenniejszych wartości środowiska przyrodniczego (zasobów i krajobrazu), poprzez utworzenie spójnego przestrzennie, chroniącego powiązania przyrodnicze systemu obszarów prawnie chronionych niezbędnych dla zachowania równowagi ekologicznej (w tym obszarów „NATURA 2000”), ze szczególnym uwzględnieniem dolin Wisły, Bugu i Narwi***

W celu zapewnienia optymalnych powiązań i ochrony wszystkich cennych walorów przyrodniczych obszaru pozametropolitalnego w latach 2006-2010 podjęto szereg działań. Priorytetem były działania na rzecz wyznaczania obszarów należących do sieci Natura 2000. Tworzona od 2004 roku sieć Natura 2000 obejmuje tereny najcenniejsze dla zachowania zagrożonych lub bardzo rzadkich gatunków roślin, zwierząt czy charakterystycznych siedlisk przyrodniczych, mających znaczenie dla ochrony wartości przyrodniczych Europy. Podstawę wyznaczania obszarów stanowią dyrektywy: *Ptasia* w sprawie ochrony dzikich ptaków oraz *Siedliskowa* w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. Na obszarze pozametropolitalnym wyznaczono następujące obszary specjalnej ochrony ptaków: Puszcza Biała, Dolina Środkowej Wisły, Małopolski Przełom Wisły, Dolina Pilicy, Dolina Liwca, Dolina Dolnego Bugu, Puszcza Piska, Doliny Omulwi i Płodownicy, Dolina Kostrzynia, Dolina Dolnej Narwi, Doliny Wkry i Mławki, Ostoja Kozienicka, Bagno Całowanie i Lasy Łukowskie.

W latach 2007-2008 akceptację Komisji Europejskiej uzyskały następujące specjalne obszary ochrony siedlisk: Baranie Góry, Dąbrowy Seroczyńskie, Ostoja Nadbużańska, Bagno Całowanie, Dolina Zwolenki, Olszyny Rumockie, Sikórz, Kantor Stary, Ostoja

Lidzbarska, Dolina Dolnej Pilicy, Przełom Wisły w Małopolsce, Uroczyska Łąckie i Pakosław. Na przełomie lat 2008-2009 organizacje pozarządowe zgłosiły do Komisji Europejskiej kolejne obszary siedliskowe. Są to: Bagna Orońskie, Bory Chrobotkowe Karaska, Dolina Skrwy Lewej, Puszcza Kozienicka, Zachodniokurpiowskie Bory Sasankowe, Myszynieckie Bory Sasankowe, Podeblocie, Łękawica, Ostoja Brzeźnicka, Lasy Skarżyskie, Kampinoska Dolina Wisły, Uroczyska Lasów Starachowickich, Ostoja Nadliwiecka, Dolina Czarnej, Dolina Kamiennej, Aleja Pachnicowa, Dąbrowy Ceranowskie, Torfowiska Czernik, Gołe Łąki, Rogoźnica, Gołobórz, Dzwonecznik w Kisielanach i Bory Bagienne i Torfowiska Karaska. Większość obszarów tworzących sieć Natura 2000 nakłada się na obszary już wcześniej objęte ochroną prawną w formie parku narodowego, parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody oraz obszarów chronionego krajobrazu. Powstawanie nowych obszarów ma duży wpływ na zmniejszenie stopnia izolacji populacji rzadkich gatunków zwierząt i roślin oraz stanowi ważne ogniwo powiązań ekologicznych.

W latach 2006-2010 podejmowane działania na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego dotyczyły również tworzenia nowych rezerwatów przyrody. W tym okresie nastąpił wzrost powierzchni rezerwatów o ponad 400 ha a ich liczba wzrosła z 176 do 180. Dla właściwego zarządzania zasobami przyrodniczymi i gospodarczymi parku narodowego, parków krajobrazowych i rezerwatów sporządzane są plany ochrony. W planach tych uwzględnia się stan przyrody, potencjalne wewnętrzne i zewnętrzne zagrożenia, ocenę dotychczasowych sposobów ochrony oraz charakterystykę i ocenę stanu zagospodarowania przestrzennego. Plany ochrony posiadają parki: Mazowiecki (Rozporządzenie Wojewody Mazowieckiego z dnia 16.04.2004 r.) oraz Nadbużański (Rozporządzenie Wojewody Mazowieckiego z dnia 08.08.2006 r.) oraz Bolimowski Park Krajobrazowy (Rozporządzenie Wojewody Łódzkiego z dnia 27.02.2008 r.) dla części parku położonej w granicach województwa mazowieckiego. W dalszym ciągu trwają prace nad opracowaniem planu ochrony dla Kampinoskiego Parku Narodowego oraz dla parków krajobrazowych: Kozienickiego, Chojnowskiego, Brudzeńskiego.

⇒ *Współpraca regionu w ramach porozumienia Zielone Płuca Polski*

Współdziałanie na rzecz zrównoważonego rozwoju, ochrony różnorodności biologicznej i tożsamości kulturowej oraz promocji obszaru *Zielone Płuca Polski* (ZPP) realizowane jest w ramach porozumienia *Zielone Płuca Polski*. Zorganizowane konferencje (w 2007 roku – *Zielone Płuca Europy*, w 2009 r. – *Idea Zielonych Płuc Polski – doświadczenia i przyszłość*) pozwoliły na omówienie problemów oraz określenie możliwości współpracy na rzecz zrównoważonego rozwoju. Stworzyły możliwość wymiany doświadczeń uczestników konferencji z obszaru funkcjonalnego ZPP, obejmującego około 40% powierzchni kraju.

⇒ *Zwiększenie lesistości regionu i ochronę lasów przez planowane zalesienie 75 tys. ha gruntów porolnych, szczególnie w południowej i zachodniej części województwa, uzupełniając system powiązań przyrodniczych*

W zakresie zwiększania zalesienia powierzchni regionu został opracowany *Program zwiększenia lesistości dla województwa mazowieckiego do roku 2020* (uchwała sejmiku Województwa Mazowieckiego nr 18/07), mający na celu podniesienie wskaźnika lesistości do 25 % Województwo mazowieckie, obok łódzkiego, należało do najslabiej zalesionych w Polsce. Obszary leśne w 2008 r. stanowiły 22,3% ogółu powierzchni (średnia krajowa 29%, średnia dla Europy - 32%). Niski stopień lesistości, obok

fragmentacji kompleksów leśnych, zanieczyszczeń i nadmiernej penetracji turystycznej, stanowi istotne zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania lasów. W latach 2004-2009 powierzchnia gruntów leśnych wzrosła o 18,3 tys. ha, tj. o 2,3%. Najwięcej zalesień przeprowadzono w północnej i wschodniej części województwa w powiatach żuromińskim, mławskim, przasnyskim, ostrołęckim, ostrowskim i siedleckim (Mapa 21). Na koniec 2008 roku, najwyższym wskaźnikiem lesistości, przekraczającym średnią dla kraju, odznaczały się powiaty: ostrołęcki, przasnyski, wyszkowski, legionowski, otwocki, garwoliński, kozienicki, przysuski i szydłowiecki.

⇒ **Poprawa jakości wód powierzchniowych, a także ochronę wód podziemnych (szczególnie w centralnej części Niecki Warszawskiej) oraz zasobów kopalin**

Poprawa jakości wód powierzchniowych zauważalna jest głównie jako obniżenie zawartości lub stężenia zanieczyszczeń w wodzie, lecz nie ma znaczącego odzwierciedlenia w klasyfikacji wód. Na podstawie badań prowadzonych w latach 2004-2007 stwierdzono brak wód bardzo dobrej i dobrej jakości (klasy I i II), a wody zadawalającej jakości (klasy III) występowały w nielicznych punktach (3%). Najczęściej w badanych punktach pomiarowo-kontrolnych stwierdzano występowanie wód niezadawalającej i złej jakości (97% - klasy IV i V). W 2008 roku Zgodnie z *Raportem o stanie środowiska* ponad 77% ocenianych w 2008 roku o jednolitych części wód (JCW) charakteryzowało się umiarkowanym stanem ekologicznym. Słaby lub zły stan ekologiczny występował w wodach Wisły na odcinku od Pilicy do Świdra i od Kanału Młocińskiego do Narwi oraz Cetyni i Rowie Jeziorki. Zmieniany trzykrotnie w ostatnim 10-leciu sposób klasyfikacji rzek i zmiana kryteriów oceny²⁷, utrudnia dokonanie analizy porównawczej zmian stanu wód i efektów poprawy ich jakości. W odniesieniu do zmian wybranych wskaźników zanieczyszczeń w rzekach zauważalne są korzystne trendy, które generalnie wskazują na poprawę jakości wód. Najkorzystniejsze tendencje stwierdzono w odniesieniu do wskaźników, charakteryzujących warunki tlenowe i zanieczyszczenia organiczne (w tym BZT₅), co sprzyja również naturalnym procesom samooczyszczania.

Od 2004 roku na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych (zlewnia rzeki Sony wraz z dopływem z Przedwojewa oraz obszar obejmujący grunty wsi Pniewnik, Nojszew, Dąbrowa i Zakrzew w gminie Korytnica powiat węgrowski) prowadzone są działania naprawcze. Zmierzają one do ograniczenia odpływu azotu ze źródeł rolniczych do wód podziemnych, poprawy naruszonych standardów jakości środowiska oraz przywrócenia wymaganych standardów jakości wód powierzchniowych i podziemnych, w tym szczególnie wykorzystywanych dla zaopatrzenia ludności oraz niedopuszczenia do pogorszenia stanu czystości tych wód.

Jakość wód jezior na Mazowszu nie ulega poprawie. Nieliczne, lecz malowniczo położone jeziora Mazowsza, występujące na terenie trzech powiatów: gostynińskiego, płockiego i sierpeckiego cechuje duża podatność na degradację. Jej przejawem jest przyspieszona eutrofizacja wód, która objawia się zakwitami glonów, mniejszą przezroczystością wód oraz występowaniem deficytów tlenu (tzw. przyduchy). W województwie brak jest jezior, których wody odpowiadają najwyższej jakości (kl. I), a zbiornikiem o najczystszych wodach jest Jezioro Białe. Najbardziej zanieczyszczone wody mają jeziora: Łąckie Duże oraz Starorzecze Białobrzeskie.

⇒ **Budowa zbiorników retencyjnych w ramach przeciwdziałania deficytowi wodnemu**

Budowa zbiorników retencyjnych w ramach przeciwdziałania deficytowi wodnemu jest

tylko jedną z metod zwiększania retencji obszaru Mazowsza. Poprawa bilansu wodnego w zlewniach rzecznych może odbywać się nie tylko poprzez przegrodzenie doliny rzecznej i koryta cieków zaporą, lecz także wprowadzenie zalesień (w ramach programu zwiększenia lesistości) i zakrzewień na terenie zlewni, szczególnie w części wododziałowej, wzajemny układ pól ornych, użytków zielonych i lasów (zadrzewień) ma wpływ na retencję powierzchniową. Ważnym przedsięwzięciem jest ochrona terenów bagiennych, torfowisk i obszarów źródliskowych przed osuszaniem.

Opracowany *Program małej retencji dla województwa mazowieckiego* zawiera kompleksową propozycję działań służących poprawie bilansu wodnego. Program obejmuje zadania o różnym priorytecie, związane z budową nowych zbiorników retencyjnych i systemu urządzeń piętrzących i zmniejszających odpływ wód. Ujmuje również zadania dotyczące odbudowy oraz rewitalizacji urządzeń wodnych.

⇒ ***Uporządkowanie gospodarki odpadami poprzez realizację działań ujętych w wojewódzkim, powiatowych i gminnych planach gospodarki odpadami***

Porządkowanie i tworzenie spójnego systemu gospodarki odpadami odbywa się zgodnie z ustaleniami *Wojewódzkiego Planu Gospodarki Odpadami na lata 2007-2011 z uwzględnieniem lat 2012 – 2015*. Podjęte zostały działania utworzenia do 2015 roku sieci Regionalnych Zakładów Zagospodarowania Odpadów, które dysponować będą instalacjami do unieszkodliwiania odpadów. W maju 2010 roku uruchomiony został Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych w Radomiu, który stanowi zaplecze techniczne dla kompleksowego systemu w regionie radomskim. W trakcie realizacji są Regionalne Zakłady powstające na bazie istniejących składowisk w m.: Dalanówek (region płocki), Wola Pawłowska i Uniszki Cegielnia (region ciechanowski), Wola Suchożebrska i Łosice (region siedlecki), Lubiejewo Stare i Ostrołęka (region ostrołęcki). Instalacje te, stanowiące ważny element systemu gospodarki odpadami w regionach, służyć będą do mechaniczno-biologicznego przekształcania odpadów komunalnych, odzysku odpadów zbieranych selektywnie (kompostownie, sortownie) oraz demontażu odpadów wielkogabarytowych czy przetwarzania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego. W latach 2007-2008 powstały nowe obiekty wspomagające gospodarkę odpadami, tj. kompostownie (w Ciechanowie, Radomiu, Zwoleń), instalacje do segregacji odpadów (m.in. przy składowiskach w Woli Pawłowskiej, Dalanówku, Uniszkach Cegielni, Płocochowie, Łojewie, Woli Suchożebrskiej, Radomiu oraz w Żurominie i Zwoleń). Ważną inwestycją jest oddana do eksploatacji w sierpniu 2008 r. instalacja do termicznego przekształcania odpadów przemysłowych i komunalnych osadów ściekowych w Płocku dla ORLEN Eko sp. z o.o. Obiekt ten, o przepustowości 50 000 ton rocznie osadu odwodnionego, jest najnowocześniejszą w kraju spalarnią odpadów niebezpiecznych.

⇒ ***Utworzenie (w tym budowę i rozbudowę obiektów) zintegrowanego systemu gospodarki odpadami opartego na segregacji, recyklingu i innych formach odzysku odpadów zgodnie z ustaleniami „Wojewódzkiego planu gospodarki odpadami”***

W realizacji spójnego systemu gospodarki odpadami ważne znaczenie mają struktury ponadgminne, tj. związki międzygminne. Na obszarze pozametropolitalnym funkcjonują:

- w regionie ciechanowskim - Międzygminny Związek Regionu Ciechanowskiego zarejestrowany w 2010 r., do którego przystąpiło 27 gmin z 4 powiatów: ciechanowskiego, pułtuskiego, przasnyskiego i makowskiego;
- w regionie siedleckim - Związek Komunalny *Nieskażone Środowisko* zrzeszający 32,5 tys. osób;

- w regionie radomskim - Związek Gmin Ziemi Kozienickiej, który skupia 7 gmin;
- w regionie ostrołęckim - Międzygminny Związek *Ziemia Ostrowska*, który zrzesza 10 gmin.

Trwa realizacja pozytywnie ocenionych projektów w ramach działania 4.2 *Ochrona powierzchni ziemi RPO WM*. Z terenu czterech regionów gospodarki odpadami na liście dofinansowanych inwestycji z tego zakresu znalazło się 8 projektów. Są to:

- *Stworzenie kompleksowego systemu gospodarki odpadami w regionie północno-zachodniego Mazowsza poprzez utworzenie RZGO i wdrożenie systemu selekcji odpadów, w tym segregacji u źródła*, którego beneficjentem jest Gmina Miasto Sierpc. Projekt na kwotę 16,3 mln zł realizowany będzie w Rachocinie z dofinansowaniem na poziomie 68,5%;
- *Rekultywacja końcowa składowiska innych niż niebezpieczne i obojętne w Wyśmierzycach*. Projekt o wartości 1,3 mln zł został dofinansowany na poziomie 85%;
- *Kompleksowy system gospodarki odpadami na terenie miasta Ostrów Mazowiecka oraz gmin powiatu ostrowskiego Etap I i II* realizowany będzie w oparciu o składowisko w Lubiejewie Starym. Projekt, którego koszty kwalifikowane wynoszą 4,5 mln zł dostał dofinansowanie na poziomie 79,9%;
- *Rekultywacja składowiska odpadów w Bosewie Nowym* o wartości 0,56 mln zł z dofinansowaniem na poziomie 85%;
- *Czas na selekcję odpadów – kompleksowa modernizacja systemu gospodarki odpadami w gminie Tłuszcz* realizowany będzie w oparciu o składowisko w Wólce Kozłowskiej. Projekt o wartości 1,9mln zł dofinansowany będzie na poziomie 85%;
- *Przywracanie wartości zdegradowanych terenów w Regionie Płockim poprzez rekultywację składowisk na terenie gmin członków Związku Gmin Regionu Płockiego* o wartości 6,5mln zł, z poziomem dofinansowania 85%;
- *Rozbudowa międzygminnego składowiska odpadów innych niż niebezpieczne w Jaskółowie, gmina Nasielsk* o wartości 3 mln zł i dofinansowany na poziomie 85%;
- *Rekultywacja składowisk w Kobiernikach z wykonaniem instalacji odgazowania składowisk i zagospodarowaniem biogazu na cele produkcji energii elektrycznej z odzyskiem ciepła w ZUSOK Kobierniki* o wartości 6,5mln zł dofinansowany na poziomie 72,2% kosztów kwalifikowanych.

Pomimo podejmowanych działań dotyczących zamykania i rekultywacji składowisk (37 zamkniętych obiektów w latach 2004-2008), nadal główną metodą unieszkodliwiania odpadów jest ich składowanie. Istotnym sposobem ograniczenia masy odpadów komunalnych trafiających na składowiska jest ich selektywna zbiórka. Działania w zakresie budowy potencjału technicznego dla selektywnego gromadzenia i transportu odpadów polegały na zakupie pojazdów służących do transportu odpadów oraz pojemników do selektywnego zbierania odpadów. Ważny problem stanowią mogilniki, które zgodnie z Krajowym Planem Gospodarki Odpadami 2010 i Wojewódzkim Planem Gospodarki Odpadami dla Mazowsza na lata 2007-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015, muszą być zlikwidowane do końca 2010 r. W latach 2006-2008 zlikwidowano 2 obiekty: w gminie Przytyk i w Grójcu. Na koniec 2008 roku na Mazowszu znajdowało się 9 mogilników i 1 magazyn zawierający przeterminowane środki ochrony roślin, zlokalizowane na terenie powiatów: białobrzeskiego, kozienickiego, lipskiego, mławskiego, przasnyskiego, sokołowskiego, szydłowieckiego, zwolenńskiego i żyrardowskiego. W 2009 roku na wniosek starostw powiatowych wykreślono z listy mogilników obiekty w Iłży i w gminie Ciepiałów (powiat lipski). W lipcu 2010 roku podpisano porozumienie pomiędzy Samorządem Województwa Mazowieckiego

a Wojewódzkim Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie, dotyczące finansowania likwidacji pozostałych mogilników i środków ochrony roślin wraz z rekultywacją terenów tworzy warunki na rozwiązanie problemu mogilników.

⇒ *Poprawa stanu bezpieczeństwa na wypadek klęsk żywiołowych i katastrof ekologicznych, poprzez rozbudowę i modernizację wałów przeciwpowodziowych, tworzenie polderów, renaturalizację przekształconych odcinków rzek, ograniczenie zabudowy na terenach zalewowych, w tym w tzw. międzywalu i polderach rzecznych oraz wprowadzenie systemu wczesnego ostrzegania*

W zakresie poprawy stanu bezpieczeństwa na wypadek klęsk żywiołowych i katastrof ekologicznych, w tym zabezpieczenia przeciwpowodziowego realizowane zadania obejmują głównie regulację stosunków wodnych, bieżącą konserwację urządzeń melioracyjnych, modernizację wałów przeciwpowodziowych (3-12 km rocznie) oraz usuwanie przeszkód w obrębie międzywala dla zapewnienia swobodnego spływu wód. Przedsięwzięcia realizowane w 2007 roku przez Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych (WZMiUW) objęły modernizację wałów przeciwpowodziowych na łącznej długości 24,3 km. W latach 2008-2009 WZMiUW kontynuował prace modernizacyjne obwałowań a także prowadził roboty utrzymaniowe polegające na: usuwaniu materiału transportowego i odkładanego przez wodę, udrażnianiu przepływu, zabudowie uzupełniającej erodowane brzegi, robotach pogłębiarskich, remontach funkcjonujących urządzeń wodnych m. in. na rzekach: Wiśle, Strudze, Radomce, Kamiennej, Iłżance, Mieni, Pacynce oraz Kanale Zaborowskim. W końcu 2009 roku WZMiUW w ramach PROW 2007-2013 przystąpił do realizacji 37 projektów, z których 7 dotyczy przebudowy i modernizacji odcinków wałów przeciwpowodziowych na rzekach: Wiśle, Narwi, Bugu, Kamiennej i Kosówce. Nie podjęto działań zmierzających do stworzenia polderów z uwagi na znaczny stopień zainwestowania części terenów oraz brak akceptacji społecznej dla tego przedsięwzięcia. Realizowano natomiast zadania z zakresu renaturalizacji przekształconych odcinków rzek. Prace takie dotyczyły Kanału Łasicy w Kampinoskim Parku Narodowym. W 2009 roku w Mazowieckim Biurze Planowania Regionalnego wykonane zostało opracowanie *Zagospodarowanie przestrzenne dolin rzecznych a zagrożenie powodziowe województwa mazowieckiego*. Zakres problemowy opracowania obejmuje uwarunkowania formalno-prawne ochrony przeciwpowodziowej, problemy zagrożeń i ochrony przed powodzią z uwzględnieniem walorów przyrodniczych i cech społeczno-gospodarczych dolin głównych rzek, jak również kierunki ochrony przeciwpowodziowej na Mazowszu.

Samorząd województwa przyznaje pomoc finansową dla jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych na wymianę i uzupełnienie sprzętu ratowniczo-gaśniczego. W latach 2006-2009 w ramach Programu OSP z budżetu województwa przekazano kwotę 54,7 mln zł. Zakupiono 443 samochody strażackie, niezbędny sprzęt przeciwpożarowy, sprzęt do ratownictwa technicznego i medycznego, a także specjalistyczną odzież ochronną. Efektem modernizacji sprzętu przeciwpożarowego jest wzrost mobilności jednostek straży pożarnych oraz skuteczności prowadzonych akcji ratowniczych, a także zwiększenie bezpieczeństwa ludzi uczestniczących w podejmowanych działaniach.

W ramach działania 4.4 *Ochrona przyrody, zagrożenia, systemy monitoringu RPO WM* pozytywnie rozpatrzono 12 projektów z terenu województwa mazowieckiego dotyczących pomocy dla jednostek straży pożarnej. Celem ich było m.in. ograniczenie i usuwanie skutków zagrożeń naturalnych, przeciwdziałanie poważnym awariom, zapewnienie bezpieczeństwa w czasie klęsk żywiołowych oraz wsparcie systemu reagowania

kryzysowego. Z obszaru pozametropolitalnego dofinansowanie na łączną kwotę ok. 21,1 mln zł otrzymały jednostki straży pożarnej w gminach: Repki, Kosów Lacki, Czernice Borowe, Radom, Sterdyń, powiatach: ciechanowskim, przasnyskim, pułtuskim, sokołowskim oraz Siedlcach, Płońsku, Gostyninie i Pionkach.

⇒ ***Rewitalizacja zdegradowanych obszarów powojсковych, ze szczególnym uwzględnieniem byłych baz wojskowych i obszarów przemysłowych***

W lutym 2010 r. Zarząd Województwa Mazowieckiego podjął decyzję o dofinansowaniu 19 projektów dotyczących rewitalizacji miast w ramach działania 5.2. *Rewitalizacja miast RPO WM*. Ich wartość wynosi blisko 156 mln zł, z czego dofinansowanie unijne to ponad 123 mln zł. Przedsięwzięcia planowane do realizacji na obszarach zdegradowanych wpisane zostały do Lokalnego Programu Rewitalizacji. Wśród wybranych projektów znajdują się m.in.: *Rewitalizacja wielofunkcyjnych obszarów centrum Grodziska Mazowieckiego - etap I*, *Rewitalizacja wybranych obszarów kryzysowych m.st. Warszawy w aspekcie ochrony zabytków, poprawy jakości przestrzeni publicznej oraz społeczno-kulturowym* jak również *Wdrożenie kompleksowych działań rewitalizacyjnych w Legionowie jako czynnik wzrostu bezpieczeństwa mieszkańców i rozwoju społeczno-gospodarczego miasta - I etap*.

⇒ ***Ochrona bioróżnorodności środowiska naturalnego i zachowanie w formie niezmienniczej siedlisk, poprzez utworzenie na obszarze województwa mazowieckiego strefy wolnej od GMO***

W zakresie ochrony bioróżnorodności środowiska naturalnego prowadzone działania dotyczyły głównie monitoringu (KPN), ustanowienia planów ochrony dla części rezerwatów i parków krajobrazowych (Mazowiecki, Nadbużański, Bolimowski) oraz przygotowania projektów planów ochrony dla pozostałych parków i rezerwatów przyrody.

W celu identyfikacji i weryfikacji zbiorowisk roślinnych i zwierzęcych na terenie Zespołu Parków Krajobrazowych: Mazowieckiego, Chojnowskiego i Brudzeńskiego przeprowadzono inwentaryzację chronionych gatunków płazów i nietoperzy. Na terenie Górznieńsko – Lidzbarskiego Parku Krajobrazowego dokonano inwentaryzacji stanowisk sasanki otwartej oraz leńca bezpodkwiatkowego. Na obszarze Kozienskiego Parku Krajobrazowego przeprowadzono inwentaryzację populacji bobra i wydry. Na terenie Bolimowskiego Parku Krajobrazowego inwentaryzacja przyrodnicza objęła dolinę śródlęsnej rzeki Grabinki pod kątem stworzenia na tym obszarze formy ochrony przyrody. W latach 2006-2007 przeprowadzono inwentaryzację przyrodniczą województwa mazowieckiego w zakresie gatunków chronionych, zagrożonych wyginięciem oraz gatunków siedlisk, których dotyczy Dyrektywa Siedliskowa i Dyrektywa Ptasia. Na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody została wykonana inwentaryzacja populacji gatunków ptaków na obszarach Natura 2000 – Dolina Pilicy oraz Doliny Omulwi i Płdownicy, natomiast na terenie RDLP Warszawa przeprowadzono inwentaryzację przyrodniczo-leśną siedlisk na obszarach Natura 2000. Do cennych inicjatyw na rzecz trwałego zachowania wszystkich elementów różnorodności biologicznej zaliczyć należy powstanie i realizację programów ochrony gatunkowej strzebli błotnej oraz żółwia błotnego na obszarze Mazowsza.

Działania w ramach ochrony różnorodności biologicznej odnoszą się również do obszarów nie objętych ochroną prawną. Na użytkach rolniczych ważne znaczenie ma realizacja programów rolno-środowiskowych, które wspierają działalność rolniczą

ukierunkowaną na ochronę środowiska. Na koniec 2008 roku najwięcej rolników chętnych do wdrażania programów rolno-środowiskowych było w powiatach: siedleckim, makowskim i ostrowskim. Z uwagi na zachowanie różnorodności biologicznej gatunków duże znaczenie ma ochrona roślinności towarzyszącej uprawom rolniczym (zadrzewienia śródpolne, zakrzaczenia, zagajniki itp.). Przeprowadzona w 2007 r. inwentaryzacja cennych alei i szpalerów przydrożnych na terenie województwa mazowieckiego zawiera informacje o kondycji drzewostanów, a także o potrzebie przeprowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych.

Przedsięwzięcia dotyczące utrzymania naturalnych siedlisk bagiennych i podmokłych, mające na celu zachowanie bioróżnorodności, prowadzone są również na terenach leśnych. W 2007 roku na terenie RDLP Warszawa zadania w tym zakresie dotyczyły m.in. odtwarzania właściwych stosunków wodnych w ekosystemach mokradłowych w Nadleśnictwie Przasnysz, zachowania naturalnych zbiorników wodnych (Nadleśnictwa: Mińsk, Sokołów, Pułtusk i Chojnów) oraz utrzymania siedlisk wodno-błotnych w lasach Nadleśnictwa Siedlce, a także renowacji rowów, cieków i wykonania urządzeń technicznych.

⇒ *Szerzenie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców, jako czynnika zwiększającego skuteczność podejmowanych działań w zakresie ochrony przyrody*

Szerzenie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców Mazowsza realizowane jest poprzez szereg działań. Przeprowadzane są liczne konkursy edukacyjne propagujące ekologię. Odbywają się kolejne edycje konkursu ekologicznego dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjów z terenu województwa. Wojewódzki Ośrodek Ruchu Drogowego przeszkolił kierowców w zakresie działań proekologicznych. Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku przeprowadziło szkolenie skierowane do pracowników jednostek samorządowych związane z gospodarką odpadami, procedurami ocen oddziaływania na środowisko, ochrony powietrza oraz ochrony środowiska. W 2010 roku po raz 20 w Polsce i po raz 40 na świecie odbył się Dzień Ziemi, podczas którego w Warszawie na Polach Mokotowskich odbył się festyn promujący postawy ekologiczne w społeczeństwie. Partnerami imprezy są instytucje rządowe i samorządowe, instytuty naukowe, pozarządowe organizacje ekologiczne, parki narodowe oraz parki krajobrazowe. W ramach międzynarodowej kampanii Sprzątanie Świata odbywającej się w trzeci weekend września, zorganizowano akcję Sprzątanie Świata - Czyste Mazowsze, której celem jest podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa oraz zbiórka śmieci.

Realizowano liczne akcje edukacyjne związane z wdrażaniem planu gospodarki odpadami dla Mazowsza, były to m.in. publikacje artykułów w prasie, szkolenia dla mieszkańców wsi z odpowiedniego zagospodarowania odpadów komunalnych. Wzrost świadomości ekologicznej rozpowszechniany był w zakładach pracy poprzez zorganizowanie licznych kampanii informacyjnych oraz akcji skierowanych do pracowników.

W organizację wielu imprez o charakterze ekologicznym zaangażowały się gminy wiejskie i powiaty województwa mazowieckiego, które organizowały różnego rodzaju konkursy, sympozja, seminaria i szkolenia objęte patronatem ze wsparciem finansowym lub rzeczowym.

W ramach akcji informacyjno-edukacyjnych w zakresie opłat za korzystanie ze środowiska, Departament Opłat Środowiskowych przeprowadza działania mające na celu rozpropagowanie informacji na temat opłat za korzystanie ze środowiska, opłaty

produktowej oraz opłaty za substancje kontrolowane, które przyczyniają się przede wszystkim do zwiększenia liczby podmiotów realizujących ustawowe obowiązki z zakresu przedmiotowych opłat, a w konsekwencji wzrostu wpływów z opłat, Zrealizowano m.in. zadania dotyczące organizacji szkoleń oraz druku broszury informacyjnej i dodruku ulotek i plakatów.

Samorząd Województwa Mazowieckiego wspierał działania proekologiczne poprzez publikację dokumentów z dziedziny ochrony środowiska: *Programu ochrony środowiska województwa mazowieckiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy do 2014 roku*, *Programu zwiększania lesistości dla województwa mazowieckiego do roku 2020* i *Programu możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii dla województwa mazowieckiego* oraz albumu *Ekologiczne Mazowsze* (w 2007 roku przeznaczono ok. 107 tys. zł).

⇒ *Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym wód geotermalnych*

W zakresie zwiększenia wykorzystania odnawialnych źródeł energii opracowany został *Program możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii*²⁸. W dokumencie wskazane zostały obszary preferowane do rozwoju energetyki: wodnej, wiatrowej, słonecznej, geotermalnej, energetyki na bazie biomasy oraz obszary preferowane dla rozwoju biogazowni. Uwzględniono również obszary wykluczone z zainwestowania w zakresie energetyki odnawialnej (poza słoneczną) tj. Kampinoski Park Narodowy, a także obszary o ograniczonych możliwościach inwestowania – istniejące i projektowane obszary prawnie chronione (Natura 2000, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu). Istotnym krokiem na rzecz rozwoju wykorzystania odnawialnych źródeł energii jest utworzenie Mazowieckiej Agencji Energetycznej.

Dzięki podejmowanym działaniom w okresie 2004-2008 zwiększył się z 0,06% do 0,26% udział energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych w produkcji energii elektrycznej, co oznacza wzrost produkcji energii ze źródeł odnawialnych o 45 GWh. Wśród zrealizowanych projektów w tym zakresie znajdują się: biogazownie (na składowisku odpadów w Zakroczymiu, w oczyszczalni ścieków Czajka w Warszawie), kolektory słoneczne (np. w Zespole Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej w Otwocku), wykorzystanie biomasy w Elektrowni Ostrołęka. Ponadto w 2007 roku ze środków unijnych (ZPORR) dofinansowano kwotą 7,5 tys. zł zadanie *Budowa kompleksu basenowego z wykorzystaniem źródeł termalnych w Mszczonowie*.

⇒ *Ochronę powietrza i ochronę przed hałasem*

W oparciu o badania prowadzone w ramach monitoringu środowiska, po 2006 roku podjęto wiele działań zmierzających do zmniejszenia uciążliwości związanych z ponadnormatywnym hałasem oraz ochrony powietrza i poprawy jego jakości na obszarach gdzie standardy nie są dotrzymane. Podstawę do podejmowania działań naprawczych w zakresie poprawy czystości powietrza daje roczna ocena jakości powietrza prowadzona przez WIOŚ. Programy naprawcze mające na celu osiągnięcie dopuszczalnych poziomów i poziomów docelowych substancji w powietrzu określa się dla stref²⁹, w których poziom choćby jednej substancji przekracza poziom dopuszczalny powiększony o margines tolerancji lub poziom docelowy. Pierwsze *programy ochrony powietrza* w województwie zostały określone w 2003 roku i dotyczyły aglomeracji warszawskiej oraz powiatów: pruszkowskiego, otwockiego, wołomińskiego, piaseczyńskiego, nowodworskiego. W 2007 roku rozporządzeniami Wojewody

Mazowieckiego określone zostały *Programy ochrony powietrza* dla stref: Radomia, aglomeracji warszawskiej oraz powiatu żyrardowskiego. Dokumenty zawierają podstawowe kierunki działań mające na celu przywracanie poziomów dopuszczalnych pyłu zawieszonego w powietrzu w szczególności poprzez ograniczenia emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych oraz pochodzących ze źródeł punktowych i tzw. niskiej emisji komunalno-bytowej.

W związku ze zmianami w podziale zadań i kompetencji administracji terenowej od 1 stycznia 2008 roku programy ochrony powietrza określa w drodze uchwały sejmik województwa. W 2008 i w 2009 roku ustanowiono programy ochrony powietrza dla 15 stref obejmujących powiaty: ciechanowski, grodziski, nowodworski, otwocki, piaseczyński, pruszkowski, żuromiński, ostrowski, wołomiński, makowski, mławski, pułtuski i legionowski oraz miasta Płock i Ostrołęka. Ponadto powstały 2 programy dotyczące obszaru całego województwa tj. Program ochrony powietrza dla strefy mazowieckiej, w której został przekroczony poziom docelowy ozonu w powietrzu oraz Program ochrony powietrza dla stref w województwie mazowieckim, w których został przekroczony poziom docelowy benzo(α)pirenu w powietrzu. Dokumenty zawierają podstawowe kierunki działań mające na celu przywracanie poziomów dopuszczalnych pyłu zawieszonego w powietrzu w szczególności poprzez ograniczenia emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych oraz pochodzących ze źródeł punktowych i tzw. niskiej emisji komunalno-bytowej.

W związku ze zmianami w podziale zadań i kompetencji administracji terenowej od 1 stycznia 2008 roku programy ochrony powietrza określa w drodze uchwały sejmik województwa. W 2008 i w 2009 roku ustanowiono programy ochrony powietrza dla 15 stref obejmujących powiaty: ciechanowski, grodziski, nowodworski, otwocki, piaseczyński, pruszkowski, żuromiński, ostrowski, wołomiński, makowski, mławski, pułtuski i legionowski oraz miasta Płock i Ostrołęka. Ponadto powstały 2 programy dotyczące obszaru całego województwa tj. Program ochrony powietrza dla strefy mazowieckiej, w której został przekroczony poziom docelowy ozonu w powietrzu oraz Program ochrony powietrza dla stref w województwie mazowieckim, w których został przekroczony poziom docelowy benzo(α)piranu w powietrzu. Dokumenty zawierają podstawowe kierunki działań mające na celu przywracanie poziomów dopuszczalnych pyłu zawieszonego w powietrzu w szczególności poprzez ograniczenia emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych oraz pochodzących ze źródeł punktowych i tzw. niskiej emisji komunalno-bytowej.

Wykonanie w 2007 r. *Mapy Akustycznej Miasta Stołecznego Warszawy*, rozpoczęło proces opracowywania *Programu ochrony środowiska przed hałasem dla m.st. Warszawy*³⁰. W 2009 roku przeprowadzono konsultacje z udziałem społeczeństwa projektu dokumentu. Realizacja działań, zaproponowanych w Programie, przyczyni się w perspektywie do polepszenia warunków życia wszystkich mieszkańców stolicy.

Programy ochrony przed hałasem opracowane zostały również dla terenów położonych poza aglomeracjami. W 2009 roku Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwalił 7 programów dotyczących dróg krajowych: nr 2 (odcinki: Obwodnica Sochaczewa, Sochaczew-Warszawa, Zakręt-Mińsk Maz.), nr 7 (odcinki: Siedlin - Przyborowice, Łomianki-Warszawa i Raszyn - Grójec), nr 8 (odcinki: Mszczonów-Janki, Warszawa - Wyszaków), nr 17 (Lipówka - Garwolin), nr 60 (Ciechanów - Gostynin), nr 61 (Warszawa - Legionowo) i nr 79 (Warszawa - Piaseczno).

Istotne znaczenie dla ograniczenia hałasu komunikacyjnego mają:

- ekrany akustyczne (najwięcej w Warszawie – ponad 40 km, Radomiu, Płocku oraz

- wzdłuż dróg krajowych);
- trasy odciażające centrum stolicy (Trasa Siekierkowska z Mostem Siekierkowskim, tunel pod Wisłostradą na odcinku od mostu Średnicowego do ulicy Karowej, rozpoczęcie budowy II linii metra);
  - obwodnice drogowe dla miast (m.in. Garwolina, Raciąża, Sochaczewa, Wyszkowa) oraz miejscowości przy drogach krajowych (np. Białobrzegi R.).

Poprawiany jest również stan techniczny tras kolejowych i tramwajowych oraz nawierzchnia dróg z wykorzystaniem technologii obniżających emisję hałasu powstającego na styku „koło-nawierzchnia.”

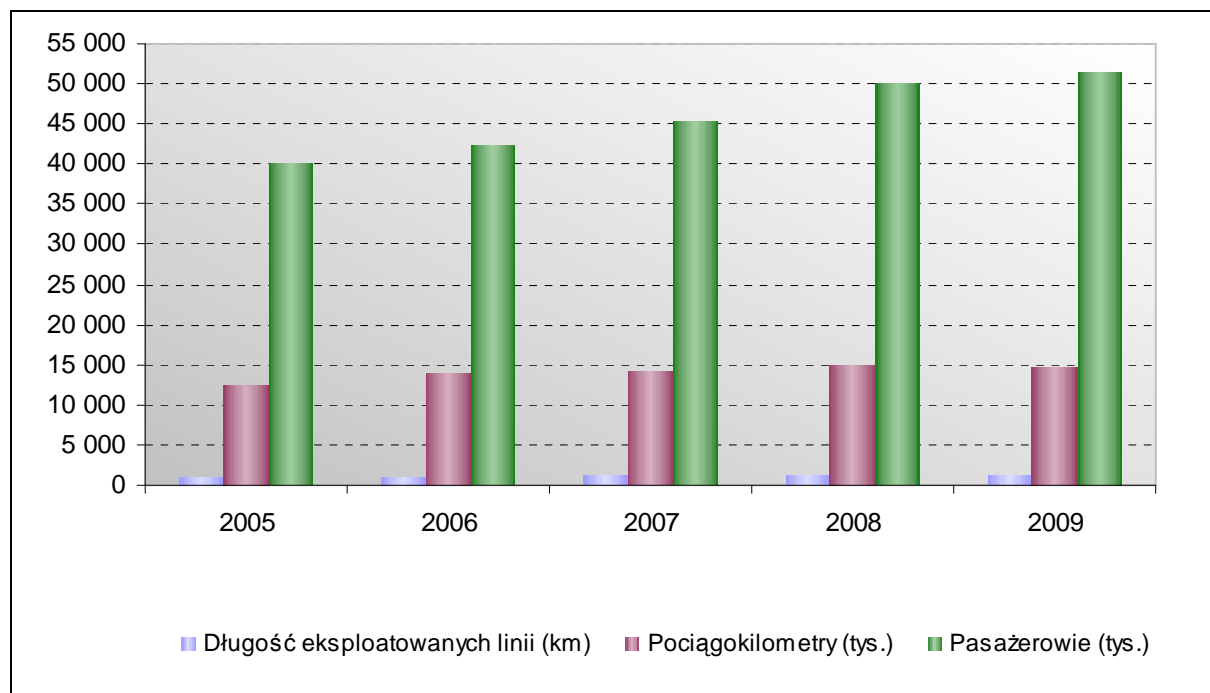
W zakresie ograniczenia hałasu przemysłowego zlikwidowano część lokalnych źródeł hałasu położonych w sąsiedztwie zabudowy, a w innych następowała wymiana urządzeń na mniej uciążliwe. Budowano również ekrany akustyczne wokół placówek usługowych i zakładów produkcyjnych między innymi: Instytut Kardiologii w Warszawie, ZUOK Kobierniki k/Płocka, Tesco Polska Sp. z o.o. w Teresinie.

Kierunek działań 4.6. WYKORZYSTANIE POTENCJAŁU ENDOGENICZNEGO OMW DO STYMULOWANIA ROZWOJU CAŁEGO REGIONU

Obszar Metropolitalny Warszawy (OMW) skupiony wokół stolicy regionu i kraju, cechuje się naturalnymi predyspozycjami do dynamicznego rozwoju. Potencjał ten należy wykorzystać w celu poprawy warunków życia w całym województwie, poprzez skuteczną integrację OMW z pozostałymi częściami regionu, zarówno pod kątem spójności terytorialnej (sieć transportowa), jak i społeczno-gospodarczej.

Zdolności transportowe w województwie systematycznie rosły – w 2008 r. gęstość sieci dróg powiatowych i gminnych wynosiła 72,2 km na 100 km², co oznacza wzrost o ponad 9% w porównaniu z rokiem 2004. Równocześnie długość eksploatowanych linii kolejowych utrzymywała się na dość stabilnym poziomie, zapewniając gęstość na poziomie 4,8-5,0 km na 100 km², plasując tym samym województwo mazowieckie na trzecim miejscu od końca w kraju, a na ostatnim miejscu pod względem długości linii na 10 tys. mieszkańców. Jednak dzięki zwiększeniu pracy przewozowej spółki Koleje Mazowieckie (z 12,4 mln pociągokilometrów w 2005 r. do ponad 14,6 mln w 2009 r., czyli o 18%) udało się znacząco poprawić mobilność ludności województwa. Potwierdza to szybki przyrost liczby pasażerów Kolei Mazowieckich – z 40,0 mln pasażerów w 2005 r. do 51,6 mln w 2009 r., czyli o 29% (Wykres 31). W pierwszym kwartale 2010 r. widoczny jest jednoprocentowy spadek względem analogicznego okresu roku poprzedniego, należy jednak zauważyć, że jest to najlepszy wynik spośród wszystkich przewoźników w tym względzie.

Wykres 31. Długość linii kolejowych w województwie mazowieckim i praca przewozowa Kolei Mazowieckich w latach 2005-2009³¹

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie raportów rocznych spółki Koleje Mazowieckie Sp. z o.o. oraz danych udostępnionych przez Koleje Mazowieckie

O szybkim rozwoju województwa świadczy przyrost PKB utrzymujący się na poziomie 9-12% rocznie w latach 2004-2007 – ze 188,3 mld zł (36,6 tys. zł per capita) do 255,9 mld zł (49,4 tys. zł per capita). W podziale na podregiony zróżnicowanie przyrostu PKB (w cenach bieżących) było umiarkowane – 4 z 6 podregionów wykazywały roczne przyrosty od 10% wzwyż (Warszawa – 12%, warszawski zachodni i ostrołęcko-siedlecki – 11%, warszawski wschodni – 10%), zaś w dwóch średni przyrost roczny był wyraźnie niższy od średniej wojewódzkiej wynoszącej 11% (radomski – 8% i ciechanowsko-płocki 6%). Tendencje te w przekroju lat 2003-2007 zilustrowane zostały na kartogramie (Mapa 1). Wartość dodana brutto ogółem w podziale na podregiony wzrastała w latach 2003-2007 w tym samym tempie co PKB, z wahaniami poniżej jednego pkt. proc. (Mapa 2). Większe wahania były widoczne przy analizie zmian wartości dodanej według sektorów ekonomicznych. W tym przypadku Warszawa zajmowała pierwsze miejsce tylko w dziedzinie rolnictwa (przyrost o 9% rocznie), co stanowiło jednak śladową część dochodów miasta z uwagi na niewielką wartość bezwzględną. W przypadku pozostałych podregionów, równomierny przyrost w tej kategorii o ok. 7% rocznie i znacznie większy udział rolnictwa w całkowitej wartości dodanej (5-7% w podregionach warszawskich, 11-12% w radomskim i ciechanowsko-płockim oraz 19% w ostrołęcko-siedleckim) spowodował, że w ogólnym rozrachunku wzrostu wartości dodanej podregiony te uplasowały się za miastem stołecznym. Odnotowano przy tym szybszy przyrost wartości dodanej usług w podregionach warszawskich aniżeli w Warszawie, a podregion ostrołęcko-siedlecki odnotował najszybszy przyrost wartości dodanej brutto (13% rocznie) w kategorii przemysłu i budownictwa.

Nadzieję na rozwój przemysłu dają wzrastające od 2007 r. nakłady na działalność innowacyjną w tej branży. Przyrost ten został poprzedzony trzynastoprocentowym spadkiem w 2005 r., niemniej w 2008 r. nakłady na poziomie 5,3 mld zł wyniosły 125% wartości z 2004

r. Dobrym sygnałem jest też znaczący wzrost udziału nakładów na działalność badawczą i rozwojową w przemyśle, z 4,3% w 2004 r. do 6,9% w 2008 r. – ponaddwukrotny w liczbach bezwzględnych: z poziomu 182 mln zł do 366 mln zł. Jednak udział produktów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej w przemyśle po skokowym wzroście z 2004 r. na 2005 r. (z 14,6% do 27,1%), spadał by w 2007 i 2008 r. ustabilizować się na poziomie 17,8%.

Mając na uwadze wykorzystanie potencjału endogenicznego OMW do stymulowania rozwoju całego regionu realizowano niżej opisane działania.

⇒ ***Poprawy powiązań funkcjonalno-przestrzennych stolicy z otoczeniem, umożliwiających przenoszenie impulsów rozwojowych z Warszawy na ośrodki subregionalne***

Prowadzono wiele inwestycji dotyczących rozwoju infrastruktury, w szczególności transportowej oraz telekomunikacyjnej.

Samorząd Województwa Mazowieckiego przystąpił do realizacji indywidualnego projektu kluczowego umieszczonego RPO WM pt. *Internet dla Mazowsza*. Projekt sieci szerokopasmowej Mazowsza obejmuje rozbudowę istniejącej sieci światłowodowej operatorów telekomunikacyjnych, zapewniając dostęp do miejsc wykluczenia cyfrowego. Zaprojektowana sieć daje możliwość zapewnienia dostępu do Internetu na ok. 90% obszaru województwa mazowieckiego. Projekt zakłada budowę sieci szerokopasmowej na Mazowszu we wszystkich gminach.

W ramach działań usprawniających powiązania funkcjonalne ośrodków subregionalnych ze stolicą, Samorząd Województwa Mazowieckiego podjął przedsięwzięcia poprawiające funkcjonowanie kolejowych przewozów regionalnych. Wskutek działań spółki Koleje Mazowieckie przywrócono bezpośrednie połączenie kolejowe Ostrołęki i Płocka z Warszawą oraz wprowadzono nowe połączenie Siedlce-Siemiatycze (autobusami szynowymi).

Działanie usprawniające połączenie drogowe Ostrołęki z Warszawą przewiduje realizację alternatywnego połączenia drogowego Ostrołęka-Wyszków (droga S8). W ramach przygotowań do podjęcia tej inwestycji zawarto porozumienie pomiędzy samorządami gmin i powiatów, przez które przebiega planowana trasa a Samorządem Województwa Mazowieckiego. Zadanie to ujęte jest w Wieloletnim Programie Inwestycyjnym Województwa Mazowieckiego. Realizacja inwestycji pozwoli na skrócenie dojazdu do stolicy o ok. 20 km. W 2009 r. przystąpiono do opracowania Studium-Ekonomiczno-Środowiskowego, które stanowić będzie podstawę wyboru najkorzystniejszego wariantu przebiegu planowanej drogi.

W zakresie usprawnienia powiązań funkcjonalnych istniejącego portu lotniczego im. F. Chopina w Warszawie przewiduje się uruchomienie portów lotniczych odciążających Port Lotniczy „Okęcie”. Na zlecenie Urzędu Lotnictwa Cywilnego sporządzone zostało Studium Wykonalności dla lokalizacji przyszłego portu centralnego. Kwestia ta nie została jednak rozstrzygnięta. Samorząd Województwa czyni więc starania, które wiążą się z uruchomieniem portu Lotniczego w Modlinie, którego funkcja ma charakter uzupełniający w zakresie obsługi czarterów, cargo, oraz tanich linii. Rozważana jest także lokalizacja Portu Lotniczego w Sochaczewie. Inwestycja ta wymaga przekształcenia portu wojskowego w cywilny port lotniczy, a jej zadaniem będzie obsługa aglomeracji Warszawy i Łodzi. W 2006 roku Samorząd Województwa Mazowieckiego oraz Sochaczewa i sąsiednich gmin zawarły porozumienie w sprawie powołania spółki

Mazowiecki Port Lotniczy Sochaczew. Realizację przedsięwzięcia przewiduje się po 2011 roku.

Podjęto również szereg opracowań studialnych, np. w Mazowieckim Biurze Planowania Regionalnego opracowano: *Założenia programów działań w obszarach problemowych* (mających na celu łagodzenie dysproporcji społeczno-gospodarczych),

- *Koncepcję szlaków turystyczno-kulturowych na obszarze województwa mazowieckiego,*
- *Studium możliwości wzmocnienia powiązań funkcjonalno-przestrzennych Warszawy z otoczeniem regionalnym,*
- *Studium możliwości wzmocnienia powiązań przestrzennych pomiędzy Warszawą a Łodzią,*
- *Studium rozwoju i oddziaływania kluczowych usług publicznych i komercyjnych w województwie mazowieckim,*
- *Studium rozwoju i modernizacji technologicznej transportu szynowego na Mazowszu w kontekście polityki transportowej województwa mazowieckiego,*
- *Studium rozwoju lotnictwa cywilnego na Mazowszu.*

Obecnie opracowywane jest *Studium terenów wskazanych do lokalizacji parku przemysłowo-technologicznego na terenach przylotniskowych Mazowieckiego Portu Lotniczego Warszawa-Modlin*. W powyższych opracowaniach zaproponowano szereg działań umożliwiających poprawę powiązań funkcjonalno-przestrzennych OMW z otoczeniem regionalnym (w tym przedsięwzięć wymienionych powyżej), których realizacja umożliwi przenoszenie impulsów rozwojowych z OMW (potencjał ekonomiczny) na obszary pozametropolitalne, wpływając na rozwój tego obszaru.

⇒ *Lepsza dostępność do instytucji, których działalność ma kluczowe znaczenie dla rozwoju funkcji metropolitalnych stolicy, tj.:*

- *ośrodka decyzyjnego w zakresie administracji publicznej i gospodarczej;*
- *centrum rynku kapitałowego i usług otoczenia biznesu;*
- *centrum badawczo-rozwojowego;*
- *wiodącego w kraju ośrodka akademickiego*

Dostępność tą uzyskano poprzez wdrażanie przez Samorząd Województwa Mazowieckiego działań usprawniających infrastrukturę transportową (opisane poniżej oraz w kierunkach działań 4.1 i 3.1), zwłaszcza głównych szlaków komunikacyjnych pomiędzy stolicą a innymi ośrodkami miejskimi. Z drugiej strony, aby ułatwić korzystanie z tych instytucji bez konieczności dojeżdżania za każdym razem do Warszawy, podjęto szereg innych inicjatyw:

- Na rzecz poprawy dostępności do instytucji administracji publicznej utworzono w miastach subregionalnych województwa mazowieckiego (Ciechanowie, Ostrołęce, Płocku, Radomiu i Siedlcach) Oddziały Zamiejscowe Mazowieckiej Jednostki Wdrażania Programów Unijnych (MJWPU) powołanej w 2007 r. Oddziały na obszarze przyporządkowanego zasięgu działania realizują we współpracy z warszawską centralą MJWPU zadania wynikające z pełnienia przez Zarząd Województwa Mazowieckiego roli Instytucji Zarządzającej dla RPO WM 2007-2013 oraz Instytucji Pośredniczącej dla komponentu regionalnego PO KL 2007-2013.
- Poprawa dostępności obszarów peryferyjnych następuje również poprzez rozwój usług teleinformatycznych oraz witryn internetowych poszczególnych instytucji, co wpływa korzystnie na dostęp do informacji i umożliwia załatwienie spraw bez potrzeby przemieszczania się. W ramach poprawy dostępności administracji publicznej Urząd

Marszałkowski Województwa Mazowieckiego uczestniczy w systemie ePUAP. Jest on częścią projektu elektronicznej Platformy Usług Administracji Publicznej realizowanego w ramach Centrum Projektów Informatycznych MSWiA. Głównym celem uruchomionej w 2008 roku platformy ePUAP jest stworzenie jednolitego, bezpiecznego i w pełni zgodnego z obowiązującym prawem elektronicznego kanału udostępniania usług publicznych przez administrację publiczną dla obywateli, przedsiębiorców i dla wszystkich jednostek administracji. Na terenie województwa realizowany jest również projekt *Budowa Mazowieckiego Systemu Informacji Bibliotecznej poprzez rozbudowę systemu funkcjonującego w Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego*. Przedmiotem inwestycji jest budowa platformy elektronicznej (MSIB) służącej do zarządzania pracą bibliotek na terenie województwa. Udostępnienie zasobów wiedzy i informacji gromadzonych w bibliotekach publicznych za pośrednictwem Internetu pozwoli wyrównywać szansę dostępu do wiedzy, edukacji i informacji niezależnie od miejsca zamieszkania.

- Podjęto również szereg przedsięwzięć w ramach poprawy dostępności stolicy, jako wiodącego w kraju ośrodka akademickiego. W 2008 roku na podstawie umowy zawartej pomiędzy kierownictwem Wyższej Szkoły Dziennikarskiej im. M. Wańkowicza w Warszawie a władzami Wyższej Szkoły Handlu i Finansów Międzynarodowych im. F. Skarbka w Warszawie powstał Międzyuczelniany Instytut Dziennikarstwa i Nauk Społecznych im. M. Wańkowicza w Radomiu. Ponadto przy Centrum Edukacji Grupy ORLEN w Płocku, w latach 2006-2010 prowadzono trzy kierunki studiów podyplomowych we współpracy z warszawskimi uczelniami wyższymi (Szkołą Główną Handlową, Wyższą Szkołą Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, Uniwersytetem Warszawskim). Poza tym w 2009 roku Marszałek Województwa Mazowieckiego podpisał list intencyjny z Rektorem Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego (WUM) w sprawie współpracy na rzecz wzmocnienia i rozszerzenia istniejących kontaktów pomiędzy Samorządem Województwa Mazowieckiego a WUM. Współpraca polega między innymi na wykorzystaniu bazy jednostek ochrony zdrowia zlokalizowanych na obszarze całego Mazowsza, dla których organem założycielskim jest Samorząd Województwa Mazowieckiego, na potrzeby dydaktyczne Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego w celu kształcenia obecnej i przyszłej kadry medycznej.

⇒ **Włączenie terenów pozametropolitalnych w obszar oddziaływania regionalnego systemu innowacji**

Dzięki realizowanemu przez Samorząd Województwa Mazowieckiego projektowi pt. *Mazowiecka sieć ośrodków doradczo – informacyjnych w zakresie innowacji*, który jest istotnym elementem wdrażania uchwalonej przez Sejmik Województwa Mazowieckiego *Regionalnej Strategii Innowacji dla Mazowsza na lata 2007-2015*. Projekt ma na celu utworzenie oraz rozwój potencjału regionalnych ośrodków doradczo-informacyjnych działających w obszarze innowacji, których zadaniem będzie m.in. świadczenie usług doradczych i informacyjnych w zakresie utworzenia i zarządzania innowacyjną firmą, wdrażania innowacji, wsparcia działalności innowacyjnej od pomysłu do wdrożenia, jak również finansowania przedsięwzięć innowacyjnych. Ośrodki będą pełniły również funkcję promującą współpracę oraz postawy proinnowacyjne w regionie. Jednym z ważniejszych zadań ośrodków będzie też budowanie regionalnego partnerstwa wokół innowacji, w tym nawiązywanie współpracy z uczelniami wyższymi, firmami, izbami handlowymi i gospodarczymi, zrzeszeniami przedsiębiorstw oraz jednostkami samorządu terytorialnego. Celem nadrzędnym projektu jest budowanie potencjału i partnerstwa na poziomie regionu i podregionów. Założeniem projektu jest budowa sieci, opartej na

delegaturach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego, co pozwoli na skuteczną współpracę z subregionami oraz dotarcie do środowisk lokalnych. Projekt ten realizowany jest w ramach komponentu regionalnego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Priorytet VIII Regionalne kadry gospodarki, Działanie 8.2 *Transfer wiedzy*, Poddziałanie 8.2.2 *Regionalne Strategie Innowacji*, którego budżet wynosi około 1 mln zł.

Dla władz samorządowych niezwykle istotnym aspektem prowadzenia polityki proinnowacyjnej, pozwalającym w pełni wykorzystać potencjał regionu, w tym włączenie obszarów pozametropolitalnych w obszar oddziaływania systemu innowacji, jest ścisła współpraca przedsiębiorców ze środowiskiem naukowym, instytucjami otoczenia biznesu, a także administracją, zarówno rządową, jak i samorządową. W celu zapewnienia lepszej komunikacji powyższych podmiotów Samorząd Województwa Mazowieckiego utworzył Internetowy serwis *INNOWACYJNI*, który adresowany jest w szczególności do przedstawicieli tych właśnie środowisk, jako najbardziej zaangażowanych w szeroko pojęty rozwój innowacyjności. W serwisie tym znajdują się przede wszystkim szczegółowe informacje na temat projektów realizowanych przez Samorząd Województwa Mazowieckiego w obszarach związanych m.in. ze wspieraniem innowacyjności i przedsiębiorczości, współpracą z organizacjami otoczenia biznesu, wsparciem inicjatyw klastrowych oraz innych form współdziałania przedsiębiorstw i jednostek naukowych (np. nawiązanie współpracy z Akademią Leona Koźmińskiego w Warszawie w celu realizacji projektu *Mazowiecki Program Badań nad Rozwojem Przedsiębiorczości*). W serwisie tym zamieszczane są również artykuły, analizy, raporty, książki, broszury i publikacje związane z działaniami Samorządu Województwa Mazowieckiego w wyżej wymienionych obszarach (m.in. seria *Spacerkiem po Innowacjach*).

W celu poprawy przepływu wiedzy i technologii pomiędzy jednostkami naukowymi a przedsiębiorcami na Mazowszu realizowane są dwa duże projekty parków technologicznych: Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny oraz Warszawska Przestrzeń Technologiczna – Centrum Przedsiębiorczości, które znalazły się w Indykatorywnym Wykazie Indywidualnych Projektów Kluczowych dla RPO WM 2007-2013. Program rozwoju płockiego parku dotyczy zaawansowanej chemii, nowoczesnych materiałów, alternatywnych, ekologicznych źródeł energii odnawialnej, czy biotechnologii. Preumowa dla projektu Warszawska Przestrzeń Technologiczna została podpisana przez przedstawicieli Miasta Stołecznego Warszawy z Zarządem Województwa Mazowieckiego w dniu 23 marca 2010 r. Instrument ten przyczynia się do zwiększenia konkurencyjności gospodarki Warszawy oraz całego Mazowsza. Przedsięwzięcia te sprzyjać będą przepływowi nowych technologii na obszar Mazowsza, a tym samym przyczynią się do rozwoju systemu innowacyjnego regionu.

W poprzednim okresie programowania (2004-2006) przedsięwzięcia dotyczące budowy regionalnego systemu innowacji realizowane były w ramach ZPORR 2004-2006 poprzez działanie 2.6. *Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy*. W województwie mazowieckim dofinansowanie na łączną kwotę przekraczającą 16 mln zł otrzymało ponad 20 projektów, które wdrażane były również na obszarach pozametropolitalnych. Więcej informacji na temat podejmowanych działań w celu budowania systemu innowacyjnego w regionie opisano w kierunkach działań 2.4. oraz 2.5.

⇒ **Rozbudowa infrastruktury transportowej i poprawa jakości transportu publicznego, również na obszarach pozametropolitalnych**

Rozbudowa infrastruktury jest jednym z kluczowych czynników wpływających na wykorzystanie potencjału endogenicznego OMW w celu aktywizacji i modernizacji terenów peryferyjnych Mazowsza. Proces ten ułatwiają realizowane na obszarze województwa inwestycje i prace modernizacyjne wykonywane na ciągach komunikacyjnych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym, stanowiących główny szkielet powiązań infrastrukturalnych, oraz jako uzupełnienie – na sieci dróg wojewódzkich.

W latach 2006-2009 prowadzono roboty na odcinkach dróg krajowych o łącznej długości ponad 800 km. Zakres realizowanych prac dotyczył głównie budowy, przebudowy, odnowy bądź wzmocnienia nawierzchni istniejących ciągów, a także – poprzez budowę obwodnic – likwidacji wąskich gardeł powodujących kolizje spowodowane nakładaniem się ruchu tranzytowego oraz lokalnego. Poprawa funkcjonowania układu drogowego ośrodków subregionalnych wiązała się głównie z podnoszeniem standardów technicznych niektórych dróg krajowych i obejmowała m.in. przebudowę skrzyżowań, budowę rond, tras obwodowych oraz obiektów inżynierskich. Prace te prowadzone były na drogach nr 7, 9, 12 (w Radomiu), nr 63 (w Siedlcach), nr 61 (w Ostrołęce), nr 60, 62 (w Płocku) oraz na drogach nr 2, 8, 50. Istotne znaczenie dla funkcjonalności powiązań komunikacyjnych w relacjach wewnątrzregionalnych miały realizowane przedsięwzięcia inwestycyjno-modernizacyjne kształtujące tzw. *Wielką Obwodnicę Mazowsza* (drogi krajowe nr 12 i 60 oraz wojewódzkie nr 627 i 544). W tym zakresie podjęto także prace modernizacyjne na drogach nr 63 oraz 617. Usprawnieniu systemu drogowego Warszawy służyły: przebudowa wielu odcinków tras wlotowych do stolicy, częściowa realizacja południowego fragmentu tzw. *Obwodnicy Miejskiej*, a także przygotowanie do realizacji odcinków dróg tworzących tzw. *Ekspresową Obwodnicę Okółowarszawską* oraz wykonanie niektórych fragmentów dróg tworzących *Dużą Obwodnicę Warszawy* (nr 50 i 62). W ramach poprawy powiązań funkcjonalnych układu drogowego stolicy z otoczeniem regionalnym podjęto także prace związane z realizacją trasy obwodowej Mińska Mazowieckiego, stanowiącej fragment planowanego odcinka autostrady A2 (odc. Węzeł Konik-Węzeł Ryczolek).

Działania realizacyjne na drogach wojewódzkich Mazowsza, których blisko połowa odznacza się niezadowalającym stanem technicznym, koncentrowały się przede wszystkim na utrzymaniu i przebudowie istniejącej infrastruktury drogowej. Dotyczyły również budowy nowych połączeń komunikacyjnych – związanych z uzupełnieniem połączeń podstawowych w układzie drogowym sieci krajowej. W ramach realizacji ww. działań podjęte zostały zabiegi modernizacyjne m.in. w ciągach drogowych: nr 575, 618, 637, 728, 801, 698, 807. Poprawa standardów sieci dróg wojewódzkich na Mazowszu w latach 2006-2009 realizowana była na ponad 30% ogólnej ich długości, z tego ponad połowę poddano gruntownej przebudowie. W latach 2006-2009 stopień zaangażowania środków budżetu województwa mazowieckiego na potrzeby inwestycyjne oraz bieżące utrzymanie dróg wojewódzkich, których dysponentem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego, był znaczny – stanowił prawie 40% środków przeznaczonych na finansowanie w budżecie „działu 600 – transport i łączność”, a wartość wydatkowanych środków na ten cel przekroczyła kwotę 1,3 mld zł.

Podobne znaczenie dla aktywizacji i modernizacji obszarów pozametropolitalnych mają działania podejmowane w zakresie infrastruktury kolejowej. Większość inwestycji dotyczących poprawy standardów tego rodzaju infrastruktury wiązała się z przebudową głównych magistrali kolejowych, (m.in. niektórych odcinków linii kolejowych E20 Kunowice-Warszawa-Terespol, E75 Warszawa/Zielonka-Kuźnica Białostocka)

realizujących powiązania zewnętrzne i wewnętrzne województwa, oraz wymianą przestarzałego taboru.

Dla poprawy dostępności transportu publicznego w stolicy, a tym samym dyfuzji czynników rozwojowych, uruchomiono Szybką Kolej Miejską (SKM) na trasie Pruszków-Sulejówek-Miłosna, co usprawniło przewozy kolejowe w aglomeracji warszawskiej. Docelowo przewiduje się rozszerzenie działalności SKM w kierunku: Otwocka, Grodziska Mazowieckiego, Błonia, Nowego Dworu Mazowieckiego, Tłuszcza, Mińska Mazowieckiego oraz Zalesia Górnego. Kształtowano również węzły przesiadkowe między różnymi systemami obsługi pasażerskiej poprzez budowę parkingów w systemie „Parkuj i Jedź”. Dotychczas zrealizowano szereg tego typu inwestycji w samej stolicy oraz w Otwocku, Piasecznie, Żyrardowie, Ożarowie Mazowieckim, Brwinowie, Celestynowie, Pruszkowie, Ciechanowie oraz Siedlcach.

Komplementarny charakter dotyczący poprawy funkcjonowania systemu kolejowego mają działania podejmowane przez Samorząd Województwa Mazowieckiego. Usprawnienie regionalnych przewozów pasażerskich możliwe było dzięki powołaniu spółki kolejowej *Koleje Mazowieckie*, co uporządkowało i wzmocniło transport kolejowy w regionie, a także przyczyniło się do poprawy komfortu podróżowania. W latach 2005-2010 Samorząd Województwa Mazowieckiego zakupił m.in. 10 nowych Elektrycznych Zespołów Trakcyjnych (EZT) typu Flirt, 37 piętrowych wagonów typu push-pull, 11 używanych autobusów szynowych od *Deutsche Bahn*, 184 używanych EZT od „PKP Przewozy Regionalne” oraz 2 zmodernizowane EZT typu EW60 – przeznaczając na ten cel łącznie ponad 650 mln zł. Dodatkowo w ramach RPO WM 2007-2013 poprzez działanie 3.2. *Regionalny transport publiczny* realizowane są 2 projekty, które znalazły się na liście projektów kluczowych dla Mazowsza. Pierwszy dotyczy zakupu 11 nowych dwukabinowych lokomotyw, złożonych z wagonów typu push-pull, drugi zaś dotyczący modernizacji elektrycznych zespołów trakcyjnych EN57, stanowiących podstawę bazy taborowej. Beneficjentem tych projektów są Koleje Mazowieckie, a ich wartość przekraczała kwotę 380 mln zł. Spółka kolejowa województwa planuje również pozyskanie 16 EZT w ramach Programu Operacyjnego *Infrastruktura i Środowisko*.

Szczegółowe informacje dotyczące rozwoju infrastruktury transportowej na Mazowszu zawarto w opisie kierunków działań 3.1, 3.2 i 4.1.

⇒ *Stworzenia sieci powiązań funkcjonalnych i społeczno-gospodarczych, dzięki którym metropolitalny rynek pracy stanie się szansą na obniżenie poziomu bezrobocia w regionie, a jego profil zapewni zatrudnienie nie tylko wysoko wykwalifikowanym specjalistom, lecz także pracownikom świadczącym usługi i prace proste*

Prowadzono szereg przedsięwzięć dotyczących m.in. rozwoju infrastruktury, w szczególności transportowej oraz telekomunikacyjnej (co opisano powyżej, oraz w innych kierunkach działań niniejszego Raportu, np. 3.1., 4.1.) umożliwiających mieszkańcom peryferyjnych obszarów województwa lepszą dostępność do metropolitalnego rynku pracy.

Elementem sprzyjającym tworzeniu powiązań funkcjonalnych i społeczno-gospodarczych w celu eliminacji zjawiska bezrobocia na Mazowszu jest projekt systemowy *Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy II* (współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego a wdrażany przez Wojewódzki Urząd Pracy), który w 2010 r. został zatwierdzony do realizacji przez Zarząd Województwa

Mazowieckiego. Głównym celem projektu jest kontynuacja prac badawczych rozpoczętych w 2009 roku przez Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy (MOPR), zmierzających do kompleksowej diagnozy mazowieckiego rynku pracy i stworzenia rekomendacji dla jego uczestników. W ramach projektu prowadzona będzie baza projektów badawczych oraz publikacji dotyczących mazowieckiego rynku pracy, a także bazy pracodawców (w podziale na branże), agencji doradztwa personalnego i pośrednictwa pracy, instytucji kształcenia ustawicznego i szkolnictwa zawodowego, publicznych służb zatrudnienia oraz innych instytucji i organizacji działających w obszarze rynku pracy na terenie każdego z powiatów.

Kolejną podejmowaną w tym kierunku inicjatywą jest działalność na obszarze województwa ponad 70 Gminnych Centrów Informacji (GCI), które ściśle współpracują w kwestiach merytorycznych z urzędami pracy, w tym zlokalizowanymi na obszarze metropolitalnym. Centra ukierunkowane są głównie na podejmowanie działań zapobiegających bezrobociu i łagodzeniu jego skutków, m.in. poprzez pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy, pisaniu dokumentów aplikacyjnych oraz informowaniu o aktualnie organizowanych kursach i szkoleniach. W Centrach można uzyskać informacje nie tylko o sytuacji na lokalnym rynku pracy, ale również o rynku regionalnym, w tym o ofertach pochodzących od pracodawców z obszaru metropolitalnego.

Ponadto realizowane były inwestycje mające na celu wspieranie rozwoju szkolnictwa i bazy edukacyjnej, w tym szkół wyższych funkcjonujących w ośrodkach subregionalnych (jak w kierunku działań 1.2) oraz działania koordynacyjne w celu dostosowania profilu wykształcenia absolwenta do zapotrzebowań rynku pracy.

Działania na rzecz zatrudnienia w regionie i przeciwdziałania bezrobociu omówiono w szerszym zakresie w kierunku działań 1.3.

Działania podejmowane w ramach kierunku 4.6. skupiały się na rozbudowie infrastruktury transportowej, w tym na obszarach pozametropolitalnych, równoległe z opracowywaniem Strategii Transportu Zintegrowanego dla wybranych korytarzy transportowych pomiędzy OMW a obszarami pozametropolitalnymi. Podejmowano także przedsięwzięcia ukierunkowane na poprawę powiązań funkcjonalno-przestrzennych stolicy z otoczeniem, w tym obejmujące współpracę w ramach stowarzyszenia regionów podmiejskich PURPLE. Działania w zakresie infrastruktury były realizowane przez Mazowiecki Zarząd Dróg Wojewódzkich, Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad, PKP oraz Samorząd Województwa. Prace badawcze i opracowania strategiczne przygotowywało Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego we współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego. Suma tych działań powinna przyczynić się do zarówno dalszego rozwoju OMW, jak też lepszej dostępności Obszaru i jego funkcji dla pozostałych części województwa.

Cel pośredni 5. ROZWÓJ SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO ORAZ KSZTAŁTOWANIE WIZERUNKU REGIONU

Kierunek działań 5.1. ROZWÓJ SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO I INTEGRACJI REGIONALNEJ

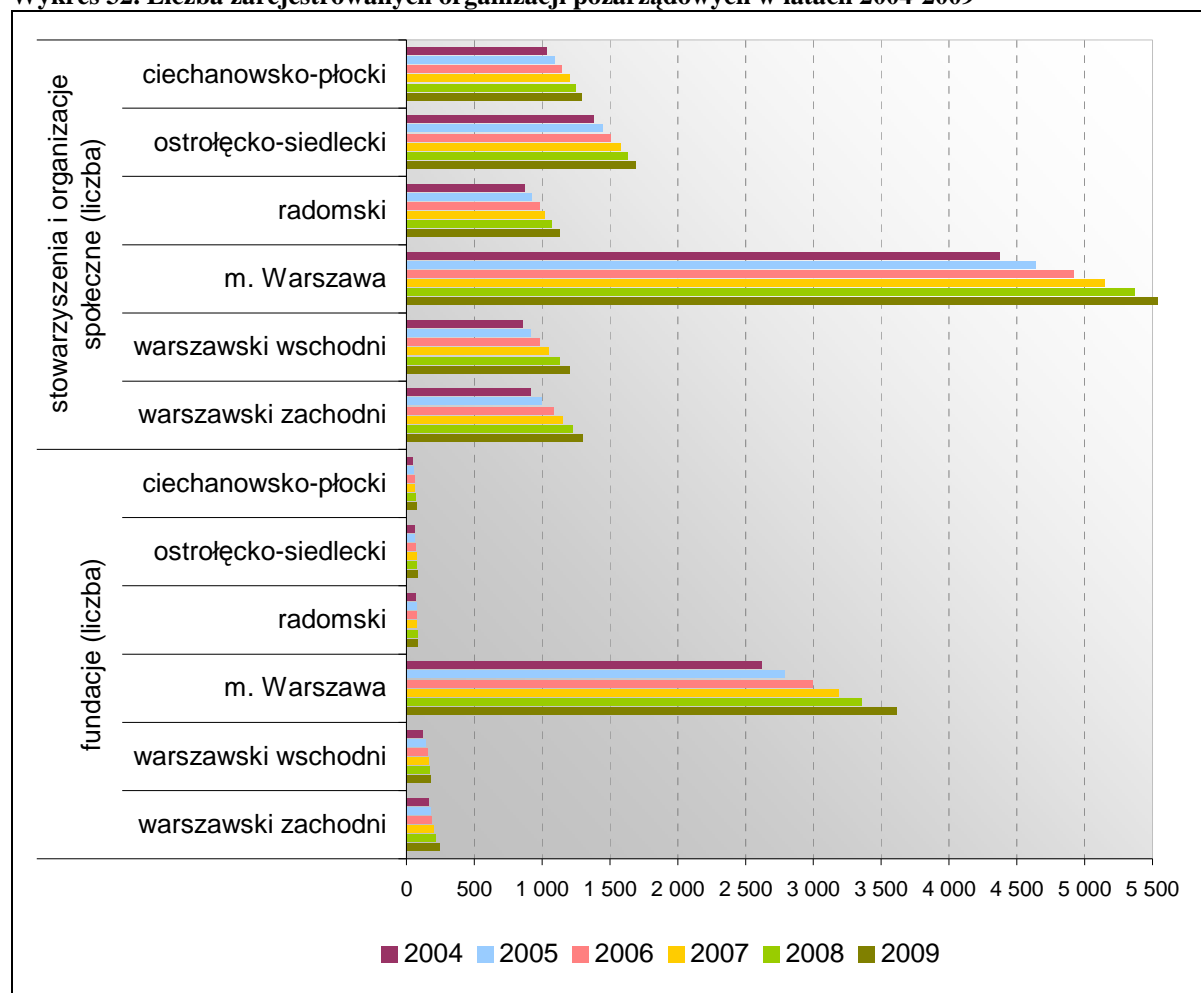
Poprawa aktywności obywatelskiej jest kluczowym elementem budowy kapitału społecznego w województwie. Społeczność cechująca się wysokim poziomem kapitału społecznego odznacza się chęcią i umiejętnością współpracy w obrębie grup i organizacji w celu realizacji

własnych interesów. Jej członkowie obdarzają się również wzajemnym zaufaniem, kierują się podobnymi normami postępowania, są względem siebie lojalni i słowni. Takie społeczności mogą czerpać dodatkowe korzyści ekonomiczne i społeczne poprzez eliminację wzajemnej nieufności i pogłębianie współpracy.

W latach 2004-2009 znacząco wzrosła liczba pozarządowych stowarzyszeń i organizacji społecznych z 9,5 tys. w 2004 r. do 12,2 tys. w 2009 r. Zwiększyła się również liczba fundacji z 3,1 tys. w 2004 r. do 4,3 tys. w 2009 r. (Wykres 32). Najwięcej zarejestrowanych organizacji pozarządowych funkcjonuje na terenie Miasta Stołecznego Warszawy i jest to około 50% wszystkich stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz około 75% fundacji działających na Mazowszu. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców liczba stowarzyszeń i organizacji społecznych wyniosła 18,4 w 2004 r., a w 2009 r. - 23,4. Była to większa wartość wskaźnika niż średnio w Polsce (23,1 w 2009 r.). Jednocześnie liczba fundacji w województwie w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wzrosła z 6,0 w 2004 r. do 8,2 w 2009 r., a wskaźnik jest wyższy niż średnia w Polsce (2,96 w 2009 r.).

Wykres 32. Liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych w latach 2004-2009

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Strategia przewiduje szereg działań mających na celu rozwój społeczeństwa obywatelskiego i integracji regionalnej. Ważne miejsce zajmują wśród nich:

⇒ *Inicjowanie i wspieranie działań służących kształtowaniu postaw obywatelskich*
oraz

⇒ **Wspieranie promocji działań prospołecznych, wolontariackich i filantropijnych**

Samorząd Województwa Mazowieckiego realizuje szereg projektów, których celem jest wspieranie i kreowanie inicjatyw organizacji samorządowych poprzez organizowanie konferencji i seminariów, debat publicznych, dni otwartych w Urzędzie Marszałkowskim i kampanii informacyjnych. W celu inicjowania i wspierania działań służących kształtowaniu postaw obywatelskich została utworzona strona internetowa Samorządowego Forum Dialogu Obywatelskiego, która stanowi źródło informacji na temat współpracy Samorządu Województwa Mazowieckiego z organizacjami pozarządowymi. Strona wyposażona jest w forum dyskusyjne i bazę danych organizacji pozarządowych. Figuruje w niej obecnie 115 organizacji, z których 43 zarejestrowane zostały po 2006 roku. Natomiast strona główna samorządu województwa umożliwia prowadzenie konsultacji społecznych oraz informowanie o przedsięwzięciach i projektach realizowanych przez samorząd.

W ramach wspierania i inicjowania działań służących kształtowaniu postaw obywatelskich w 2007 roku rozpoczęto w Urzędzie Marszałkowskim wdrażanie programu Elektronicznego Systemu Obiegu Dokumentów. Realizacja tego przedsięwzięcia przyczyniła się do zwiększenia przejrzystości procedur oraz pozytywnie wpłynęła na poczucie bezpieczeństwa i traktowanie obywateli. Umożliwiła także monitorowanie prowadzonych spraw, zapewniając kierownictwu komórek organizacyjnych stały nadzór nad realizowanymi zadaniami.

Wspieraniu promocji działań prospołecznych, wolontariackich i filantropijnych służy umieszczona na stronach Urzędu Marszałkowskiego informacja, umożliwiająca kontakt z organizacjami prowadzącymi taką działalność. Zamieszczony tam link *Pomóżmy potrzebującym*, umożliwia natychmiastową reakcję na apel ludzi potrzebujących pomocy. W związku z powodzią, jaka dotknęła kraj, władze samorządowe zorganizowały zbiórkę darów dla ofiar kataklizmu na Mazowszu, która odbyła się na przełomie maja i czerwca w Urzędzie Marszałkowskim w Warszawie oraz w podległych mu instytucjach. Zarząd Województwa Mazowieckiego podjął także decyzję o przekazaniu 500 tys. zł, z przeznaczeniem na ochronę wałów przeciwpowodziowych.

Samorząd województwa organizuje szereg konferencji i seminariów dotyczących funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych. Istotną dla samorządu była konferencja zorganizowana przez Marszałka Województwa Mazowieckiego w połowie września 2008 roku w Warszawie pt. *Metropolie – wyzwania dla polityki regionalnej*, podczas której przedstawiono wybrane aspekty polityki metropolitalnej oraz przyjęto stanowisko samorządów w sprawie planowanych zmian regulacji prawnych. W konferencji wzięli udział przedstawiciele Rządu RP, samorządów wszystkich szczebli z całego kraju, reprezentanci świata nauki oraz organizacji pozarządowych. Ważnym wydarzeniem była także konferencja w Puławach *10 lat samorządu województwa – dokonania i perspektywy*. Podczas konferencji podsumowana została działalność samorządów, ich osiągnięcia i perspektywy rozwoju. Omówiono także miejsce samorządu województwa w systemie ustrojowym państwa oraz wyzwania dla samorządów lokalnych, związane z długookresowymi strategiami rozwoju regionalnego. W maju 2008 roku w delegaturach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego zorganizowano czterodniowy cykl spotkań konsultacyjno-informacyjnych dla przedstawicieli organizacji pozarządowych, związanych z funkcjonowaniem Urzędu Marszałkowskiego.

Liczne szkolenia dotyczące problematyki obszarów wiejskich organizowane są przez

Departament Rolnictwa i Modernizacji Terenów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego. W okresie od listopada 2004 roku do października 2006 roku odbyło się ponad 70 spotkań informacyjno-szkoleniowych, umożliwiających przekazanie szczegółowych informacji o projekcie *Odnowa wsi* na Mazowszu. W 2006 roku zorganizowano *Dni Edukacji Rolniczej i Samorządowej*, obejmujące m. in. warsztaty poświęcone tworzeniu strategii rozwoju miejscowości. Odbyło się również 6 spotkań konsultacyjnych, w których uczestniczyło ponad 500 osób. Na spotkaniach tych omawiano dotychczasową realizację działania 2.3 *Odnowa wsi oraz ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego* w ramach *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich* oraz jego przyszłość w latach 2007-2013.

Jedną z form wspierania promocji działań prospołecznych było IX Mazowieckie Forum Samorządowe poświęcone sposobom aktywizacji obszarów wiejskich i możliwościom rozwoju społeczności lokalnych.

W celu zapewnienia dostępu do informacji o programach europejskich i imprezach promocyjno-gospodarczych, w październiku 2002 roku w Brukseli utworzono Biuro Przedstawicielskie Województwa Mazowieckiego. Biuro to zajmuje się: promocją województwa w dziedzinie gospodarczej, kulturalnej i turystycznej na forum międzynarodowym; pomocą w pozyskiwaniu środków z funduszy pomocowych i programów wspólnotowych dostępnych dla samorządów oraz aktywnie wspiera przedsięwzięcia realizowane w ramach zawartych przez województwo bilateralnych i wielostronnych porozumień o współpracy międzyregionalnej.

W dniach 18 – 20 listopada 2008 roku w Brukseli miały miejsce wydarzenia skierowane do przedstawicieli instytucji unijnych i mieszkańców, których celem było promowanie Mazowsza poprzez zaprezentowanie potencjału gospodarczego przedsiębiorstw i producentów oraz walorów turystycznych i kulturalnych. Na konferencji *Doing Business in Mazovia* odbyła się promocja mazowieckiego biznesu. W roku 2009 województwo mazowieckie promowane było w dwóch imprezach: *Międzyinstytucjonalnym Dniu Otwartym UE* oraz w *Święcie Alei Tervueren*, podczas którego na wyłączonej z ruchu ulicy prezentowane były stoiska przedstawiające galerie, dobroczynne organizacje, kuchnie i ciekawostki z całego świata.

⇒ *Wspieranie inicjatyw pozarządowych z zakresu ekonomii społecznej*

Działanie 7.2 PO KL obejmuje przedsięwzięcia dotyczące poprawy dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz rozwijanie sektora ekonomii społecznej. W ramach wspierania inicjatyw pozarządowych z tego zakresu, w województwie mazowieckim w 2008 roku, dla Poddziałania 7.2.2 *Wsparcie ekonomii społecznej* przyznano dofinansowanie 6 projektom na kwotę 3,8 mln zł, z czego miejscem realizacji 4 projektów (na kwotę 2,3 mln zł) była Warszawa. Największe dofinansowanie wynoszące 934 tys. zł otrzymał projekt *Przerwij ciszę* realizowany przez *Stowarzyszenie Forum Idei Europejskiej* w partnerstwie z Fundacją Marty Chojnowskiej *Przerwij ciszę*. Projekt skierowany był do 20 organizacji pozarządowych nie prowadzących działalności gospodarczej, wspierających ekonomię społeczną z terenu miasta Płocka i powiatu płockiego. Zakres projektu obejmował różne szkolenia: *Język migowy*”, *Public relations*, *Neurokinezylogia*, *Zarządzanie zespołem*, *Komunikacja interpersonalna*, *Zarządzanie przez cele*, *Zarządzanie czasem*, *Rachunkowość od podstaw*, *Budowanie partnerstw lokalnych*, *Prawo - organizacyjne aspekty funkcjonowania organizacji pozarządowych*. Drugim pod względem wysokości kwoty dofinansowania (738 tys. zł) był projekt

Efektywnie, fachowo, skutecznie – wsparcie dla sektora ekonomii społecznej realizowany przez Stowarzyszenie Biuro Obsługi Ruchu Inicjatyw Społecznych. Projekt skierowany był do podmiotów ekonomii społecznej i osób chcących rozpocząć działalność, w tym w zakresie. Celem projektu było przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i wsparcie sektora ekonomii społecznej, a działania obejmowały doradztwo ogólne i specjalistyczne, cykl szkoleń dla podmiotów ekonomii społecznej, budowanie partnerstwa lokalnego na rzecz ekonomii społecznej oraz wypracowanie modelu partnerstwa. Ze szkoleń skorzystało 130 osób, odbyło się 10 lokalnych spotkań informacyjnych oraz podsumowujące seminarium na temat partnerstwa na rzecz ekonomii społecznej. Stosunkowo duże dofinansowanie otrzymał projekt *Przedsiębiorstwa społeczne - mazowieckie modele działania* realizowany przez WYG International Sp. z o.o. (685 tys. zł). W ramach Projektu opracowano praktyczne modele tworzenia i działania przedsiębiorstw społecznych, które zostały rozpropagowane w sektorze publicznym, środowisku organizacji pozarządowych i w środowiskach przedsiębiorców województwa mazowieckiego.

⇒ ***Tworzenie związków gmin, powiatów lub miast, powoływanych w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć, inwestycji, koncentrujących swoją działalność wokół cennych obszarów przyrodniczych i turystycznych***

W celu realizacji wspólnych przedsięwzięć i inwestycji tworzone są związki pomiędzy gminami. Związki międzygminne posiadają osobowość prawną i są korporacjami prawa publicznego tworzonymi przez samorządy lokalne zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym. Na terenie województwa mazowieckiego obecnie funkcjonuje 15 międzygminnych związków, z których 2 powstały w ostatnim okresie. W 2004 roku powstał Związek Gmin Zalewu Zegrzyńskiego z siedzibą w Legionowie, skupiający 7 podmiotów. Do głównych zadań związku należą: ochrona wód, ziemi i powietrza wokół Zalewu Zegrzyńskiego, budowa i modernizacja ujęć wód, stacji uzdatniania wód, sieci wodociągowych, oczyszczalni ścieków i kanalizacji, promocja turystyki i rekreacji na Zalewie i wokół jego brzegów. Międzygminny Związek Regionu Ciechanowskiego z siedzibą w Ciechanowie wpisany został do rejestru związków międzygminnych 24 czerwca 2009 roku. W skład związku wchodzi 21 gmin wiejskich: Ciechanów, Czernice Borowe, Czerwonka, Gołymień-Ośrodek, Grudusk, Jednorzec, Karniewo, Krasne, Krasnosielc, Krzynowłoga Mała, Młynarze, Ojrzeń, Opinogóra Górna, Płoniawy-Bramura, Pokrzywnica, Przasnysz, Regimin, Rzewnie, Sypniewo, Szeków, Świercze oraz 6 gmin miejskich: Chorzew, Ciechanów, Głinojeck, Maków Mazowiecki, Pułtusk i Przasnysz. Do zadań związku należą działania z zakresu gospodarki odpadami, tj. budowa, utrzymanie i eksploatacja instalacji i urządzeń do odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, organizowanie selektywnej zbiórki odpadów, segregacja oraz magazynowanie odpadów komunalnych, w tym niebezpiecznych, przydatnych do odzysku oraz współdziałanie z przedsiębiorcami podejmującymi działalność w zakresie gospodarowania tego typu odpadami, prowadzenie działalności edukacyjnej i szkoleniowej w powyższym zakresie oraz rekultywacja gminnych wysypisk nie spełniających norm ochrony środowiska. Związek gmin umożliwia realizację projektu *Budowa zintegrowanego systemu gospodarki odpadami komunalnymi dla gmin rejonu ciechanowskiego* o wartości ok. 88 mln zł, który znajduje się na liście projektów kluczowych w ramach priorytetu IV Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, z poziomem dofinansowania 40%. W ramach projektu przewiduje się następujące inwestycje:

- uruchomienie w Woli Pawłowskiej k. Ciechanowa linii sortowniczej, linii segregacji odpadów budowlanych oraz kompostowni odpadów ulegających biodegradacji,
- realizację w Płocochowie k. Pułtusa zakładu demontażu i segregacji odpadów

- wielkogabarytowych oraz sprzętu elektrycznego i elektronicznego,
- budowę w Makowie Mazowieckim zakładu segregacji i przeróbki odpadów budowlanych,
- realizację w Oględzie k. Przasnysza kwatery na odpady azbestowe.

⇒ *Wspieranie i inicjowanie porozumień i stowarzyszeń pogłębiających integrację w regionie*

Działania w zakresie pobudzenia ruchu turystycznego wokół cennych przyrodniczo obszarów województwa realizowane były poprzez wspieranie przedsięwzięć i inwestycji w obszarze turystyki, organizację kursów doskonalących wiedzę o województwie, promocję walorów regionu w prasie lokalnej i regionalnej, broszurach i informatorach. W 2006 roku powstała Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna skupiająca 68 członków. Celem organizacji jest promocja walorów turystycznych Mazowsza, budowanie interaktywnej informacji turystycznej oraz integracji działań podmiotów gospodarczych w branży turystycznej, lokalnej administracji państwowej i samorządowej oraz organizacji pozarządowych. Organizacja wspiera działania samorządu terytorialnego, przedsiębiorców jak również organizacji pozarządowych, w tym liczne lokalne organizacje turystyczne. Po 2006 roku powstały:

- Lokalna Organizacja Turystyczna *Trzech Rzek* została utworzona w marcu 2007 roku. Obejmuje zasięgiem działania gminy: Nowy Dwór Mazowiecki, Pomiechówek, Leoncin, Zakroczym, Czosnów i Wieliszew. Celem organizacji jest promowanie i budowanie wspólnej oferty turystycznej obszaru położonego w widłach trzech rzek: Wisły, Narwi i Wkry.
- Lokalna Organizacja Turystyczna *Mazowsze Chopina*, która powstała w marcu 2008 roku i skupia miasta: Płock i Sochaczew oraz gminy: Sochaczew, Iłów, Młodzieszyn, Sanniki i Brochów. Celem organizacji jest rozwój lokalnego rynku usług turystycznych wraz z budowaniem i promocją oferty turystycznej zachodniego Mazowsza, a zwłaszcza miejsc związanych z Fryderykiem Chopinem.
- Lokalna Organizacja Turystyczna Południowego Mazowsza *W widłach Wisły i Pilicy* utworzona w lutym 2008 roku skupiająca samorządy powiatów: radomskiego, szydłowieckiego, kozienickiego, lipskiego, przysuskiego, białobrzeskiego, zwolenińskiego i grójeckiego oraz organizacje pozarządowe i podmioty gospodarcze z tego obszaru. Celem organizacji jest ożywienie gospodarcze regionu, poszerzenie możliwości zatrudnienia oraz promocja obszaru.

Funkcjonujące na Mazowszu stowarzyszenia i lokalne grupy działania tworzą i realizują własne strategie rozwoju, promują walory regionu oraz dbają o jego rozwój. Aktywnie działającymi stowarzyszeniami, powstałymi po 2006 roku, są:

- Stowarzyszenie *Kapitał-Praca-Rozwój* założone przez cztery gminy: Siedlce, Wiśniew, Skórzec i Wodzinie. W 2009 roku stowarzyszenie uzyskało status lokalnej grupy działania, której celem jest realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju w latach 2009-2014, obejmujące obszar 23 gmin;
- Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania *Tygiel Doliny Bugu* utworzone w październiku 2008 roku, do którego należy 19 gmin województw podlaskiego i mazowieckiego, położonych po obu stronach Bugu. Głównym celem stowarzyszenia jest promocja walorów tych gmin obu regionów;
- Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania *Nad Bzurą* działająca na obszarze powiatu sochaczewskiego;
- Lokalna Grupa Działania *Kurpsie Razem* utworzona w 2006 roku. Należy do niej 8 gmin powiązanych funkcjonalnie z rzeką Omulew, 13 stowarzyszeń oraz 8 partnerów

gospodarczych. Celem stowarzyszenia jest zrównoważony i wszechstronny rozwój Kurpiowszczyzny poprzez wzrost aktywności społeczności lokalnych uwzględniający walory przyrodnicze i bogactwo kultury gmin Puszczy Zielonej;

- Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania *Zielone mosty Narwi* obejmująca działaniem obszar powiatu pułtuskiego oraz części powiatu nowodworskiego. Głównym celem stowarzyszenia jest dbałość o rozwój i promocję regionu.

⇒ **Organizowanie kursów doskonalących wiedzę w zakresie znajomości regionu, z myślą o wykorzystaniu jej w rozwoju turystyki**

Ważną pozycję działalności Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej stanowi organizowanie kursów doskonalących wiedzę z zakresu znajomości regionu oraz wykorzystania jej do rozwoju turystyki. Organizacja ta we współpracy z lokalną organizacją turystyczną *Mazowsze Chopina* w Sochaczewie i przy finansowym wsparciu Ministerstwa Sportu i Turystyki zorganizowała w 2009 roku szkolenie dotyczące komercjalizacji produktów turystycznych województwa mazowieckiego w nawiązaniu do obchodów Roku Chopinowskiego 2010. Przedmiotem szkolenia była edukacja branży turystycznej, samorządów i organizacji pozarządowych oraz kadr obsługujących ruch turystyczny w zakresie kreowania i promowania innowacyjnych produktów turystycznych powiązanych z postacią Fryderyka Chopina. Szczegółowa wiedza o regionie przekazywana jest na kursach przewodników wycieczek organizowanych systematycznie przez Warszawski Oddział Przewoźników PTTK. W 2010 roku przewidywany jest półroczny kurs przewodnika miejskiego po Warszawie, trzymiesięczny kurs pilota wycieczek oraz kurs przewodnika terenowego po Mazowszu.

⇒ **Organizowanie targów regionalnych, wystaw, konferencji branżowych z myślą o realizacji wspólnych celów i pobudzaniu wewnątrzregionalnej współpracy gospodarczej lokalnych i regionalnych podmiotów gospodarczych (Forum Promocji Mazowsza)**

Na Mazowszu zorganizowano szereg targów regionalnych, wystaw, konferencji branżowych służących realizacji wspólnych celów i pobudzaniu wewnątrzregionalnej współpracy gospodarczej lokalnych i regionalnych podmiotów gospodarczych. W maju 2010 roku po raz szósty odbyły się pod patronatem Urzędu Marszałkowskiego na terenie Praskiej Giełdy Spożywczej w podwarszawskich Ząbkach Dni Produktów Tradycyjnych *Polskie Smaki* podczas których prezentowane były produkty tradycyjne takie jak wędliny, przetwory, chleby, sery, soki, itd. W sierpniu 2009 roku odbyło się XXXII Miodobranie Kurpiowskie cieszące się bardzo dużym zainteresowaniem zarówno wśród mieszkańców Kurpiowszczyzny jak i szerokiego grona gości z różnych stron kraju jak i zagranicy. Pierwsza impreza *Miodobrania* odbyła się w wrześniu 1976 r. na placu szkoły Podstawowej w Myszyńcu. W roku 2004 Myszyniecki Ośrodek Kultury Sportu i Rekreacji za Miodobranie Kurpiowskie otrzymał certyfikat *Turystycznego Produktu Roku* nadany przez Polską Organizację Turystyczną. Uroczyste obchody Niedzieli Palmowej w Łysych, połączone z konkursem na najpiękniejszą palmę kurpiowską, odbyły się po raz czterdziesty pierwszy. Uroczystość kościelna z procesją w Niedzielę Palmową jest jedną z najbarwniejszych uroczystości w kraju. W sierpniu obchodzone są corocznie *Dożynki Województwa Mazowieckiego*. Jest to największa tego typu impreza rolnicza na Mazowszu, która ma w celu pielęgnowanie rodzimych tradycji rolniczych.

⇒ **Wydawanie broszur i informatorów, prasy lokalnej i regionalnej promującej walory gmin, powiatów i regionu**

Informacje o regionalnych imprezach, walorach regionu, powiatów i gmin są szeroko popularyzowane. W 2008 roku wydany został przez Samorząd Województwa Mazowieckiego cykl mini przewodników: *Mazowsze północno-wschodnie*, *Mazowsze północno-zachodnie*, *Mazowsze południowe*, *Mazowsze wschodnie*, *Mazowsze zachodnie* oraz broszury promujące Mazowsze: *Restauracje, karczmy i zajazdy Mazowsza*, *Specjały kuchni mazowieckiej*, *Zamki, pałace i dwory Mazowsza*, *Mazowsze. Turystyka weekendowa*, *Mazowsze. Turystyka piesza*, *Mazowsze. Turystyka rowerowa*, *Mazowsze. Turystyka wodna*, *Mazowsze. Turystyka konna*. Duże znaczenie ma wydawany od 2003 roku miesięcznik *Kronika Mazowiecka*. Na łamach pisma publikowane są najważniejsze informacje, dotyczące zarówno prac Sejmiku, jak i Zarządu Województwa, sprawozdania z najważniejszych wydarzeń politycznych, społecznych i kulturalnych oraz ciekawostki z regionu.

Kierunek działań 5.2. POPRAWA I PROMOCJA ATRAKCYJNOŚCI INWESTYCYJNEJ W REGIONIE

Wartość inwestycji jest jednym z kluczowych elementów decydujących o poziomie wzrostu gospodarczego województwa. Nakłady na inwestycje zależą w dużej mierze od makroekonomicznej sytuacji Polski, a także od warunków inwestowania oferowanych inwestorom krajowym i zagranicznym, którzy lokalizują swoje inwestycje na terenach oferujących najlepsze korzyści lokalizacyjne z punktu widzenia prowadzonej przez nich działalności gospodarczej.

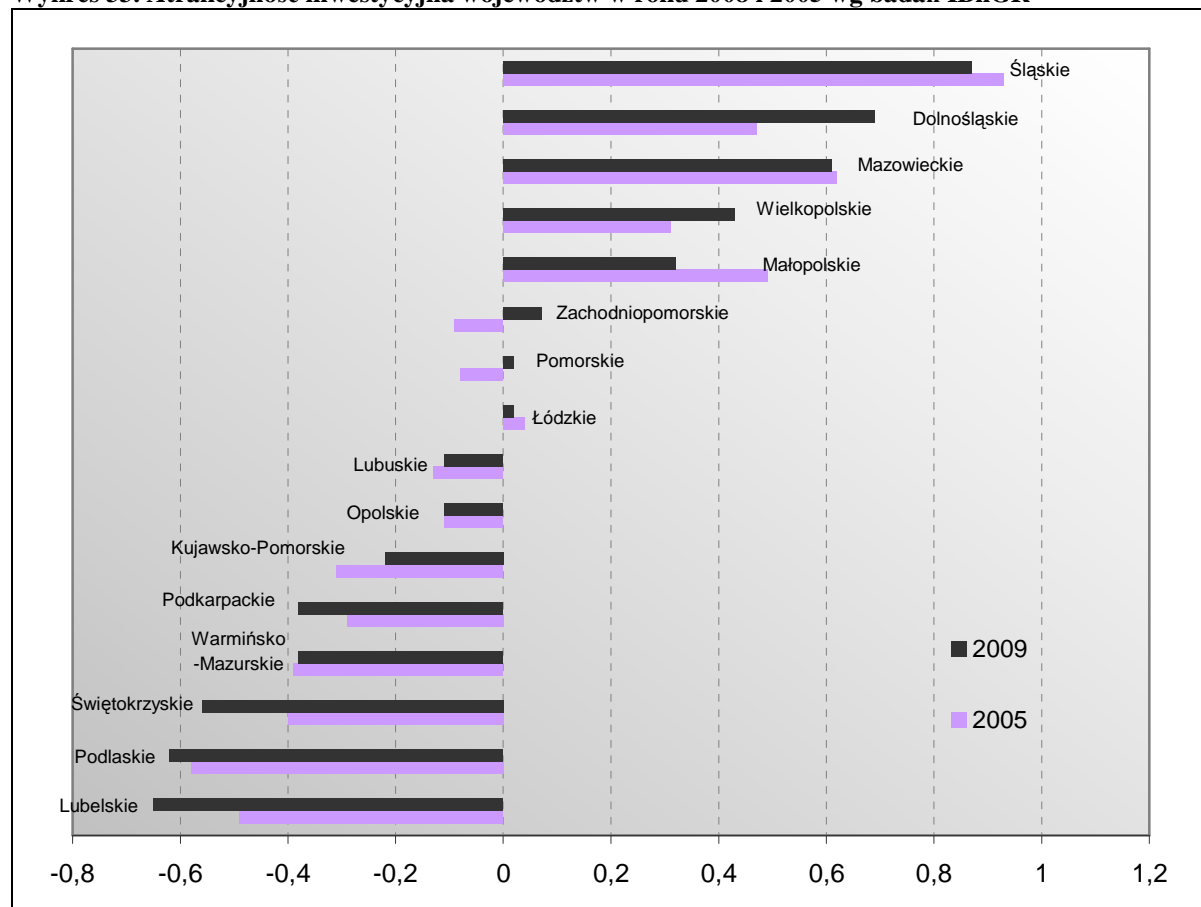
Generalnie o atrakcyjności inwestycyjnej województwa decyduje bardzo wiele różnych czynników, wśród których najważniejszymi są: chłonność rynku zbytu, wyposażenie w infrastrukturę gospodarczą i społeczną, dostępność transportowa, poziom bezpieczeństwa powszechnego, zasoby i koszty pracy oraz aktywność władz samorządowych wobec inwestorów.

Według analiz sporządzonych przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową województwo mazowieckie cechuje się wysoką, ponadprzeciętną atrakcyjnością inwestycyjną, zajmując pod tym względem trzecią pozycję w kraju (po woj. śląskim i dolnośląskim) (Wykres 33). Atrakcyjność inwestycyjna województwa mazowieckiego jest jednak bardzo zróżnicowana przestrzennie. Zdecydowanym liderem pod względem atrakcyjności jest obszar metropolitalny, oferujący najlepsze warunki dla prowadzenia działalności gospodarczej, w przeciwieństwie do obszarów pozametropolitalnych nie posiadających wystarczającego zaplecza ani infrastruktury wymaganej przez inwestorów.

W celu podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej województwa oraz promocji jego walorów podjęto szereg działań mających na celu przyciągnięcie jak największej liczby nowych inwestorów oraz udrożnienie przepływu informacji pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego, przygotowującymi tereny inwestycyjne, a inwestorami poszukującymi najlepszej lokalizacji dla planowanych inwestycji.

W okresie 2004-2008 wydano m.in. 62 nowe informatory o łącznym nakładzie 448,5 tys. egzemplarzy. Liczba publikowanych informatorów promocyjnych w okresie 2004-2007 wzrastała od 2004 r. do 2007 r. (w 2008 r. nastąpił diametralny spadek liczby publikacji). W roku tym wydano 39 takich pozycji, co stanowiło 62% wszystkich wydanych w podanym czasie informatorów. Równocześnie wzrastały nakłady wydawanych informatorów osiągając w 2008 r. wielkość 249,5 tys. pozycji.

Wykres 33. Atrakcyjność inwestycyjna województw w roku 2008 i 2005 wg badań IBnGR

Zródło: Opracowanie IBnGR Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski, Gdańsk 2009

W latach 2004-2008 województwo mazowieckie uczestniczyło łącznie w 119 imprezach promocyjnych zarówno krajowych jak i zagranicznych. Liczba imprez, w których uczestniczyło Mazowsze zwiększała się rokrocznie - od 10 w 2004 r. do 34 w roku 2008. Największy odsetek wśród wszystkich imprez (55%) stanowiły zagraniczne oraz krajowe targi turystyczne (odpowiednio 36% i 18%).

Równocześnie w latach 2004-2008 zwiększyła się o 27,3 tys. ha łączna powierzchnia terenów przeznaczonych pod zabudowę w uchwalonych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w tym o 26,3 tys. ha pod zabudowę mieszkaniową (tereny te w 2008 r. stanowiły ok. 70 % wszystkich terenów wskazanych w mpzp pod zabudowę). W okresie 2004-2008 powierzchni przeznaczonej pod zabudowę w mpzp przybyło najwięcej w podregionie warszawskim zachodnim (w stosunku do 2004 r. miał miejsce wzrost o 53%), z czego niecałe 83% stanowiły tereny pod zabudowę mieszkaniową.

Wymiernymi efektami prowadzonych działań promocyjnych w województwie, jest zwiększająca się liczba podmiotów gospodarczych (Mapa 3), która od 2004 r. wzrosła o 61,1 tys., tj. o ok. 10% (w 2009 r. było zarejestrowanych 646,7 tys.). Zwiększyła się również liczba podmiotów gospodarczych z kapitałem zagranicznym o 6,3 tys., tj. o 34,9% (w 2008 r. było ich 24,3 tys.).

W ramach kierunku realizowano działania zgodnie z zapisanymi w strategii i wskazanymi poniżej tire.

⇒ *Tworzenie warunków w postaci zachęt i ulg inwestycyjnych w celu przyciągnięcia potencjalnych inwestorów krajowych i zagranicznych oraz budowanie klimatu inwestycyjnego*

Ustawa z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych (Dz. U. Nr 118, poz. 746) wprowadziła nowe brzmienie art. 4 ust. 2 ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych i przyznała zarządom województw kompetencję opiniowania wniosków o zmianę granic specjalnych stref ekonomicznych.

Ostateczną decyzję w powyższym zakresie podejmuje Rada Ministrów na wniosek Ministra Gospodarki. Przed zmianą ustawy opiniowanie tych zagadnień leżało w kompetencji wojewody.

Zarząd Województwa Mazowieckiego w latach 2009-2010 (stan na dzień 31.05.2010r.) zaopiniował pozytywnie 8 wniosków złożonych przez zarządzających specjalnymi strefami ekonomicznymi. Wnioski te dotyczyły objęcia specjalnymi strefami ekonomicznymi terenów położonych w następujących miejscowościach: Ciechanów – gmina wiejska (18,21 ha), Głinojeck (13,80 ha), Mława (3,79 ha), Nowe Miasto nad Pilicą (15,13 ha), Pionki – gmina miejska (12,75 ha), Płock (4,33 ha), Płońsk – gmina wiejska (14,21 ha), Przasnysz – gmina wiejska (55,07 ha), Raciąż – gmina miejska (4,98 ha), Radom (113,14 ha), Siedlce – gmina wiejska (5,05 ha), Warszawa (2,34 ha), Węgrów (29,65 ha).

Zarząd Województwa Mazowieckiego w ramach działania 1.3 *Kompleksowe przygotowanie terenów pod działalność gospodarczą* RPO WM 2007-2013, przyznał dofinansowanie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego 16 beneficjentom na łączną kwotę ok. 112,8 mln zł. Całkowita wartość wszystkich dofinansowanych projektów wyniosła ok. 134,2 mln zł. Najwyższe dofinansowanie przyznano następującym beneficjentom: gmina Teresin (37,1 mln zł), miasto Sokołów Podlaski (23 mln zł) oraz gmina Grodzisk Mazowiecki (10,1 mln zł).

⇒ *Poprawę stopnia koordynacji gminnych opracowań planistycznych (w tym zwłaszcza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, jako czynnika stymulującego napływ inwestycji) oraz stopnia uwzględnienia w nich programów ponadlokalnych, w tym wojewódzkich*

Koordynacja gminnych opracowań planistycznych oraz stopień uwzględnienia w nich programów ponadlokalnych, w tym wojewódzkich, odbywa się formalnie w trybie uzgodnień. Na mocy Ustawy z dnia 3 października 2008 r. *O udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko* (Dz. U. Nr 199, poz. 1227), wprowadzono konieczność uzyskania opinii rozwiązań projektowych miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, przez właściwego Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska.

Dokumenty planistyczne na poziomie gminnym uwzględniają ustalenia opracowania wyższego rzędu. Powinny być z nimi zgodne. Zadania o charakterze ponadlokalnym są zapisane również w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego sporządzonym w 2004 r. W celu oceny realizacji inwestycji celu publicznego i zmian w zagospodarowaniu przestrzennym na Mazowszu przeprowadzono w 2006 r. *Ocenę Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego*.

Została ona przyjęta przez Sejmik Województwa Mazowieckiego w dniu 9 października 2006 r.

W celu poprawy stopnia koordynacji opracowań planistycznych, ich ujednolicenia i harmonizacji z innymi zbiorami danych, jako jedno z zadań realizowanego przez Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego projektu „Bazy Wiedzy” (RPO WM 2007-2013) opracowywana jest propozycja modelu danych planistycznych obejmującego miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz plan zagospodarowania przestrzennego województwa. Zamówienie jest realizowane pod patronatem Ministra Infrastruktury, a opracowane propozycje standardów będą materiałem wyjściowym do prac legislacyjnych dotyczących planowania i zagospodarowania przestrzennego.

W dniu 18 października 2006 znowelizowano *Ustawę o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg krajowych i autostrad* (Dz. U. Nr 220, poz. 1601), która ma na celu usprawnienie procesu inwestycyjnego w zakresie dróg krajowych, wyłączając je tym aktem prawnym spod jurysdykcji *Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* z 2003 r. (Dz. U. Nr 80, poz. 717).

⇒ *Stosowanie różnorodnych form promocji, które powinny przyczyniać się do zintegrowania środowisk kreujących innowacyjność, a także do rozbudowy infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, w postaci e-administracji, e-nauki, rozwoju sieci szerokopasmowych oraz zwiększenia roli eksportu w gospodarce regionu*

Jednym z elementów budowy infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, i jednocześnie promocji regionu, są podejmowane przez Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego działania zmierzające do zapewnienia wszystkim zainteresowanym instytucjom i osobom fizycznym dostępu do danych przestrzennych (zarówno danych geodezyjno-kartograficznych, jak i danych tematycznych). Działania te są realizowane poprzez projekty dotyczące standaryzacji i harmonizacji zbiorów danych przestrzennych oraz wdrażania e-usług na Mazowszu (o łącznej wartości ponad 270 mln zł):

- *Mazowiecki System Informacji Przestrzennej* (ZPORR 2004-2006);
- *Bazy Wiedzy* (RPO WM 2007-2013);
- *Elektroniczna Administracja* (RPO WM 2007-2013);
- Wypracowanie i wdrożenie innowacyjnych metod integracji danych katastralnych, mapy zasadniczej i bazy danych topograficznych oraz modernizacja usług publicznych świadczonych przez służbę geodezyjną i kartograficzną (Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego 2007-2011).

Dział Techniczno-Informatyczny Ośrodka Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów, Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli przy współpracy z Ośrodkiem Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerowych zrealizowało program przygotowania mazowieckich struktur edukacji do działań na rzecz społeczeństwa informacyjnego poprzez przygotowanie odpowiedniej bazy i wyposażenia, którego koszt wyniósł ok. 415 tys. zł.

Agencja Rozwoju Mazowsza S.A. opracowuje oraz wykonuje materiały promocyjne województwa.

Ponadto Centrum Obsługi Inwestora oraz Kancelaria Marszałka UM promują wybrane oferty inwestycyjne na targach krajowych i zagranicznych. Wielkość wydatków

związanych z tego typu promocją szacuje się na 150 mln zł rocznie.

⇒ ***Wprowadzanie nowych technologii i produktów innowacyjnych, które będą służyć do promowania Mazowsza, jako obszaru dynamicznego rozwoju nauki i gospodarki***

Projekt *S I R M A - Sieć dla Innowacyjnego e-Rozwoju Mazowsza* realizowany był do grudnia 2007 r. przez Stowarzyszenie *Miasta w Internecie*, na mocy umowy o dofinansowanie projektu z dnia 7 listopada 2006 r. podpisanej z Samorządem Województwa Mazowieckiego.

Projekt współfinansowany był ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach działania 2.6 Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa. Wysokość dofinansowania projektu SIRMA to 2,04 mln zł.

Cele projektu:

- budowa współpracy jednostek samorządu terytorialnego, firm ICT oraz przedstawicieli nauki na rzecz innowacyjnego rozwoju województwa mazowieckiego z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacji i komunikacji (ICT),
- transfer wiedzy dla przygotowania podmiotów z regionu do realizowania innowacyjnych przedsięwzięć zapisanych w Strategii e-Rozwoju Województwa Mazowieckiego o planowanej wartości ponad 250 mln euro w latach 2007-2013,
- zdobycie doświadczenia w przygotowywaniu projektów z zakresu rozwoju społeczeństwa informacyjnego ubiegających się o dofinansowanie.

Projekt miał na celu wykreowanie grupy lokalnych liderów o wysokich kwalifikacjach merytorycznych, którzy – korzystając z treści i funkcjonalności portalu mogli na bieżąco aktualizować swoją wiedzę, także po zakończeniu projektu.

Efekty projektu:

- wzrost poziomu umiejętności oraz wiedzy pracowników Beneficjentów projektu na temat innowacyjnych aspektów rozwoju regionalnego z wykorzystaniem ICT,
- transfer europejskich doświadczeń w zakresie wdrażania innowacyjnych projektów ICT w sektorze publicznym,
- opracowanie i wdrożenie nowoczesnych metod zarządzania e-Rozwojem w województwie mazowieckim,
- skuteczne ubieganie się o ponad 250 mln euro na projekty dotyczące rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

Rezultatem projektu jest również regionalna, polskojęzyczna baza wiedzy oparta na fundamentach europejskiego stanu wiedzy w zakresie:

- innowacyjnych technologii dla elektronicznej administracji, inteligentnego transportu, systemów opieki zdrowotnej wspieranych ICT, świadczenia pracy na odległość, zdalnego nauczania i wsparcia dla procesów samoorganizacji mieszkańców na poziomie społeczności lokalnych,
- współczesnych metod organizacyjnych projektowania, monitorowania i wdrażania przedsięwzięć ICT w regionach UE,
- traktowania inwestycji w ICT jako ważnego czynnika dynamizującego rozwój gospodarczy województwa mazowieckiego przez modernizację sektora publicznego i zwiększenie dostępności nowoczesnej edukacji oraz podnoszącego konkurencyjność regionu.

Wymierne efekty zakończonego projektu SIRMA to powstanie grupy 27 samorządów, które chcą wspólnie wdrażać projekty teleinformatyczne. To także zainicjowanie pierwszego projektu SIGMA – regionalnej platformy elektronicznego wsparcia zarządzania. Natomiast to, czego nie wykażą statystyki, a będzie z pewnością największym sukcesem SIRMY, to setki samorządowców z województwa - posiadających

wiedzę, otwartych i chętnych do stosowania technologii ICT w administracji.

⇒ **Opracowanie dokumentów związanych z poprawą atrakcyjności inwestycyjnej regionu**

Informacji o klimacie inwestycyjnym w województwie mazowieckim oraz wyznaczenie nowych kierunków rozwoju regionu w celu zwiększanie jego atrakcyjności zamieszczono w dokumentach strategicznych i programowych.

Regionalna Strategia Innowacji dla Mazowsza 2007-2015 wprowadzona została z mocy Uchwały nr 72/08 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 kwietnia 2008 roku. Wskazuje ona, jak władze samorządowe województwa powinny postępować w dążeniu do rozwoju regionu poprzez wspieranie innowacyjności. Zadaniem jej jest stworzenie trwałych powiązań pomiędzy jednostkami naukowo-badawczymi, przemysłem, samorządem regionu i administracją rządową, tak aby dążyć do wzrostu gospodarczego regionu oraz do podnoszenia konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez wprowadzanie nowych technologii, a także rozwijanie specyficznych umiejętności pracowników w zakresie badań i innowacji. Dokument ten ma istotne znaczenie dla właściwego procesu wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego, szczególnie w zakresie wsparcia innowacyjności i wzrostu konkurencyjności małych i średnich firm. Powstał w oparciu o konsultacje społeczne z przedstawicielami administracji, jednostek samorządu terytorialnego oraz przedstawicielami biznesu na bazie licznych badań i analiz. Opracowany został przez wykonawcę, jakim był 5-osobowy zespół wyłoniony w postępowaniu przetargowym i zaakceptowany przez Komitet Sterujący projektu RIS MAZOVIA, realizowany w ramach 6 Programu Ramowego UE.

Strategia e-Rozwoju Województwa Mazowieckiego na lata 2007 – 2013 wprowadzona została drogą Uchwały nr 153/06 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 4 września 2006 roku. Zawiera ona wizję, misję, priorytety i cele strategiczne e-rozwoju województwa mazowieckiego. Stanowi podstawowy instrument zarządzania rozwojem społeczeństwa informacyjnego w województwie. Posiadanie tego dokumentu od 2007 roku, to konieczność dla przeprowadzenia konkursów projektów dotyczących infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w ramach funduszy strukturalnych.

Strategiczne wizja i misja e-Rozwoju województwa mazowieckiego oraz priorytety i cele strategiczne sformułowane zostały w oparciu o diagnozę stanu wyjściowego dla strategii e-Rozwoju oraz analizę SWOT i TOWS. Powstała w wyniku warsztatu zespołu ds. strategii e-Rozwoju w dniu 14 listopada 2005 roku, konsultacji ze środowiskiem samorządowym podczas III Konwentu Informatyków Województwa Mazowieckiego w dniach 21–22 listopada 2005 roku oraz konsultacji z przedstawicielami administracji i z innymi partnerami społecznymi takimi jak organizacje pozarządowe, podmioty gospodarcze.

Ponadto w przygotowaniu są Strategia Rozwoju Eksportu Mazowsza oraz Strategia Wzrostu Międzynarodowej Konkurencyjności Regionu.

Ważnym instrumentem służącym realizacji działań Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego, jest *Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007 - 2013*. Program ten obejmuje pomoc Wspólnoty dla województwa mazowieckiego w ramach celu *Konwergencja* i został przygotowany m.in. w oparciu o *Ogólne zasady opracowania wstępnych projektów regionalnych programów operacyjnych, Procedury przygotowania programów operacyjnych na lata 2007 - 2013* oraz na podstawie doświadczeń płynących z ubiegłego okresu programowania. Jest wynikiem

wielomiesięcznych prac, warsztatów i konsultacji z przedstawicielami Rządu oraz Komisji Europejskiej. Za jego opracowanie odpowiedzialny był Zarząd Województwa, który pełni obecnie funkcję Instytucji Zarządzającej Programem. Całkowity budżet programu wynosi ok. 2,15 mld euro, a pomoc wspólnotowa udzielana za pośrednictwem Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego opiewa na kwotę 1,83 mld euro (około 2,7 % ogółu środków UE inwestowanych w Polsce w ramach polityki spójności w latach 2007-2013).

Dodatkowym działaniem mającym na celu zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej Mazowsza jest opracowanie dla całego regionu Bazy Danych Topograficznych (TBD) – opracowania bazodanowego odpowiadającego tradycyjnej mapie 1:10 000. Opracowanie zostało wykonane na zlecenie Samorządu Województwa Mazowieckiego; obecnie Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego prowadzi prace związane z zapewnieniem bieżącej aktualizacji opracowania.

⇒ **Wymianę informacji o dostępnych terenach inwestycyjnych, potrzebach i możliwościach inwestowania – edycja w języku polskim i angielskim „Przewodnika inwestora po Mazowszu”**

W 2008 roku powstało nowe wydanie *Przewodnika inwestora po Mazowszu*. Zostało ono wydane przez Wydawnictwo Unitex Sp. z o.o. Publikacja powstała na zlecenie Agencji Rozwoju Mazowsza S.A. w Warszawie. Agencja ta jest organizacją skupiającą i koordynującą inicjatywy oraz projekty służące wzrostowi aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców regionu. Działa na rzecz zwiększenia innowacyjności i konkurencyjności gospodarki Mazowsza. *Przewodnik inwestora po Mazowszu* ma charakter informacyjny, a jego celem jest zachęcenie inwestorów, głównie zagranicznych, do inwestowania na obszarze Mazowsza. Prezentuje on walory inwestycyjne województwa i jego podregionów, sytuację społeczno-gospodarczą, edukacyjną oraz infrastrukturę transportową. Zawiera również ważne informacje praktyczne dotyczące zasad nabywania przez cudzoziemców nieruchomości, a także rodzaje wsparcia i pomocy dla nich. Poza tym przedstawia informacje na temat istniejących w województwie specjalnych podstref ekonomicznych.

⇒ **Dokształcenie kadry pracowniczej – szczególnie w zakresie języków obcych dla pracowników wszystkich JST oraz specjalistycznych dziedzin, w tym w sektorach nowoczesnych technologii**

Agencja Rozwoju Mazowsza S.A. od 2006 roku przeszkoliła ok. 12 700 osób kadry pracowniczej z terenu województwa mazowieckiego. Łączna kwota środków przeznaczonych na te szkolenia wyniosła ponad 18 mln zł. W przeważającej części środki te pochodziły z pozyskanych w ramach konkursów środków unijnych, a głównym źródłem finansowania był Europejski Fundusz Społeczny. Oprócz EFS (ZPORR i PO KL), środki pochodziły również z budżetu województwa mazowieckiego i innych instytucji samorządowych z terenu województwa.

Główne tematy przeprowadzonych szkoleń to:

- nowelizacja prawa zamówień publicznych, finansowo-księgowe aspekty rozliczania projektów współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego, audyt projektu unijnego, kwalifikowalność kosztów, rozliczanie projektów, przygotowanie wniosków o płatność w ramach Działania 2.5 i 3.4,
- fundusze strukturalne w nowym okresie programowania 2007-2013, fundusze strukturalne dla sektora ochrony zdrowia na lata 2007-2013, zasady przyznawania

- pomocy finansowej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, analiza finansowa i poziom dofinansowania projektów generujących dochód w ramach RPO, rachunkowość budżetowa, nowelizacja prawa zamówień publicznych,
- procedury prawa zamówień publicznych w zakresie realizacji projektów finansowanych w ramach PROW na lata 2007-2013, finansowo-księgowe aspekty oraz kwalifikowalność kosztów, klasyfikacja wydatków strukturalnych, zarządzanie finansami i projektami, pomoc publiczna, Akademia Asesora, rozliczanie budżetu projektu systemowego, Fundusz Wyszehradzki,
  - szkolenia dla Mazowieckiego Centrum Pomocy Społecznej, studium wykonalności, ocena oddziaływania na środowisko, ocena formalna,
  - radzenie sobie z konfliktami i stresem, metodyka prowadzenia projektów Prince2, bezpieczeństwo systemów IT, współpraca samorządu i biznesu, społeczeństwo informacyjne, sieci następnej generacji, klastrer technologii kosmicznych, dlaczego techniki satelitarne tak trudno docierają do samorządów, testy penetracyjne w administracji, miasto on-line, sieci szerokopasmowe,
  - zarządzanie czasem z elementami asertywności, zintegrowane planowanie regionalne,
  - metodyka zarządzania ryzykiem M_o_R, metodyka ITIL, przegląd możliwości wykorzystania technik satelitarnych, wybrane zastosowania technik satelitarnych, NEREUS, techniki satelitarne to innowacje dla regionów.

Ponadto Zespół Medycznych Szkół Policealnych w Pruszkowie realizuje projekt dokształcania kadry pracowniczej w zakresie znajomości języków obcych na kwotę 30 tys. zł pochodzących z budżetu województwa, natomiast Centrum Kształcenia Ustawicznego w Wyszowie zrealizowało podobny projekt na kwotę 50 tys. zł, które to środki pochodziły m.in. z budżetu województwa.

⇒ ***Utworzenie powszechnie dostępnego mazowieckiego banku ofert lokalizacji inwestycji***

Współtworzeniem bazy ofert lokalizacji inwestycyjnych województwa mazowieckiego zajmuje się Agencja Rozwoju Mazowsza S.A. Posiada ona zarówno oferty nieruchomości niezabudowanych (*GREENFIELDS*), jak i zabudowanych (*BROWNFIELDS*). Każda oferta posiada informacje dotyczące wymagań zawartych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, istniejącej infrastruktury oraz wiele innych cennych danych. Usługa umieszczania ofert gruntów i budynków w regionalnym banku ofert lokalizacji inwestycji jest bezpłatna.

Dużą rolę odgrywa *Centrum Obsługi Inwestora na Mazowszu*, którego jednym z głównych zadań jest administrowanie bazą regionalnych ofert inwestycyjnych. Zbiera informacje na temat regionalnych ofert inwestycyjnych, co daje mu m.in. możliwość odgrywania roli pośrednika pomiędzy partnerami z kraju i z zagranicy. Gwarantuje profesjonalne doradztwo w wyborze lokalizacji oraz pomoc prawną. Pomaga odnaleźć się zagranicznym przedsiębiorcom w polskich realiach, oferując dostęp do polskich dostawców i podwykonawców.

⇒ ***Utworzenie pakietu Turystyka Mazovia umożliwiającego powstanie nowych warunków promocji regionu w Europie i świecie***

Aktualizacja pakietu *Turystyka Mazovia* to jedno z zadań, które realizuje Departament Kultury, Promocji i Turystyki od 2007 r. (planowane zakończenie-2013 r.), przy współpracy organizacji pozarządowych i Mazowieckiej Regionalnej Organizacji

Turystycznej. W ramach tego pakietu do tej pory powstały m.in. *Strategia rozwoju turystyki dla województwa mazowieckiego na lata 2007-2013* oraz *Strategia rozwoju informacji turystycznej na terenie województwa mazowieckiego*, a także portal turystyczny województwa: www.turystyka.mazovia.pl.

⇒ ***Funkcjonowanie Centrum Obsługi Inwestora, mającego wspierać napływ inwestycji, w tym bezpośrednich inwestycji zagranicznych, poprzez skuteczną promocję gospodarczą regionu, dbającego o równomierne rozmieszczenie inwestycji, lokalizowanie ich w obszarach zagrożonych marginalizacją o wysokiej stopie bezrobocia***

Centrum Obsługi Inwestora powstało 22 marca 2005 r. na mocy umowy partnerskiej zawartej pomiędzy województwem mazowieckim a Polską Agencją Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A. Początkowo COI funkcjonował przy Urzędzie Marszałkowskim Województwa Mazowieckiego, natomiast od 1 kwietnia 2007 r. działa w Agencji Rozwoju Mazowsza S.A.

W 2007 r. rozszerzono usługi Centrum Obsługi Inwestora o obsługę prawną i doradztwo finansowe.

Główne zadania *Centrum Obsługi Inwestora*:

- w zakresie obsługi inwestorów;
  - administrowanie bazą regionalnych ofert inwestycyjnych;
  - obsługa inwestorów zagranicznych;
  - wspieranie przygotowania projektów inwestycyjnych;
- w zakresie promocji województwa;
  - promowanie województwa podczas targów, konferencji oraz innych krajowych i międzynarodowych imprez o charakterze gospodarczym;
  - opracowywanie artykułów, publikacji i materiałów promocyjnych z zakresu gospodarki województwa;
  - gromadzenie danych statystycznych o województwie;
  - organizacja konferencji gospodarczych z udziałem inwestorów i lokalnych władz
- w zakresie promocji eksportu;
  - promocja produktów, marek i przedsiębiorstw produkcyjnych z terenu województwa skierowana na ułatwienie kontaktów handlowych z firmami zagranicznymi;
  - kojarzenie przedsiębiorstw krajowych i zagranicznych;
  - gromadzenie informacji o regionalnych podmiotach gospodarczych szukających inwestora (prezentacja informacji o eksporterach i ich produktach);
  - obsługa misji handlowych;
  - organizacja spotkań z przedsiębiorcami;
  - platforma informacyjna jako system komunikacji między sprzedającymi i kupującymi połączona z bazą danych producentów – eksporterów”.

W roku 2011 planowane jest – w ramach projektu „Bazy Wiedzy” koordynowanego przez Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego – rozszerzenie funkcjonalności Centrum Obsługi Inwestora o lokalizację ofert inwestycyjnych na mapie oraz uruchomienie publikacji i wyszukiwarki ofert w serwisie www.wrotamazowsza.pl.

Baza regionalnych ofert inwestycyjnych zawiera zarówno tereny niezabudowane, jak i zabudowane. Jeśli chodzi o tereny niezabudowane, to ich łączna powierzchnia wynosi 1773,5 ha. Największą ofertą inwestycyjną dysponują podregiony: warszawski zachodni (882,1 ha), radomski (255,4 ha), ciechanowsko-płocki (249,7 ha) oraz ostrołęcko-siedlecki (236,8 ha).

Oferta terenów zabudowanych jest znacznie uboższa – ich łączna powierzchnia wynosi 52,8 ha. Tu także największą ofertą inwestycyjną dysponują podregiony: warszawski zachodni (21 ha) oraz radomski (20,3 ha).

W województwie mazowieckim funkcjonuje 5 specjalnych stref ekonomicznych (SSE). W firmach należących do nich wg stanu na koniec 2009 r. pracuje łącznie ponad 9600 osób, natomiast zainwestowano w nich niespełna 3,2 mld zł. Największą pod względem powierzchni jest Warmińsko-Mazurska Specjalna Strefa Ekonomiczna, a najmniejszą Specjalna Strefa Ekonomiczna „Starachowice”. Najwyższym poziomem zagospodarowania gruntów charakteryzują się łódzka SSE oraz suwalska SSE, natomiast najniższym starachowicka SSE. Najwięcej miejsc pracy łącznie posiadają firmy, które zainwestowały w tarnobrzeskiej SSE, a najmniej w starachowickiej SSE. Najwięcej kapitału ulokowano w warmińsko-mazurskiej SSE – najmniej w starachowickiej SSE.

Wolne tereny inwestycyjne posiadają następujące podstrefy: Szydłowiec (6,3 ha) oraz Iłża (8,4 ha) – należące do *Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Starachowice”*, Radom (13,6 ha)³² oraz Siedlce (15 ha) – należące do Tarnobrzeskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej EURO-PARK WISŁOSAN, Mława (3 ha) oraz Ostrołęka (3,2 ha) – należące do Warmińsko-Mazurskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

**Kierunek działań 5.3. PROMOCJA I ZWIĘKSZENIE ATRAKCYJNOŚCI
TURYSTYCZNEJ I REKREACYJNEJ REGIONU W OPARCIU
O WALORY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO
I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO**

Dziedzictwo kulturowe województwa mazowieckiego jest bardzo zróżnicowane, co wynika z burzliwej historii ziem znajdujących się w granicach administracyjnych regionu. Realizowane w ramach kierunku działań 5.3. zadania mają na celu promocję i zwiększenie wykorzystania produktów turystycznych, opierając się na różnorodnych walorach atrakcyjności turystycznej, zwiększając tym samym wiedzę o województwie i promując go w kraju i za granicą.

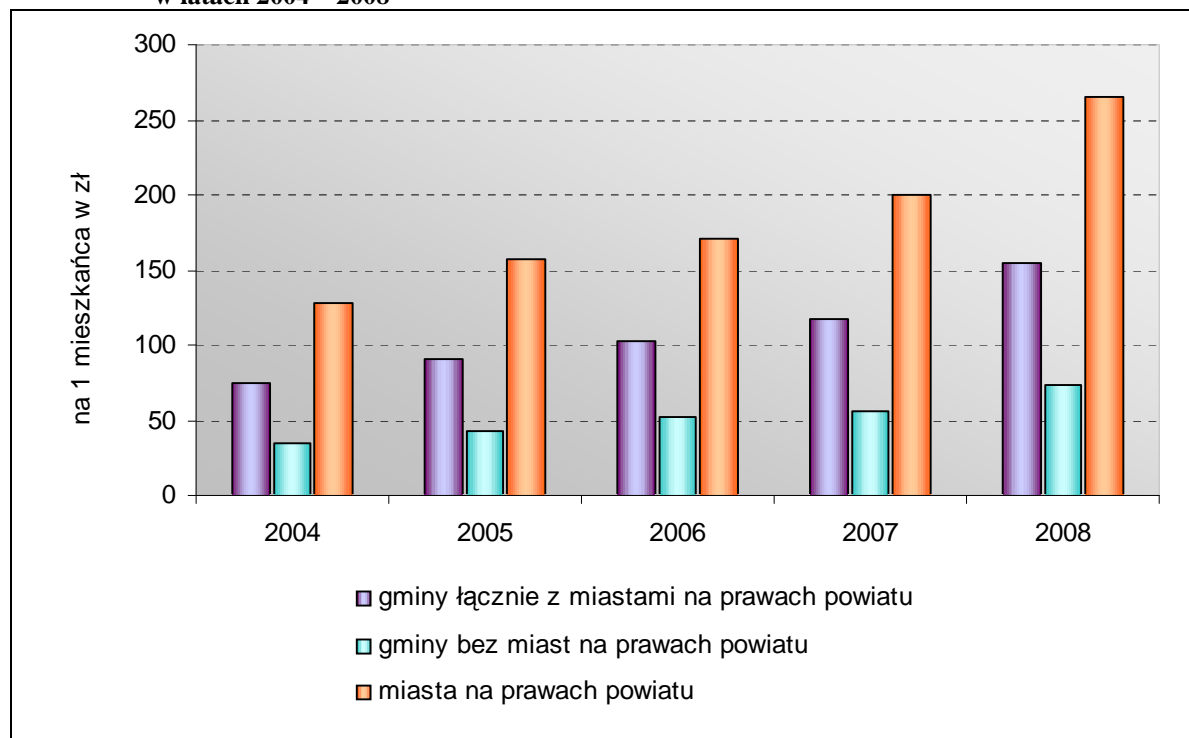
Na liście dziedzictwa kulturowego województwa mazowieckiego znajduje się 1 pomnik historii (Warszawa - historyczny zespół z Traktem Królewskim i Wilanowem) oraz 131 miast historycznych (od 2004 do tej kategorii włączono 2 dodatkowe miejscowości). Pod pojęciem miasto historyczne rozumie się także ośrodki, które obecnie są wsiami, lecz posiadają zachowaną miejską strukturę przestrzenną i w przeszłości pełniły funkcje miejskie. Ponadto, w regionie za wartościowe uznano 504 zespoły dworsko-pałacowe (w 2004 r. – 499 tego typu obiektów) oraz 993 obiekty sakralne (aż o 193 więcej niż w 2004 r.).

W celu osiągnięcia lepszych efektów podejmowanych działań ukierunkowanych na promocję i zwiększenie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, w okresie 2004-2008 zwiększono wydatki z budżetu samorządu województwa na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego o 23,3 zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W analogicznym okresie wydatki na ten cel z budżetów powiatów zwiększyły się o 57,9 zł na 1 mieszkańca, a z budżetów gmin o 79,8 zł na 1 mieszkańca (Wykres 34).

Wspomniany wzrost wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego nastąpił w okresie 2004-2008 we wszystkich podregionach. Największy wzrost miał miejsce w Warszawie (o 164 zł na 1 mieszkańca), co spowodowało, że w 2008 r. na mieszkańca przypadało 312 zł. Znaczne zwiększenie środków z budżetów nastąpiło także w podregionie

warszawskim zachodnim (o 77,8 zł na 1 mieszkańca z budżetów gmin i o 1,4 zł na 1 mieszkańca z budżetów powiatów) oraz podregionie ciechanowsko-płockim (o 35,2 zł z budżetu gmin oraz 20,17 zł z budżetu powiatów).

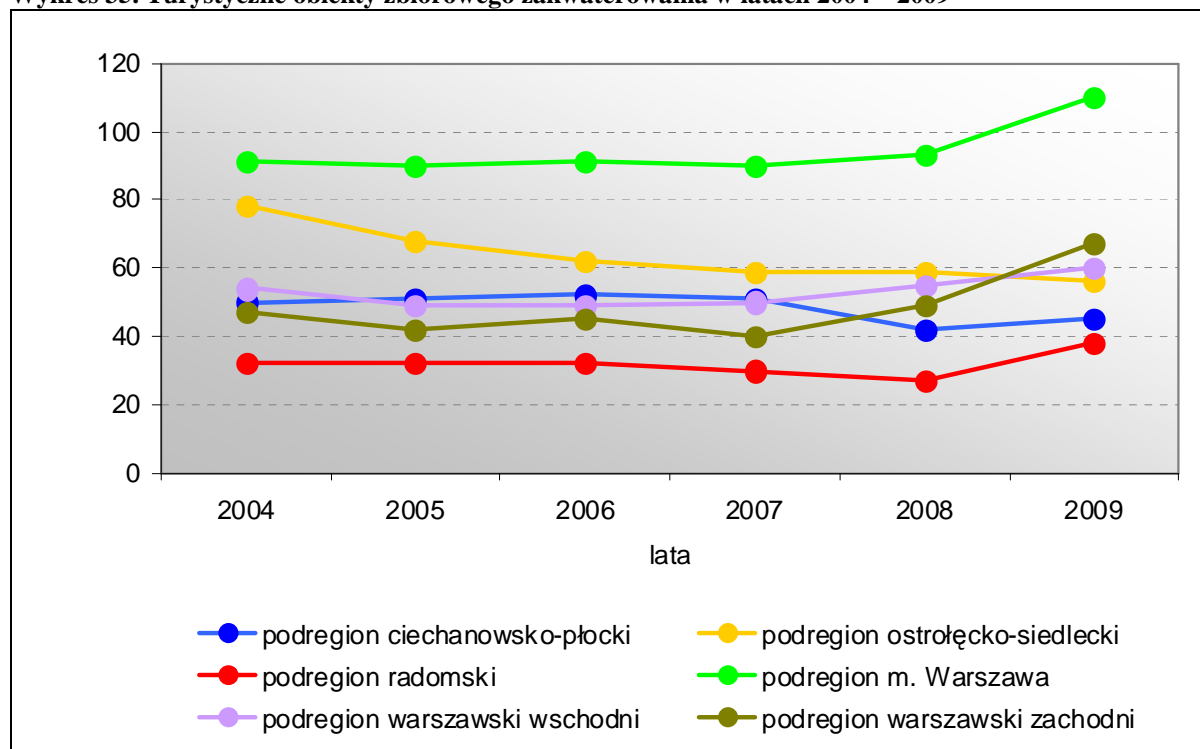
Wykres 34. Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2004 – 2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Wymiernym efektem podejmowanych działań, także wynikającym ze zwiększenia środków, jest wzrost liczby obiektów zbiorowego zakwaterowania jak i dostępnych w nich miejsc noclegowych o 2,5 tys. w przeciągu 5 lat (w 2009 r. było ich łącznie 40,7 tys., tj. 6,7% miejsc noclegowych w Polsce) (Wykresy 35, 36).

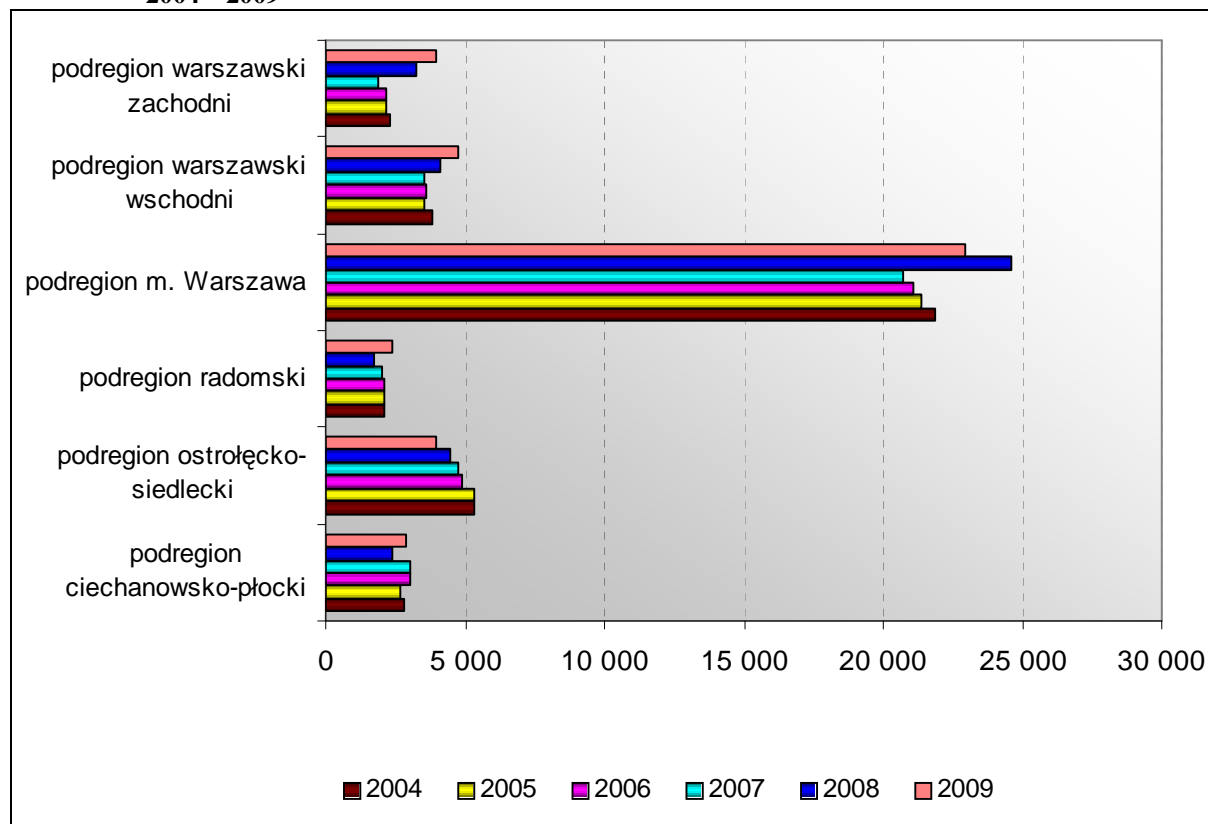
Wykres 35. Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania w latach 2004 – 2009

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Wzrost liczby miejsc noclegowych odnotowano we wszystkich podregionach wchodzących w skład OMW. Najwięcej przybyło w m. st. Warszawie (1 tys. miejsc). W 2009 roku było ich ponad 22 tys., co stanowiło ponad 56% wszystkich miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania w województwie mazowieckim. W pozostałych podregionach w okresie 2004-2009 również odnotowano wzrost liczby miejsc noclegowych (w radomskim o 308, w ciechanowsko-połockim o 69). Spadek liczby miejsc noclegowych nastąpił jedynie w podregionie ostrołęcko-siedleckim (do 3,9 tys. miejsc w 2009 r.) (Wykres 36).

Wykres 36. Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w latach 2004 – 2009

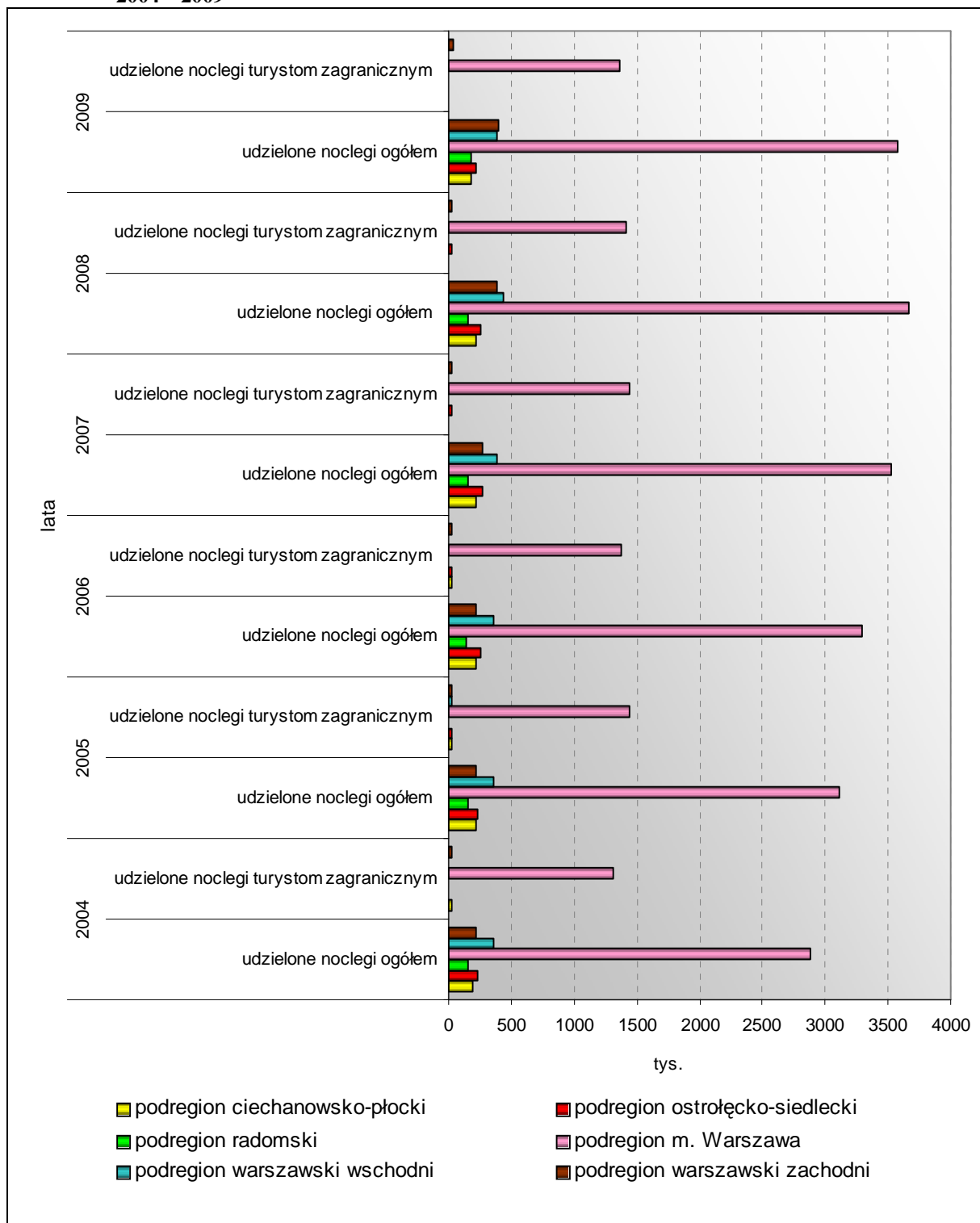

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

Wzrosła liczba turystów odwiedzających województwo mazowieckie i korzystających z noclegów (Wykres 37). W 2009 r. w województwie udzielono ok. 5 mln noclegów (ponad 2,8 mln turystów), podczas gdy w 2004 r. udzielono 4 mln noclegów (mniej niż 2 mln osób odwiedzających). Świadczy to o wydłużającym się pobycie osób odwiedzających. Najwięcej turystów korzystało z noclegów w Warszawie (ok. 3,5 mln. udzielonych noclegów). Stanowili oni w całym analizowanym okresie średnio ok. 71% turystów korzystających z noclegów w województwie. Najmniej turystów odnotowano w podregionach ciechanowsko-płockim i radomskim, w których korzystający z noclegów stanowili w przytoczonym okresie odpowiednio 3,5 % oraz 3,7% turystów korzystających z noclegów w województwie (w 2009 r. skorzystało 1,8 mln.).

Zwiększeniu uległa liczba turystów zagranicznych odwiedzających region, z 767 tys. w 2004 r. do 804 tys. w 2009 r. (tj. o 37 tys.), co stanowiło ok. 20% turystów zagranicznych odwiedzających nasz kraj. Zdecydowana większość korzystała z noclegów w Warszawie (ok. 93%). Najrzadziej nocowali oni w podregionie ciechanowsko-płockim (0,8%). Niewielki udział w udzielonych noclegach turystom zagranicznym odnotowały podregiony radomski i ostrołęcko-siedlecki (po ok. 1%) (Wykres 37).

Wykres 37. Noclegi udzielone w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w latach 2004 – 2009

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR GUS

W omawianym okresie powstało 81 nowych gospodarstw agroturystycznych (w 2008 było ich 330, tj. 0,1% liczby gospodarstw rolnych w Polsce). Poprawie uległa także infrastruktura turystyczna, m.in. o 144 km zwiększyła się długość szlaków rowerowych (z 461,5 km w 2004 r. do 555,2 km w 2009 r.).

W celu realizacji założeń przyjętych w tym kierunku działań zorganizowano szereg imprez z udziałem samorządu województwa, corocznie zwiększając ich liczbę. W okresie 2004-2008 odbyło się łącznie 119 tego typu spotkań, z czego 43 stanowiły zagraniczne targi turystyczne, 43 imprezy folklorystyczne oraz 36 krajowe imprezy promocyjne. Najwięcej imprez zorganizowano w 2007 r.

Województwo mazowieckie posiada obecnie 27 produktów tradycyjnych (w 7 kategoriach) (II kwartał 2010 r.), a ich identyfikacja ma służyć zachowaniu i promocji dziedzictwa kulinarnego regionu (Mazowsze należy do Europejskiej Sieci Dziedzictwa Kulinarne). Dodatkowo organizowany jest konkurs na Najlepszy Produkt Żywnościowy na Mazowszu (w tym w kategorii Mazowieckie Produkty Tradycyjne i Naturalne), w którym nagrodzono dotychczas 23 produkty (w tym 12 tradycyjnych).

W kolejnych latach, poza dalszą promocją turystyczną regionu, planowane są działania związane z rewitalizacją obiektów na potrzeby turystyczne oraz tworzeniem lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków.

⇒ *Wsparcie tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych*

W kwietniu 2009 roku powstał pierwszy na Mazowszu park kulturowy *Ossów Wrota Bitwy Warszawskiej 1920*³³. Utworzony został w celu zachowania terenu pola bitwy pod Ossowem oraz ochrony krajobrazu historycznego i kulturowego. Ma on stanowić wstęp do poznania historii Bitwy Warszawskiej oraz wstęp do zwiedzania miejsc związanych z wojną 1920 r. Park powstał we wschodniej części wsi Ossów w gminie Wołomin na obszarze blisko 100 hektarów. Przewiduje się tam budowę Centrum Informacyjno-Edukacyjnego wraz z dokumentacją oraz Muzeum Wielkiej Bitwy Warszawskiej.

⇒ *Wzmocnienie dotychczasowych kierunków działań samorządu propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie*

Wzmacnianie dotychczasowych działań propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie jest realizowane ze środków własnych budżetu województwa mazowieckiego oraz środków pozyskiwanych z Unii Europejskiej, w tym w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego. Samorząd Województwa jest jednostką prowadzącą dla 30 instytucji kultury, w tym: 18 muzeów, 4 teatrów, Biblioteki Publicznej Miasta Stołecznego Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego oraz Mazowieckiego Centrum Kultury i Sztuki w Warszawie.

Zasoby dziedzictwa kulturowego propagowane są poprzez organizowanie wielu różnych imprez kulturalnych (w 2008 roku ok. 1500)³⁴. Ważne znaczenie dla promocji i aktywizacji regionu ma konkurs na Stolicę Kulturalną Mazowsza. Tytuł ten otrzymał powiat piaseczyński (2009 r.) oraz powiaty: pułtuski (2001 r.), węgrowski (2002 r.), sokołowski (2004 r.), szydłowiecki (2005 r.), płoński (2006 r.), sierpecki (2007 r.), makowski (2008 r.). W 2010 roku zwycięzcą konkursu został powiat sochaczewski za bogaty i interesujący program imprez kulturalnych związanych z życiem i twórczością Fryderyka Chopina. Program ten wpisuje się w krajowy kalendarz obchodów *Roku Chopinowskiego 2010*.

Kontynuacji dotychczasowych działań w zakresie promocji rozwoju kultury w regionie służą przyjęte dokumenty strategiczne:

- Strategia Promocji Województwa Mazowieckiego (Uchwała Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr 50/08 z dnia 31 marca 2008 roku). Określa cele, zasady promocji oraz narzędzia, jakimi powinny posługiwać się wszystkie podmioty odpowiedzialne za promocję regionu;
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009 (Uchwała Nr 226/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2005 r). Propagował zachowanie, ochronę, kształtowanie i utrwalenie spuścizny historycznej regionu oraz zwiększenie dostępności i promocję walorów turystycznych i kulturalnych regionu;
- Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013 (Uchwała Nr 52/08 z dnia 31 marca 2008 r.) stanowi kompendium wiedzy dotyczącej potencjału turystycznego, określa działania zmierzające do osiągnięcia pożądanego stanu rozwoju turystyki, traktując turystykę jako gałąź gospodarki mającą wpływ na rozwój regionalny.

Ponadto Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego wraz z Departamentem Kultury, Promocji i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego prowadzi prace nad opracowaniem projektu Strategii Rozwoju Kultury w Województwie Mazowieckim do roku 2020. W 2008 r. projekt strategii został przekazany do ww. Departamentu.

Prowadzone inwestycje związane z modernizacją infrastruktury kulturalnej dotyczyły: Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie (około 10,6 mln. zł), rozbudowy Teatru Polskiego w Warszawie (nowa scena kameralna), rozbudowy i adaptacji kamienicy przy ul. Tumskiej dla potrzeb Muzeum Mazowieckiego w Płocku, budowy i modernizacji kompleksu muzealno-wystawienniczego na terenie Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu oraz rozbudowy Mazowieckiego Ośrodka Romantyzmu Polskiego w Opinogórze (m.in. kompleks wystawienniczo-oświatowy, oranżeria, folwark). Z budżetu województwa były finansowane różne działania związane z wytyczeniem szlaków turystycznych, wspieraniem imprez, promocją województwa (kwota ok. 17,5 mln zł), które były koordynowane przez Departament Kultury, Promocji i Turystyki.

⇒ *Rewitalizacja zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych*

Rozwojowi funkcji turystycznych regionu służy rewitalizacja zespołów zabytkowych, dofinansowanie których odbywa się głównie w ramach priorytetu V *Wzmacnianie roli miast w rozwoju regionu*, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013 - działanie 5.2 *Rewitalizacja miast*. Alokacja środków wyniosła tu prawie 33 mln euro (123,5 mln zł). Po przeprowadzeniu w 2009 roku naboru wniosków na liście rankingowej znajduje się 19 projektów z różnych części Mazowsza: na terenie miasta Warszawy 4 projekty, 5 w Obszarze Metropolitalnym Warszawy, 3 na terenie miasta Radomia, 2 w Ostrowi Mazowieckiej oraz pojedyncze projekty w Płocku, Siedlcach, Płońsku, Pionkach i Białobrzegach. Największą całkowitą wartość posiada projekt *Rewitalizacja wybranych obszarów kryzysowych m.st. Warszawy w aspekcie ochrony zabytków, poprawy jakości przestrzeni publicznej oraz społeczno-kulturowym* ponad 25,1 mln zł, przy dofinansowaniu przekraczającym 19,9 mln zł. Ponadto wg Indykatywnego Wykazu Indywidualnych Projektów Kluczowych dla RPO WM 2007-2013 (priorytet V – Wzmacnianie roli miast w rozwoju regionu) będzie realizowany projekt *Rewitalizacja Rynku Mariackiego w Węgrowie* (orientacyjny koszt całkowity 17,6 mln zł, orientacyjna kwota z EFRR to prawie 15 mln zł). Pozostałe projekty

realizowane będą w Szydłowcu (*Odnowa zabytkowych obiektów i przestrzeni publicznej w Szydłowcu poprawa funkcjonalności i dostępności infrastruktury kulturalnej i turystycznej dla mieszkańców Mazowsza*) oraz Warszawie (*Skarbiec dziedzictwa kultury – Bazylika Archikatedralna i Muzeum Archidiecezji Warszawskiej*).

Środki na rewitalizację obiektów zabytkowych pozyskiwane były również w ramach:

- Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego, z którego dofinansowana była *Rewitalizacja założeń przestrzennych zabytkowego zespołu miejskiego w Żyrardowie*;
- Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich* w ramach działania 2.3 Odnowa oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego (*Rewitalizacja zabytkowego centrum Mogielnicy*);
- Budżetu samorządu województwa na renowację najcenniejszych zabytków w 2008 roku wydano 4,7 mln zł. na 133 projekty. Środki te wydatkowano w ramach działu *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, w którym zarezerwowano kwotę ok. 178 mln zł, stanowiącą ponad 5% wszystkich wydatków budżetu.

Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie realizuje projekt Rewitalizacji Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie – ośrodek pogranicza kultur. Projekt jest w fazie kompletowania dokumentacji i ekspertyz. W południowej części województwa w Radomiu realizowana jest Restauracja XIX wiecznej zabudowy – skrzydła południowego Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu.

Na rozwój funkcji turystycznych związanych z zasobami dziedzictwa kultury wpłynie również realizacja 12 projektów zawartych w Indykatorywnym Wykazie Projektów Kluczowych RPO WM 2007-2013 w ramach priorytetu VI - Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji, na kwotę 535 mln zł (łącznie koszt dofinansowania z EFRR w wysokości 233 mln zł).

Większość projektów realizowana będzie w Warszawie i okolicy:

- *Kompleksowa poprawa oferty kulturalnej i wzrost dostępności do kultury obiektów Muzeum Niepodległości w Warszawie poprzez rewitalizację i modernizację oddziału – Cytadeli Warszawskiej – w szczególności X Pawilonu, XI Pawilonu, Bramy Bielańskiej i Dziedzińca*;
- *Przebudowa dziedzińca Arsenалу Warszawskiego wraz z otoczeniem w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie*;
- *Renowacja Kościoła Świętego Krzyża wraz z zabudowaniami poklasztornymi w Warszawie, jako ważnego obiektu dziedzictwa kultury narodowej*;
- *Rewaloryzacja i adaptacja przedpola Pałacu w Wilanowie, barokowej perły mazowieckich rezydencji królewskich dla potrzeb obsługi i recepcji turystycznej – etap I*;
- *Rozbudowa i modernizacja infrastruktury uzdrowskiej Konstancina – Zdrój*;
- *Budowa Muzeum Walki i Męczeństwa w Palmirach*.

Pozostałe projekty realizowane będą w Sierpcu (*Budowa centrum kulturalno – rekreacyjnego w Muzeum Wsi Mazowieckiej*), Szydłowcu (*odnowa zabytkowych obiektów i przestrzeni publicznej*), Radomiu (*Zdarzyło się kiedyś nad wodą – trasa turystyczna w radomskim skansenie*) oraz Gostyninie (*Termy Gostynińskie*). Realizacja projektów przyczyni się do poprawy funkcjonalności i dostępności infrastruktury kulturalnej i turystycznej dla mieszkańców Mazowsza.

Ważną częścią rozwoju kulturalnego województwa i jego tożsamości jest działalność

Państwowego Zespołu Pieśni i Tańca *Mazowsze*. Istnieje on od 1948 roku. Jest zespołem ludowym otaczającym troską tradycyjny repertuar i regionalne tradycje artystyczne. Realizuje on 3 projekty umieszczone na Indykatywnym Wykazie Indywidualnych Projektów Kluczowych RPO WM 2007-2013. Projekt *Matecznik Mazowsze – Centrum Folklorystyczne* odnosi się do powołania Centrum Folklorystycznego skupiającego najciekawsze i unikalne wytwory kultur regionalnych. Celem inwestycji jest wzbogacenie oferty Państwowego Zespołu Ludowego Pieśni i Tańca *Mazowsze* o wielofunkcyjny obiekt z główną częścią w postaci sali widowiskowej na 563 miejsca. Uzupełnieniem jest *Zaplecze noclegowe Matecznik Mazowsze wraz z adaptacją stajni na Karczmę Staropolską*. Orientacyjny całkowity koszt tych 2 projektów to 70,2 mln. zł, a orientacyjna kwota dofinansowania z EFRR to 48,7 mln. zł. Trzecim ważnym projektem tego podmiotu jest *Zabytkowy Park Mazowsza wizytówką regionu* (wartość 11,2 mln zł, dofinansowanie 9,2 mln zł). Łącznie dofinansowanie dla tej instytucji wyniesie 58,9 mln zł, przy całkowitym koszcie inwestycji 81,4 mln złotych

⇒ *Wykreowanie pasm turystyczno-kulturowych na rzecz rozwoju usług turystyczno-rekreacyjnych (w tym zwłaszcza w oparciu o unikalne walory najważniejszych ciągów ekologicznych, takich jak dolina Wisły), przy jednoczesnym upowszechnianiu wiedzy historii regionu i jego bogactwach*

Pasma turystyczno-kulturowe związane z dolinami rzek Mazowsza zostały wyznaczone w WPOnZ, natomiast kontynuacją tego opracowania było wykonanie koncepcji tych szlaków w Mazowieckim Biurze Planowania Regionalnego. Dotyczy ona 8 pasm: Bugu i Liwca, Narwi, Omulwi, Pilicy, Skrwy, Wilgi, Wisły, Wkry. Zakres opracowania obejmuje szczegółową analizę potencjału przyrodniczego i kulturowego, uwarunkowania infrastrukturalne i komunikacyjne istotne dla rozwoju turystyki oraz potencjalne źródła finansowania. Przygotowana koncepcja wskazuje na możliwości tworzenia ponadlokalnych programów i promocji turystycznych w regionie.

W ramach konkursu zamkniętego *Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji* z działania 6.2 *Turystyka* RPO WM 2007-2013 realizowanych będzie 12 projektów. Dotyczą one rozwoju szlaków turystycznych w obrębie województwa mazowieckiego, rozbudowy zaplecza turystycznego, kreowania pozytywnego wizerunku regionu, tworzenia dogodnych warunków do rozwoju kompleksów wypoczynkowych, balneologicznych, zakładów geotermalnych oraz ich promocji.

Rozwojowi sieci szlaków turystycznych sprzyjać będzie realizacja projektu Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej pt. *Szlaki turystyczne dziedzictwa kulturalnego Mazowsza* (całkowity koszt 2,1 mln zł, dofinansowanie 1,8 mln zł) oraz Centrum Duszpasterstwa Archidiecezji Warszawskiej sp. z o.o. *Skarbiec Mazowiecki - szlaki turystyczne obiektów sakralnych w Warszawie i na Mazowszu* (całkowity koszt 1,9 mln zł, dofinansowanie 0,7 mln zł). Tworzenie ścieżek rowerowych jest przedmiotem projektu *Budowa regionalnego centrum sportu i aktywnej rekreacji wraz z zintegrowanym systemem ścieżek rowerowych w Legionowie* (całkowity koszt 36,1 mln zł, dofinansowanie 25,1 mln zł). Muzeum Wsi Radomskiej realizuje wsparcie nowych produktów turystycznych *Zielony Szlak Rowerowy Mazowsza* oraz *Pisa-Narew* na kwotę 1 mln złotych. Na terenie gminy miejskiej Ciechanów realizowany jest projekt dotyczący kompleksowego zagospodarowania terenów rekreacyjnych i tras rowerowo-turystycznych jako część Regionalnego Szlaku Rowerowego *Zielony Szlak* na terenie Mazowsza.

⇒ **Rozbudowanie zaplecza turystycznego (m.in. hoteli, pensjonatów, schronisk młodzieżowych)**

Do rozbudowy zaplecza turystycznego przyczyni się realizacja projektów umieszczonych na liście rankingowej z działania 6.2. Są to: *Utworzenie nowego produktu turystycznego obejmującego bazę noclegową (obiekt hotelowo-konferencyjny), bazę gastronomiczną (restauracja) oraz wypożyczalnię sprzętu rekreacyjnego i do organizowania imprez plenerowych* w Konarach, powiat przysuski (całkowity koszt 15,2 mln zł, dofinansowanie prawie 6,4 mln zł) oraz *Budowa Kompleksu Hotelowo - Rekreacyjno - Konferencyjnego z przystanią wodną w Murzynowie*, powiat płoński (całkowity koszt 28,7 mln zł, dofinansowanie 10 mln zł). Projektem, o podobnym do wyżej wymienionych, znaczeniu jest projekt *Zwiększenie atrakcyjności turystycznej Mazowsza poprzez budowę centrum hotelowo-rekreacyjnego Businessman Fun Club* w Kępie, powiat płoński (całkowity koszt 30,5 mln zł, dofinansowanie 12,7 mln zł).

⇒ **Promowanie turystyki i sportów wodnych poprzez wyznaczanie i utrzymanie szlaków wodnych, rozwój żeglugi rzecznej oraz zaplecza towarzyszącego np. porty, przystanie, stacje, ośrodki turystyki wodnej**

Promowanie turystyki i sportów wodnych oraz zaplecza towarzyszącego odbywa się przez *Budowę Centrum-Turystyczno-Rekreacyjno-Sportowego w Żąbkach - budowa krytej pływalni* (całkowity koszt 21,2 mln zł, dofinansowanie 18 mln zł) oraz poprzez *Budowę kompleksu sportowo-rekreacyjnego Kurpiowska Kraina nad zbiornikiem wodnym Wykrot i rzeką Rozogą na terenie gminy Myszyniec* (całkowity koszt 27,6 mln zł, dofinansowanie 23,4 mln zł). Dodatkowo opracowywana jest koncepcja zagospodarowania turystycznego terenów wzdłuż szlaku wodnego Omulew-Narew, łączącego Wielkie Jeziora Mazurskie z Wisłą.

Projektami ważnymi dla całego Mazowsza, niejako świadczącymi o jego tożsamości i niepowtarzalności są:

- *Mazowsze Chopina* markowym produktem turystycznym Województwa Mazowieckiego (całkowity koszt 4,3 mln zł, dofinansowanie 3,7 mln zł);
- *Kreowanie wizerunku turystycznej marki Mazowsze* (całkowity koszt 5,6 mln zł, dofinansowanie 4,8 mln zł);
- *Weekend z Termami Mszczonów* - wykreowanie produktu turystycznego (całkowity koszt 0,7 mln zł, dofinansowanie 0,6 mln zł).

Łącznie całkowity koszt projektów realizowanych z działania 6.2 opiewa na kwotę prawie 195 mln zł przy dofinansowaniu na około 129,5 mln zł.

Wiele działań na styku turystyki i kultury zostało dofinansowanych z działania 6.1. – Kultura RPO WM. Są to projekty o charakterze rewitalizacyjnym dotyczące budowy centrów kulturowo-historycznych, centrów kultury, rekreacji i sportu, promocji lokalnych tradycji, turystyki i sportów wodnych, zagospodarowania obszarów cennych dla turystyki i kultury. Ich łączna kwota dofinansowania przekracza 263,5 mln zł. Na wstępnej liście rankingowej (wersja 2) znajdują się 52 projekty. Zgłoszone zostały przez jednostki samorządu lokalnego, związki wyznaniowe, stowarzyszenia, jednostki podległe Urzędowi Marszałkowskiemu, jak i ogólnopolskie instytucje kultury (Teatr Wielki – Opera Narodowa). Dotyczą zarówno rozwoju miasta Warszawy, miast subregionalnych, jak i małych miejscowości np. Kadzidło, Grudusk, Sanniki, Opinogóra, Olszewo-Borki, Krasne, Wiązowna, Zwolen, Słubice, Strzegowo.

⇒ ***Tworzenie dogodnych warunków do rozwoju kompleksów wypoczynkowych, rekreacyjnych i balneologicznych wraz z zakładami geotermalnymi oraz ich promocja***

O tworzeniu dogodnych warunków do rozwoju kompleksów wypoczynkowych, rekreacyjnych i balneologicznych świadczy umieszczenie projektu *Termy Gostynińskie* o łącznym koszcie całkowitym 270 mln zł i kwocie dofinansowania 72 mln złotych w Indykatorywnym Wykazie Projektów Kluczowych dla RPO WM 2007-2013. Ponadregionalne Centrum Turystyki, Balneologii, Wypoczynku, Rozrywki i Rekreacji na obszarze ponad 20 hektarów obejmie szereg obiektów, w tym: pijalnię wód mineralnych, baseny lecznicze i rehabilitacyjne, hotel, amfiteatr, gabinety odnowy biologicznej i saunę.

⇒ ***Promowanie bogactwa Kampinoskiego Parku Narodowego, parków krajobrazowych, unikalnych tradycji: kurpiowskich, łowickich, podlaskich, kołbielskich oraz innych, czemu służyć będą organizowane wystawy twórczości regionalnej***

W zakresie promowania bogactwa Kampinoskiego Parku Narodowego została utworzona strona internetowa *Wirtualny Kampinoski Park Narodowy*, która zawiera trzy wirtualne ścieżki edukacyjno-poznawcze: *Wokół Sierakowa, Wokół Zaborowa, Wokół Roztoki*. Inicjatywa sfinansowana została dzięki pomocy Unii Europejskiej.

Promowanie unikalnych lokalnych tradycji odbywa się poprzez organizowanie w muzeach licznych wystaw twórczości regionalnej. W Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu w czerwcu 2009 roku otwarto dwie nowe ekspozycje stałe. Jedna przedstawiała rzeźby znajdujące się w zasobach muzeum, natomiast druga - środki związane z transportem dworskim: dorożki, kufrы podrózne, akcesoria jeździeckie, wyroby rymarskie. Czasowe ekspozycje przedstawiały zwyczaje związane z tradycją Wielkanocy oraz ze Świętami Bożego Narodzenia. W Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce wystawa stała przedstawia rzeźbę kurpiowską znanych artystów ludowych. Podczas Nocy Muzeów 15 maja 2010 roku odbył się wernisaż z wystawą strojów ludowych Mazowsza.

Szczególnie dużo imprez promujących unikalną twórczość regionalną odbywa się w północno-wschodniej części Mazowsza, są to:

- *Wesele Kurpiowskie - Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny* odbywający się w Kadzidle, gdzie prezentowane są: zabawy ludowe, regionalna kuchnia, ślubne orszaki, koncerty zespołów muzycznych;
- *Miodobranie Kurpiowskie* jest to impreza odbywająca się corocznie w ostatnią niedzielę sierpnia w Zawodziu koło Myszyńca i poświęcona pracy bartniczej;
- *Noc Sobótkowa* są to obchody Nocy Świętojańskiej w Zawodziu nawiązujące do tradycji pogańskiej. Podczas imprezy palone są ogniska, puszczone na wodę wianki oraz poszukiwany jest kwiat paproci;
- *Jarmark Kurpiowski* organizowany corocznie w maju w Myszyńcu jest swoistym przeglądem twórczości muzycznej społeczności lokalnej;
- *Niedziela Palmowa w Łysych* obchodzona corocznie połączona jest z konkursem na najładniejszą palmę;
- *Mazowiecki Plener Rzeźbiarski* we wsi Charcibałda poświęcony promocji twórczości regionalnej na Kurpiach;
- *Śladami Kurpiów* corocznie w Kadzidle organizowane są spotkania z artystami i twórcami ludowymi, których celem jest przedstawienie miejscowego rękodzieła oraz utrwalenie miejscowych tradycji;
- *Niedziela Kadzidlańska* w Kadzidle jest imprezą, która ma na celu przedstawienie

dawnych zajęć gospodarskich oraz twórczości ludowej.

Ponadto promocji folkloru i tradycji ludowych sprzyjają corocznie odbywające się międzynarodowe spotkania folklorystyczne *Kupalnocka*. W 2009 roku na przełomie czerwca i lipca odbyły się liczne koncerty w takich miastach jak: Ciechanów, Płońsk, Głinojeck i Serock. Znaną imprezą folklorystyczną na Podlasiu jest festiwal *Europejskie Nadbużańskie Spotkania Folklorystyczne* odbywający się w Sokołowie Podlaskim, którego celem jest popularyzowanie folkloru i tradycji krajów Europy Wschodniej i Środkowej. Podczas festiwalu mają możliwość zaprezentowania się również zespoły z Mazowsza oraz Podlasia.

Zapisana w Strategii promocja unikalnych tradycji regionalnych jest realizowana poprzez Budowę Regionalnego Centrum Kultury w Myszyńcu w ramach konkursu z działania 6.1. RPO WM za kwotę prawie 7,1 mln zł (dofinansowanie ponad 6 mln zł).

Promocja Mazowsza sięga poza granice kraju. Jest realizowana poprzez wspieranie działalności Biura Przedstawicielskiego Województwa Mazowieckiego w Brukseli, które istnieje od maja 2002 roku.

⇒ **Zorganizowanie Regionalnej Organizacji Turystycznej oraz lokalnych organizacji turystycznych**

Zrealizowano zadanie polegające na utworzeniu regionalnej organizacji turystycznej, jaką jest Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna (MROT). Posiada ona 68 członków instytucjonalnych. Głównym jej celem jest *m.in. kreowanie i promowanie pozytywnego i atrakcyjnego wizerunku województwa mazowieckiego; wspieranie rozwoju turystyki zgodnie ze strategią rozwoju województwa*, co jest zgodne z celami statutowymi tej organizacji. MROT wspiera działania samorządu terytorialnego, przedsiębiorców z branży turystycznej, a także organizacji pozarządowych, takich jak Lokalne Organizacje Turystyczne, których jednym z celów jest budowa atrakcyjnego, lokalnego produktu turystycznego. Do najprężniej działających tego typu organizacji należą:

- Powiatowa Organizacja Turystyczna – Ostrów Mazowiecka;
- Lokalna Organizacja Turystyczna Północnego Mazowsza – Krasne;
- Kurpiowska Organizacja Turystyczna – Ostrołęka;
- Lokalna Organizacja Turystyczna *Cud nad Wisłą 1920 rok* – Wołomin;
- Nadbużańska Lokalna Organizacja Turystyczna – Siedlce;
- Lokalna Organizacja Turystyczna *Trzech Rzek* – Nowy Dwór Mazowiecki;
- Lokalna Organizacja Turystyczna *Mazowsze Chopina* – Sochaczew;
- Lokalna Organizacja Turystyczna Południowego Mazowsza *W widłach Wisły i Pilicy*;
- Lokalna Organizacja Turystyczna *Nad Skrwą i Sierpnicą* – Sierpe;
- Płocka Lokalna Organizacja Turystyczna – Płock.

Oprócz w.w. na terenie Mazowsza funkcjonuje wiele instytucji działających na rzecz turystyki. Są to różnorakie stowarzyszenia, między innymi: Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego, Stowarzyszenie Rozwoju Turystyki i Rekreacji w Ostrołęce, Stowarzyszenie Gmin, Powiatów i Regionów Nadbużańskich oraz Stowarzyszenie Kapitał-Praca-Rozwój, a także lokalne grupy działania, między innymi: Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego, Bądźmy Razem, Kurpsie Razem, Zielone Mosty Narwi, Lokomotywy, Tygiel Doliny Bugu, Nad Bzurą, Dziedzictwo i Rozwój, Rozwój Ziemi Płockiej.

⇒ **Wydawanie publikacji promocyjnych oraz kreowanie pozytywnego wizerunku regionu w mediach**

Publikowaniu informacji o inicjatywach na terenie województwa służy, wydawany od stycznia 2003 roku, periodyk samorządu – *Kronika Mazowiecka*. Zawiera ona informacje dotyczące pracy Samorządu oraz aktualnych wydarzeń w regionie – *Miesiąc na Mazowszu*, w znacznej części dotyczących wydarzeń kulturalnych w skali regionalnej i lokalnej. Kronika jest też źródłem wiedzy o Mazowszu, gdyż prezentuje jego walory w licznych, bogato ilustrowanych artykułach.

**Kierunek działań 5.4. KSZTAŁTOWANIE TOŻSAMOŚCI REGIONU
ORAZ KREOWANIE I PROMOCJA JEGO PRODUKTU**

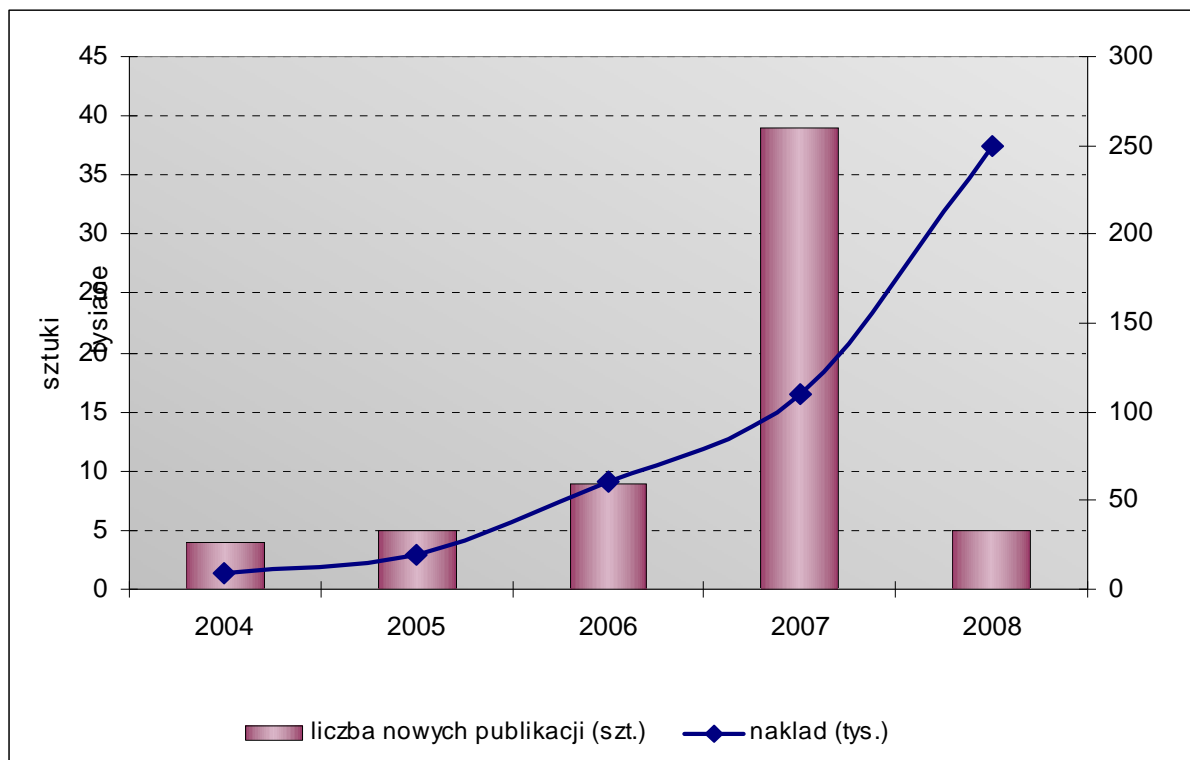
Aby zwiększać swą konkurencyjność, region musi działać na podobnych zasadach, jak każdy inny podmiot na rynku, tzn. kreować rozpoznawalne symbole i promować najlepsze cechy tego, co ma do zaoferowania. W przypadku województwa mazowieckiego wypromowanie produktów regionalnych, jak też samego regionu wraz z podregionami i ich charakterystycznymi cechami, powinno przyczynić się zarówno do przyciągnięcia inwestorów i turystów z zewnątrz, jak też większego przywiązania mieszkańców do swojej małej ojczyzny.

Wraz z przystąpieniem do Unii Europejskiej, popularnym sposobem promocji województwa stały się produkty regionalne. W 2006 r. rozpoczęto rejestrację wyrobów regionalnych na Liście Produktów Tradycyjnych. Od tego czasu ich liczba systematycznie rośnie, z 2 w 2006 r. do 20 w 2009 r. i 27 w 2010 r. (II kwartał 2010 r.). Jako że oryginalny produkt lokalny wytwarzany zgodnie z tradycyjną recepturą przyciąga turystów, podkreślając specyfikę regionu, promocja takich wyrobów daje szansę na wyższy stopień identyfikacji mieszkańców z regionem, jak też utrwalenie lokalnych tradycji kulinarnych.

Liczba instytucji kultury (teatrów, muzeów, instytucji muzycznych i przedsiębiorstw estradowych) wykazuje tendencje wzrostowe – z poziomu 131 w 2004 r. do 142 w 2008 r. (Mapa 16). W 2009 r. uruchomiono dodatkowo 11 nowych muzeów. Rośnie też liczba imprez i przedstawień z 9,4 tys. do 11,2 tys. w 2008 r., podobnie jak liczba widzów: z 2,5 mln do 2,8 mln i liczba zwiedzających muzea: z 2,8 mln do 3,9 mln w 2009 r. Spadkową tendencję odnotowano jedynie w ilości domów i ośrodków kultury i świetlic, których ubył w 2007 r. w porównaniu z 2005 r.³⁵ (spadek z 259 do 250). O ok. 15% wzrosła za to w tym czasie liczba klubów (z 939 do 1093) oraz ich członków (z 26,9 tys. do 31,1 tys.).

Systematycznie rosła liczba targów turystycznych i imprez promocyjnych z udziałem samorządu województwa mazowieckiego z 10 w 2004 r. do 35 w 2007 r., na którym to poziomie utrzymała się w 2008 r. (34 imprezy, w tym 17 zagranicznych). Widoczny jest też wyraźny przyrost liczby wystaw (z 464 w 2004 r. do 690 w 2009 r.) oraz obiektów wystawienniczych (z 32 w 2004 r. do 56 w 2009 r.). Najbardziej imponujący jest jednak wskaźnik nakładu publikacji informacyjnych i promujących Mazowsze, który wzrósł z 9 tys. egzemplarzy w 2004 r. do 250 tys. w roku 2008. Niewątpliwie przyczynił się do tego fakt, że w 2007 r. opracowano 39 nowych publikacji, czyli czterokrotnie więcej aniżeli w roku poprzednim (Wykres 38). W przyszłości zasadne byłoby udostępnianie tego typu publikacji w wersji elektronicznej, aby mogły z nich korzystać osoby nie biorące udziału w imprezach. Taką możliwość daje uruchomiony w 2010 r. zapisany w Strategii portal internetowy promujący turystykę na Mazowszu.

Wykres 38. Publikacje promocyjne dotyczące województwa mazowieckiego wydawane przez samorząd województwa w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych samorządu województwa mazowieckiego

Wśród zadań mających na celu zwiększenie stopnia identyfikacji z regionem oraz kształtowanie jego wizerunku znajdują się działania z kategorii *public relations*, w tym artykuły i reklamy w mediach, kampanie promocyjne w kraju i za granicą, upowszechnianie wiedzy o regionie oraz rozwój i pielęgnowanie tradycji regionalnych. Samorząd województwa brał też udział we współprodukcji filmu i programu telewizyjnego oraz organizował konkursy promujące kulturę na Mazowszu.

Monitoring realizacji poszczególnych działań wskazanych w kierunku 5.4 obejmuje zadania realizowane na terenie województwa mazowieckiego podejmowane przez różne podmioty, w tym przez samorząd województwa i jednostki podległe lub przy wsparciu finansowym samorządu województwa.

Realizacja poszczególnych działań przedstawiała się następująco:

⇒ *tworzenie instytucjonalnych ram (np. za pomocą regionalnego systemu certyfikacji) dla wspierania rozwoju marek regionalnych (np. tradycyjnych produktów żywnościowych czy produktów turystycznych)*

- Od 2007 roku organizowany jest Konkurs o Laur Marszałka na Najlepszy Produkt Żywnościowy na Mazowszu. Do grona laureatów w kategorii mazowiecki produkt tradycyjny i naturalny należą m.in.: Kielbasa nadbużańska jałowcowa sucha z Sabniewa (2007), Likier Benedyktyński z Góry Kalwarii (2007), chleb razowy Ratuszowy z Siedlec (2008), ser swojski z czosnkiem z Osiecka (2008), piwo *Ciechan Miodowe* z Ciechanowa (2008), chleb gołądkowski na zakwasie z Gołądkowa (2009), Derte Łolsynowe (w kategorii wędliny, przetwory mięsne – 2009),
- Województwo przystąpiło do Europejskiej Sieci Dziedzictwa Kulinarnego oraz

utworzono Sieć Dziedzictwa Kulinarnego Mazowsza w następujących grupach: rolnicy, ogrodnicy, przedsiębiorstwa rybackie i przetwórcy żywności oraz restauracje, inne punkty gastronomiczne, obiekty usług hotelarskich,

- Lista Produktów Tradycyjnych Mazowsza została umieszczona na stronach internetowych Samorządu Województwa Mazowieckiego i Ministerstwa Rolnictwa,
- Opracowano Program Rozwoju Produktów Turystyki Aktywnej i Kulturowej w Województwie Mazowieckim, Program Rozwoju Produktu Turystycznego *Szlak Książąt Mazowieckich*, Program Rozwoju Produktu Turystycznego *Cud nad Wisłą*, Program Rozwoju Promocji Produktu Turystycznego *Mazowsze Chopina*, dokumentację koncepcyjną pętli lokalnych Bursztynowego Szlaku prawobrzeżnego Mazowsza.

⇒ *Wspieranie organizacji i stowarzyszeń regionalnych i lokalnych, które nie tylko kultywują wartości tradycyjne, ale również kreują postawy społeczne, lokalny patriotyzm, a także integrują społeczności lokalne w dostosowywaniu się do nowych warunków społeczno-gospodarczych*

- Udzielano wsparcia z budżetu samorządu województwa dla zadań realizowanych przez organizacje i stowarzyszenia lokalne służących promocji „małych ojczyzn” i integracji społeczności lokalnych (ponad 240 zadań w latach 2006-2009 na terenie prawie wszystkich powiatów za wyjątkiem sierpeckiego i zwolenńskiego, kwota dotacji ponad 4,5 mln zł),
- Wspierano finansowo zadania realizowane przez organizacje i stowarzyszenia lokalne, których celem była edukacja historyczna mieszkańców regionu, jako istotny element budowania regionalnej tożsamości kulturowej (ponad 100 zadań dofinansowanych na kwotę ok. 800 tys. zł zrealizowanych w większości powiatów województwa), w tym np. projekty Fundacji HEREDITAS: *Edukacja kulturalna – dziedzictwo kulturowe, Dziedzictwo wokół nas. Odkryj swój region – poznaj – pamiętaj*,
- Realizowano projekty budujące zainteresowanie lokalną kulturą i historią w ramach *Konkursu Mazowsze* (jako część Projektu Kierunek Kultura realizowanego przez Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki w Warszawie) np. *Olęderskie Cmentarze – śladami mazowieckiej wielokulturowości, Strajk szpularek z 1883 roku w Żyrardowie – inscenizacja wydarzeń historycznych*.

⇒ *Ochrona i promocja, którymi powinny zostać objęte zespoły urbanistyczne i dziedzictwo drewniane (w tym miejscowości o charakterystycznej unikalnej drewnianej zabudowie letniskowej położonej wzdłuż tzw. linii otwockiej), cenne krajobrazy kulturowe wsi i małych miast*

- Objęto ochroną prawną cenne założenia urbanistyczne na terenie Warszawy: ulicy Żąbkowskiej na odcinku od ul. Targowej do ul. Brzeskiej (2006 r.), ulicy Małej (2006 r.), reliktyw Placu Piłsudskiego (2007 r.), ulicy Brzeskiej na odcinku od ul. Żąbkowskiej do ul. Kijowskiej (2009 r.), ulicy Targowej na odcinku od pl. Wileńskiego do wiaduktu kolejowego (2009 r.) założenia urbanistycznego Nowego Miasta (2009 r.), układu urbanistycznego *Kolonii Profesorskiej* (2009 r.), zespołu urbanistycznego Mariensztatu (2009 r.) oraz ulicy Chmielnej na odcinku od ul. Nowy Świat do Pasażu Wiecheckiego *Wiecha* (2009 r.),
- Objęto ochroną cenny układ urbanistyczny małego miasta w Czerwińsku nad Wisłą (2009 r.),
- Zrewitalizowano założenia przestrzenne zabytkowego zespołu miejskiego (Parku Dittricha oraz Resursy i Kręgielni) w Żyrardowie przy wsparciu ZPORR,

- Zrewitalizowano zabytkowe centrum Mogielnicy przy wsparciu finansowym z Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich*, w ramach działania 2.3 *Odnowa oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego*,
- Rozpoczęto rewitalizację zabytkowych obszarów finansowanej w ramach *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*, działania *Odnowa i rozwój wsi*: zagospodarowanie centrum Jedlińska, rewitalizacja Rynku Staromiejskiego w Iłowie, odnowienie centrum miejscowości Latowicz, rewitalizacja Rynku w Sochocinie, rewitalizacja centrum Krasnosielca, zagospodarowanie centrum Jednoróżca, rewitalizacja Głównego Rynku w Nowym Mieście,
- Wdrażano RPO WM 2007-2013 (priorytet V, działanie 5.2. *Rewitalizacja miast*), narzędzia wspierającego realizację zadań dotyczących ochrony historycznych centrów miast. W Indykatorywnym Wykazie Indywidualnych Projektów Kluczowych dla RPO WM 2007-2013 umieszczono projekty: rewitalizacja Rynku Mariackiego w Węgrowie, odnowa zabytkowych budynków i przestrzeni publicznej w Szydłowcu, poprawa funkcjonalności i dostępności infrastruktury kulturalnej i turystycznej dla mieszkańców Mazowsza,
- Poddano konserwacji i renowacji 80 zabytkowych drewnianych obiektów sakralnych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków przy wsparciu Samorządu Województwa (min. kościoły: p.w. św. Leonarda w Troszynie (pow. płocki) – zalany podczas powodzi w 1982 r. i 2010 r., p.w. Zwiastowania NMP w Jasionie (pow. białobrzeski), p.w. św. Bartłomieja w Paprotni (pow. siedlecki), p.w. św. Anny w Strzegowie (pow. mławski), p.w. św. św. Wojciecha i Mikołaja w Jeruzalu (pow. miński), p.w. Narodzenia NMP w Świętym Miejsu (pow. przasnyski), p.w. św. św. Piotra i Pawła w Zakrzewie (pow. płocki), p.w. św. Jana Chrzciciela w Węgrze (pow. przasnyski), p.w. NMP w Sokołowie Włosciańskim (pow. pułtusi), p.w. św. Stanisława w Sarnakach (pow. łosicki), p.w. św. św. Apostołów Piotra i Pawła w Wodyniach (pow. siedlecki), p.w. św. Jakuba w Górze (pow. płocki), p.w. św. Mikołaja w Ciemnie (pow. ciechanowski), p.w. św. Marcina w Słupnie (pow. płocki), p.w. Przemienienia Pańskiego w Żukowie (pow. grodziski), p.w. św. Anny w Dąbrówce (pow. ostrołęcki), p.w. św. Stanisława Biskupa w Barcicach (pow. wyszkowski),
- Poddano konserwacji i renowacji zabytkowe obiekty drewniane wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków przy wsparciu z Programu Operacyjnego Ministra Kultury i Dziedzictwa narodowego *Dziedzictwo Kulturowe*. Wśród nich znalazły się drewniany kościół w Mariańskim Porzeczu (pow. garwoliński), kościół p.w. św. Anny w Strzegowie (pow. mławski), kościół p.w. św. Wawrzyńca w Gliniance (pow. otwocki), drewniany spichlerz w Górznie (pow. garwoliński),
- Poddano konserwacji i renowacji zabytkowe obiekty drewniane przy wsparciu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Należały do nich kościoły p.w. św. Leonarda w Troszynie Polskim, kapliczka p.w. Matki Boskiej w Cudowie, kościół p.w. św. Andrzeja w Brwilnie Górnym oraz kościół p.w. św. Marcina w Mochowie,
- Opracowano wniosek o wpis 14 zabytkowych willi w Konstancinie na listę zabytków oraz przygotowano list intencyjny w sprawie utworzenia parku kulturowego na obszarze Konstancina,

⇒ *Promocja unikalnych zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej oraz zamieszkania i pobytu wielkich twórców identyfikujących się z regionem*

Realizowana była poprzez następujące działania:

- Promocja dziedzictwa kulturowego regionu poprzez opracowanie *Wojewódzkiego*

Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009 oraz projektu Strategii Rozwoju Kultury w Województwie Mazowieckim do roku 2020,

- Wydawnictwa promujące unikalne zabytki Mazowsza, miejsca historyczne oraz miejsca związane z pobytem wybitnych twórców identyfikujących się z regionem wydane przez Urząd Marszałkowski, jednostki podległe samorządowi województwa lub przy wsparciu finansowym z budżetu wojewódzkiego: *Zamki, Pałace i Dwory Mazowsza, Sanktuaria, miejsca kultu, Mazowieckie Kościoły Drewniane, Dziedzictwo przemysłowe Mazowsza i jego rola w turystyce, Mini przewodnik po Mazowszu Zabytki archeologiczne na Mazowszu, Folder o Mazowszu, Ulotka o Fryderyku Chopinie, Ulotka o Karolu Szymanowskim,*
- Wydawnictwa promujące zabytki Mazowsza wydane przez Mazowiecką Regionalną Organizację Turystyczną: *Atrakcje Turystyczne Mazowsza* w języku polskim i angielskim (2007 r.) oraz niemieckim (2008 r.),
- Wydawnictwa promujące zabytki Mazowsza wydane przez służby konserwatorskie (Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków): *ECLESIA ET CIVITAS Kościół w kulturze i przestrzeni miejskiej na przykładzie Pułtuska, Rocznik mazowieckiego konserwatora zabytków, Zespół XIX-wiecznych Fortyfikacji Twierdza Warszawa,*
- Emisja cyklu *Wędrowniczek mazowiecki* na kanale TVN Meteo, prezentującego dziedzictwo kulturowe Mazowsza,
- Organizacja cyklu wydarzeń kulturalnych promujących postaci wybitnych twórców regionu i kraju np. Ogólnopolski Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina w Warszawie, cykle koncertów towarzyszących XVII Międzynarodowemu Festiwalowi Chopinowskiemu w Sochaczewie, *Mazowieckie Spotkania Chopinowskie w Muzyce i Sztuce* w Warszawie, *Letni Festiwal Muzyczny. W krainie Chopina* w Teresinie, *Chopiniana Dni Chopina* w Warszawie, Mazowiecki Konkurs Norwidowski *Białe kwiaty* w Wyszowie, *Dni Leśmianowskie* w Iłży, *Sesja Reymontowska* w Zabrodziu, „*Maje i listopady. Pejzaże życia Władysława Broniewskiego*” w Płocku, koncert *Gombrowicz i muzyka* w Warszawie, konkurs Herbertowski *Burza bez epilogu* w Celestynowie,
- Obchody Roku Chopinowskiego na Mazowszu: konkurs na projekt wirtualnego pomnika Chopina – Chopin. Open, Chopin. Mazowieckie Wibracje 2010, Produkt turystyczny Mazowsze Chopina (Milanówek, Sochaczew, Żelazowa Wola, Brochów, Sanniki, Kowalewo, Rościszewo), Śladami Chopina po Mazowszu - Mazowsze: Szlak Chopinowski (Żelazowa Wola, Brochów, Sochaczew, Sanniki, Słubice, Żychlin, Płock, Kowalewo, Rościszewo, Sierpc, Karolin, Milanówek, Pęcice, Warszawa), realizacja projektu Chopin 2010 na Mazowszu,
- Utworzenie Muzeum im. Witolda Gombrowicza we Wsoli,
- Realizację projektu *Jan Kochanowski inspiracją kulturową Mazowsza.*

⇒ **Rozwój dziedzin nauki, w tym humanistycznych, mających istotny wpływ na zachowanie i popularyzację dziedzictwa kulturowo-historycznego Mazowsza**

Wspierany był za pomocą następujących działań:

- Realizacja projektu Mazowieckie Stypendium Doktoranckie (w ramach ZPORR, działanie 2.6 *Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy*) dla obszarów badawczych: dziedzictwo kulturowo-historyczne, rewitalizacja terenów zdegradowanych (wielkomiejskich),
- Stypendia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w dziedzinach: opieka nad zabytkami, upowszechnianie kultury (w tym twórczość ludowa),

- Studium podyplomowe: *Ochrona dziedzictwa kulturowego, Urbanistyka i gospodarka przestrzenna, Planowanie przestrzenne* na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej; *Badania i ochrona zabytków Warszawy i Mazowsza* na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego; *Architektura krajobrazu* na Wydziale Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego,
- Organizacja cyklu seminariów *Nowoczesne muzea i galerie. Systemy informatyczne wspomagające zarządzanie muzeami*,
- Kursy dla studentów Wydziału Inżynierii Lądowej Politechniki Warszawskiej obejmujące prezentację systemów ochrony zabytków, doktryn konserwatorskich (stosowanych w Polsce i za granicą), źródeł finansowania projektów z zakresu ochrony zabytków,
- Nagrody Generalnego Konserwatora Zabytków i Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków na najlepsze prace dyplomowe z ochrony zabytków i muzealnictwa, wśród laureatów z województwa mazowieckiego min. Magdalena Rogowska za pracę magisterską *Konserwacja i restauracja barokowej rzeźby Chrystusa Ukrzyżowanego z kości słoniowej ze zbiorów Muzeum Warszawskiej Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów w Zakroczmie*, pod kierunkiem prof. ASP, dr hab. Marii Lubryczyńskiej, Kasper Jędrzyk za pracę magisterską: *Konserwacja polskiej mapy sądowej z 1784 r. ze zbiorów Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, pod kierunkiem dr Marzenny Ciechańskiej.

⇒ *Regionalne ośrodki tożsamości kulturowej*

Kreowane były za pomocą poniższych przedsięwzięć:

- Organizację konkursu *Stolica Kulturalna Mazowsza* adresowanego do samorządów powiatowych (realizacja w różnych miejscowościach na terenie zwycięskiego powiatu). Wśród laureatów konkursu dotychczas znalazły się 4 ośrodki budowania tożsamości wskazane w Planie: Pułtusk, Węgrów, Chlewiska (powiat szydłowiecki), Sierpc,
- Organizację imprez propagujących kulturę i spuściznę historyczną w miejscowościach wskazanych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego jako ośrodki kształtowania tożsamości kulturowej regionu np.: koncerty muzyki dawnej i turnieje rycerskie na Zamku Książąt Mazowieckich w Czersku, Kiermasze Wielkanocne i Szydłowieckie Spotkania Chóralne Prezentacja Chórów Mazowsza w Szydłowcu, Niedziele Sannickie w Sannikach, Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Kasztelania” w Sierpcu, Iłżeckie Jarmarki Sztuki Ludowej w Iłży, Festiwale Obrzędów Weselnych w Węgrowie, Majówka w Reymontówce, Niedziela Kadzidlańska w Kadzidle, Przeglądy Zespołów Ludowych w Orońsku, Letni Festiwal Chopinowski w Brochowie, „Wianki” i widowisko *Przez Czerwińsk na Grunwald* w Czerwińsku.

⇒ *Lokalne tradycje i zwyczaje, znajomość historii regionu*

Pielęgnowane i kultywowane były poprzez poniższe działania:

- Organizację imprez cyklicznych propagujących dziedzictwo kultury ludowej m.in.: Miodobranie Kurpiowskie w Myszyńcu, Wesele Kurpiowskie w Kadzidle, Wielkanocna Palma Kurpiowska w Łysych, Europejskie Nadbużańskie Spotkania Folklorystyczne w Sokołowie Podlaskim, Mazowiecki Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych w Mińsku Mazowieckim, Mazowieckie Święta Chleba w Węgrowie, Przegląd Twórczości Ludowej i Rodzimej w Jadowie, Festiwal Folkloru i Kultury

Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej *Od Kujawiaka do Oberka* w Łącku, Powiatowy Przegląd Zespołów Ludowych i Kapel z powiatu płockiego w Nowej Górze gm. Staroźreby, Tradycje Wielkanocne oraz Adwentowe granie – regionalny konkurs gry na ligawkach w Siedlcach, Jesienne Jarmarki *Od pola do stołu* w Poświętnem,

- Organizację Warsztatów Etnograficznych *Ginące zawody* w Zagrodzie Kurpiowskiej w Kadzidle, Warsztatów Ciesielki Tradycyjnej – *Ginący Zawód* (zachowanie krajobrazu kulturowego) w Wołominie, Warsztatów gwary kurpiowskiej *Gadajta po kurpiowsku* w Myszyńcu,
- Realizację międzyprzedmiotowej ścieżki edukacyjnej *Edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe w regionie*,
- Organizację przez Departament Kultury, Promocji i Turystyki UM Konkursu Wiedzy o Samorządzie Terytorialnym i Historii Mazowsza,
- Organizację konkursu *Zabytki Mazowsza* dla młodzieży szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z terenu województwa mazowieckiego (przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków),
- Widowiska plenerowe w oparciu o rekonstrukcje wydarzeń historycznych min.: rekonstrukcja Bitwy Warszawskiej z 1920 r. *Cud nad Wisłą* w Ossowie, *Noc listopadowa* w Warszawie, *Noc Listopadowa – zryw ku wolności* w Warce, *Przez Czerwińsk na Grunwald* w Czerwińsku, *70 rocznica Bitwy nad Bzurą* w Brochowie, inscenizacja Bitwy pod Raszynem, rekonstrukcja Historycznej Akcji na *Załamanku* z 1944 r. w Pionkach, inscenizacja *Bitwy pod Węgrowem*, inscenizacja *Bitwy Kurpiów ze Szwedami* w Myszyńcu,
- Organizację konkursów mających na celu wspieranie i promocję lokalnych tradycji i zwyczajów np. Konkursu *Palma Kurpiowska* w Łysych.

⇒ *Zintegrowany system informacji kulturalnej, promującego dziedzictwo kulturowe i tradycję, funkcjonujący jako portal internetowy, dzięki któremu podawane będą informacje o wydarzeniach kulturalnych, wystawach, targach regionalnych, krajowych i zagranicznych promujących Mazowsze*

Był systematycznie wprowadzany poprzez:

- Prezentację kalendarza imprez kulturalnych na Mazowszu w *Kronice Mazowieckiej* oraz na stronie <http://www.mazovia.pl>,
- Utworzenie portali zawierających informacje kulturalne <http://kultura.mazovia.pl/>, oraz informacje turystyczne <http://www.turystyka.mazovia.pl/>,
- Wydawnictwa informacyjne zawierające terminarz imprez kulturalnych np. ilustrowany folder *600-lecie Bitwy pod Grunwaldem* z harmonogramem wydarzeń rocznicowych na Mazowszu (w Górze Kalwarii, Zakrzewie, Drobinie, Kozienicach, Jeżewie, Czerwińsku, Zakroczymiu, Jedlni, Sochaczewie, Radomiu, Szydłowcu, Guminie, Otwocku).

⇒ *Promocja odrębności historyczno-kulturowej Mazowsza, nurtów kultury ludowej i wysokiej, dążąc do zahamowania pogłębiającej się dysproporcji między nimi poprzez aktywne wsparcie ośrodków i środowisk lokalnych, a także poprawę dostępu do kultury skupionej w Warszawie dla ludności spoza stolicy*

Odbываła się poprzez niżej wymienione przedsięwzięcia:

- Organizację corocznej imprezy plenerowej w Łazienkach Królewskich w Warszawie Mazowieckie klimaty. Dni Mazowsza w Warszawie: prezentacja osiągnięć samorządów, stowarzyszeń regionalnych i mazowieckich instytucji kultury z warsztatami edukacji regionalnej i konkursem edukacyjnym pt. *Rozpoznaj jaka to*

miejscowość,

- Realizację projektu *Warszawa poznaje Mazowsze – Mazowsze poznaje Warszawę*,
- Organizację imprez w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa: w 2006 roku imprezy zorganizowano w 17 miejscowościach (Ciechanowie, Czersku, Gołotczyźnie, Liwie, Piasecznie, Płocku, Płońsku, Podkowie Leśnej, Brwinowie, Milanówku, Radomiu, Sokołowie Podlaskim, Siedlcach, Warszawie, Węgrowie, Wołominie i Żyrardowie); organizacja EDD w 2007 roku na terenie województwa miała miejsce w 25 miejscowościach, a z dotacji samorządu województwa skorzystało 15 miejscowości (Płock, Milanówek, Podkowa Leśna, Węgrów, Brok, Warszawa – Ursus, Piaseczno, Ostrołęka, Żyrardów, Siedlce, Nowy Dwór Mazowiecki, Wołomin, Płońsk, Liw, Sokołów Podlaski i Gołotczyzna); w 2008 roku imprezy odbywały się w następujących miejscowościach: Brok, Brwinów, Ciechanów, Czersk, Gołotczyzna, Komorów, Konstancin, Koszajec, Liw, Milanówek, Nowy Dwór Mazowiecki, Otrębusy, Otwock, Piaseczno, Płock, Płońsk, Podkowa Leśna, Radom, Siedlce, Sokołów Podlaski, Stara Wieś, Szydłowiec, Warszawa - muzea, Warszawa - Ursus, Warszawa - Włochy, Wołomin, Węgrów, Zalesie Dolne, a przy wsparciu finansowym Samorządu Województwa Mazowieckiego odbywały się wydarzenia artystyczne w: Żyrardowie, Broku, Brwinowie, Gołotczyźnie, Liwie, Milanówku, Nowym Dworze Mazowieckim, Otwocku, Piasecznie, Płocku, Podkowie Leśnej, Płońsku, Siedlcach, Sokołowie Podlaskim, Szydłowcu, Warszawie - Ursusie, Węgrowie i Wołominie; w 2009 roku imprezy odbywały się w Podkowie Leśnej, Milanówku, Brwinowie, Ciechanowie – Gołotczyźnie, Nowym Dworze Mazowieckim – Twierdzy Modlin, Piasecznie, Płońsku, Siedlcach, Sokołowie Podlaskim, Warszawie – Ursusie, Węgrowie, Wołominie, Liwie, Czersku, Żyrardowie,

⇒ **Okolicznościowe i stałe imprezy lokalny (targi, festiwale, konkursy)**

Organizowane były regularnie. Do przedsięwzięć w tym zakresie należą:

- Organizacja przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (później przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie) cyklu spotkań Dziedzictwo kulturowe szansą rozwoju regionu – ochrona i promocja zabytków Mazowsza w ramach Piątek Konserwatorskich na Zamku Królewskim w Warszawie poświęconych prezentacji inicjatyw i działań różnych podmiotów w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego i kształtowania tożsamości regionalnej, źródło - podstawie informacji otrzymanej z KOBiDZ,
- Organizacja przez Samorząd Województwa Mazowieckiego konkursu *Stolica Kulturalna Mazowsza* dla najbardziej aktywnego ośrodka powiatowego, którego nagrodą jest dofinansowanie imprez kulturalnych, które odbywają się na terenie zwycięskiego powiatu; dotychczasowi laureaci konkursu: 2001 r. - pułtuski, 2002 r. - węgrowski, 2004 r. - sokołowski, 2005 r. - szydłowiecki, 2006 r. - płoński, 2007 r. - sierpecki, 2008 r. - makowski, 2009 r. – piaseczyński, 2010 r.- sochaczewski,
- Organizacja Konkursu o Laur Marszałka na Najlepszy Produkt Żywnościowy na Mazowszu,
- Organizacja przez Departament Kultury, Promocji i Turystyki UM Konkursu *Mazowieckie Zdarzenia Muzealne – Wierzba*,
- Realizacja projektu *Mazowsze w Koronie* – cyklu koncertów w zabytkach architektury świeckiej i sakralnej min. w: Nowym Dworze Mazowieckim, Nieporęcie, Węgrowie, Czernicach Borowych, Sierpcu, Płońsku, Lewiczynie, Serocku, Kozienicach, Sokołowie Podlaskim, Przasnyszu, Krasnem, Górze Kalwarii, Gostyninie, Wysokim Kole, Pawłowie,
- Organizacja imprez cyklicznych promujących walory lokalnego środowiska

naturalnego i kulturowego np. Święto Kwitnących Jabłoni w Grójcu, Dzień Papryki w gminie Potworów, Święto Kwitnącej Wiśni i Miodu w Długowoli, Święto Chleba w Radomiu, Brok – Dni Otwarte, Dni Lipska, Dni Wyszkowa, Wyśmierzyce - historia i nowoczesność, Święto Iłży, Dni Gostynina, Dni Różana, Festiwal „Otwarte ogrody” w Zalesiu Dolnym,

- Organizacja imprez służących promocji dziedzictwa kulturowego mazowieckiej wsi np. Jesienne Jarmarki *Od pola do stołu* w Poświętnem.

⇒ **Szersze działania promocyjnych wśród regionów polskich i europejskich**

Podjęmowano poprzez:

- Otwarcie biura przedstawicielskiego Województwa Mazowieckiego w Brukseli,
- Prezentacja Województwa Mazowieckiego podczas imprezy promocyjnej „Drzwi Otwarte Instytucji Europejskich” w Brukseli,
- Promocję kultury Mazowsza za granicą min. *Dni Mazowsza* w Saksonii Anhalt, *Pejzaże Mazowsza* w Brukseli oraz w kraju *Mazowieckie klimaty. Dni Mazowsza* w Warszawie,
- Promocję kultury Mazowsza w regionach Unii Europejskiej i Europy Środkowo-Wschodniej w ramach porozumień dwustronnych i trójstronnych,
- Promocję Mazowsza w warszawskim metrze i na EXPO 2010 w Szanghaju (fotokast zrealizowany w ramach kampanii wizerunkowej Marki Mazowsze).

⇒ **Prezentowanie szerokiej oferty związanej z kulturą regionu (obrzędy, rękodzieło, tradycje, kapele i zespoły folklorystyczne) oraz opracowanie katalogu ofert produktów regionalnych**

Odbywało się poprzez:

- Budowę Europejskiego Centrum Promocji Kultury Regionalnej i Narodowej *Matecznik-Mazowsze* w Karolinie,
- Działalność Państwowego Zespołu Ludowego Pieśni i Tańca Mazowszem. Tadeusza Sygietyńskiego w Karolinie,
- Wydawnictwa promujące dziedzictwo kulinarne Mazowsza: *Specjały kuchni mazowieckiej*, mini przewodnik *Kulinarne skarby Mazowsza*,
- Promocję członków Sieci Dziedzictwa Kulinarne Mazowsza na stronie <http://www.mazovia.pl>,
- Organizację Dni Produktów Tradycyjnych *Polskie Smaki* w Ząbkach, połączonej z przyznaniem wyróżnień *Poznaj Dobrą Żywność*, Jesienne Jarmarki *Od pola do stołu* w Poświętnem.

⇒ **Regionalne produkty ekologiczne i turystyczne, uwzględniające lokalne tradycje (przykładowo palmy kurpiowskie, wycinanki kołbielskie, czy strój łowicki), związane z krajobrazem (wierzba, bocian) lub kulturą (Chopin i Żelazowa Wola)**

Ekspozowane były za pomocą poniższych działań:

- Prezentację lokalnych tradycji podczas imprez folklorystycznych: Miodobranie Kurpiowskie w Myszyńcu, Wesele Kurpiowskie w Kadzidle, Wielkanocna Palma Kurpiowska w Łysych, Niedziela sannicka w Sannikach,
- Realizację imprez cyklicznych w Warszawie: *Mazowiecki Jarmark Wielkanocny 2008* obejmujący prezentację zwyczajów i obrzędów ludowych związanych z okresem Wielkiej Nocy z udziałem zespołów ludowych, *Jarmark Bożonarodzeniowy 2008* - kiermasz sztuki ludowej oraz produktów regionalnych z Mazowsza z udziałem

- twórców i zespołów ludowych,
- Organizację cyklicznej imprezy Dni Produktów Tradycyjnych *Polskie Smaki* w Ząbkach obejmującej wystawę mazowieckich produktów regionalnych,
  - Opracowanie wizualizacji marki Mazowsze i wykorzystanie motywu palmy kurpiowskiej w kampanii wizerunkowej Mazowsza (bilboardy),
  - Realizację programów związanych z osobą Fryderyka Chopina: Mazowsze Chopina, Chopin 2010.

⇒ **Upowszechnianie wiedzy o regionie poprzez organizowanie seminariów, debat, dyskusji oraz imprez**

Odbывało się dzięki poniższym przedsięwzięciom:

- Organizacji warsztatów etnograficznych *Ginące zawody* w Zagrodzie Kurpiowskiej w Kadzidle,
- Organizacji Międzynarodowych Konferencji np.: *W Stronę Nowoczesnego Muzeum* pod patronatem Marszałka Województwa Mazowieckiego, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Przewodniczącej Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Muzeów – ICOM i Prezydenta Sieci Europejskich Stowarzyszeń Muzealnych – NEMO, *Chopin i jego Mazowsze w dwusetną rocznicę urodzin* zorganizowanej przez Samorząd Województwa Mazowieckiego i Mazowiecką Regionalną Organizację Turystyczną,
- Organizacji krajowych i regionalnych konferencji np.: ogólnopolska konferencja konserwatorska *ECCLECIA ET CIVITAS Kościoł w kulturze i przestrzeni miasta na przykładzie Pułtusa* w Puławach, ogólnopolska konferencja *Dziedzictwo postindustrialne i jego kulturotwórcza rola. Projekt badawczo-edukacyjny dla kadr kultury* w Mazowieckim Centrum Kultury i Sztuki w Warszawie, konferencja *Powiat Piaseczyński – Stolica Kulturalna Mazowsza 2009*, konferencja w ramach projektu *Kierunek Kultura* w Mazowieckim Centrum Kultury i Sztuki w Warszawie, *Mateczniki Kultury na Mazowszu* w Ciechanowie,
- Organizacji debat organizowanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (we współpracy z innymi podmiotami) poświęconych problemom ochrony mazowieckich zabytków np.: ochronie zagrożonych przedwojennych willi i propozycji powstania parku kulturowego w Konstancinie, ochronie zabytków powiatu piaseczyńskiego w Piasecznie, *Warszawskie Konfrontacje Konserwatorskie*, debata *Modernistyczne przystanki Kolejowe na linii otwockiej i grodziskiej*,
- Organizacji cyklu spotkań mających na celu wymianę doświadczeń i dyskusję nt. zachowania i wykorzystania zabytków dla rozwoju lokalnego odbywających się w ramach Piątków Konserwatorskich na Zamku Królewskim w Warszawie,
- Organizacji wydarzeń kulturalnych promujących postaci wybitnych twórców regionu np. Ogólnopolski Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina w Warszawie, cykle koncertów towarzyszących XVII Międzynarodowemu Festiwalowi Chopinowskiemu na Mazowszu Sochaczewie, *Mazowieckie Spotkania Chopinowskie w Muzyce i Sztuce* w Warszawie, *Letni Festiwal Muzyczny. W krainie Chopina* w Teresinie, *Chopiniana Dni Chopina w Warszawie*, Mazowiecki Konkurs Norwidowski *Białe kwiaty* w Wyszkowie, Dni Leśmianowskie w Iłży, Sesja Reymontowska w Zabrodziu.

Jak widać, działania na rzecz kreowania tożsamości lokalnej i regionalnej, przy okazji promujące region, jego atrakcje i produkty, podejmowane były na dużą skalę. Skonkretyzowany wizerunek regionu, informacja o jego atrakcjach dostępna w różnych mediach, konsekwentne akcje promocyjne oraz liczne imprezy przyczyniają się do wzrostu atrakcyjności województwa. Powinno to zwiększyć zarówno stopień przywiązania

mieszkańców do regionu, jak też zachęcić do korzystania z oferty turystycznej województwa osoby z regionu, kraju i z zagranicy.

Kierunek działań 5.5. WSPÓŁPRACA MIĘDZYREGIONALNA I MIĘDZYNARODOWA

Działania podejmowane w ramach współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej trudno jest zobrazować za pomocą wskaźników statystycznych, bowiem mają one często charakter spektakularny. Dlatego też mierniki przyjęte do zwymiarowania podejmowanych działań w ramach kierunku strategicznego 5.5. nie obejmują całego ich spektrum.

W analizowanym okresie zorganizowano liczne spotkania i konferencje tematyczne z udziałem przedstawicieli regionów z kraju i zagranicy. Najwięcej dotyczyło zagadnień związanych z ochroną środowiska i rolnictwem. Podejmowano także zadania ciągłe związane z promocją województwa mazowieckiego, do których należy w szczególności promocja produktów regionalnych i publikacja materiałów promocyjnych. Wspierano również misje gospodarcze oraz brano udział w krajowych i międzynarodowych imprezach wystawienniczych i targach branżowych.

Szczególnie aktywne w promowaniu województwa na arenie międzynarodowej było Biuro Przedstawicielskie w Brukseli, odpowiedzialne za organizację imprez promocyjnych, w tym Dni Otwartych Mazowsza.

W ramach umów dwustronnych województwo mazowieckie nawiązało trwałą współpracę. I tak, w roku 2004 samorząd regionalny zawarł 12 porozumień bilateralnych z regionami z zagranicy, których liczba w roku 2008 zwiększyła się do 15. W analizowanym okresie zawarto także jedno porozumienie trójstronne.

Nawiązana została współpraca województwa m.in. z regionem Sztokholmskim (Szwecja), Uusima (Finlandia), Ile-de-France (Francja), Brandenburgią (Niemcy), Hesją (Niemcy), El Prat (Hiszpania), Volta (Wlk. Brytania), West Sussex (Wlk. Brytania) oraz Fingd Caunty (Irlandia).

Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa na obszarze województwa mazowieckiego odbywa się poprzez różnorodne działania, które opisano poniżej.

⇒ Wzmacnianie związków sąsiadujących obszarów metropolitalnych Warszawy i Łodzi w celu utworzenia układu bipolarnego o liczącym się w skali europejskiej potencjale społeczno-gospodarczym i kulturowym

W ramach wzmacniania związków sąsiadujących obszarów metropolitalnych Warszawy i Łodzi, w celu utworzenia układu bipolarnego o liczącym się w skali europejskiej potencjale społeczno-gospodarczym i kulturowym zrealizowano szereg przedsięwzięć:

- W 2007 r. opracowano Studium powiązań funkcjonalno-przestrzennych obszarów metropolitalnych Warszawy i Łodzi. Analiza powiązań relacji Łódź – Warszawa – studium możliwości wzmocnienia wzajemnych więzi. Opracowanie wykonało Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego we współpracy z Biurem Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego. W studium zaproponowano szereg działań i projektów ukierunkowanych na wzmacnianie związków pomiędzy Warszawą i Łodzią.
- W 2008 r. samorządy województw mazowieckiego i łódzkiego podpisały *Porozumienie w sprawie konieczności budowy Centralnego Portu Lotniczego dla Polski*, które zakłada połączenie obu metropolii poprzez centralne lotnisko, co przyczyni się do wzmocnienia roli obu miast w światowej sieci metropolii. Ważnym

aspektem tego projektu będzie powiązanie z lotniskami regionalnymi w kraju i za granicą.

- W 2008 r. pod patronatem Marszałków województwa mazowieckiego i łódzkiego podpisano Akt Założycielski *Łódzko-Mazowieckiego Klastera Przetwórstwa Warzyw i Owoców* – celem projektu jest wykorzystanie potencjału sadowniczego i warzywniczego obszaru oraz koncentracji przetwórstwa spożywczego;
- W 2008 r. nastąpiło otwarcie szlaku kajakowego na granicy województw mazowieckiego i łódzkiego w ramach projektu *Szlak wodny na rzece Pilicy*.
- W 2010 r. podpisano porozumienie pomiędzy Mazowiecką Regionalną Organizacją Turystyczną a Regionalną Organizacją Turystyczną Województwa Łódzkiego, w celu osiągnięcia lepszych efektów promocyjnych dzięki skoordynowaniu planów, działań oraz synergii wydatkowanych środków i nakładów pracy w zakresie promowania obszaru centralnej Polski.
- W 2010 r. PKP Polskie Linie Kolejowe zawarły umowę na modernizację linii kolejowej Warszawa – Łódź (II etap) na odcinku Warszawa Zachodnia - Skierniewice;
- W 2010 r. rozstrzygnięto przetarg na Opracowanie Studium Wykonalności dla budowy linii kolejowej dużych prędkości Wrocław/Poznań-Łódź-Warszawa.

⇒ **Inicjowanie i współdziałanie z województwami sąsiednimi w zakresie realizacji wspólnych przedsięwzięć rozwojowych, w tym wzmacniających powiązania infrastrukturalne oraz stymulujących wykorzystanie zasobów endogennych obszarów funkcjonalnych**

W ramach współdziałania Samorządu Województwa Mazowieckiego z województwami sąsiednimi, w zakresie realizacji wspólnych przedsięwzięć rozwojowych stymulujących wykorzystanie zasobów endogennych obszarów funkcjonalnych, zawarto porozumienia dotyczące:

- organizowania i dotowania regionalnych kolejowych przewozów pasażerskich z województwem kujawsko-pomorskim i podlaskim;
- wspólnego przygotowania z województwem podlaskim dokumentu *Strategia rozwoju produktu turystycznego Szlak Wodny Króla Stefana Batorego: Wisła – Kanał Żerański – Zalew Zegrzyński – Narew – Biebrza – Kanał Augustowski (Niemen)*;
- uczestnictwa i współorganizowania polskiego stoiska na Międzynarodowych Targach Produkcji Ekologicznej *BioFach* w Norymberdze wraz z województwami lubelskim i kujawsko-pomorskim;
- współpracy z województwem warmińsko-mazurskim w zakresie organizacji uroczystych Obchodów 600-lecia Bitwy pod Grunwaldem;
- wyrażenia zgody na podpisanie listu intencyjnego w sprawie powołania Zamiejscowego Ośrodka Dydaktycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego pomiędzy Samorządem Województwa Mazowieckiego, Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie oraz miastem Ostrołęką;
- powołania z województwem łódzkim *Łódzko-Mazowieckiego Klastera Przetwórstwa Warzyw i Owoców*;
- konieczności budowy Centralnego Portu dla Polski pomiędzy Łodzią a Warszawą;
- otwarcia szlaku kajakowego na granicy województw mazowieckiego i łódzkiego w ramach projektu *Szlak wodny na rzece Pilicy*;
- przebudowy drogi wojewódzkiej nr 747 przebiegającej przez obszar województwa mazowieckiego i lubelskiego wraz z budową mostu na Wiśle w miejscowości Kamień;
- współpracy pomiędzy Mazowiecką Regionalną Organizacją Turystyczną a Regionalną Organizacją Turystyczną Województwa Łódzkiego, w celu osiągnięcia lepszych

efektów promocyjnych dzięki skoordynowaniu planów, działań oraz wydatkowanych środków.

Współpraca z województwami sąsiednimi odbywała się również w ramach funkcjonujących na terenie województwa mazowieckiego Lokalnych Grup Działania, zrzeszających zarówno gminy z województwa mazowieckiego, jak też z województw ościennych. Należą do nich:

- Stowarzyszenie *Tygiel Dolnego Bugu* (skupiające gminy województwa mazowieckiego i podlaskiego);
- Lubelsko-Mazowiecka LGD na Rzecz Rozwoju Wsi (zrzeszająca gminy województwa mazowieckiego i lubelskiego);
- Fundacja *Krzemienny Krąg* (obejmująca gminy województwa mazowieckiego i świętokrzyskiego);
- LGD *Echo Puszczy Bolimowskiej* (skupiająca gminy województwa mazowieckiego i łódzkiego);
- Fundacja *Aktywni Razem* (skupiająca gminy województwa mazowieckiego i kujawsko-pomorskiego).

Funkcjonowanie Lokalnych Grup Działania polega na współpracy i współdziałaniu między poszczególnymi gminami, z wykorzystaniem ich zasobów endogennych, na rzecz aktywizacji społeczności lokalnych oraz wspierania wielofunkcyjnego rozwoju tych obszarów.

Formą współpracy międzyregionalnej w zakresie realizacji przedsięwzięć rozwojowych jest również wspieranie działalności gospodarczej w tzw. Specjalnych Strefach Ekonomicznych (SSE), gdzie przedsiębiorcy mają zapewnione preferencyjne warunki. W ramach Specjalnych Stref Ekonomicznych podejmowana jest współpraca zarządców stref, samorządów gmin i instytucji (np. Agencji Rozwoju Mazowsza), polegająca na promocji terenów objętych SSE (broszury informacyjne, promocja w Internecie, organizacja wizyt studyjnych i zjazdów promocyjnych). Obecnie na obszarze województwa mazowieckiego funkcjonuje 16 podstref w ramach 5 specjalnych stref ekonomicznych:

- Łódzkiej SSE – w Warszawie, Grodzisku Mazowieckim, Żyrardowie, Raciążu, Słubicach;
- Starachowickiej SSE – w Szydłowcu i Iłży;
- Suwalskiej SSE – w Małkini Górnej;
- Tarnobrzskiej SSE – w Radomiu, Siedlcach, Węgrowie, Nowym Mieście nad Pilicą, Przasnyszu;
- Warmińsko-Mazurskiej SSE – w Mławie, Ostrołęce, Ciechanowie.

Współpraca województwa mazowieckiego z województwami sąsiednimi obejmowała również współdziałanie na etapie procedury planistycznej sporządzania lub aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego województw. Współdziałanie to polegało na przekazywaniu informacji i wniosków dotyczących systemów i obszarów oraz inwestycji celu publicznego o charakterze ponadlokalnym, które z punktu widzenia spójnej polityki przestrzennej sąsiadujących regionów należy uwzględniać w planach zagospodarowania przestrzennego tych województw. W ramach współdziałania w zakresie realizacji wspólnych przedsięwzięć wzmacniających powiązania infrastrukturalne Samorząd Województwa Mazowieckiego przekazał w formie informacji i wniosków do planów zagospodarowania przestrzennego województw sąsiednich propozycje zagadnień

dotyczących: systemu drogowego, systemu kolejowego, logistyki, lotnisk, infrastruktury energetycznej i gazowej. Wnioski dotyczyły głównie wzmocnienia powiązań poprzez budowę, rozbudowę, modernizację i przebudowę dróg, autostrad i linii kolejowych oraz sieci energetycznych i gazociągów, a także rozbudowy systemu lotniczego i rozwoju centrów logistycznych. Wskazano także na potrzebę przyśpieszenia realizacji zadań infrastrukturalnych, w związku z organizacją Mistrzostw Europy w piłce nożnej EURO 2012, które uznano za kluczowe w zapewnieniu sprawnej komunikacji międzyregionalnej i międzynarodowej.

Ponadto w 2008 r. Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego wykonało, we współpracy z biurami planowania województw ościennych, studia dotyczące możliwości wzmocnienia powiązań funkcjonalnych pomiędzy województwem mazowieckim a województwami sąsiednimi. Stanowiły one podstawę analityczną do identyfikacji cech przestrzeni obszarów stykowych województw, ukształtowanych w wyniku dokonujących się zmian społeczno-gospodarczych, a także istniejących i kształtujących się między nimi powiązań funkcjonalnych. Poza tym Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego bierze udział w pracach Polsko-Białoruskiej Podkomisji ds. Gospodarki Przestrzennej, której jednym z celów jest opracowanie *Prognozy rozwoju regionów przygranicznych Polski i Białorusi do roku 2015*. W ramach tego tworzona jest, we współpracy samorządów województw podlaskiego, lubelskiego i mazowieckiego mapa pogranicza, gdzie znajdują się projekty inwestycyjne, zatwierdzone do realizacji przez organy administracji rządowej i samorządowej. Mapa zamierzeń inwestycyjnych polskiej części pogranicza obejmować będzie tereny województw podlaskiego i lubelskiego oraz podregion ostrołęcko-siedlecki województwa mazowieckiego.

⇒ *Ochrona środowiska na jednorodnych obszarach o cennych walorach przyrodniczo-krajobrazowych, sztucznie rozdzielonych granicami administracyjnymi, tj. na terenie parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu i obszaru funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski”*

W zakresie ochrony środowiska na jednorodnych obszarach o cennych walorach przyrodniczo-krajobrazowych, sztucznie rozdzielonych granicami administracyjnymi, tj. na terenie parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu i obszaru funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski” Samorząd Województwa Mazowieckiego podjął działania zmierzające do efektywnego zarządzania tego typu obszarami. Pomimo dość krótkiego okresu zarządzania parkami krajobrazowymi, wśród realizowanych i współfinansowanych przedsięwzięć z zakresu tej formy ochrony przyrody trwają prace zmierzające do ustanowienia jednolitych planów ochrony w parkach krajobrazowych, które obejmują tereny sąsiednich województw: Górnośląsko-Lidzbarskim (przygotowany plan ochrony jest w trakcie legislacji) oraz Gostynińsko-Włocławskim. W przypadku Bolimowskiego Parku Krajobrazowego plan ochrony ustanowił wojewoda w 2008 r. Przyjęcie jednolitych zasad ochrony na jednorodnych obszarach o cennych walorach przyrodniczo-krajobrazowych, sztucznie rozdzielonych granicami administracyjnymi, jest jednym z podstawowych uwarunkowań umożliwiających prowadzenie racjonalnej gospodarki na tych terenach.

⇒ *Prowadzenie zintegrowanych działań samorządów w dorzeczu środkowej Wisły zmierzających do ochrony zasobów wodnych, racjonalizacji użytkowania wód, zwiększania retencji, ochrony przed powodzią, a także do ochrony przyrodniczo ukształtowanych ekosystemów*

W zakresie prowadzenia działań w dorzeczu środkowej Wisły zmierzających do ochrony zasobów wodnych, racjonalizacji użytkowania wód, zwiększanie retencji, ochrony przed powodzią, a także do ochrony przyrodniczo ukształtowanych ekosystemów Samorząd Województwa Mazowieckiego w ramach procedur planistycznej sporządzania lub aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego sąsiednich województw przekazał następujące propozycje:

- do województwa lubelskiego – zachowanie obszarów o dużym potencjale ekologicznym i stanowiących ważne powiązania przyrodnicze, w szczególności obszary węzłowe (Dolina Dolnego Bugu i Dolina Środkowej Wisły) oraz obszar węzłowy o znaczeniu krajowym (Siedlecki), uwzględnienie działań zapewniających poprawę wód powierzchniowych w zlewniach rzek Wisły i Bugu poprzez koordynację budowy obiektów małej retencji, ochronę przed powodzią oraz utrzymanie dobrego stanu wód rzek płynących poprzez województwo mazowieckie i lubelskie, w szczególności rzeki Wisły;
- do województwa łódzkiego – zachowanie obszarów o dużym potencjale ekologicznym, które stanowią ważne powiązania przyrodnicze, w tym doliny rzek: Pilicy, Bzury, Rawki, Przysowy, skoordynowanie zasad ochrony przed zanieczyszczeniami sanitarnymi wód rzeki Pilicy, Bzury z ich dopływami, uwzględnienie obszarów zagrożenia powodziowego związanych przede wszystkim z rzeką Pilicą i Bzurą;
- do województwa podlaskiego – zachowanie obszarów o dużym potencjale ekologicznym, które stanowią ważne powiązania przyrodnicze, w tym: dolina Narwi z obszarami wodno-błotnymi i dolina Bugu, poprawa bilansu wodnego poprzez skoordynowaną budowę obiektów małej retencji, uwzględnienie obszarów zagrożenia powodziowego związanych przede wszystkim z rzeką Bug i Narew;
- do województwa świętokrzyskiego – zachowanie obszarów o dużym potencjale ekologicznym, które stanowią ważne powiązania przyrodnicze, w tym: dolina środkowej Wisły z obszarami wodno-błotnymi, Wzgórza Koneckie z Lasami Przysusko-Szydłowieckimi, poprawę jakości wód powierzchniowych oraz ochronę obszarów źródliskowych, uwzględnienie obszarów zagrożenia powodziowego związane z rzeką Wisłą;
- do województwa kujawsko-pomorskiego – zachowanie obszarów o dużym potencjale ekologicznym, które stanowią ważne powiązania przyrodnicze, w tym doliny rzek: Wisły i Skrwy, uwzględnienie zasad ochrony przed zanieczyszczeniami sanitarnymi wód rzeki Wisły i jej dopływów.

Innym rodzajem współpracy w zakresie prowadzenia działań w dorzeczu środkowej Wisły było zawarcie porozumienia pomiędzy Województwem Mazowieckim, Województwem Lubelskim, Województwem Podlaskim i Wojewódzkimi Funduszami Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie, Lublinie, Białymstoku oraz Instytutem Ochrony Środowiska w Warszawie i Regionalnym Zarządem Gospodarki Wodnej w Warszawie dotyczącego realizacji oraz wykorzystania rezultatów projektu pod nazwą *Budowa polsko-białorusko-ukraińskiej polityki wodnej w zlewni Bugu*. Projekt realizowany w ramach Programu Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina (Interreg IIIA/TACIS CBC).

⇒ *Współpraca międzynarodowa prowadzona przez jednostki samorządu terytorialnego – jej zakres i formy wyznaczają ramy kompetencyjne poszczególnych szczebli samorządów, a dotyczyć będzie:*

- *wymiany doświadczeń w tworzeniu skutecznie działających samorządów;*

- wymiany gospodarczej i ofert inwestycyjnych, kultury, edukacji i sportu oraz promocji;
- tworzenia silnego obrazu regionu na arenie międzynarodowej, poprzez promocję walorów kulturowych, środowiskowych, gospodarczych i innych;
- tworzenie na szczeblu lokalnym współpracy partnerskiej małych i średnich przedsiębiorstw oraz innych podmiotów;

Województwo Mazowieckie prowadzi współpracę międzynarodową z regionami krajów Unii Europejskiej i Europy Środkowo-Wschodniej zgodnie z *Priorytetami Współpracy Zagranicznej Województwa Mazowieckiego*, przyjętymi Uchwałą Nr 27/06 Sejmiku Województwa Mazowieckiego w dniu 18 grudnia 2006 roku. Współpraca międzynarodowa polegała głównie na wymianie doświadczeń w tworzeniu skutecznie działających samorządów, organizowaniu spotkań władz województwa mazowieckiego z władzami regionów europejskich, wymianę gospodarczej i ofertami inwestycyjnymi, kultury, promocji oraz tworzeniu silnego obrazu regionu na arenie międzynarodowej.

Współpraca międzynarodowa Województwa Mazowieckiego realizowana była na podstawie zawartych porozumień, deklaracji i listów intencyjnych. Województwo mazowieckie ma aktualnie podpisanych 15 porozumień o współpracy oraz Listy Intencyjne z: Prowincją Hebei w Chinach, ze Stanem Santa Catarina w Brazylii i z Prowincją Gyeongsangbuk-do w Republice Korei. Prowadzona jest także współpraca w ramach tzw. Małego Trójkąta Weimarskiego na podstawie wspólnej deklaracji o współpracy pomiędzy Województwem Mazowieckim, Krajem Związkowym Brandenburgią i Regionem Ile de France.

Współpraca międzyregionalna realizowana jest również w formie wizyt studyjnych, konferencji, warsztatów, seminariów i zjazdów. Województwo mazowieckie reprezentowane jest na forum instytucji Unii Europejskiej i stowarzyszeń międzynarodowych (NEREUS, METREX), w Komitecie Regionów UE, Zgromadzeniu Regionów Europejskich (AER), Konferencji Regionów Posiadających Porty Lotnicze (ARC), na Forum Regionów Państw Grupy Wyszehradzkiej oraz Inicjatywie PURPLE. Województwo uczestniczy w projektach realizowanych w ramach Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG III A (*Program Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś - Ukraina 2007-2013*), INTERREG III B (projekt w zakresie gospodarki odpadami – RECO) oraz w innych projektach takich jak:

- INNET (Łączenie w sieci narodowych/regionalnych instytucji wspierających innowacyjność);
- OMNInet (Sieć innowacyjna Opto-Mikro-Nano);
- URBACT (CIVITAS.NET – Rola regionów i jednostek metropolitalnych w rozwoju miast, NODUS – Mieszkalnictwo i Planowanie: włączenie miejskich polityk rewitalizacyjnych do ogólnych zasad polityki rozwoju regionu);
- QLAIIR (realizowany w ramach współpracy regionów w stowarzyszeniu ARC);
- PLUREL (zrównoważony rozwój w obrębie relacji wiejsko-miejskich w zagospodarowaniu przestrzennym);
- Rail Baltica Growth Corridor (budowa europejskiego kolejowego korytarza transportowego);
- RIS Mazovia (Regionalna Strategia Innowacji i Rozwoju dla Mazowsza).

Współpraca międzynarodowa realizowana była również poprzez szereg przedsięwzięć, tj.:

- *Program Międzynarodowe Projekty Doktoranckie* – projekty realizowane w trakcie

studiów doktoranckich w Polsce w ramach współpracy międzynarodowej jednostek Naukowych;

- *Międzynarodowy projekt ICT for IST – ICT for Innovative Science Teachers – Technologia informacyjna dla innowacyjnych nauczycieli przedmiotów przyrodniczych* – w ramach programu Leonardo da Vinci;
- projekty realizowane w ramach Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy;
- organizacja wizyty studyjnej - *Instytucje Europejskie realizujące politykę Rozwoju Obszarów Wiejskich* w Brukseli w Belgii dla przedstawicieli Lokalnych Grup Działania w ramach osi IV LEADER z terenu Województwa Mazowieckiego.

Od 2002 roku województwo mazowieckie ma swoje Biuro Przedstawicielskie w Brukseli, które odpowiedzialne jest m.in. za organizację imprez promocyjnych, w tym Dni Otwartych Mazowsza, utrzymywanie kontaktów roboczych z przedstawicielstwami regionów partnerskich w Brukseli, aktywne wspólne wspieranie przedsięwzięć realizowanych w ramach zawartych przez Województwo bilateralnych i wielostronnych porozumień o współpracy międzyregionalnej.

Szerszy opis rodzajów współpracy oraz konferencji tematycznych zawarty jest w załączniku 1 Zestawienie zadań planowanych do realizacji w ramach Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 r.

⇒ ***Wspieranie realizacji inicjatywy turystyczno-rekreacyjnej „Zielony Szlak Rowerowy Mazowsza” w ramach Europejskich szlaków rowerowych EuroVelo i Greenways***

Projekt sieciowy *Zielony Szlak Rowerowy Mazowsza* jest ogólnopolską inicjatywą turystyczno-rekreacyjną, która przewiduje budowę tras, dróg i ścieżek rowerowych według europejskich standardów technicznych. Projekt po zrealizowaniu będzie jednym z elementów ogólnopolskiego Programu VeloPoland spinającego wszystkie województwa Zielonych Szlaków Rowerowych Polski, włączonego w międzynarodowe szlaki turystyczne EuroVelo i Greenways. Projekt jest przygotowywany przez instytucję pozarządową i nie wszedł w fazę konsultacji z Samorządem Województwa Mazowieckiego.

⇒ ***Utworzenie miejsca promocji regionu, służącego jednocześnie różnym celom – inwestycją taką będzie centrum kongresowo-wystawiennicze skupiające wokół siebie ważne wydarzenia w regionie o znaczeniu międzynarodowym i regionalnym***

W celu utworzenia miejsca promocji regionu w październiku 2009 r. w Otrębusach (powiat pruszkowski) oddano do użytku wielofunkcyjny obiekt pod nazwą Europejskie Centrum Promocji Kultury Regionalnej i Narodowej *Matecznik Mazowsze*. Jest to nowoczesny obiekt pełniący szereg funkcji w tym widowiskowe, muzealne, edukacyjne oraz konferencyjno-szkoleniowe. Projekt został zrealizowany dzięki środkom własnym Samorządu Województwa Mazowieckiego oraz znacznemu wsparciu Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach RPO WM 2007-2013 (Działania 6.1 Kultura). Wartość tego projektu wynosi ponad 79 mln zł.

Innym z obiektów będących miejscem promocji regionu, służącym jednocześnie różnym celom jest powstałe w 2009 roku w Warszawie Centrum Targowo-Kongresowe MT Polska. Jest to najnowocześniejszy, wielofunkcyjny obiekt dostosowany do organizacji targów, zjazdów, konferencji, a także eventów: bankietów, koncertów, produkcji filmowych czy zawodów sportowych. Następnym, III etapem realizacji powyższego

kompleksu inwestycji będzie hotel wraz z salami konferencyjnymi.

Kolejnym obiektem kongresowo-wystawienniczym skupiającym wokół siebie ważne wydarzenia w regionie o znaczeniu międzynarodowym i regionalnym jest powstałe w 2009 r. Warszawskie Centrum EXPO XXI. Jest to jeden z najnowocześniejszych wielofunkcyjnych kompleksów wystawienniczo-konferencyjnych w Polsce dostosowany do organizowania wystaw, targów, konferencji, kongresów, seminariów, bankietów, pokazów mody, bali i koncertów.

⇒ **Wspieranie misji gospodarczych oraz organizowanie i uczestnictwo w międzynarodowych targach branżowych**

Samorząd Województwa Mazowieckiego w ramach promocji gospodarczej Mazowsza, w tym działalności mazowieckich firm organizuje stoiska na największych i najbardziej prestiżowych międzynarodowych imprezach wystawienniczych, na których to m.in. przedstawiona była oferta inwestycyjna województwa, prezentowane największe atrakcje turystyczne i kulturowe, a także promowane produkty sektora spożywczego firm działających na Mazowszu. Samorząd Województwa uczestniczył łącznie w około 50 międzynarodowych targach branżowych, z czego wiele to imprezy cykliczne m.in. Targi Produkcji Ekologicznej BioFach, Międzynarodowe Targi Wyrobów Spożywczych Polagra-Food, Targi Farma, Światowe Targi Żywności SIAL, TT Warsaw Tour & Travel, World Food Moscow, Międzynarodowe Targi Żywności IFE Poland.

W celu ułatwienia przedsiębiorstwom, nawiązania kontaktów z potencjalnymi kontrahentami zagranicznymi, a także umożliwienie im prezentacji swojej oferty eksportowej na targach i wystawach odbywających się za granicą oraz związanych z nimi gospodarczych misji wyjazdowych, przedsiębiorcy z Mazowsza mogli liczyć na wsparcie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego *Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw 2004-2006 (Działania 2.2 Wsparcie konkurencyjności produktowej i technologicznej, Poddziałania 2.2.2 Wsparcie w zakresie internacjonalizacji przedsiębiorstw)*. W ramach tego instrumentu dofinansowano ponad 2 tys. projektów o łącznej wartości przekraczającej 58 mln zł.

Duży wpływ na promocję regionu, wspieranie misji gospodarczych, a także poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej ma również Agencja Rozwoju Mazowsza S.A. uczestnicząca m.in. w targach branżowych, konferencjach oraz w forach gospodarczych. Agencja Rozwoju Mazowsza S.A. realizuje swoje działania w zakresie obsługi inwestora we współpracy z partnerami m.in.: Samorządem Województwa Mazowieckiego, Mazowieckim Urzędem Wojewódzkim, Polską Agencją Rozwoju Przedsiębiorczości, Polsko-Ukraińską Izbą Gospodarczą, Stowarzyszeniem Ukraińskie Centrum Ekonomiczne w Rzeczypospolitej Polskiej oraz Polsko-Kazachstańską Izbą Handlowo Przemysłową.

Tabela 1. Ocena realizacji kierunków działań Strategii

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
<p style="text-align: center;">Cel 1 ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO</p>		
Kierunek działań 1.1. ROZWÓJ SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO I TELEINFORMATYZA- CJI.	<ul style="list-style-type: none"> • Systematyczny wzrost wyposażenia szkół w pracownię komputerowe, komputery, w tym z dostępem do Internetu. • Wzrost liczby gospodarstw domowych wyposażonych w komputery, w tym z dostępem do Internetu. 	<p>⇒ W latach 2004-2008 wzrosła liczba komputerów w szkołach podstawowych o 7 punktów procentowych i 11 punktów procentowych w liceach ogólnokształcących. W okresie tym w szkołach podwoiła się liczba komputerów z dostępem do Internetu.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 wzrósł udział gospodarstw domowych wyposażonych w komputery o 24 punkty procentowe oraz wzrosła liczba komputerów z dostępem do Internetu o 29 punktów procentowych.</p>
Kierunek działań 1.2. WZROST POZIOMU WYKSZTAŁCENIA I POPRAWA JAKOŚCI KADR	<ul style="list-style-type: none"> • Spadek liczby studentów na 10 tys. mieszkańców. • Wzrost liczby studentów otrzymujących stypendia socjalne. • Wzrost całkowitej liczby dzieci objętej wychowaniem przedszkolnym, szczególnie w miastach. • Wzrost liczby uczniów szkół podstawowych uczących się języka angielskiego w ramach nauczania obowiązkowego. • Systematyczny spadek odsetka osób dorosłych uczących się i doksztalających. 	<p>⇒ W latach 2004-2008 odnotowano spadek studentów na 10 tys. mieszkańców (o 11 %).</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 o 1 punkt procentowy wzrósł udział studentów otrzymujących stypendia, w 2008 r. Łącznie stypendia otrzymywało 21% studentów.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 w miastach wzrosła o 12% liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 wzrosła o 10 % liczba uczniów szkół podstawowych uczących się języka angielskiego w ramach nauczania obowiązkowego</p> <p>⇒ W latach 2004-2007 udział % osób uczących się i doksztalających spadł z poziomu 6,2 % do 1,2% tj. o 4 punkty procentowe.</p>
Kierunek działań 1.3. WZROST ZATRUDNIENIA W REGIONIE I PRZECIWDZIAŁANIE	<ul style="list-style-type: none"> • Systematyczny wzrost liczby pracujących. • Spadek stopy bezrobocia. • Korzystna struktura zatrudnienia (dominacja zatrudnionych w sektorze usług). 	<p>⇒ W latach 2004-2008 wzrosła o 11% liczba pracujących.</p> <p>⇒ W 2009 r. stopa bezrobocia była niższa o 5,7 punktów procentowych w porównaniu do 2004 r.</p> <p>⇒ W roku 2008 w sektorze usług pracowało 64% ogółem zatrudnionych.</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
BEZROBOCIU	<ul style="list-style-type: none"> • Duże zróżnicowanie przestrzenne stopy bezrobocia rejestrowanego. 	<p>⇒ Na koniec 2009 r. stopa bezrobocia rejestrowanego w poszczególnych powiatach wahała się pomiędzy 2,9% w Warszawie, a 34,4% w powiecie sztydlowieckim. Do objętych wysokim bezrobociem należały także powiaty przysuski - 24% oraz radomski - 29%.</p>
Kierunek działań 1.4. PODNIESIENIE STANDARDÓW OCHRONY ZDROWIA I ZMNIEJSZENIE RÓŻNIC W DOSTĘPIE DO ŚWIADCZEŃ ZDROWOTNYCH	<ul style="list-style-type: none"> • Wydłużanie przeciętnego trwania życia kobiet oraz mężczyzn. • Wyraźny spadek umieralności niemowląt. • Nieznaczny wzrost liczby zgonów na 100 tys. ludności, w tym największy z powodu chorób układu krążenia i układu oddechowego. • Wzrost liczby łóżek w szpitalach ogólnych. • Wzrost liczby szpitalnych oddziałów ratunkowych. • Wzrost liczby pielęgniarek oraz położnych. 	<p>⇒ Długość życia kobiet wydłużyła się z 79,9 lat w 2004 r. do 80,5 lat w 2008 r., a mężczyzn z 71,0 lat do 71,7.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 wskaźnik umieralności niemowląt spadł z poziomu 6,02 do 4,86 na 1000 urodzeń żywych.</p> <p>⇒ W latach 2004-2007 liczba zgonów na 100 tys. ludności wzrosła o 21,4 przypadków. Najczęstszą przyczyną zgonów były choroby układu krążenia - 44% oraz choroby nowotworowe - 25%.</p> <p>⇒ W latach 2005-2008 liczba łóżek w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności wzrosła z 45,6 do 46,6.</p> <p>⇒ W latach 2005-2008 w szpitalach przybyło 6 oddziałów ratunkowych.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 o 5% wzrosła liczba pielęgniarek i położnych.</p>
Kierunek działań 1.5 DĄŻENIE DO POPRAWY WARUNKÓW I ZASPOKOJENIA POTRZEB MIESZKANIOWYCH.	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby mieszkań oddawanych do użytkowania. • Zwiększanie się powierzchni użytkowej mieszkań. • Wzrost samodzielności zamieszkiwania rodzin. • Wzrost udziału mieszkań wyposażonych w instalacje wodociagową i gazową. 	<p>⇒ W latach 2004 – I kw. 2010 w województwie przybyło 158 tys. mieszkań tj. wzrost o 9%.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 wzrosła z 24,1 do 25,8 m² przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 spadła liczba osób przypadających na 1 mieszkanie z 2,8 do 2,6.</p> <p>⇒ Wzrósł procent mieszkań wyposażonych: w instalację wodociagową z 92,4 w 2004 do 93,7 w 2008 r., w łazienki z 85,3 do 86,9 oraz instalację gazową z 59,3 do 59,5.</p>
Kierunek działań 1.6. INTENSYFIKACJA DZIAŁAŃ NA RZECZ ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost dochodów ludności. • Spadek liczby miejsc w domach i zakładach pomocy 	<p>⇒ Ogółem przeciętne wynagrodzenie brutto w regionie wzrosło w latach 2004-2008 o ok. 30%, natomiast dochód do dyspozycji 1 osoby o 42%.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 spadła liczba miejsc w domach i zakładach</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
SPOŁECZNYCH	<p>społecznej.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej. • Zmniejszenie się liczby osób korzystających ze świadczeń z pomocy społecznej. • Wzrost liczby osób uzależnionych od alkoholu i narkotyków. • Spadek liczby poradni leczących uzależnienia od narkotyków. 	<p>pomocy społecznej o 5 %.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 wzrosła o 13% liczba osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 liczba osób korzystających ze świadczeń z pomocy społecznej zmniejszyła się o 12%.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 liczba osób uzależnionych od alkoholu wzrosła o 57%, natomiast uzależnionych od narkotyków wzrosła 2,5-krotnie.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 nastąpił spadek o 56% liczby poradni leczących uzależnienia od narkotyków.</p>
Kierunek działań 1.7. POPRAWA BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO	<ul style="list-style-type: none"> • Systematyczny spadek liczby przestępstw stwierdzonych, zwłaszcza przeciwko mieniu. • Wzrost wskaźnika wykrywalności przestępstw, największy w podregionie radomskim. • Spadek liczby wypadków drogowych, ofiar rannych oraz ofiar śmiertelnych. 	<p>⇒ W latach 2004-2009 nastąpił 30% spadek przestępstw stwierdzonych, w tym 40% przeciwko mieniu.</p> <p>⇒ W I kw. 2010 wskaźnik wykrywalności przestępstw wzrósł do 63,5% w porównaniu z 46,2% w 2004 r.</p> <p>⇒ W roku 2009 odnotowano w porównaniu z rokiem 2008 spadek liczby wypadków drogowych o 9%, ofiar rannych o 15,7% oraz ofiar śmiertelnych 19%.</p>
<p style="text-align: center;">Cel 2</p> <p style="text-align: center;">WZROST INNOWACYJNOŚCI I KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARKI REGIONU</p>		
Kierunek działań 2.1. ROZWÓJ MSP ORAZ WZROST ICH INNOWACYJNOŚCI I KONKURENCYJNOŚCI	<ul style="list-style-type: none"> • Najwyższy w kraju poziom PKB ogółem oraz w przeliczeniu na 1 mieszkańca, przy dużym zróżnicowaniu przestrzennym. • Wzrost udziału usług, w tym rynkowych w wartości dodanej brutto, spadek udziału przemysłu i brak zmian sektora rolnego. 	<p>⇒ Mazowsze jest najsilniejszym gospodarczo regionem w Polsce, gdzie wytwarzana jest największa część krajowego PKB, który w 2007 r. stanowił 21,7% wartości krajowej. Na poziomie województwa rozpiętości w wytwarzaniu PKB na 1 mieszkańca są ponad czterokrotne.</p> <p>⇒ Według sekcji PKD w latach 2006-2007 udział usług wzrósł o 0,4 pkt. proc. a ich udział w wartości WDB osiągnął poziom 75,2% z roku 2007. Udział przemysłu spadł o 0,5 pkt. proc. i wyniósł 12,2% w wartości WDB z roku 2007. Natomiast udział rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa oraz rybactwa utrzymywał się na poziomie 3,8%.</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
	<ul style="list-style-type: none"> • Coroczny wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON, w tym sektora MSP. • Wzrost wolumenu eksportu. • Wzrost poziomu nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca. 	<p>⇒ W 2009 r. zarejestrowanych było 646 tys. podmiotów gospodarki narodowej, tj. o 10% więcej niż w 2004 r. Liczba podmiotów w regionie stanowiła 17,3% podmiotów w kraju.</p> <p>⇒ Województwo mazowieckie jest największym eksporterem w kraju. W latach 2004-2008 wartościowo eksport regionu wzrósł o ponad 40%.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca wzrosły o 71%.</p>
Kierunek działań 2.2. WSPIERANIE INSTYTUCJI OTOCZENIA BIZNESU	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie liczby podmiotów zajmujących się pośrednictwem finansowym oraz obsługą nieruchomości i firm. • Wzrost przeciętnego wyniku finansowego netto podmiotów gospodarczych zajmujących się pośrednictwem finansowym oraz podmiotów zajmujących się obsługą nieruchomości i firm. 	<p>⇒ W latach 2004-2009 nastąpił wzrost liczby podmiotów zajmujących się pośrednictwem finansowym o 10% i obsługą nieruchomości i firm o 32%.</p> <p>⇒ W latach 2004-2007 wzrósł wynik finansowy netto podmiotów gospodarczych zajmujących się pośrednictwem finansowym o 37% i podmiotów zajmujących się obsługą nieruchomości i firm o 12%. Jednak na skutek załamania rynków finansowych na świecie w roku 2008 w porównaniu z rokiem poprzednim zyski te spadły 29-krotnie dla podmiotów zajmujących się pośrednictwem finansowym i 70% w grupie podmiotów obsługujących nieruchomości i firmy.</p>
Kierunek działań 2.3. ROZWÓJ NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII Z WYKORZYSTANIEM WŁASNEGO POTENCJAŁU B+R	<ul style="list-style-type: none"> • Systematyczny wzrost nakładów ogółem na działalność badawczo-rozwojową, przy jednoczesnym spadku ich wartości w relacji do PKB. • Nominalny wzrost nakładów na działalność innowacyjną w przemyśle. • Spadek zatrudnienia ogółem w działalności B+R, przy jednoczesnym wzroście liczby osób z tytułem naukowym zatrudnionych w działalności B+R. 	<p>⇒ W latach 2004-2008 systematycznie rosły nakłady na działalność badawczo-rozwojową (przyrost o 47%). W roku 2007 ich udział w PKB wyniósł 1,1% przy poziomie 0,6% dla kraju.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle wzrosły o 25%.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 wystąpił czteroprocentowy spadek zatrudnionych w działalności B+R. Nastąpił wzrost liczby zatrudnionych osób z tytułem profesora, doktora habilitowanego i doktora o 11%.</p> <p>⇒ Udział zatrudnionych w działalności B+R przypadających na 1 tys. osób aktywnych zawodowo spadł z 11,2 osób w 2004 r. do 9,2 osób w 2008 r. Poprawie uległ poziom wykształcenia kadry B+R.</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost udziału produktów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej przemysłu, jednakże w okresie tym brak stałej tendencji wzrostowej. • Systematyczny wzrost liczby udzielonych patentów na wynalazki. 	<p>⇒ W latach 2004-2008 udział produktów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej przemysłu zmieniał się w poszczególnych latach: 14,6% w 2004 r., 26,4% w 2006 r. i 17,8% w 2008 r.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 wzrosła o 56% liczba udzielonych patentów i wynalazków.</p>
<p>Kierunek działań 2.4. ROZWÓJ REGIONALNYCH SIECI KOOPERACYJNYCH I PRZEPŁYWU NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby jednostek prowadzących działalność badawczo-rozwojową. • Systematyczny wzrost przeciętnych nakładów na prace rozwojowe w jednostkach B+R. 	<p>⇒ W roku 2008 liczba jednostek prowadzących działalność badawczo-rozwojową wynosiła 335 i wzrosła w porównaniu z 2004 r. o 28%.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 nakłady na prace rozwojowe w jednostkach B+R wzrosły o 50%.</p>
<p>Kierunek działań 2.5. BUDOWA SYSTEMU INNOWACYJNEGO W REGIONIE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Systematyczny wzrost wyposażenia szkół w pracownie komputerowe, komputery, w tym z dostępem do Internetu. • Wzrost liczby gospodarstw domowych wyposażonych w komputery oraz komputery z dostępem do Internetu. • Systematyczny wzrost nakładów na badania rozwojowe, podstawowe i stosowane. • Spadek stopnia zużycia aparatury naukowo-badawczej w działalności badawczej i rozwojowej w latach 2004-2007, w 2008 r. nastąpiło pogorszenie wskaźnika. 	<p>⇒ W latach 2004-2008 wzrosła liczba szkół wyposażonych w komputery: podstawowych z 87,8% do 95% tj. o 7 pkt. proc.; liceów ogólnokształcących z 71,6% do 82,5% tj. o 11 pkt. proc. W okresie tym wzrósł udział komputerów z dostępem do Internetu: w szkołach podstawowych z 64,6% do 85,7% tj. o 21,1 pkt. proc.; liceach ogólnokształcących z 94,0% do 97,3% tj. o 3,3 pkt. proc.</p> <p>⇒ W roku 2008 udział gospodarstw domowych wyposażonych w komputery wyniósł 59% i wzrósł w porównaniu do roku poprzedniego o 6,5 pkt. procentowego. W roku 2008 udział gospodarstw domowych wyposażonych w komputery osobiste z dostępem do Internetu wyniósł 49,4% - wzrost o 8,9 pkt. proc. W porównaniu do roku poprzedniego.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 o 50% wzrosły nakłady na badania rozwojowe, podstawowe i stosowane.</p> <p>⇒ W latach 2004-2007 stopień zużycia aparatury naukowo-badawczej w działalności rozwojowej zmniejszał się corocznie (z 78% w 2004 r. do 70% w 2007 r.), natomiast w roku 2008 stopień zużycia zbliżył się do poziomu z 2004 r. – 77,8%</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
<p align="center">Cel 3</p> <p align="center">STYMULOWANIE ROZWOJU FUNKCJI METROPOLITALNYCH WARSZAWY</p>		
<p>Kierunek działań 3.1 WZMACNIANIE POWIĄZAŃ WARSZAWY Z OTOCZENIEM REGIONALNYM, KRAJOWYM I MIĘDZYNARODO- WYM</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost długości dróg o nawierzchni twardej, w szczególności dróg gminnych. • Wzrost długości dróg ekspresowych. • Brak połączeń autostradowych. • Brak wyraźnych zmian w długości linii kolejowych eksploatowanych i ich modernizacji. • Znaczny wzrost liczby pasażerów w transporcie kolejowym obsługiwanych przez Koleje Mazowieckie Sp. z o.o. 	<p>⇒ W wyniku realizowanych inwestycji łączna długość dróg publicznych, o nawierzchni twardej wzrosła z 28,8 tys. km w 2004 r. do 31,0 tys. km w 2008 r. Największy wzrost długości nastąpił w kategorii dróg gminnych z 10,5 tys. km do 12,3 tys. km (o ok. 1,8 tys. km).</p> <p>⇒ Długość dróg ekspresowych wzrosła z 37,9 km w 2004 r. do 84,6 km w 2008 r.</p> <p>⇒ Krajowy program budowy sieci dróg ekspresowych i autostrad do 2014 r. zakłada na obszarze województwa mazowieckiego budowę ponad 212 km autostrad oraz ponad 600 km dróg ekspresowych. W ramach realizacji tego programu w lipcu 2010 ruszyła budowa Autostrady A-2 Stryków-Konotopa – na odcinku D o długości 18 km (powiat grodziski i pruszkowski), termin zakończenia prac to czerwiec 2012. Trwają także prace nad wydaniem pozwolenia na budowę odcinka C (powiat żyrardowski i grodziski) i E (powiat pruszkowski).</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 nieznacznie wzrosła długość sieci kolejowej o znaczeniu regionalnym, z 1,7 tys. km w 2004 r. do 1,74 tys. km w 2008 r., w okresie pięciu lat dokonano modernizacji 64 km torów kolejowych.</p> <p>⇒ Liczba pasażerów obsługiwanych przez spółkę Koleje Mazowieckie systematycznie corocznie wzrastała – w 2006 r. o 6%, w 2007 r. o 7%, w 2008 r. o 10,5%.</p>
<p>Kierunek działań 3.2. ROZWÓJ I POPRAWA STANDARDÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby tras autobusowych. • Systematyczny wzrost liczby pasażerów obsługiwanych przez komunikację miejską w Warszawie i Koleje Mazowieckie Sp. z o.o. 	<p>⇒ W Warszawie liczba tras autobusowych w latach 2004-2007 wzrosła o 20%.</p> <p>⇒ Liczba pasażerów obsługiwanych przez komunikację miejską w Warszawie w latach 2005-2008 wzrosła o 20%. W tym samym okresie Koleje Mazowieckie sp. z o.o. przewiozły o 28%</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
	<ul style="list-style-type: none"> • Szybkie tempo wzrostu ilości energii produkowanej ze źródeł wodnych i odnawialnych, znikomy udział w produkcji energii ogółem. Jednak głównym paliwem w elektrowniach zawodowych i przemysłowych pozostaje węgiel. 	<p>pasażerów więcej.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 udział wytwarzanej energii ze źródeł wodnych i odnawialnych wzrósł z 0,56% do 0,80%.</p>
<p>Kierunek działań 3.3. PRZECIWDZIAŁANIE DEGRADACJI KRAJOBRAZU I ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO OMW</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zmalał udział ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków w Warszawie, natomiast wzrósł w podregionach warszawskim zachodnim i wschodnim. • Wzrósł udziału oczyszczanych ścieków przemysłowych i komunalnych. • Wzrost długości sieci wodociągowej. • Spadek udziału liczby ludności korzystającej z sieci gazowej w m. st. Warszawa. • Niewielki wzrost odpadów komunalnych zebranych na 1 mieszkańca w podregionie warszawskim wschodnim. • Sukcesywny wzrost udziału odpadów poddanych odzyskowi. • Niewielki wzrost powierzchni gruntów leśnych podregionu warszawskiego wschodniego oraz m. st. 	<p>⇒ Odsetek ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków w Warszawie zmalał z 49,3% w roku 2004 do 47,3% w roku 2008. Natomiast wrósł w podregionie wschodnim z 40,6% w roku 2004 do 46,7% w roku 2008, a w podregionie zachodnim z 50,9% w roku 2004 do 56,8% w roku 2008.</p> <p>⇒ Udział oczyszczanych ścieków przemysłowych i komunalnych stolicy w 2008 r. wynosił 75,2% (wzrost od 2004 r. o 24 pkt. proc.), podczas gdy w podregionie warszawskim zachodnim 100% (wzrost od 2004 r. o 9 punktów procentowych), a w podregionie warszawskim wschodnim 95,3% (wzrost od 2004 r. o 1 pkt. proc.).</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 odnotowano niewielki wzrost długości sieci wodociągowej w podregionie warszawskim zachodnim (o 4 pkt proc.) oraz minimalny w podregionie warszawskim wschodnim (o 0,2 pkt proc.).</p> <p>⇒ Niewielki spadek korzystających z sieci gazowej odnotowano w Warszawie (o 3,2 pkt. proc.).</p> <p>⇒ Największy wzrost odpadów komunalnych zebranych na 1 mieszkańca w latach 2004-2008 nastąpił w podregionie warszawskim wschodnim.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 zwiększył się udział odpadów poddanych odzyskowi w stolicy z 28% do 38,46%, w warszawskim wschodnim z 79,4 % do 91,3% oraz w warszawskim zachodnim z 53,0% do 78,4%.</p> <p>⇒ W podregionie warszawskim wschodnim nastąpił wzrost powierzchni gruntów leśnych z 134,9 tys. ha w roku 2004 do</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
	<p>Warszawy.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brak wyraźnej zmiany w powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionej. 	<p>139,1 tys. ha w 2008 r.; zaś w Warszawie z 7,1 tys. w 2004 r. do 8,1 tys. ha w 2008 r.</p> <p>⇒ Obszar OMW jako silnie zurbanizowany, nie sprzyja przyrostowi obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych, prawnie chronionych.</p>
Kierunek działań 3.4. ZAHAMOWANIE NARASTANIA CHAOSU W PRZESTRZENNYM ZAGOSPODAROWANIU STOLICY I JEJ OTOCZENIU	<ul style="list-style-type: none"> • Zbyt powolny wzrost stopnia pokrycia jst miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, przy jednoczesnym wzroście liczby wydawanych decyzji o ustalenie warunków zabudowy. • Spadek powierzchni terenów niezabudowanych i rekreacyjno-wypoczynkowych w m. st. Warszawa, przy znacznym wzroście powierzchni terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową. • Wzrost gęstości zaludnienia na obszarze OMW, zwłaszcza w podregionach warszawskim wschodnim i zachodnim. 	<p>⇒ Stopień pokrycia obowiązującymi miejscowymi planami wzrósł w Warszawie z 3,9% w 2005 r. do 19,2% w 2008 r.; w podregionie warszawskim wschodnim z 34,8% w 2005 do 36,2% w 2008 r.; w podregionie warszawskim zachodnim z 27,0% w 2005 r. do 32,0% w 2008 r. Nastąpiły znaczące zmiany w liczbie wydawanych decyzji o ustalenie warunków zabudowy – nastąpił spadek w Warszawie z 6,1 tys. do 4,4 tys. oraz w podregionie warszawskim zachodnim z 4,9 tys. do 4,6 tys. Wzrost miał miejsce w podregionie warszawskim zachodnim – z 3,3 tys. do 4,5 tys.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 tereny zabudowane i zurbanizowane w Warszawie zwiększyły swoją powierzchnię o 9%, a mieszkaniowe o 22%. Spadła powierzchnia terenów zurbanizowanych niezabudowanych o 26% i terenów rekreacyjno-wypoczynkowych o 3%.</p> <p>⇒ W latach 2004-2009 gęstość zaludnienia Warszawy wzrosła o 1%, zaś obu podregionów warszawskich o niemal 4%.</p>
Kierunek działań 3.5. STYMULOWANIE ROZWOJU M.ST. WARSZAWY I OBSZARU METROPOLITALNEGO POPRZEZ POLICENTRYCZNY ROZWÓJ	<ul style="list-style-type: none"> • Sukcesywny wzrost liczby obiektów wystawienniczych w stolicy, brak zmian w podregionie warszawskim wschodnim. • Wzrost liczby dużych podmiotów gospodarczych w podregionie w m. st. Warszawa. • Rozwój metropolitalnej infrastruktury transportowej (sieci kolei dojazdowej, metra, portu lotniczego). 	<p>⇒ Inwestorzy prywatni preferują lokalizacje swoich obiektów wystawienniczych w Warszawie, w której nastąpił wzrost z 27 w roku 2004 do 45 w roku 2009. W roku 2009 przybyły także 2 obiekty w podregionie warszawskim zachodnim.</p> <p>⇒ W mieście stołecznym Warszawa wzrosła liczba dużych podmiotów gospodarczych z 560 w 2004 r. do 620 w roku 2009.</p> <p>⇒ W 2008 r. zakończono budowę I linii metra w Warszawie, tym samym długość linii wzrosła z 15,7 km do 23,0. W latach 2004-2008 liczba pasażerów odprawionych w porcie lotniczym im.</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
PRZESTRZENNY I OŻYWIENIE FUNKCJI CENTROTWÓRCZYCH		Fryderyka Chopina w Warszawie wzrosła z 6,1 mln osób do 9,4 mln osób, jednakże w roku 2009, liczba ta spadła do 8,3 mln osób.
<p style="text-align: center;">Cel 4</p> <p style="text-align: center;">POPRAWA DOSTĘPNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ I TRANSPORTU W REGIONIE, W TYM LOTNICTWA CYWILNEGO</p>		
Kierunek działań 4.1. WZMOCNIENIE POTENCJAŁU ROZWOJOWEGO OŚRODKÓW SUBREGIONALNYCH I MAŁYCH MIAST	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost długości dróg o nawierzchni twardej, w szczególności dróg gminnych. • Niewielki wzrost długości i gęstości linii kolejowych eksploatowanych. • Spadek długości linii zelektryfikowanych. • Spadek liczby linii komunikacji autobusowej krajowej, przy wzroście długości tras. • Znaczny wzrost liczby pasażerów w transporcie kolejowym i lotniczym. 	<p>⇒ W wyniku realizowanych inwestycji łączna długość dróg publicznych o nawierzchni twardej wzrosła z 28,8 tys. km w 2004 r. do 31,0 tys. km w 2008 r. Tym samym gęstość dróg w regionie wzrosła z 81,0 km na 100 km² w 2004 r. do 71,2 km na 100 km² w 2008 roku.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 nieznacznie wzrosła długość linii kolejowych eksploatowanych (z 1709 km do 1746 km), co przełożyło się na zwiększenie wskaźnika gęstości sieci kolejowej z 4,8 km/100 km² do 4,9 km/100 km².</p> <p>⇒ Zmalała długość linii kolejowych zelektryfikowanych z 1423 km do 1385 km.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 liczba linii autobusowych w przewozach krajowych nieznacznie się zmniejszyła, z 2687 do 2636 (o 51), przy jednoczesnym zwiększeniu długości ich tras z 131,7 tys. km do 138,3 tys. km.</p> <p>⇒ Następuje szybki przyrost liczby pasażerów Kolei Mazowieckich – z 40,0 mln pasażerów w 2005 r. do 51,6 mln w 2009 r., czyli o 29%. Port lotniczy im. F. Chopina w Warszawie obsłużył w 2009 r. 8,3 mln pasażerów, tj. o 2,3 mln więcej aniżeli w 2004 r.</p>
Kierunek działań 4.2. WZMOCNIENIE POTENCJAŁU ROZWOJOWEGO OŚRODKÓW SUBREGIONALNYCH	<ul style="list-style-type: none"> • Ujemne saldo migracji wewnętrznych ludności na pobyt stały w miastach na prawach powiatu. 	<p>⇒ Saldo migracji wewnętrznych ludności w miastach na prawach powiatu Mazowsza było ujemne w latach 2004-2008. Najwięcej ludności w przeliczeniu na 1000 ludności wyemigrowało z Ostrołki (od 6,8 w 2004 r. do 6,5 w 2008 r.), z Płocka (odpowiednio 4,9 i 3,9) i Radomia (odpowiednio 4,7 i 4,1).</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
I MAŁYCH MIAST	<ul style="list-style-type: none"> • Spadek odsetka osób w wieku przedprodukcyjnym, przy jednoczesnym wzroście odsetka osób w wieku poprodukcyjnym. • Rolnictwo nadal pozostaje dominującym sektorem zatrudnienia w podregionach pozametropolitalnych. • Systematyczny spadek stopy bezrobocia do roku 2008. 	<p>⇒ W województwie odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym zmalał – w latach 2004-2008 o 5,9%. Jednocześnie w okresie tym wzrosła liczba osób w wieku poprodukcyjnym o 5%.</p> <p>⇒ W podregionach ciechanowsko-płockim, ostrołęcko-siedleckim i radomskim dominowali pracujący w sektorze rolniczym (wraz z rolnictwem indywidualnym) – łącznie 41%.</p> <p>⇒ W latach 2004-2009 stopa bezrobocia rejestrowanego na Mazowszu zmniejszyła się o 5,7 punktów procentowych, największy spadek stopy bezrobocia odnotowano w powiatach mławskich, wyszkowskim i nowodworskim (odpowiednio o 14, 12 i 11 punktów procentowych). Jednakże od 2009 r. w ośrodkach subregionalnych stopa bezrobocia uległa wzrostowi.</p>
Kierunek działań 4.3. WIELOFUNKCYJNY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost odsetka osób pracujących w sektorze usług, przy jednoczesnym spadku w sektorze rolniczym. • Wzrost wartości końcowej produkcji rolniczej z 1 ha użytków rolnych, stabilizacja udziału towarowej produkcji rolniczej w produkcji końcowej. • Spadek odsetka gospodarstw rolnych o powierzchni do 1 ha, przy jednoczesnym wzroście udziału gospodarstw o dużym areale. 	<p>⇒ W latach 2004-2009 w województwie mazowieckim liczba osób pracujących w sektorach gospodarczych wzrosła o 12%. Największy przyrost (o 26%) odnotowano w sektorze usług rynkowych, o 2 pkt procentowe spadł udział pracujących w sektorze rolniczym (w badanym okresie liczba pracujących w tym sektorze nie uległa istotnej zmianie). Wprawdzie powyższe przeobrażenia odnoszą się do całego województwa (statystyka nie wyodrębnia w tym przedmiocie obszarów wiejskich), niemniej stanowi to przesłankę do twierdzenia, że na obszarach wiejskich nastąpił wzrost odsetka pracujących w usługach, chociaż zapewne w mniejszej skali niż w województwie ogółem.</p> <p>⇒ W latach 2004 – 2008 wartość końcowej produkcji rolniczej z 1 ha wzrosła o 58%. W tym okresie wzrósł również udział produkcji towarowej w ogólnej produkcji rolnictwa o 2,5 punktu procentowego.</p> <p>⇒ W latach 2004 – 2009 liczba gospodarstw rolnych ogółem spadła o blisko 9%, największy spadek odnotowano w grupie gospodarstw do 1 ha (o ponad 30%). Wzrosła natomiast (o około 12%) liczba gospodarstw o powierzchni ponad 20 ha.</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost przeciętnej wielkości użytków rolnych przypadających na jedno gospodarstwo. • Wzrost odsetka mieszkańców obszarów wiejskich korzystających z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej. 	<p>⇒ W latach 2004 – 2009 przeciętna powierzchnia użytków rolnych przypadająca na gospodarstwo wzrosła z 5,7 do 6,4 ha.</p> <p>⇒ W latach 2004 – 2008 odsetek mieszkańców obszarów wiejskich Mazowsza korzystających z sieci wodociągowej wzrósł o 7 pkt procentowych, z sieci kanalizacyjnej o 5 pkt procentowych, a z sieci gazowej o 2 pkt procentowe.</p>
<p>Kierunek działań 4.4. BUDOWA I ROZWÓJ INFRASTRUKTURY SPOŁECZNEJ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Spadek liczby uczniów i studentów jako efekt niżu demograficznego. • Spadek liczby szkół podstawowych i wzrost liczby szkół gimnazjalnych na obszarze pozametropolitalnym. • Rosnące wydatki z budżetów gmin i powiatów na oświatę i wychowanie. • Systematyczny wzrost wyposażenia szkół w pracownie komputerowe, komputery, w tym z dostępem do Internetu. • Spadek liczby bibliotek. • Wzrost liczby domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic. 	<p>⇒ W latach 2004-2008 liczba uczniów (kształcących się w szkołach: podstawowych, gimnazjach, ponadpodstawowych, ponadgimnazjalnych i policealnych) spadła o 10% na skutek efektu niżu demograficznego.</p> <p>⇒ Na skutek efektu niżu demograficznego i innych zmian organizacyjnych w latach 2004-2008 zmniejszyła się liczba szkół podstawowych – o 5% w podregionie ciechanowsko-płockim i o 8% ostrołęcko-siedleckim. W analizowanym okresie wzrosła natomiast liczba gimnazjów (o 3%).</p> <p>⇒ Wzrost wydatków gmin i powiatów na oświatę wynika ze zmiany systemu ich finansowania (z subwencji oświatowej i środków własnych jednostek samorządu terytorialnego) i następował rokrocznie w każdym z podregionów od roku 2004.</p> <p>⇒ W badanym okresie w wielu szkołach przeprowadzono remonty i modernizacje, wybudowano nowe sale gimnastyczne i hale sportowe, poniesiono duże nakłady finansowe na wyposażenie szkół w sprzęt komputerowy i sieć internetową. We wszystkich typach szkół wzrósł odsetek placówek posiadających pracownie komputerowe, w tym z dostępem do Internetu z wyjątkiem liceów profilowanych.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 w województwie odnotowano spadek liczby placówek bibliotecznych – o 3,4%, największy spadek odnotowano w podregionie ostrołęcko-siedleckim – 6,7% .</p> <p>⇒ W latach 2004-2007 odnotowano niewielki przyrost o 1,6% domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic. O 10% wzrosła liczba zespołów artystycznych.</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby podmiotów działających w sferze ochrony zdrowia i pomocy społecznej. 	<p>⇒ W latach 2004-2008 wzrosła o 21% liczba podmiotów gospodarczych działających w sekcji ochrona zdrowia i pomoc społeczna. Najmniejszy przyrost odnotowano w podregionie radomskim – 7%.</p>
<p>Kierunek działań 4.5. OCHRONA I REWALORYZACJA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO DLA ZAPEWNIENIA TRWAŁEGO I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Spadek emisji zanieczyszczeń pyłowych, emisji dwutlenku siarki i tlenków azotu. • Wzrost odsetka ludności korzystającej z wodociągów i sieci kanalizacyjnej oraz obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków. • Poprawa w zakresie oczyszczania ścieków przemysłowych i komunalnych oraz wzrost liczby ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków. • Wzrost udziału odpadów wyselekcjonowanych w ogólnej ilości odpadów oraz wzrost odpadów poddanych odzyskowi (poza podregionem 	<p>⇒ Dzięki modernizacjom instalacji związanych z ochroną środowiska głównie w elektrowniach i elektrociepłowniach zawodowych i przemysłowych w latach 2004 – 2009 udało się ograniczyć emisję pyłów o blisko 60% oraz siarki o 36%, natomiast poziom emisji azotów nie uległ istotnym zmianom.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 odsetek ludności województwa korzystającej z wodociągów wzrósł z 79,2% do 82,8%, zaś z sieci kanalizacyjnej z 56,9% do 60,1%. Na obszarach pozametropolitalnych najwyższy odsetek ludności korzystającej z wodociągów odnotowano w podregionie ciechanowsko-płockim (85,8%), najniższy zaś w podregionie ostrołęcko-siedleckim (77%). Podregion ten charakteryzował się największą dynamiką wzrostową tego wskaźnika (wzrost o 5,2 pkt. proc.)</p> <p>⇒ Liczba ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków, w analizowanym okresie zwiększyła się w całym województwie o ponad 127 tys. osób (tj. o 1,9 pkt. proc., a na obszarach wiejskich o 5,4 pkt. proc.). W 2008 r. ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków stanowiła 49,2% ogółu mieszkańców województwa mazowieckiego, zaś na obszarach wiejskich 17,1%. Największy wzrost wskaźnika odnotowano na obszarach pozametropolitalnych, w podregionie ostrołęcko-siedleckim – wzrost z 39,3% w 2004 r. do 43,8% w 2008 r. Niemniej nadal podregion ten cechował najsłabszy wskaźnik ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków (dla porównania w 2008 r. w podregionie radomskim 54,1%, ciechanowsko-płockim 49,9%).</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 prawie o 12 tys. ton zmniejszyła się ilość odpadów (zmieszanych) zebranych ogółem z obszaru</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
	<p>ciechanowsko-płockim).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost udziału odnawialnych źródeł energii w produkcji energii elektrycznej. • Niewielki wzrost wskaźnika lesistości. • Brak wyraźnej zmiany wskaźnika lesistości na obszarze pozametropolitalnym (niewielki wzrost w podregionie radomskim). 	<p>województwa. Na obszarze pozametropolitalnym najwyższy wskaźnik odnotowano w podregionie radomskim (średnio 0,19 tony na mieszkańca) i ciechanowsko-płockim (średnio 0,18 tony na mieszkańca), zaś najniższy w podregionie ostrołęcko-siedleckim (0,16 tony na mieszkańca).</p> <p>⇒ Głównym paliwem w elektrowniach zawodowych i przemysłowych pozostaje węgiel. W latach 2004-2008 udział wytwarzanej energii ze źródeł odnawialnych w produkcji energii elektrycznej wzrósł z 0,06% do 0,26%.</p> <p>⇒ Mazowsze charakteryzuje się najwyższym udziałem użytków rolnych w ogólnej powierzchni - 58,3%. Lasy i grunty leśne zajmują blisko 30 % użytków. W latach 2004-2008 powierzchnia gruntów leśnych nie ulegała istotnym zmianom.</p> <p>⇒ Najwyższy przyrost gruntów leśnych odnotowano w podregionie radomskim – 2,2 % - w pozostałych podregionach nie odbiegał istotnie od średniej wojewódzkiej – 1,6%.</p>
<p>Kierunek działań 4.6. WYKORZYSTANIE POTENCJAŁU ENDOGENICZNEGO OMW DO STYMULOWANIA ROZWOJU CAŁEGO REGIONU</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost gęstości dróg powiatowych i gminnych. • Wzrost PKB w podregionach, w niektórych szybszy niż w Warszawie, jednocześnie wzrost dysproporcji wartości PKB per capita między podregionami a Warszawą. • Zróżnicowanie przestrzenne udziału w wytworzonej wartości dodanej brutto (WDB) głównych sektorów gospodarki. 	<p>⇒ W 2008 r. gęstość sieci dróg powiatowych i gminnych wynosiła 72,2 km na 100 km², co oznacza wzrost o ponad 9% w porównaniu z rokiem 2004.</p> <p>⇒ W latach 2004-2007 przyrost PKB na Mazowszu utrzymywał się na poziomie 9-12% rocznie. Poszczególne podregiony charakteryzowały się zróżnicowanym średnim przyrostem PKB: Warszawa – 12%, warszawski zachodni i ostrołęcko-siedlecki po 11%, warszawski wschodni – 10%, radomski – 8%, a ciechanowsko-płocki 6%.</p> <p>⇒ Udział sektora rolniczego w WDB na Mazowszu w 2007 r. wyniósł 3,8%, największy udział tego sektora występował w podregionach ciechanowsko-płockim (11%) ostrołęcko-siedleckim (19%) i radomskim (11%). Sektor przemysłu i budownictwa miał w województwie 21% udział. Największy udział tego sektora występował w podregionach ciechanowsko – płockim (38%), warszawskim wschodnim (29,5%) warszawskim</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
		zachodnim (28,4%). Udział sektora usług ma dominujące znaczenie na Mazowszu i wyniósł 75,2% - największy udział miał podregion Warszawa (83,9%).
<p align="center">Cel 5</p> <p align="center">ROZWÓJ SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO ORAZ KSZTAŁTOWANIE WIZERUNKU REGIONU</p>		
Kierunek działań 5.1. ROZWÓJ SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO I INTEGRACJI REGIONALNEJ	<ul style="list-style-type: none"> • Systematyczny wzrost liczby zarejestrowanych stowarzyszeń, organizacji pozarządowych i fundacji. • Wzrost liczby porozumień bilateralnych zawartych przez Samorząd Województwa. 	<p>⇒ W latach 2004-2009 w systemie REGON wzrosła liczba organizacji pozarządowych o 29% i fundacji o 39%.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 liczba porozumień o charakterze bilateralnym wzrosła z 12 do 15. W tym okresie zawarto także kolejne porozumienie trójstronne oraz podpisano list intencyjny z partnerem zagranicznym.</p>
Kierunek działań 5.2. POPRAWA I PROMOCJA ATRAKCYJNOŚCI INWESTYCYJNEJ W REGIONIE	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby nowych publikacji. • Wzrost liczby imprez z udziałem Samorządu Województwa. • Wzrost powierzchni terenów pod zabudowę w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. • Wzrost powierzchni terenów pod zabudowę mieszkaniową w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. 	<p>⇒ W okresie 2004-2008 wydano m.in. 62 nowe informatory o łącznym nakładzie 448,5 tys. egzemplarzy.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 Samorząd Województwa Mazowieckiego uczestniczył łącznie w 119 imprezach promocyjnych - krajowych i zagranicznych. Liczba imprez, w których uczestniczyło Mazowsze zwiększała się rokrocznie - od 10 w 2004 r. do 34 w roku 2008. Wśród wszystkich imprez 35% stanowiły krajowe promocyjne, 32% zagraniczne targi turystyczne, 18% zagraniczne imprezy promocyjne, a 15% krajowe targi turystyczne.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 zwiększyła się o 27,3 tys. ha łączna powierzchnia terenów przeznaczonych pod zabudowę w uchwalonych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.</p> <p>⇒ W latach 2007-2008 powierzchnia terenów pod zabudowę mieszkaniową w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wzrosła o 6%. Szczególnie duży przyrost tych terenów odnotowano w podregionie warszawskim zachodnim – o 30%.</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby podmiotów gospodarczych, w tym MSP oraz z udziałem kapitału zagranicznego. • Wzrost liczby publikacji (informatorów i materiałów) promujących Mazowsze. • Wzrost liczby imprez promujących region z udziałem Samorządu Województwa, w tym zwłaszcza krajowych i zagranicznych (targi turystyczne). 	<p>⇒ W latach 2004-2009 wzrosła liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON o 61,1 tys., tj. o ok. 10% (w 2009 r. było zarejestrowanych 646,7 tys.). Zwiększyła się również liczba podmiotów gospodarczych z kapitałem zagranicznym o 6,3 tys., tj. o 34,9% (w 2008 r. było 24,3 tys.).</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 na Mazowszu zwiększyła się liczba publikacji, po kilka rocznie, a rekordowy był rok 2007 ze wzrostem o 35 publikacji.</p> <p>⇒ Z roku na rok wzrasta liczba imprez, w których uczestniczy Samorząd Województwa. W 2008 r. Samorząd uczestniczył w 34 imprezach w tym w 11 zagranicznych targach turystycznych i 5 krajowych oraz w 12 imprezach promocyjnych w kraju i 6 za granicą.</p>
<p>Kierunek działań 5.3. PROMOCJA I ZWIĘKSZENIE ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ I REKREACYJNEJ REGIONU W OPARCIU O WALORY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost wydatków z budżetu Samorządu Województwa na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego. • Wzrost liczby turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania oraz wzrost miejsc noclegowych. • Wzrost liczby turystów zagranicznych korzystających z noclegów. • Sukcesywny wzrost liczby gospodarstw agroturystycznych. • Wzrost liczby imprez promujących region z udziałem samorządu województwa, w tym zwłaszcza krajowych i zagranicznych (targi turystyczne). 	<p>⇒ W latach 2004-2009 podwoiła się wartość wydatków z budżetu Samorządu Województwa na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego. Wydatki te wzrosły z 115 mln zł do 240 mln zł.</p> <p>⇒ W latach 2004-2009 nastąpił wzrost liczby miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania o blisko 7 %, tj. o 2,6 tys. miejsc noclegowych.</p> <p>⇒ W roku 2009 Mazowsze odwiedziło 803 tys. turystów zagranicznych korzystających z noclegów, tj. 5,5% więcej niż w 2004 r., którzy stanowili 20% turystów zagranicznych odwiedzających Polskę.</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 powstało 81 nowych gospodarstw agroturystycznych (w 2008 było ich 330, co stanowiło 0,1% liczby gospodarstw rolnych w województwie).</p> <p>⇒ Corocznie zwiększała się liczba organizowanych imprez pod patronatem Samorządu Województwa. W okresie 2004-2008 odbyło się łącznie 119 tego typu spotkań, z czego 43 zagraniczne targi turystyczne, 43 imprezy folklorystyczne oraz 36 krajowych imprez promocyjnych.</p> <p>⇒ W roku 2008 długość szlaków rowerowych wynosiła 605 km,</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost długości turystycznych szlaków rowerowych. • Brak wyraźnej zmiany w wielkości obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych. 	<p>a ich długość od 2004 wzrosła o 31%.</p> <p>⇒ Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych w województwie w roku 2008 wynosiła 1054, 1 tys. ha i nie ulegała zasadniczym zmianom od 2004 r. Na obszarze OMW, w powiecie warszawskim zachodnim powierzchnia obszarów prawnie chronionych zmniejszyła się o 564 ha, zaś w Warszawie o 108,8 ha. Przyrost o 159,8 ha odnotowano w powiecie warszawskim wschodnim.</p>
Kierunek działań 5.4. KSZTAŁTOWANIE TOŻSAMOŚCI REGIONU ORAZ KREOWANIE I PROMOCJA JEGO PRODUKTU	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby obiektów wystawienniczych. • Wzrost nakładów publikacji (informatorów i materiałów) promujących Mazowsze. • Wzrost liczby imprez promujących region z udziałem samorządu województwa, w tym zwłaszcza krajowych i zagranicznych (targi turystyczne). • Wzrost liczby produktów regionalnych. • Wzrost liczby instytucji kultury (teatrów, muzeów), przy jednoczesnym wzroście widzów i zwiedzających. 	<p>⇒ W roku 2008 na terenie województwa było 56 obiektów wystawienniczych (wzrost od 2004 r. o 75%), na terenie których zorganizowano 690 wystaw.</p> <p>⇒ Nakłady opublikowanych informatorów i materiałów promocyjnych dotyczących Mazowsza w 2008 r. wyniosły 250 tys. egzemplarzy tj. dwukrotnie więcej niż w roku poprzednim.</p> <p>⇒ Rok rocznie wzrasta liczba imprez pod patronatem Samorządu Województwa. W 2008 r. Samorząd uczestniczył w 34 imprezach, w tym: w 11 zagranicznych i 5 krajowych targach turystycznych oraz w 12 imprezach promocyjnych w kraju i 6 za granicą.</p> <p>⇒ Województwo mazowieckie ma obecnie 27 produktów tradycyjnych (w 7 kategoriach – dane za II kwartał 2010 r), a ich identyfikacja ma służyć zachowaniu i promocji dziedzictwa kulinarnego regionu (Mazowsze należy do Europejskiej Sieci Dziedzictwa Kulinarnego).</p> <p>⇒ W latach 2004-2008 wzrosła liczba teatrów, instytucji muzycznych i przedsiębiorstw estradowych z 34 w 2004 r. do 40 w 2008 r. W okresie tym liczba widzów wzrosła o 12 %. Przybyła również liczba muzeów (5 obiektów), które zwiedziło w 2008 r. 3,2 mln osób (wzrost od 2004 r. o 13%).</p>
Kierunek działań 5.5. WSPÓŁPRACA MIĘDZYREGIONALNA	<ul style="list-style-type: none"> • Aktywna współpraca województwa w aspekcie regionalnym i międzynarodowym - wzrost liczby porozumień bilateralnych zawartych przez Samorząd 	<p>⇒ W ramach umów dwustronnych województwo mazowieckie nawiązało trwałą współpracę z regionami zagranicznymi. W roku 2004 Samorząd Województwa zawarł 12 porozumień</p>

Kierunek działań	Główne tendencje statystyczne w ramach kierunku działań	Stan realizacji kierunku działań
I MIĘDZYNARODOWA	Województwa.	bilateralnych z regionami zagranicznymi, podczas gdy w roku 2008 aż 15. W analizowanym okresie zawarto także jedno porozumienie trójstronne.

Ocena realizacji celów pośrednich Strategii

1. Cel pośredni - Rozwój kapitału społecznego

Realizacja zadań ujętych w poszczególnych kierunkach działań w ramach tego celu nastawiona jest na kształtowanie gospodarki opartej na wiedzy, informacji i innowacjach. O znaczeniu kształtowania społeczeństwa informacyjnego świadczy mnogość działań podjętych przez różne podmioty realizacyjne w zakresie zwiększenia zdolności korzystania z nowoczesnych technik i technologii informatycznych.

Na Mazowszu dostrzegalny jest zwiększony dostęp do nowoczesnych technologii informatycznych oraz rozwój umiejętności ich wykorzystania. Zaszły pozytywne zmiany w komputeryzacji szkół – 95% szkół podstawowych zostało z informatyzowanych, a liczba szkół z dostępem do Internetu podwoiła się. Podobne zmiany zaszły także w gospodarstwach domowych. Przykładem realizowanych projektów tworzenia nowoczesnych systemów teleinformatycznych były następujące inwestycje: Mazowiecki System Informacji Bibliotecznej, Mazowiecki System Informacji Przestrzennej, NUKAT - Autostrada Informacji Cyfrowej realizowana przez Uniwersytet Warszawski, budowa nowoczesnych systemów teleinformatycznych oraz łączności przewodowej i bezprzewodowej w jednostkach organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej Województwa Mazowieckiego, budowa infrastruktury użytkowej systemu pozycjonowania satelitarnego, czy rozwój elektronicznej administracji w samorządach na terenie województwa. W regionie prowadzone były liczne projekty e-urzędów, służące usprawnieniu obsługi ludności przez instytucje publiczne, szkolenia dla urzędników z zakresu obsługi komputera, projekty budowy infrastruktury teleinformatycznej, w szczególności na terenach wiejskich, oraz szkolenia dla ludności, w tym komputerowe, m.in. dla mieszkańców terenów wiejskich.

Na Mazowszu w pełni realizowane są działania związane z zapewnieniem możliwości kształcenia społeczeństwa. Świadczy o tym wzrastająca liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (76% w miastach i 24% na wsi) oraz wzrost liczby uczniów uczących się języka angielskiego (88%). Również w szkolnictwie wyższym na wysokim poziomie utrzymuje się liczba studentów (668 studentów na 10 tys. mieszkańców).

W regionie w okresie 2004-2009 wzrosła także liczba zatrudnionych we wszystkich sektorach gospodarki, a wskaźnik zatrudnienia w 2009 r. wyniósł 55,3% i nie uległ zmianie w porównaniu do 2008 r. Poziom bezrobocia systematycznie malał, jednakże od 2009 r. pod wpływem światowego kryzysu gospodarczego nastąpiła zmiana trendów na mazowieckim rynku pracy i liczba bezrobotnych uległa zwiększeniu.

W województwie prowadzone były liczne przedsięwzięcia skierowane na rzecz poprawy sytuacji na rynku pracy, m.in.: tworzone i wspierano tworzenie nowych miejsc pracy. W latach 2006-2009 r. w oparciu o środki Funduszu Pracy powstało 181 tys. nowych miejsc pracy. Przeprowadzono również szkolenia i programy dla bezrobotnych w celu zwiększenia kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych.

Zostało zrealizowanych wiele zadań związanych z poprawą warunków mieszkaniowych ludności, na co miał niewątpliwie wpływ wzmożony ruch w budownictwie. Liczba mieszkań w województwie mazowieckim systematycznie rosła – z poziomu 1,9 mln w 2004 r. do ponad 2 mln w 2009 r. Był to przyrost nieco szybszy od przyrostu ludności, dzięki czemu liczba mieszkań na 1000 mieszkańców wzrosła z 360 do 383. W latach 2004-2009 zwiększyła się także powierzchnia użytkowa mieszkania – z 66,9 do 69 m², co daje wzrost

z 24,1 m² do 26,4 m² w przeliczeniu na jedną osobę. Przy stałym wzroście liczby mieszkańców województwa wzrosła powierzchnia użytkowa przypadająca na jedną osobę. Pomimo spowolnienia gospodarczego w roku 2009 oddano do użytkowania blisko 39 tys. mieszkań, co można uznać za stosunkowo dobry wynik. Natomiast niepokojące jest wolne tempo uchwalania MPZP, co utrudnia właściwe i bezkolizyjne zagospodarowanie terenów, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Samorządy gmin równolegle z działaniami dotyczącymi budowy mieszkań o charakterze komunalnym, prowadzą przedsięwzięcia zmierzające do zwiększenia oferty tanich mieszkań pod wynajem. Społeczne budownictwo czynszowe dynamicznie rozwija się w 23 powiatach województwa mazowieckiego. Wraść liczba mieszkań znajdujących się w zasobach TBS – w latach 2004-2007 o 60% do poziomu 10,6 tys.

Zaspokajanie potrzeb społecznych w regionie odbywa się poprzez odpowiednio ukierunkowane inwestycje w infrastrukturę społeczną.

Podjęto liczne działania mające na celu ułatwienie dostępu do usług zdrowotnych. Należały do nich: rozbudowa, przebudowa oraz budowa nowych zakładów opieki zdrowotnej, zakup sprzętu oraz aparatury medycznej w publicznych i niepublicznych zakładach opieki zdrowotnej, działania służące zwiększeniu dostępności i jakości świadczeń zdrowotnych w niepublicznych zakładach opieki zdrowotnej oraz rozwój usług medycznych, tworzenie nowych placówek świadczących usługi medyczne, informatyzacja, adaptacja lub modernizacja placówek opieki zdrowotnej, w tym dostosowanie zakładów opieki zdrowotnej do wymogów określonych w obowiązujących przepisach prawa. W okresie 2004-2008 w regionie zmalała liczba szpitali. Zmianie ulegała liczba łóżek w zakładach stacjonarnej opieki zdrowotnej – trend spadkowy został odwrócony w roku 2008. W województwie wzrosła liczba zakładów ambulatoryjnej opieki zdrowotnej, aptek, oddziałów ratunkowych oraz powstały 4 nowe hospicja.

Złożona jest sytuacja w zakresie pomocy społecznej. Liczba miejsc w domach i zakładach pomocy społecznej jest niewystarczająca. Przez większość badanego okresu widoczny był wzrost w tym zakresie, jednak w 2008 r. nastąpił spadek poniżej poziomu z 2004 r. W 2008 r. ubyto 1200 miejsc w domach i zakładach pomocy społecznej. Spadek ten miał wpływ na wzrost liczby osób oczekujących na miejsce w ośrodkach pomocy społecznej, z 2,3 tys. w 2004 roku do 2,6 tys. w roku 2008. Przez cały okres zwiększała się średnia wysokość wypłacanych świadczeń. W wyniku wzrostu poziomu bezrobocia, który ma miejsce od 2009 r., prawdopodobnie wzrastać będzie również liczba świadczeniobiorców pomocy społecznej. W 2004 r. na 10 tysięcy osób, 543 korzystały z pomocy społecznej, w 2007 r. liczba ta wynosiła 525, zaś w 2008 r. spadła do 475. Na przestrzeni czterech lat odsetek osób otrzymujących zasiłki zmniejszył się o 12,5%. W 2009 r. liczba bezrobotnych wzrosła o 46,5 tys. osób (o 26%), a w I kw. 2010 r. o kolejne 21,7 tys. osób. Sezonowy spadek liczby bezrobotnych miał miejsce w II kwartale 2010 r. (spadek liczby bezrobotnych w stosunku do I kwartału o 18,3 tys.).

Poważnym problemem pozostaje nadal rosnąca liczba osób uzależnionych od alkoholu. Jednocześnie spada liczba osób leczonych z powodu uzależnienia od narkotyków. Liczba poradni leczących uzależnienia utrzymuje się na poziomie ok. 150.

W regionie podjęto wiele działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa publicznego. Polegały one na inwestycjach z zakresu infrastruktury społecznej, drogowej, wprowadzeniu systemu monitorowania miejsc szczególnie zagrożonych przestępczością i dewastacją oraz wdrażaniu programów edukacyjno-prewencyjnych.

Zgodnie z założeniami zawartymi w ramach celu, iż rozwój kapitału społecznego stanowi ważny czynnik przewagi konkurencyjnej można stwierdzić, że realizowane zadania są adekwatne do kierunków działań, a w regionie zachodzą pozytywne procesy wpływające na jakość zasobów ludzkich. Przejawia się to coraz większym zaangażowaniem mieszkańców

regionu w życiu publicznym poprzez tworzenie różnorodnych struktur organizacyjnych, artykułujących interesy poszczególnych grup oraz dążących do budowy nowoczesnej wspólnoty obywatelskiej. Społeczeństwo Mazowsza charakteryzuje coraz wyższy poziom edukacji, wiedzy oraz kreatywności, co w przyszłości będzie miało wpływ na spójny i trwały rozwój województwa.

2. Cel pośredni - Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu

Przeobrażenia w sferze społeczno-gospodarczej, jakie mają miejsce w województwie mazowieckim, stwarzają dogodne warunki do rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach. Szybkim zmianom sprzyja potencjał naukowo-badawczo-rozwojowy zgromadzony na Mazowszu – szczególnie w Warszawie. Na obszarze województwa realizowanych było wiele zadań zmierzających do wzrostu konkurencyjności gospodarki regionu. W realizację tego celu zaangażowane były liczne podmioty, m.in. przedsiębiorstwa innowacyjne, ośrodki badawcze i uczelnie, dzięki którym Mazowsze umacnia swoje znaczenie nie tylko wśród polskich regionów. Władze samorządowe w zintegrowany sposób podchodzą do rozwoju innowacyjności i konkurencyjności regionu. W 2008 roku Sejmik Województwa Mazowieckiego przyjął Regionalną Strategię Innowacji dla Mazowsza na lata 2007-2015 (RSI). Ma ona istotne znaczenie dla właściwego procesu wdrażania RPO WM, szczególnie w zakresie wsparcia innowacyjności i wzrostu konkurencyjności małych i średnich firm. Zadaniem RSI jest utworzenie trwałych powiązań pomiędzy jednostkami naukowo-badawczymi, przemysłem, samorządem regionu i administracją rządową w celu budowania wzrostu gospodarczego. Do celów projektu należała też identyfikacja potrzeb i barier związanych z podnoszeniem poziomu innowacyjności Mazowsza, przy wykorzystaniu istniejących elementów infrastruktury i wiedzy oraz przy społecznej akceptacji i budowaniu świadomości innowacyjnej wśród beneficjentów projektu.

Działania w zakresie wspierania przedsiębiorczości oraz organizacji samorządu gospodarczego, stowarzyszeń oraz innych instytucji biznesowych i okołobiznesowych koordynowała Agencja Rozwoju Mazowsza S.A.

W realizację Strategii zaangażowane są organizacje otoczenia biznesu mające na celu rozwój przedsiębiorczości na Mazowszu, z którymi współpracuje Samorząd Województwa Mazowieckiego w zakresie organizacji szkoleń i kursów zawodowych, wdrażania innowacyjnych technologii i form zarządzania, wymiany dobrych praktyk oraz wsparcia merytorycznego. Do organizacji otoczenia biznesu należą, m.in.: Mazowiecka Izba Rzemiosła i Przedsiębiorczości, Fundacja Małych i Średnich Przedsiębiorstw, Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości, Mazowiecki Fundusz Poręczeń Kredytowych, Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy, Agencja Rozwoju Mazowsza S.A., Fundacja Arteks, Warszawska Przestrzeń Technologiczna – Centrum Przedsiębiorczości, Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości, Warszawska Izba Handlu Detalicznego i Usług, Stowarzyszenie *Wolna Przedsiębiorczość*, Europejskie Centrum Jakości i Promocji.

Na Mazowszu widoczny jest rozwój przedsiębiorczości. W roku 2009 w porównaniu do 2004 r. liczba podmiotów gospodarki narodowej, zarejestrowanych w systemie REGON wzrosła o około 61 tys. Zjawisko to jest szczególnie widoczne wśród podmiotów zajmujących się pośrednictwem finansowym oraz obsługą nieruchomości i firm.

Duże znaczenie w rozwoju przedsiębiorczości miało kształtowanie i rozwój obszarów produkcyjnych. W latach 2006-2010 Zarząd Województwa Mazowieckiego pozytywnie zaopiniował wnioski o włączenie terenów do Specjalnych Stref Ekonomicznych w gminie

Ciechanów i mieście Mława (Warmińsko-Mazurska Specjalna Strefa Ekonomiczna), w gminach Głinojeck, Nowe Miasto nad Pilicą, Płońsk, Przasnysz i Siedlce (Żelków Kolonia), miastach Pionki, Radom i Węgrów (Tarnobrzaska Specjalna Strefa Ekonomiczna), jak również w miastach Raciąż i Warszawa oraz gminie Płock (Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna).

Wspieranie inwestycji w infrastrukturę techniczną (kompleksowe uzbrojenie terenu, budowa lub modernizacja istniejących obiektów, przystosowanie oraz budowa nowych obiektów do pełnienia funkcji inkubatorów przedsiębiorczości, prace analityczne dotyczące tworzenia terenów inwestycyjnych) ułatwia prowadzenie działalności gospodarczej i sprzyja rozwojowi przedsiębiorstw. Jako przykład można podać: inwestycje w Przasnyskiej Strefie Gospodarczej – budowa drogi Myszyniec-Bartniki – powiat Przasnyski, kompleksowe przygotowanie terenów pod działalność inwestycyjną w gminie Teresin oraz budowę infrastruktury terenów przemysłowych w Łochowie - gmina Łochów.

Na terenie województwa po roku 2006 powstały oraz rozwijały swoją działalność klastry, będące jedną z najbardziej rozwiniętych i zintegrowanych form współpracy, m.in.: Mazowiecki Klaster Kosmiczny, Mazowiecki Klaster Lotniczy – AVIATION MAZOVIA, Mazowiecki Klaster Innowacyjnych Technologii Fotonicznych, Mazowiecki Klaster Druku Reklamy Kolorowa Dolina, Dolina Ekoprodukcji na Mazowszu, Mazowiecki Klaster Kultury i Turystyki, Mazowiecki Klaster Technologii Informacyjnych i Komunikacyjnych, Łódzko–Mazowiecki Klaster Przetwórstwa Warzyw i Owoców, Szydłowiecki Klaster Kamieniarstwa Dolina Piaskowa, Grono Ceramiczne Końskie – Opoczno (obejmuje również obszar Przysuchy), Mazowiecki Klaster Mikroelektroniczny, Klaster Budownictwo - Polska Centralna.

W województwie mazowieckim szczególnego znaczenia nabiera rozwój nowoczesnych technologii z wykorzystaniem własnego potencjału B+R. Przykładem tego jest systematyczny wzrost nakładów ogółem na działalność badawczo-rozwojową, wzrost liczby jednostek prowadzących działalność badawczo-rozwojową, nakładów na działalność innowacyjną w przemyśle, udziału produktów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej przemysłu, liczby udzielonych patentów na wynalazki. Bardzo ważnym procesem było podejmowanie działań zmierzających do stworzenia infrastruktury wsparcia działalności innowacyjnej w województwie mazowieckim. Na Mazowszu działają dwa ośrodki w ramach sieci Enterprise Europe Network (powstała 1 stycznia 2008 r.) przy Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości oraz Instytucie Mechanizacji Budownictwa i Górnictwa Skalnego. Sieć oferuje małym i średnim przedsiębiorstwom usługi, które mają im pomóc rozwinąć potencjał i zdolności innowacyjne. W Warszawie i byłych miastach wojewódzkich działają także Centra Innowacji Naczelnej Organizacji Technicznej, które oferują usługi doradczo-konsultingowe, szkoleniowe oraz informacyjne.

Na Mazowszu działają także Centra Transferu Technologii, których zadaniem jest m.in.: tworzenie baz danych i rozwijanie sieci kontaktów między światem nauki i gospodarki, opracowywanie studiów przedinwestycyjnych, audyt technologiczny, promocja i rozwój przedsiębiorczości technologicznej.

Jednostki otoczenia biznesu działające na terenie województwa mazowieckiego, permanentnie zwiększały zakres i jakość świadczonych usług. Programy realizowane przez te podmioty skierowane były do osób zamierzających podjąć własną działalność gospodarczą. Oprócz wsparcia finansowego ze środków unijnych obejmowały one, także szkolenia z zakresu formalno-prawnych aspektów zakładania firmy, funkcjonowania firmy oraz tworzenia biznes planów. Fundacja Małych i Średnich Przedsiębiorstw (FMiŚP), która od 2001 r. jest Regionalną Instytucją Finansującą na Mazowszu, a jednocześnie regionalnym partnerem Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP), współpracowała przy wdrażaniu programów adresowanych do małych i średnich przedsiębiorstw: SPO WKP, SPO RZL i PO IG. Działalność w zakresie wdrażania funduszy unijnych prowadziła również Mazowiecka Izba

Rzemiosła i Przedsiębiorczości. Na Mazowszu działają także jednostki otoczenia biznesu o zasięgu lokalnym.

Mazowsze jako jedyny polski region otrzymało grant z Unii Europejskiej w 2008 r. na realizację działań z programu *Inteligentna Energia dla Europy*. Za jego wykonanie odpowiada Mazowiecka Agencja Energetyczna (MAE), której celem jest wspieranie wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz wspieranie wdrażania rozwiązań racjonalizujących użytkowanie energii na Mazowszu. Działania Agencji mają doprowadzić do opracowania kompleksowej regionalnej polityki energetycznej oraz koordynacji działań energetycznych w regionie, które przyczynią się do wzrostu innowacyjności i konkurencyjności gospodarki.

Przyjęte założenie, iż *wzrost innowacyjności będzie istotnym czynnikiem rozwoju gospodarki Mazowsza, poprawy jej konkurencyjności i poziomu życia ludności* wpłynie korzystnie na przebieg procesów rozwojowych w regionie. Przyjęty dobór zadań w pełni realizuje kierunki działań. W województwie rozpoczęto, bądź kontynuowano wiele projektów zmierzających do tworzenia nowoczesnych przestrzeni gospodarczych (takich jak: specjalne strefy ekonomiczne, parki naukowo-technologiczne i przemysłowe, inkubatory przedsiębiorczości, klastry), rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw oraz umacniania sektora badawczo-rozwojowego. Dalszy rozwój gospodarki regionu uzależniony będzie od kontynuowania pozytywnych zmian mających na celu absorpcję i dyfuzję innowacji.

3. Cel pośredni - Stymulowanie rozwoju funkcji metropolitalnych Warszawy

We współczesnym zglobalizowanym świecie coraz większą rolę odgrywają metropolie. Pełnią one funkcje centrów zarządzania globalną gospodarką. Dynamika rozwoju regionu mazowieckiego jest uzależniona od tempa rozwoju Warszawy. W okresie 2004-2009 zwiększył się potencjał społeczno-gospodarczy Warszawy, wzrosła też liczba podmiotów gospodarki narodowej w systemie REGON w stolicy i podregionach warszawskich (odpowiednio o ok. 41 tys. i ok. 17,5 tys.). Następuje wzrost ludności i rozwój rynku pracy. Działania podejmowane przez różne podmioty wzmacniały funkcje i potencjał społeczno-gospodarczy metropolii stołecznej wśród regionów polskich i europejskich.

Według rankingu NORDEA Metrox 2008 „siła metropolitalna” innych dużych miast Polski zbliża się do 22% tej, jaką dysponuje Warszawa. Wzrost międzynarodowych funkcji Warszawy spowodowany jest przede wszystkim dużym napływem kapitału zagranicznego oraz lokalizacją siedzib ważnych i prorozwojowych instytucji. Wzrasta rola Obszaru Metropolitalnego Warszawy jako bieguna wzrostu. Do dynamicznie rozwijających się funkcji metropolitalnych należą: akademickie, dyspozycyjno-administracyjne oraz gospodarcze. Powstają ważne inwestycje o znaczeniu europejskim. W Warszawie lokalizowane są siedziby lub filie instytucji międzynarodowych, takich jak Europejska Agencja Zarządzania Współpracą Operacyjną na Granicach Zewnętrznych Państw Członkowskich UE (FRONTEX), CRIF Decision Solutions Poland, Diners Club International, European Bank for Reconstruction and Development, International Finance Corporation Resident Mission in Poland, International Monetary Fund Warszawa, Provident Polska S.A., Banku Światowego oraz innych. Wzmocnienie osadniczych i infrastrukturalnych węzłów policentrycznego rozwoju Obszaru Metropolitalnego Warszawy oraz dynamiczny rozwój m.st. Warszawy korzystnie wpływa na otoczenie regionalne.

W celu zapewnienia harmonijnego i zintegrowanego rozwoju metropolii stołecznej władze województwa mazowieckiego przygotowały Studium Planu Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Warszawy, który pełni funkcję informacyjno-poznawczą. Jednakże

uchwalenie Planu, który pozwoliłby na spójne zarządzanie obszarem metropolitalnym, nie jest możliwe z przyczyn formalno-prawnych.

Stymulacji rozwoju funkcji metropolitalnych towarzyszyły działania zapobiegające lub minimalizujące negatywne skutki procesu metropolizacji, szczególnie widoczne w zagospodarowaniu przestrzeni, ochronie środowiska, rozwoju infrastruktury i poziomie życia mieszkańców. Zostały uchwalone m.in. Programy Ochrony Powietrza oraz Strategia Zrównoważonego Rozwoju Systemu Transportowego Warszawy. Miały one za zadanie ograniczyć negatywne skutki rozwoju miasta i aglomeracji.

Barierą rozwojową w zakresie realizacji inwestycji na obszarze OMW jest niewystarczający stopień pokrycia JST miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, przy jednoczesnym wzroście liczby wydawanych decyzji o ustalenie warunków zabudowy. W Warszawie w latach 2005-2008 stopień pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wzrastał średniorocznie o 1,3% osiągając poziom 19,2% w roku 2008. W Warszawie zmniejszyła się powierzchnia terenów niezabudowanych i rekreacyjno-wypoczynkowych, przy jednoczesnym zwiększeniu powierzchni terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową oraz wzroście gęstości zaludnienia w obszarze OMW.

Poważnym wyzwaniem dla władz samorządowych jest zapewnienie sprawnego transportu publicznego na obszarze OMW. Tylko w przeciągu czterech ostatnich lat liczba pasażerów transportu publicznego w Warszawie wzrosła z 858 mln w 2005 roku do 950 mln w 2009 roku. W związku z tym podjęto działania na rzecz tworzenia zintegrowanego systemu transportu na obszarze metropolii warszawskiej. Przeprowadzono liczne inwestycje w zakresie budowy i rozbudowy infrastruktury transportowej, zakupu i modernizacji taboru, zmian w organizacji transportu publicznego (np. tworzenie strefy biletu metropolitalnego, współpraca w zakresie koordynacji przewozów kolejowych). W okresie realizacji Strategii dokończono budowę pierwszej linii metra i rozpoczęto pracę nad drugą. Ukończono także rozbudowę portu lotniczego Okęcie.

W celu przeciwdziałania degradacji krajobrazu i środowiska przyrodniczego oddano do eksploatacji oczyszczalnię ścieków „Południe” dla lewobrzeżnej części Warszawy, w trakcie realizacji jest modernizacja i rozbudowa oczyszczalni ścieków „Czajka”, wybudowano instalację ozonowania pośredniego i filtracji na węglu aktywnym w Zakładzie Wodociągu Centralnego oraz kontynuowano budowę systemu kanalizacyjnego wokół Zalewu Zegrzyńskiego. Równocześnie nastąpił wzrost udziału oczyszczanych ścieków przemysłowych, zwiększyła się liczba osób korzystających z sieci kanalizacyjnej i wodociągowej, a także nastąpił spadek wielkości odpadów zebranych z obszaru województwa.

Strategia nakreśliła rolę *Obszaru Metropolitalnego Warszawy jako bieguna wzrostu i ośrodka innowacyjności, który stanie się „kołem zamachowym” rozwoju całego regionu*. Podjęto liczne, trafnie dobrane działania, zmierzające do kształtowania spójnego i funkcjonalnego obszaru metropolitalnego, głównie w zakresie budowy i modernizacji infrastruktury technicznej, społecznej i komunalnej; rozwoju funkcji dyspozycyjno-administracyjnych, obsługi gospodarki rynkowej oraz kształtowania rozwiniętego ośrodka akademickiego. Dalszy rozwój metropolii stołecznej uzależniony będzie od skuteczności działań zmierzających do wzmocnienia jej roli w układzie metropolitalnym Europy.

4. Cel pośredni – Aktywizacja i modernizacja obszarów pozametropolitalnych

W okresie realizacji Strategii podjęto działania na rzecz aktywizacji i modernizacji obszarów pozametropolitalnych. W związku z kumulacją negatywnych zjawisk, podejmowane działania skoncentrowane były na likwidacji zapóźnień cywilizacyjnych i poprawie warunków życia ludności na obszarach problemowych wyróżnionych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego. Na obszarach wiejskich zarysowuje się pozytywna tendencja wzrostu odsetka osób pracujących w sektorze usług, przy jednoczesnym spadku w sektorze rolniczym, co niewątpliwie będzie miało pozytywny wpływ na dalsze przeobrażenia w obszarach wiejskich. Rozbudowywana sieć wodociągowa, kanalizacyjna oraz gazowa wpływa na poprawę jakości życia na tych obszarach. W latach 2004-2008 o 7,1 pkt. proc. wzrósł procent ludności korzystającej z sieci wodociągowej, o 4,9 pkt. proc. z sieci kanalizacyjnej oraz o 2,1 pkt. proc. z sieci gazowej.

W celu zapewnienia spójności przestrzennej województwa oraz dostępności komunikacyjnej na obszarach pozametropolitalnych, podjęto działania polegające na usuwaniu niedrożności w miejscach o niskiej przepustowości oraz poprawy jakości sieci drogowej. W latach 2004-2008 nastąpił wzrost długości dróg o nawierzchni twardej, w szczególności dróg gminnych. W zakresie tworzenia *Wielkiej Obwodnicy Mazowsza*, łączącej ośrodki subregionalne - Płock, Ciechanów, Ostrołęka, Siedlce i Radom - wykonano prace poprawiające parametry techniczne i eksploatacyjne wielu odcinków dróg krajowych nr 60 i nr 12 oraz drogi wojewódzkiej nr 627. Rozpoczęto także budowę obwodnicy Gostynina i Raciąża, poprawiono powiązania drogowo-kolejowe z ośrodkami subregionalnymi (Radomiem, Siedlcami, Płockiem, Ostrołęką i Ciechanowem) oraz w obszarze metropolitalnym Warszawy, poprzez dostosowanie sieci drogowej i kolejowej do wymogów normatywnych (parametry, nośność itp.)

Dzięki inwestycjom rządowym modernizowane są główne linie kolejowe w województwie. Jednocześnie nie podjęto działań na rzecz modernizacji linii o znaczeniu lokalnym (z wyjątkiem torów podmiejskich na linii średnicowej w Warszawie). Zauważalny jest także rozwój transportu szynowego.

Dzięki zwiększeniu pracy przewozowej spółki Koleje Mazowieckie o 18%, w latach 2005-2009 udało się zwiększyć liczbę pasażerów o blisko 12 milionów, czyli o niemal 30%. Jednakże pomimo modernizacji problemem pozostaje nadal tabor. Dotychczas doprowadzono do końca trzy przetargi na nowy tabor (na wagony, na elektryczne zespoły trakcyjne (EZT) i na lokomotywy), dwa pozostałe (łącznie na 36 EZT – podstawowy rodzaj taboru KM) zostały anulowane.

W celu zapewnienia dostępności osobom zamieszkałym w małych miastach i wsiach w zakresie usług oświatowych, kulturalnych, zdrowotnych i rekreacyjnych społeczności lokalnych, zrealizowano w regionie wiele inwestycji. Znacząco wzrosły wydatki majątkowe na oświatę na wszystkich szczeblach samorządów w województwie. Pomimo spadku liczby szkół i bibliotek będącego skutkiem zmian demograficznych (spadek liczby uczniów), standard wyposażenia i wykończenia placówek wzrastał. W szkołach policealnych i ponadgimnazjalnych, zrealizowano ponad 30 inwestycji. Na obszarach pozametropolitalnych szczególnie ważny jest rozwój szkolnictwa wyższego umożliwiający zdobycie zawodu (w tym celu rozbudowano i zmodernizowano m.in. bazę dydaktyczną w Ciechanowie i Płocku). Rozbudowie i modernizacji poddawane są także placówki lecznicze w ośrodkach subregionalnych oraz mniejszych miejscowościach. Szybko przybywa też prywatnych

podmiotów działających w zakresie ochrony zdrowia i opieki społecznej. W trakcie budowy są nowe obiekty, w tym Wojewódzki Szpital Specjalistyczny w Ostrołęce i szpital w Pułtusk.

Poprawa powiązań funkcjonalno-przestrzennych w regionie umożliwia przenoszenie impulsów rozwojowych z Warszawy na ośrodki subregionalne. Zwiększenie dostępności obszarów peryferyjnych nastąpiło poprzez rozwój usług teleinformatycznych oraz witryn internetowych poszczególnych instytucji, co wpłynęło korzystnie na dostęp do informacji i załatwienia spraw bez potrzeby przemieszczania się. W ramach poprawy dostępności administracji publicznej Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego uczestniczy w systemie ePUAP.

W celu ochrony i rewaloryzacji środowiska przyrodniczego dla zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju w obszarach pozametropolitalnych, szczególnie cennych przyrodniczo, podjęto liczne działania, w wyniku których nastąpił: spadek emisji zanieczyszczeń pyłowych, emisji dwutlenku siarki i tlenków azotu; wzrost udziału odnawialnych źródeł energii w produkcji energii elektrycznej; wzrost odpadów poddanych odzyskowi; wzrost liczby ludności korzystającej z wodociągów i sieci kanalizacyjnej oraz obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków.

Szczególnie ważnym problemem rozwojowym województwa mazowieckiego jest jego dychotomiczny rozwój. Podjęte liczne działania w wymierny sposób przyczyniają się do likwidacji zapóźnień cywilizacyjnych i poprawy warunków życia ludności na obszarach pozametropolitalnych. Na zmniejszenie różnic rozwojowych wpływa dynamiczny rozwój 13 podstref 5 Specjalnych Stref Ekonomicznych, zajmujących powierzchnię 432 ha, w 17 miejscowościach, z czego 8 położonych jest na obszarach problemowych. Dalsza intensyfikacja inwestycji w zakresie gospodarki oraz budowy infrastruktury technicznej i społecznej przyczyni się do trwałego i spójnego rozwoju regionu.

5. Cel pośredni – Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu

Zarząd Województwa, dostrzegając konieczność integracji regionu poprzez rozwój społeczeństwa obywatelskiego, podjął szereg działań mających na celu kształtowanie postaw obywatelskich, wspieranie inicjatyw pozarządowych, inicjowanie porozumień i stowarzyszeń pogłębiających integrację w regionie oraz tworzenie instytucjonalnych ram dla przedsięwzięć realizowanych na zasadach partnerstwa publiczno-prywatnego. W latach 2004-2009 znacząco wzrosła liczba pozarządowych stowarzyszeń i organizacji społecznych: z 9,5 tys. w 2004 r. do 12,2 tys. w 2009 r. Zwiększyła się również liczba fundacji: z 3,1 tys. w 2004 r. do 4,3 tys. w 2009 roku. Tym samym liczba stowarzyszeń i organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wzrosła z 18,4 w 2004 r. do 23,4 w 2009 r. (było to więcej niż średnio w Polsce, gdzie wartość tego wskaźnika wyniosła w 2009 r. 23,1), a fundacji z 6,0 w 2004 r. do 8,2 w 2009 r.

W celu promocji województwa mazowieckiego, jego potencjału gospodarczego, walorów przyrodniczych, turystycznych i kulturowych, **prowadzono** następujące działania: zorganizowano wiele imprez krajowych i zagranicznych promujących region (targi turystyczne i imprezy promocyjne z udziałem Samorządu Województwa, w 2004 r. – 10, natomiast w 2008 r. – 34, w tym 17 zagranicznych), zwiększono liczbę i nakłady publikacji promujących Mazowsze (wzrost z 9 tys. egzemplarzy w 2004 r. do 250 tys. w roku 2008), stworzono warunki w postaci zachęt i ulg inwestycyjnych w celu przyciągnięcia potencjalnych inwestorów. Poprawiła się aktywna współpraca województwa w aspekcie regionalnym i międzynarodowym (z 12 w 2004 r. do 15 w 2008 r. wzrosła liczba porozumień bilateralnych zawartych przez Samorząd Województwa).

Władze regionu za priorytetowe uznają budowanie trwałego i stabilnego wizerunku Mazowsza jako obszaru o dużym potencjale społeczno-gospodarczym, którego dynamiczny rozwój oparty jest na walorach kulturowych, przyrodniczych oraz krajobrazowych. Wizerunek i tożsamość regionu kształtowane były m.in. przez certyfikację i promocję produktów regionalnych, organizację konkursu na najlepszy produkt żywnościowy na Mazowszu oraz opracowywanie programów związanych z rozwojem turystyki. Z funduszy wojewódzkich realizowane były projekty budujące zainteresowanie lokalną kulturą i historią. Wspierane były liczne oddolne inicjatywy na rzecz promocji „małych ojczyzn” oraz edukacji historycznej mieszkańców regionu.

W celu kontynuacji dotychczasowych działań w zakresie promocji rozwoju kultury w regionie powstały następujące dokumenty regionalne: Strategia Promocji Województwa Mazowieckiego, Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006–2009, Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013.

Ważnym aspektem rozwoju Mazowsza jest wspieranie współpracy z regionami ościennymi. Polega ona, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, na wzmocnieniu powiązań infrastrukturalnych i funkcjonalnych, wspólnych inicjatywach prorozwojowych oraz działaniach związanych z ochroną środowiska. Prowadzenie wspólnych inicjatyw między regionami (w wymiarze krajowym i międzynarodowym) przyczynia się do lepszego gospodarowania zasobami regionu oraz wspólnej realizacji przedsięwzięć, często o kluczowym i synergicznym charakterze. Dobrym przykładem wspierania realizacji inicjatywy turystyczno-rekreacyjnej jest Zielony Szlak Rowerowy Mazowsza.

Województwo Mazowieckie prowadzi współpracę międzynarodową z regionami krajów Unii Europejskiej i Europy Środkowo-Wschodniej. Współpraca dwustronna Województwa Mazowieckiego realizowana jest na podstawie zawartych porozumień, deklaracji i listów intencyjnych. Trwała współpraca jest prowadzona m.in. z regionem Sztokholmskim (Szwecja), Usima (Finlandia), Île-de-France (Francja), Brandenburgią (Niemcy), Hesją (Niemcy), El Prat (Hiszpania), Voltą (Wlk. Brytania), West Sussex (Wlk. Brytania) oraz Fingd Caunty (Irlandia). Region uczestniczy także w inicjatywie PURPLE (Peri-Urban Regions Platform Europe), w ramach której od 2004 roku razem z 12 europejskimi regionami podejmuje działania na rzecz maksymalizacji korzyści wynikających z położenia w pobliżu aglomeracji miejskich i wypracowania odpowiednich metod umożliwiających zrównoważony rozwój europejskich obszarów podmiejskich. Województwo Mazowieckie jest także regionem założycielskim Sieci Regionów Europejskich Wykorzystujących Technologie Kosmiczne – NEREUS (Network of European Regions Using Space Technologies). Jest to platforma 21 europejskich regionów zainteresowanych rozwojem i użyciem technologii kosmicznych, które mogą być wdrożone w proces zarządzania regionem. W ramach stowarzyszenia prowadzone są wspólne projekty.

W Strategii założono, iż efektywność przemian na Mazowszu zależy od *rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, uczestnictwa trzeciego sektora w życiu publicznym oraz kształtowania pozytywnego wizerunku Mazowsza jako regionu o najwyższym potencjale rozwojowym w kraju, rozwiniętych i sprawnych strukturach instytucjonalnych administracji, co ułatwia efektywne przekształcania, unowocześnienia oraz dostosowywania regionu do wyzwań cywilizacyjnych*. Podjęte liczne działania w regionie o wymiernych rezultatach w pełni realizują przyjęte założenia i będą miały pozytywny wpływ na dalsze jego przekształcania oraz pozycję wśród polskich i europejskich regionów.

Ocena realizacji celów strategicznych Strategii

1. Cel strategiczny - Budowa społeczeństwa informacyjnego i poprawa jakości życia mieszkańców województwa

Miernikiem świadczącym o rosnącym poziomie życia mieszkańców województwa mazowieckiego są niewątpliwie dochody ludności. Przeciętne wynagrodzenie brutto zwiększyło się w latach 2004-2008 z 3096 zł do 4036 zł i w 2008 roku było wyższe od przeciętnego wynagrodzenia w kraju o 27%. Rosnący poziom wynagrodzeń przełożył się na wzrost dochodów dyspozycyjnych i rozporządzalnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca w województwie. W latach 2004-2008 dochód dyspozycyjny wzrósł z 903 zł do 1287 zł, a rozporządzalny z 940 zł do 1336 zł.

Wraz ze wzrostem dochodów ludności poprawiła się sytuacja materialna i finansowa społeczeństwa. Z danych przedstawionych przez GUS³⁶ wynika, iż najniższymi wskaźnikami ubóstwa dochodowego³⁷ w kraju odznaczało się województwo mazowieckie. W roku 2008 wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym³⁸ (% osób) w regionie wynosił 12% przy średniej dla Polski wynoszącej 17%.

Czynnikiem sprzyjającym poprawie warunków materialnych życia mieszkańców jest rosnąca aktywność zawodowa ludności. Mazowiecki rynek pracy charakteryzuje się systematycznym wzrostem liczby pracujących i relatywnie wysokim wskaźnikiem zatrudnienia. Liczba osób aktywnych zawodowo w roku 2008 wyniosła 2 637 tys. i w porównaniu z rokiem 2004 była większa o 338 tys. osób. Był to trend odwrotny od średniej krajowej, gdzie nastąpiło zmniejszenie liczby ludności aktywnej zawodowo o 17 tys. osób. Analizując wskaźniki dotyczące pracujących w grupie osób aktywnych zawodowo, widoczny jest wyraźny wzrost liczby pracujących. W ciągu pięciu lat liczba pracujących wzrosła z 1964 tys. do 2479 tys., tj. o 26,2%, w kraju zaś o 14,5%. Równocześnie, w latach 2004-2008 liczba osób bezrobotnych spadła z 333 tys. do 153 tys. osób. Jednakże w 2009 r. w związku ze spowolnieniem gospodarczym widoczne jest odwrócenie tego trendu.

Elementem wpływającym na jakość życia mieszkańców województwa jest dostęp do usług publicznych, w tym instytucji kulturalnych, placówek oświatowych i zdrowotnych. Lata 2004-2008 to okres wyraźnego wzrostu liczby teatrów (z 34 do 40), muzeów (z 97 do 102), domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic (z 246 do 250), obiektów działalności wystawienniczej (z 32 do 42), a także domów i zakładów opieki społecznej (z 169 do 179 – 2007). Pomimo spadku całkowitej liczby kin (z 64 do 55) wzrosła liczba seansów filmowych (z 254 tys. do 290 tys.). Minimalnie zmniejszyła się również liczba bibliotek (z 1030 do 995). W latach 2004-2008 dokonano jednak szerokiej informatyzacji zbiorów bibliotecznych, przy jednoczesnym ciągłym powiększaniu liczby dostępnych publikacji. W zakresie infrastruktury ochrony zdrowia wystąpił trend zmniejszania się liczby szpitali (z 94 do 88) przy jednoczesnym stałym wzroście liczby zakładów ambulatoryjnych i opieki zdrowotnej (z 1551 do 1740). Zwiększyła się także liczba szpitalnych oddziałów ratunkowych (z 21 do 27). Coraz wyższy standard opieki zdrowotnej przełożył się na wzrost przeciętnej długości życia, zarówno w grupie mężczyzn (z 71,0 do 71,7 lat), jak i kobiet (z 79,9 do 80,6 lat).

Warunki życia mieszkańców województwa uległy poprawie również w aspekcie zasobów mieszkaniowych. W latach 2004-2008 w regionie wzrosła zarówno całkowita liczba mieszkań (z 1 851 692 do 1 963 621), jak i przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (z 66,9 m² do 68,4 m²). Zwiększająca się liczba zasobów mieszkaniowych wpłynęła na wyższą dostępność

mieszkań dla społeczności województwa. Warte podkreślenia są także coraz lepsze wskaźniki wyposażenia mieszkań w instalacje wodną, kanalizacyjną oraz gazową.

Jednym z elementów wpływającym na jakość życia ludności są warunki naturalne i środowiskowe występujące w miejscu pracy i zamieszkania. W latach 2004-2008 udało się doprowadzić do spadku całkowitej emisji zanieczyszczeń pyłowych o 5,8 Gg (z 12,5 Gg do 6,7 Gg), zmniejszenia o prawie 12 tys. ton wielkości odpadów zebranych z obszaru województwa, zwiększenia o 15,1% udziału oczyszczanych ścieków przemysłowych (do 87,6% w 2008 r.) i wzrostu udziału odnawialnych źródeł energii w produkcji energii elektrycznej z 0,06% do 0,26%. Równolegle poprzez różne programy i inicjatywy zalesiono 13 tys. ha powierzchni województwa, zwiększając wskaźnik jego lesistości z 22,4% do 22,7%. W wyniku prowadzonych inwestycji znacznie poprawiła się jakość powietrza atmosferycznego jak i stopień czystości wód powierzchniowych.

Fundamentem nowoczesnej gospodarki jest wysoko wyedukowane społeczeństwo, swobodnie posługujące się technologiami informatycznymi, korzystające z narzędzi telekomunikacyjnych i zewnętrznych baz danych. W trakcie realizacji Strategii nastąpił wyraźny wzrost nakładów na cele oświatowe. Większa część tych środków przeznaczona została na inwestycje w sprzęt i infrastrukturę edukacyjną. Efektem podjętych działań był m.in. ponad 20-procentowy wzrost komputeryzacji mazowieckich szkół. Całkowita liczba pracowni komputerowych w szkołach zwiększyła się o 762 pracownie, z 3179 w 2004 r. do 3941 w 2008 r. W 2008 roku najwyższy odsetek szkół wyposażonych w pracownie komputerowe występował w grupie szkół podstawowych (95%), liceów ogólnokształcących (82,5%), gimnazjów (82,3%) oraz szkół zawodowych (65,2%). W pozostałych kategoriach szkół udział ten nie przekraczał poziomu 50%. Równocześnie wyraźnie wzrastał wskaźnik wyposażenia gospodarstw domowych w komputery. W 2008 roku ponad połowa mazowieckich gospodarstw domowych posiadała komputer (59,7%), z czego ponad 80 procent miało dostęp do Internetu. Ponadto, władze państwowe, regionalne i lokalne zrealizowały szereg inwestycji mających na celu wsparcie rozwoju sprawnych systemów teleinformatycznych i zapewnienie dostępu do szerokopasmowego Internetu dla sfery publicznej i komercyjnej oraz rozwijanie e-administracji publicznej. Dzięki funduszom europejskim udało się także przeprowadzić szereg szkoleń upowszechniających umiejętności korzystania z technik teleinformatycznych.

2. Cel strategiczny - Zwiększenie konkurencyjności regionu w układzie międzynarodowym

Mazowsze to jeden z najwyżej rozwiniętych gospodarczo regionów Europy Środkowo-Wschodniej. W okresie realizacji Strategii pozycja regionu uległa dalszemu umocnieniu i według najnowszych danych EUROSTAT wartość PKB w 2007 roku w przeliczeniu na 1 mieszkańca, wyrażona w standardzie siły nabywczej, wyniosła już 87% średniej Unii Europejskiej. W walucie euro było to 52%. Równocześnie, województwo mazowieckie pozostaje najbogatszym polskim regionem. Na jego obszarze wytwarza się blisko 22% całego polskiego PKB i z roku na rok udział ten wzrasta. Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2007 roku wyniósł w województwie mazowieckim 49 415 zł. Był to poziom o 60% wyższy od średniej krajowej, która wynosiła w tym czasie 30 873 zł. Województwo mazowieckie, utrzymując pierwszą lokatę, z roku na rok powiększało dystans dzielący je od innych województw. W latach 2003-2007 PKB wzrósł o 45,3%. W ujęciu regionalnym był to drugi największy wzrost w kraju, wyższy od przeciętnego o 5,8 pkt. proc. W latach 2003–2007 średnie roczne tempo wzrostu PKB kształtowało się na poziomie 7,7% (w cenach stałych), przy średniej krajowej 6,9%.

O wysokiej i rosnącej pozycji województwa mazowieckiego pod kątem konkurencyjności świadczą także najwyższe w kraju wskaźniki wartości dodanej brutto na jednego pracującego. W 2007 roku produktywność regionu była wyższa o 34% od średniej krajowej. Mazowsze utrzymywało pozycję lidera polskiego eksportu. W latach 2004-2008 wartość eksportu regionu wzrosła o ponad 40%. Firmy prowadzące działalność w regionie specjalizują się w eksporcie maszyn i urządzeń elektrycznych, maszyn i urządzeń mechanicznych, pojazdów nieszynowych i ich części oraz owoców, warzyw i przetworów.

Jednym z atutów województwa mazowieckiego jest duży potencjał akademicki i naukowy. Obecnie w województwie działa 105 uczelni wyższych, w tym 75 w Warszawie. Region cechuje się wysokim poziomem wykształcenia mieszkańców, znacząco przewyższającym średnią krajową. W roku akademickim 2008/2009 uczelnie na Mazowszu kształciły 358 tys. studentów, z czego prawie połowa (170 tys.) studiowała na uczelniach niepublicznych. W roku 2009 szkoły wyższe ukończyło blisko 76 tys. absolwentów, z czego blisko 39 tys. to absolwenci uczelni niepublicznych. Napływ absolwentów na rynek pracy regionu powoduje wzrostu udziału osób z wyższym wykształceniem, zwiększając jednocześnie konkurencyjność rynku pracy. Pozwala to wysoce specjalistycznym firmom na znalezienie odpowiednich fachowców. W ostatnich latach popularnością cieszyły się zwłaszcza kierunki humanistyczne, a także ekonomiczne i społeczne. Jednocześnie zaobserwowano spadek liczby studentów na kierunkach technicznych, którzy w przyszłości będą stanowić zaplecze kadrowe generujące i przyswajające nowe rozwiązania technologiczne. Malejąca liczba absolwentów kierunków technicznych może stanowić utrudnienie dla dalszego rozwoju przemysłów innowacyjnych w regionie.

Województwo mazowieckie, mimo iż należy do najbardziej innowacyjnych województw w Polsce, zajmuje odległą pozycję wśród pozostałych regionów europejskich. Wysoki poziom zatrudnienia w sektorach prorozwojowych nie przekłada się na liczbę wniosków patentowych zgłaszanych do Europejskiego Biura Patentowego. Niezbędne stają się tym samym dalsze starania na rzecz tworzenia odpowiednich warunków formalno-prawnych zachęcających przedsiębiorstwa do współpracy z jednostkami badawczymi i instytucjami publicznymi. Zbliżenie tych sektorów umożliwiłoby przyspieszenie postępu technologicznego województwa i tym samym przyczyniłoby się do zwiększenia konkurencyjności regionu.

Pomimo szybkiego wzrostu średnich płac w województwie, Mazowsze pozostaje znacznie bardziej konkurencyjne pod względem kosztów pracy od regionów Europy Północnej i Zachodniej. Koszty pracy w województwie są blisko 4-krotnie niższe od średniej europejskiej i porównywalne do kosztów pracy w pozostałych regionach Europy Środkowo-Wschodniej. Względnie niskie koszty pracy mogą stanowić zachętę dla inwestycji cechujących się wysoką pracochłonnością, natomiast nie wpłyną znacząco na przedsięwzięcia innowacyjne, w szczególności te z grupy przemysłów high-tech.

Elementem podnoszącym konkurencyjność województwa mazowieckiego jest też względnie dobrze rozwinięta infrastruktura lotnicza. Dostępność lotnicza odgrywa bowiem kluczową rolę w wysokorozwiniętych państwach świata biorących aktywny udział w procesie globalizacji działalności gospodarczej. W celu podniesienia dostępności komunikacyjnej transportem lotniczym, zbudowano m.in. nowy terminal na lotnisku im. F. Chopina w Warszawie, zwiększając jego przepustowość z 3,5 do 10 mln pasażerów rocznie. Równocześnie przygotowywana jest realizacja przebudowy lotniska w Modlinie dla linii niskokosztowych, czarterów i cargo. Prowadzone są także starania na rzecz otwarcia cywilnych portów lotniczych w Sochaczewie, Radomiu i Mińsku Mazowieckim.

W celu poprawy stanu infrastruktury drogowej realizowany jest krajowy *Program budowy dróg krajowych na lata 2008-2012*. W latach realizacji Strategii wzrosła długość dróg ekspresowych z 37,9 km w 2004 r. do 84,6 km w 2008. W budowie znajduje się kolejnych 25 kilometrów w ciągu Ekspresowej Obwodnicy Warszawy. W trakcie budowy znajduje się

również autostradowa obwodnica Mińska Mazowieckiego, a na odcinek autostrady A2 Stryków – Konotopa podpisano już z wykonawcami umowy typu „zaprojektuj i zbuduj”. Zgodnie z obowiązującym harmonogramem Ministerstwa Infrastruktury do 2014 roku w województwie powstanie łącznie ponad 212 km autostrad oraz ponad 600 km dróg ekspresowych. Realizacja zaplanowanych inwestycji przyczyni się do zwiększenia konkurencyjności województwa mazowieckiego w układzie krajowym i międzynarodowym. Budowa autostrady A-2, pokrywa się z przebiegiem II Drogowego Paneuropejskiego Korytarza Transportowego, stanowi strategiczny element polskiej infrastruktury drogowej. Zrealizowana autostrada w pełnym jej przebiegu przyczyni się do intensyfikacji stosunków gospodarczych i społecznych pomiędzy Wschodem i Zachodem Europy na linii Berlin (Niemcy)–Warszawa–Mińsk (Białoruś)–Moskwa (Federacja Rosyjska). Przyczyni się także do wzmocnienia spójności ekonomicznej Wspólnoty. Dzięki temu wzrośnie także znaczenie Warszawy, która poprzez powiązania z europejskim układem metropolitalnym w większym stopniu będzie mogła realizować swoje aspiracje metropolii środkowo-europejskiej.

Inną gałęzią transportu, ważną z punktu widzenia dostępności komunikacyjnej regionów, jest transport kolejowy. W celu poprawy stanu technicznego sieci kolejowej realizowana jest modernizacja Warszawskiego Węzła Kolejowego, linii Warszawa - Łódź, linii E20 Warszawa – gr. państwa oraz linii E65 Gdynia - Warszawa. Przygotowywana do przebudowy jest również linia E65 Warszawa - Białystok. Ponadto przygotowywane jest Studium Wykonalności dla linii kolejowej dużych prędkości łączącej Warszawę – Łódź - Poznań i Wrocław. Realizacja tych przedsięwzięć doprowadzi do zwiększenia atrakcyjności i konkurencyjności województwa mazowieckiego w ujęciu międzynarodowym i regionalnym.

Ze względu na wysoką chłonność regionalnego rynku zbytu, wyposażenie w infrastrukturę społeczną i gospodarczą, a także dostępność transportową, poziom bezpieczeństwa powszechnego, zasoby i koszty pracy oraz aktywność władz samorządowych wobec inwestorów, województwo mazowieckie zajmuje jedno z czołowych miejsc w rankingu atrakcyjności inwestycyjnej Polski. Według analiz sporządzonych przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową województwo mazowieckie zajęło w 2009 roku pod tym względem trzecią pozycję w kraju, po województwie śląskim i dolnośląskim, zaś Obszar Metropolitalny Warszawy oceniony został najwyżej.

3. Cel strategiczny - Poprawa spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej regionu w warunkach zrównoważonego rozwoju

Spójny rozwój województwa mazowieckiego warunkowany jest skutecznym działaniem na rzecz zmniejszenia dysproporcji w poziomie rozwoju gospodarczego pomiędzy metropolią warszawską a regionami peryferyjnymi. W związku z tym podejmowane działania ukierunkowane są z jednej strony na wzmocnienie potencjału rozwojowego metropolii warszawskiej, od atrakcyjności której zależy pozycja konkurencyjna Mazowsza w układzie międzynarodowym i europejskim, a z drugiej strony na wspomaganie rozwoju obszarów peryferyjnych i zahamowanie wzrostu dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w województwie. Spójność gospodarcza i przestrzenna województwa wymaga istnienia także innych (poza Warszawą) przyciągających inwestycje biegunów wzrostu.

Wysoka średnia PKB w statystykach województwa jest generowana głównie przez Warszawę, której PKB wynosi 62% całego PKB województwa. Jednocześnie niektóre z pozostałych podregionów zaliczane są do najbiedniejszych w kraju. W obszarze radomskim i ostrołęcko-siedleckim PKB na 1 mieszkańca wynosi mniej niż 50% średniej dla województwa. Dzięki podjętym działaniom i inwestycjom na obszarach pozametropolitalnych

wzrost dysproporcji pomiędzy najbiedniejszym a najbogatszym regionem w poziomie PKB na 1 mieszkańca w latach 2003-2007 uległ zahamowaniu i utrzymywał się na poziomie 1:4.

Duże zróżnicowanie wewnątrzregionalne widoczne jest także w zakresie stopy bezrobocia rejestrowanego. W 2009 roku najniższa stopa bezrobocia występowała w m.st. Warszawie – 2,9%, a najwyższa w podregionie radomskim – 22,2%. Dostrzegając problem wysokiego bezrobocia przede wszystkim na obszarze pozametropolitalnym, władze publiczne jst przez cały okres realizacji Strategii prowadziły politykę stymulacji aktywności gospodarczej i inwestycyjnej na tych obszarach. Rezultatem podjętych działań był wysoki spadek stopy bezrobocia we wszystkich częściach województwa. W latach 2004-2009 najszybciej malało bezrobocie w podregionach ciechanowsko-płockim (o 9,5 pkt. proc.), warszawskim wschodnim (o 8,3 pkt. proc.) i ostrołęcko-siedleckim (o 7,3 pkt. proc.). Spadek bezrobocia wynikał także z rosnących nakładów inwestycyjnych w mazowieckich przedsiębiorstwach, które w latach 2004-2009 w przeliczeniu na 1 mieszkańca wzrosły o ponad 71%. Doprowadziło to do wzrostu poziomu zatrudnienia. W latach 2004-2008 liczba pracujących w całym województwie wzrosła o ponad 196 tys. osób, z czego 186 tys. znalazło pracę w sektorze prywatnym.

Wraz ze zwiększającym się poziomem zatrudnienia oraz większym popytem na pracę ze strony pracodawców rósł także poziom przeciętnych wynagrodzeń w województwie. Średnie wynagrodzenie brutto mieszkańca Mazowsza wzrosło w latach 2004-2008 o 940 zł, tj. o ponad 30% i wyniosło w 2008 roku 4036 zł, przy czym najwyższe występowało w m.st. Warszawie (4505 zł), a najniższe w podregionie ostrołęcko-siedleckim (2655 zł). Warto jednak podkreślić, że obserwowany w ostatnim okresie wzrost płac rozłożył się proporcjonalnie we wszystkich podregionach województwa, tak że zarówno na koniec 2004 jak i 2008 roku, stosunek średniego wynagrodzenia brutto w podregionie najbiedniejszym i najbogatszym utrzymywał się na poziomie 60%.

Uwzględniając dychotomię województwa w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, polityka regionalna władz publicznych ukierunkowana była także na poprawę dostępności komunikacyjnej do regionów peryferyjnych, rozwój i poprawę standardów infrastruktury technicznej i wzmocnienie powiązań Warszawy z otoczeniem. Punktem wyjścia było założenie, że dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna sprzyja właściwemu rozwojowi niemal wszystkich dziedzin życia gospodarczego i społecznego. Tym samym zgodnie z celem strategicznym dążącym do zmniejszenia dysproporcji przestrzennych podejmowano szereg działań inwestycyjnych.

W celu usprawnienia połączeń wewnętrznych w regionie w okresie 2004-2008 o ponad 2 tys. km zwiększono długość dróg utwardzonych, wśród których 81% stanowiły drogi gminne. Gęstość sieci dróg (powiatowych i gminnych), w tym czasie wzrosła o 6 km na 100 km² osiągając w 2008 r. 72,2 km na 100 km². Szczególnie istotny był wzrost długości dróg w podregionie ostrołęcko-siedleckim (o 279 km), gdzie pomimo pozytywnych zmian, sieć jest nadal najrzadsza w województwie mazowieckim (59 km na 100 km²).

Wzrostowi uległa także długość wykorzystywanych linii kolejowych (o 37 km). Wzrost ten oraz umowy pomiędzy Kolejami Mazowieckimi - KM sp. z o.o. a Zarządem Transportu Miejskiego oraz Zarządem Transportu Miejskiego a Warszawską Koleją Dojazdową wprowadzającymi wspólny bilet (w granicach miasta Warszawy - strefa 1, w sąsiednich miejscowościach - strefa 2) spowodował wzmożone zainteresowanie środkami transportu publicznego. Zwiększenie liczby pasażerów Kolei Mazowieckich wyniosło w przeciągu 5 lat ponad 11,6 mln os. rocznie (2004 r. - 40 mln).

Problemem jest dysproporcjonalnie rozwinięta sieć infrastruktury komunalnej. W przeszłości rozwijającej się sieci wodociągowej nie towarzyszył równie szybki rozwój sieci kanalizacyjnej, co spowodowało powstanie dużych dysproporcji między mediami. W latach 2004-2008 dysproporcje te uległy dalszemu powiększeniu, co w konsekwencji prowadzi do

narastania problemu z gospodarką ściekową, w szczególności na tych obszarach, gdzie sieć kanalizacyjna jest najrzadsza.

Dbałość o standard życia mieszkańców, odpowiadanie na ich potrzeby i oczekiwania, troska o środowisko naturalne, jak również zmiana charakteru osadnictwa na obszarach wiejskich i w strefach podmiejskich z rolniczego na mieszkaniowe wymuszają rozbudowę sieci kanalizacyjnej w województwie mazowieckim. Ze względu na znaczne rozproszenie zabudowy w szczególności na obszarach wiejskich oraz niską intensywność zagospodarowania tych terenów, koszty budowy sieci kanalizacyjnej są bardzo wysokie. Z tego powodu inwestorzy budowlani często rezygnują z kosztownych przyłączy do sieci na rzecz bezodpływowych zbiorników, tym samym przerzucając koszty rozbudowy sieci kanalizacyjnej w przyszłości na władze gminne. Prowadzi to do sytuacji w której, w 2008 roku, blisko 40% mieszkańców województwa nie miało dostępu do sieci kanalizacyjnej. Najgorsza sytuacja występuje na obszarach wiejskich (jedynie 15,2% ludności posiadało dostęp do sieci kanalizacyjnej) oraz w szybko urbanizujących się strefach podmiejskich. W latach 2004-2008, przy współfinansowaniu z Unii Europejskiej, wiele gmin przebudowywało i rozbudowywało własne sieci kanalizacyjne. Największe projekty realizowane były w podregionach warszawskim wschodnim i zachodnim, gdzie dostęp do sieci uzyskało dodatkowo odpowiednio 7,4% i 6,0% mieszkańców. Niestety, w dalszym ciągu wskaźnik ten nie przekracza 50%. Znacznemu zwiększeniu uległa także liczba osób obsługiwanych przez oczyszczalnie ścieków - o ponad 127 tys. (tj. o 1,9 pkt. proc., a na obszarach wiejskich o 5,4 pkt. proc.).

Od chwili wprowadzenia zmian w podziale administracyjnym Polski i powstania województwa mazowieckiego, zużycie energii elektrycznej przez odbiorców na jego terenie dynamicznie wzrasta. Wzrastającemu zużyciu energii elektrycznej w województwie towarzyszy rosnący udział odbiorców energii elektrycznej, w tym głównie odbiorców z terenów wiejskich. Jedną z możliwych przyczyn wzrostu zużycia energii może być rozwój sieci teleinformatycznych pozwalających na łatwy dostęp m.in. do informacji za pomocą komputera, niwelując tym samym dysproporcje miasto-wieś.

Szczególną rolę we wzroście inwestycji realizowanych przez samorządy odegrały środki, które dotychczas udało się pozyskać przez JST województwa mazowieckiego z Unii Europejskiej. Istotnym działaniem zmierzającym do wyrównywania dysproporcji regionalnych jest uwzględnianie w ocenie strategicznej RPO WM zasięgu przestrzennego projektu (wraz ze wzrostem zasięgu wzrasta liczba przyznanych punktów). Ponadto uwzględniany jest wpływ projektu na spójność regionu poprzez premiowanie projektów zmniejszających dysproporcje w aspekcie ekonomicznym, społecznym i przestrzennym ze szczególnym uwzględnieniem obszarów problemowych wyznaczonych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego oraz obszarów o szczególnie wysokiej stopie bezrobocia.

Władze województwa mazowieckiego podjęły również starania o włączenie obszarów problemowych, wyznaczonych w PZP WM, do obszarów objętych wsparciem z poziomu krajowego w nowej Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego. W tym celu podjęto działania na rzecz podziału statystycznego podregionów NTS-3 ostrołęcko-siedleckiego i ciechanowsko-płockiego na podregiony ostrołęcki, siedlecki, ciechanowski i płocki. Zgłoszono również propozycję wydzielenia statystycznego Warszawy z województwa na poziomie NTS-2. Powyższe rozwiązania umożliwiłyby odzwierciedlenie rzeczywistych relacji funkcjonalno-przestrzennych na Mazowszu, prawidłową delimitację obszarów problemowych oraz dostosowanie instrumentów polityki regionalnej i przestrzennej do rzeczywistej sytuacji społeczno-gospodarczej poszczególnych części województwa. Jest to także istotne z punktu widzenia prowadzenia polityki regionalnej i polityki spójności w ramach Unii Europejskiej, której środki kierowane są właśnie do obszarów NTS-2 i w mniejszym stopniu do obszarów NTS-3.

Ocena realizacji celu nadrzędnego Strategii

Pomimo krótkiego okresu obowiązywania Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego dokonana ocena celów strategicznych wykazuje, iż podjęte działania wpisują się w realizację celu nadrzędnego *Wzrost konkurencyjności gospodarki i równoważenie rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie jako podstawa poprawy jakości życia mieszkańców*. Region wykazuje szybki wzrost gospodarczy poprzez rozwój gospodarki opartej na wiedzy. Zachodzą pozytywne zmiany zarówno w gospodarce, jak i w społeczności Mazowsza. Polityka równoważenia rozwoju przyczynia się do bardziej równomiernego rozwoju społeczno-gospodarczego całego obszaru, zmniejszenia różnic w poziomie i warunkach życia mieszkańców pomiędzy centrum a obszarami peryferyjnymi.

O realizacji celu nadrzędnego świadczą:

- szybki wzrost gospodarczy w skali całego regionu, kształtowanie nowych obszarów produkcyjnych oraz modernizacja gospodarki Mazowsza;
- efektywne działania na rzecz zwiększenia spójności przestrzennej województwa, które mają wpływ na rozwój miast subregionalnych oraz pozostałych ośrodków miejskich, co przyczynia się do aktywizacji i modernizacji obszarów pozametroplitalnych;
- permanentne umacnianie roli Warszawy jako metropolii, która staje się biegunem wzrostu i ośrodkiem tworzenia innowacji na skalę krajową i europejską;
- znaczny wzrost w rozwoju infrastruktury technicznej oraz infrastruktury transportowej (wiele inwestycji jest w trakcie przygotowania bądź realizacji);
- stosowanie zasady zrównoważonego rozwoju, uznającej komplementarność trzech obszarów: gospodarki, społeczeństwa i zachowania wartości środowiska naturalnego, przy realizacji działań rozwojowych województwa.
- kształtowanie się społeczeństwa obywatelskiego wraz z zwiększającą się rolą i zaangażowaniem w rozwiązywanie problemów społecznych ważnych z punktu rozwoju regionu.

Na rozwój Mazowsza pozytywnie wpływa członkostwo Polski w UE. Zaangażowanie środków unijnych pozwala realizować cele Strategii. Postępujące na świecie procesy globalizacji, szybki postęp naukowo-techniczny oraz kształtowanie się cywilizacji informacyjnej wymuszają na wszystkich podmiotach działających w regionie zwiększanie konkurencyjności w celu dostosowania się do dynamicznie zmieniających się warunków otoczenia zewnętrznego.

W regionie prężnie rozwijają się kluczowe dziedziny gospodarki, zwiększa się aktywność społeczna oraz podejmowane są działania, których celem jest zaspokajanie potrzeb i aspiracji lokalnych społeczności. Mazowsze staje się regionem wzrostu, z którym coraz większa liczba ludności wiąże swoją przyszłość. O stopniu realizacji celu nadrzędnego pozytywnie świadczą tendencje w omówionych już wcześniej w wskaźnikach tj.: PKB na 1 mieszkańca; wartość dodana brutto; wolumen eksportu, poziom przeciętnego wynagrodzenia; zatrudnienia i bezrobocia, liczba przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego.

Aby utrzymać spójny i zrównoważony rozwój całego regionu należy w większym stopniu wzmacniać procesy dyfuzji impulsów rozwojowych na obszary wiejskie oraz pozametroplitalne. Dużym wyzwaniem są także działania służące dalszym przeobrażeniom w rolnictwie i na obszarach pozametroplitalnych. W dalszym ciągu należy wzmacniać rozwój obszaru metropolitalnego Warszawy, miast subregionalnych oraz ośrodków miejskich.

Poważnym problemem jest deficyt mieszkań głównie w obszarze metropolitalnym Warszawy, co ogranicza mobilność przestrzenną ludności i zmniejsza potencjał rozwojowy. Nadal nie wystarczająca jest także pozycja konkurencyjna metropolii warszawskiej względem innych regionów stołecznych w Europie. W dalszym ciągu należy poprawiać stan powiązań funkcjonalnych pomiędzy miastami Mazowsza, minimalizować skutki związane z koncentracją osadnictwa i depopulacją części jego obszaru oraz przeciwdziałać nadmiernym procesom urbanizacji i rozlewania się zabudowy miejskiej. W większym stopniu należy zwrócić uwagę na problem utraty dotychczasowych funkcji społeczno-gospodarczych obszarów oraz miast regionu, gdzie dochodzi do kumulacji negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych przejawiających się niskim poziomem przedsiębiorczości oraz aktywności środowisk lokalnych, wysokim poziomem bezrobocia i odpływem ludności, niską jakością infrastruktury technicznej oraz niskim dostępem do usług publicznych. Narasta problem starzenia się społeczeństwa z czym związane powinno być dostosowanie infrastruktury społecznej.

Wnioski z monitoringu i rekomendacje

Realizacja Strategii

Obecnie obowiązującym dokumentem strategicznym jest uchwalona przez Sejmik Województwa Mazowieckiego w 29 maja 2006 roku Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020 (aktualizacja). Przyjęte w niej cele oraz kierunki działań skonstruowane zostały przedmiotowo, co oznacza, że realizowane są nie tylko przez Samorząd Województwa, ale także przez wszystkie podmioty działające na obszarze województwa. Jednakże odpowiedzialność za realizację zapisów Strategii ponosi Samorząd Województwa, który ma możliwość podejmowania bezpośrednich działań realizacyjnych, stwarzania warunków do realizacji poszczególnych celów, czy też podejmowania działań związanych z promocją inwestycyjną oraz umieszczeniem inwestycji ważnych z punktu widzenia rozwoju Mazowsza w krajowych programach (m.in. operacyjnych). Samorząd Województwa artykułował aktywnie również sprawy i problemy regionu w zakresie polityki regionalnej na forum samorządowym i rządowym, m.in. w zakresie podziału kompetencji w regionie pomiędzy administracją samorządową i rządową, zmian legislacyjnych na poziomie krajowym niezbędnych do usunięcia barier formalno-prawnych utrudniających realizację polityki regionalnej, kształtowania przyszłej europejskiej polityki spójności i związanego z tym podziału środków wsparcia.

Realizacja Strategii wymaga działania i współpracy wszystkich jednostek organizacyjnych Samorządu Województwa. Za jej realizację lub nadzór odpowiedzialne są jednostki organizacyjne wymienione w tabeli w rozdziale piątym Strategii, przy czym za sprawy finansowe, umożliwiające realizację poszczególnych działań, odpowiada Departament Budżetu i Finansów oraz Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych, która powstała w wyniku zmian organizacyjnych UM.

W początkowym etapie Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego była realizowana według scenariusza realistycznego *Spójne Mazowsze*, w którym przyjęto, iż zachodzące trendy i procesy będą sprzyjały rozwojowi regionu. Jednak kryzys na światowych rynkach finansowych miał również wpływ na spowolnienie polskiej gospodarki. W roku 2009 zaczęły uwidaczniać się negatywne procesy w regionie, tj. spadek produkcji i dochodów przedsiębiorstw oraz wzrost bezrobocia. Rozwój Mazowsza zaczął nabierać cech przewidzianych w scenariuszu pesymistycznym, dotyczącym niekorzystnych trendów w gospodarce światowej. W związku z tym wzrosła aktywność władz województwa w działaniach zmierzających do łagodzenia skutków spowolnienia gospodarczego. Polegały one na stałym monitorowaniu sytuacji społeczno-gospodarczej oraz zjawisk zagrażających rozwojowi województwa, jak też zmian w realizacji niektórych zadań wynikających ze znacząco ograniczonego budżetu województwa. W roku 2009 znacznemu zmniejszeniu uległy wpływy z podatku CIT od przedsiębiorstw do budżetu województwa. W tym samym roku w województwie wdrożono program pomocy dla pracodawców tworzących nowe miejsca pracy poprzez refundację części kosztów wynagrodzeń, składek ZUS oraz wydatków na wyposażenie nowych miejsc pracy.

Z dokonanej oceny realizacji poszczególnych celów strategicznych, celów pośrednich i kierunków działań wynika, iż Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego realizowana była prawidłowo i konsekwentnie. Z przeprowadzonej analizy wynika, iż wymiar priorytetowy nadano kierunkom działań, które w pełni realizowały cel nadrzędny. Stopień zaawansowania realizacji zadań Strategii przyczynia się do wykonania poszczególnych kierunków działań przyporządkowanych odpowiednim celom pośrednim, a następnie celom strategicznym.

Przeprowadzony monitoring Strategii pozwolił przeanalizować zmiany dokonujące się we wszystkich sferach funkcjonowania województwa i zaobserwować efekty procesu wdrożeniowego.

Finansowanie rozwoju przez JST

Budżety jednostek samorządu terytorialnego stanowią główne źródło finansowania rozwoju regionu. W 2008 r. gminy Mazowsza dysponowały kwotą 19 777,3 mln zł dochodu ogółem, z czego miasta na prawach powiatu 12 046,8 mln zł, zaś pozostałe gminy 7726,9 mln zł. Największy budżet wśród miast miało m.st. Warszawa – 10 257 mln zł. Ogółem budżety gmin (wraz z miastami na prawach powiatu) wzrosły w latach 2004-2008 o 65,2%. Średnio dochody gmin liczone na 1 mieszkańca w województwie w roku 2008 wyniosły 3806,3 zł, zaś w podregionach: m.st. Warszawa – 6005,3 zł; warszawskim zachodnim – 2993,6 zł; ciechanowsko-płockim – 2874,4 zł; radomskim – 2 757,5 zł; ostrołęcko-siedleckim – 2609,5 zł oraz warszawskim wschodnim – 2444,4 zł.

W roku 2008 najwyższy poziom dochodów ogółem na 1 mieszkańca w przedziale od 3500 zł do 6010 zł miało 13 gmin. Najwyższe dochody ogółem na 1 mieszkańca uzyskała gmina wiejska Nadarzyn (powiat pruszkowski). Najniższy poziom dochodów ogółem, w przedziale od 1870 zł do 2000 zł, uzyskały 4 gminy: Ciechanów (powiat ciechanowski), Mińsk Mazowiecki (powiat miński), Wyszaków (powiat wyszkowski) oraz Celestynów (powiat otwocki). Poziom dochodów w przedziale od 2000 do 2500 zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca miało blisko 50% gmin Mazowsza.

Ogółem w roku 2008 r. samorządy powiatowe (bez miast na prawach powiatu) miały do dyspozycji 2210 mln zł (wielkość o ponad 55% większa aniżeli w roku 2004). Z tego dochody własne powiatów w roku 2008 stanowiły 40,4% dochodów ogółem. W układzie podregionalnym największe dochody ogółem na 1 mieszkańca miały powiaty: piaseczyński (1057 zł) i pułtusi (966 zł), natomiast najniższe siedlecki (382 zł), wołomiński (541 zł) i nowodworski (546 zł), przy średniej dla Mazowsza 735 zł i kraju 714 zł.

Bezpośredni wpływ na realizację celów *Strategii* miały możliwości finansowe budżetu województwa. Środki na realizację zadań własnych województwa mazowieckiego w 2007 r. były najwyższe i wyniosły 1516 mln zł, (po uwzględnieniu wpłat do budżetu państwa z tytułu subwencji wyrównawczej). W przeliczeniu na 1 mieszkańca środki te w 2007 r. wyniosły 292 zł. Po tym roku na skutek spadku dochodów podatkowych CIT i PIT i wzrostu wpłat do budżetu państwa z tytułu subwencji wyrównawczej środki do dyspozycji samorządu rokrocznie spadały, według planu na 2010 r. do poziomu 153 zł na 1 mieszkańca, przy średniej krajowej 180 zł.

Sytuacja ta zmusiła Zarząd Województwa już na początku br. roku do podjęcia szeregu działań oszczędnościowych. Zamrożone zostały wynagrodzenia, zmniejszono dotacje dla podległych instytucji i ograniczono inwestycje. Podjęto również decyzje dotyczące koniecznych zmian w inwestycjach – wydatki zostały zmniejszone aż o 420 mln zł.

Tak więc kryzys gospodarczy spowodował spadek dochodów podatkowych Województwa Mazowieckiego w 2009 r. o ponad 12% w stosunku do zrealizowanych w 2008 roku oraz o 20% w stosunku do dochodów zrealizowanych w 2007 roku. Zagroženiem dla finansów województwa jest system wpłat do budżetu państwa z tytułu subwencji wyrównawczej nie uwzględniający działań na wypadek zmniejszenia dochodów podatkowych. System ten powoduje, że wysokość „janosikowego” z roku na rok rośnie. W 2005 roku wysokość wpłaty ustalonej dla województwa wynosiła 310 mln zł, stanowiąc 24% uzyskanych dochodów podatkowych, jednakże wysokość wpłaty na 2010 rok stanowi już nie 54%, jak wcześniej założono, ale 70% planowanych na ten rok dochodów województwa. Taka sytuacja powoduje, że Mazowsze jest zmuszone zaniechać realizacji lub zawiesić przeprowadzenie ważnych

inwestycji. Od początku ustalenia subwencji, czyli od roku 2004, do chwili obecnej województwo wpłaciło do budżetu państwa ponad 4,5 mld zł. Tylko 12% z tej kwoty wróciło do budżetu Mazowsza w formie części regionalnej subwencji ogólnej, natomiast 88% jest przekazywane do innych samorządów wojewódzkich na realizację ich zadań. Natomiast pozostałe województwa przeznaczyły na ten cel tylko 0,78% sumy jaką wpłaciło Mazowsze.

W związku z dużym spadkiem wpływów z CIT, który jest wynikiem odliczania przez spółki strat poniesionych w poprzednich latach, Samorząd Województwa Mazowieckiego będzie posiadał na realizację zadań własnych tylko 397 mln zł. Dla porównania w 2007 r. była to kwota rzędu 1,3 mld zł.

Potrzebne są zatem zmiany w ustawie o subwencji wyrównawczej, w przeciwnym razie zagrożona będzie realizacja podstawowych zadań przypisanych Mazowszu, a region będzie miał mniejsze możliwości w finansowaniu inwestycji dofinansowanych z Unii Europejskiej. Obecnie obowiązujący system ustalania wpłat wyrównawczych do budżetu państwa narusza gwarantowaną przez Konstytucję RP samodzielność finansową Samorządu Województwa Mazowieckiego a także jest sprzeczny z ideą samorządności, stanowiącą jedną z podstaw sprawnego funkcjonowania państwa demokratycznego.

Polityka rozwoju a potrzeba aktualizacji strategii

Obecnie obowiązująca Strategia odwołuje się do uwarunkowań formalno-prawnych z 2005 roku. Po upływie niemal 5 lat miały miejsce na tyle istotne zmiany, iż zachodzi potrzeba podjęcia prac nad aktualizacją najważniejszego dokumentu strategicznego regionu. Przemawia za tym szereg czynników, do których należą zmiany systemowe kształtowania i realizacji polityki regionalnej, przekształcenia społeczno-gospodarcze oraz zmiany struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa. Duże znaczenie ma również zachowanie spójności programowania strategicznego z planowaniem przestrzennym na poziomie regionu oraz zwiększającą się rolę polityki miejskiej kreowanej zarówno przez rząd jak i samorządy.

Zgodnie z *ustawą o samorządzie województwa z 5 czerwca 1998 roku*, za politykę rozwoju regionu odpowiedzialny jest samorząd województwa. W szczególności opracowuje on strategię rozwoju regionu i wdraża ją z wykorzystaniem określonego instrumentarium, jako koordynator i organizator tego procesu. Uregulowania takie wzmocnione zostały *ustawą z 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju*, która podkreśliła, iż politykę rozwoju prowadzi samorząd województwa na podstawie strategii rozwoju, przy pomocy programów służących osiągnięciu celów określonych w tej ustawie z wykorzystaniem środków publicznych. Ustawa ta definiuje, iż przez politykę rozwoju rozumie się zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju oraz spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej, w skali krajowej, regionalnej lub lokalnej.

Zgodnie z tą ustawą, Strategia musi być spójna ze średniookresową strategią rozwoju kraju szczególnie w zakresie diagnozy sytuacji w odniesieniu do zakresu objętego programowaniem strategicznym z:

- ⇒ uwzględnieniem stanu środowiska oraz zróżnicowań przestrzennych,;
- ⇒ prognozą trendów rozwojowych w okresie objętym strategią,;
- ⇒ określeniem celów rozwoju w zakresie objętym strategią, wskaźników realizacji, określenia kierunków interwencji.

odpowiednio do rodzaju strategii, w ujęciu wojewódzkim lub terytorialnym, systemów realizacji i ram finansowych. W przypadkach, gdy regionalna strategia rozwoju obejmuje okres wykraczający poza okres obowiązywania średniookresowej strategii rozwoju kraju, w strategii regionalnej wydziela się okres odpowiadający okresowi obowiązywania średniookresowej

strategii rozwoju kraju. Obecnie obowiązująca Strategia Rozwoju Kraju (SRK) została opracowana do roku 2015 i do tej daty został określony horyzont czasowy, podczas gdy Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego obejmuje okres do roku 2020. W związku z tym istnieje konieczność wprowadzenia zapisów, które w jasny sposób wydziela cele, priorytety i działania możliwe do osiągnięcia i realizacji zgodnie z komponentem SRK.

Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju przewiduje też aktualizację Strategii Rozwoju Kraju co najmniej raz na cztery lata. Choć obecnie trwające prace nad aktualizacją SRK przewidują wydłużenie jej perspektywy czasowej do 2020 r., potrzeba aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa staje się jeszcze bardziej aktualna. Mimo że okres strategii krajowej prawdopodobnie stanie się zbieżny z okresem przewidzianym w mazowieckiej strategii regionalnej, znaczącym zmianom ulegnie prawodawstwo krajowe, do którego dostosowane muszą być strategie regionalne. Nowe cele, sposoby ich wdrażania oraz metody pomiaru skuteczności realizacji zadań przewidzianych dla województw w krajowej strategii czynią koniecznym aktualizację strategii regionalnych. Tym bardziej, że nie jest to jedyny istotny dokument, który uległ znaczącym zmianom od czasu uchwalenia ostatniej aktualizacji SRWM.

W Polsce nastąpiły zmiany w podejściu do sposobu zarządzania rozwojem, co wynikało ze słabości funkcjonowania systemu programowania strategicznego oraz braku kompleksowego systemu zarządzania rozwojem. W ramach prac nad jego udoskonalaniem na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 27 kwietnia 2009 r. przyjęto **Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski**. Celem dokumentu jest przedstawienie propozycji modelu systemu zarządzania rozwojem. W dokumencie tym proponowana koncepcja podsystemu programowania strategicznego w kraju zakłada budowę czteroszczeblowego systemu dokumentów strategicznych.

27 listopada 2009 r. Rada Ministrów przyjęła **Plan uporządkowania strategii rozwoju** (reassumpcja decyzji 10 marca 2010 r.), który stanowi pierwszy etap prac podjętych przez Rząd nad uporządkowaniem obowiązujących dokumentów strategicznych, tj. strategii i programów rozwoju, w tym programów wieloletnich. Plan zawiera koncepcję dotyczącą zoptymalizowania liczby obowiązujących strategii rozwoju. Podejmowane w tym względzie działania mają doprowadzić do ograniczenia liczby obowiązujących i opracowywanych dokumentów o charakterze strategicznym, w tym strategii rozwoju, które przyjmowane są przez Radę Ministrów, oraz ich systemowego uporządkowania. W dokumencie zaproponowano ograniczenie liczby strategii rozwoju i polityk - z obecnie obowiązujących 42 dokumentów - do 9 nowych, zintegrowanych strategii rozwoju, realizujących średnio- i długookresową strategię rozwoju kraju. Należą do nich Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki, Strategia rozwoju kapitału ludzkiego, Strategia rozwoju transportu, Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko, Sprawne państwo, Strategia rozwoju kapitału społecznego, **Krajowa strategia rozwoju regionalnego 2010-2020: Regiony, miasta, obszary wiejskie**, Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej oraz Strategia zrównoważonego rozwoju wsi i rolnictwa.

Szczególnie ważne jest dostosowanie Strategii Rozwoju Województwa do przyjętej w dniu 13 lipca 2010 r. przez Radę Ministrów Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego. Dokument ten w dużej mierze wyznacza kierunki rozwoju regionów, zasady gospodarowania środkami oraz pociąga za sobą obowiązek aktualizacji strategii wojewódzkich. W projekcie KSRR przewidziano wśród głównych celów przeciwdziałanie marginalizacji na obszarach problemowych zdefiniowanych jako „terytoria cechujące się największą koncentracją negatywnych zjawisk rozwojowych o zasięgu i znaczeniu krajowym lub ponadregionalnym”. Tym bardziej, że w projekcie zadeklarowano dążenie do przejścia od scentralizowanego systemu zarządzania do wielopoziomowego, w którym władze wojewódzkie będą miały do wypełniania szerszy zakres obowiązków. Nową formą instrumentu koordynacji działań mają

być negocjowane umowy cywilnoprawne, tzw. kontrakty terytorialne, obejmujące kluczowe cele i przedsięwzięcia.

Wciąż aktualnym problemem pozostaje brak podstaw prawnych do uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Warszawy. Obecnie trwające prace nad ustawą o obszarach metropolitalnych stwarzają pewne nadzieje w tym zakresie. Istnieje jednak ryzyko wykluczenia samorządu województwa, odpowiedzialnego za koordynację rozwoju województwa jako całości, z koordynacji polityki miejskiej i metropolitarnej. Prace te są nadal w toku, można więc mieć nadzieję, że zostaną uwzględnione interesy zarówno lokalne jak i regionalne.

Trwają także prace nad innymi ważnymi dokumentami m.in. w zakresie prowadzenia zintegrowanej polityki przestrzennej państwa. W opracowywanej **Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju** powinny znaleźć się rozstrzygnięcia w zakresie:

- uwarunkowań, celów i kierunków zrównoważonego rozwoju kraju;
- podstawowych elementów krajowej sieci osadniczej, z wyodrębnieniem obszarów metropolitalnych;
- określenia funkcji i roli ośrodków osadniczych na Mazowszu w układzie krajowym (Nadal obowiązują ustalenia *Koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju*);
- lokalizacji międzynarodowego lotniska dla Polski;
- przesądzeń odnośnie przebiegu lokalizacji wielu ważnych inwestycji transportowych;
- rozstrzygnięć dotyczących inwestycji energetycznych;
- zasad zagospodarowania nowych wielkoobszarowych systemów ochrony przyrody m.in. zasad zagospodarowania nowych obszarów poddanych ochronie prawnej, tj. sieci Natura 2000.

Obecnie zakończono prace związane z oceną Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego. Wnioski zawarte w tym dokumencie wskazują na potrzebę aktualizacji Planu. Przy uaktualnianiu Strategii należy uwzględnić wnioski z Oceny Planu szczególnie w zakresie wyznaczenia obszarów problemowych wraz z zasadami zagospodarowania przestrzennego, w tym obszaru metropolitalnego oraz ustaleń inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym.

W przypadku ewentualnej modyfikacji Strategii należałoby rozważyć w większym stopniu zaakcentowanie następujących zagadnień:

- Województwo mazowieckie utrzymuje i umacnia status regionu najwyżej rozwiniętego w Polsce. Procesy społeczno-gospodarcze w poszczególnych podregionach zachodzą jednak ze zróżnicowaną prędkością, dlatego należałoby wzmocnić wagę działań zmierzających do wzmocnienia bazy ekonomicznej ośrodków miejskich położonych poza Obszarem Metropolitalnym Warszawy.
- Obszar Metropolitalny Warszawy umacnia swoją pozycję jako wiodący ośrodek gospodarczy w Polsce. W celu zwiększenia zasięgu jego oddziaływania niezbędne jest przyspieszenie inwestycji wzmacniających i pogłębiających procesy dyfuzji impulsów rozwojowych płynących z metropolii warszawskiej.
- W niedostatecznym stopniu wykształcone są powiązania funkcjonalne pomiędzy poszczególnymi ośrodkami subregionalnymi. Brak sprawnych, bezpośrednich połączeń transportowych (kolejowych i drogowych) w coraz większym stopniu staje się barierą w ich rozwoju. W zaktualizowanej Strategii należy zatem wzmocnić znaczenie tych miejscowości, jako ośrodków węzłowych powiązanych ze sobą, które powinny stać się regionalnymi centrami wzrostu.

Dodatkowo w nowelizowanej Strategii należy uwzględnić zmiany związane z podziałem na jednostki statystyczne NUTS. Klasyfikacja NUTS nie ma charakteru stałego. Częstotliwość zmian została określona w art. 5 ust. 4 rozporządzenia WE nr 1059/2003, który stanowi, że zmiany w klasyfikacji przyjmowane są w drugiej połowie roku kalendarzowego, nie częściej jednak niż raz na trzy lata. Ostatnia rewizja klasyfikacji nastąpiła w 2006 roku. W jej następstwie zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dn. 14 listopada 2007r. (Dz. U. Nr 214, poz.1573) od 1 stycznia 2008 roku została wprowadzona zmiana w Nomenklaturze Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych, polegająca na zwiększeniu do 66 liczby podregionów (NTS 3). Wprowadzono wówczas nowy podział kraju na 66 jednostek statystycznych NUTS 3 (podregionów), obowiązujący od 1 stycznia 2008 r. Podregion warszawski został podzielony na podregion warszawski wschodni i warszawski zachodni. Przeniesiono też powiat garwoliński z podregionu radomskiego do podregionu warszawskiego wschodniego. Nie uwzględniono przy tym innych postulatów województwa odnośnie podziału podregionu „ciechanowsko-płockiego” i „ostrołęcko-siedleckiego”. W związku z powyższym, niepodjęcie działań w tym momencie, spowoduje przesunięcie dyskusji o kolejne lata.

Tymczasem wydzielenie Warszawy jako osobnej jednostki statystycznej NUTS-2 umożliwiłoby bardziej adekwatne zobrazowanie sytuacji społeczno-gospodarczej województwa, którego duża część nadal potrzebuje pomocy typowej dla celu konwergencja. Znaczące zawyżanie statystyk przez stolicę województwa i kraju powoduje tworzenie błędnego wrażenia, jakoby całe województwo nie kwalifikowało się do celu pierwszego polityki regionalnej.

W przypadku braku wprowadzenia postulowanych zmian, całe województwo prawdopodobnie zostanie wyłączone z celu 1 *Konwergencja* (w ramach polityki regionalnej) i włączone w cel 2 *Konkurencyjność regionalna i zatrudnienie*. Cel 2 jest przeznaczony dla regionów, które przekroczyły próg 75% średniego PKB UE, w którym obecnie już mieści się Mazowsze. Taka zmiana uniemożliwiłaby korzystanie z tak dużych jak obecnie źródeł finansowych Unii (na cel pierwszy przeznaczonych jest 78%, a na cel drugi 18% środków), co utrudniłoby rozwój obszaru województwa położonego poza OMW. Pomimo niemożliwości określenia w tej chwili kształtu polityki regionalnej Unii w zaktualizowanej wersji strategii, konieczne jest dalsze wzmocnienie powiązań funkcjonalno-przestrzennych regionu, tak aby potencjalne zmiany nie wywołały tak bolesnych skutków w obszarach peryferyjnych regionu, w których wskaźniki rozwoju są zbliżone do wskaźników regionów ściany wschodniej (które z tego tytułu mogą liczyć na dodatkowe, preferencyjne źródła finansowania).

Pozytywnym sygnałem jest fakt dostrzeżenia w KSRR problemu zawyżania statystyk województwa przez OMW oraz zapowiedzi w dokumentach unijnych o mechanizmach wsparcia przejściowego, mających złagodzić negatywne skutki wyłączenia regionów ze wsparcia w ramach celu *Konwergencja*.

Rekomendacje końcowe

- Realizacja *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego* przebiega w warunkach szybko zmieniającego się otoczenia zewnętrznego, zarówno w przestrzeni krajowej, jak i międzynarodowej.
- Właściwie dokonano doboru celów o charakterze strategicznym i operacyjnym, jak też wyznaczono kierunki działań.
- Prowadzona polityka rozwojowa przy pomocy różnorodnych podmiotów przynosi wymierne rezultaty w wyniku czego cały region ulega modernizacji. Potwierdza to potrzebę kontynuacji dotychczasowych działań.
- W związku ze zmianą systemu zarządzania rozwojem Polski, w tym kwestii planowania regionalnego zachodzi potrzeba dostosowania *Strategii Rozwoju Województwa*

Mazowieckiego do dokumentów krajowych - Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego. Obowiązek dostosowania zawartości dokumentów strategicznych na poziomie regionalnym do zawartości dokumentów strategicznych i planistycznych na poziomie krajowym nakłada Ustawa z 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

- Zapisy Strategii należy też dostawać do zmian przepisów prawnych w ustawodawstwie krajowym i unijnym oraz do dokumentów strategiczno-programowych, tj. Europa 2020.
- Zmiany kompetencyjne i organizacyjne poszczególnych jednostek samorządu dają podstawę do nowelizacji treści Strategii, zwłaszcza w warstwie realizacyjnej.
- Podczas aktualizacji Strategii należałoby zwrócić szczególną uwagę na te kierunki działań w ramach których zrealizowano większość przedsięwzięć. Będą one bowiem wymagały modyfikacji i uzupełnienia o nowe treści.
- Przeprowadzona ocena procesu i postępu wdrażania zamierzeń strategicznych w pełni uprawnia do podjęcia modyfikacji obecnej *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego* zgodnie z harmonogramem działań, przyjętym w *Informacji w sprawie działań niezbędnych do podjęcia przez RM i inne podmioty publiczne zapewniających wdrażanie przyjętej przez RM w dniu 13 lipca 2010 r. Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie*.

Tabelaryczne zestawienie mierników celów operacyjnych Strategii

Uwaga metodologiczna:

Kolorem zielonym oznaczono mierniki wyrażone w liczbach bezwzględnych;

Kolorem ciemnożółtym oznaczono mierniki wyrażone w wartościach procentowych;

Kolorem ciemnoniebieskim oznaczono bezwzględne kwoty walutowe;

Kolorem niebieskim oznaczono współczynniki kwotowe;

Kolorem jasnopomarańczowym oznaczono współczynniki liczbowe;

Kolorem różowym oznaczono indeksy odnoszące się do roku poprzedzającego rok badany;

Czcionką pochylą oznaczono dane szacunkowe;

Kreska (-) – zupełny brak informacji lub brak informacji wiarygodnych;

Zero (0), (0,0) – zjawisko nie wystąpiło lub zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5 (0,05).

Skróty:

tys.	- tysiąc	mln	- milion
zł	- złoty	%	- procent
‰	- promil	szt.	- sztuka
Gg	- gigagram	t	- tona
m	- metr	m ²	- metr kwadratowy
km	- kilometr	km ²	- kilometr kwadratowy
ha	- hektar	MW	- megawat
GWh	- gigawatogodzina	CO ₂	- dwutlenek węgla
OMW	- Obszar Metropolitalny Warszawy	B+R	- badawczo - rozwojowy

Cel 1. Rozwój kapitału społecznego

Kierunki działań

1.1. Rozwój społeczeństwa informacyjnego i teleinformatyzacji

Komputeryzacja szkół	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>komputery w szkołach według poziomu kształcenia - % danej grupy szkół w województwie</i>							
szkoły podstawowe	87,8	90,2	93,5	93,9	95,0	-	-
gimnazja	79,2	78,1	79,8	79,8	82,3	-	-
zasadnicze zawodowe	16,6	16,1	16,6	26,5	31,1	-	-
licea ogólnokształcące	71,6	71,1	68,9	77,6	82,5	-	-
licea profilowane	23,5	22,1	19,4	33,1	48,0	-	-
zawodowe (bez szkół zasadniczych)	26,5	35,9	46,0	55,6	65,2	-	-
szkoły policealne	24,9	22,3	26,0	47,3	46,2	-	-
<i>komputery z dostępem do Internetu w szkołach w województwie według poziomu kształcenia</i>							
szkoły podstawowe	10 259	11 142	18 674	21 933	24 603	-	-
gimnazja	9 579	9 875	12 242	13 934	14 983	-	-
zasadnicze zawodowe	409	517	725	799	1 221	-	-
licea ogólnokształcące	6 701	6 599	8 129	9 633	10 554	-	-
licea profilowane	1 047	1 061	1 217	1 229	1 486	-	-
zawodowe (bez szkół zasadniczych)	3 317	3 332	5 312	5 742	7 360	-	-
szkoły policealne	1 261	1 146	1 818	2 832	2 873	-	-
<i>udział % komputerów z dostępem do Internetu w liczbie komputerów przeznaczonych do użytku uczniów w szkołach według poziomu kształcenia</i>							
szkoły podstawowe	64,6	67,8	78,2	81,9	85,7	-	-
gimnazja	90,0	92,6	93,1	93,9	94,0	-	-
zasadnicze zawodowe	74,4	86,7	86,8	90,0	97,9	-	-
licea ogólnokształcące	94,0	94,9	97,0	96,8	97,3	-	-
licea profilowane	86,7	94,8	95,5	96,6	97,7	-	-
zawodowe (bez szkół zasadniczych)	83,0	85,6	92,0	93,8	94,6	-	-
szkoły policealne	78,2	75,7	83,4	93,6	92,1	-	-
<i>pracownie komputerowe w województwie</i>							
szkoły podstawowe	1 403	1 435	1 693	1 757	1 831	-	-
gimnazja	846	832	892	926	959	-	-
zasadnicze zawodowe	45	39	52	57	64	-	-
licea ogólnokształcące	445	429	449	474	498	-	-
licea profilowane	79	69	67	82	73	-	-
zawodowe (bez szkół zasadniczych)	261	265	318	325	368	-	-
szkoły policealne	100	95	111	123	148	-	-
Komputeryzacja gospodarstw domowych i jednostek samorządu terytorialnego	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>% gospodarstw domowych wyposażonych w komputer</i>	35,8	42,0	48,0	53,2	59,7	-	-
<i>% gospodarstw domowych wyposażonych</i>	20,2	26,9	32,5	40,5	49,4	-	-

w komputer osobisty z dostępem do Internetu							
osoby zatrudnione w jednostkach samorządowych na 1 stanowisko komputerowe	15,4	-	-	-	-	-	-

1.2. Wzrost poziomu wykształcenia i poprawa jakości kadr

Wykształcenie	2002 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
% osób w wieku 13 lat i więcej z wykształceniem							
wyższym	13,8	-	-	-	-	-	-
policealnym	3,8	-	-	-	-	-	-
średnim zawodowym	20,5	-	-	-	-	-	-
średnim ogólnym	10,2	-	-	-	-	-	-
Uczniowie i studenci	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
uczniowie na 10.000 mieszkańców	1 563	1 515	1 474	1 420	1 390	-	-
studenci ogółem	348 553	350 947	349 813	347 964	344 292	-	-
studenci na 10.000 mieszkańców według siedziby szkół wyższych	721	720	713	703	688	-	-
% studentów otrzymujących stypendia	19,9	25,5	24,1	23,0	20,9	-	-
socjalne	9,2	6,7	13,8	12,2	10,2	-	-
Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
ogółem i według miejsca zamieszkania	115 849	118 398	124 253	127 769	135 874	-	-
zamieszkałe w mieście	86 406	89 004	94 245	97 684	103 226	-	-
zamieszkałe na wsi	29 443	29 394	30 008	30 085	32 648	-	-
w % w województwie według miejsca zamieszkania							
zamieszkałe w mieście	74,6	75,2	75,8	76,5	76,0	-	-
zamieszkałe na wsi	25,4	24,8	24,2	23,5	24,0	-	-
Uczniowie uczący się języka angielskiego	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
ogółem w województwie, według rodzajów nauczania							
w nauczaniu obowiązkowym	550 878	540 103	497 893	571 055	606 149	-	-
w nauczaniu nadobowiązkowym	90 914	100 410	148 654	86 795	45 264	-	-
% uczniów szkół podstawowych w województwie, według rodzajów nauczania							
w nauczaniu obowiązkowym	65,4	65,5	45,3	72,3	87,8	-	-
w nauczaniu nadobowiązkowym	10,8	12,2	40,1	19,4	8,9	-	-
Kształcenie ustawiczne dorosłych	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
szkoły dla dorosłych według poziomu kształcenia w województwie							
szkoły podstawowe	0	0	0	1	0	-	-
gimnazja	9	12	13	13	11	-	-
licea ogólnokształcące	205	247	257	267	285	-	-
licea profilowane	3	8	10	10	10	-	-

szkoły zasadnicze (zawodowe)	9	8	12	12	11	-	-
szkoły zawodowe	216	217	155	145	118	-	-
<i>udział % osób uczących się i dokształcających w liczbie ludności w wieku 25-60 lat i więcej</i>	6,20	6,20	1,37	1,24	-	-	-

1.3. Wzrost zatrudnienia w regionie i przeciwdziałanie bezrobociu

Pracujący w gospodarce narodowej	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem, według sektorów ekonomicznych</i>							
Województwo Mazowieckie	2 024 968	2 066 841	2 116 141	2 218 546	2 252 575	-	-
w sektorze rolniczym	320 826	321 022	320 958	321 524	321 084	-	-
w sektorze przemysłowym wraz z budownictwem	449 008	441 871	464 732	491 638	481 401	-	-
w sektorze usługowym - usługi rynkowe	920 239	962 693	985 849	1 051 165	1 089 876	-	-
w sektorze usługowym - usługi nierynkowe	334 895	341 255	344 602	354 219	360 214	-	-
<i>ogółem, rok poprzedni = 100, według sektorów ekonomicznych</i>							
Województwo Mazowieckie	102,43	102,07	102,39	104,84	101,53	-	-
w sektorze rolniczym	100,53	100,06	99,98	100,18	99,86	-	-
w sektorze przemysłowym wraz z budownictwem	99,27	98,41	105,17	105,79	97,92	-	-
w sektorze usługowym - usługi rynkowe	105,07	104,61	102,41	106,63	103,68	-	-
w sektorze usługowym - usługi nierynkowe	101,59	101,90	100,98	102,79	101,69	-	-
<i>województwo = 100, według sektorów ekonomicznych</i>							
w sektorze rolniczym	15,8	15,5	15,2	14,5	14,3	-	-
w sektorze przemysłowym wraz z budownictwem	22,2	21,4	22,0	22,2	21,4	-	-
w sektorze usługowym - usługi rynkowe	45,4	46,6	46,6	47,4	48,4	-	-
w sektorze usługowym - usługi nierynkowe	16,5	16,5	16,3	16,0	16,0	-	-
<i>w sektorze prywatnym</i>	1 516 355	1 555 466	1 607 359	1 706 278	1 733 655	-	-
<i>w sektorze prywatnym, rok poprzedni = 100</i>	103,29	102,58	103,34	106,15	101,60	-	-
Wskaźnik zatrudnienia	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem, według miejsca zamieszkania, płci i wieku (w %)</i>							
Województwo Mazowieckie	47,7	47,8	49,9	51,9	55,3	55,3	-
miasto	47,1	47,5	50,4	52,1	55,6	-	-
wieś	48,8	48,3	49,0	51,5	55,0	-	-
kobiety	42,2	41,4	43,8	45,7	47,9	48,7	-
mężczyźni	53,9	54,9	56,5	58,7	63,6	62,7	-
15 - 29 lat	38,9	41,6	43,4	46,4	51,6	50,6	-
30 - 39 lat	79,5	79,8	79,8	83,5	85,3	86,1	-
40 - 49 lat	75,7	76,1	79,1	80,1	83,3	84,3	-
50 lat i więcej	29,5	29,0	30,8	31,1	33,1	33,3	-
Bezrobocie	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (II kw.)
<i>ogółem, według miejsca zamieszkania, płci, wieku i poziomu wykształcenia</i>							
Województwo Mazowieckie	352 946	332 525	285 612	219 924	178 028	224 480	227 872

miasto	203 454	190 113	161 777	120 328	95 517	123 404	130 006
wieś	149 492	142 412	123 835	99 596	82 511	101 076	97 866
kobiety	174 467	166 277	148 463	117 442	93 650	107 950	108 953
mężczyźni	178 479	166 248	137 149	102 482	84 378	116 530	118 919
24 lata i mniej	79 947	69 463	55 186	38 837	32 583	45 423	44 139
25 - 34 lata	98 216	91 909	79 061	61 639	51 183	65 899	67 748
35 - 44 lata	71 789	66 063	55 261	41 658	33 151	41 454	42 077
45 - 54 lata	84 824	83 345	73 019	56 199	42 939	48 563	48 291
55 lat i więcej	18 170	21 745	23 085	21 591	18 172	23 141	25 617
wyższe	19 841	20 666	19 355	16 353	16 017	23 987	24 978
policealne oraz średnie zawodowe	79 783	74 884	64 207	49 215	39 478	49 442	50 525
średnie ogólnokształcące	24 686	25 294	24 278	20 263	17 936	25 507	27 887
zasadnicze (zawodowe)	115 608	105 115	86 169	64 050	50 159	61 307	60 025
gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe	113 028	106 566	91 603	70 043	54 438	64 237	64 457
<i>w % według miejsca zamieszkania, płci, wieku i poziomu wykształcenia</i>							
Województwo Mazowieckie							
miasto	57,6	57,2	56,6	54,7	53,7	55,0	57,1
wieś	42,4	42,8	43,4	45,3	46,3	45,0	42,9
kobiety	49,4	50,0	52,0	53,4	52,6	48,1	47,8
mężczyźni	50,6	50,0	48,0	46,6	47,4	51,9	52,2
24 lata i mniej	22,7	20,9	19,3	17,7	18,3	20,2	19,4
25 - 34 lata	27,8	27,6	27,7	28,0	28,7	29,4	29,7
35 - 44 lata	20,3	19,9	19,3	18,9	18,6	18,5	18,5
45 - 54 lata	24,0	25,1	25,6	25,6	24,1	21,6	21,2
55 lat i więcej	5,1	6,5	8,1	9,8	10,2	10,3	11,2
wyższe	5,6	6,2	6,8	7,4	9,0	10,7	11,0
policealne oraz średnie zawodowe	22,6	22,5	22,5	22,4	22,2	22,0	22,2
średnie ogólnokształcące	7,0	7,6	8,5	9,2	10,1	11,4	12,2
zasadnicze (zawodowe)	32,8	31,6	30,2	29,1	28,2	27,3	26,3
gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe	32,0	32,0	32,1	31,8	30,6	28,6	28,3
<i>szczególne kategorie bezrobotnych – % ogólnej liczby</i>							
bezrobotnych bez prawa do zasiłku	87,2	86,8	87,0	85,9	82,4	79,3	80,9
długotrwale bezrobotnych	56,0	67,2	67,1	64,5	54,9	43,1	44,7
bezrobotnych w wieku do 25 lat i powyżej 50 roku życia	39,9	39,4	40,5	41,3	41,9	42,5	42,5
osób w okresie do 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki	-	4,2	3,8	3,4	4,4	5,4	3,4
osób niepełnosprawnych	1,8	2,0	2,2	2,7	3,6	3,7	3,7
<i>stopa bezrobocia rejestrowanego w %</i>							
Województwo Mazowieckie	14,7	13,8	11,8	9,0	7,3	9,0	9,1

1.4. Podniesienie standardów ochrony zdrowia i zmniejszenie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych

Przeciętne dalsze trwanie życia	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>przeciętna liczba lat życia dla osób nowonarodzonych</i>							
mężczyźni	71,01	71,06	71,41	71,28	71,68	71,84	-
kobiety	79,87	80,18	80,09	80,44	80,55	80,44	-
Umieralność niemowląt	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>na 1000 urodzeń żywych</i>	6,02	6,02	4,98	4,86	4,86	4,9	-
Zgony według przyczyn	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>na 100.000 mieszkańców</i>	1 000,5	1 006,8	1 010,6	1 021,9	1023,12	-	-
choroby zakaźne i pasożytnicze	7,6	6,5	6,7	8,3	9,6	-	-
nowotwory	253,1	252,7	254,9	258,4	257,2	-	-
choroby układu krążenia	436,3	428,5	429,3	452,5	470,6	-	-
zaburzenia wydzielania wewnętrznego, stanu odżywiania i przemiany metabolicznej	14,8	16,2	18,0	17,5	15,4	-	-
objawy i stany niedokładnie określone	73,2	77,0	77,9	68,5	47,7	-	-
urazy i zatrucia według zewnętrznej przyczyny	73,7	71,9	72,0	70,6	72,6	-	-
choroby układu oddechowego	55,0	61,4	61,5	63,8	68,0	-	-
choroby układu trawiennego	47,1	48,8	46,6	46,3	46,7	-	-
Infrastruktura ochrony zdrowia	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>szpitale publiczne i niepubliczne</i>	94	98	90	92	88	-	-
na 10.000 mieszkańców	0,183	0,190	0,174	0,177	0,169	-	-
<i>zakłady ambulatoryjnej opieki zdrowotnej</i>	1 551	1 512	1 678	1 707	1 740	-	-
na 10.000 mieszkańców	3,01	2,93	3,24	3,29	3,34	-	-
<i>praktyki lekarskie</i>	550	436	630	370	406	-	-
<i>zakłady opiekuńczo - lecznicze</i>	37	36	41	42	46	-	-
<i>hospicja</i>	7	8	8	11	10	-	-
<i>apteki</i>	1 031	1 061	1 086	1 113	1 191	-	-
na 10.000 mieszkańców	2,00	2,06	2,10	2,15	2,29	-	-
<i>łóżka w zakładach stacjonarnej opieki zdrowotnej (szpitale ogólne)</i>	23 506	23 516	23 101	22 958	24 228	-	-
na 10.000 mieszkańców	45,68	45,59	44,67	44,25	46,55	-	-
<i>szpitalne oddziały ratunkowe</i>	21	25	24	25	27	-	-
<i>lekarze</i>	12 988	11 609	11 811	12 167	11 896	-	-
na 10.000 mieszkańców	25,2	22,5	22,8	23,4	22,9	-	-
<i>lekarze stomatolodzy</i>	1 541	1 327	1 374	1 609	1 498	-	-
na 10.000 mieszkańców	3,0	2,6	2,7	3,1	2,9	-	-
<i>pielęgniarki</i>	24 224	24 202	24 068	25 567	25 320	-	-
na 10.000 mieszkańców	47,1	46,9	46,5	49,3	48,7	-	-
<i>położne</i>	2 599	2 537	2 517	2 739	2 820	-	-
na 10.000 mieszkańców	5,1	4,9	4,9	5,3	5,4	-	-

1.5. Dążenie do poprawy warunków i zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych

Mieszkania	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w m²</i>	66,9	67,1	67,5	67,9	68,4	-	-
<i>powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 osobę w m²</i>	24,1	24,4	24,8	25,2	25,8	-	-
<i>mieszkania ogółem</i>	1 851 692	1 875 507	1 899 993	1 927 190	1 963 621	2 002 606	2 009 871
<i>liczba mieszkań na 1000 mieszkańców</i>	359,8	363,6	367,4	371,4	377,3	383,5	-
<i>liczba osób przypadająca na 1 mieszkanie</i>	2,8	2,8	2,7	2,7	2,7	2,6	-
<i>% mieszkań w województwie wyposażonych w instalację</i>							
wodociąg	92,4	92,5	92,6	93,5	93,7	-	-
łazienka	85,3	85,5	85,8	86,6	86,9	-	-
gazociąg	59,3	59,2	59,0	59,7	59,5	-	-
<i>% gospodarstw domowych mieszkających samodzielnie w mieszkaniu</i>	2002 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
Województwo Mazowieckie	73,0	-	-	-	-	-	-
% ludności w gospodarstwach domowych	77,6	-	-	-	-	-	-
Mieszkania oddane do użytkowania	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
Województwo Mazowieckie	23 849	28 241	27 090	30 252	38 154	38 985	7 265

1.6. Intensyfikacja działań na rzecz rozwiązywania problemów społecznych

Przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę w gospodarstwach domowych	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>dochód rozporządzalny na 1 osobę w zł</i>	940,18	937,97	1 048,80	1 207,15	1 336,46	-	-
<i>dochód do dyspozycji na 1 osobę w zł</i>	903,37	904,88	1 011,51	1 165,16	1 286,55	-	-
<i>przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł</i>	3 095,96	3 227,04	3 381,13	3 670,84	4 036,26	4 179,63	4 237,94
Świadczenia z pomocy społecznej	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogólna kwota świadczeń w zł</i>	319 034 800	349 814 600	474 296 100	393 763 000	420 027 000	-	-
<i>osoby korzystające ze świadczeń na 10.000 mieszkańców</i>	542,0	592,0	703,8	524,7	475,1	-	-
Domy i zakłady pomocy społecznej	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem i według kategorii</i>							
Województwo Mazowieckie	169	175	180	179	176	-	-
osób w podeszłym wieku	54	59	62	63	68	-	-
przewlekłe somatycznie chorych	31	31	30	37	36	-	-
dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie	27	23	22	22	23	-	-
dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie	10	10	10	11	9	-	-
przewlekłe psychicznie chorych	11	11	12	17	18	-	-
bezdolnych	26	30	34	33	26	-	-
<i>miejsca w domach i zakładach</i>	13 524	13 764	14 184	14 245	13 045	-	-
<i>osoby oczekujące na umieszczenie w domach</i>	2 320	1 953	1 173	1 898	2 622	-	-

<i>pomocy społecznej</i>							
Uzależnienia	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>poradnie leczące uzależnienia ogółem</i>	-	163	142	153	155	-	-
w tym uzależnienia od alkoholu	-	86	83	89	96	-	-
w tym uzależnienia od narkotyków	-	77	37	38	34	-	-
<i>osoby uzależnione</i>							
uzależnienia od alkoholu	20 360	21 281	30 860	30 761	32 037	-	-
uzależnienia od narkotyków	2 522	-	6 636	6 782	6 299	-	-

1.7. Poprawa bezpieczeństwa publicznego

Przestępstwa stwierdzone	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>liczba przestępstw i ich struktura</i>							
Województwo Mazowieckie	208 600	205 990	189 162	159 857	136 522	145 279	31 566
przeciwko życiu i zdrowiu	3 918	3 844	3 917	3 653	3 533	3 496	-
przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i bezpieczeństwu w komunikacji	23 878	31 248	31 389	24 484	22 163	-	-
przeciwko wolności i obyczajowości	5 854	5 785	6 042	5 274	4 518	-	-
przeciwko rodzinie i opiece	5 815	4 947	4 555	4 672	4 351	-	-
przeciwko mieniu	136 511	124 813	104 821	85 369	76 199	81 870	-
<i>wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw (w %)</i>							
Województwo Mazowieckie	46,2	50,4	57,2	60,4	58,7	59,1	63,5
Wypadki drogowe i ofiary wypadków	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>liczba wypadków drogowych</i>	6 307	6 398	6 638	6 874	6 910	5 763	821
<i>ofiary ranne</i>	7 672	7 926	8 211	8 469	8 403	7 085	1 040
<i>ofiary śmiertelne</i>	967	880	855	958	920	784	86

Cel 2. Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu

Kierunki działań

2.1. Rozwój MSP oraz wzrost ich innowacyjności i konkurencyjności

Produkt krajowy brutto (w cenach bieżących)	2003 r.	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.
<i>w mln zł</i>	176 073,0	189 565,0	210 219,0	229 212,0	255 893,0	-	-
<i>na 1 mieszkańca w zł</i>	34 320	36 884	40 817	44 381	49 415	-	-
<i>per capita, rok poprzedni =100</i>	105,1	107,5	110,7	108,7	111,3	-	-
Wartość dodana brutto (w cenach bieżących)	2003 r.	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.
<i>na 1 pracującego w zł</i>							
Województwo Mazowieckie - ogółem	74 226	80 506	87 895	94 184	100 878	-	-
rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo, rybactwo	16 948	21 145	20 764	23 153	25 879	-	-
przemysł	76 296	84 496	90 492	97 172	97 774	-	-
w tym przetwórstwo przemysłowe	62 453	71 506	75 035	80 831	82 621	-	-
budownictwo	58 210	67 268	73 539	84 321	94 869	-	-
usługi ogółem	89 718	95 380	105 042	111 494	119 705	-	-
usługi rynkowe	101 808	107 059	118 924	126 453	135 421	-	-
usługi nierynkowe	55 298	59 987	65 043	67 744	72 699	-	-
udział sektorów - w %							
rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo, rybactwo	3,6	4,1	3,7	3,8	3,8	-	-
przemysł	17,6	17,8	16,7	16,6	15,6	-	-
w tym przetwórstwo przemysłowe	13,2	13,8	12,8	12,7	12,2	-	-
budownictwo	4,6	4,5	4,5	4,8	5,4	-	-
usługi ogółem	74,3	73,6	75,1	74,8	75,2	-	-
usługi rynkowe	61,8	61,4	63,1	63,2	63,7	-	-
usługi nierynkowe	12,5	12,2	12,0	11,6	11,4	-	-
Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem</i>	585 529	601 721	609 601	627 277	649 354	646 696	654 333
w sektorze prywatnym	571 998	587 664	595 442	613 087	636 064	633 939	-
z udziałem kapitału zagranicznego	18 043	19 104	20 649	22 417	23 541	24 334	-
małe i średnie przedsiębiorstwa	584 451	600 643	608 523	626 190	648 241	645 550	-
<i>ogółem na 10.000 mieszkańców</i>	1 138	1 167	1 179	1 209	1 248	1 238	-
<i>ogółem, rok poprzedni = 100</i>	101,73	102,77	101,31	102,90	103,52	99,59	101,18
Eksport	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>w mln zł</i>	43 932	48 488	58 539	64 391	61 907	-	-
maszyny i urządzenia elektryczne oraz pozostałe	7 015	7 691	11 009	10 277	9 316	-	-
maszyny i urządzenia mechaniczne oraz pozostałe	4 617	5 694	6 947	7 800	7 293	-	-
paliwa mineralne, oleje i pozostałe	2 720	3 519	2 267	2 256	1 945	-	-
pojazdy nieszynowe oraz ich części i akcesoria	1 662	2 188	3 294	3 779	3 836	-	-
preparaty perfumeryjne, toaletowe i pozostałe	2 381	2 110	2 104	2 275	2 325	-	-
meble i inne	1 952	1 926	2 000	2 165	1 612	-	-
papier, tektura i inne artykuły papiernicze	1 807	1 714	1 763	2 138	1 070	-	-
tworzywa sztuczne i artykuły z nich	1 458	1 709	3 324	3 738	3 440	-	-

produkty mleczarskie i pozostałe	1 493	1 687	1 810	2 305	2 274	-	-
mięso i podroby jadalne	940	1 420	1 789	1 726	1 895	-	-
owoce, warzywa i ich przetwory	1 993	1 950	2 259	2 461	2 668	-	-
udział sektorów - w %							
maszyny i urządzenia elektryczne oraz pozostałe	16,0	15,9	18,8	16,0	15,0	-	-
maszyny i urządzenia mechaniczne oraz pozostałe	10,5	11,7	11,9	12,1	11,8	-	-
paliwa mineralne, oleje i pozostałe	6,2	7,3	3,9	3,5	3,1	-	-
pojazdy nieszynowe oraz ich części i akcesoria	3,8	4,5	5,6	5,9	6,2	-	-
preparaty perfumeryjne, toaletowe i pozostałe	5,4	4,4	3,6	3,5	3,8	-	-
meble i inne	4,4	4,0	3,4	3,4	2,6	-	-
papier, tektura i inne artykuły papiernicze	4,1	3,5	3,0	3,3	1,7	-	-
tworzywa sztuczne i artykuły z nich	3,3	3,5	5,7	5,8	5,6	-	-
produkty mleczarskie i pozostałe	3,4	3,5	3,1	3,6	3,7	-	-
mięso i podroby jadalne	2,1	2,9	3,1	2,7	3,1	-	-
owoce, warzywa i ich przetwory	4,5	4,0	3,9	3,8	4,3	-	-
rok poprzedni = 100	92,0	110,4	120,7	110,0	96,1	-	-
Nakłady inwestycyjne	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
na 1 mieszkańca (ceny bieżące - w zł)	5 302	5 626	6 436	8 007	9 091	-	-
rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo oraz rybactwo	67	68	83	105	118	-	-
przemysł - ogółem	1 234	1 229	1 328	1 464	1 889	-	-
budownictwo	292	312	432	569	949	-	-
handel i naprawy	630	846	701	848	923	-	-
hotele i restauracje	68	47	43	100	86	-	-
transport, gospodarka magazynowa i łączność	1 035	1 068	1 223	1 315	1 515	-	-
pośrednictwo finansowe	351	302	367	618	558	-	-
obsługa nieruchomości i firm	1 075	1 082	1 581	2 042	1 795	-	-
administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i zdrowotne	147	181	167	253	308	-	-
edukacja	135	126	151	156	196	-	-
ochrona zdrowia i pomoc społeczna	66	115	126	173	229	-	-
działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	202	249	233	364	526	-	-
na 1 mieszkańca w sektorze prywatnym	3 943	3 947	4 754	6 039	6 464	-	-
na 1 mieszkańca w przedsiębiorstwach według lokalizacji inwestycji (ceny bieżące - w zł)	3 608	3 778	4 185	5 256	6 005	-	-
% ogólnych nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach według lokalizacji inwestycji							
rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo oraz rybactwo	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	-	-
przemysł i budownictwo	32,9	32,1	30,2	27,6	32,4	-	-
usługi rynkowe	64,8	65,1	67,2	69,4	64,1	-	-
usługi nierynkowe	2,0	2,4	2,3	2,7	3,2	-	-

2.2. Wspieranie instytucji otoczenia biznesu

Instytucje otoczenia biznesu	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
podmioty gospodarcze zarejestrowane							

w rejestrze REGON w wybranych sekcjach w województwie							
pośrednictwo finansowe	20 700	21 218	21 530	22 452	23 565	22 774	-
obsługa nieruchomości i firm	101 833	108 384	114 632	121 396	129 573	134 364	-
organizacje i zespoły eksterytorialne	11	14	22	28	39	66	-
przeciętny wynik finansowy netto podmiotów gospodarczych w wybranych sekcjach – w zł							
pośrednictwo finansowe	51 256	61 269	33 665	70 265	2 419	-	-
obsługa nieruchomości i firm	36 633	19 778	14 378	41 079	29 349	-	-

2.3. Rozwój nowoczesnych technologii z wykorzystaniem własnego potencjału B+R

Nakłady na działalność badawczo - rozwojową (ceny bieżące)	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
ogółem w zł	2 261 700 000	2 322 800 000	2 462 600 000	2 742 300 000	3 322 100 000	-	-
na 1 mieszkańca w zł	440,0	451,0	475,9	528,5	638,3	-	-
w relacji do średniej krajowej na 1 mieszkańca w %	326,10	308,80	308,12	302,46	315,83	-	-
w relacji do Produktu Krajowego Brutto w %	1,19	1,10	1,07	1,07	-	-	-
Nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle według źródeł finansowania	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
ogółem w zł	4 233 525 720	3 679 196 900	3 678 209 700	4 061 804 000	5 295 894 000	-	-
w tym: własne	83,7	86,7	88,8	89,1	88,8	-	-
budżetowe	0,5	0,4	1,1	1,1	0,8	-	-
pozyskane z zagranicy	1,3	1,5	1,2	0,4	0,9	-	-
kredyty bankowe	0,0	11,4	8,8	9,4	4,9	-	-
Nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
wg rodzajów działalności innowacyjnej w zł	4 233 525 720	3 679 196 900	3 678 290 700	4 061 804 000	5 295 894 000	-	-
w tym: na działalność badawczą i rozwojową	4,3	8,6	8,1	6,7	6,9	-	-
na zakup gotowej technologii w postaci dokumentacji i praw	4,1	4,1	3,4	1,5	1,8	-	-
inwestycyjne na maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia oraz środki transportu	47,9	44,6	46,9	46,9	52,9	-	-
na oprogramowanie	2,2	1,7	4,0	2,0	1,9	-	-
pozostałe (w tym na budynki i budowle oraz grunty, szkolenie personelu związane z działalnością innowacyjną i marketing dot. nowych i zmodernizowanych wyrobów)	41,2	41,0	37,6	42,9	35,6	-	-
Zatrudnienie w działalności B+R według sektorów wykonawczych	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
na 1000 osób aktywnych zawodowo	11,2	10,5	9,8	9,6	9,2	-	-
ogółem	34 702	33 744	33 492	33 650	33 416	-	-
jednostki naukowe i badawczo - rozwojowe	18 804	17 799	17 126	16 863	16 511	-	-
jednostki obsługi nauki	159	176	175	156	121	-	-
jednostki rozwojowe	2 191	2 494	2 836	3 369	3 492	-	-
szkoły wyższe	13 411	13 140	13 253	13 179	13 149	-	-
pozostałe jednostki	137	135	102	83	143	-	-
osoby z tytułem profesora, doktora habilitowanego i doktora	13 878	14 297	14 600	14 854	15 385	-	-

jednostki naukowe i badawczo - rozwojowe	5 333	5 340	5 434	5 386	5 441	-	-
jednostki obsługi nauki	36	45	44	38	25	-	-
jednostki rozwojowe	96	123	156	170	206	-	-
szkoły wyższe	8 368	8 750	8 935	9 236	9 671	-	-
pozostałe jednostki	45	39	31	24	42	-	-
Udział produktów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej w przemyśle	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>Województwo Mazowieckie (w %)</i>	14,6	27,1	26,4	17,8	17,8	-	-
Udzielone patenty na wynalazki	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem</i>	241	285	327	391	377	-	-

2.4. Rozwój regionalnych sieci kooperacyjnych i przepływu nowoczesnych technologii

Jednostki działalności badawczo - rozwojowej	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem liczba</i>	297	322	320	317	335	-	-
jednostki naukowe i badawczo - rozwojowe	151	148	152	139	137	-	-
w tym placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk	44	41	42	40	39	-	-
w tym jednostki badawczo - rozwojowe	95	95	95	89	83	-	-
jednostki obsługi nauki	14	15	13	12	11	-	-
jednostki rozwojowe	99	122	119	127	139	-	-
szkoły wyższe	27	29	29	33	39	-	-
pozostałe jednostki	6	8	7	6	9	-	-
<i>na 100.000 mieszkańców</i>	5,77	6,24	6,19	6,11	6,44	-	-
Nakłady bieżące na działalność rozwojową (ceny bieżące – w zł)	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>przeciętne nakłady na prace rozwojowe w jednostkach B+R</i>	2 105 724	2 153 106	2 425 938	2 669 085	3 153 433	-	-
jednostki naukowe i badawczo - rozwojowe	2 821 192	3 035 811	3 371 052	3 784 173	3 839 416	-	-
w tym placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk	129 545	48 780	30 952	60 000	61 538	-	-
w tym jednostki badawczo - rozwojowe	4 384 211	4 597 895	4 855 789	5 544 944	6 683 747	-	-
jednostki obsługi nauki	64 286	6 667	7 692	8 333	118 182	-	-
jednostki rozwojowe	1 543 434	1 650 820	1 882 353	2 101 575	2 781 295	-	-
szkoły wyższe	1 355 556	1 213 793	1 127 586	1 384 848	1 907 692	-	-
pozostałe jednostki	1 516 667	925 000	1 028 571	1 233 333	1 022 222	-	-

2.5. Budowa systemu innowacyjnego w regionie

Komputeryzacja szkół	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>komputery w szkołach według poziomu kształcenia - % danej grupy szkół w województwie</i>							
szkoły podstawowe	87,8	90,2	93,5	93,9	95,0	-	-
gimnazja	79,2	78,1	79,8	79,8	82,3	-	-
zasadnicze zawodowe	16,6	16,1	16,6	26,5	31,1	-	-

licea ogólnokształcące	71,6	71,1	68,9	77,6	82,5	-	-
licea profilowane	23,5	22,1	19,4	33,1	48,0	-	-
zawodowe (bez szkół zasadniczych)	26,5	35,9	46,0	55,6	65,2	-	-
szkoły policealne	24,9	22,3	26,0	47,3	46,2	-	-
<i>komputery z dostępem do Internetu w szkołach w województwie według poziomu kształcenia</i>							
szkoły podstawowe	10 259	11 142	18 674	21 933	24 603	-	-
gimnazja	9 579	9 875	12 242	13 934	14 983	-	-
zasadnicze zawodowe	409	517	725	799	1 221	-	-
licea ogólnokształcące	6 701	6 599	8 129	9 633	10 554	-	-
licea profilowane	1 047	1 061	1 217	1 229	1 486	-	-
zawodowe (bez szkół zasadniczych)	3 317	3 332	5 312	5 742	7 360	-	-
szkoły policealne	1 261	1 146	1 818	2 832	2 873	-	-
<i>udział % komputerów z dostępem do Internetu w liczbie komputerów przeznaczonych do użytku uczniów w szkołach według poziomu kształcenia</i>							
szkoły podstawowe	64,6	67,8	78,2	81,9	85,7	-	-
gimnazja	90,0	92,6	93,1	93,9	94,0	-	-
zasadnicze zawodowe	74,4	86,7	86,8	90,0	97,9	-	-
licea ogólnokształcące	94,0	94,9	97,0	96,8	97,3	-	-
licea profilowane	86,7	94,8	95,5	96,6	97,7	-	-
zawodowe (bez szkół zasadniczych)	83,0	85,6	92,0	93,8	94,6	-	-
szkoły policealne	78,2	75,7	83,4	93,6	92,1	-	-
<i>pracownie komputerowe w województwie</i>							
szkoły podstawowe	1 403	1 435	1 693	1 757	1 831	-	-
gimnazja	846	832	892	926	959	-	-
zasadnicze zawodowe	45	39	52	57	64	-	-
licea ogólnokształcące	445	429	449	474	498	-	-
licea profilowane	79	69	67	82	73	-	-
zawodowe (bez szkół zasadniczych)	261	265	318	325	368	-	-
szkoły policealne	100	95	111	123	148	-	-
Komputeryzacja gospodarstw domowych i jednostek samorządu terytorialnego	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
% gospodarstw domowych wyposażonych w komputer	35,8	42,0	48,0	53,2	59,7	-	-
% gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty z dostępem do Internetu	20,2	26,9	32,5	40,5	49,4	-	-
osoby zatrudnione w jednostkach samorządowych na 1 stanowisko komputerowe	15,4	-	-	-	-	-	-
Nakłady bieżące na działalność badawczą (ceny bieżące)	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
przeciętne nakłady na badania podstawowe w jednostkach B+R – w zł	2 396 970	2 216 460	2 323 125	2 626 814	2 888 657	-	-
jednostki naukowe i badawczo - rozwojowe	3 319 868	3 362 838	3 265 132	3 997 122	4 556 934	-	-
w tym placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk	7 193 182	7 709 756	7 807 143	8 885 000	9 420 513	-	-
w tym jednostki badawczo - rozwojowe	1 938 947	1 903 158	1 749 474	2 248 315	3 085 542	-	-
jednostki obsługi nauki	657 143	720 000	838 462	808 333	1 063 636	-	-
jednostki rozwojowe	42 424	111 475	91 597	104 724	92 086	-	-

szkoły wyższe	7 085 185	6 513 793	7 662 069	7 669 697	8 125 641	-	-
pozostałe jednostki	983 333	337 500	442 857	166 667	233 333	-	-
<i>przeciętne nakłady na badania stosowane w jednostkach B+R – w zł (od 2007 r. określone jako przemysłowe)</i>	1 747 811	1 666 460	1 827 188	1 876 025	2 010 149	-	-
jednostki naukowe i badawczo - rozwojowe	2 766 225	2 752 703	2 963 816	3 371 122	3 500 000	-	-
w tym placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk	600 000	685 366	890 476	647 500	792 308	-	-
w tym jednostki badawczo - rozwojowe	4 009 474	3 891 579	4 307 368	4 877 528	5 362 651	-	-
jednostki obsługi nauki	107 143	146 667	215 385	175 000	181 818	-	-
jednostki rozwojowe	479 798	527 049	517 647	382 677	859 712	-	-
szkoły wyższe	1 885 185	2 058 621	2 341 379	2 196 970	1 764 103	-	-
pozostałe jednostki	233 333	375 000	271 429	483 333	400 000	-	-
Stopień zużycia aparatury naukowo - badawczej w działalności badawczej i rozwojowej	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>stopień zużycia (w %)</i>							
Województwo Mazowieckie	78,0	76,3	71,2	69,7	77,8	-	-
jednostki naukowe i badawczo - rozwojowe	78,9	78,5	75,2	68,0	78,9	-	-
w tym placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk	86,0	89,2	87,5	86,2	80,6	-	-
w tym jednostki badawczo - rozwojowe	76,9	75,5	72,3	64,3	78,5	-	-
jednostki rozwojowe	85,1	73,5	64,6	59,8	64,7	-	-
szkoły wyższe	71,4	70,4	60,1	76,6	77,9	-	-
Środki automatyzacji procesów produkcyjnych w przemyśle	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem (w szt.)</i>							
automatyczne linie produkcyjne	1 679	1 798	2 054	2 022	2 554	-	-
linie produkcyjne sterowane komputerem	1 503	1 647	1 749	1 894	2 440	-	-
centra obróbkowe	266	273	364	458	687	-	-
roboty i manipulatory przemysłowe	699	782	877	906	914	-	-
komputery	3 408	3 795	4 520	5 054	5 171	-	-
<i>w przetwórstwie przemysłowym (w szt.)</i>							
automatyczne linie produkcyjne	1 622	1 767	2 022	1 981	1 924	-	-
linie produkcyjne sterowane komputerem	1 401	1 553	1 642	1 779	1 771	-	-
centra obróbkowe	260	273	364	458	549	-	-
roboty i manipulatory przemysłowe	692	782	877	906	900	-	-
komputery	2 695	2 999	3 609	3 991	3 760	-	-

Cel 3. Stymulowanie rozwoju funkcji metropolitalnych Warszawy

Kierunki działań

3.1. Wzmocnienie powiązań Warszawy z otoczeniem regionalnym, krajowym i międzynarodowym

Drogi publiczne o twardej nawierzchni	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
długość sieci drogowej (w km)	28 824,2	29 566,6	30 032,3	30 567,0	31 011,8	-	-
długość dróg ekspresowych (w km)	37,9	37,9	37,9	50,7	84,6	-	-
długość autostrad (w km)	0	0	0	0	0	0	0
gęstość dróg (na 100 km ²)	81,0	83,1	84,5	86,0	87,2	-	-
Linie kolejowe eksploatowane	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
długość linii ogółem (w km)	1 709	1 777	1 774	1 708	1 746	-	-
długość linii zelektryfikowanych (w km)	1 423	1 396	1 380	1 385	1 385	-	-
długość linii zmodernizowanych km w latach 2003-2006r.			64	-	-	-	-
gęstość linii (na 100 km ²)	4,8	5,0	5,0	4,8	4,9	-	-
długość linii obsługiwanych przez Koleje Mazowieckie Sp. z o.o. w km	-	904,0	1 001,7	1 197,6	1 265,9	1 144,8	-
Przewozy pasażerów	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
w transporcie kolejowym (Koleje Mazowieckie)	-	40 005 178	42 411 762	45 180 245	49 917 673	51 600 000	-
w transporcie lotniczym	6 085 111	7 071 881	8 101 827	9 305 207	9 460 606	8 341 895	-

3.2. Rozwój i poprawa standardów infrastruktury technicznej

Komunikacja publiczna	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
trasy autobusowe miast województwa	1 743	1 718	2 036	2 092	-	-	-
warszawski wschodni	282	218	269	259	-	-	-
warszawski zachodni	175	192	191	163	-	-	-
Warszawa	868	879	1 184	1 246	-	-	-
przewozy pasażerów komunikacją miejską w Warszawie - dane szacunkowe	-	790 000 000	796 757 000	869 000 000	933 000 000	949 000 000	-
tabor - liczba							
autobusy	2 072	2 081	2 155	2 109	2 303	-	-
tramwaje w ruchu w Warszawie	710	714	727	675	771	-	-
trasy tramwajowe w Warszawie	121	122	124	124	-	-	-
eksploatowane linie metra w Warszawie	1	1	1	1	1	1	1
Linie kolejowe eksploatowane	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
długość linii w km ogółem	1 709	1 777	1 774	1 708	1 746	-	-
długość linii zelektryfikowanych w km	1 423	1 396	1 380	1 385	1 385	-	-
długość linii zmodernizowanych km w latach 2003-2006r.			64	-	-	-	-
gęstość linii na 100 km ²	4,8	5,0	5,0	4,8	4,9	-	-
długość linii obsługiwanych przez Koleje	-	904,0	1 001,7	1 197,6	1 265,9	1 144,8	-

<i>Mazowieckie Sp. z o.o. w km</i>							
Przewozy pasażerów	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>w transporcie kolejowym - Koleje Mazowieckie</i>	-	40 005 178	42 411 762	45 180 245	49 917 673	51 600 000	-
Energetyka	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>moc zainstalowana i osiągalna w elektrowniach (w MW)</i>							
moc zainstalowana	4 874,3	4 812,5	4 911,7	4 914,0	4 918,4	-	-
moc osiągalna	4 957,8	4 912,0	5 005,1	5 007,4	5 017,8	-	-
<i>produkcja energii elektrycznej według źródeł (w GWh)</i>	19 484,5	20 979,1	22 704,0	22 116,3	21 826,0	-	-
ze źródeł wodnych	97,3	107,8	103,0	113,5	117,7	-	-
ze źródeł ciepłych - elektrownie zawodowe	17 311,6	18 820,2	20 426,0	19 909,7	19 654,4	-	-
ze źródeł ciepłych - elektrownie przemysłowe	2 064,7	2 039,3	2 160,2	2 069,6	1 998,0	-	-
ze źródeł odnawialnych	10,9	11,9	14,0	23,5	55,9	-	-
<i>długość sieci gazowej w km</i>	12 881,9	12 983,1	13 181,1	13 493,6	13 776,7	-	-
<i>długość sieci ciepłej przesyłowej w km</i>	1 745,4	1 813,2	1 872,2	1 957,7	2 235,3	-	-

3.3. Przeciwdziałanie degradacji krajobrazu i środowiska przyrodniczego OMW

Gospodarka komunalna	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>liczba ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków</i>							
Województwo Mazowieckie	2 432 121	2 439 631	2 536 236	2 621 999	2 559 966	2 680 678	-
warszawski wschodni	296 162	285 187	313 256	335 444	353 188	354 874	-
warszawski zachodni	363 611	371 160	393 557	410 940	422 288	442 595	-
Warszawa	834 265	831 560	858 400	894 647	808 847	871 968	-
<i>% oczyszczonych ścieków przemysłowych i komunalnych wśród ścieków wymagających oczyszczenia</i>							
Województwo Mazowieckie	72,5	71,5	78,2	87,6	87,6	89,4	-
warszawski wschodni	93,9	89,7	92,9	93,2	95,3	100	-
warszawski zachodni	91,1	93,4	97,8	100,0	100,0	100	-
Warszawa	51,4	49,2	60,1	76,9	75,2	76,6	-
<i>% ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków</i>							
Województwo Mazowieckie	47,3	47,3	49,0	50,5	49,2	51,3	-
warszawski wschodni	40,6	38,8	42,3	44,8	46,7	46,4	-
warszawski zachodni	50,9	51,5	54,0	55,8	56,8	58,9	-
Warszawa	49,3	49,0	50,4	52,4	47,3	50,9	-
<i>% ludności korzystającej z sieci wodociągowej</i>							
Województwo Mazowieckie	79,2	80,4	81,0	81,9	82,8	83,1	-
warszawski wschodni	58,8	61,0	62,5	64,4	66,4	67,3	-
warszawski zachodni	71,6	73,6	74,3	75,0	76,9	77,6	-
Warszawa	93,9	94,6	94,7	94,8	94,9	95,1	-
<i>% ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej</i>							

Województwo Mazowieckie	56,9	57,8	58,6	59,4	60,1	60,9	-
warszawski wschodni	34,2	36,1	38,0	39,9	41,6	42,9	-
warszawski zachodni	42,7	43,8	45,7	46,9	48,7	51,0	-
Warszawa	90,7	90,9	91,1	91,3	91,3	91,6	-
% ludności korzystającej z sieci gazowej							
Województwo Mazowieckie	54,0	53,5	53,6	53,5	54,2	-	-
warszawski wschodni	43,7	42,0	43,9	44,1	43,9	-	-
warszawski zachodni	52,4	52,4	52,3	52,2	56,4	-	-
Warszawa	89,3	88,6	88,0	87,4	86,1	-	-
Składowiska odpadów	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
składowiska odpadów	141	131	132	105	99	-	-
komunalne	126	116	115	90	85	-	-
warszawski wschodni	-	16	15	13	12	-	-
warszawski zachodni	-	10	10	10	10	-	-
Warszawa	0	0	0	0	0	-	-
przemysłowe	15	15	17	15	14	-	-
warszawski wschodni	-	1	0	1	1	-	-
warszawski zachodni	-	3	3	3	3	-	-
Warszawa	3	3	3	2	1	-	-
Odpady	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
komunalne zebrane (zmieszane) ogółem (w t)							
Województwo Mazowieckie	1 572 100	1 446 642	1 491 002	1 596 892	1 560 310	-	-
warszawski wschodni	135 200	118 502	116 869	147 298	162 987	-	-
warszawski zachodni	245 600	169 145	163 986	211 173	228 085	-	-
Warszawa	836 000	827 725	871 003	890 445	814 441	-	-
komunalne zebrane (zmieszane) (na 1 mieszkańca w t)							
Województwo Mazowieckie	0,31	0,28	0,29	0,31	0,30	-	-
warszawski wschodni	0,19	0,16	0,16	0,20	0,22	-	-
warszawski zachodni	0,34	0,23	0,23	0,29	0,31	-	-
Warszawa	0,49	0,49	0,51	0,52	0,48	-	-
udział % odpadów poddanych odzyskowi w ogólnej ilości odpadów (z wyłączeniem komunalnych) wytworzonych							
Województwo Mazowieckie	50,1	50,0	52,7	49,7	60,2	-	-
warszawski wschodni	79,4	80,1	80,7	91,5	91,3	-	-
warszawski zachodni	53,0	50,8	62,9	62,6	78,4	-	-
Warszawa	28,0	31,1	31,5	27,4	38,4	-	-
Środowisko przyrodnicze	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
powierzchnia gruntów leśnych (w ha)							
Województwo Mazowieckie	795 727	798 467	803 756	805 615	808 918	814 029	-
warszawski wschodni	134 928	135 718	137 711	138 141	139 133	140 830	-
warszawski zachodni	72 164	72 141	72 736	72 756	72 108	72 138	-
Warszawa	7 106	7 468	7 578	7 281	8 118	7 540	-

<i>powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona (w ha)</i>							
Województwo Mazowieckie	1 054 102,7	1 053 608,2	1 053 630,0	1 053 625,4	1 054 110,3	-	-
warszawski wschodni	219 664,1	219 663,3	219 663,8	219 663,8	219 823,9	-	-
warszawski zachodni	161 990,9	161 513,6	161 513,5	161 513,5	161 426,9	-	-
Warszawa	12 140,4	12 028,9	12 028,9	12 028,2	12 031,6	-	-
<i>podregion warszawski wschodni</i>							
parki narodowe - % powierzchni ogółem	7,10	7,10	7,10	7,10	7,10	-	-
rezerwy przyrody - % powierzchni ogółem	2,09	2,08	2,08	2,08	2,15	-	-
parki krajobrazowe - % powierzchni ogółem	6,38	6,38	6,38	6,38	6,37	-	-
obszary chronionego krajobrazu - % powierzchni ogółem	86,23	86,23	86,23	86,23	86,17	-	-
zespoły przyrodniczo - krajobrazowe - % powierzchni ogółem	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-	-
użytki ekologiczne - % powierzchni ogółem	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	-	-
<i>podregion warszawski zachodni</i>							
parki narodowe - % powierzchni ogółem	14,12	14,16	14,16	14,16	14,17	-	-
rezerwy przyrody - % powierzchni ogółem	1,94	1,98	1,98	1,98	1,93	-	-
parki krajobrazowe - % powierzchni ogółem	10,29	10,32	10,32	10,32	10,33	-	-
obszary chronionego krajobrazu - % powierzchni ogółem	75,50	75,17	75,17	75,17	75,21	-	-
zespoły przyrodniczo - krajobrazowe - % powierzchni ogółem	0,29	0,30	0,30	0,30	0,30	-	-
użytki ekologiczne - % powierzchni ogółem	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	-	-
<i>Warszawa</i>							
parki narodowe - % powierzchni ogółem	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-	-
rezerwy przyrody - % powierzchni ogółem	14,82	14,93	14,93	14,93	14,96	-	-
parki krajobrazowe - % powierzchni ogółem	20,89	21,09	21,09	21,09	21,08	-	-
obszary chronionego krajobrazu - % powierzchni ogółem	78,95	78,72	78,72	78,72	78,70	-	-
zespoły przyrodniczo - krajobrazowe - % powierzchni ogółem	0,55	0,56	0,56	0,56	0,56	-	-
użytki ekologiczne - % powierzchni ogółem	0,12	0,12	0,12	0,11	0,11	-	-
<i>pomniki przyrody - ogółem</i>							
Województwo Mazowieckie	4 222	4 155	4 142	4 134	4 132	-	-
warszawski wschodni	785	775	760	761	761	-	-
warszawski zachodni	953	892	901	899	899	-	-
Warszawa	468	468	467	467	467	-	-

3.4. Zahamowanie narastania chaosu w przestrzennym zagospodarowaniu stolicy i jej otoczeniu

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>stopień pokrycia obowiązującymi planami</i>							
Województwo Mazowieckie	-	22,4	25,4	27,2	28,9	-	-
warszawski wschodni	-	34,8	36,2	35,9	36,2	-	-
warszawski zachodni	-	27,0	25,4	29,9	32,0	-	-
Warszawa	-	13,9	16,8	17,4	19,2	-	-
<i>stopień pokrycia projektowanymi planami</i>							
Województwo Mazowieckie	-	11,2	8,4	7,5	8,2	-	-

warszawski wschodni	-	11,0	11,3	7,0	7,2	-	-
warszawski zachodni	-	8,9	8,9	10,8	12,6	-	-
Warszawa	-	27,4	33,6	33,6	35,2	-	-
Wydane decyzje o ustalenie warunków zabudowy	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem</i>							
Województwo Mazowieckie	-	24 261	26 873	24 580	25 523	-	-
warszawski wschodni	-	3 316	3 549	4 084	4 585	-	-
warszawski zachodni	-	4 909	4 363	4 760	4 697	-	-
Warszawa	-	6 173	5 893	4 151	4 465	-	-
<i>w tym dla zabudowy mieszkaniowej</i>							
Województwo Mazowieckie	-	10 342	10 348	15 520	16 614	-	-
warszawski wschodni	-	2 269	2 367	3 078	3 037	-	-
warszawski zachodni	-	3 226	2 964	3 283	3 397	-	-
Warszawa	-	-	-	2 201	1 675	-	-
Tereny wskazane pod zabudowę w dokumentach planistycznych	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>powierzchnia terenów w Studium pod zabudowę mieszkaniową w ha</i>							
Województwo Mazowieckie	-	116 342	146 516	136 771	106 415	-	-
warszawski wschodni	-	20 702	20 444	9 237	10 266	-	-
warszawski zachodni	-	32 809	47 821	47 166	37 718	-	-
Warszawa	-	0	20 485	20 485	0	-	-
<i>powierzchnia terenów w planach miejscowych pod zabudowę w ha</i>							
Województwo Mazowieckie	-	129 142	142 432	163 161	156 451	-	-
warszawski wschodni	-	43 342	45 427	52 952	46 640	-	-
warszawski zachodni	-	29 701	33 175	36 171	45 481	-	-
Warszawa	-	-	-	36	0	-	-
<i>powierzchnia terenów w planach miejscowych pod zabudowę mieszkaniową (ha)</i>							
Województwo Mazowieckie	-	81 755	90 787	101 665	108 104	-	-
warszawski wschodni	-	30 101	32 661	35 405	34 746	-	-
warszawski zachodni	-	19 718	22 754	25 089	32 756	-	-
Warszawa	-	-	-	36	0	-	-
Tereny zabudowane i zurbanizowane w Warszawie	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>powierzchnia terenów w ha</i>	24 132	24 638	24 792	25 229	26 339	-	-
mieszkaniowe	6 484	6 657	6 858	7 239	7 934	-	-
zurbanizowane niezabudowane	1 669	1 768	1 680	1 505	1 240	-	-
rekreacyjno - wypoczynkowe	1 745	1 757	1 732	1 688	1 694	-	-
Ludność	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem</i>							
Województwo Mazowieckie	5 145 997	5 157 729	5 171 702	5 188 488	5 204 495	5 222 167	5 226 800
warszawski wschodni	730 278	735 062	741 290	749 044	756 745	764 164	-
warszawski zachodni	714 680	721 211	728 295	736 440	743 130	751 063	-
Warszawa	1 692 854	1 697 596	1 702 139	1 706 624	1 709 781	1 714 446	-

Sieć osadnicza	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>gęstość zaludnienia</i>							
Województwo Mazowieckie	144,7	145,0	145,4	145,9	146,4	146,9	-
warszawski wschodni	143,2	144,1	145,3	146,8	148,3	149,7	-
warszawski zachodni	166,2	167,7	169,3	171,1	172,7	174,5	-
Warszawa	3 274,4	3 283,6	3 292,3	3 301,0	3 307,1	3 316,1	-
<i>wskaźnik urbanizacji</i>							
Województwo Mazowieckie	64,7	64,7	64,7	64,7	64,6	64,6	-
warszawski wschodni	52,8	52,9	53,1	53,1	53,1	53,2	-
warszawski zachodni	49,9	49,8	49,6	49,4	49,3	49,1	-
Warszawa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
<i>liczba miast</i>							
Województwo Mazowieckie	85	85	85	85	85	85	85
warszawski wschodni	23	23	23	23	23	23	23
warszawski zachodni	20	20	20	20	20	20	20
Warszawa	1	1	1	1	1	1	1
<i>liczba gmin</i>							
Województwo Mazowieckie	314	314	314	314	314	314	314
warszawski wschodni	58	58	58	58	58	58	58
warszawski zachodni	48	48	48	48	48	48	48
Warszawa	1	1	1	1	1	1	1
<i>liczba sołectw</i>							
Województwo Mazowieckie	7 320	7 319	7 316	7 315	7 314	7 316	-
warszawski wschodni	1 104	1 104	1 104	1 105	1 103	1 104	-
warszawski zachodni	1 157	1 157	1 156	1 154	1 154	1 154	-
Warszawa	3	3	3	3	0	0	0
Środowisko przyrodnicze	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>powierzchnie poddane rekultywacji w ha</i>	25	32	33	39	56	-	-
Drogi publiczne o twardej nawierzchni	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>długość sieci dróg powiatowych w km</i>							
Województwo Mazowieckie	12 991,1	13 143,2	13 329,2	13 383,0	13 380,6	-	-
warszawski wschodni	1 765,2	1 782,4	1 792,6	1 797,7	1 793,7	-	-
warszawski zachodni	1 748,2	1 775,5	1 759,1	1 759,3	1 760,9	-	-
Warszawa	519,6	520,4	518,8	518,8	518,8	-	-
<i>długość sieci dróg gminnych w km</i>							
Województwo Mazowieckie	10 514,9	11 089,0	11 374,8	11 842,5	12 289,7	-	-
warszawski wschodni	1 809,8	1 917,3	1 950,3	2 047,6	2 102,1	-	-
warszawski zachodni	1 958,5	2 014,5	2 082,1	2 142,8	2 233,9	-	-
Warszawa	1 150,9	1 183,7	1 183,7	1 234,5	1 259,7	-	-
<i>gęstość sieci dróg powiatowych i gminnych na 100 km²</i>							
Województwo Mazowieckie	66,1	68,1	69,5	70,9	72,2	-	-
warszawski wschodni	70,1	72,5	73,3	75,4	76,3	-	-

warszawski zachodni	86,2	88,1	89,3	90,7	92,8	-	-
Warszawa	323,1	329,6	329,3	339,1	344,0	-	-

3.5. Stymulowanie rozwoju m. st. Warszawy i obszaru metropolitalnego poprzez policentryczny rozwój przestrzenny i ożywianie funkcji centrowalnych

Wystawiennictwo	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>liczba obiektów działalności wystawienniczej</i>							
Województwo Mazowieckie	32	31	33	34	42	56	-
warszawski wschodni	1	1	1	1	1	1	-
warszawski zachodni	0	0	0	0	0	2	-
Warszawa	27	26	28	29	36	45	-
<i>liczba wystaw w obiektach działalności wystawienniczej</i>							
Województwo Mazowieckie	464	509	486	508	524	690	-
warszawski wschodni	16	15	12	20	23	27	-
warszawski zachodni	0	0	0	0	0	10	-
Warszawa	364	414	399	408	412	536	-
Podmioty gospodarki narodowej - według wybranych sekcji PKD i spółki handlowe	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>działalność usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna</i>							
Województwo Mazowieckie	37 826	39 699	41 619	43 323	45 323	46 757	-
warszawski wschodni	3 820	4 028	4 238	4 420	4 731	4 886	-
warszawski zachodni	4 592	4 871	5 147	5 406	5 785	5 969	-
Warszawa	20 789	21 936	22 882	23 831	24 819	25 642	-
<i>obsługa nieruchomości i firm</i>							
Województwo Mazowieckie	101 833	108 384	114 632	121 396	129 573	134 364	-
warszawski wschodni	7 756	8 228	8 707	9 334	10 315	10 832	-
warszawski zachodni	11 375	12 294	13 101	14 048	15 354	16 028	-
Warszawa	67 885	72 977	77 643	82 678	88 081	91 834	-
<i>pośrednictwo finansowe</i>							
Województwo Mazowieckie	20 700	21 218	21 530	22 452	23 565	22 774	-
warszawski wschodni	2 109	2 163	2 225	2 339	2 531	2 439	-
warszawski zachodni	2 390	2 489	2 574	2 727	2 887	2 817	-
Warszawa	11 207	11 703	11 926	12 509	13 164	13 059	-
<i>spółki handlowe</i>							
Województwo Mazowieckie	60 377	63 588	68 365	73 839	77 655	82 674	-
warszawski wschodni	2 843	2 988	3 191	3 423	3 592	3 831	-
warszawski zachodni	5 935	6 318	6 908	7 609	8 261	8 933	-
Warszawa	46 265	48 827	52 614	56 935	59 750	63 615	-
Podmioty gospodarki narodowej	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>duże podmioty gospodarcze</i>							
liczba podmiotów zatrudniających 250 - 999 osób - Województwo Mazowieckie	820	827	816	828	852	880	-

warszawski wschodni	58	56	53	54	53	57	-
warszawski zachodni	79	79	79	81	79	79	-
Warszawa	560	569	559	570	596	620	-
liczba podmiotów zatrudniających 1000 i więcej osób - Województwo Mazowieckie	258	251	262	259	261	266	-
warszawski wschodni	5	5	5	5	5	5	-
warszawski zachodni	12	13	13	13	15	16	-
Warszawa	221	213	222	218	217	223	-
<i>liczba organizacji i zespołów eksterytorialnych</i>							
Warszawa	11	14	22	28	39	66	-
w tym sektor publiczny	1	1	1	1	1	1	-
w tym sektor prywatny	10	13	21	27	38	66	-
Banki i instytucje finansowe	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>liczba banków zarejestrowanych w rejestrze REGON zlokalizowane na terenie Warszawy</i>	212	227	232	259	297	-	-
w tym centrale	57	58	49	44	46	-	-
w tym oddziały	150	164	182	214	249	-	-
<i>liczba instytucji finansowych spośród 100 największych zlokalizowanych na terenie Warszawy</i>	-	76	-	66	75	-	-
Podmioty gospodarki narodowej przemysłu high-tech	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>liczba podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON na terenie Warszawy</i>							
produkcja maszyn i urządzeń	1 500	1 571	1 564	1 574	1 633	-	-
produkcja maszyn biurowych i komputerów	354	351	362	356	367	-	-
produkcja maszyn i aparatury elektrycznej	903	925	969	971	965	-	-
produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych	886	893	902	886	865	-	-
produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków	1 838	1 833	1 827	1 810	1 780	-	-
produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep	245	248	246	237	218	-	-
produkcja pozostałego sprzętu transportowego	111	120	131	136	137	-	-
produkcja wyrobów chemicznych	627	634	639	651	657	-	-
produkcja metali	84	88	92	97	92	-	-
produkcja wyrobów z metali	2 576	2 602	2 550	2 538	2 535	-	-
Produkcja sprzedana przemysłu high-tech	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>na terenie Warszawy w cenach bieżących w mln zł</i>							
produkcja maszyn i urządzeń	3 511,7	4 058,5	5 373,2	6 776,2	7 473,9	-	-
produkcja maszyn i aparatury elektrycznej	1 650,4	1 518,0	1 781,9	2 140,9	2 201,8	-	-
produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych	399,5	346,4	327,2	-	-	-	-
produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków	1 264,9	1 268,7	1 671,2	2 172,9	2 512,5	-	-
produkcja wyrobów chemicznych	6 819,0	7 304,0	7 917,4	6 172,0	4 926,0	-	-
Metro	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r.

							(I kw.)
Warszawa (długość linii w km)	15,7	17,2	18,1	18,1	23,0	23,0	23,0
Warszawa (przewozy pasażerów w ciągu roku w mln)	80,9	93,4	105,8	113,6	120,4	-	-
Port lotniczy	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ruch samolotów</i>							
Warszawa	108 245	130 358	146 066	148 049	145 884	-	-
<i>ruch pasażerów w Warszawie</i>							
pasażerowie przybyli z portów krajowych	441 615	424 884	457 156	520 578	465 286	-	-
pasażerowie przybyli z portów zagranicznych	2 586 832	3 089 083	3 526 849	4 104 123	4 245 168	-	-
pasażerowie odprawieni do portów krajowych	443 871	429 769	460 184	526 337	468 582	-	-
pasażerowie odprawieni do portów zagranicznych	2 612 793	3 128 145	3 587 540	4 117 438	4 269 750	-	-

Cel 4. Aktywizacja i modernizacja obszarów pozametropolitalnych

Kierunki działań

4.1. Poprawa dostępności komunikacyjnej i transportu w regionie, w tym lotnictwa cywilnego

Drogi publiczne o twardej nawierzchni	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
długość sieci drogowej (w km)	28 824,2	29 566,6	30 032,3	30 567,0	31 011,8	-	-
długość dróg ekspresowych (w km)	37,9	37,9	37,9	50,7	84,6	-	-
długość autostrad (w km)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
gęstość dróg (na 100 km ²)	81,0	83,1	84,5	86,0	87,2	-	-
długość sieci dróg powiatowych (w km)							
Województwo Mazowieckie	12 991,1	13 143,2	13 329,2	13 383,0	13 380,6	-	-
ciechanowsko - płocki	2 931,5	2 936,1	2 969,0	2 982,5	2 960,3	-	-
ostrołęcko - siedlecki	3 951,5	4 047,4	4 199,2	4 228,4	4 248,4	-	-
radomski	2 075,1	2 081,4	2 090,5	2 096,3	2 098,5	-	-
długość sieci dróg gminnych (w km)							
Województwo Mazowieckie	10 514,9	11 089,0	11 374,8	11 842,5	12 289,7	-	-
ciechanowsko - płocki	1 770,4	1 876,5	1 960,6	2 103,2	2 141,3	-	-
ostrołęcko - siedlecki	2 353,8	2 497,6	2 558,8	2 683,6	2 885,7	-	-
radomski	1 471,5	1 599,4	1 639,3	1 630,8	1 667,0	-	-
gęstość sieci dróg powiatowych i gminnych (na 100 km ²)							
Województwo Mazowieckie	66,1	68,1	69,5	70,9	72,2	-	-
ciechanowsko - płocki	60,4	61,8	63,4	65,4	65,6	-	-
ostrołęcko - siedlecki	52,2	54,1	55,9	57,2	59,0	-	-
radomski	61,5	63,9	64,7	64,7	65,3	-	-
Linie kolejowe eksploatowane	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
długość linii ogółem (w km)	1 709	1 777	1 774	1 708	1 746	-	-
długość linii zelektryfikowanych (w km)	1 423	1 396	1 380	1 385	1 385	-	-
gęstość linii (na 100 km ²)	4,8	5,0	5,0	4,8	4,9	-	-
długość linii obsługiwanych przez Koleje Mazowieckie Sp. z o.o. w km	-	904,0	1 001,7	1 197,6	1 265,9	1 144,8	-
Komunikacja publiczna	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
trasy autobusowe miast województwa w km							
Województwo Mazowieckie	1 743	1 718	2 036	2 092	-	-	-
ciechanowsko - płocki	148	166	129	129	-	-	-
ostrołęcko - siedlecki	117	112	112	138	-	-	-
radomski	153	151	151	157	-	-	-
Regularna komunikacja autobusowa	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
liczba linii krajowych i międzynarodowych	2 755	2 893	2 894	2 816	2 718	-	-
krajowych	2 687	2 782	2 790	2 727	2 636	-	-
międzynarodowych	68	111	104	89	82	-	-
długość linii w km (krajowych)	305 276	374 926	390 300	345 235	322 096	-	-

<i>i międzynarodowych)</i>							
krajowych	131 706	141 301	143 587	142 779	138 264	-	-
międzynarodowych	173 570	233 625	246 713	202 474	183 832	-	-
Przewozy pasażerów	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>w transporcie kolejowym (Koleje Mazowieckie)</i>	-	40 005 178	42 411 762	45 180 245	49 917 673	51 600 000	-
<i>w transporcie lotniczym</i>	6 085 111	7 071 881	8 101 827	9 305 207	9 460 606	8 320 000	-

4.2. Wzmocnienie potencjału rozwojowego ośrodków subregionalnych i małych miast

Ludność	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>liczba ogółem i według ekonomicznych grup wieku</i>							
Województwo Mazowieckie	5 145 997	5 157 729	5 171 702	5 188 488	5 204 495	5 222 167	5 226 800
Ciechanów	46 274	45 947	45 711	45 475	45 473	45 270	-
Płock	127 841	127 461	127 224	126 968	126 709	126 542	-
Ostrołęka	54 129	53 831	53 605	54 109	53 982	53 837	-
Siedlce	77 017	77 056	77 051	76 939	77 185	77 319	-
Radom	227 613	227 018	225 810	224 857	224 226	223 397	-
w wieku przedprodukcyjnym – Województwo Mazowieckie	1 036 343	1 016 696	1 000 290	988 843	980 545	975 278	-
Ciechanów	10 193	9 664	9 211	8 852	8 606	8 400	-
Płock	24 755	24 119	23 571	23 154	22 927	22 739	-
Ostrołęka	12 256	11 794	11 325	11 169	10 813	10 570	-
Siedlce	16 317	15 909	15 569	15 146	15 001	14 904	-
Radom	46 699	45 330	43 878	42 770	41 690	40 790	-
w wieku produkcyjnym – Województwo Mazowieckie	3 248 829	3 274 648	3 293 676	3 309 405	3 319 515	3 329 007	-
Ciechanów	30 318	30 525	30 578	30 578	30 633	30 441	-
Płock	86 015	85 858	85 448	84 813	84 035	83 379	-
Ostrołęka	36 160	36 158	36 248	36 618	36 629	36 484	-
Siedlce	51 389	51 612	51 636	51 614	51 551	51 392	-
Radom	147 126	147 387	147 061	146 550	146 135	145 391	-
w wieku poprodukcyjnym – Województwo Mazowieckie	860 825	866 385	877 736	890 240	904 435	917 882	-
Ciechanów	5 763	5 758	5 922	6 045	6 234	6 429	-
Płock	17 071	17 484	18 205	19 001	19 747	20 424	-
Ostrołęka	5 713	5 879	6 032	6 322	6 540	6 783	-
Siedlce	9 311	9 535	9 846	10 179	10 633	11 023	-
Radom	33 788	34 301	34 871	35 537	36 401	37 216	-
<i>w % według ekonomicznych grup wieku; województwo, podregion = 100%</i>							
w wieku przedprodukcyjnym – Województwo Mazowieckie	20,1	19,7	19,3	19,1	18,8	18,7	-
Ciechanów	22,0	21,0	20,2	19,5	18,9	18,6	-
Płock	19,4	18,9	18,5	18,2	18,1	18,0	-
Ostrołęka	22,6	21,9	21,1	20,6	20,0	19,6	-
Siedlce	21,2	20,6	20,2	19,7	19,4	19,3	-
Radom	20,5	20,0	19,4	19,0	18,6	18,3	-

w wieku produkcyjnym – Województwo Mazowieckie	63,1	63,5	63,7	63,8	63,8	63,7	-
Ciechanów	65,5	66,4	66,9	67,2	67,4	67,2	-
Płock	67,3	67,4	67,2	66,8	66,3	65,9	-
Ostrołęka	66,8	67,2	67,6	67,7	67,9	67,8	-
Siedlce	66,7	67,0	67,0	67,1	66,8	66,5	-
Radom	64,6	64,9	65,1	65,2	65,2	65,1	-
w wieku poprodukcyjnym – Województwo Mazowieckie	16,7	16,8	17,0	17,2	17,4	17,6	-
Ciechanów	12,5	12,5	13,0	13,3	13,7	14,2	-
Płock	13,4	13,7	14,3	15,0	15,6	16,1	-
Ostrołęka	10,6	10,9	11,3	11,7	12,1	12,6	-
Siedlce	12,1	12,4	12,8	13,2	13,8	14,3	-
Radom	14,8	15,1	15,4	15,8	16,2	16,7	-
Sieć osadnicza	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>wskaźnik urbanizacji (%)</i>							
Województwo Mazowieckie	64,7	64,7	64,7	64,7	64,6	64,6	-
ciechanowsko - płocki	46,5	46,5	46,5	46,4	46,4	46,4	-
ostrołęcko - siedlecki	38,0	38,0	38,1	38,2	38,1	38,2	-
radomski	50,4	50,4	50,2	50,1	50,0	49,9	-
Saldo migracji wewnętrznych ludności na pobyt stały	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem</i>							
Województwo Mazowieckie	13 326	14 520	16 268	14 946	11 119	11 471	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	-634	-571	-455	-591	-489	-	-
Ostrołęka	-369	-411	-331	-325	-350	-	-
Siedlce	-91	-155	-156	-370	-114	-	-
Radom	-1 072	-937	-1 205	-1 094	-928	-	-
<i>na 1000 mieszkańców</i>							
Województwo Mazowieckie	2,59	2,82	3,15	2,88	2,14	2,20	-
<i>w miastach na 1000 mieszkańców</i>							
Województwo Mazowieckie	1,32	1,71	1,89	1,25	0,89	0,83	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	-4,96	-4,48	-3,58	-4,65	-3,86	-	-
Ostrołęka	-6,82	-7,64	-6,17	-6,01	-6,48	-	-
Siedlce	-1,18	-2,01	-2,02	-4,81	-1,48	-	-
Radom	-4,71	-4,13	-5,34	-4,87	-4,14	-	-
Saldo migracji zagranicznych ludności na pobyt stały	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem</i>							
Województwo Mazowieckie	832	565	-823	-112	326	817	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	-1	14	-28	-30	-10	-	-
Ostrołęka	-16	-9	-55	-11	-27	-	-
Siedlce	11	-14	-41	-28	18	-	-
Radom	-7	22	-20	-57	-10	-	-

<i>na 1000 mieszkańców</i>							
Województwo Mazowieckie	0,16	0,11	-0,16	-0,02	0,06	0	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	-0,01	0,11	-0,22	-0,24	-0,08	-	-
Ostrołęka	-0,30	-0,17	-1,03	-0,20	-0,50	-	-
Siedlce	0,14	-0,18	-0,53	-0,36	0,23	-	-
Radom	-0,03	0,10	-0,09	-0,25	-0,04	-	-
Pracujący	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem w głównym miejscu pracy, łącznie z rolnictwem indywidualnym</i>							
Województwo Mazowieckie	1 580 889	1 620 608	1 644 891	1 707 235	1 777 419	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	44 102	44 505	44 504	48 127	50 372	-	-
Ostrołęka	14 501	14 381	14 699	15 155	16 165	-	-
Siedlce	23 068	23 249	23 815	24 878	25 243	-	-
Radom	48 859	49 802	49 642	51 540	53 574	-	-
<i>ogółem, rok poprzedni = 100</i>							
Województwo Mazowieckie	102,06	102,51	101,50	103,79	104,11	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	100,28	100,91	100,00	108,14	104,66	-	-
Ostrołęka	94,01	99,17	102,21	103,10	106,66	-	-
Siedlce	98,82	100,78	102,43	104,46	101,47	-	-
Radom	98,54	101,93	99,68	103,82	103,95	-	-
<i>według sektorów ekonomicznych w głównym miejscu pracy</i>							
w sektorze rolniczym – Województwo Mazowieckie	319 925	320 115	319 991	320 347	320 165	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	597	593	583	586	570	-	-
Ostrołęka	373	397	386	386	376	-	-
Siedlce	578	569	558	560	545	-	-
Radom	925	931	934	934	909	-	-
w sektorze przemysłowym – Województwo Mazowieckie	343 027	342 750	357 319	371 031	367 709	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	20 113	20 179	19 603	20 889	21 240	-	-
Ostrołęka	5 548	5 374	5 619	5 689	6 130	-	-
Siedlce	6 918	7 375	7 759	8 186	8 312	-	-
Radom	14 657	14 770	15 032	16 190	16 794	-	-
w sektorze usługowym - usługi rynkowe – Województwo Mazowieckie	600 230	634 493	642 957	685 664	753 656	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	13 844	14 079	14 406	15 913	18 026	-	-
Ostrołęka	3 930	4 046	4 067	4 364	4 664	-	-
Siedlce	7 510	7 123	7 296	7 761	8 050	-	-
Radom	16 328	16 994	16 451	17 211	18 583	-	-
w sektorze usługowym - usługi nierynkowe – Województwo Mazowieckie	317 707	323 250	324 624	330 193	335 889	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-

Płock	9 548	9 654	9 912	10 739	10 536	-	-
Ostrołęka	4 650	4 564	4 627	4 716	4 995	-	-
Siedlce	8 062	8 182	8 202	8 371	8 336	-	-
Radom	16 949	17 107	17 225	17 205	17 288	-	-
<i>rok poprzedni = 100, według sektorów ekonomicznych</i>							
w sektorze rolniczym – Województwo Mazowieckie	100,63	100,06	99,96	100,11	99,94	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	113,93	99,33	98,31	100,51	97,27	-	-
Ostrołęka	103,32	106,43	97,23	100,00	97,41	-	-
Siedlce	103,03	98,44	98,07	100,36	97,32	-	-
Radom	105,47	100,65	100,32	100,00	97,32	-	-
w sektorze przemysłowym – Województwo Mazowieckie	98,43	99,92	104,25	103,84	99,10	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	101,04	100,33	97,15	106,56	101,68	-	-
Ostrołęka	90,88	96,86	104,56	101,25	107,75	-	-
Siedlce	98,36	106,61	105,21	105,50	101,54	-	-
Radom	99,69	100,77	101,77	107,70	103,73	-	-
w sektorze usługowym - usługi rynkowe – Województwo Mazowieckie	105,55	105,71	101,33	106,64	109,92	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	99,80	101,70	102,32	110,46	113,28	-	-
Ostrołęka	88,27	102,95	100,52	107,30	106,87	-	-
Siedlce	101,25	94,85	102,43	106,37	103,72	-	-
Radom	95,73	104,08	96,80	104,62	107,97	-	-
w sektorze usługowym - usługi nierynkowe – Województwo Mazowieckie	101,21	101,74	100,43	101,72	101,73	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	98,67	101,11	102,67	108,34	98,11	-	-
Ostrołęka	103,17	98,15	101,38	101,92	105,92	-	-
Siedlce	96,75	101,49	100,24	102,06	99,58	-	-
Radom	100,02	100,93	100,69	99,88	100,48	-	-
<i>podregion = 100, według sektorów ekonomicznych</i>							
w sektorze rolniczym – Województwo Mazowieckie	20,2	19,8	19,5	18,8	18,0	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	1,4	1,3	1,3	1,2	1,1	-	-
Ostrołęka	2,6	2,8	2,6	2,5	2,3	-	-
Siedlce	2,5	2,4	2,3	2,3	2,2	-	-
Radom	1,9	1,9	1,9	1,8	1,7	-	-
w sektorze przemysłowym – Województwo Mazowieckie	21,7	21,1	21,7	21,7	20,7	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	45,6	45,3	44,0	43,4	42,2	-	-
Ostrołęka	38,3	37,4	38,2	37,5	37,9	-	-
Siedlce	30,0	31,7	32,6	32,9	32,9	-	-
Radom	30,0	29,7	30,3	31,4	31,3	-	-
w sektorze usługowym - usługi rynkowe – Województwo Mazowieckie	38,0	39,2	39,1	40,2	42,4	-	-

Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	31,4	31,6	32,4	33,1	35,8	-	-
Ostrołęka	27,1	28,1	27,7	28,8	28,9	-	-
Siedlce	32,6	30,6	30,6	31,2	31,9	-	-
Radom	33,4	34,1	33,1	33,4	34,7	-	-
w sektorze usługowym - usługi nierynkowe – Województwo Mazowieckie	20,1	19,9	19,7	19,3	18,9	-	-
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	21,6	21,7	22,3	22,3	20,9	-	-
Ostrołęka	32,1	31,7	31,5	31,1	30,9	-	-
Siedlce	34,9	35,2	34,4	33,6	33,0	-	-
Radom	34,7	34,4	34,7	33,4	32,3	-	-
Bezrobocie	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem, według miejsca zamieszkania, płci, wieku i poziomu wykształcenia</i>							
Województwo Mazowieckie	352 946	332 525	285 612	219 924	178 028	224 480	246 213
Ciechanów	4 201	3 820	3 109	2 465	2 019	2 564	-
Płock	13 152	12 824	10 215	8 401	6 412	7 078	7 916
Ostrołęka	5 876	5 400	4 843	3 951	3 243	3 670	4 118
Siedlce	5 369	5 195	4 546	3 323	2 994	3 402	3 707
Radom	26 676	26 582	23 887	19 963	17 880	19 959	20 992
<i>w % według miejsca zamieszkania, płci, wieku i poziomu wykształcenia</i>							2010 r. (II kw.)
miasto	57,6	57,2	56,6	54,7	53,7	55,0	57,1
ciechanowsko - płocki	46,8	46,8	45,6	45,8	47,2	45,9	46,6
ostrołęcko - siedlecki	41,1	40,8	40,6	40,1	42,2	42,3	42,7
radomski	50,3	50,3	49,8	49,1	48,9	48,6	49,2
wieś	42,4	42,8	43,4	45,3	46,3	45,0	42,9
ciechanowsko - płocki	53,2	53,2	54,4	54,2	52,8	54,1	53,4
ostrołęcko - siedlecki	58,9	59,2	59,4	59,9	57,8	57,7	57,3
radomski	49,7	49,7	50,2	50,9	51,1	51,4	50,8
							2010 r. (I kw.)
kobiety	49,4	50,0	52,0	53,4	52,6	48,1	46,4
Ciechanów	52,8	52,8	56,3	56,7	52,2	45,9	-
Płock	56,8	57,7	61,6	63,0	63,4	55,3	53,3
Ostrołęka	55,4	57,4	60,0	62,7	60,3	55,1	52,8
Siedlce	53,4	54,2	59,3	59,3	55,8	49,0	46,9
Radom	51,0	51,2	53,1	54,4	53,3	49,1	47,4
mężczyźni	50,6	50,0	48,0	46,6	47,4	51,9	53,6
Ciechanów	47,2	47,2	43,7	43,3	47,8	54,1	-
Płock	43,2	42,3	38,4	37,0	36,6	44,7	46,7
Ostrołęka	44,6	42,6	40,0	37,3	39,7	44,9	47,2
Siedlce	46,6	45,8	40,7	40,7	44,2	51,0	53,1
Radom	49,0	48,8	46,9	45,6	46,7	50,9	52,6
24 lata i mniej	22,7	20,9	19,3	17,7	18,3	20,2	19,7

Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	18,9	17,4	17,1	14,1	12,4	17,8	17,4
Ostrołęka	22,9	20,6	20,1	17,2	17,8	19,5	20,3
Siedlce	20,5	19,9	17,1	14,3	16,0	20,0	21,3
Radom	18,1	16,9	15,5	14,2	14,4	15,2	15,3
25 - 34 lata	27,8	27,6	27,7	28,0	28,7	29,4	29,9
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	30,0	30,2	28,4	28,4	28,9	29,0	30,1
Ostrołęka	27,2	28,3	27,9	28,8	30,0	31,1	31,2
Siedlce	30,0	30,3	30,8	29,0	32,6	34,3	35,3
Radom	28,4	28,4	27,9	27,7	27,6	28,9	29,4
35 - 44 lata	20,3	19,9	19,3	18,9	18,6	18,5	18,6
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	21,3	20,8	20,8	20,6	20,1	20,5	20,5
Ostrołęka	22,0	20,9	19,3	19,0	18,2	17,8	17,6
Siedlce	19,8	18,6	17,8	17,4	16,2	15,5	14,8
Radom	23,2	22,3	22,0	21,5	21,2	20,2	20,2
45 - 54 lata	24,0	25,1	25,6	25,6	24,1	21,6	21,3
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	24,7	24,7	25,7	27,1	27,5	22,9	22,0
Ostrołęka	24,6	25,6	27,3	27,9	26,1	22,9	22,3
Siedlce	25,6	25,7	27,2	29,9	25,3	20,9	19,9
Radom	25,9	26,8	27,5	28,1	27,0	25,0	24,3
55 lat i więcej	5,1	6,5	8,1	9,8	10,2	10,3	10,5
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	5,1	6,8	8,0	9,7	11,2	9,8	10,1
Ostrołęka	3,4	4,6	5,4	7,2	7,8	8,6	8,7
Siedlce	4,2	5,4	7,0	9,4	9,9	9,3	8,8
Radom	4,5	5,6	7,1	8,5	9,8	10,7	10,8
wyższe	5,6	6,2	6,8	7,4	9,0	10,7	10,6
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	7,7	8,6	8,4	8,2	9,4	12,2	11,7
Ostrołęka	6,9	8,0	9,2	9,4	11,4	12,9	13,4
Siedlce	8,8	10,0	12,3	13,3	16,7	18,6	18,5
Radom	7,7	8,2	8,5	9,1	10,6	12,7	12,2
policealne oraz średnie zawodowe	22,6	22,5	22,5	22,4	22,2	22,0	21,8
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	25,6	25,6	26,3	25,8	26,7	25,8	25,9
Ostrołęka	29,4	29,4	30,8	30,0	29,4	28,5	28,9
Siedlce	25,8	25,3	25,1	24,2	25,1	22,5	22,6
Radom	22,9	22,4	21,3	21,2	20,4	20,4	20,5
średnie ogólnokształcące	7,0	7,6	8,5	9,2	10,1	11,4	11,2
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	7,3	7,5	8,7	8,6	8,9	10,1	9,7
Ostrołęka	7,8	8,5	9,1	10,0	10,6	10,9	11,5

Siedlce	8,6	10,6	10,7	10,3	11,4	13,0	13,8
Radom	7,5	7,4	8,8	9,4	9,3	9,7	10,1
zasadnicze (zawodowe)	32,8	31,6	30,2	29,1	28,2	27,3	27,3
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	29,0	28,3	27,2	26,7	24,8	24,6	25,1
Ostrołęka	33,0	30,8	28,9	27,7	27,6	26,8	26,1
Siedlce	28,5	26,5	24,9	25,0	21,8	22,5	22,6
Radom	31,9	31,4	30,2	29,1	28,5	27,9	27,9
gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe	32,0	32,0	32,1	31,8	30,6	28,6	29,1
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	30,3	29,9	29,4	30,7	30,3	27,3	27,5
Ostrołęka	22,8	23,4	21,9	22,8	21,0	20,9	20,1
Siedlce	28,3	27,6	27,0	27,2	25,1	23,5	22,6
Radom	30,1	30,5	31,2	31,2	31,2	29,4	29,4
szczególne kategorie bezrobotnych - % ogólnej liczby							2010 r. (I kw.)
bezrobotnych bez prawa do zasiłku	87,2	86,8	87,0	85,9	82,4	79,3	79,7
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	86,4	84,4	85,4	85,3	89,6	85,0	83,9
Ostrołęka	83,7	83,1	83,1	83,5	81,3	83,5	83,9
Siedlce	91,6	91,5	91,8	91,6	88,0	86,4	85,2
Radom	83,3	83,4	83,8	84,9	81,9	78,3	77,5
długotrwale bezrobotnych	56,0	67,2	67,1	64,5	54,9	43,1	42,8
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	-	-	68,9	67,3	64,0	49,8	46,3
Ostrołęka	-	-	69,8	68,0	60,6	53,2	50,4
Siedlce	-	-	67,2	65,6	55,7	40,8	39,7
Radom	-	-	70,7	70,7	63,9	57,1	56,9
bezrobotnych w wieku do 25 lat i powyżej 50 roku życia	39,9	39,4	40,5	41,3	41,9	42,5	42,1
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	-	-	38,8	38,8	39,2	40,1	39,6
Ostrołęka	-	-	38,9	38,4	40,2	41,0	41,4
Siedlce	-	-	37,5	40,3	40,7	41,2	41,4
Radom	-	-	35,8	37,2	38,7	39,4	39,4
osób w okresie do 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki	-	4,2	3,8	3,4	4,4	5,4	5,3
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	-	-	4,0	2,8	2,8	4,6	4,5
Ostrołęka	-	-	4,3	3,6	4,2	4,9	6,0
Siedlce	-	-	6,1	5,3	6,1	7,6	8,3
Radom	-	-	3,5	3,3	3,9	4,1	4,2
osób niepełnosprawnych	1,8	2,0	2,2	2,7	3,6	3,7	3,6
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	-	-	3,4	4,0	4,1	4,7	4,7
Ostrołęka	-	-	2,5	2,3	3,9	3,9	3,7
Siedlce	-	-	2,2	2,7	4,0	5,4	5,2
Radom	-	-	4,2	4,6	5,8	6,1	6,1

<i>stopa bezrobocia rejestrowanego w %</i>							2010 r. (I kw.)
Województwo Mazowieckie	14,7	13,8	11,8	9,0	7,3	9,0	9,8
Ciechanów	-	-	-	-	-	-	-
Płock	19,6	19,2	15,8	12,5	9,6	10,5	11,6
Ostrołęka	24,0	22,5	20,4	16,8	13,5	15,1	16,5
Siedlce	15,8	15,3	13,3	9,6	8,6	9,7	10,5
Radom	28,2	28,0	25,8	21,8	19,5	21,4	22,1

4.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich

Bezrobocie	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (II kw.)
<i>liczba bezrobotnych ogółem</i>							
Województwo Mazowieckie	352 946	332 525	285 612	219 924	178 028	224 480	227 872
ciechanowsko - płocki	66 950	62 429	51 928	42 860	33 805	40 459	38 841
ostrołęcko - siedlecki	65 817	62 627	53 242	42 926	36 048	43 494	42 027
radomski	75 337	74 422	67 035	57 056	51 967	58 960	55 807
<i>% ogólnej liczby bezrobotnych</i>							
wieś – Województwo Mazowieckie	42,4	42,8	43,4	45,3	46,3	45,0	42,9
ciechanowsko - płocki	53,2	53,2	54,4	54,2	52,8	54,1	53,4
ostrołęcko - siedlecki	58,9	59,2	59,4	59,9	57,8	57,7	57,3
radomski	49,7	49,7	50,2	50,9	51,1	51,4	50,8
Pracujący*	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>według sektorów ekonomicznych w głównym miejscu pracy</i>							
w sektorze rolniczym – Województwo Mazowieckie	319 925	320 115	319 991	320 347	320 165	-	-
ciechanowsko - płocki	65 791	65 909	65 861	65 832	65 710	-	-
ostrołęcko - siedlecki	103 720	103 657	103 633	103 639	103 550	-	-
radomski	64 713	64 823	64 805	64 801	64 655	-	-
w sektorze przemysłowym – Województwo Mazowieckie	343 027	342 750	357 319	371 031	367 709	-	-
ciechanowsko - płocki	42 601	43 627	46 492	48 379	48 424	-	-
ostrołęcko - siedlecki	33 052	34 209	37 240	39 499	41 247	-	-
radomski	29 609	30 076	31 244	32 204	34 262	-	-
w sektorze usługowym - usługi rynkowe – Województwo Mazowieckie	600 230	634 493	642 957	685 664	753 656	-	-
ciechanowsko - płocki	28 674	30 108	31 123	36 468	36 520	-	-
ostrołęcko - siedlecki	26 320	27 433	28 465	30 048	33 513	-	-
radomski	22 907	23 765	23 094	24 295	27 167	-	-
w sektorze usługowym - usługi nierynkowe – Województwo Mazowieckie	317 707	323 250	324 624	330 193	335 889	-	-
ciechanowsko - płocki	32 355	32 932	33 313	34 145	34 713	-	-
ostrołęcko - siedlecki	37 841	38 249	38 490	38 989	39 188	-	-
radomski	33 592	33 950	34 107	33 997	33 748	-	-
<i>rok poprzedni = 100, według sektorów ekonomicznych</i>							
w sektorze rolniczym – Województwo Mazowieckie	100,63	100,06	99,96	100,11	99,94	-	-

ciechanowsko - płocki	100,51	100,18	99,93	99,96	99,81	-	-
ostrołęcko - siedlecki	100,36	99,94	99,98	100,01	99,91	-	-
radomski	100,40	100,17	99,97	99,99	99,77	-	-
w sektorze przemysłowym – Województwo Mazowieckie	98,43	99,92	104,25	103,84	99,10	-	-
ciechanowsko - płocki	103,51	102,41	106,57	104,06	100,09	-	-
ostrołęcko - siedlecki	94,90	103,50	108,86	106,07	104,43	-	-
radomski	99,62	101,58	103,88	103,07	106,39	-	-
w sektorze usługowym - usługi rynkowe – Województwo Mazowieckie	105,55	105,71	101,33	106,64	109,92	-	-
ciechanowsko - płocki	100,62	105,00	103,37	117,17	100,14	-	-
ostrołęcko - siedlecki	101,16	104,23	103,76	105,56	111,53	-	-
radomski	96,85	103,75	97,18	105,20	111,82	-	-
w sektorze usługowym - usługi nierynkowe – Województwo Mazowieckie	101,21	101,74	100,43	101,72	101,73	-	-
ciechanowsko - płocki	100,44	101,78	101,16	102,50	101,66	-	-
ostrołęcko - siedlecki	99,73	101,08	100,63	101,30	100,51	-	-
radomski	98,74	101,07	100,46	99,68	99,27	-	-
podregion = 100, według sektorów ekonomicznych							
w sektorze rolniczym – Województwo Mazowieckie	20,2	19,8	19,5	18,8	18,0	-	-
ciechanowsko - płocki	38,8	38,2	37,3	35,6	35,4	-	-
ostrołęcko - siedlecki	51,6	50,9	49,9	48,8	47,6	-	-
radomski	42,9	42,5	42,3	41,7	40,5	-	-
w sektorze przemysłowym – Województwo Mazowieckie	21,7	21,1	21,7	21,7	20,7	-	-
ciechanowsko - płocki	25,1	25,3	26,3	26,2	26,1	-	-
ostrołęcko - siedlecki	16,4	16,8	17,9	18,6	19,0	-	-
radomski	19,6	19,7	20,4	20,7	21,4	-	-
w sektorze usługowym - usługi rynkowe – Województwo Mazowieckie	38,0	39,2	39,1	40,2	42,4	-	-
ciechanowsko - płocki	16,9	17,4	17,6	19,7	19,7	-	-
ostrołęcko - siedlecki	13,1	13,5	13,7	14,2	15,4	-	-
radomski	15,2	15,6	15,1	15,6	17,0	-	-
w sektorze usługowym - usługi nierynkowe – Województwo Mazowieckie	20,1	19,9	19,7	19,3	18,9	-	-
ciechanowsko - płocki	19,1	19,1	18,8	18,5	18,7	-	-
ostrołęcko - siedlecki	18,8	18,8	18,5	18,4	18,0	-	-
radomski	22,3	22,2	22,3	21,9	21,1	-	-
Produkcja rolnicza	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
końcowa produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych (ceny stałe w zł)	3 120	3 490	3 787	3 572	4 943	-	-
udział towarowej produkcji rolniczej w produkcji końcowej	85,93	88,17	88,14	85,67	88,43	-	-
Drogi publiczne o twardej nawierzchni	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
długość sieci drogowej (w km)	28 824,2	29 566,6	30 032,3	30 567,0	31 011,8	-	-
długość dróg ekspresowych (w km)	37,9	37,9	37,9	50,7	84,6	-	-
długość autostrad (w km)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
gęstość dróg (na 100 km ²)	81,0	83,1	84,5	86,0	87,2	-	-
Gospodarka komunalna	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r.

							(I kw.)
% ludności korzystającej z sieci wodociągowej							
Województwo Mazowieckie	79,2	80,4	81,0	81,9	82,8	-	-
ciechanowsko - plocki	83,7	84,2	84,7	85,2	85,8	-	-
ostrołęcko - siedlecki	71,8	73,0	73,9	75,7	77,0	-	-
radomski	76,6	77,8	78,5	79,5	80,5	-	-
na wsi – Województwo Mazowieckie	61,5	63,7	64,9	66,7	68,6	-	-
ciechanowsko - plocki	75,6	76,4	77,4	78,1	79,1	-	-
ostrołęcko - siedlecki	59,2	60,8	62,2	64,9	67,0	-	-
radomski	59,2	61,5	63,0	64,9	67,0	-	-
% ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej							
Województwo Mazowieckie	56,9	57,8	58,6	59,4	60,1	-	-
ciechanowsko - plocki	41,8	43,0	43,8	44,3	45,0	-	-
ostrołęcko - siedlecki	36,4	37,3	37,9	38,7	39,4	-	-
radomski	48,0	49,1	49,6	50,0	50,4	-	-
na wsi – Województwo Mazowieckie	10,3	11,6	12,8	14,1	15,2	-	-
ciechanowsko - plocki	8,5	9,4	10,5	11,3	11,8	-	-
ostrołęcko - siedlecki	8,2	9,1	9,8	10,9	11,9	-	-
radomski	8,9	10,8	11,8	12,9	13,6	-	-
% ludności korzystającej z sieci gazowej							
Województwo Mazowieckie	54,0	53,5	53,6	53,5	54,2	-	-
ciechanowsko - plocki	26,5	26,5	26,5	26,5	28,0	-	-
ostrołęcko - siedlecki	19,0	19,0	19,1	19,1	20,6	-	-
radomski	41,9	41,9	41,8	41,7	42,8	-	-
na wsi – Województwo Mazowieckie	13,6	13,8	13,9	14,1	15,7	-	-
ciechanowsko - plocki	1,6	1,7	1,7	1,8	2,4	-	-
ostrołęcko - siedlecki	2,2	2,2	2,2	2,3	3,2	-	-
radomski	6,4	6,4	6,5	6,5	6,6	-	-
Gospodarstwa rolne	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
ogółem i według wielkości							
Województwo Mazowieckie	359 194	347 470	330 519	334 955	327 371	328 011	-
do 1 ha	80 363	76 845	57 221	58 994	55 254	55 763	-
1-5 ha	142 287	134 448	135 437	136 100	131 434	135 872	-
5-10 ha	75 640	75 170	75 897	77 556	80 091	73 265	-
10-20 ha	45 972	45 232	47 099	45 346	45 209	46 358	-
pow. 20 ha	14 932	15 775	14 865	16 959	15 384	16 752	-
struktura obszarowa (%)							
Województwo Mazowieckie	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
do 1 ha	22,4	22,1	17,3	17,6	16,9	17,0	-
1-5 ha	39,6	38,7	41,0	40,6	40,1	41,4	-
5-10 ha	21,1	21,6	23,0	23,2	24,5	22,3	-
10-20 ha	12,8	13,0	14,3	13,5	13,8	14,1	-
pow. 20 ha	4,2	4,5	4,5	5,1	4,7	5,1	-
Powierzchnia użytków rolnych	2004 r. - 30 VI	2005 r. - 30 VI	2006 r. - 30 VI	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)

przeciętna powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa rolnego (w ha)	5,70	5,89	6,16	6,26	6,23	6,37	-
przeciętna powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa indywidualnego (w ha)	5,57	5,76	6,04	6,15	6,11	-	-

* Struktura pracujących obejmuje dane dla całego województwa gdyż statystyka publiczna nie obejmuje danych dla obszarów wiejskich.

4.4. Budowa i rozwój infrastruktury społecznej

Szkoły	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
szkoły według poziomu kształcenia							
szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży – Województwo Mazowieckie	1 885	1 861	1 846	1 839	1 793	1 680	-
ciechanowsko - płocki	303	295	294	287	279	264	-
ostrołęcko - siedlecki	484	476	473	468	444	423	-
radomski	283	279	277	276	269	259	-
gimnazja dla dzieci i młodzieży – Województwo Mazowieckie	925	923	927	944	954	841	-
ciechanowsko - płocki	129	131	131	131	133	121	-
ostrołęcko - siedlecki	186	189	189	192	192	177	-
radomski	103	101	101	104	107	97	-
ponadgimnazjalne szkoły zasadnicze (zawodowe) dla młodzieży – Województwo Mazowieckie	205	202	193	189	193	152	-
ciechanowsko - płocki	32	31	30	29	32	26	-
ostrołęcko - siedlecki	51	51	50	48	48	40	-
radomski	25	26	24	25	26	23	-
ponadgimnazjalne licea ogólnokształcące dla młodzieży – Województwo Mazowieckie	407	401	389	380	376	363	-
ciechanowsko - płocki	47	52	52	51	49	48	-
ostrołęcko - siedlecki	51	51	51	49	48	47	-
radomski	37	36	36	36	37	39	-
ponadgimnazjalne licea profilowane dla młodzieży – Województwo Mazowieckie	187	177	170	148	123	97	-
ciechanowsko - płocki	30	30	27	22	19	15	-
ostrołęcko - siedlecki	39	35	34	32	29	24	-
radomski	27	26	24	18	16	13	-
ponadgimnazjalne szkoły zawodowe (bez zasadniczych) dla młodzieży – Województwo Mazowieckie	285	290	292	279	279	-	-
ciechanowsko - płocki	40	43	48	41	41	-	-
ostrołęcko - siedlecki	58	62	58	63	56	-	-
radomski	32	37	39	36	41	-	-
szkoły policealne – Województwo Mazowieckie(wszystkie)	301	328	342	377	344	332	-
ciechanowsko - płocki	62	68	67	76	73	70	-
ostrołęcko - siedlecki	46	46	50	54	61	56	-
radomski	35	41	50	52	49	45	-
szkoły wyższe – Województwo Mazowieckie	100	101	101	104	105	107	-
ciechanowsko - płocki	5	4	4	5	5	5	-
ostrołęcko - siedlecki	5	5	5	5	5	5	-
radomski	6	6	6	8	8	8	-

Uczniowie i studenci	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>uczniowie ogółem (podstawowe, gimnazja, ponadpodstawowe, ponadgimnazjalne, policealne)</i>							
Województwo Mazowieckie	804 354	781 400	762 501	736 846	723 230	-	-
ciechanowsko - płocki	115 689	112 374	109 181	104 969	101 397	-	-
ostrołęcko - siedlecki	144 692	139 788	136 046	130 944	126 942	-	-
radomski	113 361	109 575	105 501	101 290	97 943	-	-
<i>absolwenci ogółem (podstawowe, gimnazja, ponadpodstawowe, ponadgimnazjalne, policealne)</i>							
Województwo Mazowieckie	204 495	206 265	198 423	191 715	183 929	-	-
ciechanowsko - płocki	28 765	29 946	28 510	27 814	26 556	-	-
ostrołęcko - siedlecki	35 340	37 819	35 984	34 875	33 155	-	-
radomski	29 069	29 210	27 886	27 026	25 996	-	-
<i>uczniowie na 10.000 mieszkańców</i>							
Województwo Mazowieckie	1 563	1 515	1 474	1 420	1 390	-	-
ciechanowsko - płocki	1 840	1 791	1 743	1 679	1 624	-	-
ostrołęcko - siedlecki	1 922	1 861	1 815	1 749	1 696	-	-
radomski	1 809	1 752	1 691	1 627	1 574	-	-
<i>studenci ogółem - według faktycznej lokalizacji uczelni</i>							
Województwo Mazowieckie	348 553	350 947	349 813	347 964	344 292	-	-
ciechanowsko - płocki	15 677	15 788	15 839	15 113	14 709	-	-
ostrołęcko - siedlecki	28 285	26 451	24 410	22 673	21 394	-	-
radomski	26 208	24 993	21 451	19 410	16 111	-	-
<i>studenci na 10.000 mieszkańców - według faktycznej lokalizacji uczelni</i>							
Województwo Mazowieckie	677	680	676	671	662	-	-
ciechanowsko - płocki	249	252	253	242	236	-	-
ostrołęcko - siedlecki	376	352	326	303	286	-	-
radomski	418	400	344	312	259	-	-
Wydatki z budżetu samorządu województwa	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>majątkowe na 1 mieszkańca na oświatę i wychowanie – w zł</i>	0,56	2,40	4,40	3,78	8,44	-	-
Wydatki z budżetów powiatów i miast na prawach powiatu							
<i>majątkowe – inwestycyjne na 1 mieszkańca na oświatę i wychowanie – w zł</i>							
Województwo Mazowieckie	23,5	31,9	40,8	42,08	64,41	-	-
ciechanowsko - płocki	14,2	24,3	28,4	35,70	29,66	-	-
ostrołęcko - siedlecki	18,0	7,9	9,2	17,65	26,41	-	-
radomski	8,1	9,7	14,9	12,95	28,58	-	-
Wydatki z budżetów gmin							
<i>majątkowe na 1 mieszkańca na oświatę i wychowanie – w zł</i>							
Województwo Mazowieckie	54,5	62,7	46,5	50,01	55,12	-	-

ciechanowsko - plocki	58,8	58,2	56,3	66,94	59,56	-	-
ostrołęcko - siedlecki	66,2	40,3	55,4	42,96	77,53	-	-
radomski	-	-	-	28,84	40,56	-	-
Komputeryzacja szkół	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>komputery w szkołach według poziomu kształcenia - % danej grupy szkół</i>							
szkoły podstawowe	87,8	90,2	93,5	93,9	95,0	-	-
gimnazja	79,2	78,1	79,8	79,8	82,3	-	-
zasadnicze zawodowe	16,6	16,1	16,6	26,5	31,1	-	-
licea ogólnokształcące	71,6	71,1	68,9	77,6	82,5	-	-
licea profilowane	23,5	22,1	19,4	33,1	48,0	-	-
zawodowe (bez szkół zasadniczych)	26,5	35,9	46,0	55,6	65,2	-	-
szkoły policealne	24,9	22,3	26,0	47,3	46,2	-	-
<i>komputery z dostępem do Internetu w szkołach według poziomu kształcenia</i>							
szkoły podstawowe	10 259	11 142	18 674	21 933	24 603	-	-
gimnazja	9 579	9 875	12 242	13 934	14 983	-	-
zasadnicze zawodowe	409	517	725	799	1 221	-	-
licea ogólnokształcące	6 701	6 599	8 129	9 633	10 554	-	-
licea profilowane	1 047	1 061	1 217	1 229	1 486	-	-
zawodowe (bez szkół zasadniczych)	3 317	3 332	5 312	5 742	7 360	-	-
szkoły policealne	1 261	1 146	1 818	2 832	2 873	-	-
<i>pracownie komputerowe</i>							
szkoły podstawowe	1 403	1 435	1 693	1 757	1 831	-	-
gimnazja	846	832	892	926	959	-	-
zasadnicze zawodowe	45	39	52	57	64	-	-
licea ogólnokształcące	445	429	449	474	498	-	-
licea profilowane	79	69	67	82	73	-	-
zawodowe (bez szkół zasadniczych)	261	265	318	325	368	-	-
szkoły policealne	100	95	111	123	148	-	-
Biblioteki	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>liczba placówek</i>	1 030	1 013	1 003	995	995	991	-
ciechanowsko - plocki	161	158	153	152	152	151	-
ostrołęcko - siedlecki	238	231	227	223	222	223	-
radomski	146	144	144	143	143	143	-
<i>liczba ludności przypadająca na 1 placówkę</i>							
Województwo Mazowieckie	4 996	5 092	5 156	5 215	5 231	4 613	-
ciechanowsko - plocki	3 904	3 970	4 094	4 112	4 106	3803	-
ostrołęcko - siedlecki	3 163	3 252	3 303	3 357	3 372	2966	-
radomski	4 292	4 343	4 333	4 354	4 351	4061	-
Domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice	2003 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>liczba placówek</i>	246	259	-	250	-	256	-
ciechanowsko - plocki	28	28	-	27	-	30	-
ostrołęcko - siedlecki	69	68	-	69	-	68	-

radomski	28	28	-	29	-	29	-
<i>liczba imprez</i>							
Województwo Mazowieckie	19 254	21 043	-	17 998	-	23 671	-
ciechanowsko - płocki	1 804	1 818	-	1 410	-	2 585	-
ostrołęcko - siedlecki	4 048	5 494	-	3 689	-	4 984	-
radomski	2 420	1 845	-	1 920	-	1 723	-
<i>liczba zespołów artystycznych</i>							
Województwo Mazowieckie	1 405	1 605	-	1 551	-	1 658	-
ciechanowsko - płocki	234	197	-	199	-	234	-
ostrołęcko - siedlecki	218	236	-	244	-	260	-
radomski	199	244	-	245	-	176	-
Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>w sekcji ochrona zdrowia i pomoc społeczna</i>							
Województwo Mazowieckie	21 153	22 287	23 040	24 152	25 695	27 047	-
ciechanowsko - płocki	1 926	1 951	1 985	2 035	2 107	2 175	-
ostrołęcko - siedlecki	2 311	2 353	2 376	2 459	2 645	2 744	-
radomski	1 780	1 810	1 821	1 890	1 911	2 003	-

4.5. Ochrona i rewaloryzacja środowiska przyrodniczego dla zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju

Emisja zanieczyszczeń powietrza w zakładach szczególnie uciążliwych	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>pyłowych w Gg</i>	12,5	11,3	11,3	9,9	6,7	5,1	-
rok poprzedni = 100	93,3	90,4	100,0	87,6	67,7	76,1	-
<i>dwutlenku siarki (bez CO₂) w Gg</i>	141,9	145,7	154,9	119,0	88,5	90,8	-
rok poprzedni = 100	100,1	102,7	106,3	76,8	74,4	102,6	-
<i>tlenków azotu w Gg</i>	45,7	48,9	50,8	49,2	46,4	46,2	-
rok poprzedni = 100	95,4	107,0	103,9	96,9	94,3	99,6	-
Gospodarka komunalna	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>liczba ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków</i>							
Województwo Mazowieckie	2 432 121	2 439 631	2 536 236	2 621 999	2 559 966	-	-
ciechanowsko - płocki	304 822	309 395	312 687	313 818	311 148	-	-
ostrołęcko - siedlecki	300 091	305 918	313 075	317 022	328 099	-	-
radomski	333 170	336 411	345 261	350 128	336 396	-	-
<i>% oczyszczonych ścieków przemysłowych i komunalnych wśród ścieków wymagających oczyszczenia</i>							
Województwo Mazowieckie	72,5	71,5	78,2	87,6	87,6	-	-
ciechanowsko - płocki	98,4	97,4	98,8	98,7	98,6	-	-
ostrołęcko - siedlecki	97,9	94,2	93,7	94,7	94,2	-	-
radomski	98,8	96,9	96,6	97,5	98,7	-	-
<i>% ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków</i>							

Województwo Mazowieckie	47,3	47,3	49,0	50,5	49,2	-	-
ciechanowsko - płocki	48,5	49,3	19,9	50,2	49,9	-	-
ostrołęcko - siedlecki	39,9	40,7	41,8	42,3	43,8	-	-
radomski	53,2	53,8	55,3	56,2	54,1	-	-
% ludności wiejskiej obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków							
Województwo Mazowieckie	11,7	12,7	14,3	15,9	17,1	-	-
ciechanowsko - płocki	9,4	10,6	11,3	11,6	11,5	-	-
ostrołęcko - siedlecki	9,3	10,3	10,7	11,8	13,6	-	-
radomski	11,7	12,5	15,4	17,0	17,7	-	-
udział odpadów wyselekcjonowanych w ogólnej ilości odpadów komunalnych zebranych (%)	2,4	3,6	3,4	4,3	7,2	-	-
Odpady	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>komunalne zebrane (zmieszane) ogółem (w t)</i>							
Województwo Mazowieckie	1 572 100	1 446 642	1 491 002	1 596 892	1 560 310	-	-
ciechanowsko - płocki	120 300	107 005	104 901	112 100	118 187	-	-
ostrołęcko - siedlecki	118 200	110 908	115 835	121 000	116 495	-	-
radomski	116 800	113 357	118 408	114 857	120 115	-	-
<i>komunalne zebrane (zmieszane) (w t na 1 mieszkańca)</i>							
Województwo Mazowieckie	0,31	0,28	0,29	0,31	0,30	-	-
ciechanowsko - płocki	0,19	0,17	0,17	0,18	0,19	-	-
ostrołęcko - siedlecki	0,16	0,15	0,15	0,16	0,16	-	-
radomski	0,19	0,18	0,19	0,18	0,19	-	-
<i>komunalne składowane (w tys. t)</i>							
Województwo Mazowieckie	1 414	1 254	1 317	1 429	1 370	-	-
ciechanowsko - płocki	120	105	102	106	112	-	-
ostrołęcko - siedlecki	118	110	115	121	116	-	-
radomski	-	113	117	114	117	-	-
<i>udział % odpadów poddanych odzyskowi w ogólnej ilości odpadów (z wyłączeniem komunalnych) wytworzonych</i>							
Województwo Mazowieckie	50,1	50,0	52,7	49,7	60,2	-	-
ciechanowsko - płocki	89,2	82,7	65,1	31,2	61,3	-	-
ostrołęcko - siedlecki	68,1	72,9	77,9	70,1	86,4	-	-
radomski	51,1	46,0	55,3	70,8	69,7	-	-
Składowiska odpadów	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>składowiska odpadów</i>	141	131	132	105	99	-	-
komunalne	126	116	115	90	85	-	-
ciechanowsko - płocki	32	28	28	19	16	-	-
ostrołęcko - siedlecki	47	43	41	33	32	-	-
radomski	-	19	21	15	15	-	-
przemysłowe	15	15	17	15	14	-	-
ciechanowsko - płocki	3	3	3	3	3	-	-
ostrołęcko - siedlecki	2	2	2	1	1	-	-
radomski	-	3	6	5	5	-	-

Energetyka	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>produkcja energii elektrycznej według źródeł (w GWh)</i>	19 484,5	20 979,1	22 704,0	22 116,3	21 826,0	-	-
ze źródeł wodnych	97,3	107,8	103,0	113,5	117,7	-	-
ze źródeł ciepłych - elektrownie zawodowe	17 311,6	18 820,2	20 426,0	19 909,7	19 654,4	-	-
ze źródeł ciepłych - elektrownie przemysłowe	2 064,7	2 039,3	2 160,2	2 069,6	1 998,0	-	-
ze źródeł odnawialnych	10,9	11,9	14,0	23,5	55,9	-	-
udział odnawialnych źródeł energii w produkcji energii elektrycznej	0,06	0,06	0,06	0,11	0,26	-	-
Środowisko przyrodnicze	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>powierzchnia gruntów leśnych (w ha)</i>							
Województwo Mazowieckie	795 727	798 467	803 756	805 615	808 918	814 029	-
ciechanowsko - plocki	129 365	130 378	130 778	129 127	131 820	132 280	-
ostrołęcko - siedlecki	310 719	311 129	312 189	308 460	313 097	315 835	-
radomski	141 445	141 634	142 765	143 642	144 642	145 407	-
<i>wskaźnik lesistości (w %)</i>							
Województwo Mazowieckie	22,4	22,5	22,6	22,7	22,7	-	-
ciechanowsko - plocki	16,6	16,7	16,8	16,6	16,9	-	-
ostrołęcko - siedlecki	25,7	25,7	25,8	25,5	25,9	-	-
radomski	24,5	24,6	24,8	24,9	25,1	-	-

4.6. Wykorzystanie potencjału endogenicznego OMW do stymulowania rozwoju całego regionu

Drogi publiczne o twardej nawierzchni	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>długość sieci dróg powiatowych w km</i>							
Województwo Mazowieckie	12 991,1	13 143,2	13 329,2	13 383,0	13 380,6	-	-
warszawski wschodni	1 765,2	1 782,4	1 792,6	1 797,7	1 793,7	-	-
warszawski zachodni	1 748,2	1 775,5	1 759,1	1 759,3	1 760,9	-	-
Warszawa	519,6	520,4	518,8	518,8	518,8	-	-
<i>długość sieci dróg gminnych w km</i>							
Województwo Mazowieckie	10 514,9	11 089,0	11 374,8	11 842,5	12 289,7	-	-
warszawski wschodni	1 809,8	1 917,3	1 950,3	2 047,6	2 102,1	-	-
warszawski zachodni	1 958,5	2 014,5	2 082,1	2 142,8	2 233,9	-	-
Warszawa	1 150,9	1 183,7	1 183,7	1 234,5	1 259,7	-	-
<i>gęstość sieci dróg powiatowych i gminnych na 100 km²</i>							
Województwo Mazowieckie	66,1	68,1	69,5	70,9	72,2	-	-
warszawski wschodni	70,1	72,5	73,3	75,4	76,3	-	-
warszawski zachodni	86,2	88,1	89,3	90,7	92,8	-	-
Warszawa	323,1	329,6	329,3	339,1	344,0	-	-
Nakłady inwestycyjne	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>na 1 mieszkańca w przedsiębiorstwach według lokalizacji inwestycji (ceny bieżące – w zł)</i>							

Województwo Mazowieckie	3 608	3 778	4 185	5 256	6 005	-	-
ciechanowsko - płocki	3 450	2 635	2 817	2 877	4 646	-	-
ostrołęcko - siedlecki	1 126	1 017	1 303	1 722	1 658	-	-
radomski	933	1 070	1 156	1 440	1 643	-	-
Warszawa	7 162	7 786	8 925	11 252	12 024	-	-
warszawski wschodni	1 278	1 609	1 309	1 753	2 453	-	-
warszawski zachodni	2 657	2 762	2 751	3 754	4 935	-	-
% ogólnych nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach według lokalizacji inwestycji (ceny bieżące)							
rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo oraz rybactwo – Województwo Mazowieckie	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	-	-
ciechanowsko - płocki	0,6	0,8	0,6	1,0	1,0	-	-
ostrołęcko - siedlecki	1,1	2,3	1,9	1,9	2,1	-	-
radomski	0,6	0,9	0,8	0,9	0,6	-	-
Warszawa	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1	-	-
warszawski wschodni	0,6	0,6	0,3	0,5	0,3	-	-
warszawski zachodni	0,7	0,8	1,3	0,7	0,5	-	-
przemysł i budownictwo – Województwo Mazowieckie	32,9	32,1	30,2	27,6	32,4	-	-
ciechanowsko - płocki	83,7	81,8	78,9	68,0	70,0	-	-
ostrołęcko - siedlecki	61,8	70,5	70,7	68,0	68,8	-	-
radomski	63,9	70,7	65,8	53,6	58,6	-	-
Warszawa	13,6	14,8	14,4	13,9	19,3	-	-
warszawski wschodni	56,9	58,8	58,0	59,4	60,4	-	-
warszawski zachodni	63,9	61,7	62,6	54,9	41,9	-	-
usługi rynkowe – Województwo Mazowieckie	64,8	65,1	67,2	69,4	64,1	-	-
ciechanowsko - płocki	15,0	14,8	17,1	28,2	25,5	-	-
ostrołęcko - siedlecki	34,9	23,1	23,4	22,2	22,4	-	-
radomski	31,6	23,2	28,9	30,4	37,3	-	-
Warszawa	83,8	82,7	83,5	84,1	77,3	-	-
warszawski wschodni	41,7	39,3	40,9	38,6	36,4	-	-
warszawski zachodni	34,8	35,8	34,4	43,0	56,6	-	-
usługi nierynkowe – Województwo Mazowieckie	2,0	2,4	2,3	2,7	3,2	-	-
ciechanowsko - płocki	0,7	2,6	3,3	2,8	3,5	-	-
ostrołęcko - siedlecki	2,2	4,1	4,1	7,9	6,7	-	-
radomski	3,9	5,2	4,5	15,1	3,5	-	-
Warszawa	2,5	2,3	2,1	2,0	3,3	-	-
warszawski wschodni	0,8	1,3	0,8	1,5	2,9	-	-
warszawski zachodni	0,6	1,7	1,7	1,4	1,0	-	-
Nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
struktura nakładów w Województwie Mazowieckim (w %)							
nakłady ogółem w zł	4 233 525 720	3 679 196 900	3 678 290 700	4 061 804 000	5 295 894 000	-	-
na działalność badawczą i rozwojową	4,3	8,6	8,1	6,7	6,9	-	-
na zakup gotowej technologii w postaci dokumentacji i praw	4,1	4,1	3,4	1,5	1,8	-	-
inwestycyjne na maszyny, urządzenia techniczne	47,9	44,6	46,9	46,9	52,9	-	-

i narzędzia oraz środki transportu							
na oprogramowanie	2,2	1,7	4,0	2,0	1,9	-	-
pozostałe (w tym na budynki i budowle oraz grunty, szkolenie personelu związane z działalnością innowacyjną i marketing dot. nowych i zmodernizowanych wyrobów)	41,2	41,0	37,6	42,9	35,6	-	-
Udział produktów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej w przemyśle	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
Województwo Mazowieckie (w %)	14,6	27,1	26,4	17,8	17,8	-	-
Produkt krajowy brutto (w cenach bieżących)	2003 r.	2004 r.	2005r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.
w mln zł							
Województwo Mazowieckie	176 073,0	189 565,0	210 219,0	229 212,0	255 893,0	-	-
ciechanowsko - płocki	13 245,0	16 980,0	17 419,0	18 335,0	20 081,0	-	-
ostrołęcko - siedlecki	11 808,0	12 812,0	14 050,0	15 343,0	17 267,0	-	-
radomski	10 306,0	11 003,0	11 965,0	12 853,0	13 885,0	-	-
Warszawa	110 890,0	116 153,0	130 504,0	142 731,0	160 560,0	-	-
warszawski wschodni	12 500,0	13 776,0	15 184,0	16 614,0	18 097,0	-	-
warszawski zachodni	17 323,0	18 841,0	21 098,0	23 335,0	26 005,0	-	-
na 1 mieszkańca w zł							
Województwo Mazowieckie	34 320	36 884	40 817	44 381	49 415	-	-
ciechanowsko - płocki	21 032	26 981	27 751	29 265	32 100	-	-
ostrołęcko - siedlecki	15 647	17 007	18 683	20 452	23 057	-	-
radomski	16 375	17 537	19 124	20 580	22 291	-	-
Warszawa	65 682	68 696	77 001	83 933	94 185	-	-
warszawski wschodni	17 279	18 934	20 730	22 511	24 295	-	-
warszawski zachodni	24 579	26 497	29 401	32 196	35 547	-	-
per capita, rok poprzedni = 100							
Województwo Mazowieckie	105,1	107,5	110,7	108,7	111,3	-	-
ciechanowsko - płocki	109,5	128,3	102,9	105,5	109,7	-	-
ostrołęcko - siedlecki	102,1	108,7	109,9	109,5	112,7	-	-
radomski	104,2	107,1	109,0	107,6	108,3	-	-
Warszawa	107,2	104,6	112,1	109,0	112,2	-	-
warszawski wschodni	100,9	109,6	109,5	108,6	107,9	-	-
warszawski zachodni	100,3	107,8	111,0	109,5	110,4	-	-
Wartość dodana brutto (w cenach bieżących)	2003 r.	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.
Województwo Mazowieckie – ogółem (mln zł)	155 441	168 472	185 211	201 350	223 863	-	-
ciechanowsko - płocki	11 693	15 091	15 347	16 106	17 567	-	-
ostrołęcko - siedlecki	10 425	11 386	12 379	13 478	15 105	-	-
radomski	9 099	9 779	10 541	11 291	12 147	-	-
Warszawa	97 896	103 229	114 979	125 381	140 462	-	-
warszawski wschodni	11 036	12 243	13 377	14 594	15 831	-	-
warszawski zachodni	15 293	16 744	18 588	20 499	22 750	-	-
rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo, rybactwo – Województwo Mazowieckie	5 548	6 875	6 802	7 586	8 487	-	-
ciechanowsko - płocki	1 328	1 649	1 635	1 821	2 038	-	-
ostrołęcko - siedlecki	1 873	2 320	2 303	2 564	2 871	-	-

radomski	891	1 104	1 091	1 218	1 362	-	-
Warszawa	36	43	42	49	55	-	-
warszawski wschodni	711	881	865	968	1 081	-	-
warszawski zachodni	710	876	865	966	1 080	-	-
przemysł i budownictwo – razem – Województwo Mazowieckie	34 293	37 442	39 243	43 097	47 053	-	-
ciechanowsko - płocki	4 225	6 710	6 341	6 435	6 735	-	-
ostrołęcko - siedlecki	2 284	2 523	2 813	3 195	3 642	-	-
radomski	2 460	2 510	2 607	2 869	2 921	-	-
Warszawa	16 296	16 400	17 507	19 808	22 617	-	-
warszawski wschodni	3 814	4 093	4 306	4 563	4 665	-	-
warszawski zachodni	5 214	5 207	5 670	6 227	6 472	-	-
usługi ogółem – Województwo Mazowieckie	115 600	124 154	139 166	150 668	168 323	-	-
ciechanowsko - płocki	6 138	6 732	7 371	7 850	8 793	-	-
ostrołęcko - siedlecki	6 268	6 543	7 262	7 720	8 594	-	-
radomski	5 747	6 164	6 842	7 203	7 864	-	-
Warszawa	81 565	86 785	97 430	105 524	117 790	-	-
warszawski wschodni	6 511	7 269	8 206	9 063	10 085	-	-
warszawski zachodni	9 370	10 660	12 053	13 307	15 198	-	-
udział sektorów - w %							
rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo, rybactwo – Województwo Mazowieckie	3,6	4,1	3,7	3,8	3,8	-	-
ciechanowsko - płocki	11,4	10,9	10,7	11,3	11,6	-	-
ostrołęcko - siedlecki	18,0	20,4	18,6	19,0	19,0	-	-
radomski	9,8	11,3	10,4	10,8	11,2	-	-
Warszawa	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-	-
warszawski wschodni	6,4	7,2	6,5	6,6	6,8	-	-
warszawski zachodni	4,6	5,2	4,7	4,7	4,7	-	-
przemysł i budownictwo – Województwo Mazowieckie	22,1	22,2	21,2	21,4	21,0	-	-
ciechanowsko - płocki	36,1	44,5	41,3	40,0	38,3	-	-
ostrołęcko - siedlecki	21,9	22,2	22,7	23,7	24,1	-	-
radomski	27,0	25,7	24,7	25,4	24,0	-	-
Warszawa	16,6	15,9	15,2	15,8	16,1	-	-
warszawski wschodni	34,6	33,4	32,2	31,3	29,5	-	-
warszawski zachodni	34,1	31,1	30,5	30,4	28,4	-	-
usługi ogółem – Województwo Mazowieckie	74,4	73,7	75,1	74,8	75,2	-	-
ciechanowsko - płocki	52,5	44,6	48,0	48,7	50,1	-	-
ostrołęcko - siedlecki	60,1	57,5	58,7	57,3	56,9	-	-
radomski	63,2	63,0	64,9	63,8	64,7	-	-
Warszawa	83,3	84,1	84,7	84,2	83,9	-	-
warszawski wschodni	59,0	59,4	61,3	62,1	63,7	-	-
warszawski zachodni	61,3	63,7	64,8	64,9	66,8	-	-

Cel 5. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu

Kierunki działań

5.1. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego i integracji regionalnej

Zarejestrowane organizacje pozarządowe	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>liczba ogółem i według profilu działania w województwie</i>							
stowarzyszenia i organizacje społeczne	9 450	10 022	10 620	11 155	11 689	12 208	-
fundacje	3 096	3 305	3 549	3 775	3 972	4 293	-
<i>na 10.000 mieszkańców</i>							
stowarzyszenia i organizacje społeczne	18,4	19,4	20,5	21,5	22,5	23,4	-
fundacje	6,0	6,4	6,9	7,3	7,6	8,2	-
Współpraca międzynarodowa	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>porozumienia bilateralne zawarte z Samorządem Województwa Mazowieckiego</i>	12	13	12	13	15	-	-
<i>porozumienia trójstronne zawarte z Samorządem Województwa Mazowieckiego</i>	0	0	1	1	1	-	-
<i>listy intencyjne Samorządu Województwa Mazowieckiego</i>	0	1	1	1	1	-	-

5.2. Poprawa i promocja atrakcyjności inwestycyjnej w regionie

Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>ogółem i w poszczególnych kategoriach</i>							
Województwo Mazowieckie	585 529	601 721	609 601	627 277	649 354	646 696	654 333
w sektorze prywatnym	571 998	587 664	595 442	613 087	636 064	633 939	-
z udziałem kapitału zagranicznego	18 043	19 104	20 649	22 417	23 541	24 334	-
małe i średnie przedsiębiorstwa	584 451	600 643	608 523	626 190	648 241	645 550	-
Tereny wskazane pod zabudowę w dokumentach planistycznych	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>powierzchnia terenów w Studium pod zabudowę mieszkaniową w ha</i>							
Województwo Mazowieckie	-	116 342	146 516	136 771	106 415	-	-
Warszawa	-	0	20 485	20 485	0	-	-
warszawski wschodni	-	20 702	20 444	9 237	10 266	-	-
warszawski zachodni	-	32 809	47 821	47 166	37 718	-	-
<i>powierzchnia terenów w planach miejscowych pod zabudowę w ha</i>							
Województwo Mazowieckie	-	129 142	142 432	163 161	156 451	-	-
Warszawa	-	-	-	36	0	-	-
warszawski wschodni	-	43 342	45 427	52 952	46 640	-	-
warszawski zachodni	-	29 701	33 175	36 171	45 481	-	-
<i>powierzchnia terenów w planach miejscowych pod zabudowę mieszkaniową (ha)</i>							

Województwo Mazowieckie	-	81 755	90 787	101 665	108 104	-	-
Warszawa	-	-	-	36	0	-	-
warszawski wschodni	-	30 101	32 661	35 405	34 746	-	-
warszawski zachodni	-	19 718	22 754	25 089	32 756	-	-
Opublikowane informatory i materiały promocyjne dotyczące Mazowsza	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
liczba nowych publikacji	4	5	9	39	5	-	-
nakład (liczba egzemplarzy)	9 000	19 000	61 000	110 000	249 500	-	-
Imprezy promocyjne	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
z udziałem Samorządu Województwa Mazowieckiego	10	13	27	35	34	-	-
zagraniczne targi turystyczne	3	8	7	14	11	-	-
krajowe targi turystyczne	3	3	4	7	5	-	-
inne imprezy promocyjne krajowe	2	1	11	10	12	-	-
inne imprezy promocyjne zagraniczne	2	1	5	4	6	-	-

5.3. Promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego

Wydatki z budżetu samorządu województwa	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
na 1 mieszkańca na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego – w zł	22,30	27,50	47,57	49,59	45,57	-	-
Wydatki z budżetów powiatów i miast na prawach powiatu							
na 1 mieszkańca na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego – w zł							
Województwo Mazowieckie	55,37	67,61	73,29	86,51	113,29	-	-
ciechanowsko - plocki	19,56	23,19	31,06	34,20	39,73	-	-
ostrołęcko - siedlecki	14,73	11,90	13,36	15,11	17,63	-	-
radomski	15,47	12,01	15,28	16,90	22,01	-	-
Warszawa	147,32	185,61	197,80	234,51	312,07	-	-
warszawski wschodni	0,94	1,24	1,39	2,80	2,05	-	-
warszawski zachodni	2,38	2,32	2,89	3,92	3,78	-	-
Wydatki z budżetów gmin							
na 1 mieszkańca na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego – w zł							
Województwo Mazowieckie	74,29	90,62	102,11	116,59	154,04	-	-
ciechanowsko - plocki	40,60	48,66	58,25	63,70	75,75	-	-
ostrołęcko - siedlecki	40,34	43,23	59,40	55,53	68,13	-	-
radomski	33,23	31,63	39,81	41,50	53,70	-	-
Warszawa	147,14	185,31	197,61	234,25	312,07	-	-
warszawski wschodni	35,89	41,73	48,17	53,47	62,31	-	-
warszawski zachodni	42,38	54,60	68,83	78,57	120,15	-	-
Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania	2004 r. (31 VII)	2005 r. (31 VII)	2006 r. (31 VII)	2007 r. (31 VII)	2008 r. (31 VII)	2009 r. (31 VII)	2010 r. (I kw.)
ogółem							

Województwo Mazowieckie	352	332	331	320	325	376	-
% wielkości krajowej	5,0	4,9	4,9	4,8	4,7	5,4	-
<i>miejsca noclegowe w obiektach zbiorowego zakwaterowania - ogółem</i>	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
Województwo Mazowieckie	38 157	37 040	36 843	35 818	40 524	40 740	-
% wielkości krajowej	6,5	6,5	6,4	6,2	6,8	6,7	-
<i>korzystający z noclegów - ogółem</i>							
Województwo Mazowieckie	1 991 560	2 162 082	2 320 274	2 497 898	2 708 116	2 786 608	-
% wielkości krajowej	12,6	13,0	13,2	13,2	13,8	14,4	-
<i>korzystający z noclegów turyści zagraniczni - ogółem</i>							
Województwo Mazowieckie	766 979	795 325	782 014	798 636	809 563	803 579	-
% wielkości krajowej	19,5	18,5	18,1	18,2	20,0	-	-
Środowisko przyrodnicze	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona (w ha)</i>	1 054 103	1 053 608	1 053 630	1 053 625	1 054 110	-	-
parki narodowe - % powierzchni ogółem	3,65	3,65	3,65	3,65	3,65	-	-
rezerваты przyrody - % powierzchni ogółem	1,68	1,68	1,68	1,68	1,73	-	-
parki krajobrazowe - % powierzchni ogółem	16,44	16,45	16,45	15,96	16,44	-	-
obszary chronionego krajobrazu - % powierzchni ogółem	79,28	79,24	79,23	78,00	79,20	-	-
stanowiska dokumentacyjne - % powierzchni ogółem	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	-	-
zespoły przyrodniczo - krajobrazowe - % powierzchni ogółem	0,49	0,49	0,49	0,49	0,49	-	-
użytki ekologiczne - % powierzchni ogółem	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	-	-
<i>pomniki przyrody - ogółem</i>	4 222	4 155	4 142	4 134	4 132	-	-
Szlaki turystyczne	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>długość ogółem i według rodzajów (w km)</i>							
piesze - nizinne	3 201,3	3 220,5	1 405,5	3 084,2	3 075,5	3 168,0	-
rowerowe	461,5	485,9	322,8	614,5	555,2	605,7	-
Gospodarstwa agroturystyczne	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
Województwo Mazowieckie (liczba)	249	320	323	316	330	-	-
udział % wśród gospodarstw rolnych	0,069	0,092	0,098	0,094	0,101	-	-
Imprezy promocyjne	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>z udziałem Samorządu Województwa Mazowieckiego</i>	10	13	27	35	34	-	-
zagraniczne targi turystyczne	3	8	7	14	11	-	-
krajowe targi turystyczne	3	3	4	7	5	-	-
inne imprezy promocyjne krajowe	2	1	11	10	12	-	-
inne imprezy promocyjne zagraniczne	2	1	5	4	6	-	-
<i>pozostałe imprezy</i>							
imprezy folklorystyczne	-	43	-	-	-	-	-
Zasoby materialne dziedzictwa kulturowego	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>pomniki historii</i>	1	1	1	1	1	1	-
<i>miasta historyczne</i>	129	129	129	129	131	131	-

zespoły dworsko - pałacowe	499	501	500	498	502	504	-
obiekty sakralne	800	930	949	980	988	993	-

5.4. Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu

Wystawiennictwo	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
liczba obiektów działalności wystawienniczej	32	31	33	34	42	56	-
liczba wystaw w obiektach działalności wystawienniczej	464	509	486	508	524	690	-
Opublikowane informatory i materiały promocyjne dotyczące Mazowsza	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
ilość nowych publikacji	4	5	9	39	5	-	-
Nakład (szt.)	9 000	19 000	61 000	110 000	249 500	-	-
Imprezy promocyjne	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
z udziałem Samorządu Województwa Mazowieckiego	10	13	27	35	34	-	-
zagraniczne targi turystyczne	3	8	7	14	11	-	-
krajowe targi turystyczne	3	3	4	7	5	-	-
inne imprezy promocyjne krajowe	2	1	11	10	12	-	-
inne imprezy promocyjne zagraniczne	2	1	5	4	6	-	-
pozostałe imprezy							
imprezy folklorystyczne	-	43	-	-	-	-	-
Produkty regionalne	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (II kw.)
Województwo Mazowieckie (liczba)	-	0	2	7	19	20	27
Teatry, instytucje muzyczne, przedsiębiorstwa estradowe	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
ogółem							
Województwo Mazowieckie	34	34	35	36	40	40	-
liczba widzów							
Województwo Mazowieckie	2 494 907	2 481 128	2 442 985	2 495 870	2 812 363	2 755 616	-
liczba imprez i przedstawień							
Województwo Mazowieckie	9 367	9 667	10 253	10 828	11 181	10 154	-
Muzea	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
ogółem	97	103	103	104	102	113	-
liczba zwiedzających	2 849 870	2 889 201	2 872 054	3 188 981	3 233 246	3 909 614	-
Domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice	2003 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
ogółem	246	259	-	250	-	256	-
ogółem w miastach	141	161	-	153	-	153	-
liczba imprez	19 254	21 043	-	17 998	-	23 671	-
liczba zespołów artystycznych	1 405	1 605	-	1 551	-	1 658	-

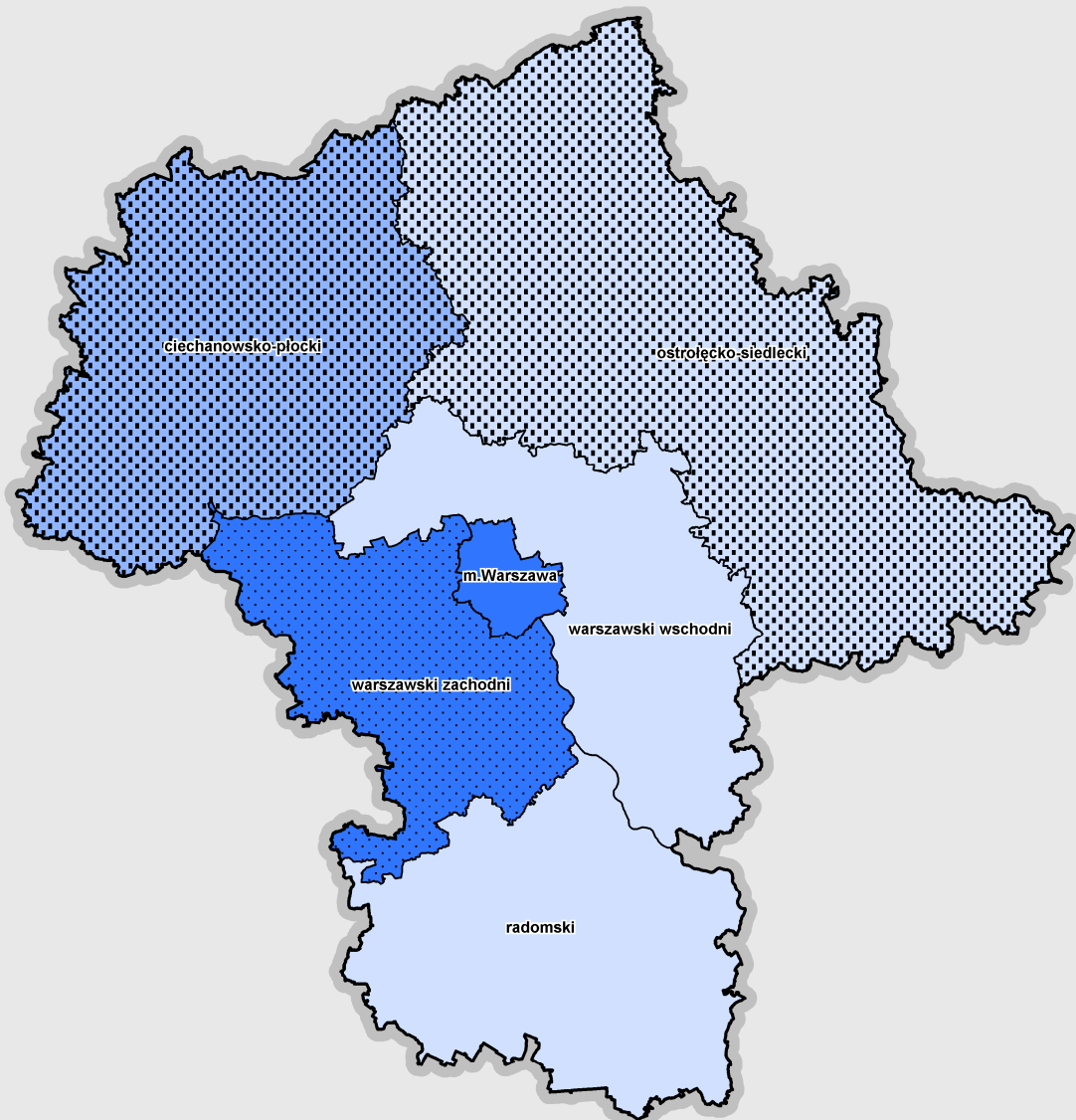
5.5. Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa

Współpraca międzynarodowa	2004 r.	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r. (I kw.)
<i>porozumienia bilateralne zawarte z Samorządem Województwa Mazowieckiego</i>	12	13	12	13	15	-	-
<i>porozumienia trójstronne zawarte z Samorządem Województwa Mazowieckiego</i>	0	0	1	1	1	-	-
<i>listy intencyjne Samorządu Województwa Mazowieckiego</i>	0	1	1	1	1	-	-

Ilustracja graficzna wybranych cech społeczno-gospodarczych regionu

Mapa 1. Produkt krajowy brutto w latach 2003 - 2007 według podregionów

W złotych na mieszkańca w 2007 r.

- 22 200 do 24 300
- 24 300 do 35 500
- 35 500 do 94 200

Polska - 30 873
Województwo - 49 415

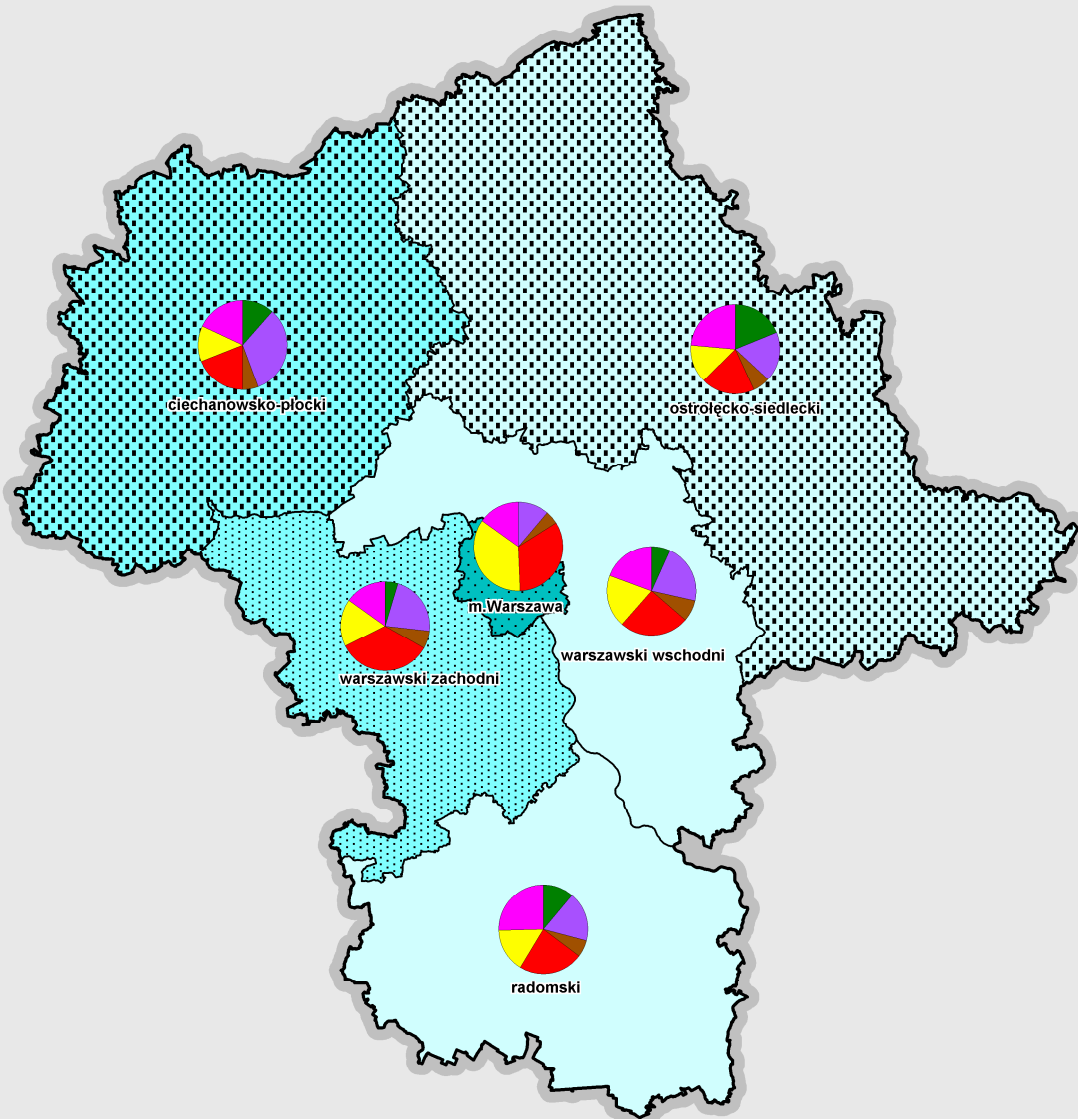
Wskaźnik 2003=100

- 136,1 do 144,6
- 144,6 do 147,4
- 147,4 do 152,6

Polska - 139,9
Województwo - 144

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Mapa 2. Wartość dodana brutto w podregionach w latach 2003 - 2007 i jej struktura według grup sekcji PKD

W złotych na pracującego w 2007 r.

- 60 500 do 80 000
- 80 000 do 100 000
- 100 000 do 131 700

Polska - 75 550
Województwo - 100 878

Wskaźnik 2003=100

- 132,7 do 134,3
- 134,3 do 135,5
- 135,5 do 141,7
- 141,7 do 142,4

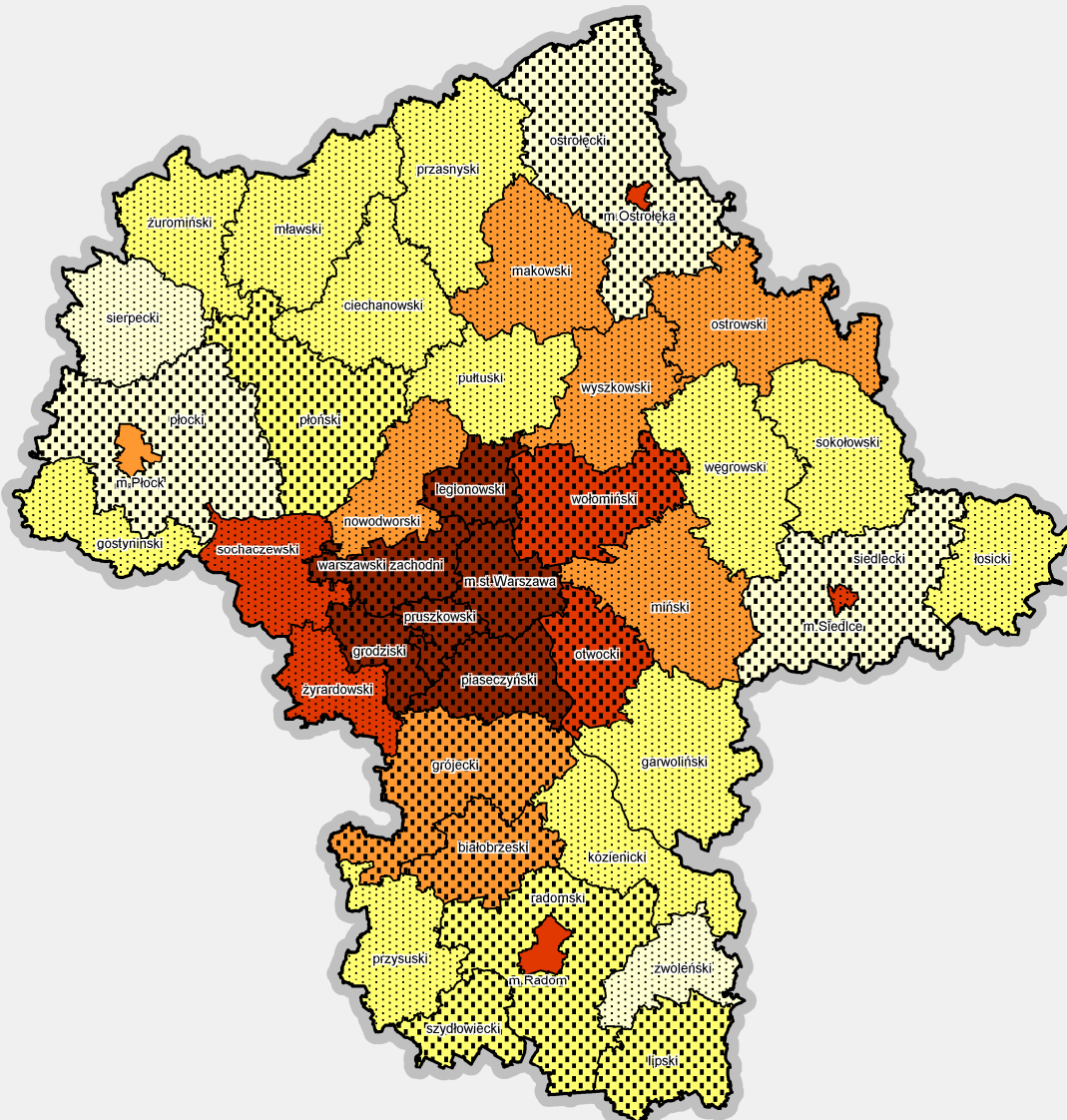
Polska - 131,5
Województwo - 135,9

Struktura według grup sekcji PKD

- rolnictwo
- przemysł
- budownictwo
- handel i naprawy, hotele i restauracje, transport, gospodarka magazynowa i łączność
- pośrednictwo finansowe, obsługa nieruchomości firm
- pozostała działalność usługowa

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Mapa 3. Podmioty gospodarki narodowej w latach 2004 - 2008

Liczba podmiotów
na 1000 mieszkańców w 2008 r.

52,3 do 60	(5)
60 do 80	(16)
80 do 100	(8)
100 do 120	(7)
120 do 189,7	(6)

Wskaźnik 2004=100

95,2 do 100	(3)
100 do 110	(22)
110 do 122,3	(17)

Polska - 98,5

Województwo - 124,8

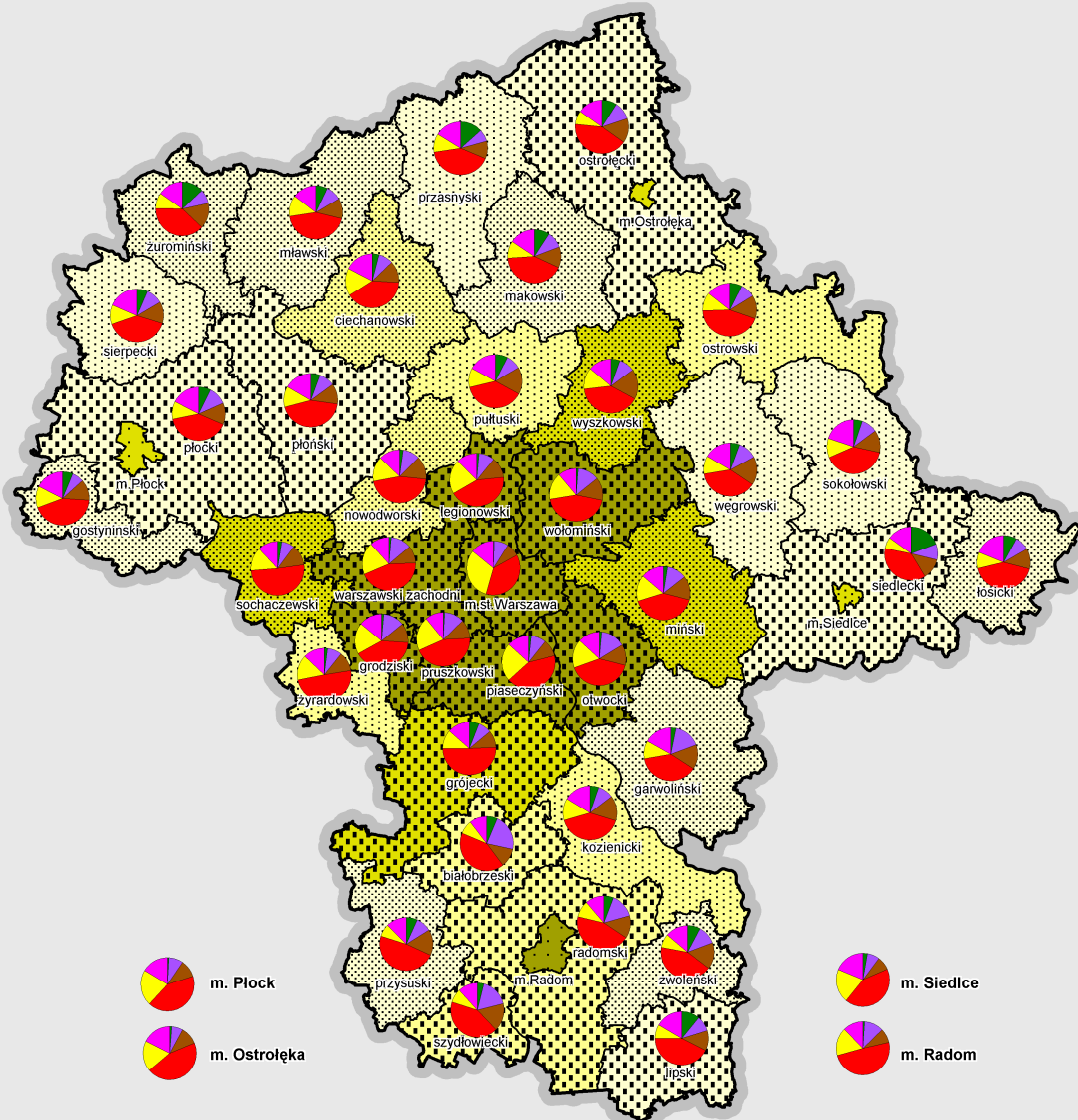
(16) - liczba powiatów

Polska - 105

Województwo - 110,9

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Mapa 4. Podmioty zarejestrowane w systemie REGON według grup sekcji PKD i sektorów własnościowych w latach 2004 - 2008

Podmioty prywatne w 2008 r.
w podmiotach ogółem w %

- 94,1 do 96 (17)
- 96 do 97 (9)
- 97 do 98 (7)
- 98 do 99 (9)

Polska - 96,7

Województwo - 98

(17) - liczba powiatów

Wskaźnik 2004=100

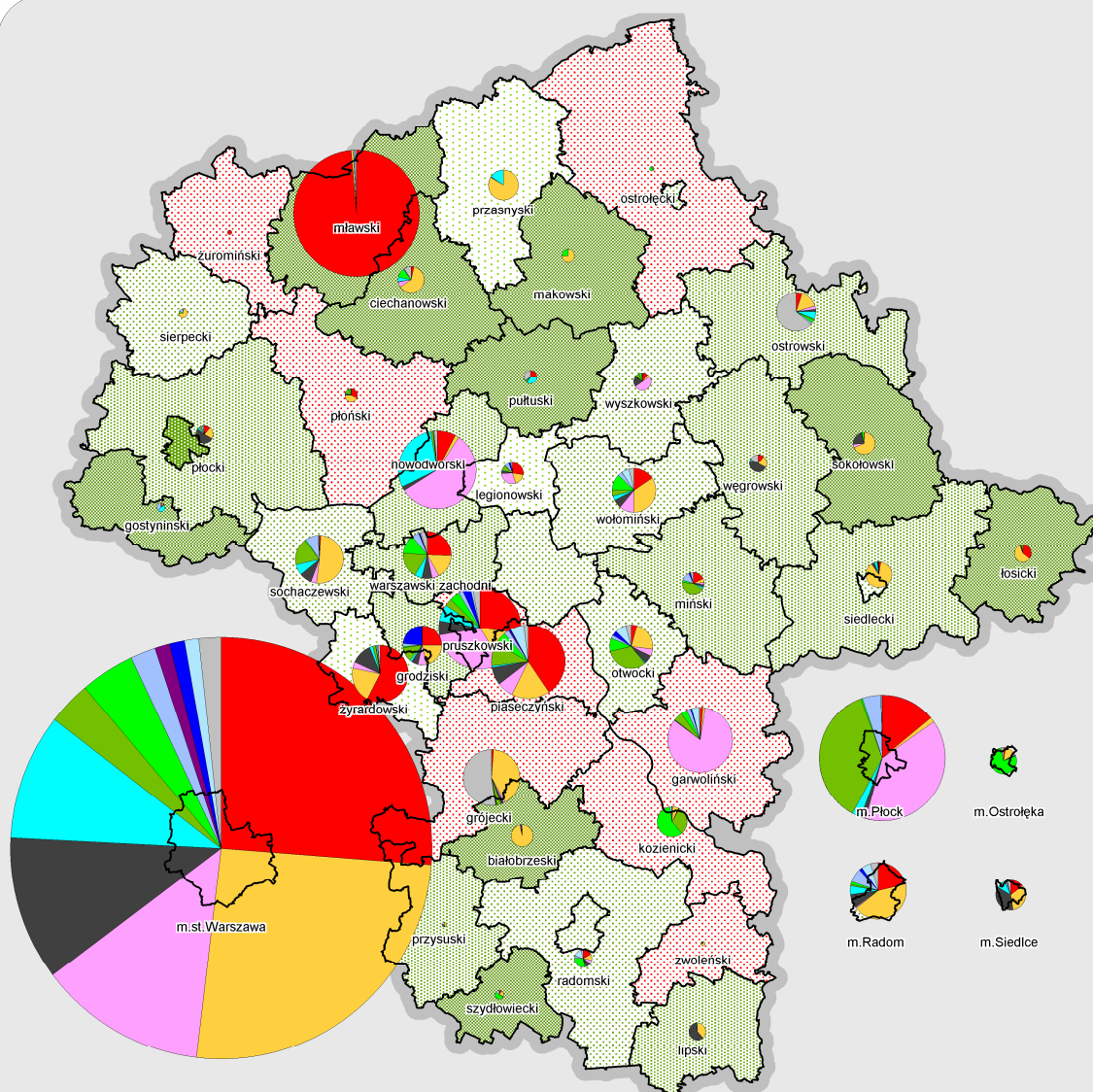
- 95 do 100 (3)
- 100 do 105 (9)
- 105 do 110 (13)
- 110 do 122 (17)

Struktura według grup sekcji PKD w 2008 r.

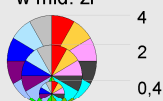
- rolnictwo
- przemysł
- budownictwo
- handel i naprawy, hotele i restauracje, transport, gospodarka magazynowa i łączność
- pośrednictwo finansowe, obsługa nieruchomości firm
- pozostała działalność usługowa

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Mapa 5. Wartość i struktura towarowa eksportu w latach 2004 - 2008

Wartość i struktura towarowa eksportu w 2008 r.
w mld. zł

- wyroby przemysłu maszynowego
- artykuły rolne i przetwórstwa spożywczego
- produkty przemysłu chemicznego
- wyroby przemysłu metalowego
- środki transportu
- wyroby z tworzyw sztucznych i kauczuku

- surowce naturalne i wyroby z nich
- wyroby przemysłów: włókienniczego i obuwniczego
- wyroby z surowców mineralnych
- wyroby precyzyjne
- surowce mineralne
- pozostałe

Zmiana wartości eksportu w latach 2004-2008
w %

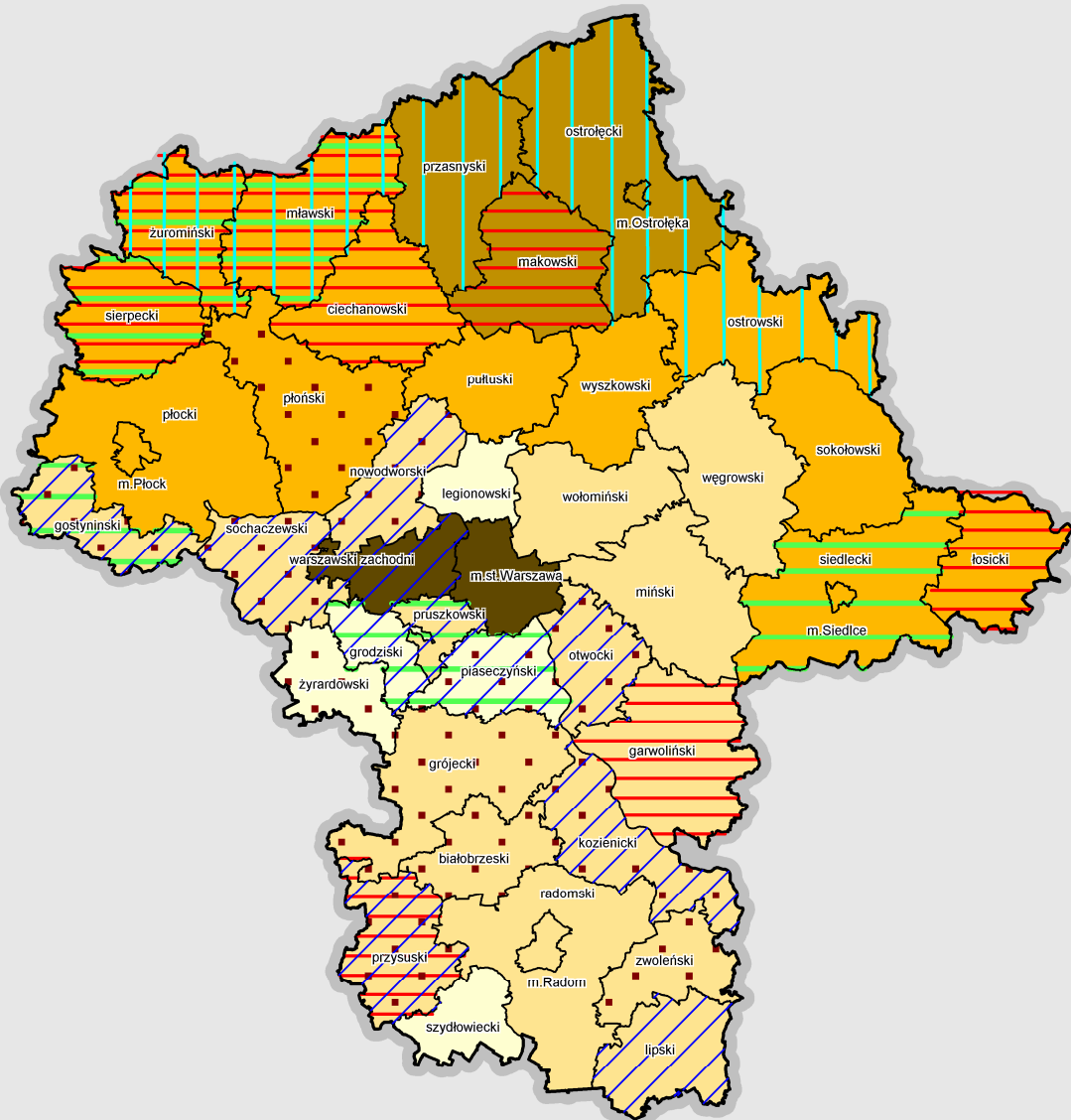
- 100 - 564 (10)
- 50 - 100 (10)
- 25 - 50 (10)
- 0 - 25 (3)
- -87 - 0 (9)

(9) - liczba powiatów

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Izby Celnej

Mapa 6. Wykształcone kierunki produkcji rolniczej* na tle płatności w ramach Wspólnej Polityki Rolnej

Zrealizowane płatności w ramach WPR
w latach 2004-2009

w tys. złotych na 1 ha UR

1,7 do 2,5	(5)
2,5 do 3,9	(17)
3,9 do 4,9	(14)
4,9 do 5,5	(4)
7,7	(2)

Polska - 3,7

Województwo - 3,9

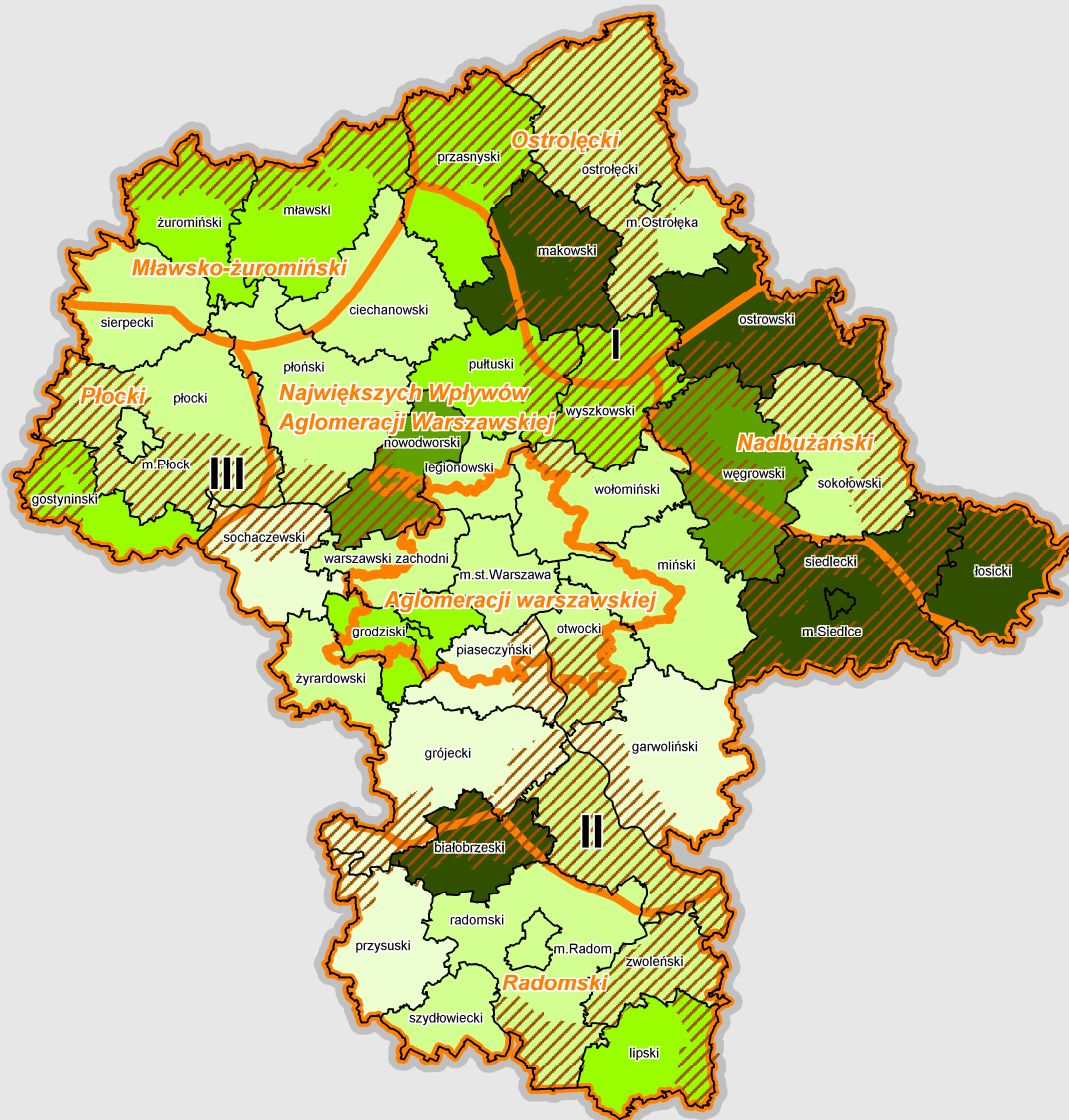
(14) - liczba powiatów

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych uzyskanych z: PSR 2002; ARiMR; ARR.

	mleczarstwo (liczba krów > 41 szt./ 100 ha UR, 2008 r.)
	trzoda chlewna (liczba trzody chlewnej > 175 szt. /100 ha UR, 2008 r.)
	drób kurzy (liczba kur > 1,6 tys. szt./100 ha UR, 2002 r.)
	owoce (udział sadów > 5,4 proc. UR, 2005 r., lub udział upraw truskawek > 0,7 proc. UR, 2002 r.)
	warzywa (udział upraw warzyw gruntowych > 1,7 proc. UR, 2002 r.)
	brak dominujących kierunków produkcji rolniczej

* kryterium - wskaźnik > 1,5 średniej wojewódzkiej

Mapa 7. Wdrażanie programów rolnośrodowiskowych - stan na koniec 2009 roku

Beneficjenci programów rolnośrodowiskowych w relacji
do liczby gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1ha UR
w %

- 0,7 do 1,4 (5)
- 1,4 do 2,9 (20)
- 2,9 do 4,3 (9)
- 4,3 do 5,7 (2)
- 5,7 do 10,2 (6)

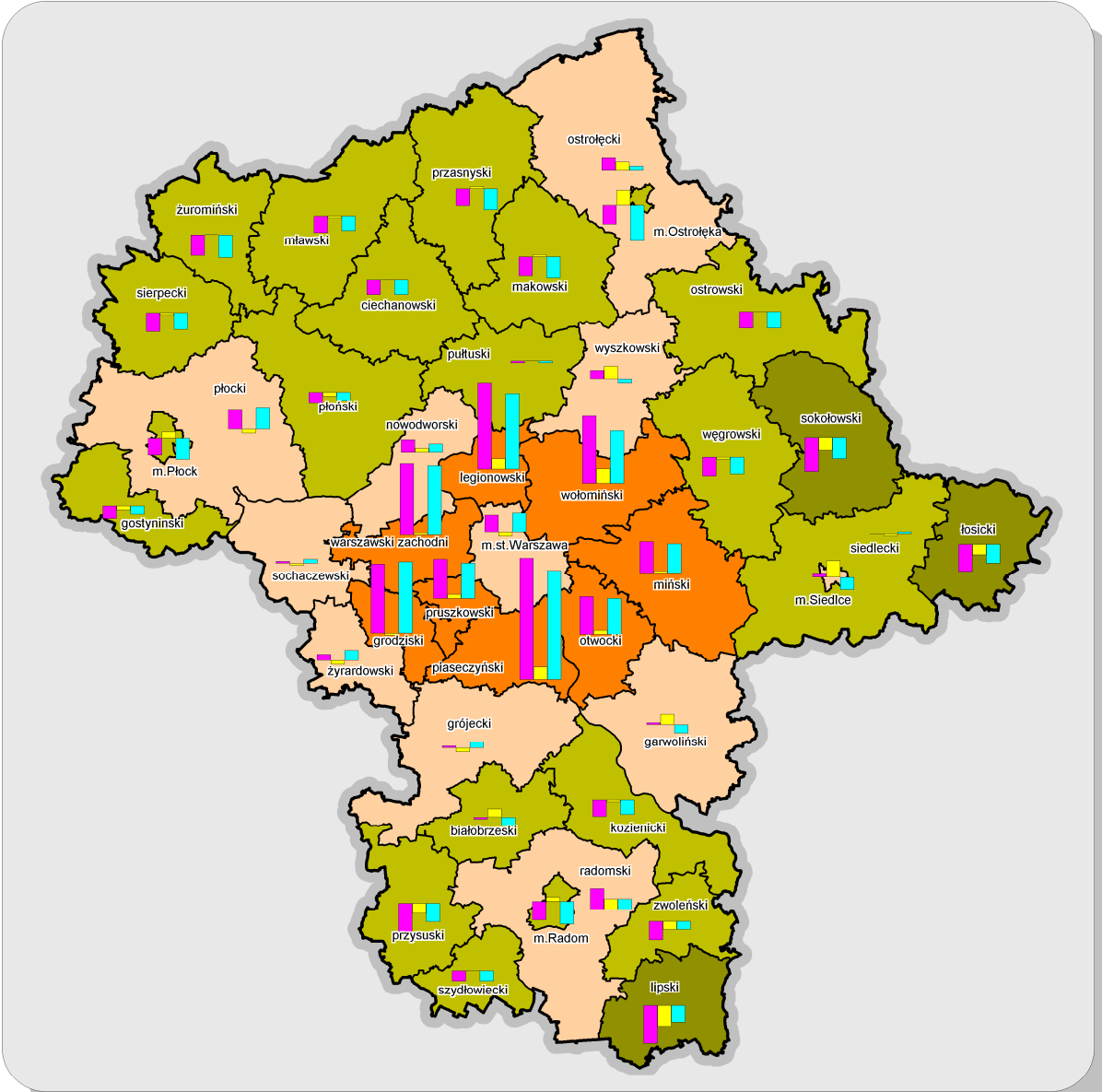
I, II, III strefy priorytetowe wskazane do wdrażania
programów rolnośrodowiskowych

granicze obszarów problemowych

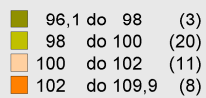
Polska - 4,4
Województwo - 2,9

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Warszawie

Mapa 8. Wybrane procesy demograficzne w latach 2004 - 2008

Dynamika zmian ludności
wskaźnik 2004=100

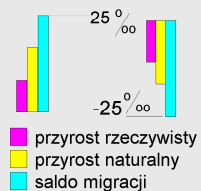

Polska - 99,8

Województwo - 101,1

(11) - liczba powiatów

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Polska

Przyrost rzeczywisty - (-0,3)

Przyrost naturalny - (0,2)

Saldo migracji - (-0,5)

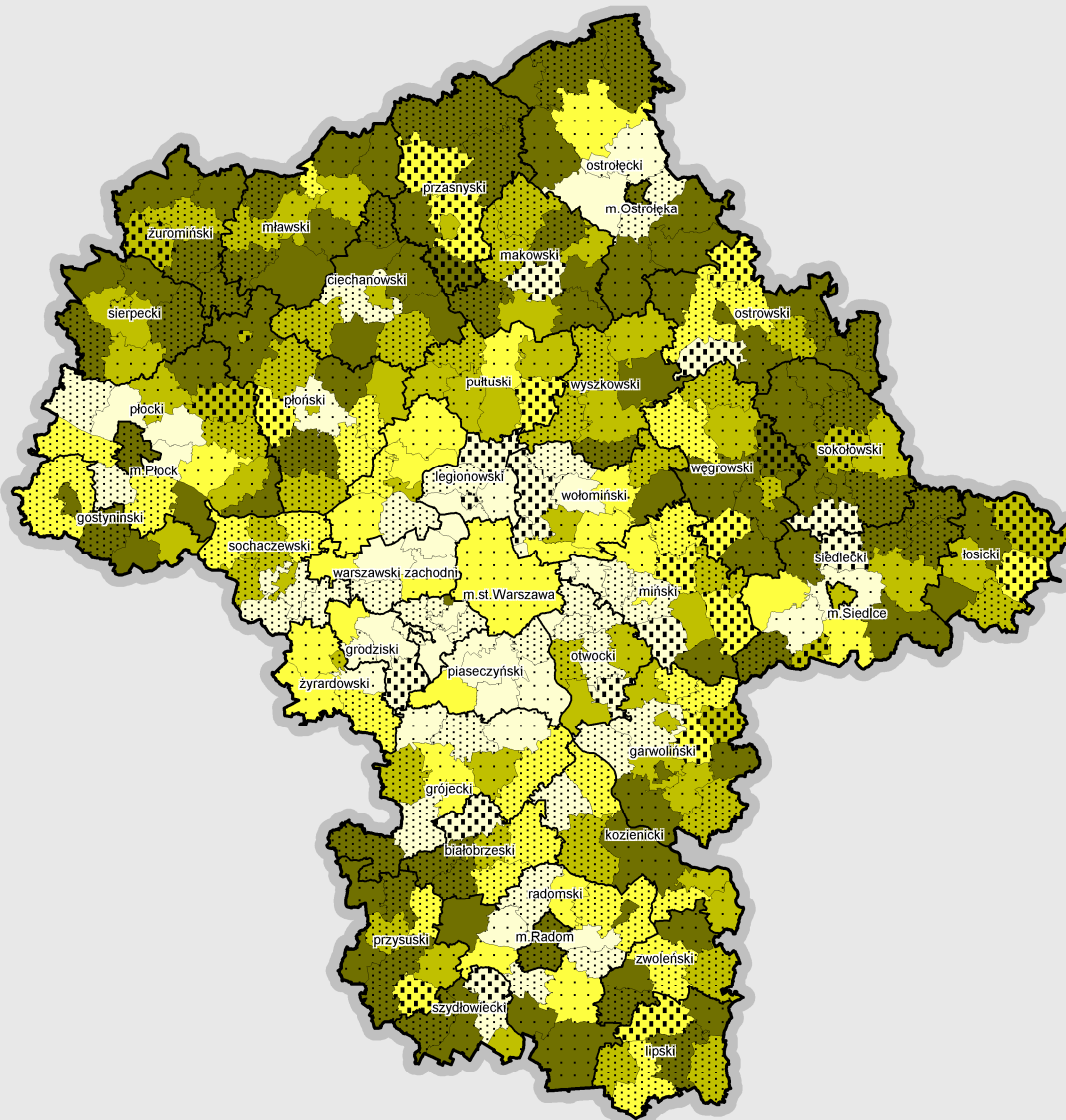
Województwo

Przyrost rzeczywisty - (2,0)

Przyrost naturalny - (0,0)

Saldo migracji - (2,0)

Mapa 9. Saldo migracji zagranicznych i wewnętrznych w latach 2004 - 2008

Saldo migracji w 2008 r.
na 1000 ludności

■	-12,5 do -3	(99)
■	-3 do 0	(77)
■	0 do 3	(61)
■	3 do 37,1	(77)

Polska - (-0,39)

Województwo - 2,20

(99) - liczba gmin

Zmiany wskaźnika salda migracji
w latach 2004 - 2008

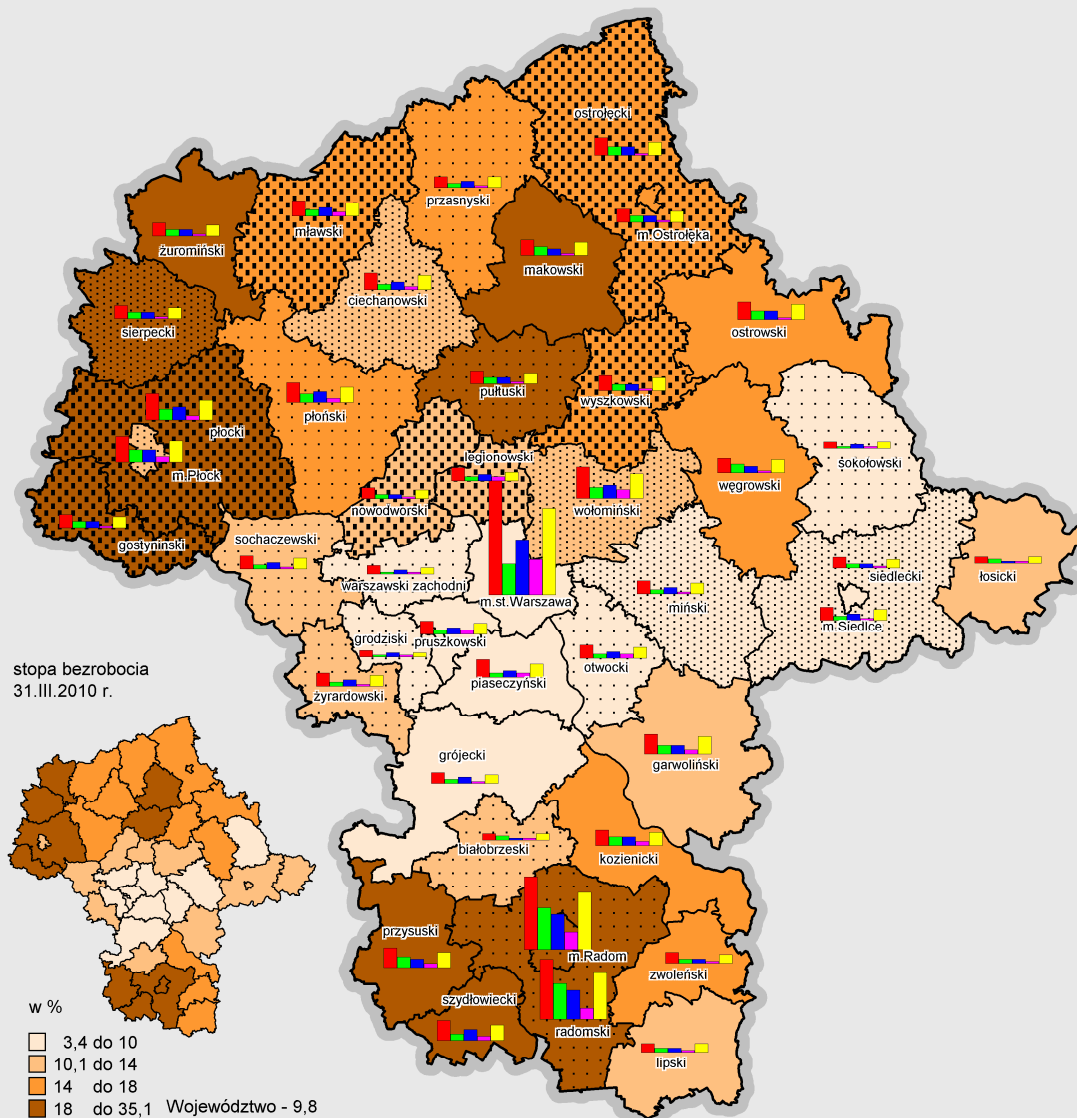
■	-34,27 do -5	(43)
■	-5 do 0	(116)
■	0 do 5	(120)
■	5 do 16,87	(35)

Polska - (-0,14)

Województwo - (-0,55)

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Mapa 10. Bezrobocie w latach 2004 - 2009

Stopa bezrobocia w 2009 r.
w %

2,9 do 10	(11)
10,1 do 14	(11)
14 do 18	(10)
18 do 34,4	(10)

Polska - 11,9

Województwo - 9,0

(10) - liczba powiatów

Spadek stopy bezrobocia
w punktach procentowych

2,4 do 6	(16)
6 do 8	(13)
8 do 10	(6)
10 do 14,3	(7)

Polska - 7,2

Województwo - 6,0

Bezrobotni w powiatach w 2009 r.
32 000

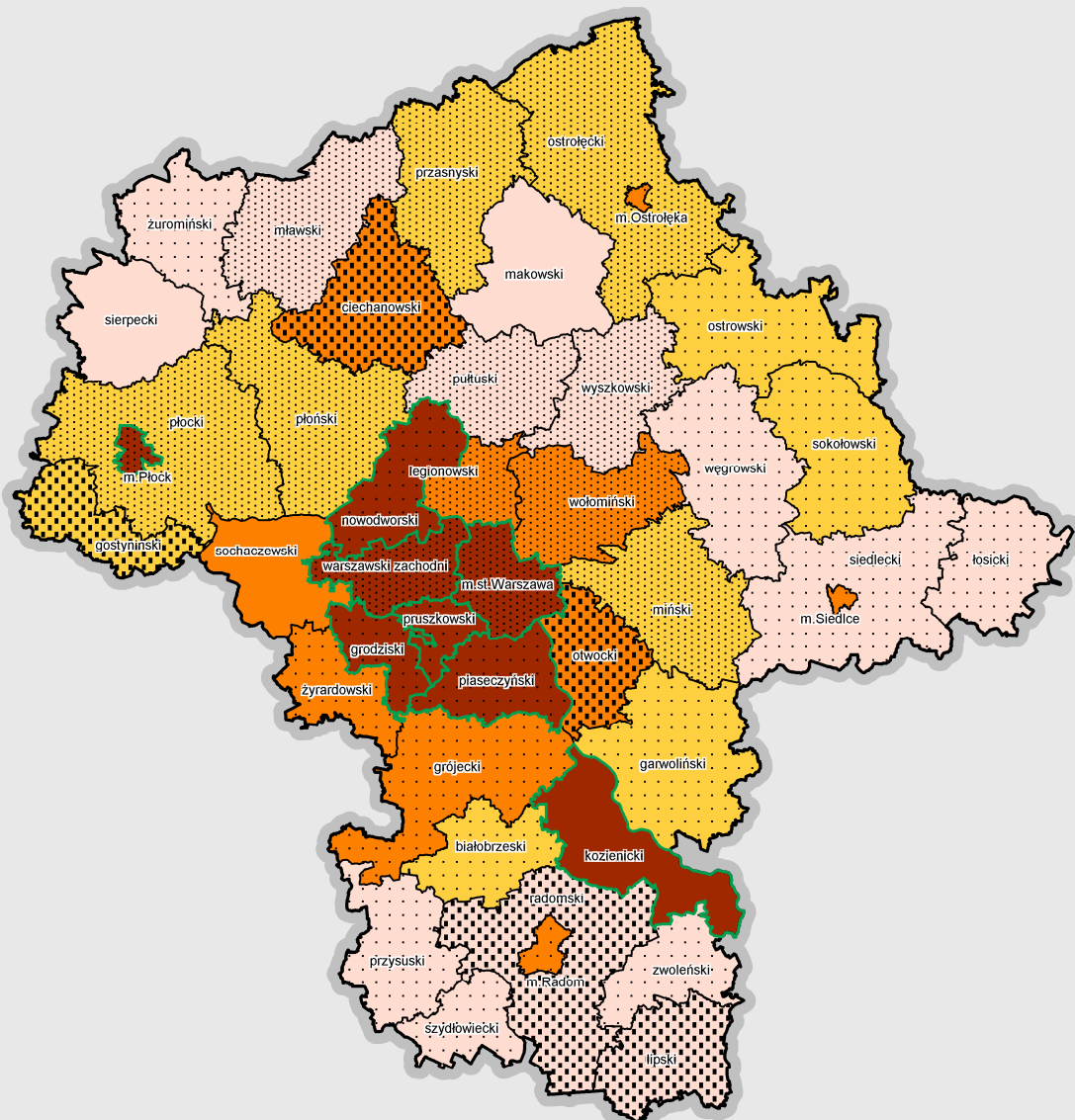

ogółem bezrobotni
długotrwale bezrobotni
kobiety ogółem
powyżej 50 roku
bez prawa do zasiłku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych WUP

Mapa 11. Wynagrodzenia brutto w latach 2004 - 2008

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2008 r.
w złotych

- 2 260 do 2 500 (14)
- 2 500 do 2 800 (10)
- 2 800 do 3 100 (10)
- 3 100 do 4 510 (8)

wynagrodzenie powyżej średniej krajowej

Polska - 3158,5
Województwo - 4036,3

(14) - liczba powiatów

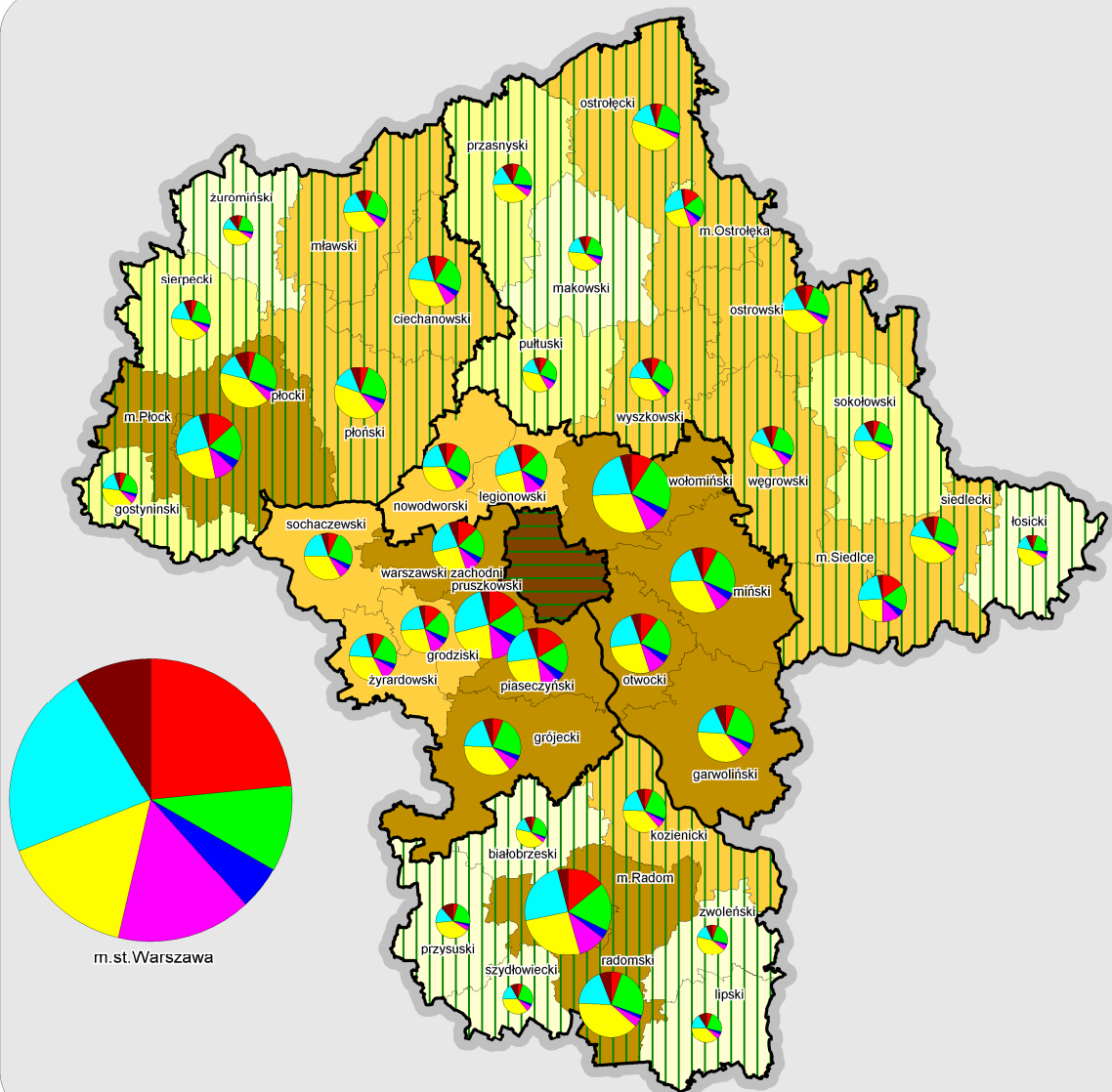
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Wskaźnik 2004=100

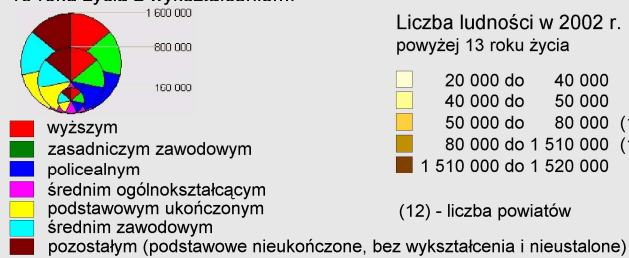
- 115 do 125 (4)
- 125 do 130 (20)
- 130 do 135 (13)
- 135 do 146,5 (5)

Polska - 131,07
Województwo - 130,37

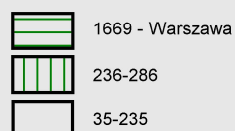
Mapa 12. Poziom i struktura wykształcenia ludności na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego

Struktura ludności powyżej 13 roku życia z wykształceniem:

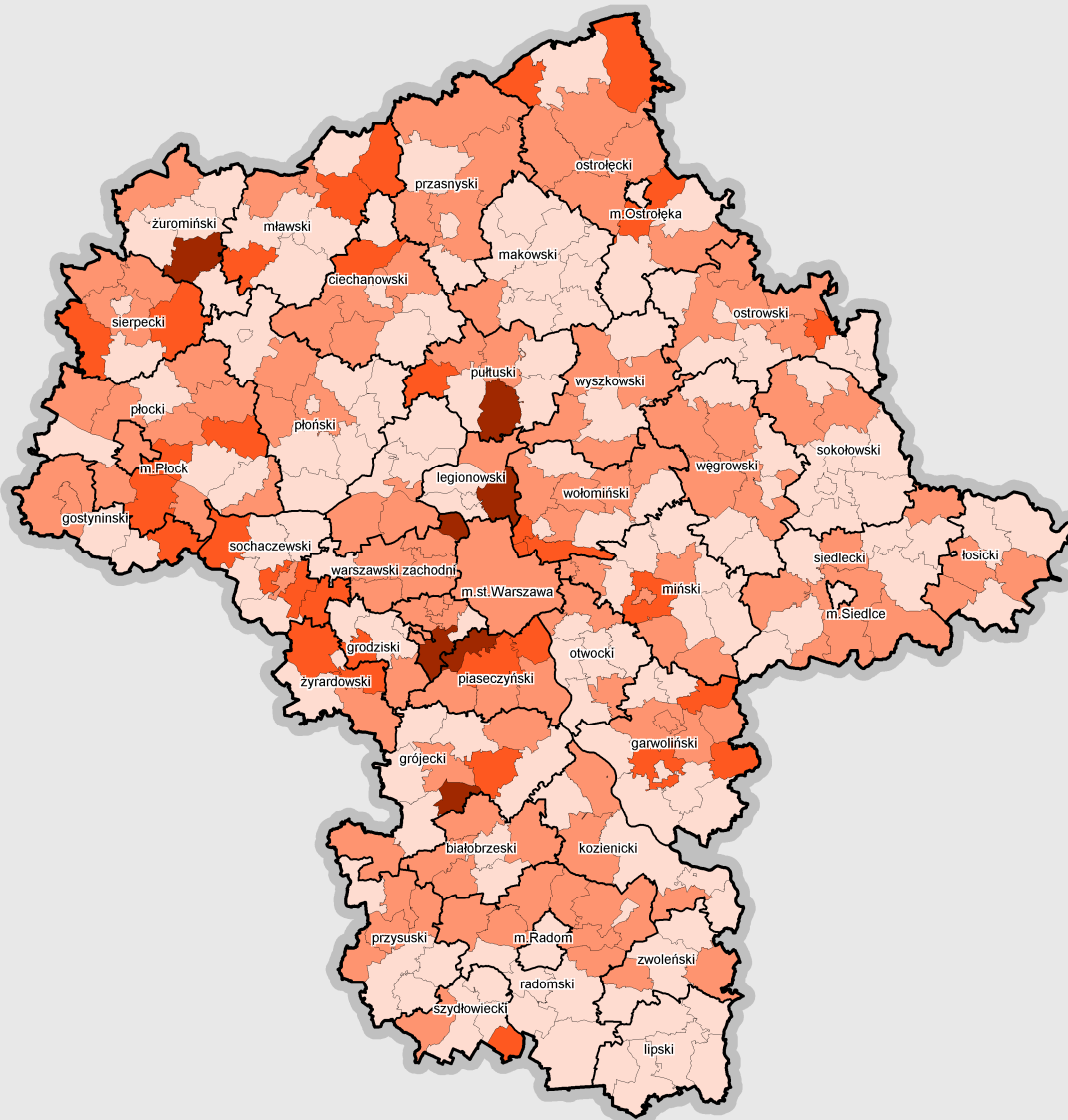

Liczba studentów w podregionach na 10 000 ludności w 2008 r.

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR i NSP 2002

Mapa 13. Wydatki inwestycyjne budżetów gmin na oświatę i wychowanie w latach 2004 - 2008

Średnioroczne wydatki
w złotych na mieszkańca

- 0 do 50 (152)
- 50 do 150 (123)
- 150 do 250 (32)
- 250 do 506 (7)

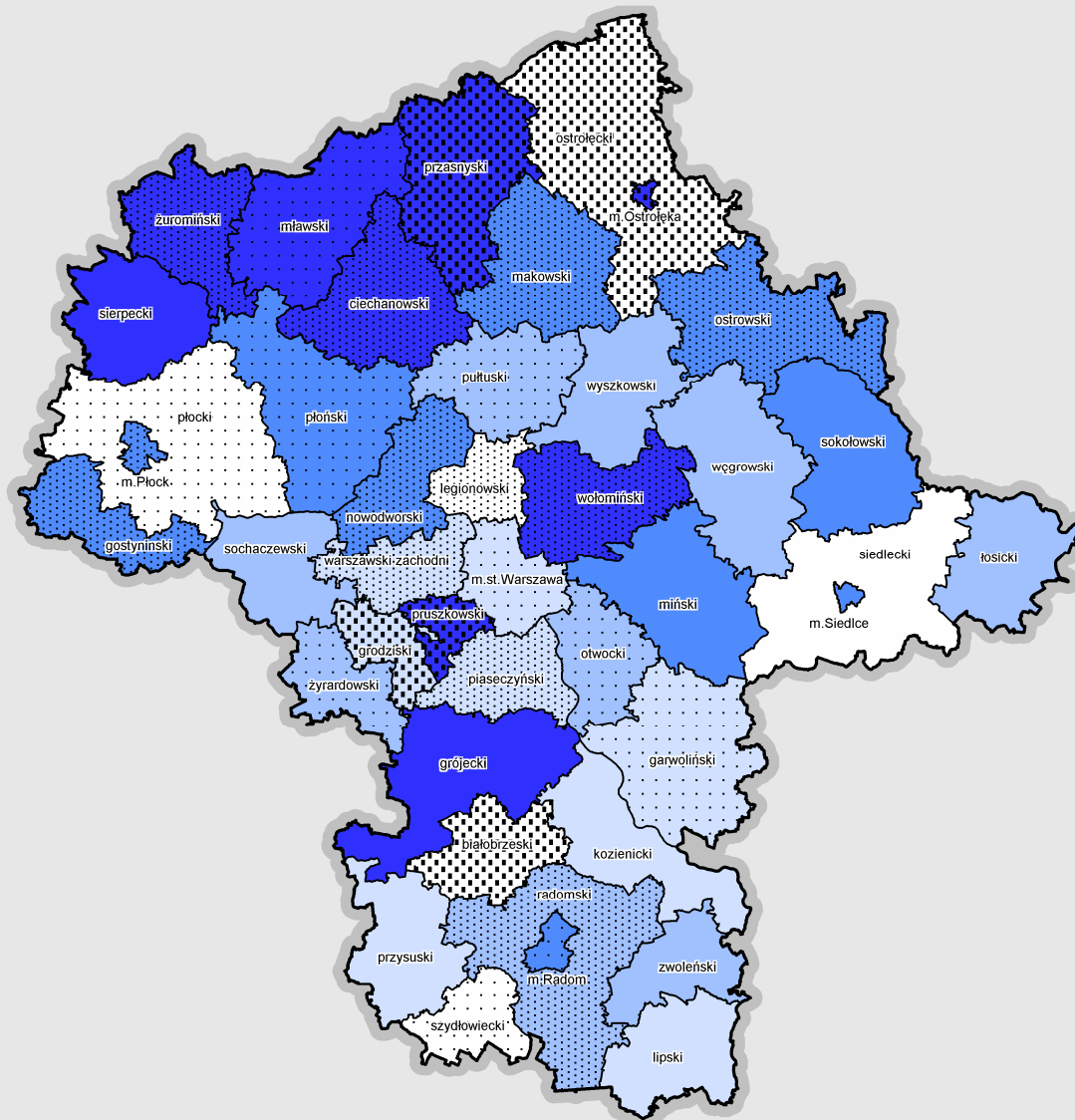
Polska - 54,1

Województwo - 78,9

(76) - liczba gmin

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Mapa 14. Łóżka szpitalne i kadra medyczna w latach 2005 - 2008

Liczba łóżek w szpitalach ogólnych
na 10 000 ludności w latach 2005 - 2008*
wskaźnik 2005=100

0	(6)
69,5 do 100,1	(8)
100,2 do 105	(9)
105,1 do 114	(10)
114,1 do 138,2	(9)

Polska - 102,3

Województwo - 102,2

(10) - liczba powiatów

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Kadra medyczna w latach 2006 - 2008*
wskaźnik 2006=100

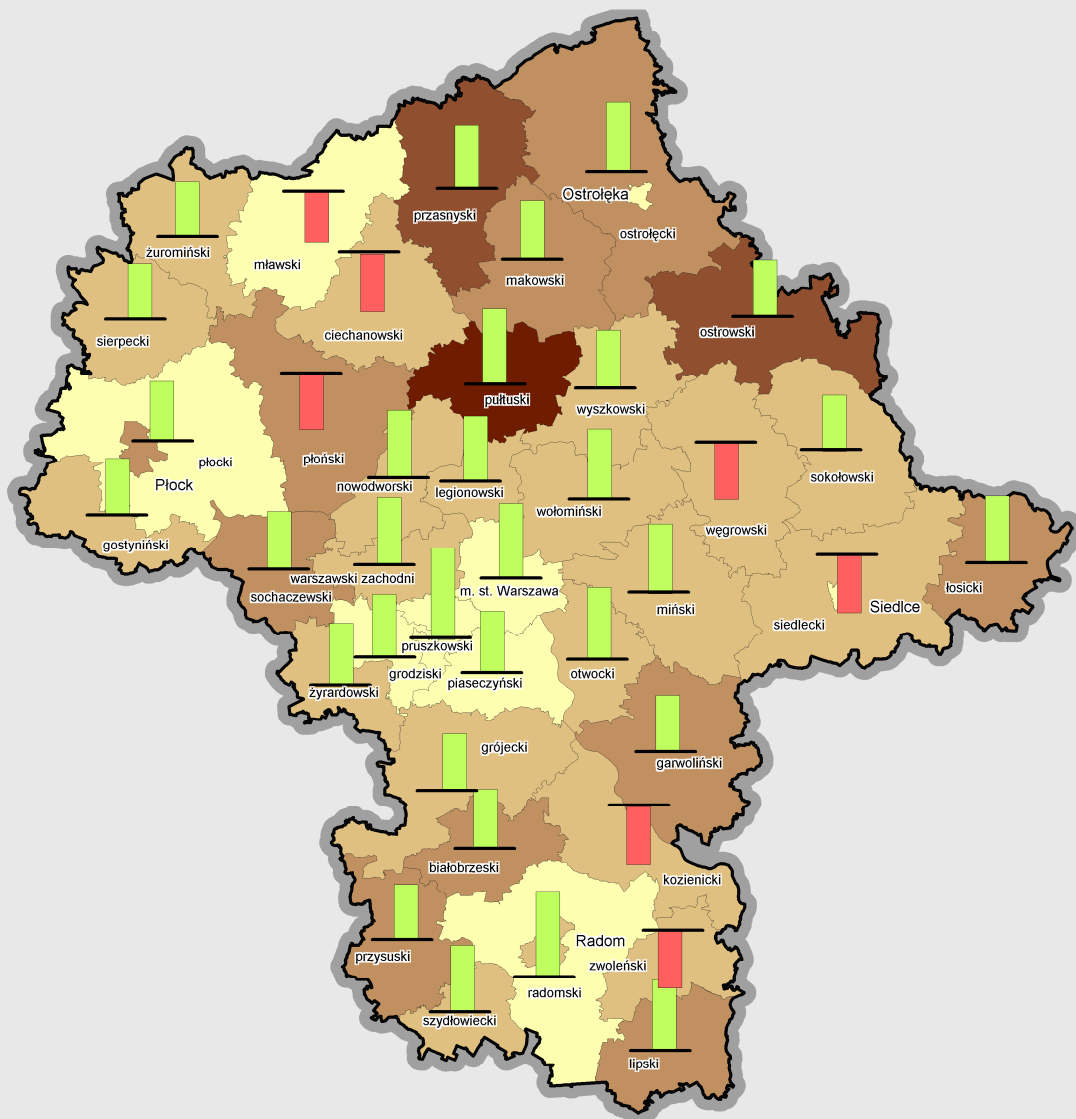
69,2 do 99,9	(14)
100 do 106	(10)
106,1 do 115,8	(12)
115,9 do 148,9	(6)

Polska - 102,1

Województwo - 104,4

* Okres analiz wynika z możliwości
porównania danych statystycznych

**Mapa 15. Liczba przestępstw stwierdzonych na 10 000 mieszkańców
oraz wskaźnik wykrywalności przestępstw w latach 2004 - 2009**

Przestępstwa stwierdzone
wskaźnik 2004=100

- 120 do 160 (1)
- 100 do 120 (2)
- 80 do 100 (10)
- 65 do 80 (20)
- 50 do 65 (9)

Polska - 77,3
Województwo - 68,6
(7) - liczba powiatów

Wykrywalność przestępstw stwierdzonych
wskaźnik 2004=100

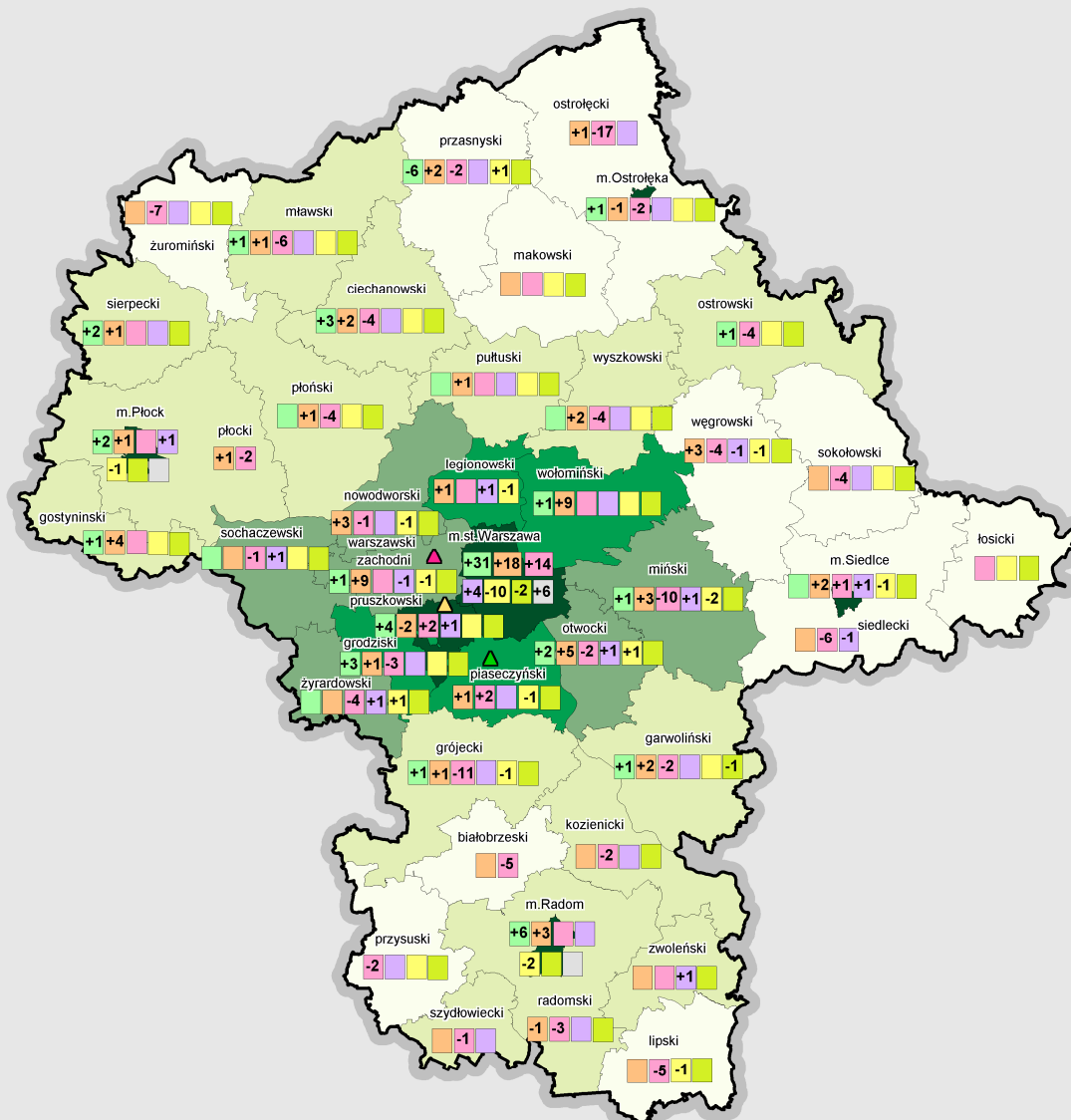

Polska - 119,4
Województwo - 127,9

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych BDR, GUS, Komendy Stołecznej Policji w Warszawie, Mazowieckiej Wojewódzkiej Komendy Policji w Radomiu

Mapa 16. Obiekty użyteczności publicznej o znaczeniu ponadlokalnym w latach 2004 - 2008

Gęstość zaludnienia w 2008 r.
osób/km²

40 do 60	(11)
60 do 100	(15)
100 do 200	(6)
200 do 500	(4)
500 do 3 307	(6)

szkoły wyższe
biblioteki
muzea
kina
placówki pomocy społecznej
szpitale
teatry

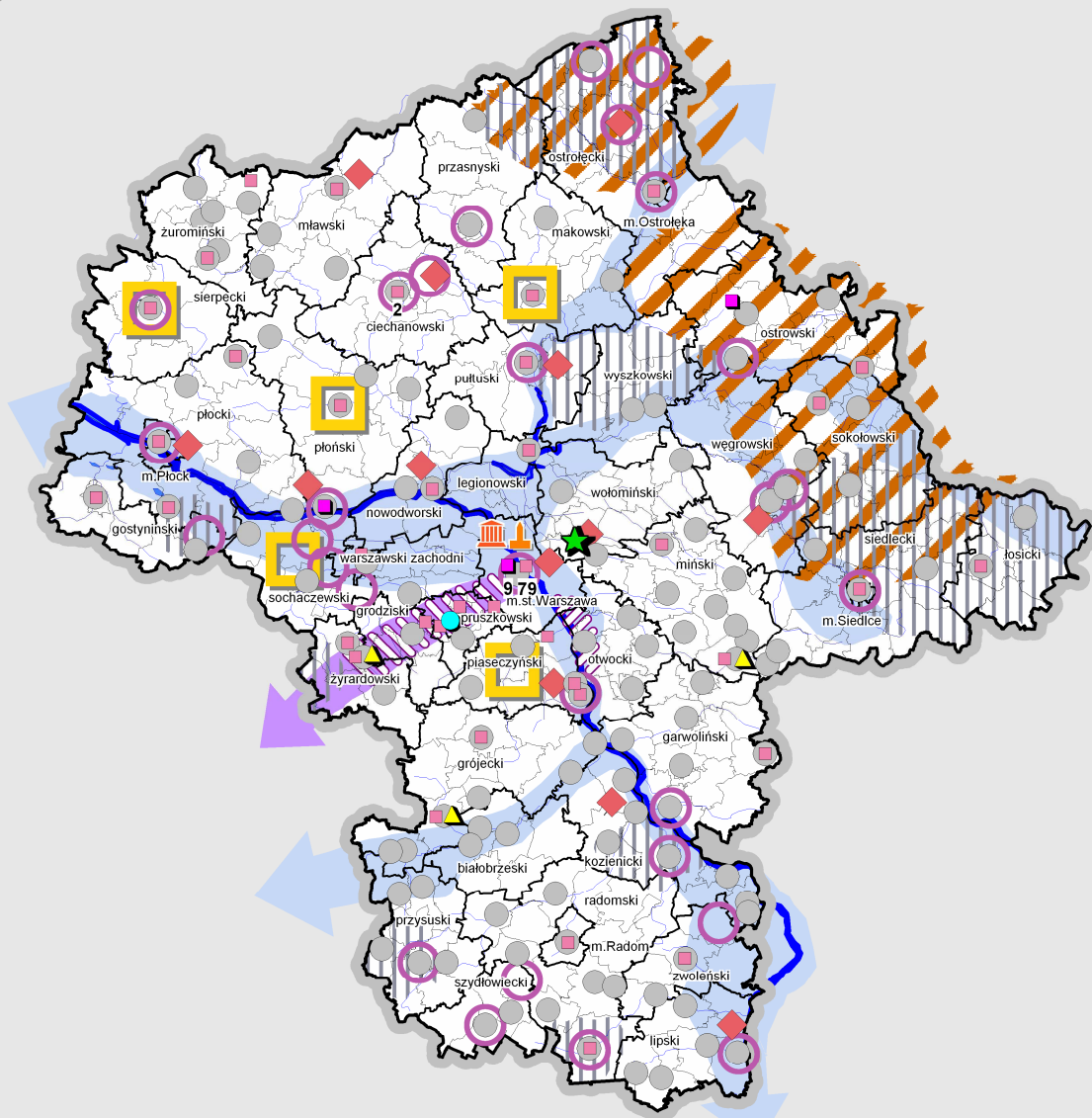
+1	wzrost liczby obiektów
-1	spadek liczby obiektów
	bez zmian

- ▲ Zakład dla niewidomych w Laskach
- ▲ Międzynarodowe centrum słuchu i mowy w Kajetanach
- ▲ Uzdrowisko Konstancin Jeziorna

(11) - liczba powiatów

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR
Szkolnictwo wyższe - wykaz uczelni publicznych i niepublicznych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Mapa 17. Ochrona wartości kulturowych - przegląd zmian

Główne elementy ochrony dziedzictwa kulturowego ustalone przed 2006 r.

Ochrona krajobrazu kulturowego

ośrodki budowania tożsamości kulturowej regionu

najcenniejsze krajobrazy kulturowe

Walory kulturowe

zabytkowy zespół wpisany na listę światowego

dziedzictwa kulturowego UNESCO

pomnik historii uznany rozporządzeniem Prezydenta RP

zabytkowe układy urbanistyczne / 79 - liczba obiektów

miasta historyczne

Kultura ludowa

regiony etnograficzne

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie bazy danych OT Płock

Ochrona dziedzictwa wprowadzona w trakcie realizacji Strategii - po 2006

Stolice kulturalne Mazowsza 2006-2010

Ochrona krajobrazu kulturowego

Park Kulturowy

Walory kulturowe

zabytkowe układy urbanistyczne / 2 - liczba obiektów

rewitalizacja zabytkowych założeń przestrzennych

Pasma przyrodniczo-kulturowe

szlak miast ogrodów na trasie EKD i pasmo otwockie

pasma rzeczne / pasmo szlaków kolejowych - kolei

warszawsko - wiedeńskiej i WKD - wg WPOnZ 2006/2009

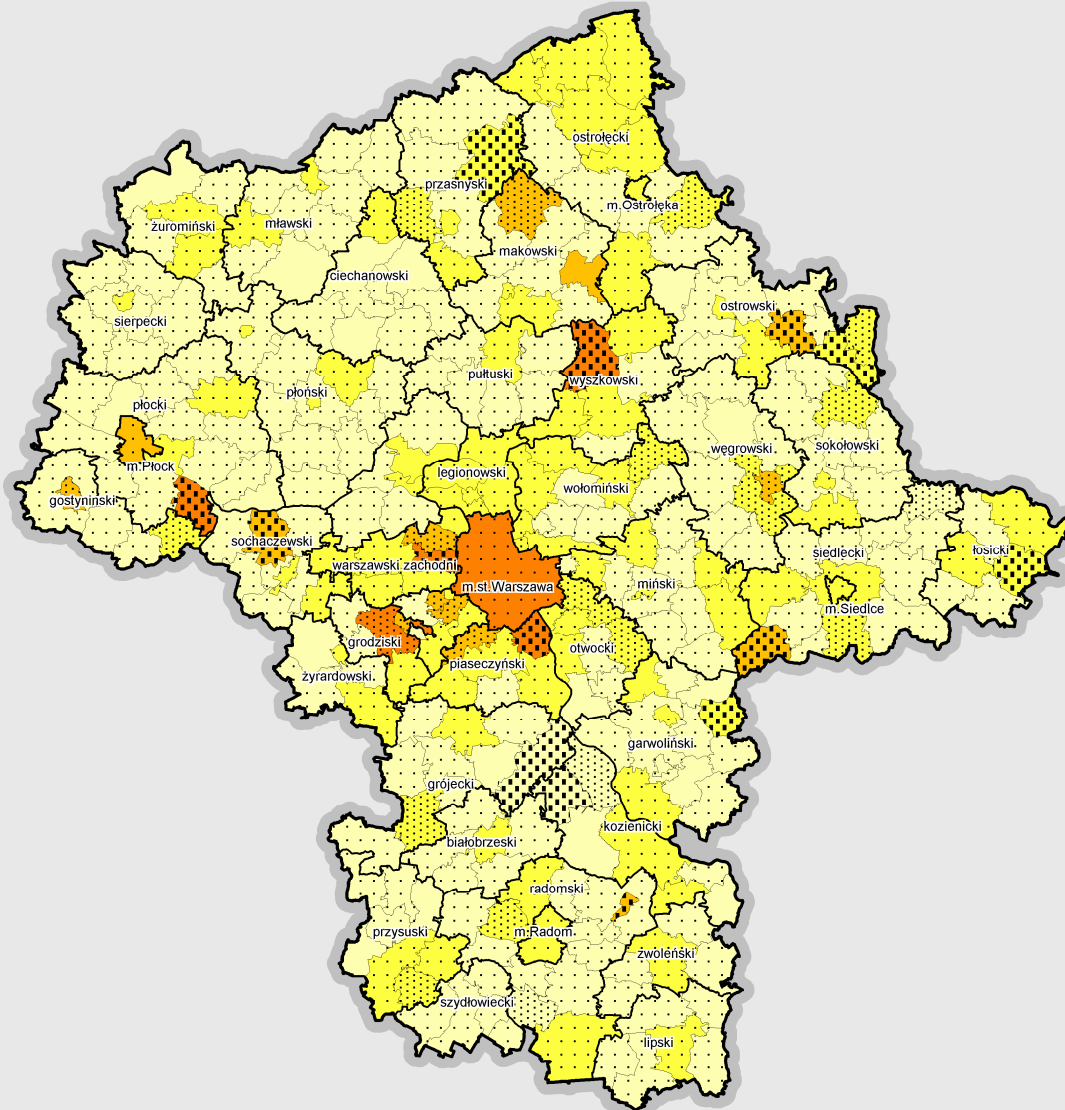
pasmo kurpiowskie / pasmo osadnictwa drobnoszlacheckiego

- wg WPOnZ 2006/2009

Kultura ludowa

Matecznik Mazowski

Mapa 18. Wydatki budżetów gmin na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2004 - 2008

Wydatki w 2008 r.
w złotych na mieszkańca

0 do 50	(190)
50 do 150	(103)
150 do 300	(14)
300 do 450,7	(7)

Polska - 105,9
Województwo - 154,3
(14) - liczba gmin

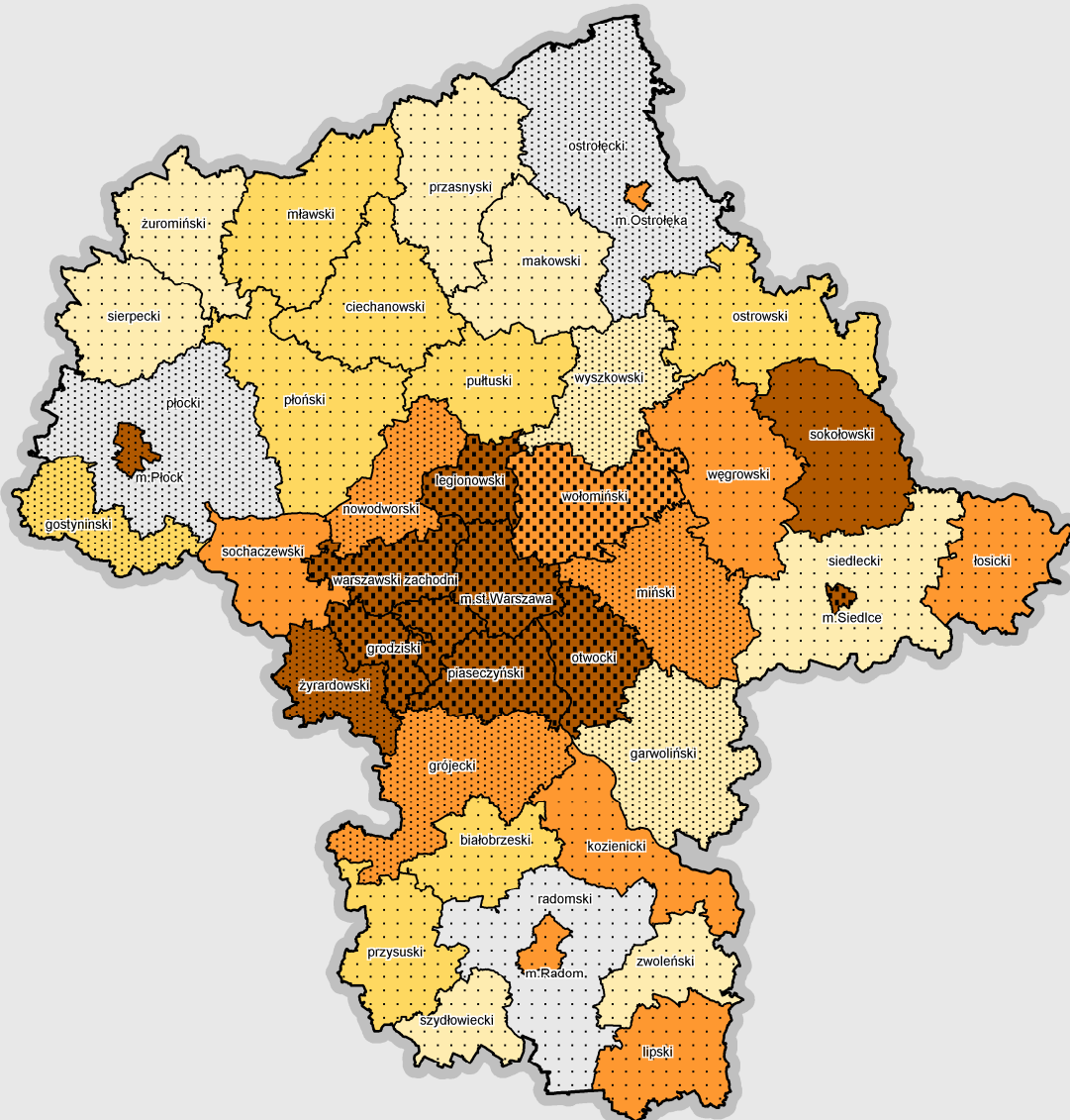
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Wskaźnik 2004=100

0 do 100	(24)
100 do 250	(248)
250 do 500	(28)
500 do 3 614,2	(14)

Polska - 186,2
Województwo - 207,5

**Mapa 19. Liczba mieszkań na 1000 ludności w 2008 r.
i mieszkania oddane do użytkowania w latach 2004 - 2008**

Liczba mieszkań w 2008 r.
na 1000 ludności

- 264 do 290 (3)
- 290 do 310 (9)
- 310 do 330 (8)
- 330 do 350 (11)
- 350 do 469 (11)

Polska - 345

Województwo - 378

(9) - liczba powiatów

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

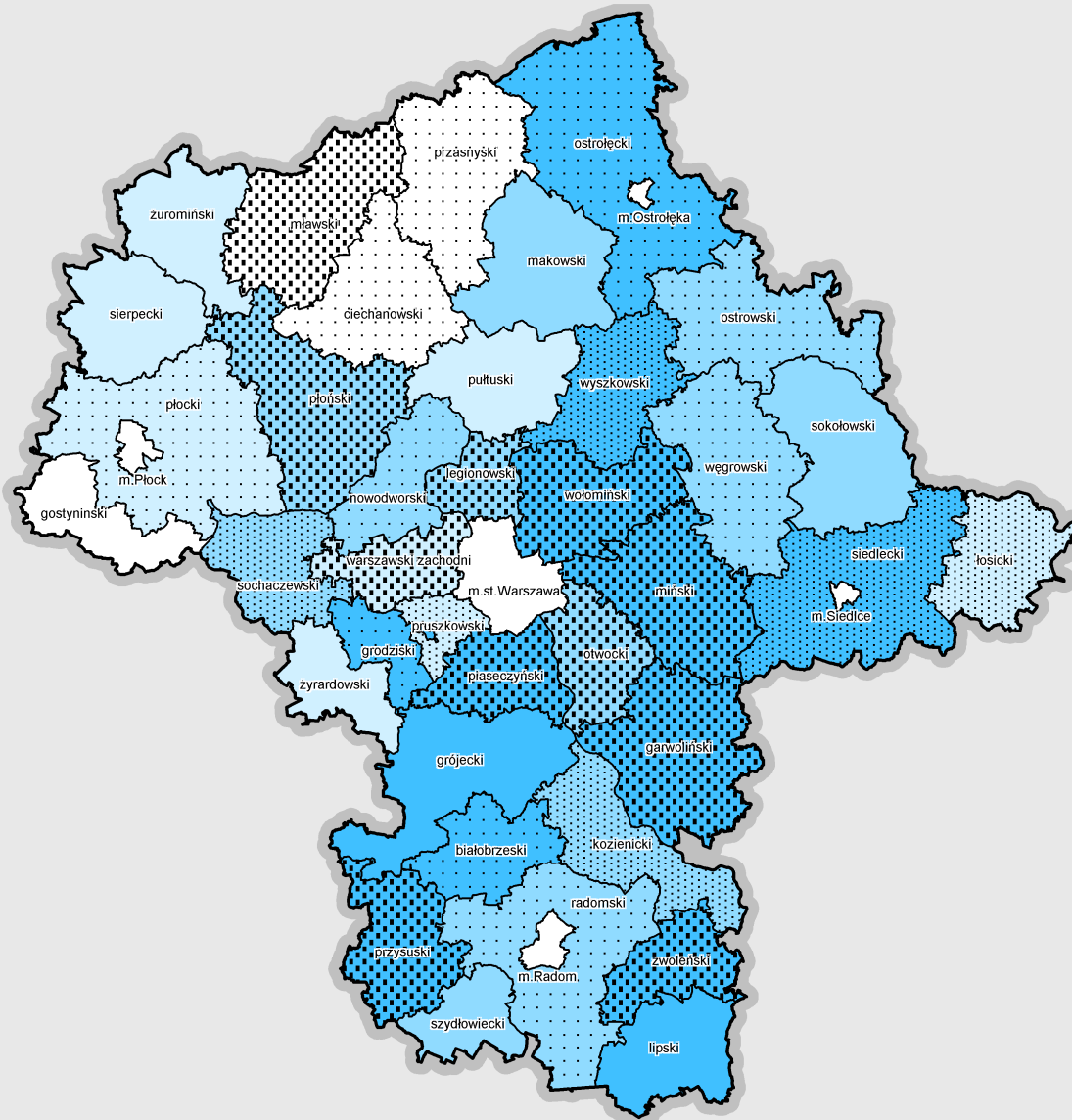
Mieszkania oddane do użytkowania
średniorocznie na 1000 ludności

- 1,1 do 3 (23)
- 3 do 5 (10)
- 5 do 12,8 (9)

Polska - 3,5

Województwo - 6,0

Mapa 20. Korzystający z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej - dynamika zmian w latach 2004 - 2008

Zmiany udziału korzystających z sieci wodociągowej w ogólnej liczbie ludności w latach 2004 - 2008 w punktach procentowych

0,2 do 2	(9)
2 do 4	(8)
4 do 6	(12)
6 do 12,2	(13)

Polska - 1,5

Województwo - 3,6

(12) - liczba powiatów

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

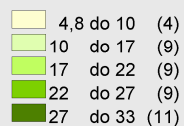
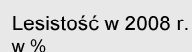
Zmiany udziału korzystających z sieci kanalizacyjnej w ogólnej liczbie ludności w latach 2004 - 2008 w punktach procentowych

0,2 do 2	(15)
2 do 4	(10)
4 do 6	(6)
6 do 13	(11)

Polska - 2,7

Województwo - 3,2

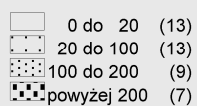
Polska - 29,0

Województwo - 22,4

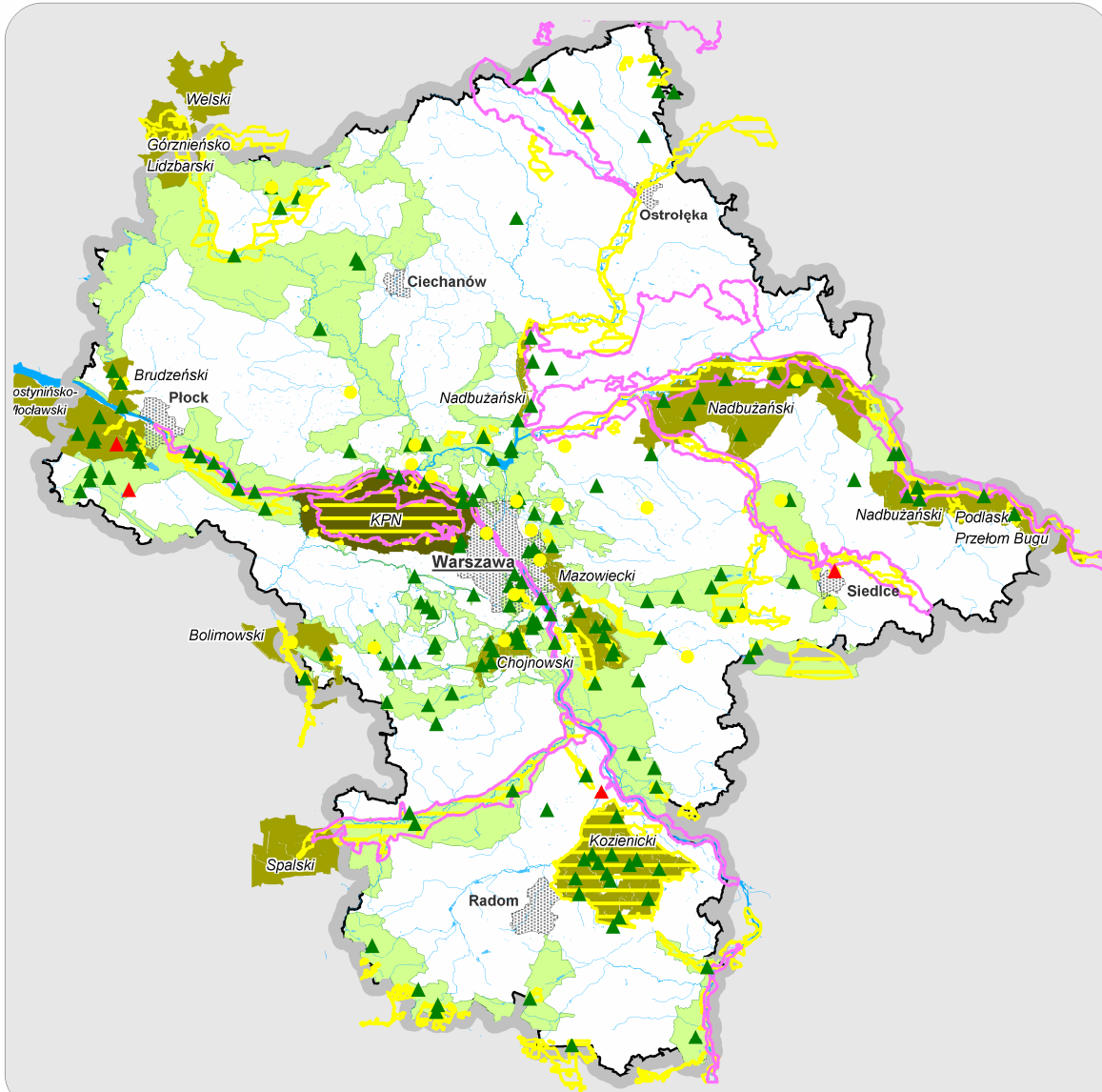
(13) - liczba powiatów

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Zalesienia w latach 2004 - 2008
w ha

Mapa 22. System przyrodniczy obszarów chronionych - przegląd zmian

Tereny objęte ochroną prawną do 2004 roku

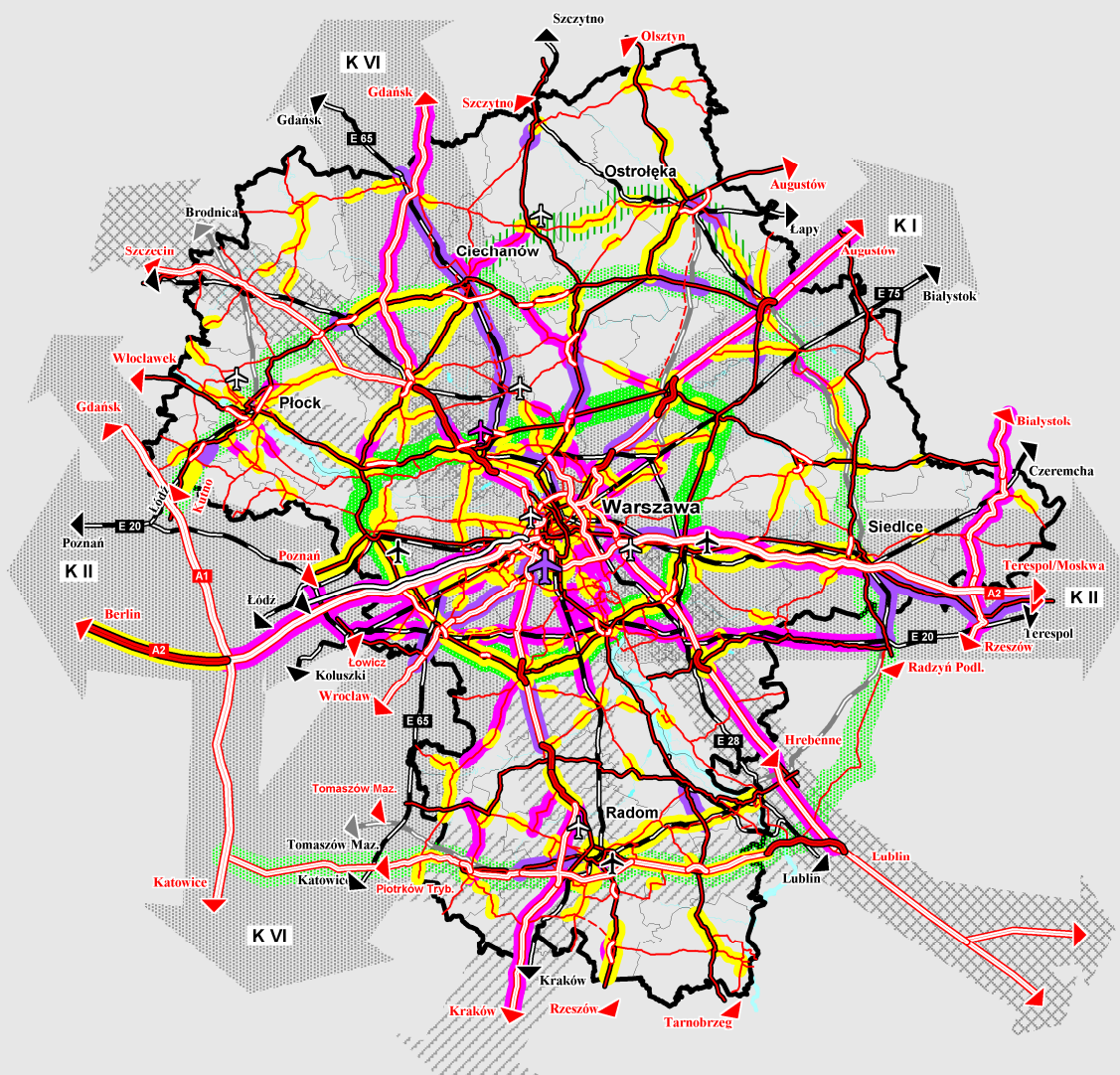
- Kampinoski Park Narodowy
- park krajobrazowy z otuliną
- obszar chronionego krajobrazu
- rezerwat przyrody
- obszar Natura 2000
- nazwa parku krajobrazowego

Tereny objęte ochroną prawną po 2004 roku

- obszar Natura 2000
- rezerwat przyrody

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie <http://Natura2000/gdos.gov.pl/natura2000>,
danych Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody

Mapa 23. Realizacja ponadlokalnych systemów transportowych w latach 2004 - 2008

istniejące		planowane		istniejące		planowane				lotniska:	
		drogi:				korytarze transportowe:			Port Lotniczy im. F. Chopina		
		autostrady				europejskie			wojskowe		
		ekspresowe				regionalne			pozostałe		
		pozostałe krajowe				trasy obwodowe regionu:			zrealizowane		
		województkie				Duża Obwodnica Warszawy			w trakcie realizacji		
		koleje:				Wielka Obwodnica Mazowska			przygotowywane do realizacji		
		o znaczeniu państwowym				warianet postulowany WOM					
		w tym dużych prędkości									
		pozostałe									

Źródła informacji

Rozdział - Czym jest monitoring

Ekier K., Ewaluacja w administracji publicznej – funkcje, standardy i warunki stosowania, Departament Spraw Społecznych i Ustrojowych, RCSS;

Ewaluacja Narodowego Planu Rozwoju i programów operacyjnych w Polsce – Poradnik, Departament Koordynacji Polityki Strukturalnej MGIP, Warszawa, maj 2005;

Kozak M., Pyszkowski A., Szewczyk R., Słownik Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2001;

Lędzion B., Teoria i praktyka zastosowania metod pozyskiwania danych z systemów monitoringu dla ewaluacji – sposoby weryfikacji i kontroli rzetelności i jakości danych monitoringowych, ekspertyza MGIP;

Rozporządzenie Rady UE nr 8750/06 z dnia 28 kwietnia 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności;

Słowniczek pojęć na temat funduszy strukturalnych, www.fundusze-strukturalne.gov.pl/Slovnicek;

System monitorowania Programu Operacyjnego Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego;

Zarys metodyki opracowywania programów strategicznych, RCSS, Warszawa, październik 2004, s. 41-48;

Rozdział - Ocena realizacji kierunków działań Strategii

Publikacje statystyczne:

Rocznik Statystyczny Województw 2005 – 2009;

Rocznik Statystyczny Województwa Mazowieckiego 2005 – 2009;

Województwo Mazowieckie – Podregiony, Powiaty, Gminy 2005 – 2009;

Rocznik Statystyczny Warszawy 2006 – 2009;

Rocznik Demograficzny 2008;

Pracujący w gospodarce narodowej w latach 2004-2008;

Raporty GUS – Łączność. Wyniki działalności w latach 2004 - 2008 r.;

Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w Województwie Mazowieckim w 2006 r.;

Produkt Krajowy Brutto – Rachunki Regionalne 2004;

Portret Województwa Mazowieckiego 2002-2007, GUS, Warszawa 2008;

Dane statystyczne:

Bank Danych Regionalnych;

Kierunek działań 1.1.

- www.fundusze-strukturalne.gov.pl;
- www.simik.24xls.com;
- www.mg.gov.pl;
- www.mrr.gov.pl;
- www.poig.gov.pl;
- www.mazovia.pl;
- www.mazowia.eu;
- Krajowy System Informatyczny Monitoringu i Kontroli Funduszy UE (2007-2013).

Kierunek działań 1.2.

- www.mazovia.pl;
- www.simik.24xls.com;
- Samorządowy Instrument Wsparcia Rozwoju Mazowsza 2007 r. i 2008 r. i 2009 r.
- Wieloletni Program Inwestycyjny Samorządu Województwa Mazowieckiego na lata 2005- 2008; 2006-2009, 2008-201;
- Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004-2006;
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013;
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013;
- Strony internetowe szkół wyższych i urzędów gmin;

Kierunek działań 1.3.

Strony internetowe:

- Departamentu Analiz Ekonomicznych i Prognoz w MPIPS;
- Ministerstwa Rozwoju Regionalnego;
- Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie;
- Powiatowych urzędów pracy;
- Przedsiębiorstwa Wydawniczego „Rzeczpospolita” S.A. (www.pwrsa.pl, www.alterpraca.pl);
- Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004-2006;
- Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006;
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013;

Kierunek działań 1.4.

- Samorząd Województwa Mazowieckiego: www.mazovia.pl; Wieloosobowe stanowisko ds. programów zdrowotnych, *Realizacja programu pn. „Wdrażanie systemu przekazywania danych medycznych (telekardiologicznych), w tym doposażenie w sprzęt umożliwiający przesyłanie danych z karetek reanimacyjnych do ośrodków kardiologicznych”*; www.mazovia.pl/sejmik/uchwaly;
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego: *Przygotowana do realizacji Lista projektów z "Mapa dotacji UE" MRR dla woj. mazowieckiego według stanu na 31-12-2010 r.* www.mapa.funduszeuropejskie.gov.pl;
- Mazowieckie Centrum Zdrowia Publicznego: *Ocena zabezpieczenia opieki zdrowotnej nad matką i dzieckiem w województwie mazowieckim*, www.mczp.pl/ocena_zabezpieczenia_opieki_zdrowotnej_nad_matka_i_dzieckiem_w_wojewodztwie_mazowieckim.pdf;
- www.mczp.pl/bip/restrukturyzacja.php;
- www.mczp.pl/pdf/informacja/opiekazdr_w_srodowisku_nauczania_i_wychowania.pdf *Informacja dotycząca stanu opieki zdrowotnej nad populacją w środowisku nauczania i wychowania w województwie mazowieckim*;
- Narodowy Program Zdrowia na lata 2007-2015;
- Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013;
- Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013;
- Program przeciwdziałania wybranym problemom zdrowotnym w województwie mazowieckim na lata 2006 – 2011;
- Program współpracy Samorządu Województwa Mazowieckiego z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2009;
- Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013;

- Samorządowego Instrumentu Wsparcia Rozwoju Mazowsza – Komponent G Mazowiecki Instrument Wsparcia Ochrony Zdrowia I Pomocy Społecznej, 2007r.;
- Wieloletniego Programu Inwestycyjnego Samorządu Województwa Mazowieckiego w latach 2006 – 2009;
- Wieloletni program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na lata 2007-2010;
- Wojewódzki program przeciwdziałania narkomanii na lata 2007-2010,
- Wojewódzki program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomoc w realizacji zadań na rzecz zatrudnienia osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim na lata 2004-2008,
- Wojewódzki program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomoc w realizacji zadań na rzecz zatrudnienia osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim na lata 2009-2013,
- Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego 2004-2006;

Kierunek działań 1.5.

- www.rewitalizacja.radom.pl oraz Urzędu Miasta Radomia www.radom.pl;
- Strona internetowa Urzędu Miasta Płocka www.bip.ump.pl;
- Strona internetowa Agencji Rewitalizacji Starówki www.ars.plock.pl;
- Uchwała nr 307/324/10 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 17.02.2010 r. oraz Uchwała Nr 308/324/10 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 17.02.2010 r.;
- Uchwały Sejmiku Województwa Mazowieckiego: 72/06, 197/06, 98/07, 44/08, 112/09 ze zm.;
- Obliczenia MBPR na podstawie informacji WFOŚiGW w Warszawie oraz strony internetowej WFOŚiGW w Warszawie www.wfośigw.pl;
- www.tbs24.pl;
- www.stat.gov.pl;

Kierunek działań 1.6.

- Uchwała Nr 134/09 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 września 2009 roku;
- Uchwała nr 123/2004 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 października 2004 roku;
- Uchwała Nr 9/08 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 stycznia 2008 roku;
- Uchwała Nr 10/08 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 stycznia 2008 roku;
- www.mazovia.pl;
- www.simik.24xls.com;

Kierunek działań 1.7.

- Strona internetowa Komendy Stołecznej Policji w Warszawie. *KSP w Unii Europejskiej*;
- Strony internetowe Straży Miejskiej w Warszawie;
- Strony internetowe Straży Miejskiej w Radomiu;
- *Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem 2014 r.*, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa, luty 2007;
- Strona internetowa Wojewódzkiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Warszawie;

Kierunek działań 2.1.

- Samorząd województwa mazowieckiego: www.mazovia.pl, www.innowacyjni.mazovia.pl;
- Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych – www.mazowia.eu;
- Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości – www.parp.gov.pl;
- Agencja Rozwoju Mazowsza – www.armsa.pl;
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego – www.mrr.gov.pl;
- beta.mg.gov.pl/Reforma.../Pakiet+na+rzecz+przedsiębiorczości;
- www.mazowia.eu;

Kierunek działań 2.2.

- www.mazovia.pl - Samorząd Województwa Mazowieckiego;
- www.mazowia.eu - Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych;
- www.parp.gov.pl - Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości;
- www.armsa.pl - Agencja Rozwoju Mazowsza;
- www.mrr.gov.pl - Ministerstwo Rozwoju Regionalnego;
- www.mirip.org.pl - Mazowiecka Izba Rzemiosła i Przedsiębiorczości;
- www.mfpek.com.pl - Mazowiecki Funduszu Poręczeń Kredytowych;
- www.mrfp.pl - Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy;
- www.zpwim.pl - Związek Pracodawców Warszawy i Mazowsza;

Kierunek działań 2.3.

- www.mrr.gov.pl - Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (Mapa Dotacji UE);
- www.stat.gov.pl - Urząd Statystyczny;
- www.mazovia.pl, www.innowacyjni.mazovia.pl – Samorząd Województwa Mazowieckiego;
- www.mazowia.eu – Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych;
- www.armsa.pl - Agencja Rozwoju Mazowsza;
- www.bgwm.pl – Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego;
- www.europrojekty.com;

Kierunek działań 2.4.

- www.mazovia.pl, www.innowacyjni.mazovia.pl – Samorząd Województwa Mazowieckiego;
- Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych – www.mazowia.eu;
- Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości – www.parp.gov.pl;
- Agencja Rozwoju Mazowsza – www.armsa.pl;
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego – www.mrr.gov.pl;
- Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce - www.sooipp.org.pl;
- Ośrodek Przetwarzania Informacji – www.opi4.opi.org.pl;
- Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A. - www.paiz.gov.pl;

Kierunek działań 2.5.

- www.mazovia.pl;
- www.innowacyjni.mazovia.pl;
- Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości – www.parp.gov.pl;
- Narodowe Centrum Badań i Rozwoju – www.ncbir.pl;
- Naczelna Organizacja Techniczna – www.not.org.pl;

- Fundacja na rzecz Nauki Polskiej – www.fnp.org.pl;
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego – www.mrr.gov.pl;

Kierunek działań 3.1.

- www.gddkia.pl;
- www.lotnisko-chopina.pl;
- www.mazovia.eu;
- www.plk-sa.pl;
- *Program budowy dróg krajowych na lata 2008-2012*, Załącznik do uchwały nr 163/2007 Rady Ministrów z dnia 25 września 2007 r.;

Kierunek działań 3.2.

- www.tw.waw.pl/ue/aleje/index.htm;
- www.tw.waw.pl/ue/bemowo/index.htm;
- www.um.warszawa.pl/v_syrenka/new/pliki/16325Parkingi%20strategiczne%20cz.1.pdf;
- www.rpo.mazovia.eu/data/other/indykatywny_wykaz_indywidualnych_projekt.pdf;
- www.samorzad.infor.pl/wiadomosci/artykuly/415143,koleje_mazowieckie_kupuja_no_wy_tabor.html;
- www.newag.pl/?a=wydarzenia&opcja=show&id=33;
- www.plk-inwestycje.pl/index.php?id=206&L=1%2F%2Findex.php%3Fp%3Dhttp%3A%2F%2Fwww.pyungsan.or.kr%2Fbbs%2Fid1.txt%3F%3F%3F;
- PSE OPERATOR S.A., *Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na energię elektryczną na lata 2010-2025*, Konstancin-Jeziorna, sierpień 2009 r.;
- PSE OPERATOR S.A., *Plan działań w zakresie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym*, Konstancin-Jeziorna, sierpień 2009 r.;
- GAZ-SYSTEM S.A. *Możliwość transportu gazu ziemnego systemem przesyłowym w rejonie Warszawy*, Materiały z konferencji *Plany rozwoju stołecznej energetyki do roku 2020*, Warszawa, maj 2009;
- Bank Danych Regionalnych – Główny Urząd Statystyczny, dane za lata 2004-2008;
- Największe inwestycje Vattenfall Heat Poland – materiały informacyjne Vattenfall HP;
- Sprawozdania z działalności WFOŚiGW za lata 2006-2009;
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013;
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2007-2013;
- Strona internetowa Ministerstwa Rozwoju Regionalnego www.mrr.gov.pl;

Kierunek działań 3.3.

- www.stat.gov.pl/bdr_n/app/strona.indeks;
- www.mapa.fundusze-strukturalne.gov.pl;
- www.mpwik.com.pl/fundusze-unijne/oczyszczalnia-sciekow-czajka;
- www.rpo.mazovia.eu/page/index;
- *Stan środowiska w województwie mazowieckim w 2008 roku*, WIOŚ, Warszawa 2009 r. zawierający syntetyczną ocenę stanu środowiska w latach 1999 – 2008;
- *Wojewódzki Plan Gospodarki Odpadami dla Mazowsza na lata 2007-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015*” przyjęty uchwałą Nr 164/07 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 15 października 2007 r.
- *Sprawozdanie z realizacji Planu Gospodarki Odpadami dla Mazowsza za okres od 1 stycznia 2007 roku do 31 grudnia 2008 roku*, Warszawa 2009r.;

- Program małej retencji dla Województwa Mazowieckiego przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą Nr 75/08 w dniu 21 kwietnia 2008 roku;
- Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem 2014 r., Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa, luty 2007;
- Raport z realizacji programu ochrony środowiska województwa mazowieckiego za 2007 rok; Zarząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2009;
- Rozporządzenie Nr 67 z dnia 24 grudnia 2007 roku Wojewody Mazowieckiego w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy aglomeracja warszawska (Dz. Urz. Nr 269 poz. 9320);
- Rozporządzenie Nr 65 z dnia 21 grudnia 2007 roku Wojewody Mazowieckiego w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy powiat żyrardowski (Dz. Urz. Nr 269 poz. 9318);
- Uchwała Nr 230/08 z dnia 17 listopada 2008 roku Sejmiku Województwa Mazowieckiego w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy powiat grodziski (Dz.Urz. Nr 216, poz. 9137.);
- Uchwała Nr 229/08 z dn. 17. 11.2008 r. Sejmiku Województwa Mazowieckiego w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy powiat nowodworski (Dz. Urz. Nr 216, poz. 9136);
- Uchwała Nr 233/08 z dnia 17 listopada 2008 roku Sejmiku Województwa Mazowieckiego w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy powiat otwocki (Dz.Urz. Nr 216, poz. 9140);
- Uchwała Nr 234/08 z dnia 17 listopada 2008 roku Sejmiku Województwa Mazowieckiego w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy powiat piaseczyński (Dz.Urz. Nr 216, poz. 9141);
- Uchwała Nr 235/08 z dnia 17 listopada 2008 roku Sejmiku Województwa Mazowieckiego w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy powiat pruszkowski (Dz.Urz. Nr 216, poz. 9142);
- Mapy akustyczne Warszawy, [www.mapaakustyczna.um.warszawa.pl.](http://www.mapaakustyczna.um.warszawa.pl;);
- Bank Danych Regionalnych, lata 2004-2008;
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 września 1997 r. w sprawie Kampinoskiego Parku Narodowego (Dz. U. Nr 132, poz.876);
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 roku w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. Nr 229, poz. 2313);
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 27 października 2008 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. Nr 198, poz. 1226);
- Lista specjalnych obszarów ochrony siedlisk zaakceptowana przez Komisję Europejską w latach 2007-2008, pismo z dnia 5 marca 2009 r. Departamentu Środowiska, znak PŚ.ZD.II/MS/613-3/09;
- Lista specjalnych obszarów ochrony siedlisk zgłoszona przez organizacje pozarządowe do Komisji Europejskiej, pismo z dnia 5 marca 2009 r. Departamentu Środowiska, znak PŚ.ZD.II/MS/613-3/09;
- Rozporządzenie Nr 13 Wojewody Mazowieckiego z dnia 4 kwietnia 2005 r. w sprawie utworzenia Mazowieckiego Parku Krajobrazowego im. Czesława Łaszka;
- Rozporządzenie Nr 7 Wojewody Mazowieckiego z dnia 4 kwietnia 2005 r. w sprawie Chojnowskiego Parku Krajobrazowego;
- Rozporządzenie Nr 9 Wojewody Mazowieckiego z dnia 4 kwietnia 2005 r. w sprawie Bolimowskiego Parku Krajobrazowego;

- Rozporządzenie Nr 3 Wojewody Mazowieckiego z dnia 13 lutego 2007 r. w sprawie Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu;

Kierunek działań 3.4.

- Obliczenie własne na podstawie danych GUS oraz informacji z konferencji „Transport szynowy w aglomeracji warszawskiej i na Mazowszu”;
- Rozporządzenie nr 13 Wojewody Mazowieckiego z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
- Rozporządzenie nr 4/2008 Wojewody Łódzkiego z dnia 27 lutego 2008 r.;
- Uchwała Rady Miasta Stołecznego Warszawy nr XXX/995/2008 z dnia 8 maja 2008 roku;
- www.um.warszawa.pl/rewitalizacja;
- www.mazowieckie.com.pl;
- „Raport roczny 2008” Koleje Mazowieckie;

Kierunek działań 3.5.

- www.europa.eu/agencies/community_agencies/frontex/index_pl.htm;
- www.prezydencjaue.gov.pl;
- www.biznespolska.pl/firmy/krs.php?search%5Bbranchid%5D=MIEDZYINST;
- www.halamtpolska.pl/oobiekcie.html;
- www.stadionnarodowy.org.pl/stadion.html;
- www.mazovia.eu, www.mazovia.pl oraz wywiad telefoniczny z p. Anną Nyc – główną księgową w Państwowym Zespole Ludowym Pieśni i Tańca „Mazowsze”;
- www.linkpr.pl/?page_id=1455;
- www.mazowieckiewibracje2010.pl/Mazowsze-Chopina.97.0.html;
- Informacja o terminie przekazania siedziby Urzędu Marszałkowskiego - sekretariat Dyrektora Departamentu Organizacji UMWM (wywiad telefoniczny);

Kierunek działań 4.1.

- www.piechocinskitransport.fora.pl/drogi-wojewodskie,5/wieloletni-program-inwestycyjny-drogi-wojewodskie,20.html;
- www.cgm.waw.pl/projekty.php;
- www.goszczyn.com.pl/aktualnosci/pokaz/id/30?PHPSESSID=5e6d39a66fdad9d27fbe56f5cee6d222;
- www.mzdw.pl/text.php?cat=14;
- www.siskom.waw.pl/obwodnica-tir.htm;
- Internetowy System Aktów Prawnych: www.isap.sejm.gov.pl;
- Rozporządzenie Ministra Transportu z dnia 21 września 2007 r. ogłoszone w Dz.U. 2007 nr 180 poz. 1284;
- www.mazovia.pl;
- Uchwała Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr 99/07 z dnia 25 czerwca 2007 r.;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego: nr 2762/194/08 z dnia 25 listopada 2008 r. i 2609/189/08 z dnia 12 listopada 2008 r.;
- strony internetowe jednostek samorządu terytorialnego;
- Portale funduszy strukturalnych, ogólnodostępne strony internetowe instytucji zarządzających programami;
- PKP Polskie Linie Kolejowe SA: www.plk-sa.pl;
- Ocena Planu zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego (Projekt Warszawa 2010 r.);

Kierunek działań 4.2.

- www.wup.mazowsze.pl;

Kierunek działań 4.3.

- Uchwały Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr: 72/06, 197/06, 98/07, 44/08, 112/09 ze zm.;
- Uchwały Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr: 54/08, 29/09, 41/10;
- www.mazovia.pl;
- Regionalny program stypendialny Samorządu Województwa Mazowieckiego dla uczniów szczególnie uzdolnionych www.oeiizk.waw.pl/stypendia/;
- Uchwały Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr 249/08, 237/09, 72/10;
- Uchwała Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr 182/09 z dnia 12.10.2009 r.;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 2581/98/07 z dnia 12.12.2007 r.;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 784/228/09;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 877/232/09;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 2849/297/09;
- Uchwały Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 307/324/10, 308/324/10;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 935/348/10;
- Sprawozdania z realizacji budżetu województwa za lata 2006, 2007, 2008, 2009 na www.mazovia.pl;
- Szczegółowy opis priorytetów RPO WM 2007-2013 z dnia 19.04.2010 r.;
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2005, 2009. GUS, Warszawa;
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego - www.mapa.funduszeuropejskie.gov.pl;
- Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych www.mazovia.eu;
- www.mazovia.pl;
- Biuro Prasowe Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego www.mazovia.pl/aktualnosci/art,2234,janosikowe-pochlania-juz-70-proc-dochodow-mazowska.html;
- Departament Rolnictwa i Modernizacji Terenów Wiejskich, Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego;
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa;
- Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie, www.modr.mazowsze.pl;
- Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie.
www.mazowieckie.pl/urzed/urzed_wojewodzki_program_przebudowy.html;
- Łódzko - Mazowiecki Klaster Owocowo-Warzywny,
www.klastercpl.pl/O_Klastrze.aspx;
- Kronika Mazowiecka Nr 1(83)/2010, str. 26;
- Fundacja „Dzieło Nowego Tysiąclecia”, www.dzielo.pl/pl/info/9/programstypendialny.html;
- Program Rozwoju Bibliotek – „Regionalne Partnerstwa na Rzecz Rozwoju Bibliotek”,
www.biblioteki.org/pl/o_programie/regionalne_partnerstwa;
- Informacja uzyskana od Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa;
- Biuletyny Informacyjne SRTiR w Ostrołęce nr 1-4 z 2009 r.;

Kierunek działań 4.4.

- Wieloletni Program Inwestycyjny Samorządu Województwa Mazowieckiego na lata: 2005 – 2008; 2006- 2009, 2008-2013;
- Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Mazowieckiego w latach 2006, 2007, 2008, 2009;
- Samorządowy Instrument Wsparcia Rozwoju Mazowsza w latach 2007-2009;
- www.mazovia.pl/sejmik/uchwały;

- www.mazowia.eu;
- Mazowiecki Programu Modernizacji Placówek Oświatowych na Terenach Wiejskich- Komponent B;
- Kroniki Mazowieckie z lat 2006-2009;
- Rządowy Program *Moje Boisko – Orlik 2012*;
- System Informatycznego Monitoringu i Kontroli funduszy Unii Europejskiej; (SIMIK);

Kierunek działań 4.5.

- www.mapa.funduszeStrukturalne.gov.pl;
- www.rpo.mazowia.eu/page/index;
- www.stat.gov.pl/bdr_n/app/strona.indeks;
- Program monitoringu środowiska województwa mazowieckiego w latach 2004-2005;
- Program monitoringu środowiska województwa mazowieckiego na rok 2006;
- Program monitoringu środowiska województwa mazowieckiego na lata 2007-2009;
- Stan środowiska w województwie mazowieckim w 2008 roku, WIOS, Warszawa 2009 r. zawierający syntetyczną ocenę stanu środowiska w latach 1999 – 2008;
- Program małej retencji dla Województwa Mazowieckiego przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą Nr 75/08 w dniu 21 kwietnia 2008 roku;
- Wojewódzki Plan Gospodarki Odpadami dla Mazowsza na lata 2007-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015” przyjęty uchwałą Nr 164/07 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 15 października 2007 r.;
- Sprawozdanie z realizacji Planu Gospodarki Odpadami dla Mazowsza za okres od 1 stycznia 2007 roku do 31 grudnia 2008 roku, Warszawa 2009;
- Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem 2014 r., Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa, luty 2007;
- Raport z realizacji programu ochrony środowiska województwa mazowieckiego za 2007 rok; Zarząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2009;
- Program zwiększania lesistości dla województwa mazowieckiego do roku 2020, Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska i Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej, Warszawa 2006;
- Program możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii, Zarząd Województwa Mazowieckiego 2005;
- Rozporządzenie Wojewody Mazowieckiego Nr 66 z 2007 r. w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy miasto Radom (Dz. Urz. Nr 269 poz. 9319.z 2007 roku, Program zmieniony uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego Nr 56/08 z 2008 r. (Dz. Urz. Nr 56, poz. 1978);
- Uchwała Nr 228/08 z dnia 17 listopada 2008 roku Sejmiku Województwa Mazowieckiego w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy powiat ciechanowski. (Dz.Urz. Nr 216 poz. 9135.);
- Uchwała Nr 232/08 z dnia 17 listopada 2008 roku Sejmiku Województwa Mazowieckiego w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy powiat żuromiński (Dz.Urz. Nr 216, poz. 9139);
- Uchwała Nr 231/08 z dnia 17 listopada 2008 roku Sejmiku Województwa Mazowieckiego w sprawie programu ochrony powietrza dla strefy miasto Płock (Dz.Urz. Nr 216, poz. 9138);
- Lista specjalnych obszarów ochrony siedlisk zaakceptowana przez Komisję Europejską w latach 2007-2008, pismo z dnia 5 marca 2009 r. Departamentu Środowiska, znak PŚ.ZD.II/MS/613-3/09;

- Lista specjalnych obszarów ochrony siedlisk zgłoszona przez organizacje pozarządowe do Komisji Europejskiej, pismo z dnia 5 marca 2009 r. Departamentu Środowiska, znak PŚ.ZD.II/MS/613-3/09;
- Rozporządzenie Nr 274 Wojewody Mazowieckiego z dnia 12 grudnia 2001 roku (Dz. U. Nr 269, poz. 6860) w sprawie ogłoszenia wykazu rezerwatów przyrody zlokalizowanych na terenie województwa mazowieckiego i utworzonych do dnia 31 grudnia 1998 oraz rozporządzenia Wojewody Mazowieckiego z okresu 1999-2008 w sprawie uznania za rezerwat przyrody;
- Zarządzenie Nr 8 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z dnia 29 maja 2009 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody „Jezioro Szczawińskie”;
- Rozporządzenie Nr 13 Wojewody Mazowieckiego z dnia 16 kwietnia 2004 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Mazowieckiego Parku Krajobrazowego im. Czesława Łaszka na okres 20 lat;
- Rozporządzenie Nr 20 Wojewody Mazowieckiego z dnia 8 sierpnia 2006 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego z późniejszymi zmianami;
- Rozporządzenie Nr 4/2008 Wojewody Łódzkiego z dnia 27 lutego 2008 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Bolimowskiego Parku Krajobrazowego;
- Fundacja „Zielone Płuca Polski” - www.fzpp.pl;
- Zagospodarowanie przestrzenne dolin rzecznych a zagrożenie powodziowe województwa mazowieckiego, Mazowsze - analizy i studia, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, Warszawa 2008;
- Samorządowy Program wsparcia Ochotniczych Straży Pożarnych w województwie mazowieckim OSP - 2007;
- www.dzienziemi.org.pl;
- www.naszaziemia.pl;
- www.eko.org.pl/rceeplock;

Kierunek działań 4.6.

- www.idm.org.pl;
- Ocena Planu zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego (Projekt) Warszawa 2010 r.;
- Wieloletni Program Inwestycyjny Samorządu Województwa Mazowieckiego na lata 2008-2013 z dnia 14 lipca 2008 roku;
- Uchwała nr 286/7/06 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 27 grudnia 2006 r.;
- Uchwała nr 1760/300/06 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 16 sierpnia 2006 r.;
- Załącznik nr 1. Raportu z monitoringu SRWM, wersja z 29.04.2010 r. oraz www.mbpr.pl;
- Uchwała Nr 47/07 z dnia 19 marca 2007 r. Sejmiku Województwa Mazowieckiego;
- Statut MJWPU;
- www.epuap.gov.pl;
- www.mazowieckiuw.inhost.com.pl/index.php?umowy/dzialanie-1-5;
- radom.euczelnia.com/x.php/1,33/Instytut-w-Radomiu.html;
- www.centrumedukacji.pl/ofirmie.php;
- www.studiapodyplomowe.kozminski.edu.pl/index.php/pl/rachunkowosc_i_finanse/dora_dca_finansowy;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 221/212/09 z dnia 3 lutego 2009 r.;

- Uchwała Nr 72/08 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 kwietnia 2008 roku w sprawie uchwalenia Regionalnej Strategii Innowacji dla Mazowsza na lata 2007-2015;
- www.innowacyjni.mazovia.pl;
- RIS Mazovia oraz Indykatory Wykaz Indywidualnych Projektów Kluczowych dla RPO WM 2007-2013;
- www.mapa.fundusze-strukturalne.gov.pl;
- Sprawozdania Zarządu Województwa Mazowieckiego z realizacji budżetu województwa w latach 2006-2009;
- Uchwały Zarządu Województwa Mazowieckiego nr: 113/209/09 z 20 stycznia 2009 r. oraz 663/336/10 z 7 kwietnia 2010 r.;
- Informator Miejski – www.moja-ostroleka.pl;
- Dodatek promocyjny Mazowieckiej Jednostki Wdrażania Programów Unijnych z 2009 roku;
- www.obserwatorium.mazowsze.pl;
- www.wup.mazowsze.pl;

Kierunek działań 5.1.

- www.mazovia.pl;
- www.dialog.mazovia.pl;
- www.bip.mazovia.pl;
- www.frdl.org.pl;
- www.mrot.pl;
- www.pttk.waw.pl;
- www.polskiesmaki.org;
- www.myszyniec.kurpie.com.pl;
- www.gminalyse.pl;
- www.bip.mswia.gov.pl;
- Odnowa wsi na Mazowszu w ramach SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” (SPO ROL) oraz Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-13 (PROW 2007-13), Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2007 rok;
- Analiza polityki turystycznej gmin położonych w pasmach turystyczno-kulturowych województwa mazowieckiego, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Siedlce 2009 rok;

Kierunek działań 5.2.

- *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski*, IBnGR, Gdańsk 2008;
- Zmieniona lista rankingowa dla działania 1.3 „kompleksowe przygotowanie terenów pod działalność gospodarczą”, RPO WM – www.rpo.mazovia.eu/data/notices/1.3_1_1.pdf z dnia 16.06.2010;
- Sieć dla Innowacyjnego e-Rozwoju Mazowsza – www.sirma.pl/c/portal/layout?p_l_id=PUB.1.17;
- Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego - www.mazovia.pl;
- Agencja Rozwoju Mazowsza S.A.;

Kierunek działań 5.3.

- Uchwała Nr XXVIII-36/2009 Rady Miejskiej w Wołominie z dnia 16 kwietnia 2009 r.;
- www.kultura.mazovia.pl;
- www.gridw.pl/wkpn;

- Uchwała Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr 50/08 z dnia 31 marca 2008 roku zatwierdzająca Strategię Promocji Województwa Mazowieckiego;
- Uchwała Nr 226/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2005 r. zatwierdzająca Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006- 2009;
- Uchwała Nr 52/08 z dnia 31 marca 2008 r. zatwierdzająca Strategię Rozwoju Turystyki dla Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013;
- Analiza polityki turystycznej gmin położonych w pasmach turystyczno-kulturalnych województwa mazowieckiego, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Siedlce 2009 r.;
- Listy rankingowe projektów umieszczone na stronie Mazowieckiej Jednostki Wdrażania Programów Unijnych www.rpo.mazovia.eu/page/index.php?str=1263;

Kierunek działań 5.4.

Przy opracowaniu informacji wykorzystano dane gromadzone na potrzeby raportów z realizacji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009, wykonanych w Mazowieckim Biurze Planowania Regionalnego oraz zawarte w bazie danych obejmującej monitoring zmian środowiska kulturowego.

Wykorzystano dane pochodzące ze stron internetowych:

- www.mazovia.pl;
- www.mrot.pl;
- www.minrol.gov.pl/index.php?/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-mazowieckie;
- www.zporr.gov/priorytety/umowy;
- www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra/programy-mkidn-2009.php;
- www.mwkz.pl;
- www.zabytki.um.warszawa.pl;
- www.mckis.waw.pl;
- www.fnp.org.pl/index.php?navi=017,001;
- [www.filozofia.uw.edu.pl/konferencje/pliki/mazowsze.pdf /](http://www.filozofia.uw.edu.pl/konferencje/pliki/mazowsze.pdf/);
- www.kobidz.pl/idm,594,kursy-szkolenia.html;
- www.marketingmiejsca.com.pl;
- www.wiadomosci24.pl;
- www.minrol.gov.pl/index.php?/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-mazowieckie;
- Kwerenda stron internetowych: Samorządu Województwa Mazowieckiego, Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego w Warszawie, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Biura Stołecznego Konserwatora Zabytków, Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków, Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Uchwała nr 24/07 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 lutego 2007r.
- Uchwały Samorządu Województwa Mazowieckiego w sprawie dotacji do zadań realizowanych przez inne podmioty publikowane na stronie www.mazovia.pl/sejmik/uchwaly.
- Materiały dostępne na stronach: Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej - www.mrot.pl, Mazowieckiego Centrum Kultury i Sztuki - www.mckis.waw.pl, Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora zabytków - www.mwkz.pl oraz dane uzyskane z Departamentu Kultury, Promocji i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego,

a także uchwały Sejmiku Województwa Mazowieckiego dostępne na stronie www.mazovia.pl/sejmik/uchwaly.

- Strony internetowe: Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej - www.fnp.org.pl/index.php?navi=017,001, Instytutu Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego - www.filozofia.uw.edu.pl/konferencje/pliki/mazowsze.pdf / oraz Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków - www.kobidz.pl/idm,594,kursy-szkolenia.html.
- Strona internetowa Samorządu Województwa Mazowieckiego www.kultura.mazovia.pl, www.turystyka.mazovia.pl.
- Strona internetowa Mazowieckiego Centrum Kultury i Sztuki - www.mckis.waw.pl.
- Dane dostępne na stronach: Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków - [/www.kobidz.pl/app/site.php5/Show/1.htm](http://www.kobidz.pl/app/site.php5/Show/1.htm).
- Wieloletni Program Inwestycyjny Samorządu Województwa Mazowieckiego oraz inne materiały dostępne na stronie internetowej Samorządu Województwa Mazowieckiego - www.mazovia.pl, a także artykuły publikowane w Kronice Mazowieckiej.
- Artykuły dotyczące kampanii wizerunkowej Mazowsza dostępne na stronach www.marketingmiejsca.com.pl i www.wiadomosci24.pl.
- Materiały dostępne na stronie internetowej Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - www.mw kz.pl, zestawienie zadań zrealizowanych przez placówki kultury podległe samorządowi województwa, służące realizacji „Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009” przekazane przez Departament Kultury, Promocji i Turystyki UM.
- Przy ustalaniu listy zadań wzięto pod uwagę zadania realizowane przy wsparciu z funduszy Unii Europejskiej w ramach: *Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR)*, *SPO Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich*, *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*, a także zadania dla których podpisano umowy w ramach *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego (RPO WM 2007-2013)*. Uwzględnione zostały również zadania zrealizowane w ramach programów operacyjnych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN) *Dziedzictwo Kulturowe i Fryderyk Chopin*.
- Źródłem informacji dla określenia realizacji działania były: baza danych OT w Płocku MBPR dotycząca zasobów dziedzictwa kulturowego prowadzona m.in. w oparciu o wojewódzki rejestr zabytków nieruchomych publikowany na stronie internetowej Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków - www.zabytek.pl/idm,580,zabytki-nieruchome.html, sprawozdania z realizacji ZPORR na Mazowszu - www.zporr.gov/priorytety/umowy, analizę uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego dotyczących dotacji na prace w obiektach zabytkowych - www.mazovia.pl/sejmik/uchwaly/, analizy informacji dotyczących dofinansowania projektów z programów operacyjnych MKiDN Dziedzictwo Kulturowe dostępnych na stronie www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra/programy-mkidn-2009.php, materiałów Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - www.mw kz.pl oraz Biura Stołecznego Konserwatora Zabytków - www.zabytki.um.warszawa.pl.

Kierunek działań 5.5.

- Ocena Planu zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego (Projekt) Warszawa 2010 r.;
- www.klastercpl.pl/O_Klasterze.aspx;
- Porozumienie z dnia 26 lutego 2010 r., <http://www.mrot.pl/1258>;
- www.pkp.pl/node/4100;

- www.przetargi.plk-sa.pl/kprzetarg_szczegoly.php?szczegoly_id=abf5c876dad476f706dd1527e5528585&futih=-45090000;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 3288/310/09 z dnia 22 grudnia 2009 r.;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 432/119/08 z dnia 12 marca 2008 r.;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 2856/196/08 z dnia 2 grudnia 2008 r.;
- Uchwały Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 300/256/06 z dnia 9 lutego 2006 r. oraz 538/267/06 z dnia 16 marca 2006 r.;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 2724/294/09 z dnia 27 października 2009 r.;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 1044/237/09 z dnia 5 maja 2009 r.;
- Porozumienie z dnia 16 kwietnia 2008 r. pomiędzy samorządami województw mazowieckiego i łódzkiego oraz Miasta Łodzi,
www.mazovia.pl/aktualnosci/art,1408,porozumienie-w-sprawie-centralnego-portu-lotniczego.html;
- www.nasztomaszow.pl/turystyka-i-rekreacja/pilica-rajem-dla-kajakarzy;
- www.mazovia.eu/aktualnosci/art,1048,porozumienie-w-sprawie-budowy-mostu-w-solcu-nad-wisla.html;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 1503/65/07 z dnia 24 lipca 2007 r. oraz Uchwała nr 145/320/10 z dnia 26 stycznia 2010 r.;
- www.agro-info.org.pl/files/index.php?id_plik=1435;
- www.see.lodz.pl;
- www.see.com.pl;
- www.ssse.com.pl;
- www.tsse.pl;
- www.wmsse.com.pl;
- Pisma: SR.I.III.7322-39/2006 z dnia 22.01.2007 r., MBPR.PP.0723-1/2008 z dnia 04.02.2008 r., MBPR.PP.0723-1/2008, MBPR.PP-7322-39/07, MBPR.PP.0723-2/2008;
- www.mbpr.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=252&Itemid=55;
- Rozporządzenie nr 4/2008 Wojewody Łódzkiego;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 1419/62/07 z dnia 17 lipca 2007 r.;
- www.mazovia.pl/wojewodztwo/wspolpraca-zagraniczna;
- www.mapa.fundusze-strukturalne.gov.pl/print_ajax;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 278/213/09 z dnia 10 lutego 2009 r.;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 689/225/09 z dnia 24 marca 2009 r.;
- Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego nr 2027/269/09 z dnia 11 sierpnia 2009 r.;
- www.mazovia.pl/komunikaty/art,857,komunikat-w-sprawie-udzialu-samorzadu-wojewodztwa-mazowieckiego-w-realizacji-projektu-pn-zielony-szlak-rowerowy-mazowska.html;
- www.rpo.mazovia.eu/page/index.php?str=1192;
- www.halamtpolska.pl/oobiekcie.html;
- www.expoxxi.pl;
- www.mapa.fundusze-strukturalne.gov.pl;
- www.armsa.pl/web/partner.

Spis map

Mapa 1. Produkt Krajowy Brutto w latach 2003-2007 według podregionów	355
Mapa 2. Wartość Dodana Brutto w podregionach w latach 2003-2007 i jej struktura według grup sekcji PKD	356
Mapa 3. Podmioty gospodarki narodowej w latach 2004-2008.....	357
Mapa 4. Podmioty zarejestrowane w systemie REGON według grup sekcji PKD i sektorów własnościowych w latach 2002-2008	358
Mapa 5. Wartość i struktura towarowa eksportu w latach 2004-2008.....	359
Mapa 6. Wykształcone kierunki produkcji rolniczej na tle płatności w ramach Wspólnej Polityki Rolnej	360
Mapa 7. Wdrażanie programów rolnośrodowiskowych – stan na koniec 2009 roku	361
Mapa 8. Wybrane procesy demograficzne w latach 2004-2008	362
Mapa 9. Saldo migracji zagranicznych i wewnętrznych w latach 2004-2008	363
Mapa 10. Bezrobocie w latach 2004-2009	364
Mapa 11. Wynagrodzenia brutto w latach 2004-2008	365
Mapa 12. Poziom i struktura wykształcenia ludności według Narodowego Spisu Powszechnego	366
Mapa 13. Wydatki inwestycyjne budżetów gmin na oświatę i wychowanie w latach 2004 - 2008	367
Mapa 14. Łóżka szpitalne i kadra medyczna – przegląd zmian 2005-2008	368
Mapa 15. Liczba przestępstw stwierdzonych na 10 000 mieszkańców oraz wskaźnik wykrywalności przestępstw – dynamika zmian 2004-2009.....	369
Mapa 16. Obiekty użyteczności publicznej o znaczeniu ponadlokalnym w latach 2004-2008.....	370
Mapa 17. Ochrona wartości kulturowych – przegląd zmian.....	370
Mapa 18. Wydatki budżetów gmin na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2004 – 2008.....	371
Mapa 19. Liczba mieszkań na 1000 ludności w 2008 r. i mieszkania oddane do użytkowania w latach 2004-2008	373
Mapa 20. Korzystający z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej- dynamika zmian w latach 2004 – 2008.....	373
Mapa 21. Zalesienia w latach 2004-2008.....	375
Mapa 22. System przyrodniczy obszarów chronionych – przegląd zmian	375
Mapa 23. Realizacja ponadlokalnych systemów transportowych w latach 2004-2008	377

Spis wykresów

Wykres 1. Komputery w szkołach według poziomu kształcenia (% danej grupy szkół) w latach 2004-2008.....	14
Wykres 2. Liczba studentów przypadających na 10 tys. mieszkańców w latach 2004-2008....	25
Wykres 3. Uczniowie szkół podstawowych i szkół policealnych uczących się jęz. angielskiego w nauczaniu obowiązkowym (w %)	26
Wykres 4. Stopa bezrobocia i wskaźnik zatrudnienia w latach 2004-2010	36
Wykres 5. Pracujący w województwie według sektorów ekonomicznych w gospodarce narodowej wg głównego miejsca pracy w latach 2004-2008	36
Wykres 6. Udział poszczególnych kategorii w całkowitej liczbie bezrobotnych w latach 2004-2010	38
Wykres 7. Przeciętne dalsze trwanie życia w województwie mazowieckim i w Polsce w latach 2004-2008.....	54
Wykres 8. Zgony według przyczyny w latach 2004-2008.....	55
Wykres 9. Zasoby mieszkaniowe w woj. mazowieckim i w Polsce w latach 2004-2009	70
Wykres 10. Budownictwo mieszkaniowe i przeciętna powierzchnia mieszkania w latach 2004-2009	71
Wykres 11. Świadczenia pomocy społecznej w latach 2004-2008.....	75
Wykres 12. Miejsca w domach i zakładach pomocy społecznej oraz liczba osób oczekujących w latach 2004-2008	76
Wykres 13. Dynamika liczby przestępstw stwierdzonych oraz wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw	87
Wykres 14. Wypadki drogowe i ofiary wypadków w latach 2004-2009	89
Wykres 15. Struktura wielkościowa podmiotów gospodarki narodowej wg klas wielkości w latach 2004 i 2009	99
Wykres 16. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w rejestrze REGON.....	100
Wykres 17. Podmioty gospodarcze otoczenia biznesu (pośrednictwo finansowe i obsługa nieruchomości i firm) w województwie mazowieckim wg podregionów - stan 31.12.2009 r.....	106
Wykres 18. Struktura nakładów na B+R według źródeł finansowania.....	110
Wykres 19. Nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle w latach 2004-2008.....	111
Wykres 20. Liczba jednostek B+R w latach 2004-2008.....	117
Wykres 21. Komputeryzacja gospodarstw domowych w latach 2004-2008	123
Wykres 22. Ruch pasażerski w transporcie kolejowym (Koleje Mazowieckie Sp. z o.o.) i lotniczym	130
Wykres 23. Liczba pasażerów obsługiwanych przez komunikację miejską w Warszawie w ramach taryfy „Wspólny bilet ZTM-KM-WKD” według środków transportu w mln osób w latach 2004-2008.....	135
Wykres 24. Gęstość sieci dróg o nawierzchni twardej, w tym dróg powiatowych i gminnych	156
Wykres 25. Liczba i długość linii autobusowych w połączeniach krajowych i międzynarodowych obsługiwanych przez przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 9 os. i zarejestrowane na terenie woj. mazowieckiego, bez przedsiębiorstw komunikacji miejskiej, oraz całkowita długość linii kolejowych	157
Wykres 26. Końcowa produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych w zł.....	178
Wykres 27. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych w województwie mazowieckim	179
Wykres 28. Wydatki majątkowe na oświatę w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2004-2008	190

Wykres 29. Nakłady ogółem na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej według kierunków inwestowania	198
Wykres 30. Nakłady ogółem na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej według źródeł finansowania w latach 2004-2008	199
Wykres 31. Długość linii kolejowych w województwie mazowieckim i praca przewozowa Kolei Mazowieckich w latach 2005-2009.....	212
Wykres 32. Liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych w latach 2004-2009	220
Wykres 33. Atrakcyjność inwestycyjna województw w roku 2008 i 2005 wg badań IBnGR	227
Wykres 34. Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w przeliczeniu na 1 mieszkańca	236
Wykres 35. Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania w latach 2004 – 2009	237
Wykres 36. Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w latach 2004 – 2009	238
Wykres 37. Noclegi udzielone w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w latach 2004 – 2009	239
Wykres 38. Publikacje promocyjne dotyczące województwa mazowieckiego wydawane przez samorząd województwa w latach 2004-2008.....	248

¹ Zarządzeniem Nr 133/07 Marszałka Województwa z dnia 31 lipca 2007 r., Zarządzeniem Nr 202/08 z dnia 18 lutego 2008 r., Zarządzeniem Nr 421/09 z dnia 9 czerwca 2009 r., Zarządzeniem Nr 558/10 z dnia 17 marca 2010 r. zmieniającym skład osobowy Zespołu oraz nazewnictwo departamentów UM.

² Większość danych była dostępna tylko dla lat wcześniejszych - roku 2007, czy 2008 – m.in. PKB, wartość dodana brutto, liczba łóżek w szpitalach, środki automatyzacji procesów produkcji w przemyśle, nakłady na badania w sektorze B+R.

³ Chodzi o dane pochodzące z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2002 r., dotyczące:

- poziomu wykształcenia ludności;
- % gospodarstw domowych mieszkających samodzielnie.

Z dwuletnim opóźnieniem publikowane są dane dotyczące:

- Produktu Krajowego Brutto oraz Wartości Dodanej Brutto,
- nakładów na działalność badawczo-rozwojową w relacji do PKB;
- produkcji rolniczej na 1 ha użytków rolnych i udziału towarowej produkcji rolniczej w produkcji końcowej.

Co dwa lata publikowane są informacje o liczbie domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic.

⁴ Brakujące mierniki monitoringu:

- liczba ścieżek edukacyjnych;
- liczba szlaków kajakowych;
- emisja zanieczyszczeń wód i gleby, w tym poziom recyklingu niektórych rodzajów odpadów, udział odpadów kompostowanych i unieszkodliwianych termicznie w ogóle odpadów komunalnych;
- korzystający z regionalnej oferty turystycznej;
- liczba imprez folklorystycznych w ramach działań promocyjnych samorządu województwa dla 2004 r. i lat 2006-2008;
- liczba zawartych porozumień o współpracy pomiędzy animatorami rozwoju regionalnego;
- podmioty gospodarcze prowadzące działalność gospodarczą w zakresie kształcenia i dokształcania dorosłych;
- długość linii kolejowych zmodernizowanych dla lat 2007-2008;
- stopień realizacji układów obwodnicowych miasta i regionu;
- liczba abonentów telefonii komórkowej;
- liczba i hierarchia ukształtowanych centrów lokalnych i centrów dzielnic/miast w OMW;
- liczba osób zatrudnionych w jst na stanowiskach komputerowych (dane na podstawie ankiet tylko dla 2004 r.);
- stopień identyfikacji z regionem.

⁶ Informacje dostępne na stronach Ministerstwa Edukacji Narodowej dot. ogólnie całego kraju.

⁷ Zgłaszane oferty pracy pochodziły głównie z zakładów należących do sektora prywatnego, tj. 75,9 % zgłoszonych w tym okresie.

⁸ EURES (Europejskie Służby Zatrudnienia) - sieć współpracy publicznych służb zatrudnienia i innych organizacji wspierających mobilność pracowników na poziomie międzynarodowym w krajach Europejskiego Obszaru

Gospodarczego, tj. w krajach UE oraz Norwegii, Islandii i Szwajcarii (portal internetowy Komisji Europejskiej <http://www.eures.europa.eu/>).

⁹ Zgłaszane oferty pracy pochodziły głównie z zakładów należących do sektora prywatnego, tj. 75,9 % zgłoszonych w tym okresie.

¹⁰ Pożyczkę z Funduszu można przeznaczyć wyłącznie na cele związane z działalnością gospodarczą.

¹¹ Dot. inwestycji związanych z ochroną wód i gospodarką wodną, ochroną powietrza, ochroną powierzchni ziemi, ochroną przyrody, monitoringiem środowiska, nadzwyczajnymi zagrożeniami środowiska, wspieraniem badań naukowych oraz nowatorskich rozwiązań, wprowadzeniem nowych technologii przyjaznych środowisku, profilaktyką zdrowotną oraz związanych z edukacją ekologiczną.

¹² Alternatywne formy zatrudnienia zawierają w głównej mierze elastyczne formy zatrudnienia, takie jak: pracę w elastycznym czasie pracy, pracę w niepełnym wymiarze czasu pracy bądź na zasadach tzw. dzielenia pracy, ale również pracę na czas określony, pracę tymczasową, pracę weekendową oraz pracę w domu (telepraca, praca na własny rachunek lub na podstawie umowy cywilnoprawnej).

¹³ Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy to zespół badaczy i praktyków monitorujących sytuację na lokalnych rynkach pracy na Mazowszu, ale także interaktywna strona internetowa, na której będą informacje o sytuacji na rynku pracy w poszczególnych powiatach przedstawione w nowoczesnej formie.

¹⁴ Wg danych GUS (za lata 2002-2007) w 2007 r. zasoby mieszkaniowe TBS znajdowały się w 23 powiatach województwa mazowieckiego.

¹⁵ Zestawienie zadań planowanych do realizacji w ramach zaktualizowanej Strategii Województwa Mazowieckiego w latach 2007-2013. Według stanu 10.02.2010r.

¹⁶ Równoważna Liczba Mieszkańców – krotność jednostkowego ładunku zanieczyszczeń (substancji organicznych biologicznie rozkładalnych) w ściekach odprowadzanych przez jednego mieszkańca w ciągu doby, określonego wskaźnik pięciodobowego biochemicznego zapotrzebowania na tlen w ilości 60 g tlenu na dobę (art. 43. ust. 2 ustawy – Prawo wodne).

¹⁷ Aglomeracja, - zgodnie z art. 43. ust. 2 ustawy *Prawo wodne*, jest to teren na którym zaludnienie lub działalność gospodarcza są wystarczająco skoncentrowane, aby ścieki komunalne były zbierane i przekazywane do oczyszczalni ścieków komunalnych

¹⁸ Dla aglomeracji poniżej 15 000 RLM, termin realizacji zadań niezbędnych dla spełnienia zapisów Traktatu Akcesyjnego wyznaczony został na koniec 2015 roku.

¹⁹ Zatwierdzonych przez Wojewódzką Komisję Urbanistyczno-Architektoniczną i Zarząd Województwa Mazowieckiego

²⁰ Brak danych za rok 2004.

²¹ Brak danych za rok 2004.

²² Budowa obwodnicy Mszczonowa (II etap) w ciągu drogi krajowej nr 50 o łącznej długości 6,3km. Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego „Infrastruktura i Środowisko”.

Planowany całkowity koszt realizacji Projektu: 97 714 499,05 PLN. Wysokość dofinansowania: 86 864 423,40 PLN

- W dniu 26 czerwca 2009 r. nastąpiło przekazanie placu budowy. Tego samego dnia zostały rozpoczęte roboty przygotowawcze.

- W dniu 21 grudnia 2009 r. została podpisana umowa o dofinansowanie nr POIS.08.02.00-00-057/09-00 w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013.

- W dniu 31 grudnia 2009 r. został przekroczony kamień milowy”. [<http://www.obwodnicamszczonowa.pl/>], stan na 06. 06. 2010 r.

²³ Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS

²⁴ Stan na koniec 2009 r.

²⁵ ARiMR dokonuje płatności wg miejsca siedziby użytkownika gospodarstwa rolnego. Stan na koniec 2009 r.

²⁶ Liczba w nawiasie oznacza liczbę inwestycji w danym powiecie lub gminie.

²⁷ Od 2008 r. ocena prowadzona jest w odniesieniu do jednolitych części wód powierzchniowych (JCW), dla których uwzględniony jest stan ekologiczny/potencjał ekologiczny oraz stan chemiczny.

²⁸ Przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego w dniu 9 października 2006 r. (Uchwała Nr 208/06).

²⁹ Strefa to aglomeracja o liczbie mieszkańców większej niż 250 tysięcy oraz obszar powiatów nie wchodzących w skład ww. aglomeracji.

³⁰ Program opracowywany został przez: Instytut Ochrony Środowiska w Warszawie.

³¹ Brak danych za 2004 rok, jako że rok 2005 był pierwszym rokiem działalności Kolei Mazowieckich.

³² Jest to łączna powierzchnia niezagospodarowana w 5 rejonach inwestycyjnych w województwie mazowieckim składających się na Podstrefę Radom: Ożarów Mazowiecki, Pilawa, Pionki, Radom, Wyszków

³³ Uchwała Nr XXVIII-36/2009 Rady Miejskiej w Wołominie z dnia 16 kwietnia 2009 r.

³⁴ Źródło: www.kultura.mazovia.pl

³⁵ Dane zbierane jedynie w latach nieparzystych.

³⁶ Ubóstwo w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej w świetle Europejskiego Badania Dochodów i Warunków Życia – EU-SILC 2008, Informacja sygnałna, *Materiał na konferencję prasową w dniu 28 stycznia 2010 r.* . Główny Urząd Statystyczny Departament Warunków Życia.

³⁷ Według sformułowanej w 1984 r. i obowiązującej nadal w Unii Europejskiej definicji o charakterze koncepcyjnym – „ubóstwo odnosi się do osób, rodzin lub grup osób, których zasoby (materialne, kulturowe i społeczne) są ograniczone w takim stopniu, że wyklucza to je z minimalnego sposobu życia w kraju, w którym mieszkają” (EEC1985), cyt. za: Ubóstwo w Polsce..., op. cit., s. 1.

³⁸ Według wspólnie uzgodnionej i przyjętej przez Eurostat (Urząd Statystyczny Unii Europejskiej) metodologii, za zagrożone ubóstwem uważa się osoby żyjące w gospodarstwach domowych, których dochód do dyspozycji jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany dochodu w danym kraju (Przyjęto zatem relatywne podejście do pomiaru ubóstwa, w którym próg ubóstwa powiązany jest ze standardem życia w poszczególnych krajach. Miara ta określa zatem grupę ludności będącą w każdym z krajów, w relatywnie najtrudniejszej sytuacji dochodowej (bez odniesienia do poziomu dochodów w pozostałych państwach. cyt. za: Ubóstwo w Polsce..., op. cit., s. 1-2.